

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΥΛΗ ΕΠΙΔΟΓΗΣ Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤ
2. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦ
3. ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚ

67

1989
BOP
111

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΥΛΗ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ
ΝΕΟΛΑΤΙΝΙΚΟ ΚΑΙ ΝΕΟΑΡΧΑΪΚΟ ΚΙΝΗΜΑ
ΛΟΓΙΑ ΜΕΤΑΝΕΟΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
1675-1870 ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

1982
BOP
IET

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΥΛΗ
ΕΠΙΛΟΓΗΣ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ
ΛΥΚΕΙΟΥ

1. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ
2. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ
3. ΘΕΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
(1750-1850) ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1982

Τό βιβλίο αυτό γράφτηκε από 'Ομάδα Έργασίας, πού συγκροτήθηκε μέ απόφαση του 'Υπουργού Παιδείας 'Ι. Βαρβιτσιώτη (άρθρ. Φ. 211.13/2/5/681/9.2.79).

Τήν 'Ομάδα αποτέλεσαν οί:

Φ.Κ. Βῶρας, Σύμβουλος β' του ΚΕΜΕ,
Ξένη Οικονομοπούλου, ΓΕΜΕ,
Βασίλειος Δ. 'Ασημομύτης, καθηγητής
Νικ. Π. Δημακόπουλος, καθηγητής
Θ. Κατσουλάκας, καθηγητής, ὄλοι φιλόλογοι.

Τά μέλη τῆς 'Ομάδας προσπάθησαν ὅσο τούς ἐπέτρεπαν οί περιστάσεις νά ἀνταποκριθοῦν σέ μιά ἐπείγουσα σχολική ἀνάγκη· γνωρίζουν τίς ἀτέλειες τῆς ἐργασίας τους καί ἐλπίζουν ὅτι γρήγορα θά προκηρυχθεῖ διαγωνισμός γιά τή συγγραφή νέου ἀρτιότερου βιβλίου, πού θά ἐξυπηρετήσῃ καλύτερα τίς σχολικές ἀνάγκες στό μέλλον.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίό τοῦτο περιλαμβάνει τά ακόλουθα τρία κεφάλαια:
 1. Ὁ Εὐρωπαϊκός Διαφωτισμός (18ος αἰώνας).
 2. Ὁ Νεοελληνικός Διαφωτισμός (περίπου 1750-1821).
 3. Θέματα τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας ἀπό τίς πηγές (τῆς περιόδου 1821-1850).

Τά κεφάλαια αὐτά ἔχουν συνάφεια ὁρατή καί διαπλέκονται χρονικά καί θεματικά. Ὁ Εὐρωπαϊκός Διαφωτισμός ἀπλώνεται σέ ὅλο τό 18ο αἰώνα· ὁ Νεοελληνικός Διαφωτισμός (χωρίς νά παραβλέπεται ἡ προϊστορία του) ἐκδηλώνεται κυρίως ὕστερα ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰώνα καί δανείζεται στοιχεῖα ἀπό τόν Εὐρωπαϊκό Διαφωτισμό — χωρίς τοῦτο νά μειώνει τήν αὐτοδυναμία του — γιά τή λύση τῶν προβλημάτων τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καί διαμορφώνει τή φυσιογνωμία του ὡς τίς παραμονές τοῦ 1821, ὅποτε εὐλογα οἱ φορεῖς του στρέφουν τά διαφέροντα καί τή δραστηριότητά τους σέ κρισιμότερες ἀνάγκες, στόν Ἄγωνα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Σέ ἄμεση χρονική καί θεματική συνάφεια πρὸς τό δεύτερο βρίσκεται τό τελευταῖο κεφάλαιο, πού περιλαμβάνει θέματα, ὅπως: ἡ παιδεία κατὰ τόν Ἄγωνα, πολιτειακές ἀναζητήσεις, ἡ διπλωματική δραστηριότητα γύρω ἀπό τό Ἑλληνικό Ζήτημα (1821-1832).

2. Τό κεφάλαιο Εὐρωπαϊκός Διαφωτισμός ἐκτίθεται συνοπτικά, γιατί σέ τοῦτο τό βιβλίό ὑπηρετεῖ ἕναν ὀρισμένο καί κάπως περιορισμένο σκοπό: νά δώσει μιά γενική ἰδέα γιά τό κίνημα τοῦ Διαφωτισμοῦ, ὡστε νά διευκολυνθεῖ ἡ σπουδή τοῦ ἐπόμενου κεφαλαίου, πού αὐτό ἰδιαίτερα μᾶς ἐνδιαφέρει.

3. Ὑπάρχει σημαντική διαφορά στή δομή τῶν τριῶν κεφαλαίων. Τό πρῶτο δίνεται ὡς **ἱστορική ἀφήγηση**. Στήν περίπτωση αὐτή — ὅπως

συνήθως γίνεται όταν πρόκειται για ιστορική σύνθεση — βασιζόμαστε στην εργασία του ιστορικού-συγγραφέα, πού θεωρούμε ότι: μελέτησε τις πηγές του, έκρινε την αξιοπιστία τους, αξιολόγησε τά γεγονότα, επισήμανε την αιτιακή αλληλουχία τους (ή τή γενεσιουργό σχέση των προηγούμενων με τά επόμενα), διάλεξε τά πιό σημαντικά για τήν ιστορούμενη περιόδο ή τό ιστορούμενο θέμα, κατόνησε τό πνεύμα· τής ιστορούμενης εποχής (ή τής κοινωνίας ή του θέματος) και τό έρμη-νευσε σωστά στίς ποικίλες εκφάνσεις του και, τελικά, παρουσίασε μία ένιαία ιστορική αφήγηση μέ άμεροληψία και μέ τήν ανθρώπινα δυνατή άντικειμενικότητα*.

Γιά τά άλλα δυό όμως κεφάλαια ή μέθοδος παρουσίασης είναι διαφορετική. Μέ αυτά επιχειρείται — έστω στοιχειώδης και δοκιμαστική — **είσαγωγή των μαθητών στην ιστορική έρευνα**. Πιό συγκεκριμένα:

α. Του Νεοελληνικού Διαφωτισμού δίνεται πρώτα ή φυσιογνωμία του συνθετικά (μέ αναφορά όμως στίς πηγές του), επισημαίνονται πρόσωπα-φορείς, έργα, ιδέες, προβλήματα, πού φαίνονται ότι συναποτελούν ένιαίο ρεύμα (άναγκών, όραματισμών, επιδιώξεων) μιās περιόδου κρίσιμης για τίς τύχες του νέου Έλληνισμού· έπειτα επιχειρείται τεκμηρίωση των παραπάνω μέ βάση τά κείμενα-πηγές τής εποχής εκείνης, κείμενα πού γράφτηκαν από τούς ίδιους τούς φορείς ή εκφραστές ή συνδημιουργούς τής εποχής εκείνης ή από άλλους συγχρόνους τους, πού ήταν μέτοχοι των ίδιων προβληματισμών. Σέ λίγες περιπτώσεις παρατίθενται και κρίσεις μεταγενέστερων ειδικών έρευνητών. Και φυσικά για όλα αυτά υπάρχουν βιβλιογραφικές ένδειξεις, πού υποδηλώνουν τί σημαίνει έπιστημονική τεκμηρίωση, αλλά μέ κανέναν τρόπο δέν υποχρεώνουν τούς διδάσκοντες και διδασκόμενους — στά πλαίσια τής σχολικής συνεργασίας τους — νά περιπλανηθούν σέ τόσο πλατιές διερευνήσεις· αυτό για τίς ανάγκες τίς σχολικές υποχρεούν μόνο νά μελετούν τό σχολικό έγχειριδίο, έχοντας άκόμα υπόψη έναν έλαφρυντικό όρο, πού περιέχεται στην έπόμενη ύποσημείωση.

β. Στο τελευταίο κεφάλαιο είναι περισσότερο έμφανής ή συρρίκνωση τής ιστορικής σύνθεσης-αφήγησης· αντίθετα, είναι εκδηλη και θελημένη ή **παρουσίαση-παράθεση των κειμένων-πηγών***, πού τεκμηριώ-

* Στο τέλος του κεφαλαίου έχουν παρατεθει μερικές ένδεικτικές σελίδες από τά κείμενα των κύριων εκπροσώπων του Εύρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Διευκρινίζεται ότι:

α. — Ούτε οι διδάσκοντες ούτε οι διδασκόμενοι έχουν υποχρέωση κατά τή σχολική εργασία τους νά προστρέχουν σέ κείμενα άλλα ή εκτενέστερα από αυτά πού περιέχονται στό σχολικό έγχειριδίο (χωρίς νά αποκλείεται βέβαια ή άνάγνωση ενός εκτενέστερου αποσπάσματος, όταν υπάρχει πρόχειρο — π.χ. 'Απομνημονεύματα των Άγωνιστών του 1821-και κρίνεται πιό διαφωτιστικό).

νουν άμεσα όσα λέγονται στη σύντομη άλλωστε ιστορική αφήγηση-ένημέρωση καί φέρνουν τό μελετητή σέ άμεση έπαφή μέ τούς φορείς τής ιστορικής δράσης ή τούς αυτόπτες μάρτυρες. Ό σκοπός εδώ είναι διπλός:

1. Νά μελετήσουν οί μαθητές μερικά θέματα τής νεοελληνικής ιστορίας, πού συνήθως τά άντιπαρερχόμαστε μέ πολλή γενικότητα, ένώ είναι κρίσιμα γιά τή νεοελληνική πραγματικότητα καί τήν κατανόηση τής.

2. Νά κατανοήσουν οί μαθητές ότι σέ μιά ιστορική αφήγηση — όπως συμβαίνει καί γενικότερα στις κοινωνικές επιστήμες — τά τεκμήρια άποτελούν στοιχείο άπαιτητό, όπως επίσης είναι θέματα συζητήσιμα πάντα τά παρακάτω: ή άποκάλυψη τών κινήτρων τών δρώντων προσώπων καί ή έρμηνεία καί αξιολόγηση τών γεγονότων. Εϊδικότερα είναι χρήσιμο νά συνειδητοποιήσουν (καί διά μέσου αυτού τού κεφαλαίου) οί μαθητές ότι: όταν έκφράζουν γνώμη γιά περασμένα (καί γιά τωρινά) γεγονότα, οφείλουν νά τή θεμελιώνουν μέ σεβασμό γιά τά γεγονότα, γιά τήν προσωπική κρίση τους, γιά τό συνομιλητή τους· καί ότι, άντίστροφα, όταν άκούν άλλου γνώμη, έχουν δικαίωμα καί ύποχρέωση νά ζητούν τεκμήρια γιά νά πειστούν· ότι, τέλος, κάθε κρίση ύπόκειται σέ άναθεώρηση, όταν προκύπτουν νέα τεκμήρια.

4. Μολοντί διευκρινίσαμε ότι καμιά ύποχρέωση δέν έχουν οί διδάσκοντες καί οί διδασκόμενοι νά άνατρέχουν γιά τή σχολική έργασία τους (διδασκαλία, εξέταση) στις σημειούμενες πηγές ή άλλα βιβλία, θεωρούμε βέβαιο ότι θά έπιζητήσουν κάποτε κάποια παραπλήσια μελέτη γιά γενικότερη ένημέρωση ή γιά κάποια διευκρίνηση. Μέ αυτή τή σκέψη σημειώνουμε εδώ 2-3 βοηθήματα γιά κάθε κεφάλαιο:

α Γιά τόν Εύρωπαϊκό Διαφωτισμό:

1. W. DURANT, Παγκόσμιος Ίστορία του Πολιτισμού, Τόμοι θ'-1' (κεφάλαια γιά τούς μεγάλους εκπροσώπους του Διαφωτισμού: Βολταίρο, Ρουσό κ.ά.)
2. Τά 100 γεγονότα πού άλλαξαν τόν Κόσμο (έκδ. Φυτράκη), τόμ. Β', κεφ. 45.

β. Τά κείμενα, πού παρατίθενται μέ τή μορφή παραπομπών-σημειώσεων, σπουδάζονται παράλληλα μέ τήν αντίστοιχη ιστορική αφήγηση τήν όποία συνοδεύουν καί συζητούνται στα πλαίσια του καθημερινού μαθήματος, αλλά δέν περιλαμβάνονται στα έξεταστέα άντικείμενα τών έξετάσεων· καί γιά τή συνήθη προφορική σχολική εξέταση πρέπει νά θεωρείται άρκετή ή περιληπτική άπόδοση του περιεχομένου τών κειμένων-πηγών καί ή άντληση έπιχειρηματολογίας από τά κείμενα αυτά. Είναι διδακτικά άναγκαίο νά κατανοηθεί ότι σέ κάθε έπιμέρους κεφάλαιο (π.χ. ό χαρακτήρας τών συνταγματικών κειμένων του Άγώνα) ή σύντομη αφήγηση πού προτάσσεται βρίσκεται σέ άμεση εξάρτηση από τίς πηγές πού τήν τεκμηριώνουν.

β Για τό Νεοελληνικό Διαφωτισμό:

1. Δημαρά, Κ.Θ., Νεοελληνικός Διαφωτισμός.
2. 'Ιστορία του 'Ελληνικού 'Εθνους (Έκδοτικής 'Αθηνών), τομ. ΙΑ', σσ. 306 359.
3. G. P. Henderson, 'Η 'Αναβίωση του 'Ελληνικού Στοχασμού 1620-1821. (μεταφρ. Φ.Κ. Βώρου).

γ Για τή Νεοελληνική 'Ιστορία τής περιόδου 1750-1850:

1. 'Ιστορία του 'Ελληνικού 'Εθνους (Έκδοτικής 'Αθηνών) τόμ. ΙΒ'.
2. Κόκκινου, Δ., 'Ιστορία τής Νεωτέρας 'Ελλάδος, τόμοι 1-2.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Εύρωπαϊκός Διαφωτισμός

***«Διαφωτισμός είναι ή έξοδος του Άνθρώπου
από τήν άνωριμότητά του, γιά τήν όποία ό ίδιος
είναι ύπεύθυνος»***

**KANT, Άπόκριση στό έρώτημα:
Τί είναι Διαφωτισμός**

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στόν Πρόλογο του βιβλίου μνημονεύτηκαν δυό βοηθήματα για γενικότερη ενημέρωση των ενδιαφερομένων· στίς σελίδες πού ακολουθοῦν ἀναφέρονται μερικά ἀκόμη βοηθήματα για λόγους ειδικούς (γίνεται παραπομπή σέ ὀρισμένες σελίδες τους μέ θέματα συγκεκριμένα). Ἐκτός ὅμως ἀπό τά παραπάνω σημειώνονται ἐδῶ μερικά ἄλλα βιβλία για γενικότερη ενημέρωση ἐκείνων πού θά τήν θελήσουν:

1. H. G. Wells, Παγκόσμιος Ἱστορία (μετάφρ. Κ. Γερογιάννη), τόμ. β', κεφ. λγ'-λε' (σελ. 855-1095): **ἀπό τήν Ἀναγέννηση ὡς τή Γαλλική Ἐπανάσταση.**
2. André Maurois, Ἱστορία τῆς Γαλλίας (μετ. Κοσμᾶ Πολίτη), σελ. 240-248: **πῶς οἱ Φιλόσοφοι ἔγιναν δύναμη πολιτική.**
3. W. Durant, Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας (μετ. Κ.Ν. Παπαρρόδου), σελ. 201-249: **ὁ Βολταίρος καί ἡ Γαλλική Διαφώτιση.**

Διευκρίνιση:

Οἱ ἀστερίσκοι δηλώνουν ὅτι ὑπάρχει ὑποσημείωση διευκρινιστική στήν ἴδια σελίδα, οἱ ἀριθμοί παραπέμπουν σέ κείμενα-πηγές στό τέλος τοῦ κεφαλαίου



Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

1. Εισαγωγικά και όρισμός

Διαφωτισμό ή Αιώνα τῶν Φώτων ἔχουν ὀνομάσει τὴν πνευματικὴ κίνηση, πού ἐκτείνεται χρονικά ἀπ' τὸ 1688 (*"Ἐνδοξη Ἐπανάσταση στὴν Ἀγγλία"*) ὡς τὸ 1789 (*ἔναρξη τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης*). Κύρια γνωρίσματα αὐτῆς τῆς πνευματικῆς κίνησης ἦταν:

- Ἐμπιστοσύνη στὴ λογικὴ ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου.
- Κριτικὸς ἔλεγχος καὶ ἄρνηση τῶν παραδόσεων καὶ κάθε αὐθεντίας.
- Γενικότερα, ἀμείλικτη κριτικὴ κάθε θεωρίας γιὰ τὴ φύση, γιὰ τὴ γνώση, γιὰ τὴν κοινωνία, γιὰ τὴ θρησκεία, γιὰ τὴν πολιτικὴ ὀργάνωση, γιὰ ὅλους τοὺς θεσμοὺς.
- Πίστη στὴ δυνατότητα βελτίωσης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπεριόριστης προόδου τοῦ πολιτισμοῦ.
- Προσδοκία ἀνάπλασης τῆς κοινωνίας μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς.

Ὅλη ἐκείνη ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα στρεφόταν ἐνάντια στὸ «παλιὸ καθεστῶς», τὴν ἀπόλυτη μοναρχία** καὶ ἔμμεσα ἀλλὰ σταθερὰ

* Μὲ τὴν Ἐπανάσταση ἐκείνη οἱ Ἕλληνοι περιορίσαν ἀναίμακτα τὴ βασιλικὴ ἐξουσία στὰ ἀκόλουθα σημεία:

- α. Ὁ βασιλιάς δὲν μπορούσε νὰ ἀναστέλλει τὴν ἰσχύ τῶν νόμων.
- β. Ἐπίσης δὲν μπορούσε νὰ συγκροτεῖ ἐπιτροπὲς μὲ δικαστικὴ ἀρμοδιότητα.
- γ. Τὸ κυριότερο, δὲν μπορούσε νὰ ἐπιβάλλει φόρους ἢ νὰ συγκροτεῖ στρατὸ χωρὶς τὴ συγκατάθεση τοῦ Κοινοβουλίου. (ὀριστικοποιήθηκε περιορισμὸς πού προϋπήρχε).

** Ἀπόλυτη Μοναρχία, πού κυριαρχοῦσε τότε σ' ὅλη σχεδόν τὴν Εὐρώπη, σήμαινε ὅτι: α. Ὑπῆρχε μονάρχης κληρονομικὸς μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία (νομοθετικὴ, ἐκτελεστικὴ, δικαστικὴ). β. Ὁ μονάρχης περιστοιχιζόταν ἀπὸ μιά ἐπίσης κληρονομικὴ ἀριστοκρατία (πρόκειται γιὰ τὶς δύο προνομιούχες τότε τάξεις:

διεκδικούσε: έλευθερία στοχασμού και έκφρασης, άνεξιθρησκία, έλευθερία στην οικονομική δραστηριότητα τών ατόμων, κατάργηση τών προνομίων (τών εύγενών), κοινωνική και πολιτική ισότητα, γενίκευση τής παιδείας· μέ λίγα λόγια ο Διαφωτισμός πρόβαλλε τά βασικά αίτήματα τής άνερχομένης τότε άστικής τάξης, ή όποία, ένώ είχε άποκτήσει οικονομική εύρωστία, δέν είχε άκόμη άνάλογη πολιτική δύναμη.

Αίτια και άφορμές για τήν έκδήλωση του κινήματος του Διαφωτισμού ήταν τά τρωτά του «παλαιού καθεστώτος»*. Οί πνευματικές ρίζες του βρίσκονταν στην έπιστημονική πρόοδο, πού είχε συντελεστεί άπό τήν Άναγέννηση ώς τίς μέρες του Νεύτονα, καί στό φιλοσοφικό στοχασμό του Ντεκάρτ (RENÉ DESCARTES, 1591-1650), πού είχε διακηρύξει μέ σαφήνεια ότι άμφιβάλλει για όλες τίς άυθεντίες (*άρχαιους συγγραφείς, παραδόσεις κτλ.*).καί ότι άποδέχεται ώς άληθινό μονάχα, ό,τι παρουσιάζεται μέ τρόπο πειστικό στή σκέψη του¹.

Ό Διαφωτισμός ξεκίνησε άπ' τήν Άγγλία, γιατί εκεί εύνόησαν οί οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις κατά τό 17ο αιώνα: στή χώρα εκείνη έζησαν και οί δύο σπουδαιότεροι πρόδρομοι του κινήματος: ο Νεύτονας (ISAAC NEWTON, 1642-1727), πού διαμόρφωσε νέα έπιστημονική μέθοδο², και ο Λόκ (JOHN LOCKE, 1632-1704), πού θεμελίωσε φιλοσοφικά τόν πολιτικό φιλελευθερισμό και τό νεότερο έμπειρισμό³. Έπίκεντρο όμως του Διαφωτισμού κατά τό 18^ο αιώνα έγινε ή Γαλλία λόγω τών ειδικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών πού γνώρισε ή χώρα εκείνη τότε. Ό Διαφωτισμός είχε σπουδαίους φορείς και σ' άλλες χώρες (*Γερμανία, Ίταλία*) και ή άκτινοβολία του άπλώθηκε σ' όλη σχεδόν τήν Εύρώπη· επηρέασε βέβαια και τόν Έλληνισμό, πρώτα στίς παρoικίες του έξωτερικού και έπειτα στην τουρκοκρατούμενη πατρίδα. [*Στίς σελίδες πού άκολουθούν θά γίνει λόγος κυρίως για τό Γαλλικό Διαφωτισμό, γιατί είχε άμεσότερη επίδραση στον Έλληνισμό*].

Οί γνωστότεροι εκπρόσωποι του Γαλλικού Διαφωτισμού υπήρξαν οί:

τών Εύγενών και του Άνώτερου Κλήρου, πού προερχόταν επίσης άπό τίς οικογένειες τών εύγενών), πού έπαιρνε προνομιακά όλα τά άνώτατα άξιώματα. γ. Ύπήρχε ένα ούσιαστικά κληρονομικό σώμα άνωτάτων άξιωματούχων. δ. Ή λεγομένη Τρίτη Τάξη (έργάτες, άγρότες, άστοί: έμποροι, γιατροί, δικηγόροι, τραπεζίτες, βιοτέχνες κλπ.), πού άποτελούσε τή συντριπτική πλειοψηφία (περίπου 98% ύπολογίζεται) είχε μόνο ύποχρεώσεις.

* Συνακόλουθο τής δομής του (*βλέπε τήν προηγούμενη σημείωση*) ήταν και τούτο: ότι ή κορυφή του κρατικού μηχανισμού δέν μπορούσε νά άνανεωθεί και νά ένισχυθεί μέ ανθρώπους ικανούς και δημιουργικούς άπό τήν Τρίτη Τάξη· κι άν κάποιος γόνος αύτής τής τάξης κάποτε έφτανε στην κορυφή διαπίστωνε ότι βελτίωση δέν ήταν έπιτρεπτή άφού δέν μπορούσαν νά θιγούν τά «προνόμια».

Βολταίρος, Μοντεσκιέ, Ρουσσό, ο κύκλος τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν (Ντιντερά, ντ' Ἀλαμπέρ, Κοντορσέ, Κοντιγιάκ, Χόλμπαχ, Ἐλβέτιος κ.ἄ).

Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Κάντ διατύπωσε ἕναν ὀρισμὸ τοῦ ὄλου κινήματος: «Διαφωτισμὸς εἶναι ἡ ἐξοδος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀνωριμότητά του γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἴδιος εἶναι ὑπεύθυνος»*. Ὁ ἄνθρωπος πραγματικά ἀρχίζει νά βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀνωριμότητά του, ὅταν ἀποφασίζει ὑπεύθυνα νά χρησιμοποιήσει τὸ λογικὸ του, ὅταν τολμáει νά σκέπτεται ἐλεύθερα, ἀνεπηρέαστος ἀπὸ προκαταλήψεις, αὐθεντίες, περιορισμοὺς.

2. Βασικὲς θέσεις τῶν Διαφωτιστῶν

Πυθαγόρας (αρχαία)

Δέν εἶχαν ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Διαφωτισμοῦ τὶς ἴδιες ἀντιλήψεις γιὰ τὴν κοινωνία, τὴν κρατικὴ ὀργάνωση, τὴν οικονομικὴ ζωὴ, τὴ θρησκευτικὴ πίστη· ὑπάρχουν ὅμως κάποια κοινὰ σημεῖα στὸ στοχασμὸ τους, πού συγκλίνουν στὰ ἑξῆς:

α. Οἱ αἰσθήσεις, χωρὶς νά εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγὴ γνώσης, εἶναι πάντως ἀπαραίτητη προϋπόθεση καὶ ἀφετηρία τῆς.

β. Ἡ φύση εἶναι ἐνιαία, τουλάχιστο μέσα στὸ ὄρια ὅπου μπορεῖ νά φτάσει ἡ γνώση μας γι' αὐτή.

γ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπάγεται στοὺς ἴδιους φυσικοὺς νόμους, πού διέπουν τὴν ἀνόργανη φύση καὶ τὰ ζῶα.

δ. Τὸ ἀνώτατο σημεῖο, στὸ ὁποῖο μπορεῖ νά φτάσει γνωστικά ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνώση τῆς νομοτέλειας πού ἐπικρατεῖ στὴ φύση (ὅτι δηλαδὴ κάθε ἀποτέλεσμα ἔχει αἰτία καὶ ὅτι ὑπάρχει σταθερὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν αἰτία καὶ τὸ ἀποτέλεσμα) καὶ ἡ πρακτικὴ ἀξιοποίησή τῆς πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων δέν μπορεῖ νά φτάσει οὔτε τὸ πιὸ δυνατό πνεῦμα· σταματáει λοιπὸν στὴν ἀνακάλυψη τῶν σχέσεων, πού συνδέουν τὰ πράγματα καὶ τὰ φαινόμενα, δηλαδὴ στὴ διατύπωση νόμων.

ε. Καὶ ἡ γνώση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἄνθρωπο (ἀνθρωπογνωσία) εἶναι μέρος τῆς γνώσης τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὰ πράγματα (πραγματογνωσία), γιὰ τὴ φύση· ἄρα καὶ ἡ ἀνθρωπογνωσία ὑπάγεται στὴν πραγματογνωσία**.

Παρακάτω ἐκτίθενται πιὸ ἀναλυτικὰ πῶς ξεκίνησε ὁ Διαφωτισμὸς καὶ πῶς ἐπηρέασε τὴ ζωὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας κατὰ τὸ 18ο αἰῶνα.

* IMMANUEL KANT, Δοκίμια (μετ. Ε.Π. Παπανούτσου), σ. 42

** Ἀναστ. Γιανναρά, Ὁ ἀγγλικὸς Ἐμπειρισμὸς καὶ ὁ Γαλλικὸς Διαφωτισμὸς, Ἀθήνα 1976, σελ. 23-24.

Ἡ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ ἐπίδρασή τους στὸν τρόπο σκέψης τῶν διαφωτιστῶν

Οἱ θεαματικές ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, πού κορυφώθηκαν, ὅταν ὁ Νεύτωνας διατύπωσε τὸ νόμο τῆς «παγκόσμιας ἔλξης» (1687), εἶχαν ὀδηγήσει στὴ σκέψη ὅτι: τὸ φυσικὸ σύμπαν εἶναι (ἢ μοιάζει μὲ) μιά πελώρια καλοφτιαγμένη μηχανή, πού λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ νόμους φυσικούς. Πολλοὶ στοχαστὲς τότε — παρακινημένοι κι ἀπὸ τὴ δυσαρέσκεια γιὰ τὰ τρωτὰ τοῦ λεγόμενου «παλιοῦ καθεστῶτος» (προνόμια γιὰ τοὺς λίγους, καταπίεση γιὰ τοὺς πολλοὺς) — ἄρχισαν νὰ σκέπτονται ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι νόμοι πού ρυθμίζουν καὶ τὴ ζωὴ τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, πού μποροῦν, κατὰ συνέπεια, νὰ ὀδηγήσουν σὲ κοινωνικὴ ἁρμονία. Τὸ μόνο πού χρειάζεται εἶναι νὰ ἀνακαλυφτοῦν οἱ νόμοι αὐτοὶ μὲ τίς νέες ἐπιστημονικὲς μεθόδους* (πού εἶχαν ὀδηγήσει σὲ ἐπιτυχία τοὺς ἀστρονόμους καὶ τοὺς φυσικούς ἐπιστήμονες) καὶ νὰ ἀξιοποιηθοῦν πρακτικά.

Παράλληλα μὲ αὐτὴ τὴν ἐμπιστοσύνη στὴν ἀνθρώπινη ἐπιστήμη πορευόταν ἡ πίστη στὴν ἀνθρώπινη λογικὴ, ὡς πρωταρχικὴ πηγὴ τῆς ἀλήθειας, καθὼς καὶ ἡ πεποίθηση ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ διαρκὴς βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου (μὲ τὴν παιδεία) καὶ ἡ ἀπεριόριστη πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ**. Ἡ ἐποχὴ πού ἄρχισε, ὅταν ὁ ἐπιστημονικὸς στοχασμὸς εἶχε μεταδώσει τόση αισιοδοξία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὀνομάστηκε ἐπίσης **Αἰώνας τῆς Λογικῆς**. Μερικοὶ ἱστορικοὶ θεωροῦν ἀφετηρία τῆς νέας ἐποχῆς ὄχι τὸ 1688 (ὅταν δηλαδὴ συνέβη ἓνα σπουδαῖο καὶ ἐνδεικτικὸ νέων τάσεων πολιτικὸ γεγονός, ἡ *Ἐνδοξη Ἐπανάσταση*) ἀλλὰ τὸ 1687, ὅταν σημειώθηκε ἓνα σημαντικὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίτευγμα, ἡ διατύπωση τῆς θεωρίας τοῦ Νεύτωνα. Τὰ διασημότερα

* Ἡ μέθοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διαμορφώθηκε οὐσιαστικά στοὺς νεότερους χρόνους καὶ εἶναι **ἐπαγωγικὴ**, πού σημαίνει συλλογιστικὴ πορεία ἀπὸ τίς ἐπιμέρους παρατηρήσεις (πειράματα, μετρήσεις) πρὸς τὴ διατύπωση γενικῶν προτάσεων, νόμων. Θεμελιωτὴς θεωρητικὸς τῆς ἐπαγωγῆς ὑπῆρξε ὁ Φράνσις Μπέικον (FRANCIS BACON, 1561-1626). Αὐτὸς ἀντιδιαστέλλει ἐμφαντικά — μὲ τὸν τίτλο κιάλας τοῦ ἔργου: NOVUM ORGANUM (Νέο ὄργανο) — τὴν **ἐπαγωγικὴ μέθοδο** πρὸς τὴν ἀντίστροφὴ τῆς, τὴν **παραγωγικὴ**, πού τὴν εἶχε ἀναλύσει ὁ Ἀριστοτέλης στὰ Λογικὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα στὴν Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας εἶναι γνωστά μὲ τὸν περιληπτικὸ ὄρο Ὀργανο (Λογικό). Στὴν **ἐπαγωγικὴ μέθοδο** ἀφετηρία εἶναι τὸ συγκεκριμένο, πράγμα ἢ φαινόμενο, ζητούμενο εἶναι τὸ γενικό, ἡ γενικὴ ἀρχή, ὁ νόμος. Αὐτὴ τὴ μέθοδο ἐφάρμοσε ὁ Νεύτωνας καὶ θεωρητικὰ τὴν ὀλοκλήρωσε ὁ Μίλ (J.S. MILL, 1806-1873).

** Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Κοντοροσέ, «Διάγραμμα τῆς ἱστορικῆς εἰκόνας τῆς Πρόόδου τοῦ Ἀνθρώπινου Πνεύματος (1795), παρ' ὅλο πού οἱ συνθῆκες συγγραφῆς ἦταν ἰδιαίτερα δυσμενεῖς γιὰ τὸ συγγραφέα, πού βρισκόταν στὴ φυλακὴ, ὅταν ἔγραφε αὐτὸ τὸ σύγγραμμα τῆς αισιοδοξίας (1794).

πνεύματα εκείνης της εποχής ξεκινώντας από τις επιτυχίες της έπιστήμης δοκίμασαν να βρουν κατά πόσο κάποιοι φυσικοί νόμοι έχουν εφαρμογή σ' όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης: κι είναι διάχυτος στο στοχασμό τους ένας ευδιάκριτος τόνος αισιοδοξίας, ότι μπορούν οι πληγές να θεραπευτούν και η κοινωνία να αναμορφωθεί με τον ανθρώπινο λόγο. Η αισιοδοξία εκείνη επρόκειτο να κορυφωθεί αλλά και σοβαρότατα να δοκιμαστεί με τη Γαλλική Έπανάσταση (1789).

3. Οι ιδέες του Λόκ και του Μοντεσκιέ για την πολιτική ζωή.

“Όπως είδαμε ο Λόκ* (1632-1704) ανήκει στους στοχαστές που θεμελιώσαν το Διαφωτισμό. Πίστευε ότι η πρόοδος των ανθρώπων είναι βέβαιη, εφόσον οι άνθρωποι θα χρησιμοποιήσουν το δρόμο της λογικής τους, αδέσμευτοι από προκαταλήψεις και φανατισμό. Σύμφωνα με την πολιτική θεωρία του, οι άνθρωποι έχουν απaráγραπτα φυσικά δικαιώματα: ζωής, ελευθερίας, περιουσίας. “Όταν οι άνθρωποι συγκρότησαν κοινωνίες και όρισαν κυβερνήσεις, δίδασκε ο Λόκ, έδωσαν στις κυβερνήσεις εξουσία εκείνες να προστατεύουν αυτά τα δικαιώματα. Είχε δηλαδή, κατά κάποιο νόημα, συναφθεί ανάμεσα στους αρχόμενους και τους άρχοντες ένα είδος συμφωνίας, ένα «κοινωνικό συμβόλαιο». “Αν μία κυβέρνηση δέν προστατεύει τα δικαιώματα των πολιτών, τότε αυτοί έχουν τό αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα να την αντικαταστήσουν. Η θεωρία του Λόκ έδινε ένα σαφές έπιχείρημα για τό δικαίωμα αντίστασης και επανάστασης των λαών έναντίον των τυραννικών κυβερνήσεων. Οι απόψεις του, σύμφωνα με τό πολιτικό κλίμα της Έγγλιας την εποχή της Ένδοξης Έπανάστασης (1688), είχαν άργότερα επίδραση στην άμερικανική Διακήρυξη της Ένεξαρτησίας (1776)**.

Πιό γνωστός έκφραστής της πολιτικής έπιστήμης στά χρόνια του Διαφωτισμού υπήρξε ο Μοντεσκιέ (CHARLES-LOUIS DE SECONDAT BARON DE MONTESCIEU, 1689-1755). Ο Μοντεσκιέ έφάρμοσε τή νέα έπιστημονική μέθοδο (έπαγωγική) στην πολιτική έπιστήμη. Τό 1748 δημοσίευσε τό έργο που τόν καθιέρωσε ως έναν από τούς θεμελιωτές της έπιστήμης αυτής, τό **Πνεύμα των Νόμων**⁴. Μέ συγκριτική μελέτη πολλών θεσμών απ' τήν αρχαιότητα ως τήν εποχή του, θέλησε να δείξει ότι οι νόμοι διαμορφώνονται σύμφωνα με τις συνθήκες ζωής και τις ανάγκες των κοινωνιών, και ύποστήριξε ότι πρέπει η κρατική εξουσία να

* Κύρια έργα του είναι: «Δύο δοκίμια περί διακυβερνήσεως» (1689), «Μερικές σκέψεις περί παιδείας» (1693), «Δοκίμιο για τήν ανθρώπινη νόηση» (1690), από τό όποιο ένα απόσπασμα παρατίθεται στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, σμ. 3.

** Άρκει να διαβάσει κανείς τις πρώτες παραγράφους της Διακήρυξης της Ένεξαρτησίας (1776) για να άναγνωρίσει εκεί ιδέες του Λόκ.

διακρίνεται σέ τρεῖς ἐπιμέρους ἐξουσίες («διάκριση τῶν ἐξουσιῶν»): νομοθετική, ἐκτελεστική, δικαστική, μέ ἀρμοδιότητες ἔτσι κατανεμημένες, ὥστε νά ἐξισοροποῦνται ἀμοιβαία καί νά ἀποτρέπεται ἡ δυνατότητα κατάχρησης τῆς κρατικῆς ἐξουσίας*. Οἱ ἰδέες τοῦ Λόκ καί τοῦ Μοντεσκιέ ἐπηρέασαν ἰδιαίτερα τούς ἀνθρώπους πού ἀργότερα σχεδίασαν τό ἀμερικανικό Σύνταγμα (1787) καί — λίγο μετὰ — τά γαλλικά Σύντάγματα τῆς Ἐπανάστασης.

4. Ὑπεράσπιση τῆς Ἀνεξιθρησκίας

Κύριος ὑπέρμαχος τῆς ἰδέας τῆς ἀνεξιθρησκίας ἀναδείχτηκε ὁ Βολταῖρος (FRANCOIS MARIE AROUET, 1694-1778, ψευδώνυμο VOLTAIRE). Συγγραφέας μέ πνεῦμα καυστικό, ὑπερασπιστής ἀκατάβλητος τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καί τοῦ λόγου, ἐπιγραμματικός ἐκλαϊκευτής φιλοσοφικῶν θεωριῶν προβλήθηκε ὡς ὁ διαπρεπέστερος ἀπό τούς Διαφωτιστές. Ἐξαιτίας τῆς ἐλευθεροφροσύνης του καί τῆς αὐστηρῆς κριτικῆς του συχνά περιῆλθε σέ προστριβές μέ ἰσχυρούς παράγοντες τοῦ «παλαιοῦ καθεστώτος»: γνώρισε καί τή Βασίλισσα γιά ἔνδεκα μῆνες καί ἔμεινε ἐξόριστος στήν Ἀγγλία τρία χρόνια. Σ' ἓνα ἔργο του διακωμῶδησε τήν ἰδέα ὅτι «ὁ κόσμος μας εἶναι ὁ καλύτερος δυνατός κόσμος». Ἡ πιό σημαντική ὁμως προσφορά του εἶναι ἡ ἐπίμονη υπεράσπιση τῆς ἀνεξιθρησκίας⁵. Ὁ ἴδιος ἦταν ὀπαδός τοῦ ντεϊσμοῦ**. Οἱ ντεϊστές, συνεπεῖς στίς ἀπόψεις τους, ἐπέκριναν τίς θρησκευτικές διαμάχες καί τίς διώξεις πού προέρχονταν ἀπό θρησκευτικές διαφορές. Ἐπειδή ὁ Βολταῖρος ἦταν τότε ὁ πιό δριμύς ἐπικριτής τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας καί τοῦ φανατισμοῦ πού ἐπικρατοῦσε σ' αὐτήν, θεωρήθηκε ἄθεος· ὁμως αὐτός θεωροῦσε τή θρησκευτική πίστη ἀνάγκη καί διατύπωσε ἀποφθεγματικά τήν ἀποψή του λέγοντας: «ἂν δέν ὑπῆρχε Θεός θά ἔπρεπε νά ἐφεύρουμε ἓνα Θεό».

Ὡς ὀρθολογιστής καί σκεπτικιστής (ὑποστηρικτής τῆς ἰδέας ὅτι ὅλα εἶναι σχετικά καί γι' αὐτό ἀνεκτά) ἀποστρεφόταν τό φανατισμό καί τή μισαλλοδοξία περισσότερο ἀπό καθετί ἄλλο. Σέ ἀρκετές περιπτώσεις θρησκευτικῶν διώξεων μπῆκε στή μέση ἀπρόσκλητος, γιά νά υπερασπίσει τή δικαιοσύνη, τό δικαίωμα κάθε ἀνθρώπου νά πρεσβεύει ὅποιο

* Θυμίζουμε ὅτι ἡ «διάκριση τῶν ἐξουσιῶν» δέν ἦταν ἰδέα νέα· εἶχε διατυπωθεῖ ἀπ' τόν Ἀριστοτέλη, πού εἶχε ὀνομάσει τίς τρεῖς ἐξουσίες ἀντίστοιχα: τό βουλευόμενον, τό περί τὰς ἀρχάς καί τό δικάζον (Πολιτικά, 1298a).

** Οἱ ντεϊστές (ὀπαδοί τοῦ DEISMUS) πίστευαν ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο καί τούς φυσικούς νόμους πού τόν διέπουν, ἀλλά δέν παρεμβαίνει στή λειτουργία τοῦ κόσμου οὔτε βέβαια στίς ὑποθέσεις τῶν ἀνθρώπων. Πρέσβευαν ἐπίσης ὅτι δέ χρειάζονται προσευχές οὔτε ἔχουν σημασία οἱ τελετές.

Μετά το τέλος της διαφ. φιλίας της συνάφης
Δαρνεία του Εξ. φανέρωται, το οποίο γαίνονται στο έργο του
3 κοινωμ. διαφωτιστών

δόγμα επιθυμεί. Στο Βολταίρο ανήκει η αποφθεγματική διατύπωση της πνευματικής ανεκτικότητας: έγραψε σε κάποιον: «Δέ συμφωνώ ούτε με μία λέξη από όσα λές, αλλά θά υπερασπίζω — και με τό τίμημα της ζωής μου ακόμη — τό δικαίωμά σου έλευθερα νά λές όσα πρεσβεύεις».

5. Τό αίτημα γιά έλευθερία

Τό αίτημα γιά τήν έλευθερία καί γενικότερα γιά τήν αξιοπρέπεια του ανθρώπου ήταν υπόθεση καθολική των Διαφωτιστών. Πρωταγωνιστής όμως γιά τό συγκεκριμένο αυτό ζήτημα αναδείχτηκε ο Ρουσσό (J.J. ROUSSEAU, 1712-78). Αυτός συμεριζόταν πολλές άλλες ιδέες των Διαφωτιστών, αλλά τίς προσέγγιζε άπ' τή σκοπιά των αισθημάτων, όχι τής λογικής, γιατί θεωρούσε ότι ή λογική μόνη δέν άποτελεί καλό οδηγό στή ζωή των ανθρώπων καί των κοινωνιών, ενώ τά αισθήματα άποτελούν πιά πηγαία έκφραση τής ζωής*· καί ο ίδιος ήταν φύση πλούσια σε συναισθηματισμό. Άπ' τά παιδικά του χρόνια γνώρισε πολλές περιπέτειες καί δέν είχε ήρεμη οικογενειακή ζωή σχεδόν ποτέ· άλλαζε συχνά έπαγγέλματα, αλλά δέν μπόρεσε νά ριζώσει πουθενά. Γνώρισε συχνά τό θαυμασμό των άλλων, αλλά ήταν πολύ δύσκολος στή διατήρηση τής φιλίας.

Ο Ρουσσό έγινε διάσημος ξαφνικά, όταν στά 1750 κέρδισε ένα διαγωνισμό με τό «Δοκίμιο περί των Τεχνών καί Έπιστημών». Μ' αυτό υποστήριζε ότι ο άνθρωπος ήταν καλός καί άγνός, όταν ζούσε στήν άγκαλιά τής φύσης, πριν φθαρεί άπ' τόν πολιτισμό του, ότι φθείρουν τήν ανθρώπινη φύση οι κακοί νόμοι, ή κακή παιδεία, ή κατεστημένη ρωμαιοκαθολική εκκλησία, τό εμπόριο· ότι μπορεί ο άνθρωπος νά ξανακερδίσει τήν άγνότητα καί τήν καλοσύνη, άν γυρίσει «πίσω στή φύση», έλεύθερος άπό τίς συμβατικότητες του πολιτισμού. Η ιδέα τής άπλοϊκής καί ευγενικής ζωής βρήκε πολλή άπήχηση στήν ύψηλή κοινωνία τότε, πού είχε κουραστεί άπ' τή συμβατικότητα καί τήν προσποίηση.

Ένα άπ' τά πιά γνωστά βιβλία του Ρουσσό είναι τό **Κοινωνικό Συμβόλαιο** (1762)⁶. Πίστευε ο συγγραφέας, όπως νωρίτερα ο Λόκ, ότι ένα είδος συμφωνίας έγινε καί διαρκώς ανανεώνεται (ή πρέπει νά ανανεώνεται) ανάμεσα στό λαό καί τήν κυβέρνησή του. Όμως ο Ρουσσό δέν έφτασε στό τελικό συμπέρασμα του Λόκ, νά δικαιολογεί δηλαδή τήν επανάσταση· αντίθετα, ενώ υπεράσπιζε τήν έλευθερία καί τήν αξιοπρέπεια του άτόμου, υποστήριζε ότι ο πολίτης δεσμεύεται άπ' τή Γενική Βούληση, πού δηλώνει τό τί είναι καλό γιά τό κοινωνικό

* Άπό τήν άποψη αυτή ο Ρουσσό θεωρείται ως ο πιά χαρακτηριστικός πρόδρομος του ρομαντισμού.

σύνολο και πού αποκαλύπτεται κάθε φορά με δημοκρατικές εκλογές.

Ἡ ἐπίδραση τοῦ Ρουσσό στήν πολιτική ζωή τῆς Γαλλίας ὑπῆρξε μεγάλη· βασικά τίς δικές του ἰδέες ἀσπάζονταν οἱ δημιουργοί τοῦ 1789, ἰδιαίτερα οἱ πιό ριζοσπαστικοί τῆς δεύτερης φάσης τῆς Ἐπανάστασης.

Τίς παιδαγωγικές ἀντιλήψεις του, πού ξεκινοῦν ἀπ' τόν ἀπόλυτο σεβασμό γιά τήν προσωπικότητα τοῦ μαθητῆ, τίς ἐξέθεσε ὁ Ρουσσό στό ἔργο του **Αἰμίλιος**. Πρῶτο δάσκαλο τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ τήν προσωπική ἐνασχόληση μέ τά πράγματα, τήν προσωπική πείρα. Κι ἔργο ἱερό τοῦ δασκάλου εἶναι αὐτό ἀκριβῶς, νά ὀδηγεῖ σταδιακά τό μαθητῆ σέ γνωριμία μέ τά πράγματα, γιά νά συζητεῖ ἔπειτα γιά τή φύση τῶν πραγμάτων, τή λειτουργία τους, τήν ἀξιοποίησή τους. Ἡ φύση εἶναι, κατά τήν ἀποψη τοῦ Ρουσσό, σοφή καί αὐτή ὑποδεικνύει πρῶτα ἀπ' ὅλα σεβασμό γιά τήν ἀξιοπρέπεια καί τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

6. Οἱ Ἐγκυκλοπαιδιστές καί ἡ διάδοση τῶν ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἐγκυκλοπαιδιστές
βιβλίο
πρῶτος
καί δεύτερος
ἰδεολογίας

Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία ἢ «Συστηματικό Λεξικό τῶν Ἐπιστημῶν, τῶν Τεχνῶν καί τῶν Ἐπαγγελμάτων» ἀποτελεῖ τή συλλογική ἔκφραση τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ψυχή τῆς ἐγκυκλοπαιδείας ὑπῆρξε ὁ Ντιντερό (DENIS DIDEROT, 1713-1784). Αὐτός ἀνέλαβε καί πραγματοποιοῖσε τήν ἰδέα νά ἐκτεθοῦν σέ ἐνιαῖο ἔργο, πού τελικά ἔφθασε στούς 27 τόμους, ὅλες οἱ ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις καί οἱ νέες ἰδέες, πού συγκινοῦσαν τούς προοδευτικούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς. Μέ τό συλλογικό αὐτό ἔργο μπόρεσαν ὁ Ντιντερό καί οἱ συνεργάτες του νά διαφωτίσουν τή γαλλική κοινωμία προβάλλοντας ἰδιαίτερα κάποιες θεμελιώδεις ἰδέες: ἀνεξίτηρσκία, εἰρήνη, δικαιοσύνη, ἐπιστήμη, ἐλευθερία, ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό δεισιδαιμονίες, προκαταλήψεις, αὐθεντίες. Οἱ διασημότεροι στοχαστές καί ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς ὑπῆρξαν συνεργάτες τῆς ἐγκυκλοπαιδείας: Κοντιγιάκ, Κοντορσέ, Χόλμπαχ, Ἐλβέτιος, ὁ ντ' Ἀλαμπέρ (ὁ πιό στενός συνεργάτης τοῦ Ντιντερό τά πρῶτα χρόνια τῆς προσπάθειας). Ἡ συγγραφή καί ἐκδοση τοῦ ἔργου κράτησε πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνια (1751-1772): πολλές φορές ὁ DIDEROT ὡς ἐκδότης ἀντιμετώπιζε ἀπαγόρευση ἀπό τό καθεστῶς, ἔχανε λιγόψυχους συνεργάτες, ἀλλά συνέχιζε ἀκατάβλητος· καί τό ἀπαγορευμένο ἔργο κέρδιζε χιλιάδες συνδρομητές σ' ὅλη τή χώρα καί πολύ περισσότερους ἀναγνώστες, ἀκόμη καί μέσα στά ἀνάκτορα, ὅπου στεγαζόταν τό «παλαιό καθεστῶς», οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία, ἐκδοτικό ἐπίτευγμα ἐκεῖνο τόν καιρό, πρόσφερε ὑψηρεια μοναδικῆς σπουδαιότηας: διάδοση τῶν ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ· μετέδωσε ἐμπιστοσύνη γιά τήν ἐπιστήμη καί τή νέα τεχνολογία. πού ἔκανε τότε τά πρῶτα βήματά της, ἐνθουσιασμό γιά τίς νέες ἰδέες, ἐπιχειρηματολογία ἐνάντια στά δεινά τῆς τότε κοινωνικῆς κατάστασης, ἰδεολογία γιά μιά ἀστική

επανάσταση, πού επρόκειτο σέ λίγο νά εκδηλωθεῖ, αἰσιοδοξία γιά τήν πρόοδο τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καί τή δυνατότητα βελτίωσης τῆς ἀνθρώπινης φύσης.

7. Κοινωνικές ἀλλαγές πού προώθησε ὁ Διαφωτισμός

Ἡ Αἰώνας τῶν Φώτων θά μπορούσε νά καυχιέται ὅτι ξύπνησε στίς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων τό ἐνδιαφέρον γιά τή βελτίωση τῆς ζωῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων ὄντων καί τελικά συνέβαλε νά γίνουν βελτιώσεις σημαντικές στίς ἀνθρώπινες σχέσεις. Συγκεκριμένα:

α. Τά κηρύγματα ἀνεξιθρησκίας βρῆκαν ἀπήχηση καί οἱ διώξεις γιά ζητήματα θρησκευτικά σταδιακά περιορίστηκαν ἢ βασικά σταμάτησαν.

β. Ἀπό διάφορες πλευρές (λ.χ. ἀπό τήν Ἀγγλία, τήν Ἰταλία) ἀκούονταν διαμαρτυρίες γιά τήν κακή κατάσταση τῶν φυλακῶν καί τήν ἀπάνθρωπη μεταχείριση τῶν κρατουμένων. Ὁ Ἰταλός Τσεζάρε Μπεκαρία (CESARE BECCARIA) δημοσίευσε στό Μιλάνο ἕνα «Δοκίμιο περί Ἐγκλημάτων καί Ποινῶν» καί διατύπωσε τρεῖς θεμελιακές ἀρχές γιά τό νόημα τῆς ποινῆς καί τῆς ἀπονομῆς δικαιοσύνης. Ὑποστήριξε ὅτι:

(1) Σκοπός τῆς ποινῆς δέν εἶναι ἡ ἐκδίκηση ἀλλά ὁ σωφρονισμός ἐκείνου πού διέπραξε ἀδίκημα καί ὁ παραδειγματισμός τῶν ἄλλων· ἄρα, σωστό εἶναι νά ἐπιλέγεται ὄχι ἡ πιό ἐξοντωτική ποινή ἀλλά ἐκείνη πού θά ἔχει τό διαρκέστερο ἀποτέλεσμα στή σκέψη καί στή βούληση τοῦ δράστη καί τῶν ἄλλων.

(2) Ἡ δικαιοσύνη πρέπει νά ἐνεργεῖ ἄμεσα, σύντομα· γιατί ὅσο πιό σύντομα ἔλθει ἡ ποινή τόσο πιό στενός θά εἶναι ὁ συνειρμός τῶν δύο (ἀδικήματος-ποινῆς) στή σκέψη ὅλων, ὥστε νά ἀποφεύγουν ἀξιοποινεὺς πράξεις.

(3) Τό ἀδίκημα ἀποτρέπεται πιό ἀποτελεσματικά μᾶλλον ὅταν ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα κάποιος ποινῆς παρά ὅταν ἐπισημαίνεται ἡ αὐστηρότητα ἀβέβαιης τιμωρίας· ἡ βεβαιότητα μιᾶς μικρῆς ποινῆς ἐνεργεῖ ἀποτρεπτικά πιό πολύ ἀπό μιᾶ μεγάλη ποινή πού θεωρεῖται πιθανή μόνο. Σέ πολλές χώρες ἄρχισαν νά ἀναθεωροῦν τήν ποινική νομοθεσία πρὸς τό ἀνθρωπινότερο (βελτίωση ὄρων ζωῆς στίς φυλακές, ἐλαφρότερες ποινές κτλ.).

γ. Ἀπό τά διδάγματα τῶν Διαφωτιστῶν ἐπηρεάστηκε ἡ ἐκπαίδευση ὡς θεωρία καί πράξη. Οἱ παιδαγωγοί ἄρχισαν νά χαλαρώνουν τή μεθοδολογία τῆς αὐστηρῆς πειθαρχίας καί σέ διάφορες χώρες ἄρχισαν προσπάθειες γιά καθολική ἐκπαίδευση. Τό ἀποφασιστικό βῆμα τό ἔκανε σέ λίγο ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Μεγάλη ἦταν ἡ ἐπίδραση τῶν ἰδεῶν τοῦ Ρουσσό, πού εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι τά παιδιά δέν πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται ὡς μικρογραφία τῶν μεγάλων (ἔχουν δικό τους κόσμον καί δική

ν.δ.α.ρ.β.
δ.ο.μ.β.δ.π.
α.δ.δ.α.μ.α.

τους ψυχολογία), ότι δέν πρέπει νά φορτώνονται μέ τις συμβατικότητα της ζωής της «πολιτισμένης» κοινωνίας, ότι, αντίθετα, πρέπει νά ένθαρρύνονται θετικά, γιά νά έκφράζονται μέ τό δικό τους τρόπο.

δ. Οί κήρυκες τών ανθρώπινων δικαιωμάτων δέν ήταν δυνατό νά άνέχονται τό θεσμό της δουλείας γιά όποιαδήποτε ανθρώπινα όντα, πού άνήκαν σ' όποιαδήποτε φυλή ή θρησκεία. Τό κήρυγμα γιά τήν άπελευθέρωση τών δούλων βρήκε βέβαια αντίσταση, γιατί ό άπάνθρωπος θεσμός είχε συνδεθεί μέ συμφέροντα της τότε ιθύνουσας τάξης (στην Άμερική λ.χ. οί λευκοί χρησιμοποιούσαν τούς δούλους γιά τήν καλλιέργεια τών φυτειών). Ό άγώνας λοιπόν γιά τήν άπελευθέρωση τών δούλων επρόκειτο νά διαρκέσει δεκαετίες (ώς τόν άμερικανικό έμφύλιο πόλεμο κι ως τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας), αλλά τά σπέρματα γιά τήν έξάλειψη της δουλείας — πού ύπήρχαν ήδη στή διδασκαλία τών Σοφιστών και στό κήρυγμα του Χριστού — διαδόθηκαν πολύ μέ τό Διαφωτισμό. Τό άποφασιστικό βήμα κι εδώ έγινε μέ τή Γαλλική Έπανάσταση*, πού κατάργησε τή δουλεία.

8. Η οικονομική σκέψη κατά τούς χρόνους του Διαφωτισμού **Οί φυσιοκράτες**

Οί άλλαγές στην οικονομική ζωή, πού είχαν άρχίσει από τά χρόνια της Άναγέννησης, συνεχίζονταν άθόρυβα αλλά σταθερά κατά τή διάρκεια του 18ου αιώνα: και επρόκειτο γιά τόσο βαθιές άλλαγές (στό έμπόριο, στή γεωργία, άργότερα στή βιοτεχνία-βιομηχανία), ώστε οί μελετητές νά μιλούν γιά Οικονομική Έπανάσταση (πού προκάλεσε ή βοήθησε και τήν Πνευματική Έπανάσταση). Έμπόδιο στις οικονομικές αυτές έξελίξεις στεκόταν ή παλαιότερη οικονομική αντίληψη του μερκαντιλισμού**, του αύστηρου δηλαδή κρατικού παρεμβατισμού, πού

* Στην Έλλάδα ό θεσμός της δουλείας θεωρήθηκε άπαράδεκτος και άπαγορεύτηκε μέ συνταγματική ρήτρα, από τά πρώτα κιόλας βήματα του Άγώνα γιά τήν Άνεξαρτησία (Νόμος της Έπιδάουρου, άρθρο θ').

** Μερκαντιλισμός ονομάστηκε από τούς αντίπαλους της (τούς «φυσιοκράτες») ή οικονομική πρακτική μάλλον παρά θεωρία, πού είχε επικρατήσει στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες τό 16ο και 17ο αιώνα και ως τόν 18ο. Η μερκαντιλική οικονομική πολιτική διέφερε από χώρα σέ χώρα, αλλά είχε κάποια κοινά γνώρισματα:

α. Πλούτο μιάς χώρας θεωρούσαν τό άπόθεμα πού διέθετε ή χώρα σέ πολύτιμα μέταλλα.

β. Κατά συνέπεια, επιδίωκαν νά έχουν ένεργητικό πάντα έμπορικό ίσοζύγιο, δηλαδή περισσότερες έξαγωγές προϊόντων παρά εισαγωγές, ώστε τελικά νά εισάγουν πολύτιμα μέταλλα από τό πλεόνασμα του έμπορικού ίσοζυγίου.

ρύθμιζε όλη τήν οικονομική ζωή και περιόριζε έτσι τήν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα τών πρωτοπόρων τής ανερχόμενης τότε άστικής τάξης.

Τέτοιος παρεμβατισμός ήταν αντίθετος μέ τή φύση, διακήρυξαν οι οικονομολόγοι του Διαφωτισμού, πού πρέσβευαν ότι μπορεί και στήν οικονομία νά εφαρμοστεί ό «νόμος τής φύσης», νά επικρατήσει τό φυσικό δίκαιο, πού δέν έμποδίζει τήν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα. 'Απ' τή θεμελιακή αύτή θέση τους ονομάστηκαν **φυσιοκράτες**.

Αυτοί θεωρούσαν ότι ή γεωργία είναι ή πηγή του πλούτου μιάς χώρας και ότι ό πιό θεμελιακός νόμος στήν οικονομική ζωή είναι ή επιθυμία νά είναι ελεύθερη ή διακίνηση τών αγαθών πού παράγει ή γεωργία: ότι, γενικότερα, ή οικονομική δραστηριότητα διαμορφώνεται μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο, εφόσον εκλείψει κάθε περιορισμός, κρατικός παρεμβατισμός, στήν παραγωγή και διακίνηση τών αγαθών.

Οι πιό γνωστοί φυσιοκράτες είναι οι: Κεναί (FRANCOIS QUESNAY), Νεμούρ (DUPONT DE NEMOURS) και Τυργκό (Turgot). 'Αλλά ή πιό επιβλητική μορφή στή θεωρητική οικονομία του 18ου αιώνα υπήρξε ό σκοτσέζος Άνταμ Σμίθ (ADAM SMITH, 1723-1790). 'Επηρέαστηκε από τους φυσιοκράτες, αλλά δέ συμμεριζόταν μιά βασική θέση τους, τήν πρωταρχικότητα τής γεωργίας: και τουτό ήταν εύλογο, γιατί ή δική του έμπειρία προερχόταν από χώρα πού τότε πλούτιζε από τό παγκόσμιο έμπόριο.

Τό πιό γνωστό έργο του SMITH, «ό Πλούτος τών Έθνών» (1776), άποτελεί τήν πρώτη λεπτομερειακή περιγραφή και άνάλυση τής οικονομικής δραστηριότητας. 'Ο SMITH διατύπωσε τό νόμο «τής προσφοράς και ζήτησης» και ύποστήριξε ότι αυτός ό νόμος ούσιαστικά ρυθμίζει τήν παραγωγή και τή διακίνηση και τίς τιμές τών αγαθών: άρα, είναι βλαπτική κάθε παρέμβαση στήν οικονομική δραστηριότητα: κατά συνέπεια, ύποστήριξε και ό SMITH (*άντίθετα πρós τήν παλαιότερη μερκαντιλική θεωρία*), ή σωστή οικονομική πολιτική συνίσταται στό νά παρεμβαίνει τό Κράτος όσο μπορεί πιό λίγο στήν οικονομική ζωή τής κοινωνίας.

'Η οικονομική αντίληψη τών φυσιοκρατών και του SMITH βρήκε έπιγραμματική διατύπωση στή φράση: Laissez-faire, Laissez-passer (λεσέ-φέρ, λεσέ-πασέ, *άφήστε τους ανθρώπους νά δρούν ελεύθεροι στήν*

γ. Για νά επιτύχουν τό παραπάνω αποτέλεσμα, εφάρμοζαν κρατικό παρεμβατισμό πρós δύο κατευθύνσεις: (1) ενθάρρυνση παραγωγής και εξαγωγής όρισμένων προϊόντων, (2) αποθάρρυνση εισαγωγής άλλων προϊόντων είτε μέ προστατευτικούς δασμούς είτε μέ ένισχηση τής εγχώριας παραγωγής τών ίδιων προϊόντων.

Κυριότατο λοιπόν γνώρισμα του μερκαντιλισμού ήταν ό παρεμβατισμός, πού παρεμποδίζει τήν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.

οικονομική ζωή, αφήστε τὰ ἀγαθὰ νὰ διακινούνται ἐλεύθερα). Ἡ φύση ὀδηγεῖ ὄλους στίς συμφερότερες οικονομικές πράξεις. Αὐτή ἡ οικονομική θεωρία, σύμφωνη μέ τίς ἀπόψεις τῆς ἀνερχόμενης τότε ἀστικής τάξης, ἐπικράτησε τό 18ο καί 19ο αἰῶνα ὡς οικονομικός **φιλελευθερισμός**; ἀλλά ὀδήγησε καί σέ κοινωνικό ἀδιέξοδο, πού κληρονομήθηκε στούς ἐπόμενους αἰῶνες.

9. Ἐπίλογος

Ἡ τόλμη, μέ τήν ὀποία ἔκριναν παλαιούς θεσμούς καί παλαιές ἀντιλήψεις καί σεβαστές αὐθεντίες, ἀλλά καί τὰ κύρια θέματα πού ἄγγιζαν οἱ Διαφωτιστές (*παιδεία, κοινωνική δικαιοσύνη, φυσικά δικαιώματα, θεσμός τῆς δουλείας, ἀνεξιθρησκία κτλ.*), ὀλα αὐτά θύμισαν σέ πολλούς μελετητές ὅτι ὁ Διαφωτισμός τοῦ 18ου αἰῶνα δέν ἦταν τό μοναδικό τέτοιο φαινόμενο πού γνώρισε ἡ Ἱστορία. Στήν κλασική Ἀθήνα (*ἀπό τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ. καί ὕστερα*) οἱ Σοφιστές ὑπῆρξαν σκαπανεῖς ἐνός ἀνάλογου πνευματικῆς κινήματος, πού ἀμφισβήτησε τήν προτεραιότητα τῆς ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς καί πρόβαλε τή σημασία τῆς παιδείας καί τῆς προσωπικῆς ἀξίας, ἀπαίτησε ἰσονομία, ἀντιπαράθεσε τό νόμο (*καθιερωμένη συνθήεια*) στή φύση καί μίλησε γιά φυσική ὀμοιότητα ὀλων τῶν ἀνθρώπων, ἐλευθέρων καί δούλων. Οἱ μελετητές βλέποντας τίς ὀμοιότητες τοῦ νεότερου Διαφωτισμοῦ ὀνόμασαν ἀναδρομικά ἐκεῖνο τό κίνημα τῶν ἀρχαίων Σοφιστῶν **Ἐλληνικό Διαφωτισμό***.

Τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ τὰ φῶτα μεταδόθηκαν διαμέσου τῶν παροικιῶν στόν ὑπόλοιπο Ἐλληνισμό. Πρῶτα ἔγινε γνωστό τό ὀνομα τοῦ Βολταίρου, ἔπειτα οἱ Ἐγκυκλοπαιδιστές, ἀργότερα οἱ λεγόμενοι Ἰδεολόγοι. Τά μηνύματα τῆς «φωτισμένης» Εὐρώπης συγκίνησαν τούς ὑπόδουλους: καί ἄρχισε — μέ κυριότερο ἐργάτη τὸν Κοραή — ἡ «μετακένωση» τῶν εὐρωπαϊκῶν ἰδεῶν στό ὑπόδοιλο ἔλληνικό Γένος, πού προσδοκοῦσε ὅτι ἡ παιδεία θά τοῦ φέρει ἐλευθερία (*προσδοκία ἀνάλογη μέ τή διάχυτη τότε πίστη ὅτι ὁ Γαλλικός Διαφωτισμός εἶχε ἐτοιμάσει τή Γαλλική Ἐπανάσταση*). Οἱ Ἕλληνες βέβαια εἶχαν τότε προβλήματα διαφορετικά ἀπό τούς Εὐρωπαίους. Ὅμως ἡ πνευματική κίνηση πού γινόταν ὀλοένα πιό αἰσθητή στόν ἔλληνικό χῶρο ὕστερα ἀπ' τό 1750 κι ὡς τό 1821 εἶχε ἀναλογίες πρὸς τόν Εὐρωπαϊκό Διαφωτισμό: γινόταν κι ἐδῶ λόγος γιά παιδεία, φιλοσοφία, ἐπιστήμη, ἀρετή, εὐδαιμονία, νόμο, δικαιοσύνη, ἀνεξιθρησκία, ἐλευθερία. Τήν ὀνόμασαν λοιπόν

* Βλέπε λ.χ. W. Jaeger, Παιδεία (μετ. Γ.Π. Βέρροϊου) 1, 324-68 καί Albin Lesky, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἐλληνικῆς Λογοτεχνίας (μετ. Ἀγ. Τσοπανάκη), σελ. 486-703.

οι ειδικοί ερευνητές την ελληνική πνευματική δραστηριότητα της περιόδου 1750-1821 **Νεοελληνικό Διαφωτισμό**. **Αποτελεί χωριστό κεφάλαιο για μας.**

- 3 ενότητες
- Α. 1670-1774 (Κιουριότου Καϊνουργί): Προδρομική περίοδος (Βεζυρβίος)
 - Β. 1775-1799: Η μεθόδοι ώρα του διαφ. (Σχολιασμοί και διωγμοί)
 - Γ. 1800-1821: Η ανακαινιστική ώρα (οι ιδεολόγοι) Κοραΐς

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΗΓΕΣ

1 Οι κανόνες μεθοδικής (λογικής) σκέψης του Descartes (από τό έργο του **Λόγος περί τής Μεθόδου, μέρος 2ο**) είναι οι έξις (μέ κάποια συντόμηση φραστική):

- α. Νά μήν αποδέχομαι ποτέ μιá ιδέα ως άληθινή, άν δέν παρουσιάζεται στο νόυ μου ως άληθινή μέ τόση σαφήνεια καί εύκρίνεια (*idea clara et distincta*), ώστε νά μή μένει καμιά δυνατότητα νά άμφιβάλλω γι' αύτή. (*Κανόνας τής προφάσεως*).
- β. Νά διαιρώ κάθε σύνθετο πρόβλημα σέ άλλα άπλά. (*Κανόνας τής άνάλυσης*).
- γ. Νά κατευθύω τή σκέψη μου άπό τά άπλούστερα στά συνθετότερα. (*Κανόνας τής σύνθεσης*).
- δ. Νά άναθεωρώ τή σειρά τών συλλογισμών μου, ώστε νά βεβαιώνωμι ότι δέν ύπάρχει κενό ή λάθος στή συλλογιστική πορεία μου. (*Κανόνας τής έπαγωγής*).

2 'Η μέθοδος του Νεύτονα διατυπώθηκε άπ' τόν ίδιο στο τρίτο βιβλίο του έργου του **Mathematical Principles of Natural Philosophy** (= Μαθηματικές Άρχές τής Φυσικής Φιλοσοφίας). Σημειώνει εκεί τους έξις **«Κανόνες Διαλογισμού στή (Φυσική) Φιλοσοφία:**

1. Δέ θά δεχόμαστε καμιά άλλη αίτία γιά τά φυσικά πράγματα (*φαινόμενα*) έκτός άπό κείνες τίς αίτίες πού είναι άληθινές καί έπαρκείς, γιά νά έρμηνεύσουν τήν εμφάνιση τών πραγμάτων (*φαινομένων*).
2. Κατά συνέπεια, όφείλουμε, όσο είναι δυνατό, τά ίδια φυσικά άποτελέσματα νά τά έρμηνεύουμε μέ τά ίδια αίτια.
3. Οι ιδιότητες τών σωμάτων, πού δέν επιδέχονται αύξηση ή μείωση βαθμού καί πού διαπιστώνεται ότι άνήκουν σέ όλα τά αντικείμενα τών πειραμάτων (*καί παρατηρήσεών*) μας, πρέπει νά θεωρούνται ιδιότητες γενικές όλων τών σωμάτων, όποιωνδήποτε.
4. Στήν πειραματική (*φυσική*) φιλοσοφία άναζητούμε προτάσεις όσο γίνεται πιο άκριβείς καί πιο κοντά στήν άλήθεια, πού συνάγονται μέ γενική έπαγωγή άπό τά φαινόμενα...»

Στους παραπάνω κανόνες πρέπει νά προστεθεί καί μιá κατηγορηματική δήλωση, πού έχει σημειώσει ο Νεύτονας στίς τελευταίες σελίδες του ίδιου έργου:

«Υποθέσεις δέ διατυπώνω (*hypotheses non fingo*): καί ύπόθεση πρέπει νά όνομάζεται κάθε πρόταση πού δέν προκύπτει συλλογιστικά άπό τά φαινόμενα. 'Υποθέσεις, λοιπόν, μεταφυσικές ή φυσικές, γιά ιδιότητες μηχανικές ή μυστικές, δέν έχουν θέση στήν πειραματική (φυσική) φιλοσοφία».

§ 2. "Όλες οί ιδέες (μας) προέρχονται από τήν αίσθηση ή τό διαλογισμό. 'Υποθέτουμε λοιπόν ότι ή ψυχή είναι αυτό πού ονομάζουν *tabula rasa* (*άγραφος πίνακας*), άδεια από όποιοδήποτε χαρακτηριστικό, χωρίς καμιά ιδέα, όποιαδήποτε. Πώς όμως συμβαίνει ή ψυχή νά δέχεται ιδέες; Μέ ποιόν τρόπο άποκτά αυτόν τό θαυμαστό πλούτο ιδεών, πού μάς παρουσιάζει ή πάντα δραστήρια ανθρώπινη φαντασία... μέ μιά σχεδόν άπειρη ποικιλία; 'Από πού άντλεί ή ψυχή όλο αυτό τό ύλικό, πού άποτελεί κατά κάποιο τρόπο τήν ύποδομή όλων τών διαλογισμών και τών γνώσεών μας; σ' αυτά άπαντώ μέ μιά άπλή φράση: **άπό τήν έμπειρία**. έδω βρίσκεται τό θεμέλιο όλων τών γνώσεών μας: από έδω οί γνώσεις μας παίρνουν τήν πρώτη άφετηρία τους. Οί παρατηρήσεις πού κάνουμε πάνω στά έξωτερικά άντικείμενα ή στις έσωτερικές διεργασίες τής ψυχής, τίς όποιες άντιλαμβανόμαστε και πάνω στις όποιες διαλογιζόμαστε έμεις οί ίδιοι, αυτές οί παρατηρήσεις προσφέρουν στό πνεύμα μας τό ύλικό όλων τών σκέψεών μας. 'Έδω λοιπόν βρίσκονται, **στήν έμπειρία**, οί δυό πηγές από όπου απορρέουν όλες οί ιδέες πού έχουμε, όσες βέβαια μπορούμε νά έχουμε.

§ 3. **Τά άντικείμενα τής αίσθησης είναι μιά πηγή ιδεών.** 'Αρχίζουμε μέ τίς αισθήσεις μας: καθώς φτάνουν στις αισθήσεις έρεθίσματα από τά έξωτερικά άντικείμενα, οί αισθήσεις συντελοούν, ώστε νά μπουν στή ψυχή μας χωριστές και εύδιάκριτες παραστάσεις τών πραγμάτων, άνάλογα μέ τούς διαφορετικούς τρόπους μέ τούς όποιους αυτά τά άντικείμενα επιδρουν σέ μάς. "Έτσι άποκτούμε τίς ιδέες πού έχουμε γιά τό λευκό, τό κίτρινο, τό ζεστό, τό κρύο, τό σκληρό, τό μαλακό, τό γλυκό, τό πικρό και γιά καθετί πού ονομάζουμε αισθητές ποιότητες. **Οί αισθήσεις μας** λοιπόν συντελοούν, ώστε νά μπαινουν όλες αυτές οί ιδέες στήν ψυχή μας: μέ αυτό έννοώ ότι οί αισθήσεις κάνουν, ώστε οί εικόνες τών έξωτερικών άντικειμένων νά μπαινουν (*νά έντυπώνονται*) στή ψυχή μας. Αυτή ή διαδικασία δημιουργεί εκεί τά παραπάνω είδη τών άντίληψεων. Καί, επειδή αυτή ή μεγάλη πηγή τών περισσότερων ιδεών μας έξαρτάται όλοκληρωτικά από τίς αισθήσεις μας (*άπό τά αισθητήρια όργανα*) και φθάνει στή νόση μας διά μέσου τών αισθητήριων οργάνων μας, γι' αυτό τήν ονομάζω **αίσθηση γενικά** (*sensation*).

§ 4. **'Η λειτουργία του νου είναι ή άλλη πηγή τών ιδεών μας.** 'Η άλλη πηγή, από όπου συμβαίνει ή νόση μας νά δέχεται ιδέες, είναι ή άντίληψη τών έσωτερικών ένεργειών τής ψυχής, όταν αυτή στρέφεται πρός τίς ιδέες (*εικόνες*) πού δέχτηκε διαμέσου τών αισθήσεων. Αυτές οί ένέργειες, όταν γίνονται άντικείμενο τών διαλογισμών τής ψυχής, παράγουν στή νόηση ένα άλλο είδος ιδεών, πού δέν μπορούν νά προέλθουν από τά έξωτερικά άντικείμενα. Τέτοιες ιδέες — μή προερχόμενες από τίς αισθήσεις αλλά ύστερα από έσωτερικές διεργασίες τής ψυχής — εκφράζουμε όταν λέμε: *άντιλαμβάνομαι (= άναγνωρίζω μιά εικόνα τωρινή συνδυάζοντάς την μέ άλλη όμοια ή αντίστοιχη πού θυμάμαι από τό παρελθόν)*, *οκέπτομαι*, *άμφιβάλλω*, *πιστεύω*, *διαλογίζομαι*, *γνωρίζω*, *έβλω* και όλα τά άλλα πράγματα πού δηλώνουν ένέργεια τής ψυχής..., από τίς όποιες ή ψυχή πορίζεται νέες ιδέες τόσο εύδιάκριτες όσο και οί εικόνες πού προκαλοούν στήν ψυχή μας τά έξωτερικά άντικείμενα, όταν συμβεί νά έρεθίζουν τίς αισθήσεις μας...

'Επειδή όνόμασα τήν πρώτη πηγή τών ιδεών μας **αίσθηση**, θά όνομάσω αυτήν

έδω τή δεύτερη πηγή ιδεῶν **διαλογισμό** (*διαστοχασμό*), γιατί ἀπ' αὐτή τήν πηγή ἡ ψυχή δέχεται ιδέες, πού ἡ ἴδια τίς δημιουργεῖ διαλογιζόμενη (*διαστοχαζόμενη*) πάνω στίς δικές της ἐνέργειες.....

§ 5. "Ὅλες οἱ ιδέες μας λοιπόν προέρχονται εἴτε ἀπό τή μία πηγή εἴτε ἀπό τήν ἄλλη (*sensation or reflection, αἴσθησις ἢ διαλογισμός*).

4

Μοντεσκιέ, Τό Πνεῦμα τῶν Νόμων

Μέρος πρῶτο (Ἀποσπάσματα ἀπό τά κεφάλαια πρῶτο καί δεύτερο:)

α) Γενικά γιά τούς νόμους

Οἱ νόμοι, μέ τήν πιό πλατιά σημασία τοῦ ὄρου, εἶναι σχέσεις ἀναγκαῖες πού πηγάζουν ἀπό τή φύση τῶν πραγμάτων. Μέ τό νόημα αὐτό ὅλα τά ὄντα ἔχουν τούς νόμους τους...

Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι οἱ νόμοι τῆς φύσης, πού ὀνομάστηκαν ἔτσι, γιατί πηγάζουν ἀποκλειστικά ἀπό τήν ὀργάνωση τῆς φυσικῆς μας ὑπαρξης. Γιά νά τούς γνωρίσουμε καλά, χρειάζεται νά ἐξετάσουμε ἕναν ἄνθρωπο στή φυσική κατάστασι, πρὶν ἀπό τή συγκρότηση τῆς κοινωνίας...

Ἄμεσως μόλις οἱ ἄνθρωποι συγκροτοῦν μιά κοινωνία, ἐξαφανίζεται τό αἶσθημα τῆς ἀδυναμίας τους. Ἡ ἰσότητά πού ὑπῆρχε ἀνάμεσά τους παύει κι ἐμφανίζεται τό κράτος τοῦ πολέμου...

Οἱ ἀτομικές δυνάμεις δέν μποροῦν νά ἐνωθοῦν, ἂν δέν ἐνωθοῦν προηγουμένα ὅλες οἱ θελήσεις. Ἡ ἐνωσις αὐτῶν τῶν θελήσεων εἶναι αὐτό πού ὀνομάζουν «πολιτικό καθεστῶς»...

Θά ἐρευνήσω ὅλες τίς σχέσεις πού συνολικά σχηματίζουν αὐτό πού ὀνομάζουμε **Πνεῦμα τῶν Νόμων**. Δέν ἔχω χωρίσει τούς πολιτικούς νόμους ἀπό τούς ἀστικούς, γιατί δέν πραγματεύομαι τούς νόμους ἀλλά τό πνεῦμα τῶν νόμων.

β) Γιά τούς νόμους πού πηγάζουν ἀπό τό εἶδος διακυβέρνησης

Ἐπάρχουν τρία εἶδη κυβερνήσεων: δημοκρατική, μοναρχική, ἀπολυταρχική...

Ὁ λαός στή δημοκρατία εἶναι ἀπό ὀρισμένες ἀπόψεις ὁ μονάρχης ἀπό ἄλλες ἀπόψεις εἶναι ὁ ὑπῆκοος. Δέν μπορεῖ νά εἶναι μονάρχης παρά μέ τήν ψήφο του, πού ἐκφράζει τή θέλησή του. Ἡ θέλησις τοῦ κυρίαρχου λαοῦ εἶναι ὁ κυρίαρχος. Οἱ νόμοι λοιπόν πού καθιερώνουν τό δικαίωμα τῆς ψήφου εἶναι βασικοί σ' αὐτό τό πολίτευμα. Καί εἶναι πραγματικά ἐνδιαφέρον ἐκεῖ νά ρυθμίζονται: πῶς, ἀπό ποιόν, σέ ποιόν, γιά ποῖο ζήτημα πρέπει νά δίδεται ἡ ψήφος...

Ὁ λαός, πού ἔχει ὑπέρτατη ἐξουσία, ὀφείλει μόνος του καθετί πού μπορεῖ νά τό ἐκτελέσει καλά. Κι ὅ,τι δέν μπορεῖ, πρέπει νά τό ἐκτελέσει διαμέσου τῶν ὑπουργῶν του. Οἱ ὑπουργοί του δέν εἶναι γι' αὐτόν τίποτα, ἂν δέν τούς ὀνομάσει ὁ ἴδιος. Αὐτό εἶναι λοιπόν τό βασικό ἀξίωμα γιά τή δημοκρατική κυβέρνησι, ὅτι ὁ λαός ὀνομάζει (*ἐκλέγει*) τούς ὑπουργούς του....

"Ἄν ἀμφιβάλλουμε γιά τή φυσική ἰκανότητα πού ἔχει ὁ λαός νά διακρίνει τήν ἀξία (*τοῦς ἀξιους ἡγέτες*), δέν ἔχουμε παρά νά ρίξουμε μιά ματιά πάνω σέ κείνο τό συνεχές ἀποτέλεσμα ἐπιτυχημένων ἐκλογῶν, πού ἔκαναν οἱ (*ἀρχαῖοι*) Ἀθηναῖοι καί οἱ Ρωμαῖοι καί αὐτό δέ θά τό ἀποδώσουμε βέβαια στήν τύχη...

Ὁ κρατικές ὑποθέσεις εἶναι ἀνάγκη νά βαδίζουν μέ ἕναν ὀρισμένο ρυθμό. Ἄλλά ὁ λαός ἔχει ἡ πολλή ἐνεργητικότητα ἢ πολύ λίγη. Κάποτε μέ ἑκατό χιλιάδες χέρια ἀνατρέπει τά πάντα: ἄλλοτε μέ ἑκατό χιλιάδες πόδια δέν προχωράει καλύτερα ἀπό τό ἔντομα...

(μετ. Γρ. Λιόνη)

Τί είναι ή άνεξιθρησκία; Είναι ίδιο του ανθρώπου. "Όλοι μας είμαστε γεμάτοι άδυναμίες και πλάνες: άς παραβλέψουμε ό ένας του άλλου τίς μωρίες — αυτός είναι ό πρώτος νόμος τής φύσης.

Στίς χρηματαγορές του "Άμστερνταμ, του Λονδίνου ή τής Βομβάης ή τής Βασσόρας ό Πέρσης, ό 'Ινδός, ό 'Εβραίος, ό Μωαμεθανός, ό Κινέζος, ό Βραχμάνος, ό 'Ορθόδοξος, ό Καθολικός, ό Προτεστάντης, ό Κουάκερος έμπορεύονται μεταξύ τους: όμως ποτέ δέ θά τραβήξει ό ένας στόν άλλο μαχαίρι, γιά νά τόν πάρει μέ τή θρησκεία του

..... Είναι φανερό πώς κάθε άνθρωπος πού καταδιώκει τό συνάνθρωπο και αδελφό του, γιατί δέ συμφωνούν οι γνώμες τους, είναι ένα τέρας. Κι ώς εδώ πάει καλά. Οί κυβερνήσεις όμως, οι δικαστές, οι ήγεμόνες πώς θά μεταχειριστούν αυτούς πού άκολουθούν άλλο θρησκέυμα άπ' τό δικό τους; "Αν πρόκειται γιά κραταιούς ξένους, θά κάνουν ό,τι κι ό Φραγκίσκος ό 1ος, ό χριστιανικότατος βασιλιάς πού συμάχησε μέ τούς μουσουλμάνους εναντίον του καθολικότατου Καρόλου του Πέμπτου. 'Ο ίδιος ό Φραγκίσκος ό 1ος θά δώσει χρήματα στους Λουθηρανούς τής Γερμανίας, γιά νά τούς βοηθήσει στην έξέγερσή τους εναντίον του αυτοκράτορα: στη χώρα του όμως θ' άρχισει νά καίει, όπως ήταν συνήθεια, τούς Λουθηρανούς. Στη Σαξονία τούς χρηματοδοτεί από πολιτική σκοπιμότητα, στό Παρίσι τούς καίει, πάλι από πολιτική σκοπιμότητα. Τί θά συμβεί όμως;

Οί διωγμοί γίνονται μέσο προσηλυτισμού: σέ λίγο ή Γαλλία θά γεμίσει νεοφώτιστους προτεστάντες. Στην άρχή θά τούς κρεμούν, ύστερα όμως θά κρεμούν αυτοί. Θ' άρχισει ό έμφύλιος πόλεμος, έπειτα έρχεται ή νύχτα του 'Αγίου Βαρθολομαίου, (1572) κι έτσι ή γωνιά αυτής τής γής θά ξεπεράσει σέ φρίκη ό,τι άρχαίοι και νέοι έχουν πει γιά τήν κόλαση.

"Άμυαλοι, πού δέν μπορέσατε νά λατρέψετε άγνά τό Θεό πού σας έπλασε! Ούτε ποτέ σας; άμοιροι, ώφεληθήκατε άπ' τό παράδειγμα πού έδωσαν οι άπόγονοι του Νώε, οι Κινέζοι λόγιοι, οι Πέρσες ζωροαστρικοί και τόσο άλλοι σοφοί! **Θηρία πού τρέφεστε μέ προλήψεις**, όπως ό κόρακας τρέφεται μέ φοβίμα! Τό 'παμε και θά τό ξαναποιέμε: άν, στόν τόπο σας, έχετε δυό θρησκείες, θά φαγωθούν μεταξύ τους: άν έχετε τριάντα, θά ζήσουν ειρηνικά...

.... Αυτή ή φριχτή διχόνοια, πού κρατάει εδώ και τόσους αιώνες, μάς διδάσκει μέ πολύ πειστικό τρόπο ότι έχουμε χρέος άμοιβαίο νά παραβλέψουμε ό ένας τά λάθη του άλλου: τό μεγαλύτερο κακό τής ανθρωπότητας είναι ή διχόνοια, κι **ένα μόνο βάλασμο υπάρχει: ή άμοιβαία άνοχή**.

Δέν ύπάρχει άνθρωπος πού νά μή συμφωνεί μ' αυτή τήν αλήθεια, είτε μονάχος και γαλήνιος τή στοχάζεται, είτε τή συζητεί ήρεμα μέ τούς φίλους του. Γιατί όμως τάχα οι ίδιοι άνθρωποι πού παραδέχονται τήν έπίεικεια, τήν άγαθοεργία, τή δικαιοσύνη, νά κατακρίνουν μπροστά στους άλλους μέ τόση κακία αυτές τίς άρετές; Για ποίο λόγο; Για τό λόγο ότι Θεός τους είναι τό συμφέρον τους, κι όλα τά θυσιάζουν στό τέρας αυτό πού λατρεύουν.

Τήν έπιβολή και τή δύναμή μου τίς χρωστώ στην άγνοια και τήν εύπιστία: πατάω πάνω στα κεφάλια τών ανθρώπων πού 'χουν πέσει στα πόδια μου και μέ προσκυνούν: άν κάνουν πώς σηκώνονται και μέ κοιτάξουν κατά πρόσωπο, είμαι χαμένος: πρέπει λοιπόν νά τούς έχεις δεμένους στη γή μέ βαριές άλυσίδες.

“Έτσι σκέπτονταν μερικοί άνθρωποι πού αιώνες φανατισμού τούς είχαν κάνει ισχυρούς.....

“Αν υπήρχε τρόπος νά διαλογοστεί κανείς μέ συνέπεια πάνω στη θρησκεία.... θά αντιλαμβανόταν πώς όλοι μας έχουμε χρέος νά ανεχόμαστε ό ένας τίς γνώμες του άλλου, γιατί είμαστε όλοι αδύναμοι, άσυνεπεις, εύμεταβόλοι, έκτεθειμένοι σέ κάθε λογής πλάνες. “Ένα καλάμι πλαγιασμένο άπ’ τόν άέρα, μέσ’ στη λάσπη ποτέ δέ θά ‘λεγε στό πλαιΐο του, ριγμένο σέ αντίθετη φορά: «Κοίτα πώς σέρνομαι έγώ, έτσι και σύ νά συρθείς, μέ τόν ίδιο τρόπο. Γιατί άλλώττω, άλίμονο σου, θά κάνω άναφορά νά σέ ξεριζώσουν και νά σέ κάψουν».

(μετάφραση Δ. Ό. Θοιβιδόπουλου,
περιοδ. ΕΠΟΧΕΣ, τεύχος 8, Δεκέμβριος 1963)

6

‘Η ιδέα του «κοινωνικού συμβολαίου», μιάς συμφωνίας πού έγινε κάποτε και μέ κάποιο τρόπο ανανεώνεται (ή πρέπει νά ανανεώνεται) διαρκώς ανάμεσα σέ άρχόμενους και άρχοντες, ύπάρχει διάχυτη στά κείμενα του Διαφωτισμού. “Έχει όμως ιδιαίτερα συνδεθεί μέ τό όνομα του J.J. Rousseau, πού τιτλοφόρησε έτσι ένα από τά βασικά έργα του, τό **Κοινωνικό Συμβόλαιο** (1762). Παραθέτουμε ένα άπόσπασμα από τήν άρχή του πρώτου κεφαλαίου:

«Ό άνθρωπος γεννήθηκε ελεύθερος μά είναι παντού άλυσοδεμένος. Και εκείνος ακόμα πού πιστεύει τόν έαυτό του κύριο των άλλων είναι ώστόσο σκλάβος πώτερος άπ’ αυτούς. Πώς έγινε τούτη ή μεταβολή; δέν τό ξέρω. Και τί μπορεί νά τήν κάνει νόμιμη; Τούτο τό πρόβλημα, θαρρώ, μπορώ νά τό λύσω. “Αν ύπολογίζα μόνο τή δύναμη και τίς συνέπειές της, θά ‘λεγα: “Όσο ένας λαός έξαναγκάζεται νά ύπακούει και ύπακούει, κάνει καλά· μόλις όμως μπορέσει νά άποτινάξει τό ζυγό και τόν άποτινάζει, κάνει καλύτερα. Γιατί, άφού ξανακερδίζει τή λευτεριά του μέ τό ίδιο δικαίωμα (μέ τόν ίδιο τρόπο) πού του τήν άρπαξαν, ή είναι δικιο νά τήν ξανακερδίσει ή ήταν άδικο νά του τήν άφαιρέσουν.

Μά ή κοινωνική τάξη είναι δικαιο ιερό, πού άποτελεί τή βάση για όλα τά άλλα δικαιώματα. **Όστόσο τό δικαιο αυτό δέν προέρχεται από τή φύση. Στηρίζεται σέ συμφωνίες. Θά έξετάσουμε λοιπόν ποιές είναι αυτές οι συμφωνίες.** “Αλλά πιό μπροστά όφείλω νά άποδείξω αυτά πού άνέφερα παραπάνω».

(μετάφραση Δανάης και Νίκου Κουχτσόγλου)

7

Ντιντερό, Πολιτική Αύθεντία
(λήμμα από τήν ‘Εγκυκλοπαίδεια)

Κανένας άνθρωπος δέν πήρε από τή φύση τό δικαίωμα νά κυβερνάει τούς άλλους. ‘Η έλευθερία είναι δώρο του Ούρανοϋ και κάθε άτομο του ίδιου είδους έχει δικαίωμα νά τήν άπολαύσει άμεσα, όπως άποδέχεται και άπολαμβάνει τή λογική.

“Αν ή φύση έχει δημιουργήσει κάποια αύθεντία, αυτή άσφαλώς είναι ή πατρική έξουσία· κι αυτή όμως έχει τά όριά της και μέσα στό κράτος της φύσης τελειώνει κι αυτή ή αύθεντία μόλις τά τέκνα είναι σέ θέση νά αύτενεργούν και νά άυτοκαθοδηγούνται.

Κάθε άλλη αúθεντία προέρχεται από άλλη πηγή, εκτός από τή φύση. "Αν εξετάσει κανείς τήν αúθεντία καλά, θά διαπιστώσει ότι αúτē άνατρέχει πάντα σε μιά από τίς ακόλουθες δυό πηγές: ή στή δύναμη και τή βία.... ή στή συναίνεση αúτων πού έχουν άποδεχτεί τήν αúθεντία μέ ένα συμβόλαιο πού έγινε (ή ύποτίθεται ότι έγινε) άνάμεσα σε κείνους πού αναγνωρίζουν τήν αúθεντία και εκείνον στόν όποιο έχει αναγνωριστει ή αúθεντία.

"Η δύναμη πού άποκτάται μέ τή βία δέν είναι παρά σφετερισμός, πού δέ διαρκεί παρά όσο ή δύναμη... "Ωστε, αν οι άλλοι μέ τή σειρά τους γίνουν πιό δυνατοί και μporέσουν να ρίξουν τή δουλεία (τήν αúθεντία τής δύναμης), ενεργούν τόσο σωστά και δίκαια όσο ό άλλος πού τούς είχε επιβάλλει τήν τυραννία είχε πράξει άδιστα...

"Η δύναμη πού προέρχεται από τή συγκατάθεση των λαών προϋποθέτει άπαραίτητα συνθήκες πού να καθιστούν τή νόμιμη χρήση της ώφέλιμη στήν κοινωνία, συμφέρουσα στο δημοκρατικό πολίτευμα, και να τήν καθορίζουν και να τήν περιορίζουν μέσα σε κάποια όρια. Γιατί ό άνθρωπος ούτε μπορεί ούτε πρέπει να ύποτάσσεται σ' έναν άλλο άνθρωπο ολοκληρωτικά και κυρίως άνεπιφύλακτα ή ύποταγή αúτη (των πολλών σε έναν άρχοντα, σωστό είναι) να γίνεται μέ λογική και μέ μέτρο, όχι τυφλά και χωρίς επιφύλαξη...

Κάθε άλλη ύποταγή είναι εγκλημα ειδωλολατρείας: τό να κλίνει κανείς τό γόνατο μπροστά σ' έναν άνθρωπο ή μιά εικόνα δέν είναι παρά μιά πράξη έξωτερική, για τήν όποία ό πραγματικός θεός, πού ζητάει τήν ψυχή και τό πνεύμα, δέν ενδιαφέρεται καθόλου...

Και ή αúθεντία αúτη (του άρχοντα) περιορίζεται από τούς νόμους τής φύσης και του Κράτους. "Ο άρχοντας λοιπόν δέν μπορεί να διαθέσει τήν έξουσία του και τούς υπηκόους του χωρίς τή συγκατάθεση του έθνους και άνεξάρτητα από τήν εκλογή, πού έχει σημειωθεί στο συμβόλαιο τής ύπακοης...

Οί όροι αúτης τής συνθήκης είναι ποικίλοι στα διάφορα κράτη, αλλά παντού τό έθνος έχει τό δικαίωμα να διατηρήσει άπέναντι στόν καθένα τό συμβόλαιο πού έκανε: καμιά δύναμη δέν μπορεί να τό αλλάξει και, όταν τό συμβόλαιο δέν εφαρμόζεται πιά, τότε τό έθνος επιστρέφει στο άρχικό του δικαίωμα και στήν πλήρη έξλευθερία του να ψηφίζει ένα καινούριο συμβόλαιο μέ όποιον και όπως του άρέσει...*

* "Όπου δέν αναφέρεται μεταφραστικής ή μετάφραση έχει γίνει από κάποιο από τα μέλη «ομάδας εργασίας» πού έτοιμάσε τό βιβλίο όλο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Νεοελληνικός Διαφωτισμός

***«'Αναγνώστα αγαπητέ, ὅποιος κι' ἂν εἶσαι, σέ παρακα-
λῶ νά στοχασθῆς ἀρκετά, πρῶτον μόνος σου τὴν ὑπόθε-
σιν καὶ ἔπειτα νά ἀναγνώσῃς ταῦτα τὰ ὑστερινὰ κατεβα-
τά τοῦ πονημάτων μου, νά στοχασθῆς, λέγω, ὅτι τὸ
πράγμα εἶναι κοινόν, ὅτι ἡ τιμὴ σου, ἡ εὐτυχία σου καὶ ἡ
ζωὴ σου κρέμονται ἀπὸ τὸν ὀρθὸν στοχασμὸν σου.***

ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ,
Ἑλληνικὴ Νομαρχία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ά.Ε. Βακαλόπουλος, 'Ιστορία του Νέου Έλληνισμού, τ.Δ, Θεσσαλονίκη, 1973
2. Ά.Ε. Βακαλόπουλος, Πηγές της 'Ιστορίας του Νέου Έλληνισμού, 2, Θεσσαλονίκη 1977.
3. Γ. Βαλέτας, ό Νεοελληνικός διαφωτισμός, περιοδ. «Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 1,2, 'Αθήνα, 1962.
4. Λ.Ι. Βρανούσης, Ρήγας, «Βασική βιβλιοθήκη», άρ. 10, 'Αθήνα, 1957.
5. Μ.Ι. Γεδεών, 'Η Πνευματική κίνησις του Γένους κατά τόν ΙΗ' και ΙΘ' αιώνα έκδοτική φροντίδα, "Άλκης Άγγέλου-Φίλιππος 'Ηλιού, έκδοτική «'Ερμής», 'Αθήνα 1976.
6. Κ.Θ. Δημαράς, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, έκδοτική «'Ερμής», 'Αθήνα, 1977.
7. Κ.Θ. Δημαράς, 'Ιστορία τας Νεοελληνικής Λογοτεχνίας τ.Α, έκδοτική 'Εταιρεία «'Ικαρος».
8. Κ.Θ. Δημαράς, ό Κοραής και ή εποχή του, «Βασική βιβλιοθήκη», άρ. 9, 'Αθήνα, 1958.
9. 'Ιστορία του Έλληνικού Έθνους, τ. ΙΑ, «'Εκδοτική 'Αθηνών», 1975.
10. Γ. Καράς, Καίρης-Κούμας, (GUTENBERG, 1977.)
11. 'Ιώσηπος Μοισιόδακας, 'Απολογία, έπιμέλ. "Άλκης Άγγέλου, έκδοτική «'Ερμής», 'Αθήνα, 1976.
12. Ε.Π. Παπανούτσος Νεοελληνική Φιλοσοφία, τ.Α «Βασική βιβλιοθήκη», άρ. 35, 'Αθήνα, 1959.
13. Ρήγας, Σχολείον τών ντελικάτων έραστών, έπιμ. Π.Σ. Πίστας, «έκδοτική «'Ερμής», 1971.
14. Δανιήλ Φιλιππίδης-Γρηγόριος Κωνσταντάς, Γεωγραφία Νεωτερική περί της Έλλάδος, έπιμελ. Αικ. Κουμαριανού, έκδοτική «'Ερμής», 'Αθήνα, 1970.
15. G.P. HENDERSON, 'Η αναβίωση του Έλληνικού στοχασμού, μετάφραση Φ. Κ. Βώρου, έκδοση 'Ακαδημίας 'Αθηνών, 'Αθήνα, 1977.
16. Γ. Καράς, Οί φυσικές-θετικές έπιστήμες στον Έλληνικό ΙΗ' αιώνα, 'Αθήνα 1977

Διευκρίνιση:

Οί άστερίσκοι δηλώνουν ότι ύπάρχει διευκρινιστική ύποσημείωση στην ίδια σελίδα, οί αριθμητικοί δείκτες παραπέμπουν σέ κείμενα πηγές στό τέλος του σχετικού θέματος.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Εισαγωγικό Διάγραμμα

Ο Εύρωπαϊκός διαφωτισμός είχε απήχηση και στον υπόδοιλο Έλληνισμό, παροικιακό και τουρκοκρατούμενο. Σιγά-σιγά διαμορφώνεται στον Έλλαδικό χώρο στα μισά του ΙΗ' αιώνα και τις αρχές του ΙΘ' (1750-1821) μιά πνευματική κίνηση, ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, μέσα στα πλαίσια της Εύρωπαϊκής παιδείας, με άντικειμενικό σκοπό την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης, πού θά οδηγήσει στην εθνική αποκατάσταση.

Τό φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται στην Ελλάδα με σχετική καθυστέρηση.

Ενώ ο Εύρωπαϊκός ΙΗ' αιώνας είναι ή εποχή της πλατιάς ανάπτυξης των επιστημών, ιδίως των φυσικῶν, της καλλιέργειας των εθνικῶν γλωσσῶν καί της ἀναζήτησης τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Ἑλληνικός ΙΗ' αἰώνας εἶναι, ἐξαιτίας τῶν ιδιόρρυθμων συνθηκῶν, πού ζοῦσαν τότε οἱ Ἕλληνες, ὁ αἰώνας τῆς ἀφύπνισης καί τῆς προπαρασκευῆς.

Ὡς τίς ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἡ εὐρωπαϊκή σκέψη παρέμεινε σχεδόν ἄγνωστη στόν Ἑλληνικό χώρο. Μόλις τότε ὁ Ἑλληνικός κόσμος καί ιδίως ὁ Ἑλληνισμός τῆς διασποράς, πού βρισκόταν στίς Παρίστριες Ἑγεμονίες, εἶτε ἔξω, στή Βουδαπέστη καί στή Βιέννη, μακριά ἀπ' τήν ἐπίδραση τοῦ ἀσιάτη δυνάστη, ἄρχισε νά γνωρίζει τήν Εὐρωπαϊκή σκέψη, νά στρέφει τά βλέμματά του στή "φωτισμένη" Εὐρώπη.

* Ἀνάλογη πνευματική κίνηση μέ πολλές ἀναφορές στή θρησκεία καί τήν παιδεία καί μέ ἐκδηλο κοινωνικό καί πολιτικό περιεχόμενο ἐκδηλώθηκε καί στήν κλασική Ἀθήνα τό δεῦτερο μισό τοῦ 5ου αἰῶνα. Ἐκφραστῆς τῆς ἦταν οἱ Σοφιστές καί ὁ Σωκράτης. Ἀναδρομικά οἱ νεότεροι ιστορικοί ὀνόμασαν ἐκείνη τήν πνευματική κίνηση Ἑλληνικό Διαφωτισμό (βλέπε π.χ. Α. Lesky, Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας, μετ. Ἀγ. Τσοπανάκη, 66. 486-703).

Στήν αναγεννητική αυτή προσπάθεια συνέβαλαν πολλοί παράγοντες, κοινωνικοί, οικονομικοί κ.ά., όπως η ανάπτυξη ἐμπορικῶν κέντρων στήν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα, καθώς και ἡ δημιουργία ἐμπορικῶν παροικιῶν στό ἐξωτερικό (στή Βιέννη, στήν Τεργέστη, στό Βουκουρέστι, στό Λιβόρνο κ.ά.). Σ' ὅλα αὐτά τά κέντρα οἱ ἰδέες τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ βρήκαν γόνιμο ἔδαφος καί ἀνταποκρίθηκαν στίς ἀναζητήσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Φορεῖς τῶν ἰδεῶν ἦταν κυρίως λόγιοι, κληρικοί καί ἔμποροι. Κορυφαία μορφή καί κεντρικό πρόσωπο τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ ὑπῆρξε ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Τά πῶς μεγάλα προβλήματα πού ἀπασχόλησαν τούς λόγιους ἦταν: α) ἡ γλώσσα καί β) ἡ θέση τῶν νέων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καί τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μέσα στή νεοελληνική κοινωνία.

Οἱ προοδευτικοί λόγιοι, ἐπηρεασμένοι ἀπ' τίς ἰδέες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ διαφωτισμοῦ καί ἀπ' τά κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, ἐπιθυμοῦν παιδεία καθολική, γλώσσα λαϊκή, «μετακένωση» τῶν ἐπιστημονικῶν κατακτήσεων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καί δημιουργική ἀφομοίωση τοῦ πνεύματος τῶν ἀρχαίων κλασικῶν.

Οἱ συντηρητικοί, ἀντίθετα, φοβοῦνται τίς συγκλονιστικές ἐπιδράσεις τῆς Εὐρώπης καί δείχνουν δυσπιστία στίς φυσικές ἐπιστήμες καί στίς θεωρίες τῆς νεότερης φιλοσοφίας. Ἔχουν ἐμπιστοσύνη μόνο στήν παιδευτική αὐτοτέλεια τῆς πολιτιστικῆς παράδοσης, πού ἔχουν κληρονομήσει, καί θέλουν γλώσσα ἀρχαῖζουσα.

Ὅμως οἱ διαφορές προοδευτικῶν καί συντηρητικῶν δέν ἦταν μόνο θεωρητικές, ἐκπαιδευτικές καί γλωσσικές· εἶχαν καί κοινωνική ὑποδομή. Πρός τό τέλος μάλιστα τοῦ 18' αἰῶνα καί στίς ἀρχές τοῦ 19' αἰῶνα, ὁ Νεοελληνικός Διαφωτισμός ἐκφράζει καί κοινωνική ἀντιδικία. Χαρακτηριστικό ὡς πρὸς αὐτό εἶναι τό κείμενο τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας».

Ἀπ' τή μιά μεριά οἱ Φαναριῶτες καί οἱ Κοτζαμπάσηδες (*διοικητική ἀριστοκρατία*), ἀπ' τήν ἄλλη οἱ ἐμποροναυτικοί κύκλοι καί ὁ υπόλοιπος λαός. Ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία μέσα στά πλαίσια τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους βρισκόταν σέ δύσκολη θέση. Ὅμως ἡ μεγάλη μάζα τοῦ κλήρου συνοδοιποροῦσε μέ τό δουλωμένο γένος στό δρόμο τοῦ φωτισμοῦ καί τῆς ἀναγέννησης.

Μετά τόν Ἄγωνα ὁ Νεοελληνικός Διαφωτισμός ἀναστέλλεται καί συνεχίζει τό ἔργο του ἀπ' τίς ἀλύτρωτες περιοχές ὡς γλωσσικό καί πνευματικό κίνημα.

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

(‘Από τό 1600 ὡς τήν ὀλοκλήρωση τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας (1669)): Θρησκευτικός Ἀνθρωπισμός - Ἀναβίωση τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν.

Κύριλλος Λούκαρης - Θεόφιλος Κορυδαλεύς

Στή σκοτεινή περίοδο τῶν πρώτων χρόνων μετά τήν ἄλωση τό ὑπόδουλο Γένος φαινόταν καταδικασμένο σέ ἀπομόνωση κάτω ἀπό ἕνα δυνάστη πολιτιστικά κατώτερο. «Ὅλα ἔλειψαν, ὅλα ἐξηφανίσθησαν.... πού πλέον σχολεῖα Ἑλληνικά! πού Ἀκαδημαῖα Ἐπιστημονικά! ἡ Πανδημία φιλολογικά! πού διδάσκαλοι, ἡ ἐν συντόμῳ πού γλῶσσα Ἑλληνική! Ὅλα ἔπρεπε νά προχωροῦν κατά θυμόν καί κατ’ ἀρέσκειαν τῶν κρατούντων»*.

Οἱ παράγοντες πού βοηθοῦν τό Γένος νά συγκροτηθεῖ καί νά διασωθεῖ εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινή γλῶσσα, ὁ χώρος καί ὁ λαός μέ τήν ἱστορική του συνέχεια, οἱ πατροπαράδοτοι θεσμοί καί παραδόσεις, ἡ συλλογική μνήμη τοῦ κοινοῦ παρελθόντος, καί οἱ ἴδιες ἐλπίδες γιά τό μέλλον.

Γύρω στά 1600 — καί λίγο πρίν καί ἀργότερα — ἡγετικά στελέχη τῆς Ὁρθοδοξίας μέ σπουδές στήν Πάδοβα (*Μελέτιος Πηγάς, Μάξιμος Μαργούνιος, Γαβριήλ Σεβήρος κ.ἄ*), ἀνανεώνουν τό ἀνθρώπινο δυναμικό τοῦ Πατριαρχείου. Ἀνασυγκροτεῖται ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, πού διαδέχτηκε τήν παλιά Πατριαρχική Ἀκαδημία. Γύρω στά 1625 ὁ Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης (1572-1638) καλεῖ τόν Ἀθηναῖο φιλόσοφο Κορυδαλέα στήν Κωνσταντινούπολη καί τοῦ ἀναθέτει τή διεύθυνση τῆς σχολῆς.

Καί οἱ δύο φιλοδοξοῦν νά κάνουν τήν Κωνσταντινούπολη πνευματική ἐστία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Λούκαρης, μεγάλη προδρομική μορφή τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, θέλησε νά εὐρύνει τήν προσπάθεια, πού λίγα χρόνια πρίν (1593) εἶχε γίνει ἀπ’ τό Πατριαρχεῖο γιά τήν τόνωση τῆς Παιδείας. Ὁργανώνει τήν ἐκπαίδευση, ἰδρύει τυπογραφεῖο ἑλληνικό καί ἀναθέτει στό μοναχό Μάξιμο Καλλιπολίτη τή μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης, γιά νά γίνει τό περιεχόμενό της κατανοητό ἀπ’ ὅλους. Ὁ ὀρθόδοξος κληρικός ἀνεβαίνει σέ κύρος καί ἀξία, κρατάει στά χέρια του τήν παιδεία καί τῆς δίνει τήν ὀρμή του**

* Γ. Καρά, οἱ φυσικές-θετικές ἐπιστῆμες στόν Ἑλληνικό ΙΗ' αἰώνα.

** Κ.Θ. Δημαρά, Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τ.Α', σελ. 48.

“Όμως ή γενναία προσπάθεια του Λούκαρη καταδικάζεται σε άποτυ-
χία, κυρίως γιατί τό Γένος δέ διαθέτει άκόμα ανάλογες δυνάμεις για
τόσο μεγάλο έργο.

‘Ο Κορυδαλεύς δίνει νέα πνοή στη Σχολή. Παραμερίζει τό θεολογικό
πνεύμα, πού επικρατούσε ώς τότε, καί στό κέντρο βάζει τή συστηματική
διδασκαλία τής Φιλοσοφίας, μέ τήν έρμηνεία καί τό σχολιασμό τών
‘Αριστοτελικών συγγραμμάτων. ‘Αποτέλεσμα τής διδασκαλίας αύτου
του είδους ήταν ένας εκπαιδευτικός προσανατολισμός, πού πήρε τό
όνομα «θρησκευτικός άνθρωπισμός».

‘Η συστηματική άνώτερη εκπαίδευση, πού ήταν άναγκαστικά εκκλη-
σιαστική, τόσο στά γενικά πλαίσιά της όσο καί στους στόχους της,
κοσμικοποιήθηκε σε κάποιο βαθμό, έγινε άνθρωπιστική κατά τούτο: ότι
χειραγωγούσε τούς σπουδαστές σε μία μέθοδο στοχασμού, πού τά
κριτήριά του ήταν περισσότερο προιόν τής ανθρώπινης προσπάθειας για
έρευνα παρά κάτι «δεδομένο» άπ’ τήν αύθεντία.

‘Ο Κορυδαλεύς μέ τά έργα του πρόσφερε μεγάλες ύπηρεσίες στη
φιλοσοφική παιδεία του ‘Εθνους· μέ τόν καιρό όμως ή διδασκαλία του
γίνεται τροχοπέδη, πού δέν αφήνει τή νεοελληνική σκέψη νά παρακο-
λουθήσει τίς νέες εξελίξεις τής εύρωπαϊκής φιλοσοφίας καί έλεύθερα
νά προσπελάσει τά προβλήματα του θεωρητικού στοχασμού.

‘Ο Κορυδαλισμός για τούς πίο φωτισμένους δασκάλους του Γένους
καταντάει (τόν *έπόμενο*, τό *ΙΗ’ αιώνα*), συνώνυμο τής σχολαστικής
φιλοσοφίας*.

* Ε.Π. Παπανούτσος, *Νεοελληνική Φιλοσοφία*, τ.Α’, σελ. 17.

2. ΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Εισαγωγικό σημείωμα.

Η εξέλιξη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο, όπως διαμορφώνεται μέσα στον ΙΗ' αιώνα κι ως τον Άγωνα, δείχνει σαφή στροφή προς τη γαλλική παιδεία.

"Ετσι, ενώ ξεκινάει απ' τον Άγγλο JOHN LOCKE (Λόκ), όταν αποκρυσταλλώνεται, σφραγίζεται από διαδοχικές επιδράσεις του γαλλικού πνεύματος: Βολταίρο, Γαλλική Έγκυκλοπαίδεια, Ίδεολόγους*.

Καί αυτή η επιλογή προτύπων δεν είναι τυχαία. Τό πνεύμα της έλευθεροφροσύνης πού χαρακτηρίζει τό Βολταίρο, ό χαρακτήρας απογραφής του πνευματικού δυτικού κόσμου πού διακρίνει τή Γαλλική Έγκυκλοπαίδεια, καθώς και ή προσήλωση στις αρχές της έλευθερίας και της ισότητας, μέ τήν ταυτόχρονη αποδοκιμασία της βίας στην εφαρμογή της, πού έμπνέει τά ιδανικά των ιδεολόγων,** είναι στοιχεία πού μπορούν ν' άφομοιωθούν από τους "Έλληνες γόνιμα και δημιουργικά σέ συνάρτηση είτε προς ό,τι είχε κληρονομήσει τό παρελθόν του Έλληνισμού είτε προς ό,τι αποτελοῦσε αίτημα του παρόντος για τήν εποχή εκείνη. Αντίστοιχα, στις τρεις φάσεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού διαπιστώνουμε κύριες επιδράσεις: του Βολταίρου, των Έγκυκλοπαιδιστών, των Ίδεολόγων.

Α' Προδρομική περίοδος

(Από τό 1670 ως τή συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή 1774.)

Στήν περίοδο αυτή και ιδίως στις αρχές του ΙΗ' αιώνα έχουν δημιουργηθεί καλύτεροι όροι για τήν ανανέωση της παιδείας, αλλά ή συνειδητοποίηση της ανάγκης για τή διάδοση της εκπαίδευσης είχε περιορισμένη προέλευση, καθώς και περιορισμένη αντίστοιχα άκτινοβολία. Άπ' τήν πλευρά των φορέων τόν πρώτο λόγο τώρα έχει τό άτομο. Σέ μιá περίπτωση ό πλούσιος έμπορος απ' τήν Πόλη (Μανολάκης Καστοριανός), σέ άλλη ό φωτισμένος Φαναριώτης ήγεμόνας στή Μολδοβλαχία (Νικόλαος Μαυροκορδάτος), σέ άλλη ό έμπορος της παροικίας πού

* Ίδεολόγοι ονομάστηκαν οι πολιτικοί στοχαστές του τέλους του ΙΗ' αιώνα, πού είχαν ανατραφεί μέ τά ιδεώδη του Διαφωτισμού, είχαν ζήσει τους ένθουσιασμούς της Έπανάστασης (1789) και είχαν γνωρίσει τις πράξεις βίας, πού έπακολούθησαν, και ύστερα απ' αυτές τις έμπειρίες έμειναν συνεπείς στις αρχές της Έπανάστασης, άλλ' αποδοκίμαζαν κάθε πράξη βίας.

** Κ.Θ. Δημαρά, 'Ο Έλληνικός Διαφωτισμός, 1964, σ. 23 κέ.

θέλει να βοηθήσει την πατρίδα του (ό *Μαρούτσης στά Γιάννενα*)· σέ άλλη, τέλος, ό προσδευτικός μοναχός, (*Μελέτιος Βατοπεδινός*) κ.ο.κ.

Σέ καμία προσπάθεια δέ βλέπουμε να δραστηριοποιείται ένα συλλογικό όργανο, σέ καμία προσπάθεια ή εκπαιδευτική πραγμάτωση δέν παίρνει πιό καθολικό χαρακτήρα*.

Ή αποτέλεσμα του ζήλου των «φιλογενών» αυτών αρχόντων, της Έκκλησίας, καθώς και των νέων οικονομικών συνθηκών ήταν να εξελιχθούν όρισμένα σχολεία σέ αξιόλογες έστιές παιδείας, στά όνομαζόμενα τότε, όπως και σήμερα, γυμνάσια, πού λειτουργούν στις αρχές του 18ου αιώνα σέ πολλές πόλεις.

Μιά σύγχρονη πηγή, ό λόγιος Ήλέξανδρος Ήλλάδιος** άναφέρει πώς τό 1714 λειτουργούσαν σχολεία σ' όλα τά μέρη της Ήλλάδας, και μάλιστα δείχνει εύχαριστημένος και υπερήφανος γιά τίς προόδους πού σημειώνουν οι συμπατριώτες του στόν τομέα της παιδείας, μολονότι οι έλλείψεις είναι πολλές και οι συνθήκες της ζωής τους καταπιεστικές.

Ήπίσης στό τετράγλωσσο λεξικό πού εξέδωσε τό 1757 στή Βενετία ό Γ. Κωνσταντίνου, άφου καταδικάζει όσους όνομάζουν «τό ήμέτερο γένος... πάντα βάρβαρον, άμαθές και έρημον παντοίας σπουδής, σχολείων και έπιστημών, μη ειδότες οι άσύνετοι τά τοιαύτα σχολεία πανταχού εις τάς έπισήμους πόλεις της Ήλλάδος και νήσους***, μάς δίνει έναν κατάλογο των σχολείων πού λειτουργούσαν την εποχή εκείνη.

Σχολεία ή Σχολές

Προπορεύονται τά Ήωάννινα (Σχολή Γκιούνμα και Μαρούτση), όπου ό ιερομόναχος Μεθόδιος Ήνθρακίτης, μιά άπ' τίς κορυφαίες, τίς προδρομικές μορφές της νεοελληνικής αναγέννησης, δίδαξε τά μαθηματικά μέ τό νέο έπιστημονικό πνεύμα, καθώς και τή φιλοσοφία, ή Θεσσαλονίκη, ή Κωνσταντινούπολη, ή Ήθήνα και τό Βουκουρέστι· ακολουθούν ή Καστοριά, ή Σιάτιστα, ή Μοσχόπολη, ή Σμύρνη, ή Χίος, ή Πάτμος κ.ά.

Όλα τά παραπάνω σχολεία λειτούργησαν σέ κέντρα μ' έμπορική κίνηση. Τά προγράμματα των μαθημάτων δέν ήταν παντού όμοιόμορφα. Ήπήρχε μία ποικιλία ως προς την επιλογή των αρχαίων και των έκκλησιαστικών συγγραφέων, καθώς και ως προς τή μέθοδο της διδασκαλίας.

Ή διδασκαλία δέν έξαντλούσε όλα τά κείμενα. Ή επιτυχία της

* Ήστορία του Ήλληνικού Ήθνους, τ. ΙΑ', σ. 308.

** HELLADIUS, STATUS PRAESENS ECCLESIAE GRAECAE, σ. 42.

*** Γ. Καρά, Οι φυσικές θετικές έπιστήμες στόν Ήλληνικό 18ο αιώνα σ. 15.

έξαρτιόταν απ' τήν προσωπικότητα του δασκάλου. Έπομένως τά περισσότερο έλληνικά σχολεία ως τις άρχές του ΙΗ' αιώνα, πρίν ακόμη δηλαδή γίνει αισθητή ή συνταρακτική μεταβολή που έρχεται μέ τήν εμφάνιση των φιλοσόφων του διαφωτισμού, συνεχίζουν τήν παράδοση τής παιδείας του Βυζαντίου*

Ό αιώνας των Φαναριωτών

Ή παντοδυναμία όμως τής εκκλησίας δέν επρόκειτο νά διαρκέσει. Ό ΙΗ' αιώνας φέρνει στό προσκήνιο νέες δυνάμεις καί νέες τάξεις, τούς Φαναριώτες καί τούς έμπόρους.

Φαναριώτες ήγεμόνες στίς Παραδουνάβιες Ήγεμονίες

Τό 1709 ό Νικόλαος Μαυροκορδάτος γίνεται πρώτος Έλληνας ήγεμόνας στή Μολδοβλαχία· άρχίζει έτσι ή μακρά σειρά των Έλλήνων, ή έξελληνισμένων ήγεμόνων των παραδουνάβιων ήγεμονιών, τήν όποία θά τερματίσει στά 1821 ό Άγώνας τής Έλευθερίας. Γλωσσομαθείς άνάμεσα σέ άπαίδευτους, οι Φαναριώτες φιλοδοξούν νά δημιουργήσουν στίς αϋλές καί στίς επικράτειές τους όρους άνάλογους μέ κείνους που επικρατούν στίς δυτικές Αϋλές**. Ή προτίμησή τους είναι ή γαλλική παιδεία καί ό γαλλικός πολιτισμός. Διαβάζουν γαλλικά μυθιστορήματα καί άλλα ιστορικά καί φιλοσοφικά έργα, μελετούν τις φυσικές έπιστήμες καί ίδίως τήν ιατρική καί μιμούνται τό γαλλικό τρόπο ζωής. Γενικά, οι Φαναριώτες στίς παραδουνάβιες ήγεμονίες, πολύ κοντά στήν καρδιά τής Εϋρώπης καί μακριά απ' τήν επίδραση τής Κωνσταντινούπολης, ακολουθούν τά πρότυπα τής «φωτισμένης δεσποτείας» των δυτικοευρωπαϊκών αϋλών, γίνονται θερμοί φίλοι των γραμμάτων, τιμούν καί βοηθούν τούς λόγιους καί συσταίνουν σχολεία. Άκόμη καί στό ζήτημα τής γραφής τής Έλληνικής γλώσσας δείχνονται προοδευτικοί.

Έμποροι

Οι έμποροι απ' τήν άλλη μεριά εξελίσσονται σέ κύριους μοχλούς τής παιδευτικής έξόρμησης καί τής άπελευθερωτικής προετοιμασίας, αλλά δέν έχουν άποκτήσει ακόμη ταξική συνείδηση. Πρωτεύει ό υλικός πλοϋτος καί τό ξύπνημα των συνειδήσεων πού πραγματοποιείται απ' τήν άδιάκοπη επαφή μέ τή Δύση. Βρίσκονται καί αυτοί στήν πρωτοπορία γιά τήν άνανέωση τής παιδείας, αλλά δέν έχουν ακόμη ήγετικές διαθέσεις, καθώς οι Φαναριώτες.

Ή προδρομική αϋτή περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού λαμ-

* Α. Βακαλόπουλος, Ίστορία του Νέου Έλληνισμού, τ. Δ'. σ. 344.

** Κ.Θ. Δημαρά, Νεοελληνικός Διαφωτισμός, σ. 7.

πρύνεται απ' τίς μορφές του Σαμουήλ Χαντζερή, του Ευγενίου Βούλγαρη και του Κοσμά του Αιτωλού*.

Ο Σαμουήλ Χαντζερής απ' τό 1731, πού έγινε δεσπότης Δέρκων, ώς τά 1775 πού πέθανε στή Χάλκη, προώθησε τό Νεοελληνικό Διαφωτισμό και τόν έβαλε στό δρόμο τής επιστήμης και τής Έθνικής παιδείας.

Κοσμάς ό Αιτωλός

Τό δρόμο όμως πρós τό διαφωτισμό άνοιξε ό καλόγερος Κοσμάς ό Αιτωλός (1714-1779). Μέ τίς μεγάλες του περιοδείες μεταξύ του 1759-1779 στή Θράκη, στή Δυτική Στερεά, στή Δυτική Μακεδονία, στήν Ήπειρο, στήν Άλβανία και στά Έφτάνησα προσπάθησε νά φέρει τήν αγάπη και τή συνοχή ανάμεσα στους Χριστιανικούς πληθυσμούς. Σκοπός του κηρύγματός του ό φωτισμός του Γένους και μέσο γιά τήν πραγματοποίηση ή ίδρυση σχολείων.

«Δέ βλέπετε, έλεγε, όπου τό γένος μας αγρίευσεν απ' τήν άμάθεια και έγίναμεν όλοι ώσάν θηρία; Διά τουτο σās συμβουλεύω νά κάμετε σχολείο. Νά σπουδάσετε και έσεις άδελφοί... Τό σχολείο φωτίζει τούς ανθρώπους».

Λίγους μήνες πριν απ' τό θάνατό του, κάνοντας άπολογισμό τής ζωής του και του έργου του, γράφει στον άδερφό του Χρύσανθο (2 Μαρτίου 1779): «Έως τριάκοντα έπαρχίας περιήλθον, δέκα σχολεία έλληνικά έποίησα, διακόσια διά κοινά γράμματα».

Ο Κοσμάς ό Αιτωλός στάθηκε μεγάλος παιδαγωγός και έθνομάρτυρας του Έλληνισμού.

Μέ τό μαρτυρικό του θάνατο (*τόν κρέμασαν έξω απ' τό χωριό Κολικόντασι, κοντά στον Άψο ποταμό*) στις 24 Αυγούστου του 1779 έπισφράγισε τό διαφωτιστικό του έργο.

* Οι πρώτες περιοδείες του Κοσμά του Αιτωλού έγιναν πριν από τήν Έλληνική επανάσταση του 1770 και οι δύο άλλες ύστερ' απ' αυτή, σύμφωνα μέ τό σημείωμα του Σαπφείρου Χριστοδουλίδη, «Άκολουθία και βίος του όσιου και θεοφόρου πατρός ήμών Κοσμά του ιερομάρτυρος και ίσαποστόλου ψαλλομένη κατά τήν κδ' του Αυγούστου μηνός, εκδ. Β.Π. Σεκοπούλου, Πάτραι 1878, 6.17-20, 24-25. (Ά. Βακαλόπουλος, σ. 308 σημ. 1).

Περίοδος Β': 'Η μεγάλη ώρα του διαφωτισμού.

(από τό 1775 ως τά τέλη του αιώνα)

«Τό σκοτάδι δέ θά σκεπάσει τήν ημέρα».

"Εμβλημα τής εταιρείας* τών 'Αβλαβών**

Ἡ δεύτερη περίοδος τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ εἶναι περίοδος ὀρμῆς. Ἀρχίζει μέ τή συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774), *** καί διαρκεῖ ὡς τά τέλη τοῦ αἰώνα.

Συντελεστές τῆς ἀνανέωσης

Συντελεστές τῆς ἀνανέωσης ἦταν: ἡ μεταβολή τῶν ὑλικῶν, τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καί τῶν ἀντιλήψεων.

Μετά τή συνθήκη οἱ σκληρές βιοτικές καί πολιτικές συνθήκες ἀναγκάζουν τούς κατοίκους πολλῶν νησιῶν ἢ παραθαλάσσιων Ἑλληνικῶν χωρῶν ν' ἀκολουθήσουν τούς μακρινούς δρόμους τῆς θάλασσας καί τῆς ξηρᾶς, μέ προορισμό τά ἐλεύθερα Εὐρωπαϊκά κράτη. Οἱ ταξιδιώτες αὐτοί καί οἱ πρᾶματευτάδες, γυρίζοντας στίς πατρίδες τους, δέ φέρνουν μονάχα πλοῦτι ἀπ' τίς χώρες τῆς Εὐρώπης, ὅπου ταξιδεύ-

* μυστική ὀργάνωση.

** Πίσω ἀπ' τά «Ἄνθη εὐλαβείας» (1708), τήν ποιητική ἐξόρμηση τῶν σπουδαστῶν τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου, πού ἡ λειτουργία του ἄρχισε στή Βενετία στά 1644 καί κράτησε ὡς τό τέλος τοῦ 19ῆ αἰώνα, κρύβεται καί κινεῖται μιά μυστική ὀργάνωση λογίων: ἡ «Ἐταιρεία τῶν Ἀβλαβῶν». Οἱ Ἀβλαβεῖς παρουσιάζονται μ' ἓνα ἔμβλημα διαφωτισμοῦ. Μιά εἰκόνα μ' ἓναν ἥλιο ὀρμητικό, πού ἀγωνίζεται νά σκίσει τά σύννεφα πού τόν σκεπάζουν, καί ἀπό κάτω τό ρητό: NON VELAT UMBRA DIEM. Μ' αὐτό τό ἔμβλημα τῆς πίστεως στήν ἀξία καί τή δύναμη τοῦ φωτισμοῦ ἀρχίζει τήν πορεία του ὁ νεοελληνικός διαφωτισμός. Οἱ Ἀβλαβεῖς τῆς Βενετίας, ὅσο κι ἄν χάθηκαν τά ἴχνη τους ἀργότερα, εἶναι χωρίς ἀμφιβολία οἱ πρόδρομοι, οἱ ἀφανεῖς καί ἀπόμακροι προάγγελοι τῶν Φιλικῶν. (Γ. Βαλέτας, *περιοδ. «Σύγχρονα θέματα»* τ. 2, σ. 204-205).

*** Ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1768-1774 τέλειωσε μέ τή συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζή, πού ἕνας ὅρος τῆς πρόβλεπε ἐλεύθερη ναυσιπλοΐα ἀπ' τή Μεσόγειο πρὸς τόν Εὐξείνιο καί ἀντίστροφα γιά τά Ἑλληνικά πλοῖα, πού θά ἔφερναν ρωσική σημαία. Ἔτσι ἐξυπηρετοῦνταν τά ρωσικά συμφέροντα ἀπό ἓνα στόλο, πού δέν ἀνῆκε σέ ἀντίζηλη δύναμη, καί πού μπορούσε ἴσως νά χρησιμοποιηθεῖ μελλοντικά γι' ἀντιπερισσασμούς στήν Τουρκία. Ταυτόχρονα ὁμως ἐξυπηρετοῦνταν τά ἑλληνικά ἐμπορικά συμφέροντα μέ τρόπο ἄμεσο καί δραστικό. Ἐμμεση συνέπεια ἦταν ἡ ἐπιχειρηματικότητα τῶν Ἑλλήνων κεφαλαιούχων νά στραφεῖ στό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία καί ὄχι στή βιομηχανία. (βλ. σχετικά, Βασ. Κρεμμυδά, *Εἰσαγωγή στήν Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Κοινωνίας, 1700-1821*, Ἀθήνα, 1976 σ. 125-126).

ουν, φέρνουν καί τόν πόθο μιᾶς καλλίτερης ζωῆς, τήν πεποιθήση ὅτι τήν καλλίτερη αὐτή ζωή τήν προσφέρει ἡ παιδεία πού εἶναι μητέρα τῆς ἐλευθερίας*. Τά χρήματα καί οἱ νέες ἰδέες ἀναζωογονοῦν τίς φτωχές ὀρεινές περιοχές.

α. Μεταναστεύσεις—ταξίδια

Οἱ μεταναστεύσεις ἐξάλλου τῶν Ἑλλήνων στά μεγάλα ἐμπορικά κέντρα τῆς Νοτιοανατολικῆς καί τῆς Μέσης Εὐρώπης καθώς καί στά μεγάλα λιμάνια τῆς Μεσογείου, ἰδίως μετά τήν ἔκρηξη τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, δίνουν τήν εὐκαιρία στούς Ἕλληνες ναυτικούς, προπάντων στούς Ὑδραίους, Σπετσιώτες καί Ψαριανούς νά ἐπεκτείνουν τίς ἐπιχειρήσεις τους. Στό «Ὑπόμνημα» του (1803) ὁ Κοραῆς γράφει: «Καί οἱ νησιῶται, οἵτινες κατά τό πλεῖστον μέρος ἦσαν οἱ ἀμαθέστεροι τοῦ ἔθνους, ἀρχίζουν ἤδη νά αἰσθάνωνται τήν χρεῖαν καί τήν ἀξίαν τῶν φώτων, καί σπεύδουσι προθύμως ἀμιλλώμενοι νά συστήσωσι σχολεῖα καί γυμνάσια εἰς τὰς πατρίδας των».

β. Παροικίες

Ἀπ' τό Γιβραλτάρ ὡς τήν Ὁδησό ἀναπτύσσονται καί ἀκμάζουν ἑλληνικές παροικίες. Οἱ πιά ἀξιόλογες εἶναι τῆς Βενετίας, τῆς Βιέννης καί τῆς Βουδαπέστης. Στή Βενετία, στή Βιέννη, στή Λιψία ἀνοίγουν ἑλληνικά τυπογραφεῖα** καί ἐκδοτικοί οἴκοι. Τό βιβλίο γίνεται πιά ἐμπορική ἐπιχείρηση. Στή Βιέννη ἐκδίδονται οἱ πρώτες ἑλληνικές ἐφημερίδες, πού γίνονται ἀνάρπαστες ἀπ' τοὺς Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ καί ἀπ' τοὺς σκλαβωμένους ἀδελφούς. Ὁ Παλλατιδῆς, ξενιτεμένος γιατρός στή Βιέννη, γράφει: «... Διδάσκαλοι καί φιλόλογοι, ἰατροὶ ἔμπειροι, ἔμποροι, ἐκκλησιαστικοὶ ἐλλόγιμοι ἔζων ἐν τῇ ἐκλεκτῇ ταύτῃ κοινωσίᾳ καί εἰργάζοντο καί ἐνήργουν εἰς τήν ἠθικὴν ἀναγέννησιν τῶν Ἑλλήνων».

γ. Ὁ ρόλος τῶν ἐμπόρων καί ἡ δημιουργία τῆς ἀστικῆς τάξης

Στό ἐξωτερικό, στήν κεντρικὴ Εὐρώπη καί στή Ρωσία, οἱ Ἕλληνες ἔμποροι πλουτίζουν, γνωρίζουν ξένα ἦθη καί πολιτισμούς, μορφώνονται καί μαθαίνουν καλύτερα τοὺς ἀρχαίους προγόνους τους καί τόν πολιτισμὸ τους, πού εἶναι τό βᾶθρο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ. Ἔτσι συγκροτεῖται ἐκεῖ μιά ἰσχυρὴ ἑλληνικὴ ἀστικὴ τάξη, πού μέλη τῆς ξαναγυρίζουν στίς

* Κ. Θ. Δημαράς, Ὁ Κοραῆς καί ἡ ἐποχή του, σ. 13.

** Τό πιά σημαντικό ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο ἦταν τῶν Σιατιστινῶν τυπογράφων Μαρκεδῶν Πούλιου στή Βιέννη. Στό τυπογραφεῖο αὐτὸ τυπώθηκε ἀπ' τό Γεώργιο Βεντόνη, ἡ «Ἐφημερίς» 1790, ἡ πρώτη ἑλληνικὴ ἐφημερίδα.

πατρίδες τους, μεταφέροντας πλούτη, νέες αντιλήψεις και επαναστατικές ιδέες. Οί έμποροι αὐτοί, αντιπρόσωποι τῆς νέας τάξης πού ἀνεβαίνει παντοῦ στήν Εὐρώπη, θά ἐπιβληθοῦν στόν τόπο τους μέ τά πλούτη τους καί θά ἔρθουν σέ σύγκρουση μέ τίς παλιές «ἡγέτιδες τάξεις».

δ. Ἰδρυση σχολείων, ἐκδόσεις βιβλίων, μελέτη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν

Οἱ Φαναριῶτες, πού κατά τήν προηγούμενη περίοδο πρωτοστάτησαν στήν εἰσαγωγή τῶν ἐπιστημῶν καί στήν ἰδρυση σχολείων, εὐθυγραμμίζονται τώρα μέ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ σαφῶς συντηρητικές.

Ἐποῦ υπάρχουν ἐμπορικά καί βιομηχανικά κέντρα ἰδρύονται σχολεῖα. Τά πιό ἀξιόλογα εἶναι τῆς Σμύρνης καί τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων, τοῦ Βουκουρεστίου καί τοῦ Ἰασίου. Μέσα στά δέκα χρόνια (1790-1800) γίνονται τόσα σχολεῖα, μεταφράζονται καί τυπώνονται στήν Ἑλληνική τόσα ξένα βιβλία, ὅσα δέν εἶχαν δεῖ οἱ ἑλληνικές χώρες ὕστερ' ἀπ' τήν Ἄλωση, παρατηρεῖ ὁ Κοραΐς. Γι' αὐτό πλημμυρισμένος ἀπό χαρά γράφει στά 1802. «Ἐφθασε, τέλος πάντων, ἡ ὥρα, τήν ὁποῖαν οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν πατέρες ἐπεθύμησαν εἰς μάτην».

Ἡ μελέτη τῶν μαθηματικῶν, τῆς φυσικῆς καί τῆς χημείας βρίσκονται στή βάση τοῦ νέου πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ ἐξάπλωση τῶν ἐφαρμοσμένων ἐπιστημῶν δέν ἔχει πιά σάν μοναδικό σκοπό τόν ἐμπλουτισμό τῶν πρακτικῶν γνώσεων, ἀλλά καί βοηθεῖ στήν ἀνανέωση τῆς θεωρητικῆς σκέψης καί στή δημιουργία μιᾶς νέας ἀντίληψης γιά τή ζωή, φέρνοντας τούς Ἑλληνες λόγιους σ' ἐπαφή μέ τήν ὀρθολογιστική σκέψη τῆς Εὐρώπης».

ε. Φιλοσοφία, παιδαγωγική, σύνδεση μέ τήν ἀρχαιότητα

Ὁ παραδοσιακός ὅρος φιλοσοφία ἀρχίζει νά παίρνει τώρα ἕνα περιεχόμενο διαφορετικό: εἶναι ἡ «ὑγιαίνουσα», ἡ «ἀληθινή», ἡ «ὑγιής», ἡ «πειραματική», ἡ ὅπως λέει ὁ Μοισιόδακας, ἡ «νεώτερη» φιλοσοφία.

Οἱ φυσικοῖ ἢ, ὅπως τούς λένε, οἱ φιλόσοφοι, προσπαθοῦν νά πείσουν τό γένος πῶς ἡ φιλοσοφία θά τ' ἀπαλλάξει ἀπ' τή δεισιδαιμονία. Ἡ δίψα γιά μάθηση, καί ἡ ἀνάγκη νά ἰκανοποιηθεῖ πιό μεθοδικά, παρακινοῦν μερικούς συγγραφεῖς νά ἐνδιαφερθοῦν γιά τά παιδαγωγικά συστήματα τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μοισιόδακας δημοσιεύει στή Βενετία στά 1779 τήν πραγματεία του «περί παιδῶν ἀγωγῆς ἢ παιδαγωγία.»

Χαρακτηριστική ἐπίσης εἶναι ἡ τάση τῶν Νέων Ἑλλήνων νά συνδεθοῦν ψυχικά μέ τήν ἀρχαιότητα: δίνουν ἀρχαῖα ἑλληνικά ὀνόματα στά παιδιά τους (Θεμιστοκλῆς, Ἀλκιβιάδης, Ἀσπασία κτλ.)* καί στά καράβια

* Ἀ.Ε. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 4, σ. 662.4

τους*. 'Η άρχαιολατρία αυτή δέν είναι άποτέλεσμα μόνο μελέτης και θαυμασμού τών άρχαίων συγγραφέων, αλλά περισσότερο συνέπεια τής αναγεννητικής όρμης του "Εθνους, πού μόλις άφυπνίζεται, είναι φυσικό νά ζητεί νά στηριχτεί στά κλασικά πρότυπα.

'Η κλασική άρχαιότητα καί ή όρθόδοξη παράδοση αντιμετωπίζονται μέ πνεύμα κριτικό· ή χρησιμοποίηση τής ζωντανής γλώσσας γίνεται αίτημα μέ θεωρητική, φιλοσοφική καί ιστορική βάση, άμεσα συνδεδεμένο μέ τό πρόβλημα τής έθνικης χειραφέτησης: γιά ν' άπελευθερωθεί ή 'Ελλάδα άπ' τήν 'Οθωμανική κυριαρχία, πρέπει νά μορφωθεί ό λαός· άρα πρέπει νά χρησιμοποιηθεί ή γλώσσα του, πού είναι ικανή νά εκφράζει όλες τίς ανθρώπινες γνώσεις καί όλα τά αισθήματα.

'Η ριζική όμως αυτή μεταβολή του πνεύματος δέν έγινε χωρίς έμπόδια.

'Η ομάδα του Μοισιόδακα καί του Καταρτζή δοκιμάζει αντίδραση καί διώξεις. Οί συντηρητικοί διανοούμενοι καί τό Πατριαρχείο ύποστηρίζουν τήν άρχαϊζουσα.

Στίς προσπάθειες αυτές τών προοδευτικών όλων τών άποχρώσεων τό έργο του 'Αδαμαντίου Κοραή κατέχει, μέ τήν εύρύτητα καί τήν ώριμότητά του, ιδιαίτερη θέση.

Περίοδος Γ': 'Ανακαινιστική πνοή

(άπό τό 1800 ως τό 1821)

'Η τρίτη περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι γεμάτη άπ' όνόματα μεγάλα καί έργα, άπό σχολεία, εκδόσεις πρωτότυπες ή sé μετάφραση, περιοδικά καί γενικά δημιουργική κίνηση. 'Η στροφή προς τά παιδευτικά ένδιαφέροντα γίνεται πιό έντονη καί, όπως είναι έπόμενο, εύρύνεται ό κύκλος τών ανθρώπων πού συμμετέχουν στήν κίνηση γιά τήν αναγέννηση του έθνους. 'Η παιδεία προσανατολίζεται σταθερά προς τό δυτικό πολιτισμό· τά μαθηματικά καί οι φυσικές επιστήμες διδάσκονται sé πολλά σχολεία (*όχι φυσικά χωρίς αντίσταση*)· ή φιλοσοφική σκέψη γίνεται κριτική καί πνέει παντού φιλελεύθερο πνεύμα. 'Η νέα έμπορική τάξη ύπηρετεί καί συντηρεί τό παιδευτικό κίνημα τώρα πού ή επίσημη 'Εκκλησία καί οι "Ελληνες ήγεμόνες τών Παραδουνάβιων έπαρχιών ύποχωρούν άπ' τίς προοδευτικές τους θέσεις καί αναδιπλώνονται sé συντηρητικότερα σχήματα εξαιτίας διαφόρων δυσμενών περιστάσεων του καιρού καί του τόπου. Μεγάλες καί οργανωμένες εκδοτικές προσπάθειες πραγματοποιούνται άπό πλούσιους έμπόρους,

* 'Α.Ε. Βακαλόπουλος, 'Ιστορία του Νέου 'Ελληνισμού, σ. 662, 5

ὅπως οἱ Ζωσιμάδες. Οἱ ἑλληνικές κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἡ ἑλληνική «διασπορά», εἶναι πυρῆνες, ὅπου ἀναπτύσσεται μέ γοργό ρυθμό τό πρόγραμμα γιά τήν πνευματική, πολιτιστική καί τήν πολιτική ἀνάπτυξη τοῦ ἔθνους καί διοχετεύεται στόν καθαυτό ἑλληνικό Χῶρο. Μέσα σ' αὐτόν, δίπλα σέ παραδοσιακά κέντρα ὅπως ἡ Κωνσταντινούπολη, ἡ Σμύρνη (*Εὐαγγελική Σχολή*), τά Γιάννενα, ἡ Πάτμος, ἔρχονται νά προστεθοῦν τώρα νέα πνευματικά κέντρα, ὅπου χάρη σέ γενναίες χορηγίες Ἑλλήνων ἰδρύονται σχολεῖα, βιβλιοθήκες, τυπογραφεῖα. Τά πιό ἀξιόλογα εἶναι: ἡ Σχολή τοῦ Ζῶη Καπλάνη στά Γιάννενα καί ἡ σχολή τῶν Κυδωνιῶν στή μικρασιατική ἀκτῆ. Στήν πρώτη δίδαξε ἀπ' τό 1797 ὡς τά 1820. τά νέα φιλοσοφικά συστήματα καί τίς φυσικές ἐπιστήμες σέ ἀπλή γλῶσσα ὁ Ἄθανάσιος Ψαλίδας, ἡ μεγαλύτερη πνευματική προσωπικότητα τῶν Ἰωαννίνων· στή δεύτερη ἀπ' τό 1800 ὁ Βενιαμίν ὁ Λέσβιος καί ὁ ἀντάξιος μαθητής του Θεόφιλος Καίρης. «Οἱ φυσικομαθηματικοί αὐτοί ἐπιστήμονες, ὅπως γράφει ὁ μαθηματικός Νίκος Σωτηράκης, στάθηκαν στό ὕψος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπιστήμης καί τό ξεπέρασαν μέ πρωτότυπες θεωρίες».

Ἡ Κοραΐς ἀρχίζει συστηματικά τή μεγάλη του ἐκδοτική προσπάθεια, δημοσιεύοντας τά «Αἰθιοπικά» τοῦ Ἡλιοδώρου στά 1804. Ἡ πρόλογός του, πού ἔχει μορφή ἐπιστολῆς πρὸς τό φίλο του Ἀλέξανδρο Βασιλείου, ἐγκαινιάζει τή σειρά τῶν Προλεγομένων στίς ἐκδόσεις του, πού σέ μεγάλο ποσοστό τιτλοφοροῦνται «Αὐτοσχέδιοι στοχασμοί». Μέσα στά πλαίσια τοῦ παιδευτικοῦ προγραμματισμοῦ του τοποθετεῖ ὁ Κοραΐς καί τήν ἐκδοση περιοδικοῦ, γιατί πιστεύει ὅτι θά συντελέσει ἀποφασιστικά καί γοργά στό φωτισμό τοῦ Γένους. Καί πραγματικά στά 1811 πραγματοποιεῖται ἀπ' τόν ἀρχιμανδρίτη Ἄνθιμο Γαζή στή Βιέννη ἡ ἐκδοση τοῦ «Λόγιου Ἑρμῆ». Θέληση καί ἐπιθυμία τῶν ἐκδοτῶν καί συνεργατῶν εἶναι ν' ἀποτελέσει τό περιοδικό τό συνεκτικό δεσμό τῶν Ἑλλήνων πού ζοῦν εἴτε στήν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα εἴτε ἔξω ἀπ' τόν Ἑλληνικό Χῶρο. Τό αἰσθάνονται σάν (... τό πρόχειρον καί καθημερινόν μέσον διά τοῦ ὁποίου οἱ πεπαιδευμένοι συνομιλοῦσι τρόπον τινά μέ τό ἔθνος...), «... ἐν τῶν ὠφελιμωτέρων καί δρατηριοτέρων ἐπιχειρημάτων περὶ φωτισμοῦ τῆς πατρίδος...» «... ἔθνικόν, ὠφέλιμον γέννημα καί κτῆμα ἠθικόν»*. Οἱ ἐκδότες του, ὁπαδοί τῆς νέας γλῶσσας παίρνουν μέρος στή γλωσσική διαμάχη πού ἐπιτείνεται ἰδίως ἀνάμεσα στά 1816 καί 1820. Τήν πιό μεγάλη πολεμική τή δέχεται ὁ «Λόγιος Ἑρμῆς» ἀπό ἕνα ἄλλο περιοδικό πού ἐπίσης ἔβγαине στή Βιέννη, τήν «Καλλιόπη», ὄργανο τῶν ἀρχαιστῶν.

Στήν ἐποχή αὐτή τῆς ἀκμῆς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας παράλληλα πρὸς τή μέση ὁδὸ πού ἐκπροσωπεῖ ὁ Κοραΐς, ἐκδηλώνονται ἄλλες, ἀκραίες τάσεις: ἀπ' τή μιά μεριά οἱ τελείως συντηρητικές, οἱ ἀντίθετες πρὸς τό

* (βλ. σχετ. Αἰκατ. Κουμαριανοῦ, περιοδ. Ἐποχές Ὀκτώβρ. 1964, σ. 26)

Διαφωτισμό· και οί τελείως ριζοσπαστικές άπ' την άλλη. Τών τελευταίων σαφείς εικόνες δίνουν τέσσερα έργα, άνώνυμα: ό «Άνώνυμος του 1789», ό «Ρωσαγγλογάλλος» του 1805, ή «Έλληνική Νομαρχία» του 1806, και τέλος, οί «Κρίτωνος στοχασμοί». Τό συντηρητικό πνεύμα εκπροσωπείται στήν τότε γραμματεία άπ' τό ψευδώνυμο έργο του Άθανάσιου Πάριου: «Άντιφώνησις πρός τόν παράλογον ζήλον τών άπό τής Εύρώπης έρχομένων φιλοσόφων (1802).

3. ΟΙ ΚΥΡΙΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ

1. Εὐγένιος Βούλγαρης (1716-1806)

Στὴν αὐγή τῶν νέων Ἑλληνικῶν διαμορφώσεων ἔχει ἐπικρατήσει ἡ ἀναφέρεται τ' ὄνομα τοῦ Εὐγένιου Βούλγαρη. «Πνεῦμα ὀξύ καὶ εὐστροφῶ, μέ πλούσια ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ μόρφωση, ἄνθρωπος ζωηρός, μέ πολλά καὶ ποικίλα ἐνδιαφέροντα, πολυγνώστης, καλύπτει μέ τὴ μακρὰ ζωὴ του καὶ μέ τὴν πολύτροπη δραστηριότητά του ὁλόκληρο τὸ 18ο αἰῶνα*».

Γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1716. Ἀρχίζει τὸ καθηγητικὸ του στάδιο στὰ Γιάννενα καὶ συνεχίζει τὴ διδακτικὴ του δραστηριότητα στὴν Κοζάνη, στὸ "Ἅγιο Ὄρος (διευθυντὴς τῆς Ἀθωνιάδας Ἀκαδημίας), στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1762 ἀφήνει ὀριστικὰ τὸ γεωγραφικὸ χῶρο, πού θά μπορούσε νά ὀνομασθεῖ μητροπολιτικὴ Ἑλλάδα, καὶ ἀρχίζει τὰ ταξίδια. Καταλήγει στὴ Λιψία τῆς Γερμανίας, γιὰ νά ἐπιδοθεῖ σέ εἰδικότερες μελέτες καὶ νά τυπώσει τὰ βιβλία του.

Τὸ 1772 διορίζεται βιβλιοθηκᾶριος καὶ σύμβουλος στὴν αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ τῆς Μεγάλης Αἰκατερίνης τῆς Ρωσίας. Ἀργότερα χειροτονεῖται ἱερέας καὶ ἔπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνας. Ἀπ' τὴ θέση αὐτὴ παραιτεῖται τὸ 1779 ὑπὲρ τοῦ πατριώτη καὶ φίλου του Νικηφόρου Θεοτόκη καὶ γυρίζει στὴν Πετροῦπολη. Δύο χρόνια ἀργότερα ἀποσύρεται σέ μοναστήρι· πέθανε τὸ 1806.

Ἡ συγγραφικὴ του ἐργασία εἶναι ἀπέραντη· συγγράφει πολλά φιλοσοφικά, θεολογικά καὶ ἐπιστημονικά ἔργα· μεταφράζει ἀρχαίους (τὸ *Βιργίλιο*) καὶ συγχρόνους του ξένους συγγραφεῖς καὶ καταγίνεται σέ διάφορες μελέτες. Τὸ βιβλίο ὅμως μέ τὸ ὁποῖο φιλοσοφικά μόρφωσε τὸ Ἕθνος καὶ ἔγινε διάσημος εἶναι ἡ «Λογικὴ του» (1766)**· Στὸ σύγγραμμα αὐτό, πού εἶναι γραμμένο στὴν ἀρχαῖζουσα, ὁ Βούλγαρης καταδικάζει τὴ μονοδιάστατη ἐμμονὴ στὸ στοχασμὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀναφέρεται σέ δυτικὸς φιλοσόφους τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα (*Καρτέσιο, Νεύτονα, Λόκ κ.ἄ.*) πού ἀνανέωσαν τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη.

Χαρακτηριστικὴ ἀλλ' ὄχι ἀνεξήγητη εἶναι ἡ στάση τοῦ Βούλγαρη ἀπέναντι στὸ Βολταῖρο. Πρῶτος αὐτός ἢ σχεδὸν πρῶτος ἔκανε γνωστὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βολταίρου στὴν Ἑλλάδα (τὸ 1776 μεταφράζει στὰ

* Ε.Π. Παπανοῦτσος, *Νεοελληνικὴ φιλοσοφία τ. Α'*, σ. 23.

** Ἀναλυτικὲς πληροφορίες γιὰ τὴ Λογικὴ τοῦ Βούλγαρη παρέχει ὁ Henderson, Ἀναβίωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Στοχασμοῦ, μέ εἰδικὸ κεφάλαιό του (σελ. 81-95 τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης).

έλληνικά τό «Μέμνονα» τοῦ Βολταίρου καί δυό χρόνια ἀργότερα ἕνα ἄλλο ἔργο του, τό «Δοκίμιον ἱστορικόν καί κριτικόν περί τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας»), καί αὐτός πάλι εἶναι ἀπ' τοῦς πρῶτους πού θά ρίξουν ἐπάνω στό Βολταίρο τήν πέτρα τοῦ ἀναθέματος. Εἶναι ἡ ἐποχή πού ἡ Μεγάλη Αἰκατερίνη, ἰδίως μετά τῆ Γαλλική Ἐπανάσταση καί πέρα, διακόπτει τίς σχέσεις της μέ τήν ἐλεύθερη γαλλική σκέψη καί συμφιλιώνεται μέ τοῦς Τούρκους.

Ὁ Βούλγαρης ἐγκαταστημένος στήν Πετρούπολη, γέρος πιά, ὀσφραίνεται τή γενική ἀλλαγὴ καί ἀπαρνιέται τίς προοδευτικές ἰδέες πού τοῦ ἦταν τόσο ἀγαπητές στόν καιρό τῆς νιότης του.

Στά 1790, σ' ἕνα γράμμα του πού δημοσιεύεται τόν ἐπόμενο χρόνο, κατατάσσει τό Βολταίρο ἀνάμεσα στά «μεγάλα καί ξακουστά ἐπί δυσσεβεία ὀνόματα».

Ὅπως παρατηρεῖ ἕνας κριτικός, ὁ Βούλγαρης ἦταν ἕνα περίεργο ἀμάλαγμα βυζαντινῆς χριστιανικῆς παράδοσης καί δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Συγγράμματα

1. «Λογική», Λιψία 1766.
2. «Σχεδιάγραμμα περί Ἄνεξιθρησκείας», Λιψία 1768.
3. «Περί Εὐθανασίας», Πετρούπολις 1804.
4. «Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς» (τ.3) Βενετία 1805.

2. Ἰώσηπος Μοισιόδακας (1725-1800)

Γεννήθηκε στή Ρουμανική πόλη Τσερναβόδα στά 1725. Φτωχός, ἀλλά διψασμένος γιά παιδεία, ταξίδεψε μέσα καί ἔξω ἀπ' τήν Ἑλλάδα γιά νά μορφωθεῖ. Στά 1752 τόν βρίσκουμε στή Θεσσαλονίκη κι ὕστερα στή Σμύρνη. Ἄνικανοποίητος ἀπ' τήν περιδιάβασή του στά σπουδαῖα ἐκπαιδευτικά κέντρα τοῦ τόπου του καί τῆς ἐποχῆς του, στρέφει τή ματιά του καί πρὸς τή Δύση· ἀλλά δέν ἔχει τά οἰκονομικά μέσα. «Ὅταν ἐγώ κατά τοῦς 1753», ἀφηγεῖται, «εὕρισκόμην ἐν Σμύρνη, ἐζήτουν τήν ἀντίληψιν* τοῦ τότε Σμύρνης καί τῶν λοιπῶν προῖσταμένων, ὥστε νά ὑπάγω εἰς τό Πατάβιον, τί δέν ἔκαμε, τί δέν εἶπεν ὁ Ἱερόθεος ὁ ἐξ Ἰθάκης, ὁ διδάσκαλος τῆς αὐτῆς Σμύρνης, ὥστε νά ἀποτρέψῃ τήν ζητουμένην ἀντίληψιν, ὡς καί ἀπέτρεψε τέλος αὐτήν· «Ἀθεῖζουσιν, κατεβόα σφαδάζων ὁ ἀνὴρ, ὅσοι σπουδάζουσιν ἐν τῇ Φραγγίᾳ καί μετά τήν ἐπιστροφὴν αὐτῶν συναθεῖζουσιν καί ἐτέρους». Στά 1765 ὁ ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας

* βοήθεια, προστασία.

Γρηγόριος Γκίκας* (1764-1766) του αναθέτει τή διεύθυνση τής 'Ακαδημίας του 'Ιασίου.

Στὴν 'Ακαδημία ὁ Μοισιόδακας, φωτισμένος ἄνθρωπος καὶ φορέας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, εἰσάγει μερικές πολὺ σημαντικές καινοτομίες· πρῶτα διδάσκει στὴν ἀπλή γλῶσσα¹, γιὰ νὰ γίνεται ἀντιληπτός ἀπ' τοὺς μαθητές του· στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά βάζει τοὺς μαθητές του νὰ μεταφράζουν ἀπλά καὶ ν' ἀναλύουν τὸ περιεχόμενο τῶν κλασικῶν κειμένων· καὶ τὸ σπουδιαότερο, ἀρχίζει τὴ διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας ὄχι μὲ τὴ λογική, ἀλλὰ μὲ τὰ μαθηματικά². Αὐτός ὁ τελευταῖος νεωτερισμός ἐξοργίζει τοὺς «γραμματικούς»· στὰ 1777 ὁ Μοισιόδακας παραιτεῖται ἀπ' τὴ θέση του*· καὶ πηγαίνει στὴ Βιέννη.

Ὁ Μοισιόδακας πίστευε σὲ μιὰ ἀνανέωση τῆς παιδείας μὲ προγράμματα διδασκαλίας προσαρμοσμένα στὰ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα καὶ στίς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ οἱ προσπάθειές του ἀπέτυχαν. Μόνη χαρὰ καὶ ἀπασχόληση ὡς τὸ θάνατό του (1800) τοῦ μένει ἡ συγγραφή. Μεταφράζει τὴν «Ἠθικὴ φιλοσοφία» τοῦ Ἰταλοῦ φιλόσοφου MURATORI, δημοσιεύει τὴν πραγματεία του «Περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία», «σύγγραμμα πραγματικά πολὺτιμο γιὰ τὸν ἑλληνα δάσκαλο καὶ πατέρα τῆς ἐποχῆς του», ὅπως γράφει ὁ Κριαρὰς, τὴν «Ἀπολογία» του καὶ τέλος μιὰ «Θεωρία τῆς Γεωγραφίας». Ἡ «Ἀπολογία» ἐκφράζει τὸ Μοισιόδακα ὅσο κανένα ἄλλο ἀπ' τὰ ἔργα του. Δέν πρόκειται γιὰ βιβλίον συστηματικό, ἀλλὰ γιὰ μιὰ συλλογὴ ἀπ' ὀμιλίες, προσφωνήσεις, ὑποδειγματικά μαθήματα καὶ ἀπολογητικά κείμενα. Εἶναι ἡ πιὸ γνωστὴ πηγὴ γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνονταν ὁ Μοισιόδακας τὴν «ὕγιή φιλοσοφία»*.

«Εἶναι ὕγιής φιλοσοφία θεωρία ὀλική, ἥτις ἐρευνᾷ τὰς φύσεις τῶν πραγμάτων ἀεὶ πρὸς τὸ τέλος, ὥστε νὰ συντηρήσῃ νὰ συστήσῃ, τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὅποιαν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἄνθρωπος, δύναται ν' ἀπολαύσῃ ἐπὶ τῆς Γῆς». (Ἄπ. 96).

Ἀπορρίπτει τὴ σχολαστικὴ ἔπαρση καὶ τίς κούφιες ἰδέες καὶ δέν ἐπιτρέπει νὰ γίνεται καμιὰ ἀναφορὰ σὲ καμιὰ αὐθεντία, εἴτε πρόκειται γιὰ τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸ Leibnitz, τὸ Νεύτωνα, ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλο. Παραδέχεται ὅτι ἡ «ὕγιής φιλοσοφία» περιλαμβάνει πέντε

* Στὴ Βλαχία ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία ἐδειξαν ἀκόμη καὶ ντόπιοι ἡγεμόνες καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Γρηγόριος Γκίκας. Στὰ 1766 ἔκτισε νέο κτίριο, φρόντισε γιὰ τὴν ἐποπτεία τῶν σχολείων, γιὰ τὴν πορεία τῶν μαθημάτων καὶ τὴν ἐνίσχυση τῶν ἀπόρων κτλ. Στὴν 'Ακαδημία 'Ιασίου διδάξαν ἐπιφανεῖς Ἕλληνες διδάσκαλοι: Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδακας κ.ἄ. Χάρη στὴ μόρφωση καὶ στὸ κύρος τους ἡ 'Ακαδημία ἀπέκτησε τὴ σπουδαιότητα ἐνός Πανεπιστημιακοῦ κέντρου στὴν ἐγγὺς Ἀνατολή.

* Ε.Π. Παπανοῦτσος, Νεοελληνικὴ φιλοσοφία, τ. Α' σ. 29.

ἐπί μέρους μαθήσεις: Ἠθική, Μεταφυσική, Φυσική, Μαθηματικά καὶ αὐτὸ πού ὀνομάζεται Λογικοκριτική.

“Ὅλοι ὁμως αὐτοὶ οἱ τομεῖς, μ’ ἐξαιρέση τῆ Μεταφυσικῆ χαρακτηρίζονται ὡς σπουδές μέ πρακτικὸ προσανατολισμό”.

Μέ τό Μοισιόδακα «εἰσβάλλει» στό χῶρο τῆς νεοελληνικῆς παιδείας ἡ νεοελληνικῆ σκέψη.

Συγγράμματα

1. Ἠθική φιλοσοφία, μετ. ἀπ’ τὰ Ἱταλικά τοῦ φιλοσόφου MURATORI, 1762.
2. Πραγματεία περὶ παίδων Ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία, 1779.
3. Ἀπολογία.

Κείμενα**

1 Τρεῖς εἶναι οἱ λόγοι κυρίως, ὑπὸ τῶν ὁποίων προαχθεῖς προέκριναν τό ἀπλοῦν ὕφος ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ (ἀρχαῖα ἑλληνικῆς γλώσσας).

Ὁ πρῶτος μέν εἶναι διότι ἡ σαφήνεια, ὡσάκις τὰ πράγματα ἐκτίθενται ἀπλοϊκῶς, προσλαμβάνει ἐπίτασιν, ὁ δεῦτερος δέ, διότι τὰ πράγματα ἐκτεθειμένα ἀπλοϊκῶς, γίνονται νοητά καὶ αὐτοῖς τοῖς μὴ ἀψαμένοις Γραμματικῆς, ὁ τρίτος δέ, διότι καλὸν εἶναι τέλος, ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ νά γράψωσιν εἴτε περὶ τῶν Ἐπιστημῶν, εἴτε περὶ πραγμάτων ἄλλων ἐν τῇ τετριμμένῃ, ἐν τῇ κοινῇ διαλέκτῳ αὐτῶν». (Θεωρία τῆς Γεωγραφίας, σελ., Χ.).

2 «Πάντα τὰ σχολεῖα κοινῶς τῆς Ἑλλάδος συνηθίζουσι νά προοιμιάζωσι τὴν Φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς λογικῆς, καὶ μήτε ὁ κλεινός Εὐγένιος αὐτός δέν ἐφάνη ἀντικερουκῶς αὐτῇ τῇ τάξει» (Α, 13).

«Βλέπων τό λοιπὸν ἐγὼ αὐτὴν τὴν ἀξιολογωτάτην πρόδοον τῆς Φιλοσοφίας, καὶ ἐπιθυμῶν, ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα σχολεῖα νά μεθέξωσιν αὐτῆς τῆς προόδου, ἔκρινον νά μιμηθῶ τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ νά προοιμιάσω τὴν παράδοσιν τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς Μαθηματικῆς» (Α, 25).

«Ἐτεροι δύο αἰτίαι μέ ἐκίνησαν νά προοιμιάσω τὴν παράδοσιν τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς Μαθηματικῆς. Ἡ πρώτη εἶναι, διότι ἐνόμισα πῶς, δυνάμει τῆς Μαθηματικῆς καὶ τῆς Φυσικῆς, πᾶσα ἡ λοιπὴ πολυμάθεια ἀπλῶς δύναται νά λάβῃ ὑπόληψιν καλὴν τοῖς ἡμετέροις. Ἡ Μαθηματικῆ, καὶ κατ’ ἐξοχὴν ἡ Φυσικῆ, εἶναι ἐπιστῆμαι ἐνασχολούμεναι κυρίως περὶ τὰ αἰσθητά... καὶ ἐπομένως ἱκαναὶ νά ἐνσταλάξωσι περιεργίαν, φιλομάθειαν ἐν τῷ νῷ πάντων ἀπλῶς τῶν ἡμετέρων...» (Α, 30).

* G.P. HENDERSON, Ἡ ἀναβίωση τοῦ Ἑλληνικοῦ στοχασμοῦ, σ. 136.

**** Διευκρίνηση:**

Τὰ κείμενα πού ἀπανθίζονται στό βιβλίον καταχωρίζονται μέ τὴν ὀρθογραφικὴ μορφή τους.

3. Δημήτριος Καταρτζής (περ. 1730-1807)

Ο Δημήτριος Καταρτζής ή Φωτιάδης γεννήθηκε στην Πόλη στα 1730. Έκει μεγάλωσε και σπούδασε. Τά περισσότερα χρόνια της ζωής του τα πέρασε στο Βουκουρέστι, όπου κατέλαβε υψηλά δικαστικά αξιώματα, και τιμήθηκε και με τον τίτλο του Μεγάλου Λογοθέτη της Βλαχίας. Οι σύγχρονοί του τον τιμούσαν βαθύτατα. Τόν ονόμαζαν «Μαϊκίνα των σοφών της Βλαχίας» και «σεβάσμιο Πατριάρχη των λογίων». Η επίδραση του έργου του ήταν μικρή, όμως η προσωπική του ακτινοβολία στάθηκε μεγάλη, και είναι αισθητή σε πολλούς εκπροσώπους της Έλληνικής Παλιγγενεσίας: Ρήγα, Γρηγόριο Κωνσταντά, Δανιήλ Φιλιππίδη και σ' άλλους.

Όπαδός του Γαλλικού διαφωτισμού και των έγκυκλοπαιδιστών επικαλείται συχνά στις συγγραφές του τον D' ALEMBERT και τον DIDEROT. Κατέχει ξεχωριστή θέση στην ιστορία του γλωσσικού μας ζητήματος. 'Υπέρμαχος της δημοτικής', της «φυσικής», όπως λέει, γλώσσας του λαού, έγραψε με πειστικότητα για τις αρετές της και τόνισε την ανάγκη να καλλιεργηθεί η γλώσσα αυτή συστηματικά, για να προαχθεί με τη βοήθειά της η παιδεία του Έθνους. Βασική μέριμνά του «η κοινή προκοπή»: «καί, αν θέλωμεν με θεμέλιοννά τό κατορθώσωμεν αυτό, πρέπει να ένώσωμεν την δύναμίν μας πολλοί: να μεταφράζουμε σ' άπλοελληνικά κάθε χρήσιμο βιβλίον, να διαδοθοούν τά σχολεία², να συσταθοούν ύποτροφίες και φυτώρια δασκάλων, να συγχρονισθῆ ἡ παιδεία, να εκλαϊκευθοούν προπάντων οί έπιστήμες, να φέρουμε στό ταλαίπωρο Γένος «τήν Έλληνικήν παιδείαν και τήν μάθησιν της Εύρώπης». Και όλα αυτά να γίνουιν στή «φυσική» γλώσσα, τή ρωμείικα³. «Είν' ανάγκη να συγγράψουμε τίς έπιστήμες και τέχνες ρωμαί(ι)κα, για να προκόβουιν οί νέοι μας πιό γρήγορα και με πιό θεμέλιο εις όλα».

Ο Καταρτζής όμως άργότερα (1791) έγκαταλείπει την άναμορφωτική του προσπάθεια. άναφορικά με τή δημοτική γλώσσα, και άρχίζει να γράφει «κατά τό ύφος των σπουδαίων, άδιαφορώντας με ό,τι τρόπον και αν είναι, μόνον «να ώφελήσω τό γένος μου».

Τό έργο του ολοκληρώθηκε μέσα σε πολύ λίγα χρόνια άπ' τό 1783-1791. Άπό κεί και πέρα ἡ όρμη του κοπάζει και ἡ δημιουργική του πνοή έλαττώνεται, γιατί ἡ Γαλλική Έπανάσταση δημιουργεί νέες καταστάσεις.

Ο Καταρτζής άνήκει στην έξοχη για τίς πνευματικές επιδόσεις του Γένους περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, στα 70-80 χρόνια δηλαδή, που προηγήθηκαν άπ' τήν Έπανάσταση του 1821, και κατέχει μία άπ' τίς πρώτες θέσεις.

* δημοτική, νέα ελληνική.

Συγγράμματα

1. «Σχέδιο ὄτ' ἡ ρωμαϊκία γλῶσσα, ὅταν καθὼς λαλιέται καὶ γράφεται, ἔχει στά λογογραφικὰ τῆς τῆ μελωδία, καὶ στά ποιητικὰ τῆς τὸ ρυθμό, καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν πειθὴ στά ρητορικὰ τῆς ὅτι τέτοια, εἶναι σάν τὴν Ἑλληνική*, κατὰ πάντα καλῖτερ' ἀπ' ὅλαις ταῖς γλώσσαις. Κι' ὄτ' ἡ καλλιέργειά τῆς, κι' ἡ συγγραφὴ βιβλίων σ' αὐτῆνα εἶναι γενικὴ καὶ ὀλικὴ ἀγωγή τοῦ ἔθνους». Τὸ ἔργο του εἶναι τὸ γλωσσικὸ του μανιφέστο.
2. «Σχέδιο τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν Ρωμηῶν καὶ Βλάχων, πού πρέπει νά γίνεται μετὰ λόγου στά κοινὰ καὶ σπητικὰ σκολειά». Μέ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ Καταρτζῆς προσπαθεῖ ν' ἀνοίξει ἓνα δρόμο καινούριο στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν.
3. «Γραμματικὴ τῆς φυσικῆς γλώσσας». Κατ' ἄλλα.

Κείμενα

1

Ἡ γλῶσσα ἐφευρέθηκε γιὰ νά κοινολογοῦμε τῆς ιδέαις μας ἀναμεταξύ μας, καὶ γιὰ νά καταλαβαῖνουμε μ' εὐκολία ἓνας τὸν ἄλλον· αὐτὸ λοιπὸν δὲ γένηται σωστά καὶ ὀρθά, ἂ δὲ λαλοῦμε ἢ δὲν ἀκοῦμε τὴ γλῶσσα ... ὅπου συνηθίσαμε νά λαλοῦμε καὶ ν' ἀκοῦμ' ἀπτά μικράτα μας· τὸ ὅποιο σ' ἐμὰς εἶν' ἡ ρωμαϊκία γλῶσσα» (δημοτικὴ νέα ἑλληνική).

2

«Διδάσκοντας τὰ παιδιά, πρέπει νά προβαῖνουμε μεθοδικῶς κατὰ φύσιν, ἤγουν σ' ἐκεῖνη τὴν γλῶσσα πῶχει τὸ παιδί ἔξει, σ' αὐτῆνα νά τὸ δίνουμ' ιδέαις· ἢ θέλωντας νά τὸ διδάξουμ' ἄλληνα, νά τοῦ τὴν ἐξηγοῦμε σ' ἐκεῖνη πού ξέρ' ἀλλιῶς εἶν' ὁ κόπος μας μάταιος ...». Τὰ παιδιά ἔχουνε πάθη καθὼς κι' οἱ μεγάλοι ... αὐτὰ λοιπὸν δὲν πρέπει νά πάσχομε νά τὰ σβύσομε στά παιδιά καὶ νά τὰ κάμομε τάχ' ἀπαθῆ, γιατί «χωρὶς τὰ πάθη δὲ γένηται καλῖτερο τὸ παιδί, ἀλλὰ γένεται ἓνα κούτζουρο. Ἐκεῖνο πού τυχαίνει (πρέπει) μᾶλλον, εἶναι νά οἰκονομοῦμε τὰ πάθη τους πρὸς τὴν ἴδια τους ἐπίδοσι, καὶ μέ τοῦτο νά δίνουμε καλαῖς ἔξεις, ἢ ὅποιες εἶναι ἀρεταῖς κ' ἔχουν τὴν ἔδρα τους στά πάθη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν αὐταῖς εἶναι τὰ ἰδιαπάθη, βαλμέν' ἀπτό λόγο σὲ τάξι».

4 Δ. Φιλιππίδης - Γ. Κωνσταντάς Γεωγραφία Νεωτερικὴ περὶ τῆς Ἑλλάδος

Ὁ Δημήτριος Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς γεννήθηκαν στὴ δεκαετία ἀνάμεσα στά 1750 καὶ 1760 στίς Μηλιές, τὴ μικρὴ πολιτεία τοῦ Πηλίου. Στά 1780-1790 βρίσκονται στίς Ἑγεμονίες, καὶ μαζί μὲ μιά ομάδα νέων, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ρήγας, ἀποτελοῦν τὸν

* ἀρχαία Ἑλληνική

«κύκλο» τοῦ Καταρτζή. Αὐτός στάθηκε γιά τοὺς Δημητρίεις* —μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα θά ὑπογράψουν στά 1791 τὸν πρῶτο τους πνευματικὸ μόχθο, τὴ Νεωτερικὴ Γεωγραφία —, ἐμπνευστὴς καὶ ὁδηγὸς τους. Πηγές τους γιά τὴ συγγραφὴ ὑπῆρξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες γεωγράφοι, ἰδίως ὁ Στράβων καὶ ὁ Πausanias, ἡ GEOGRAPHIE MODERNE καὶ οἱ γεωγράφοι τοῦ 17^{ου} αἰώνα. Ἡ μέθοδος ποὺ ἐφάρμοσαν γιά τὴ συγκέντρωση τοῦ γεωγραφικοῦ ὕλικου τους ἦταν πρωτότυπη· βασίστηκαν στὴν ἐμπειρία καὶ στὴν αὐτοψία... «Τριγύρω εἰς τὴ Βοσκόπολι εἶναι χώραις πολλαῖς καὶ χωριά τῶν ὁποίων ἡ περιγραφή ἀνήκει εἰς ἓνα αὐτόπτη ...» Εἶδαν τὸν ἑλληνικὸν ἄνθρωπον ὡς παρόν καὶ τὸν περιέγραψαν μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια καὶ ἀκρίβεια σὲ στενὴ σχέση καὶ συνάρτηση μὲ τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου χωρίζεται σὲ δύο ἐνότητες, στό «Βιβλίον πρῶτον», ὅπου τὰ «Περὶ γῆτινης σφαίρας ἐν γένει» καὶ στό «Βιβλίον δεύτερον», ὅπου τὰ «Περὶ Εὐρώπης ἐν γένει». Τὸ κεφάλαιο τῆς Γεωγραφίας ποὺ ἀναφέρεται στὴν περιγραφή τῆς Μαγνησίας¹ ἀποτελεῖ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν θεωρητικῶν προβληματισμῶν τῶν Φιλιππίδη-Κωνσταντᾶ.

Ἡ γλῶσσα² στὴν ὁποία ἔγραψαν οἱ Δημητρίεις τὴ Γεωγραφία τους εἶναι ἡ «φυσικὴ» (ἀπλὴ γλῶσσα), ποὺ εἶχαν χρησιμοποιήσει οἱ προηγούμενοι γεωγράφοι (*Μελέτιος, Χρῦσανθος, Νοταράς-Φατζέας*).

Τὸ 1884 ὁ Ἄντ. Μηλιαράκης³ ὑπογράμμισε τὴ σημασίαν τῆς Νεωτερικῆς Γεωγραφίας γιά τὴ νέα φιλολογία. Ὁ Κ.Θ. Δημαρὰς τὴ χαρακτήρισε «... κείμενον φωτεινόν, σχεδόν ἰσάξιον νὰ συγκριθεῖ μὲ τὸ Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῆ καὶ σχεδόν ἰσότημον μὲ τὴ «Νομαρχία»**, «ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικὰ βιβλία τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ».

Βιβλιογραφία

Γεωγραφία Νεωτερικῆ, Αἰκ. Κουμαριανοῦ. Ἐκδόσεις Ἑρμῆς 1970.

Κείμενα

Κείμενα Νεωτερικῆς Γεωγραφίας.

1

Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ κάρπιμα καὶ ἐπικερδῆ δάση φωλεῦσθαι 24 χωριά, διὰ τὰ ὅποια θέλομεν εἰπεῖν παρακάτω κομμάτι πλατύτερα, μὲ τὸ νὰ εἶναι πατρίδα μας, καὶ ἔχομεν ὀλίγη ἰδέα αὐτῆς καὶ χρέος νὰ εἰποῦμε ἐκεῖνο ὅπου ἤξεύρομεν διὰ τὸ μάθουν καὶ ἄλλοι ὅπου δὲν τὸ ἤξεύρουσιν, πρὸς τοῦτοις νὰ δώσωμεν καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς λοιποὺς λογιστάτους μας· ἂν μᾶς μιμηθοῦσιν καὶ ἄλλοι, καὶ περιγράψῃ καθένας τὸν τόπον ὅπου ἐγεννήθηκε, ὄχι μαθηματικῶς μῆτε μὲ ἀκρίβειαν γεωγραφικὴν, διορίζοντας δηλαδὴ μήκη καὶ πλάτη· ἐπειδὴ αὐτὸ ἡ δυστυχία τοῦ Ἑθνους μας δὲν τὸ συγχωρεῖ ἀκόμ' ὄχι λέγω μαθηματικῶς καὶ

* Ὁνομάζονται «Δημητρίεις» γιὰτὶ κατάγονται ἀπ' τὴ Δημητριάδα, παλιὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς τῆς Μαγνησίας.

** Κ.Θ. Δημαρὰς, Φροντισματα, «Γρηγ. Κωνσταντάς». 1962, σ. 62.

γεωγραφικῶς, ἀμὴ διηγηματικῶς, ιστορῶντας καθένας τί χώραις καί χωριά ἔχει ὁ τόπος του, τί διοίκησι, πόσαις ψυχαῖς, κάθε χωριό, τί ἀνθρώπους, τί ἦθη, τί θρησκεία, τί δένδρα, τί εἰσοδήματα, τί ζῶα, ποιά θάλασσα τόν γειτονεῦει, μέ ποιά ἄλλη ἐπαρχία συνορεύει, λέγωντας ἀφιλοπροσώπως ὁ,τι ἀξιέπαινο, ἢ ἀξιοκατηγόρητο ἔχουν οἱ συμπατριῶται του, καί αὐτό ἂν φιλοτιμηθοῦν αὐτήν τήν καλήν καί ἐπαινετή φιλοτίμια καί τό κάμουν ὅλοι, νά ὀπού ἀποχτοῦμεν καί ἡμεῖς μιά χωρογραφία τοῦ τόπου μας, πρᾶγμα ἀναγκαιότατο καί ὠφελιμώτατο εἰς ὄλους, καί ἂν ὄχι μέ τόση πολυμάθεια καί ἀκρίβεια, μά ποῖο ἔθνος ἐστάθηκε στήν ἀρχή, ἢ στήν παλιγγενεσία του σοφό· ὁ χρόνος καλλιτερεύει ὄλα, καί φθάνει, μόνο νά ἀρχίσῃ ἓνα ἔθνος νά ἀγαπᾷ νά μαθαίνη νά περιεργάζεται, νά ἐξετάξῃ καί νά μήν καταφρονῇ ἐκεῖνα ὀπού εἶναι εὐκόλα νά μάθῃ. (Νεωτ. Γεωγρ., σ. 102).

2

Ἡ γλῶσσα μας, κοντά εἰς τά ἄλλα προτερήματα ὀπού ἔχει, εἶναι καί πολλά ἄρμονική καί ποιητική, καί ὄλα τά ξένα ἔθνη τό ὀμολογοῦν, ἡμεῖς μόνον δέν τό ἡξεύρομεν, καί φαίνεται πῶς εἴμασθε ἓνα ἔθνος γηραλέο, καί πάσχομεν τό πάθος μερικῶν γερόντων ὀπού διά τήν ἐπιπέδωσιν τῶν ματιῶν μας δέν βλέπομεν ἀπό κοντά νά καταλάβωμεν τί θησαυρό ἔχομεν. (Ν. Γεωγρ. σ. 44).

3

«[...] περί τοῦ πονήματος τούτου, ὄπερ εἰς ὀλίγους εἶναι σήμερον γνωστόν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς, εἰς ὀλιγιστους δ' ἐξ ἀναγνώσεως ἔνεκα τῆς σπανιότητός του, προτιθέμενοι νά πραγματευθῶμεν ἐνταῦθα, προλέγομεν, προλαμβάνοντες τήν εὐλόγον περιέργειαν τοῦ ἀναγνώστου, ὄτι δέν πρόκειται περί γεωγραφίας, ἐκ τῶν συνήθων, ὣν γίνεται χρῆσις ἐν τοῖς σχολείοις πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδῶν, ἀλλά περί βιβλίου μοναδικῷ ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ φιλολογίᾳ, ἐν τῷ ὀποίῳ τό πρῶτον μετὰ θάρρους παρέστησαν, τήν πολιτικὴν αὐτῆς κατάστασιν ὑπό τήν δουλείαν, καί ὑπό τό φθοροποιόν σύστημα τῆς τουρκικῆς διοικήσεως. (Ἄντ Μηλιαράκης, «Δαναϊή Φιλιππίδης καί ἡ Γεωγραφία αὐτοῦ 1791», περ. «Ἐστία», ΙΘ', 1885, σ. 114).

5 Ρήγας Βελεστινλῆς (1757-1798)

Στά πρῶτα χρόνια ἔπειτα ἀπ' τήν ἀπελευθέρωση τοῦ τόπου ἀπ' τόν τουρκικό ζυγοῦ στά καφενεῖα καί στά σπῖτια, στίς πολιτεῖες καί στά χωριά, ἔβλεπες κρεμασμένη μιά χαλκογραφία ποῦ παράσταινε τήν Ἑλλάδα κουρελιασμένη, γονατισμένη κι ἄλυσσοδεμένη. Δύο ἄντρες γύρευαν νά τή σηκῶσουν σπάζοντας τά δεσμά της· ὁ ἓνας ἦταν ὁ Κοραῆς κι ὁ ἄλλος ὁ Ρήγας. Τέτοια θέση τιμητική ἀναγνώριζε τό σκλαβωμένο Γένος στόν Ἐθνομάρτυρα Ρήγα.

Γεννήθηκε γύρω στά 1757 στό Βελεστίνο· ἐκεῖ ἔμαθε τά πρῶτα γράμματα καί συνέχισε, κατά τήν παράδοση, τίς σπουδές του στή Ζαγορά ἢ στ' Ἄμπελάκια. Γιά τίς σπουδές του ἔχομε ἓναν ὠραῖο χαρακτηρισμό ἀπ' τόν ἴδιο. Στόν πρόλογο ἑνός διδακτικοῦ βιβλίου του

γράφει: * «Ἡ αἰτία ὅπου μετεχειρίσθην ἀπλοῦν ὕφος ἦτον διὰ νά μὴν προξενήσω μέ τήν γριφότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ (= ἀρχαϊσμοῦ) εἰς τοὺς ἄλλους ἐκεῖνο ὅπου ὁ ἴδιος ἔπαθα σπουδάζοντας».

Στά παιδικά καί ἐφηβικά του χρόνια ἐξῆσε ἴσως τῆ μεγάλη ἀναστάτωση, πού προκάλεσε ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1770, καί κατόπιν τὰ δύσκολα χρόνια τῆς ἀρβανιτοκρατίας στή Θεσσαλία. Ἀπ' τῆ Θεσσαλία πρέπει νά ἔφυγε, ὅπως λέει χαρακτηριστικά ἕνας ἀπ' τοὺς βιογράφους του, «μέ τό ὄνειρο μιᾶς καλύτερης σταδιοδρομίας στό ἐμπόριο ἢ στά γράμματα»*.

Πηγαίνει πρῶτα στήν Πόλη. Γύρω στά 1785 κατορθώνει νά μπεῖ στό φαναριώτικο περιβάλλον καί γίνεται γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη, πάππου τῶν Ὑψηλάντηδων τοῦ Εἰκοσιένα.

Στά 1788 τόν βρίσκουμε ἐγκαταστημένο στή Βλαχία μαζί μέ τῆ μητέρα του καί τόν ἀδερφό του. Στή Βλαχία σταδιοδρομεῖ ὡς γραμματικός τοπικῶν ἀρχόντων, ὡς διοικητικός καί διπλωματικός ὑπάλληλος. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1790 προσλαμβάνεται στήν ὑπηρεσία τοῦ βαρῶνου Ντέ Λάγγενφελδ*** (LANGENFELD) καί τόν συνοδεύει στή Βιέννη. Ὁ Ρήγας ἔμεινε στήν ὑπηρεσία τοῦ Λάγγενφελδ καί στή Βιέννη ὡς τόν Ἰανουάριο τοῦ 1791.

Ἡ Βιέννη στάθηκε γιά τό Ρήγα πραγματική ἀποκάλυψη, γιατί ἐκεῖ εἶχαν συγκεντρωθεῖ πολλά ἀπ' τὰ πιά ζωντανά στοιχεῖα τοῦ ἔθνους. Στό διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του τυπώνει δύο βιβλία: Τό «Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν»****, καί τό «Φυσικῆς ἀπάνθισμα¹ διὰ τοὺς ἀγχίλους καί φιλομαθεῖς Ἑλλήνας...».

«Δέ θά βροῦμε στό «Φυσικῆς ἀπάνθισμα, γράφει ὁ Βρανούσης***** τόν εἰδικό ἐπιστήμονα. Φιλοδοξία τῶν λόγιων πατριωτῶν ἦταν ὁ «φωτισμός» τοῦ Γένους. Ἡ φυσική στὸν αἰῶνα τοῦ ὀρθοῦ λόγου εἶναι ἡ νέα, ἡ κατεξοχὴν «ἐπιστήμη», βάση καί ἀφετηρία τοῦ φωτισμοῦ».

* Βλ. σχετ. Π.Σ. Πίστας, Ρήγας, Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν, σ. 1ε'.

** Λ. Βρανούσης, σ. 14.

*** Τοπικός ἀρχοντας τῆς Οὐγγροβλαχίας, βογιάρος ἢ ἀξιωματοῦχος, ἐλληνικῆς καταγωγῆς.

**** Τό «Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν», μιά ἀρκετά «πρωτότυπη διασκευὴ ἔξι ἐρωτικῶν διηγημάτων τοῦ Γάλλου Rétif de la Bretonne», εἶναι τό νεανικό ἔργο τοῦ ἔθνομάρτυρα Ρήγα Βελεστινλή, ἀφιερωμένο ἀπ' τόν ἴδιο «εἰς τές αἰσθαντικές νέες καί νέους» τοῦ 1790. Μέ τό βιβλίο του αὐτό ὁ Ρήγας ἔδινε τήν πρώτη ὠθηση γιά τὴ δημιουργία νεοελληνικῆς πεζογραφίας καί γιά τὴ γένεση εἰδικὰ τοῦ νεοελληνικοῦ διηγήματος· ταυτόχρονα ἐξέφραζε τήν ἠθικὴ καί ἰδεολογικὴ ὀρμὴ πού εἶχαν τήν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ νέες κοινωνικὲς δυνάμεις στήν Ἑλλάδα.

***** Λ. Βρανούσης, Ρήγας, σ. 251—254.

Ἡ διαπραγμάτευση τῶν θεμάτων γίνεται σέ ἀπλή γλώσσα, μέ τρόπο διαλογικό καί μαρτυρεῖ τόν παιδαγωγικό χαρακτήρα τοῦ ἔργου καί τήν προσπάθεια τοῦ μεταφραστή γιά τήν ἐκλαΐκευση τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων, γιά τήν ἀπολύτρωση τοῦ στοχασμοῦ ἀπ' τίς «προλήψεις» καί τήν προπαρασκευή τοῦ ἐδάφους γιά τήν καλλιέργεια τῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν. Ἡ ἐπιγραμματική φράση: «Ὅποιος ἐλεύθερα συλλογᾶται, συλλογᾶται καλά», συμπυκνώνει ὅλο τό νόημα τοῦ φιλελευθερισμοῦ τῆς ἐποχῆς καί ἀποτελεῖ τό βάθρο τῶν ἰδεολογικῶν πεποιθήσεων καί τό σύνθημα τῶν ἐθνοδιαφωτιστικῶν προσπαθειῶν τοῦ Ρήγα.

Τό μετέπειτα ἔργο του

Ἐπισημαίνεται ὅτι «Ἦταν ἀπό μία μακρά σχετικῶς «μεταβατική περίοδο παραμονῆς στή Βλαχία καί προπαρασκευῆς», ὁ Ρήγας θά ξαναπάει στή Βιέννη τόν Αὐγούστο τοῦ 1796, γιά νά συνεχίσει, πλαισιωμένος αὐτή τή φορά ἀπό μιά ὁμάδα συνεργατῶν του, τό ἐκδοτικό του ἔργο. Τό 1797 τυπώνει καί κυκλοφορεῖ μιά σειρά ἀπό χάρτες: «Νέα Χάρτα τῆς Βλαχίας», «Γενική Χάρτα τῆς Μολδαβίας», «Μεγάλη Χάρτα τῆς Ἑλλάδος», μιά χαλκογραφία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί δύο βιβλία, τόν «Ἠθικό Τρίποδα» καί τόν «Ἀνάχαρση».

Ἐπισημαίνεται ὅτι «Ἦταν ἀπό μία μακρά σχετικῶς «μεταβατική περίοδο παραμονῆς στή Βλαχία καί προπαρασκευῆς», ὁ Ρήγας θά ξαναπάει στή Βιέννη τόν Αὐγούστο τοῦ 1796, γιά νά συνεχίσει, πλαισιωμένος αὐτή τή φορά ἀπό μιά ὁμάδα συνεργατῶν του, τό ἐκδοτικό του ἔργο. Τό 1797 τυπώνει καί κυκλοφορεῖ μιά σειρά ἀπό χάρτες: «Νέα Χάρτα τῆς Βλαχίας», «Γενική Χάρτα τῆς Μολδαβίας», «Μεγάλη Χάρτα τῆς Ἑλλάδος», μιά χαλκογραφία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί δύο βιβλία, τόν «Ἠθικό Τρίποδα» καί τόν «Ἀνάχαρση».

Ἄπ' τά ἔργα τοῦ Ρήγα τό πιό σημαντικό εἶναι: Ἡ «Νέα Πολιτική Διοίκησης τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης (ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδας), τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Μεσογείων Νήσων καί τῆς Βλαχομογοδανίας» πού περιεῖχε: α) μιά ἐπαναστατική προκήρυξη,² β) διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου³, γ) τό κυρίως σύνταγμα τοῦ Ρήγα⁴ καί δ) τό γνωστότατο «Θούριο»⁵, τό «ιερώτερο ἄσμα τῆς φυλῆς μας», ὅπως γράφει ὁ Τερτσέτης.

Ὁ μαρτυρικός του Θάνατος στίς 24 Ἰουνίου τοῦ 1798 σταμάτησε τό πολύπλευρο διαφωτιστικό του πρόγραμμα, ἡ ἀπήχηση ὅμως τοῦ ἔργου καί τῆς θυσίας του ὑπῆρξε, πραγματικά, τεράστια σ' ἕκταση καί σέ βάθος καί ἀνεξάντλητη σέ ἱστορική συνέχεια.

Συγγράμματα

- | | |
|------------------------------------|------|
| 1. Σχολεῖον τῶν ντελικάτων ἐραστῶν | 1790 |
| 2. Φυσικῆς Ἀπάνθισμα | 1790 |
| 3. Ὁ Νέος Ἀνάχαρσις | 1797 |
| 4. Νέα Πολιτική Διοίκησης | 1797 |

Κείμενα

1

Ἦντας φύσει φιλέλλην, δέν εὐχαριστήθην μόνον ἀπλῶς νά θρηνήσω τή κατάστασιν τοῦ Γένους μου, ἀλλά καί συνδρομήν νά ἐπιφέρω ἐπάσχισα, ὅσον τό ἐμὸν, ἀπανθίζοντας ἀπό τε τῆς γερμανικῆς καί γαλλικῆς γλώσσας τὰ

ούσιωδέστερα τῆς Φυσικῆς ἱστορίας, τὰ ὅποια, διὰ νά γένουν πλέον εὐληπτα, συνέπονται κατ' ἐρωταπόκρισιν διδασκάλου καί μαθητοῦ, ἕως εἰς ἕνα μέρος». «Ἡ αἰτία ὅπου μετεχειρίσθην ἀπλοῦν ὕφος, ἦτον διὰ νά μήν προξενήσω μέ τῆν γριφότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ (ἀρχαίως Ἑλληνικῆς, ἀρχαίῃς γλώσσας) εἰς τούς ἄλλους; ἐκεῖνον ὅπου ὁ ἴδιος ἔπαθα σπουδάζοντας». «Ὁθεν, ἀφορῶντας ὁ σκοπός μου εἰς τό **νά ὠφελήσω τό Γένος μου.....** ἔπρεπε νά τό ἐκθέσω μέ σαφήνειαν, ὅσον τό δυνατόν, ὅπου νά τό καταλάβουν ὅλοι, καί νά ἀποκτήσουν μίαν παραμικράν ἰδέαν τῆς ἀκαταλήπτου Φυσικῆς».

2

«Ὁ λαός, ἀπόγονος τῶν Ἑλλήνων, ὅπου κατοικεῖ τήν Ροῦμελην, τήν Μικράν Ἀσίαν, τās Μεσογείους νήσους ... καί ὅσοι **στεναζοῦν ὑπό τήν** δυσφορωτάτην τυραννίαν τοῦ Ὁθωμανικοῦ **βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ...** ἀπεφάσισεν νά ἐκβοήσῃ μεγαλοφώνως, ἐνώπιον πάσης τῆς Οἰκουμένης **τά ἱερά καί ἄμωμα δίκαια**, ὅπου Θεόθεν τῷ ἐχαρίσθησαν διὰ νά ζήσῃ ἡσύχως ἐπάνω εἰς τήν γῆν».

3

Ἄρθρον 2: «Αὐτά τὰ φυσικά δίκαια εἶναι: πρῶτον νά εἴμεθα ὅλοι ἴσοι, καί ὄχι ὁ ἕνας κατώτερος ἀπό τόν ἄλλον· δεύτερον, νά εἴμεθα ἐλευθεροί καί ὄχι ὁ ἕνας σκλάβος τοῦ ἄλλου· τρίτον, νά εἴμεθα σίγουροι εἰς τήν ζωήν μας, καί κανένας νά μήν ἡμπορεῖ νά μᾶς τήν πάρῃ ἀδίκως καί κατὰ τήν φαντασίαν· καί τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανένας νά μήν ἡμπορῇ νά μᾶς ἐγγίξῃ, ἀλλ' εἶναι δικά μας καί τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 22. «Ὅλοι, χωρῖς ἐξαιρέσιν, ἔχουν χρέος νά ἡξεύρου γράμματα. Ἡ πατρίς ἔχει (ὀφείλει) νά καταστήσῃ σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία διὰ τὰ ἀρσενικά καί θηλυκά παιδιά. Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή, μέ τήν ὅποιαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη...»

Ἄρθρον 35. «Ὅταν ἡ Διοίκησις βιάζῃ, ἀθετῇ, καταφρονῇ τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ, καί δέν εἰσακούῃ τὰ παράπονά του, τό νά κάμῃ τότε ὁ λαός ἡ κάθε μέρος τοῦ λαοῦ ἐπανάστασιν, νά ἀρπάξῃ τὰ ἄρματα καί νά τιμωρήσῃ τούς τυράννους του, εἶναι τό πλέον ἱερόν ἀπό ὅλα τὰ δίκαια του καί τό πλέον ἀπαραίτητον ἀπό ὅλα τὰ χρέη του.

4

Ἄρθρον 1: «Ἡ Ἑλληνική Δημοκρατία εἶναι μία, μ' ὄλον ὅπου συμπεριλαμβάνει εἰς τόν κόλπον τῆς διάφορα γένη καί Ἐθρσκειάς ... εἶναι ἀδιαίρετος, μ' ὄλον ὅπου ποταμοί καί πελάγη διαχωρίζουν τέσ ἐπαρχίης τῆς, αἱ ὅποια ὅλα εἶναι ἕνα συνεσφιγμένον ἀδιάλυτον σῶμα».

5

«Ὡς πότε, παλληκάρια, νά ζοῦμε στά στενά,
μονάχοι, σάν λιοντάρια, στές ράχες, στά βουνά;
σπηλιές νά κατοικοῦμεν, νά βλέπωμεν κλαδιά,
νά φεύγωμ' ἀπ' τόν κόσμον, γιά τήν πικρή σκλαβιά;
νά χάνωμεν ἀδέρφια, Πατρίδα καί γονεῖς,
τούς φίλους, τὰ παιδιά μας κι' ὄλους τούς συγγενεῖς;
Καλλιό 'ναι μιᾶς ὥρας ἐλευθερῆ ζωῆ,
παρά σαράντα χρόνοι σκλαβιά καί φυλακή!
Τί σ' ὠφελεῖ ἄν ζήσης καί εἰσαι στή σκλαβιά;
Στοχάσου πῶς σέ ψένουν καθ' ὦραν στή φωτιά.
Βεζύρης, Δραγουμάνος, Ἀφέντης κι ἄν σταθῆς,
ὁ Τύραννος ἀδίκως σέ κάμει νά χαθῆς»

δουλεύεις ὄλ' ἡμέρα σέ ὅ,τι κι ἄν σοί πῆ,
κι αὐτός πασχίζει πάλιν τό αίμα σου νά πιῆ.
'Ο Σοῦτζος κι ὁ Μουρούζης, Πετράκης, Σκαναβής,
Γκίκας καί Μαυρογένης, καθρέπτης εἶν' νά ἰδῆς.
'Ανδρεῖοι καπετάνοι, παπάδες, λαϊκοί,
σκοτώθηκαν, κι ἀγάδες, μέ ἄδικον σπαθί·
κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι, καί Τοῦρκοι καί Ρωμιοί,
ζωὴν καί πλοῦτον χάνουν, χωρὶς καμμιά 'φορμιά.

'Ελάτε μ' ἕναν ζῆλον σέ τοῦτον τόν καιρόν,
νά κάμωμεν τόν ὄρκον ἐπάνω στόν Σταυρόν·
συμβούλους προκομμένους, μέ πατριωτισμόν,
νά βάλωμεν, εἰς ὅλα νά δίδουν ὀρισμόν·
οἱ Νόμοι νᾶν' ὁ πρῶτος καί ὁ μόνος ὀδηγός,
καί τῆς Πατρίδος ἕνας νά γένη ἀρχηγός·
γιατί κ' ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τὴν σκλαβιά·
νά ζοῦμε σά θηρία, εἶν' πλιό σκληρὴ φωτιά.
Καί τότε, μέ τὰ χέρια ψηλά στόν οὐρανόν,
ἄς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα στόν Θεόν».

6 'Αδαμάντιος Κοραῖς (1748-1833)

'Ο 'Αδαμάντιος Κοραῖς στή σύντομη, σεμνή καί λιτή «αὐτοβιογραφία» του γράφει: «'Εγεννήθην πρωτότοκος τὴν 27ην Αὐγούστου τοῦ 1748 ἔτους εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ τὸν 'Ιωάννην Κοραῖν Χίον τὴν πατρίδα, καί τὴν Θωμαῖδα Ρυσίαν, Σμυρναίαν... ὁ πατήρ μου δέν ηὐτύχησε νά λάβῃ παιδείαν.. ἡ μήτηρ μου ἔλαβε ἐλευθεριωτέραν ἀνατροφὴν, διότι εὐτύχησε νά ἔχῃ πατέρα 'Αδαμάντιον τὸν Ρύσιον, τὸν σοφώτατον ἐκείνου τοῦ καιροῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἄνδρα, ὅστις ἀπέθανεν ἕν ἔτος (1747) πρὸ τῆς γεννήσεώς μου... 'Ο Πατήρ μου, ἂν καί στερημένος παιδείας, ἦτο στολισμένος ἀπὸ τὴν φύσιν μέ νοῦν οξέυτατον καί ἄλλα τῆς φύσεως δωρήματα πολλά, ὥστε ἐκατάλαβεν, **ὅτι μόνῃ ἡ παιδεία τελειοποιεῖ τὰ δῶρα τῆς φύσεως**, καί ἐπυρώθη μέ τὸν ἔρωτα τῆς παιδείας.. ἀκόλουθον ἦτο νά φροντίσῃ τὴν παιδείαν τῶν τέκνων του.. ὁ θάνατος τοῦ πάππου μου τὸν ἠνάγκασε νά μᾶς παραδώσῃ εἰς τὸ τότε πρὸ μικροῦ συσταθὲν ἑλληνικὸν σχολεῖον, τὸ ὅποῖον ἐσοχολαρχεῖτο τότε ἀπὸ Μοναχόν τινα, 'Ιθακήσιον τὴν πατρίδα».

'Ο διδάσκαλος καί τὸ σχολεῖον, ὡμοιάζον ὅλους τοὺς ἄλλοῦ διδασκάλους καί τὰ σχολεῖα τῆς 'Ελλάδος, ἦγουν ἐσιδαν διδασκαλίαν πολλὰ πτωχὴν, συνωδευομένην μέ ραβδισμόν πλουσιοπάροχον... 'Ο πατήρ μου

* Πρόκειται γιὰ τὸν 'Ιερόθεο Δενδρινό, πρῶτο διδάσκαλο τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

ἐπώλει μεταξωτά, ἐμπορευόμενος εἰς τὸ λεγόμενον Βεζεστένιον τῆς Σμύρνης.. ὄθεν ἐπεθύμει νὰ ἐκτεῖνῃ τὸ ἐμπόριόν του καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, κατὰ μίμησιν τοῦ πενθεροῦ του καὶ πάππου μου· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ ἐκεῖ ἄνθρωπον οἰκείον.. Ἐμβῆκα λοιπόν (1772) εἰς πλοῖον Δανικόν καὶ μετὰ 26 ἡμερῶν κατευωδῶθην εἰς Λιβόρνον, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἄμστελόδαμον...»

ἌΟ Κοραῆς τὰ χρόνια τῆς διαμονῆς του στὴν Ὀλλανδία τὰ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν πνευματικὴ του συγκρότηση. Ἐπειτα ἀπὸ ἑπτὰ χρόνια θά ξαναπάει στὴ Σμύρνη. Στὰ 1782 πηγαίνει στό Μομπελλιέ τῆς Γαλλίας, γιὰ νὰ σπουδάσει ἰατρικὴ. Στὰ 1787 τὸν βρίσκουμε στό Παρίσι, ὅπου θά παραμείνει ὡς τὸ θάνατό του, 6 Ἀπριλίου τοῦ 1833.

Ἐδῶ ζεῖ τὴν Ἐπανάσταση, τὴ θαυμάζει, τὴν κρίνει καὶ τὴν ἀξιολογεῖ: «Τὰς μέχρι τούτου ἀπορίας μου περὶ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφῆς.. ἔλυσε πλέον ὁλότελα ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπεφάσισα ἀμεταθέτως νὰ μὴ συζήσω εἰς τὸ ἐξῆς μὲ τυράννους...»

Βαθιά στοχαστικός, μὲ πλούσιο προβληματισμὸ συγκροτεῖ τὴν προσωπικότητά του μέσα ἀπὸ πολλές καὶ πλούσιες ἐμπειρίες.

Συνδέει ἀναπόσπαστα στὴ συνείδησή του τὰ κλασικὰ γράμματα καὶ τὴν ἐλευθερία. Ὅταν λέει «Δράξασθε παιδείας», ξέρει καλά ὅτι συμβουλεύει τοὺς πατριῶτες του νὰ δράξουν ἓνα ὄπλο. «Ὁ Πάπα-τρέχας»¹ εἶναι ἓνα προσκλητήριον παιδείας γεμάτο ζωντάνια, λαϊκότητα καὶ χαριτολόγο διάθεση, γιὰ νὰ γίνῃι προσιτὸ στοὺς πολλοὺς.

Εἶναι τὰ χρόνια πού οἱ κλασικὲς σπουδὲς καὶ ἀκόμη περισσότερο ὁ νεοκλασικισμὸς ἐπιβάλλονται στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου.

Στὰ 1798 ἡ ἔκδοσις τῆς «Πατρικῆς διδασκαλίας»² καὶ ἡ σύλληψη τοῦ Ρήγα τοῦ ἐμπνέουν ἓνα βίαιον φυλλάδιον, ὅπου προασπίζει τὴς φιλελεύθερες ἰδέες: εἶναι ἡ «Ἀδελφικὴ διδασκαλία»³. Στὰ 1804 ἀρχίζει μεθοδικὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Μέσα σὲ δεκαπέντε περίπου χρόνια, ὡς τὸν Ἀγῶνα, θά ἐκδοθοῦν πάνω ἀπὸ 20 τόμοι ἀρχαίων κειμένων. Στὰ «προλεγόμενά» τους, πού ἔχουν τὸν τίτλον «Αὐτοσχέδιοι στοχασμοί», παραθέτει τὴς γλωσσικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς του ἀπόψεις.

Στὸ γλωσσικὸ καὶ στίς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς πεποιθήσεις του ἀκολουθεῖ «τὴ μέση ὁδὸ»⁴. Ὁ Κοραῆς, γράφει ὁ Δημαρᾶς, «δέν εἶναι ἐπαναστάτης, καὶ ἡ σκέψη του δέν εἶναι ἐπαναστατικὴ, εἶναι πρόμαχος τῆς ἐξέλιξης, τῆς προόδου, ἀνήκει πνευματικὰ στὸν κύκλον τῶν ἰδεολόγων, μὲ τὸν ὁποῖον φαίνεται νὰ εἶχε καὶ ἄμεσες ἐπαφές»⁵.

«Λατρεύω, ἔγραφε, τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ θά ἤθελα νὰ τὴν βρίσκω

* Κ.Θ. Δημαρᾶ, Ἄδ. Κοραῆς, σ. 31. Βλέπε ἐπίσης εἰδικὸ κεφάλαιον γιὰ τὸν Κοραῆ καὶ τὸ ἔργον του στοῦ G.P. Henderson, Ἄναβίωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Στοχασμοῦ.

πάντοτε θρονιασμένη ανάμεσα στη δικαιοσύνη και τόν ανθρωπισμό. «Έλευθερία χωρίς δικαιοσύνη είναι καθαρά ληστεία». Καί γιά τή γλώσσα τά ἴδια: «Μήτε τύραννοι τῶν χυδαίων οὔτε δοῦλοι τῆς χυδαιότητος αὐτῶν». Ὁ Κοραῆς καί οἱ ὄπαδοί του πιστεύουν καί ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ δυτική παιδεία θά βοηθήσει τόν Ἑλληνισμό, σ' αὐτή τή φάση τῆς ἱστορίας του, ν' ἀποκαταστήσει τήν ἐπαφή του μέ τό πνεῦμα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ὥστε νά οἰκειωθεί πάλι τόν ἀπέραντο χῶρο τῆς καί νά ἐπανασυνδέσει τούς δεσμούς μέ τή μεγάλη Ἑλληνική παράδοση. Τό σύνθημα τῆς παιδείας πρέπει νά εἶναι ἡ «μετακένωσις»⁵.

Μετά τό θάνατό του ἐλάχιστοι ἀπ' τούς ὄπαδούς του ἦ καί ἀπ' τούς τρίτους πού εἶχαν θαμπωθεῖ ἀπ' τό φέγγος τοῦ ἔργου του, παρέμειναν στή δική του γραμμή, Κούμας, Φαρμακίδης. Ὡστόσο ὅλος ὁ Διαφωτισμός κλείνεται μέσα στή διδασκαλία τοῦ Κοραῆ.

Συγγράμματα

1. Ἐπιστολή πρός Ἀλέξανδρον Βασιλείου.
2. «Πρόκληρυξις νέας ἐκδόσεως Ἑλληνικῶν ποιητῶν καί Συγγραφέων, ἥτις γίνεται διά δαπάνης τῶν ἀδελφῶν ΖΩΣΙΜΑΔΩΝ, διά τούς σπουδάζοντας τήν Ἑλληνικήν γλώσσαν Ἑλληνας».
3. «Ἀκολουθία τῶν αὐτοσχέδιων στοχασμῶν περί τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καί γλώσσας».
4. Παπατρέχας.
5. Αὐτοβιογραφία. Καί ἄλλα.

Κείμενα

1

Ὁ Παπατρέχας «μέ παραστατικό τρόπο» κρίνει πῶς φερόταν πρὶν μορφωθεῖ. «Οὔτε διάβολος ἤμην, πρό τῆς παιδείας, οὔτ' ἄγγελον μ' ἔκαμεν ἡ παιδεία. Ἄλλ' ὁ ἀπαιδευτος Παπᾶ Τρέχας, χωρίς νά ἦτο κακός, ἔπραττε κ' ἔλεγε πολλά κακά, διότι δέν ἤξευρεν ὁ ταλαίπωρος, οὔτε τί ἐπρασεν, οὔτε τί ἔλεγεν». «Ἡ ἀπαιδευσία πολλήν ἐνδίδωσι ροπήν εἰς ἀδικίαν». **Ἡ παιδεία, τέκνον μου (τώρα τό καταλαμβάνω ὁ δυστυχής), ὅταν εἶναι μοιρασμένη ἀναλόγως εἰς ἔθνος ὀλόκληρον, γίνεται φραγμός καί τοίχος εἰς τάς ἐπιχειρήσεις τῶν κακῶν ἀνθρώπων,** καί ἂν δέν τῶν διορθῶση τήν ψυχήν, τούς ἀναγκάζει καί μὴ θέλοντας νά φαίνονται καλοί. Τίνας ἀδικοῦσι πλέον εὐκόλα οἱ ἄδικοι; τούς ἀπαιδευτούς, καί διά τοῦτο ἀδυνάτους νά γνωρίσωσιν ἢ νά ὑπερασπίσωσι τά κτήματά των. Τίνας ἐκδύνουσι οἱ κλέπται; Τούς ἀνικάνους νά φυλάξωσι τά κτήματά των. Τίνας ἀπατώσιν οἱ πλάνοι; Ὅσοις ἡ ἀπαιδευσία ἔκαμεν εὐκόλους νά πλανῶνται».

2

Στό τέλος τοῦ 18ου καί στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, ὅταν ἡ Εὐρώπη συνταρασσόταν ἀπό τίς ἐπαναστατικές ἰδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καί τούς Ναπολεόντειους πολέμους καί οἱ ἀπήχησις τους ἀναστάτων μέ κρυφές ἐλπίδες καί

χαρά τούς σκλαβωμένους, πού περίμεναν μέ άνυπομονησία τό Ναπολέοντα, είδε τό φώς τής δημοσιότητας ένα λαθρόβιο άνώνυμο φυλλάδιο, **Πατρική Διδασκαλία**, μ' ένα άδιάντροπο κήρυγμα έθελοδοουλείας, γεμάτο από γελοία καί μωρά έπιχειρήματα γιά τήν υπεράσπιση τής «Θεόθεν» δεσποτειάς τών τυράννων, καθώς καί γιά τήν καταδίκη τών άρχών τής Δημοκρατικής Γαλλίας.

Τό κήρυγμα τής σκλαβιάς:

«Έδω όμως πάλιν, αγαπητοί Χριστιανοί, πρέπει νά ιδώμεν καί νά θαυμάσωμεν τήν άπειρον του Θεού προς ήμάς αγάπην... ό Πάνσοφος ήμών Κύριος, διά νά φυλάξη καί αύθις άλώβητον τήν άγίαν καί όρθόδοξον πίστιν ήμών... καί νά σώση τούς πάντας, ήγειρεν εκ του μηδενός τήν ισχυράν αύτήν βασιλείαν τών Όθωμανών αντί τής τών Ρωμαίων ήμών βασιλείας.. καί ύψωσε περισσότερον από κάθε άλλην, διά νά άποδείξη άναμφιβόλως, ότι θείω γένετο βουλήματι, καί όχι μέ δύναμιν τών άνθρώπων, καί νά πιστοποιήση πάντας τούς πιστούς, ότι μέ αυτόν τόν τρόπον ευδόκησε νά οικονομήση, μέγα μυστήριον, τήν σωτηρίαν δηλαδή εις τούς έκλεκτούς του λαούς.. καί ταύτα μέν τά του Θεού κρίματα.. ό πρώτος άποστάτης ό Διάβολος.. έμεθοδεύθη εις τόν τρέχοντα αιώνα μίαν άλλην πονηρίαν καί άπάτην ξεχωριστήν, δηλαδή τό νύν θρυλούμενον σύστημα τής έλευθερίας...»

3

“Όταν τό παραπάνω γραπτό, πού εκθειάζει σάν ύψιστη άρετή καί ευτυχία τή σκλαβιά, έπεσε στά χέρια του Άδ. Κοραή, έγραψε καί τύπωσε άπάντηση στό φιλότουρκο συγγραφέα μέ τόν τίτλο «**Άδελφική διδασκαλία**». «Ό ψευδώνυμος συγγραφέας τής πατρικής διδασκαλίας, διά νά δικαιώση τούς φίλους του Όθωμανούς ζητεί νά μάς πείση ότι τήν ισχυράν καί ύψηλήν βασιλείαν αυτών, καθώς αύτός δέν αισχύνεται νά τήν ονομάξη μέ όλον τό ότι τήν σημερον αύτή είναι ή ταπεινοτέρα, άγκαλά ή πλέον άπάνθρωπος, καί άπ'αυτάς τάς έλαχίστας τής Ευρώπης τυραννίας, ότι λέγω, αύτήν τήν βασιλείαν τήν ήγειρεν οικονομικώς ή θεία πρόνοια διά νά στηρίξη τούς Γραικούς κλονουμένους, καί χωλαίνοντας ήδη εις τά τής θρησκείας. Καί αύτήν τήν νομιζομένην τής θείας προνοίας οικονομίαν δέν έρουθριά νά ονομάξη μυστήριον... «Ψεύδεται προς τούτοις, όταν ονομάξη τήν έλευθερίαν «έπινοήσιν του πονηρού διαβόλου» εναντίαν εις τήν θείαν γραφήν καί άποστολικήν διδασκαλίαν». Καί ό Κοραής τελειώνει μέ τούτα τά λόγια «Δέν είναι κανείς, νομιζώ, όστις, άφού μετά προσοχής εξετάσει όσα μέχρι του νύν ειπε, δέν ήθελεν άδιστακτως πληροφορηθῆ, ως έγω, ότι τής Πατρικής διδασκαλίας ό συγγραφέας είναι άσπονδός τις έχθρός τής θρησκείας καί του ονόματος τών Γραικών, φίλος πιστός τών Όθωμανών, του Πάπα, πάντων τών παρελθόντων, τών παρόντων καί μελλόντων τυράννων του άνθρωπίνου γένους».

4

Έάν τό νά μακρύνεται τις από τήν κοινήν του λέγειν συνήθειαν τόσοσ, ώστε νά γίνεται άσαφής εις τήν διάνοιαν καί παράξενος εις τήν ακοήν, είναι τυραννικόν, τό νά χυδαίξη πάλιν τόσοσ, ώστε νά γίνεται άηδής εις έκείνους όσοι έλαβον άνατροφήν πάλιν τόσοσ, μέ φαίνεται δημαγωγικόν. “Όταν λέγω, ότι από τήν γλώσσαν μετέχει τό έθνος όλον μέ δημοκρατικήν ισότητα, δέν νοώ ότι πρέπει νά άφήσωμεν τήν μόρφωσιν καί δημιουργίαν αύτής εις τήν όχλοκρατικήν φαντασίαν τών χυδαίων».

5

«Διά τούτου ἐσπούδασα νά δείξω εἰς τό γένος τήν ἀνάγκην νά ἔχωμεν ἀληθινούς διδασκάλους τῆς σοφίας, καί ὄργανα ἀρκετά εἰς τήν παράδοσιν αὐτῆς. Διδάσκαλοι ἀληθινοί πλέον νά λογίζονται δέν εἶναι συγχωρημένον παρά τούς διδαχθέντας εἰς αὐτήν τήν φωτισμένην Εὐρώπην, ἢ τούς ὅσοι ἀκροάσθησαν τῶν ἀμέσως διδαχθέντων τά μαθήματα, ἢ κἀν ἀκολουθοῦν τās συμβουλὰς καί ὁδηγίας αὐτῶν.»

«Ἄς μέ συγχωρηθῆ νά ἐξηγήσω τί σημαίνει μετακένωσις...»

«Ἡ ἐξάπλωσις καί διάδοσις τῆς παιδείας εἰς τό γένος μας, φίλτατοι Χῖοι, δέν ὁμοιάζει τήν κατάστασιν τῆς δεκάτης πέμπτῆς ἑκατονταετηρίδος, ὁπότεν ἤρχισαν οἱ Εὐρωπαῖοι νά φωτίζονται. Αὐτοί ἐχρειάσθησαν 350 χρόνους, διά νά καταστήσωσιν ὅπου ἐφθασαν τήν σήμερον. Διατί; διότι ἔλαβαν τās ἐπιστήμας ἀπό τό Ἑλληνικό γένος, ὅταν τό γένος ἦτο εἰς δυστυχίαν, καί ἀκολουθῶν τās ἔλαβον ἀτελεῖς. Ἦτο χρεῖα λοιπόν μακρῶν χρόνων καί πολλῶν κόπων γά τās τελειώσωσιν. Ἄλλά τήν σήμερον τῶν τελειωμένων τούτων ἐπιστημῶν ἡ μετάδοσις ὁμοιάζει ἀληθινόν μετακένωμα.»

«Διά τήν ἀγάπην τῆς πατρίδος, φίλοι συμπατριῶται, πιστεύσατε ταύτην τήν ἀλήθειαν, ὅτι ἡ μετάδοσις τῶν ἐπιστημῶν εἰς τήν Ἑλλάδα, ἄν ἀκολουθήσετε τήν καλήν μέθοδον, εἶναι ἀληθινή **μετακένωσις** ἀπό τά κοφίνια τῶν ἀλλογενῶν εἰς τά κοφίνια τῶν Ἑλλήνων...»

Ἑλληνική Νομαρχία,

*ἦτοι λόγος περί ἐλευθερίας συντεθείς τε καί τύποις ἐκδοθείς
ἰδίοις ἀναλώμασι πρός ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων
παρά Ἀωνύμου Ἑλληνοῦ ἐν Ἰταλίᾳ 1806.*

Οἱ Ἕλληνες στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα εἶναι πιά ὄριμοι γιά νά διεκδικήσουν τήν ἐλευθερία τους. Τίς ἐλπίδες τους καί τήν αὐτοπεποίθησή τους τίς ἐκφράζει ἕνα φιλελεύθερο κείμενο μέ τόν τίτλο «Ἑλληνική Νομαρχία» πού δημοσιεύτηκε ἀνώνυμα καί κυκλοφόρησε τό 1806, ὄχτώ χρόνια περίπου μετά τό θάνατο τοῦ Ρήγα καί τῶν συντρόφων του καί 15 χρόνια πρὶν ἀπ' τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση.

Γιά τό συγγραφέα τοῦ βιβλίου ἔχουν ὑποστηριχτεῖ πολλές γνώμες· εἶπαν πῶς μπορεῖ νά εἶναι ὁ Σπυρίδων Σπάχος ἀπ' τά Γιάννενα, ἢ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, Ἡπειρώτης κι αὐτός, ἢ ἕνας γιατρός ἀπ' τήν Κόρινθο, ὁ Γεώργιος Καλαράς. Ὅμως καμία ἀπ' τίς ὑποθέσεις αὐτές δέ φαίνεται πειστική. Τό βιβλίον πάντως εἶναι πολύ ἀξιόλογο καί ὁ συγγραφέας του φωτισμένος ἄνθρωπος καί πατριώτης. Αὐστηρή ἐνότητα καί συστηματική διάρθρωση τό ἔργο του δέν ἔχει· μιλεῖ γιά πολλά πράγματα καί μέ ἀρκετή ἀταξία. Εἶναι ὅμως γραμμένο μέ δύναμη καί μ' ἐνάργεια, καί ἡ μεγάλη ἀρετή του εἶναι ὁ ἀγνός ἰδεαλισμός, τό ἠθικό βάρος, ἡ βαθιά πίστη τοῦ ἀνθρώπου πού τό ἔγραψε· ἀνθρώπου μνημένου στό πνεῦμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ, προικισμένου μέ μάτι καθαρό καί

όξύ, μέ ευγένεια ψυχική καί γενναιότητα. Σκοπός του είναι νά κάνει στους όμογενείς ένα μάθημα πολιτικής άγωγής.. είδωλό του ό Νόμος (Νομαρχία). Πολιτικό καθεστώς πού άρμόζει στήν ανθρώπινη αξιοπρέπεια καί φέρνει τήν εύτυχία στά άτομα καί στίς κοινωνίες: ή πολιτεία όπου άρχει ό νόμος, ή «Νομαρχία». Στηλιτεύει τό δεσποτισμό, τό καθεστώς δηλαδή, όπου Νόμος γίνεται ή αυθαίρετη βούληση ενός βίαιου άρχοντα· τούτο είναι καθεστώς δουλείας, καί άπ' τή δουλεία πηγάζουν όλα τά δεινά τής ανθρωπότητας. Μόνη σωτηρία είναι νά επιβάλλεται σέ όλους, άρχοντες καί άρχόμενους, ό Νόμος· αυτός μόνο έξασφαλίζει τήν έλευθερία, γιατί κατά βάθος Νόμος καί Έλευθερία συμπίπτουν»

Ό άνώνυμος συγγραφέας αφιερώνει τό έργο του στό Ρήγα¹. Στή συνέχεια άπευθύνεται στόν άναγνώστη², επικαλείται τά διδάγματα τής ιστορίας³, κάνει μία θεώρηση τών έλεεινών συνθηκών τής ζωής τών ραγιάδων⁴, καί καλεϊ τους "Έλληνες νά έπιστρέψουν στήν Έλλάδα⁵. Άκόμη τους συμβουλεύει νά μήν περιμένουν άπ' τους ξένους τή λευτεριά τους αλλά νά στηριχθουν στίς δικές τους δυνάμεις, γιατί τό έθνος «προχώρησε εις τά μαθήματα⁶ καί διαθέτει πολεμιστές ήρωες⁷».

Άποσπάσματα

1

1. ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΥΜΒΟΝ

του μεγάλου καί άειμνήστου "Έλληνος
ΡΗΓΑ

Του υπέρ τής σωτηρίας τής Έλλάδος έσφαγισθέντος χάριν εύγνωμοσύνης ό συγγραφεύς τό πονημάτιον τόδε ως δώρον άνατίθησι.

«... Δέξει το λοιπόν μέ τό συνηθισμένον σου ελληνικόν ήλαρόν καί καταδεδεικτικόν βλέμμα, καί δέξει το πρός τούτοις ως άρραβώνα έκδικήσεως του λαμπρού αίματός σου κατά τών τυράννων τής Έλλάδος...»

2

Προειδοποίηση πρός τόν άναγνώστη:

«"Ω Άναγνώστα!.. εις άλλο τι δέν χρησιμεύει ή παρούσα μου ξεχωριστή έπιστολή ειμή μόνον διά νά σέ ειδοποιήσω ότι, άν ίσως όμοιάζης εκείνους όπου προσφέρουσι τό όνομα τής Έλλάδος χωρίς νά αναστενάζωσι, νά μή χάσης τόν καιρό σου ματαιώς εις τό νά άναγνώσης τό πονημάτιόν μου τούτο.

3

Ή ιστορία ώ "Έλληνες εις ήμάς είναι ως ή όρασις εις τους όφθαλμούς.. Ή ιστορία είναι ένας καθρέπτης άψευδής τών ανθρωπίνων πραγμάτων, δι' αυτής φωτίζεται

* Ε.Π. Παπανούτσου, Νεοελληνική Φιλοσοφία, τ. Α' σελίς 37-38.

5 ὁ ἀμαθὴς καὶ ὁ στοχαστικὸς δι' αὐτῆς προβλέπει σχεδὸν τὰ μέλλοντα.. "Ἄς λάβῃ ἐπὶ χειρὰς λοιπὸν ὁ δύσπιστος τὸν ἀξιάγαστον Πλούταρχον καὶ Ξενοφῶντα τὸν ἡδύτατον διὰ νὰ μάθῃ πόσα ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἠμπορεῖ νὰ πράξῃ εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν καὶ νὰ ἰδῇ ἐν ταυτῷ ὅτι ὅσα φαίνονται ἀδύνατα εἰς τοὺς δούλους μάλιστα εἶναι δύσκολα εἰς τοὺς ἐλευθέρους καὶ μεγαλοψύχους ἄνδρας. Ἡ ἱστορία εἶναι ὁ πλέον σοφὸς δάσκαλος εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅπου ἀγαπῶσι· νὰ μάθωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα οἱ νῦν "Ἕλληνες ὅπου τοσαύτην ἔχουν χρείαν...".

4 «Πῶς οὖν ζῶσι; ἀδελφοί μου, φίλτατοί μου "Ἕλληνες, ἐσεῖς τὸ ἤξεύρετε, χωρὶς νὰ σᾶς τὸ εἰπῶ. Οἱ γεωργοί, ἡ σεβασμωτέρα κλάσις μιᾶς πολιτείας, ὁ σταθερώτερος στύλος τῆς πολιτικῆς εὐτυχίας, ζῆ χειρότερα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ζῶα...» «'Ἀλλὰ τί νὰ εἶπω διὰ τοὺς πολίτας; Αἱ, αὐτοί, χωρὶς νὰ ἔχουν ὀλιγωτέρους κόπους καὶ μόχθους ἀπὸ τοὺς χωριάτας, ἔχουν τὰ βάσανα καὶ περισσότερα καὶ φοβερώτερα ἀπὸ αὐτούς. Οἱ τεχνίται δουλεύουν σχεδὸν 18 ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον καὶ ποτέ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἀναπληρώσουν τὰς ἀναγκαίας χρείας των. Οἱ προεστοὶ μὲ τὰ ἄδικα δοσίματα ὅπου τοὺς ἐπιφορτώνωσιν τοὺς ἀρπάζουσιν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος τὸν ὀλίγον καρπὸν τῶν ἰδρωτῶν των.. Πρόσθετε ἀκόμα τὰ ἀνυπόφορα κακὰ ὅπου καθημερινῶς δοκιμάζουσι ἀπὸ τοὺς ἀχρεῖους ἐπιστάτες τοῦ τυράννου...».

5 «... 'Ἀκούστε λοιπὸν, ὅσοι "Ἕλληνες εὐρίσκεσθε ἔξω ἀπὸ τὴν κοινὴν πατρίδα σας καὶ ἐσεῖς οἱ ἴδιοι εὐεργέται αὐτῆς, τὴν ἀλήθειαν γυμνήν». «"Ἕλληνες, ἐπιστρέψετε εὐθύς εἰς τὴν πατρίδα σας, μισεῦσατε παραχρῆμα διὰ τὴν πατρίδα σας. Ἴδου τὸ χρέος σας, ἰδοὺ τὸ ὅτι πρέπει νὰ κάμητε...»

«'Ἰσως, τέλος πάντων, προσμένετε νὰ σᾶς δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν κανένας ἀπὸ τοὺς ἀλλογενεῖς δυνάστας; "ὦ Θεέ! "Ἔως πότε, ὦ "Ἕλληνες, νὰ πλανώμεθα τόσον ἀστοχάστως;... Ποῖος ἀγνοεῖ ὅτι ὁ κύριος στοχασμὸς τῶν ἀλλογενῶν δυνάστων εἶναι εἰς τὸ προσπαθῆσθαι νὰ κάμουν τὸ ἴδιόν των ὄφελος μὲ τὴν ζημίαν τῶν ἄλλων; «'Ἐσεῖς δέ, φίλοι μου καὶ σύγχρονοι νέοι.. ὅπου μὲ τόσους κόπους καὶ ἀγρυπνίας διδάσκεσθε τὰς ἐπιστήμας εἰς τὰς ἀκαδημίας τῶν ἀλλογενῶν καὶ ὅπου ἐξ' ἀνάγκης ἐγνωρίσατε τί ἐστὶ πατρίς... νὰ ξαναδοῦσατε εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα τὸ παλαιὸν σέβας ὅπου εἶχεν καὶ ἔχασε».

6 Πρῶτη λοιπὸν εἶναι ἡ προχώρησις τοῦ γένους μας εἰς τὰ μαθήματα. "ὦ, πόση διαφορὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ δέκα χρόνους ἕως τὴν σήμερον.» «...ἐξαλείφθη εἰς τὰ περισσότερα μέρη ἡ δεισιδαιμονία τῶν γραμματικῶν καὶ οἱ νέοι ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται τὸν ἀξιοτιμώτερον καιρὸν τῆς ζωῆς των εἰς γνώσεις ὠφελίμους καὶ ὄχι νὰ τὸν ἐξοδεύουν εἰς τὸ νὰ ἐκστηθίζωσι λέξεις. Ἡ Λογικὴ καὶ ἡ Φυσικὴ ἀνοίξαν τοὺς ὀφθαλμούς των περισσοτέρων.. Τὰ σχολεῖα δὲν εἶναι πλέον ἔρημα ὡς καὶ πρότερον ἀλλὰ τὸ καθ' ἑν περιέχει πενήντα καὶ ἑκατὸν μαθητάς, οἵτινες, ἀφοῦ ἀνάγνωσαν τὸν ἡδύτατον Ξενοφῶντα, τὸν νουνεχὴ Πλούταρχον καὶ τοὺς λοιποὺς ἱστορικοὺς φιλοσόφους τῶν προγόνων μας, ἐγνώρισαν τὸν βόρβορον τῆς τυραννίας καὶ κλαίουσι πικρῶς διὰ τὴν δυστυχίαν τῆς πατρίδος μας.. Ἐν ἐνὶ λόγῳ διὰ νὰ λάβῃ τὸ πᾶν τὸ ποθοῦμενον τέλος, ἄλλο δὲν τοὺς λείπει εἰμὴ ἡ Ἑλευθερία...».

7 «... "ὦ "Ἕλληνες, μάθετέ το διὰ παντός,, τὰ ἄρματα τῆς Δικαιοσύνης εἶναι ἀνίκητα καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ θέλουν φύγει ἀπ' ἔμπροσθεν τῶν ἀρματωμένων

‘Ελλήνων». «... Μήν ἀλησμονήσητε πρὸς τούτοις, παρακαλῶ τὸ παντοτινὸν παράδειγμα τῶν θαυμαστῶν Μανιατῶν. Ἴδετε ὅπου οἱ Ὅθωμανοὶ ποτὲ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ τοὺς καταδαμάσουν, οὔτε᾽ κἀν νὰ πλησιάσωσι τολμοῦσι πλέον εἰς τὰ σύνορά των. Ἐνθυμηθῆτε, τέλος πάντων, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς νίκης εἶναι ἡ ἀνθίστασις καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι οὔτε ἄγριοι οὔτε οὐτιδανῆς ψυχῆς καθὼς οἱ ἐχθροὶ των Ὅθωμανοί...»

8 Κωνσταντῖνος Κούμας 1777-1836

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ λαὸς χωρὶς νὰ θέλῃ. Ὅστις ἐμπορεῖ ν’ ἀποθάνῃ δὲν ἐμπορεῖ νὰ βιασθῇ.

Κ.Μ. Κούμας.

Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης* καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κοκκινάκης ἀκολούθησαν τίς γλωσσικὲς ιδέες τοῦ Κοραῆ. Ἐκεῖνος ὅμως πού «ἐσεβάσθη ὅσο κανεῖς τοῦ ἀνδρός τούτου τὰς γνώμας, σύμφωνα μὲ τὴ γραπτὴ του μαρτυρία, εἶναι ὁ Κούμας**.

Γεννήθηκε στὴ Λάρισα στὰ 1777. Πρῶτος δάσκαλός του ἦταν ὁ Ἰωάννης Πέζαρος. Ἡ ζωὴ του μοιράστηκε ἀνάμεσα στὴ διδασκαλία, στὴ συγγραφή καὶ στὴν ἐκδοσὴ βιβλίων. Δίδαξε στὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλίας. (Τσαριτσάνη, Ἀμεπλάκια), στὴ Σμύρνη καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ (*Kant*) καὶ γενικὰ ἡ Γερμανικὴ φιλοσοφία ἄσκησε ἐπίδραση στὴ διαμόρφωση τοῦ φιλοσοφικοῦ του στοχασμοῦ, καὶ σ’ ὄλο γενικὰ τὸ ἔργο του. Μεγάλῃ δραστηριότητα ἀνέπτυξε τὸν καιρὸ πού δίδασκε στὸ «Φιλολογικὸ Γυμνάσιο» Σμύρνης. Σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν σχολειῶν τῆς Εὐρώπης, ἐφοδίασε τὴ σχολὴ μὲ τίς ἀπαιτούμενες συσκευές.

Στὴ Σμύρνη ὀργάνωσε τὰ πρῶτα χημικὰ καὶ φυσικὰ πειράματα πού παρακολουθοῦσαν πολλοὶ κάτοικοι¹. Ὅμως τὰ μηχανικὰ, χημικὰ καὶ φυσικὰ ὄργανα καὶ ἡ συλλογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων μὲ τὰ ὅποια ὁ Κούμας ἐξόπλισε τὴ Σχολὴ καὶ κυρίως ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν, τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, πού ἀντικατέστησαν τὸ Ὄχτωήχι, τὸ Ψαλτήρι καὶ τὰ Μηναιῖα, προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση τῶν συντηρητικῶν δασκάλων τῆς παλιᾶς σχολῆς (Εὐαγγελικῆς Σχολῆς).

Ὁ Κοραῆς ἀπ’ τὸ Παρίσι γράφει συνῆχεια στὸ φίλο του Ἀλέξανδρο Βασιλείου, ἔμπορο καὶ λόγιο, νὰ συμπαρασταθεῖ στὸν Κούμα². Σύμφωνα

* Τὰ ὀνόματα τοῦ Φαρμακίδη καὶ τοῦ Κοκκινάκη συνδέονται μὲ τὸ λαμπρὸ φιλολογικὸ περιοδικὸ Λόγιος Ἑρμῆς, πού ἐβγαίνει στὴ Βιέννη ἀπ’ τὸ 1811-1821.

** Κ. Κούμας, «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», σ. 587.

μέ την προτροπή του Κοραή ότι «πρέπει της φωτισμένης Ευρώπης τά μαθήματα νά παραδίδονται εις όλα τά μέρη της 'Ελλάδος ἀπαράλλακτως, ὡς εις τά εὐνομούμενα κράτη της Ευρώπης», προσπαθεῖ νά δώσει στούς μαθητές γενικές ἀρχές ὄλων τῶν ἐπιστημῶν. Παράλληλα μέ τό διδασκαλικό του ἔργο ἀναπτύσσει καί ἔντονη συγγραφική δραστηριότητα. Ἐκδίδει ἔργα πρωτότυπα, ἀλλά κάνει καί μεταφράσεις. Τό 1808 μεταφράζει τή Χημεία³ τοῦ Ἀδήτου (ΑΔΕΤ)*.

Στό 8τομο ἔργο του «Σειρά στοιχειώδης τῶν μαθηματικῶν καί φυσικῶν πραγματειῶν...», βλέπουμε τόν ἐπιστήμονα, τόν πρωτοπόρο πνευματικό ἄνθρωπο μέ τή βαθιά γνώση τῶν προβλημάτων τῆς χώρας του, ἀλλά καί τῆς ἐποχῆς του γενικότερα.

Στόν τομέα τῆς γλώσσας ὁ Κούμας παρέμεινε πιστός τῆς ὀμιλουμένης⁴, ἀντίπαλος τῆς ἀρχαϊζουσας καί τῶν ὀπαδῶν της, πού θά τούς πολεμήσει στό πρόσωπο τοῦ Νεόφυτου Δούκα**μέ συνέπεια καί ἐπιστημονικά ἐπιχειρήματα. Ὁ Κούμας ἀνήκει στήν προοδευτική παράταξη πού ἤθελε οὐσιαστική καί πρός τίς θετικές ἐπιστήμες στραμμένη τήν παιδεία τῶν νέων.

Στό μεγαλόπνοο σέ σύλληψη σύγγραμμά του «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», Βιέννη 1830-1832, ἀφηγεῖται τήν ἀναβίωση τῆς παιδείας στήν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα ὡς τίς μέρες μας.

Συγγράμματα

1. «Χημείας ἐπιτομή» (μετάφραση).
2. «Σειρά στοιχειώδης τῶν μαθηματικῶν καί φυσικῶν ἐκ διαφόρων συγγραφέων συλλεχθεῖσα, Βιέννη 1807.
3. «Χημεία τοῦ Ἀδήτου», 1808, τ. 2.
4. «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», Βιέννη 1830-32.

* Χημείας ἐπιτομή, συγγραφεῖσα μέν γαλλιστί, διὰ προσταγῆς τῆς διοικήσεως, εἰς χρῆσιν τῶν Λυκείων τῆς Γαλλίας, ὑπό Πέτρου Αὐγούστου Ἀδήτου (Γάλλου), μεταφρασθεῖσα δέ, καί μετά τινων προσθηκῶν ἐκδοθεῖσα, ὑπό Κ.Μ. Κούμα, Λαρισαίου, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1808, τ. 2.

** Ἡπειρώτης λόγιος ἀπ' τά Ἄνω Σουδενά τῆς Ἡπείρου. Γεννήθηκε στά 1760 ἤ λίγο μετά τό 1760. Σπούδασε στά Γιάννενα καί στό Μέτσοβο. Στό Βουκουρέστι συμπλήρωσε τή σπουδή του κοντά στόν περίφημο λόγιο Λάμπρο Φωτιάδη. Πέθανε στά 1845. Εἶναι ὁ συνεπέστερος ἐκπρόσωπος τῶν ἀρχαϊστῶν τοῦ καιροῦ του, ἀντίπαλος καί ἐπικριτής τῶν γλωσσικῶν καί ἐκπαιδευτικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Κοραή καί τῶν ὀπαδῶν του. Ἔχει ἐκδώσει, παραφράσει καί σχολιάσει πάρα πολλά ἀρχαῖα κείμενα. Βλέπε καί G.P. Henderson, Ἐναβίωση τοῦ Ἑλληνικοῦ Στοχασμοῦ κεφάλαιο 17, γιά τόν Κούμα καί τό Δούκα.

Κείμενα

- 1** «... Τήν διδασκαλίαν τῆς Φυσικῆς συνοδεύουν πολλά πειράματα διά τῶν ἀξιολογωτέρων τῆς Φυσικῆς καί Μαθηματικῆς ὀργάνων. Παρεκτός δέ τῶν μαθητῶν ἠδυνόμενοι καί ἄλλοι τῆς Σμύρνης κάτοικοι νά βλέπωσι τοιαῦτα περιέργα πράγματα, ὡσάκις γίνεται ἀξιόλογόν τι πείραμα συντρέχουσι τόσοι, ὅσους δέν χωρεῖ ἡ μεγάλη τοῦ Γυμνασίου στοά».
- 2** «... Θάρρυνε τόν Κούμαν καί ἐνίσχυσέ τον νά ὑποφέρῃ πάσης λογῆς ἐνάντια καί νά μὴ μετακινηθῇ ἀπό τόν τόπον».
- 3** Σεῖς δέ, φιλόμουσοι Γραικοί, ὅσοι εἰσθε μὲν ἐρασταί τῶν ἐπιστημῶν, διατρίβετε δέ εἰς τόπους, ὅπου ὁ καιρὸς δέν τό συγχωρεῖ νά εὐρίσκωνται διδάσκαλοι καί σχολεῖα τῶν ἐπιστημῶν, μὴ ἀπελπίζεσθε, ὅτι ἐμπορεῖτε νά μάθετε ὀρθοδοξαστικῶς τήν θεωρίαν κἂν τῆς Χημείας, χωρὶς τῆς ὁποίας τήν σήμερον εἶναι ἀτελής πάσα γνώσις τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης. Ἐμπορεῖτε δέ νά ἔχετε εἰς τοῦτο ὁδηγούς τούς ἐπιστήμονας ἰατρούς, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς πληθύνεται ἡμέραν ἐξ ἡμέρας.. Οὗτοι εἶναι Γραικοί καί φιλόσοφοι Γραικοί.. τῶν ὁποίων εὐχὴ εἶναι τῆς Ἑλλάδος ὁ **φωτισμός**, καί ὡς τοιοῦτοι δέν παραιτοῦνται νά μεταδώσωσιν εἰς τούς ὁμογενεῖς των λογίους ὃ,τι δύνανται, ἀφ' ὅσα ἐδιδάχθησαν εἰς τῆς Εὐρώπης τὰς Ἀκαδημίας*.. Ἐχοντες δέ εἰς χεῖρας ταύτην τοῦ **Ἀδήτου**, τήν βίβλον, μέ τήν βοήθειαν ἐκείνην, καί τήν ἰδικὴν σας κρίσιν, θέλετε γενῆ ἱκανοί ν' ἀποδίδετε... τούς λόγους πολλῶν φαινομένων, νά ἐξεύρετε τὰ συστατικά τῶν σωμάτων μέρη...»
(βλ. Κ. Δημαρᾶ, ὁ Κοραῆς καί ἡ ἐποχὴ του, σ. 45).
- 4** «Κάθε ἐπιστῆμη γιά νά γίνει κτῆμα σ' ὅσους «ἐπιθυμοῦσι φιλομαθεῖς» εἶναι ἀνάγκη νά γράφεται «εἰς γλώσσαν τήν ὁποίαν λαλεῖ καί καταλαμβάνει τό ἔθνος ὅλον», ἐπειδὴ «ἔθνος δέν ἐμπορεῖ νά ὀνομασθῇ, ὅταν δέν ἔχη γλώσσαν καταλαμβανομένην ἀπ' ὅλα τοῦ ἔθνους τὰ πρόσωπα».

* Ἀνώτερα Σχολεῖα

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

**Θέματα ελληνικής ιστορίας
από τρεις πηγές
(1750-1850)**

**... έξ' ιστορίας άναιρεθείσης τής άληθείας τό
καταλειπόμενον αύτής άνωφελής γίνεται διή-
γημα...**

Πολύβιος, 'Ιστορία, 1.14.7.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Θέματα Έλληνικής Ιστορίας

από τις πηγές

(1750-1850)

Μέ τό κεφάλαιο: «**Θέματα Έλληνικής Ιστορίας (1750-1850) από τίς πηγές**» τό αναλυτικό πρόγραμμα ύποδεικνύει ένα μεγάλο κύκλο θεμάτων, από τά όποία οί συγγραφείς μπορούν νά επιλέγουν μερικά, μέ κριτήριο τή σπουδαιότητά τους γιά τήν έπιστήμη ή τήν παιδεία. 'Η 'Ομάδα έργασίας, πού έτοίμασε τοῦτο τό βιβλίο, δοκίμασε κι άλλα θέματα νά παρουσιάσει, όπως: Τύχες τών 'Αγωνιστῶν, Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια, ή Γ' Σεπτεμβρίου 1843· τελικά άποφάσισε νά παρουσιάσει σέ τούτη τή φάση τά θέματα πού ακολουθοῦν· οί συγγραφείς, πού θά αναλάβουν τή συγγραφή νέου βιβλίου, δέ δεσμεύονται καθόλου από τήν τωρινή έπιλογή.

Διευκρίνιση:

Οί άστερίσκοι δηλώνουν ότι ύπάρχει διευκρινιστική ύποσημείωση στήν ίδια σελίδα. οί αριθμητικοί δείκτες παραπέμπουν σέ κείμενα πηγές στό τέλος τοῦ σχετικοῦ θέματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(για τὰ κεφάλαια α' καί β')

1. Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τ. Α' (Ἀθήναι 1857, ἐπανέκδοση τοῦ 1971 ἀπό τῆ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων).
2. Π.Β. Δερτιλῆ, Συμβολή εἰς τὴν Δημοσιονομικὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 (Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Ἀνωτ. Βιομηχανικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης, τ. III [1970-71] σελ. 75-217).
3. Γ.Δ. Κατσούλη, Οἰκονομικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 1-2, Ἀθήνα 1974.
4. Ἀ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. 11, Ἀθήνησιν 1839-1852.
5. Γ. Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός (μετ. Ὁ. Ρομπάκη, ἐπιμέλεια Τ. Βουρνᾶ) Ἀθήνα 1976.
6. Μέντελσον - Μπαρτόλδου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, (ἐπιτομὴ ἀπὸ ἄγνωστον). Ἀθήνα 1955.
7. Γ.Π. Νάκου, Αἱ μεγάλαι δυνάμεις καὶ τὰ ἔθνικα κτήματα τῆς Ἑλλάδος (1821-1832). Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκον. Ἐπιστημῶν τοῦ Παν/μίου Θεσσαλονίκης, τ. 9 (1970), σελ. 467-546.
8. Π.Κ. Ραπτάρχη, Ἱστορία τῆς Οἰκον. ζωῆς τῆς Ἑλλάδος, τ. Α' (1821-1862), Ἀθήναι 1934, σ. 1-144.
9. Σπ. Τρικοῦπη, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 1-4, Ἀθήνα 1971 (ἀνατύπωση τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ 1860). Ν.Ε.Β.
10. Σαμουήλ Χάουε (Samuel Howe). Ἡ σπατάλη τοῦ ἑλληνικοῦ δανείου. - Κερδοσκοπίες καὶ καταχρήσεις (περιοδ. Ἱστορικὴ Ἐπιθεώρηση, Ὀκτ. 1971, ἀριθ. τεύχους 1, ἀφιέρωμα στὸ 1821).
11. Ἀμβρ. Φραντζῆ, Ἱστορία τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμοι 1-5, 1839.
12. Τὰ Ἑλληνικά Συντάγματα 1822-1952. Ἀλ. Σβώλου: Ἡ Συνταγματικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια: Α. Ἀξελός. Ἀθήνα, 1972.

(για τὸ κεφάλαιο γ')

1. Ἀλ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε. Τεκμήρια Ἱστορίας, τ. Α' (1821-1894). Ἀθήνα 1973.
2. Ἀντ. Ἰσηγόνη, Ἱστορία τῆς Παιδείας (β' ἐκδ.). Ἀθήναι 1964.
3. (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΓ' σσ. 484-491.

4. Έλ. Κούκκου, 'Ο Καποδίστριας καί ἡ Παιδεία (1827-1832). Ἀθήναι 1972.
5. Χρ. Λέφα, 'Ιστορία τῆς Ἐκπαιδεύσεως (ἔκδ. ΟΕΣΒ). Ἀθήναι 1942.
6. Σ.Γ. Τζουμελέα (Π.Δ. Παναγόπουλου), Ἡ Ἐκπαίδευσή μας στὰ τελευταῖα 100 χρόνια. Ἀθήνα 1933.
7. Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα καί Πηγαί τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Σειρά τρίτη: Τά περί Παιδείας, τ. 1-3.
8. Ἐ. Μπελιᾶ, Ἡ Ἐκπαίδευσις εἰς τὴν Λακωνίαν καί τὴν Μεσσηνίαν κατὰ τὴν Καποδιστρ. περίοδον 1827-1832. Ἀθήναι 1972

(γιά τό κεφάλαιο δ')

1. Νικ. Βλάχου, Ἡ Γένεσις τοῦ ἀγγλικοῦ, τοῦ γαλλικοῦ καί τοῦ ρωσικοῦ κόμματος ἐν Ἑλλάδι, Ἀρχεῖο Οἶκον. καί Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, τ. 19 (1939), τεῦχος α'.
2. (Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν), Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΒ', Ἀθήνα 1975.
3. Δ. Κόκκινου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 1-12.
4. Δ. Σ. Κωνσταντόπουλου, Διπλωματική Ἱστορία, τεῦχος Α', Θεσσαλονίκη 1975.
5. Γ. Λάιου, Ἀνέκδοτες ἐπιστολές καί ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικά ντοκουμέντα ἀπό τὰ αὐστριακά ἀρχεῖα, Ἀθήναι: 1958.
6. Ἰ. Καποδίστρια, Αὐτοβιογραφία, ἔκδ. Γαλαξία, ἐπιμ. Μιχ. Θ. Λάσκαρι.
7. Μ.Θ. Λάσκαρι, Διπλωματική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος 1821-1914, Ἀθήναι 1947.
8. Μέντελσον-Μπαρτόλδου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (ἐπιτομή ἀπό ἄγνωστον), Ἀθήνα 1955.
9. Γ. Πετρίδη, Ἡ διπλωματική δράσις τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια ὑπέρ τῶν Ἑλλήνων (1814-1831), Θεσσαλονίκη 1974.
10. Γ. Ρούσσου, Νεώτερη Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Β', Ἀθήνα 1975.
11. Δ. Ρῶμα, Ἱστορικόν Ἀρχεῖον (ἐπιμ. Γρ. Καμπούρογλου), τόμοι 2 Ἀθήναι 1901 καί 1906.
12. Κ. Σιμόπουλου, Πῶς εἶδαν οἱ ξένοι τὴν Ἑλλάδα τοῦ 1821. τ. Α' (1821-22), Ἀθήνα 1979.
13. Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, τόμοι 1-4, Ἀθήνα 1971 (ἀνατύπωση τῆς β' ἔκδοσης τοῦ 1860). Ν.Ε.Β.
14. Γ. Φίνλεϋ, Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, μετ. Ἀλ. Κοτζιά, ἔκδ. ΑΤΛΑΣ.

**— Οί Πολιτειακές αντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων
πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ '21
καὶ ὁ Χαρακτήρας τῶν συνταγματικῶν κειμένων
πού διαμορφώθηκαν κατὰ τὴ διάρκειά της.—**

Εἰσαγωγή

Ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος μπορεῖ νά ἀρχίσει μέ τὴ διατύπωση τριῶν ἐρωτημάτων:

Ποιά μορφή πολιτεύματος ἐπεδίωκαν οἱ ἐπαναστατημένοι Ἕλληνες γιὰ τὸ ἀνεξάρτητο κράτος πού ἀγωνίζονταν νά δημιουργήσουν; Ποιοὶ παράγοντες τοὺς ἐπηρέασαν στὴ διαμόρφωση τῶν συγκεκριμένων πολιτειακῶν κειμένων, πού εἶναι γνωστά ὡς συντάγματα τῆς Ἐπαναστάσεως (*Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἄσπρου, τῆς Τροιζήνας*); Καὶ ἀκόμη: τὸ πολίτευμα πού ἐπιβλήθηκε στοὺς Ἕλληνες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξαρτησίας (1832) ἦταν προῖόν δικῆς τους ἐπιλογῆς ἢ ἀποτέλεσμα ἄλλων παραγόντων; Τὸ ὅλο θέμα ἀναλύεται στίς παρακάτω δύο ἐνότητες.

Α' Οἱ πολιτειακές ἀντιλήψεις τῶν Ἑλλήνων πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821

1. Αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση λειτουργοῦσε ὁ θεσμός τῶν Κοινοτήτων, πού — μ' ὅλες τίς ἀτέλειες καὶ τίς τοπικές ἰδιομορφίες του — εἶχε ἐθίσει τοὺς Ἕλληνες στὴν ἀντιμετώπιση τῶν κοινῶν προβλημάτων τους μέ σύστημα ἀντιπροσωπευτικό¹, στὸ ὅποιο εἶχαν δικαίωμα μέ κάποιο τρόπο νά μετέχουν ὅλοι, ἔστω κι ἂν δέν εἶχαν θεωρητικὴ ἐνημέρωση γιὰ παράλληλες ἢ παραπλήσιες ἐξελίξεις σ' ἄλλες χώρες.

Ἐπίσης, σέ συγγραφεῖς τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου (λ.χ. στὸ Ρήγα Βελεστινλή ἢ στὸν Ἀνώνυμο (*συγγραφέα*) τῆς **Ἑλληνικῆς Νομορχίας**) βρίσκουμε διάχυτες πολιτειακές ἀντιλήψεις πού ὅλες — ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν πηγή τους — συγκλίνουν στὴν ἔννοια δημοκρατικῆς διακυβέρνησης τοῦ Κράτους, πού ἔλπιζαν οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι ὅτι θά

δημιουργηθεί με τό «φωτισμό» τοῦ Γένους καί τήν ἀποτίναξη τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ² Ἐξάλλου τό κίνημα τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ εἶχε ξαναζωντανέψει μνημες πού ποτέ δέν εἶχαν σβῆσει γιά τίς ἀρχαίες ἐλληνικές δημοκρατίες (βλέπε σχετικά τό προηγούμενο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου).

Ὄταν ἄρχισε ἡ Ἐπανάσταση καί πρόκυψε ἀπό τά πράγματα ἡ ἀνάγκη γιά πολιτειακή ὀργάνωση, τότε προστέθηκε ἕνας τρίτος παράγων πῶς συγκεκριμένοι: οἱ Φαναριώτες καί γενικότερα οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, πού εἶχαν θεωρητική μόρφωση καί ἦταν φορεῖς ξενικῶν ἐπιδράσεων, κυριότατα δυτικοευρωπαϊκῶν, καί ἔσπευσαν νά προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους³ στόν Ἄγωνα καί στή διατύπωση τῶν συνταγματικῶν κειμένων, συνδέοντας βέβαια συχνά τίς ἀνάγκες τοῦ Γένους μέ τίς προσωπικές φιλοδοξίες τους.

2. Ἀπό τούς πρώτους μήνες τοῦ Ἄγωνα κι ὡς τό Φθινόπωρο τοῦ 1821 συγκροτήθηκαν τοπικοί ὀργανισμοί (*Πράξη τῶν Καλτετζῶν, πού ἐξελίχτηκε σέ Ὄργανισμό τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, Προσωρινή Διοίκηση τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος κ.ἄ., γιά τίς ὁποῖες θά γίνει λόγος λεπτομερέστερος, παρακάτω*) μέ σκοπό τήν ἀντιμετώπιση τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἄγωνα⁴.

Ὡς τή φάση αὐτή διαπιστώνουμε ὅτι τήν πρωτοβουλία γιά τή σύμπηξη τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν καί κυρίαρχη θέση μέσα σ' αὐτούς ἔχουν, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, οἱ πρόκριτοι καί οἱ ἀρχιερεῖς (*φορεῖς ἄλλοτε τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης*), καθῶς καί οἱ νεοφερμένοι Φαναριώτες⁵, πού διέθεταν πολιτική πείρα (π.χ. ὁ *Μαυροκορδάτος στή Δ. Στερεά, ὁ Θ. Νέγρης στήν Ἀνατολική*).

Ἐνας παράγων νέος πού ἀναδείχτηκε μέσα ἀπό τίς φλόγες τοῦ Ἄγωνα ἦταν οἱ ὀπλαρχηγοί, κυριότατα αὐτοί πού δέν ὑπηρετοῦσαν ὡς ἔμμισθοι τῶν προκριτῶν - προεστῶν (λ.χ. ὁ *Κολοκοτρῶνης, ὁ Ἄνδρουτσος κ.ἄ.*). Ἐπιπλέον, ὑπῆρχε στίς συνειδήσεις τῶν μυημένων στή Φιλική Ἐταιρεία ζωντανό τό αἶσθημα σύνδεσής τους μ' αὐτή. Καί ἔφθασε στίς ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1821 στήν Πελοπόννησο ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ὡς γενικός Πληρεξούσιος τῆς Ἀόρατης Ἀρχῆς τῆς Φιλικῆς καί διεκδικοῦσε τήν ἀρχηγία τῶν ἐπιχειρήσεων. Γύρω του συσπειρώθηκαν κυρίως ὀπλαρχηγοί καί ὁσοἱ ἄλλοι δέ συμπαθοῦσαν τούς φορεῖς τῆς παλιᾶς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης (*πρόκριτους ἢ προεστούς ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες*). Οἱ νέοι αὐτοί παράγοντες εὐλογο ἦταν νά διεκδικήσουν γιά τούς ἑαυτούς τους συμμετοχή στή διαχείριση τῶν κοινῶν, καθῶς μάλιστα θεωροῦσαν τούς ἑαυτούς τους ἀρμοδιότερους γιά τή διεξαγωγή τοῦ πολέμου. Καί ἀναπόφευκτες ἦταν κάποιες προστριβές⁶, πού μπορεῖ κάποτε νά εἶχαν καί προσωπικό ἢ τοπικό χαρακτήρα, ἀλλά καί ἄφηναν νά διαφανεῖ κάποια βαθύτερη ἀντιδικία, ἀνάμεσα

σέ κείνους πού διαχειρίζονταν ὡς τότε τά κοινά καί ὄσους ἐπιδίωκαν τώρα συμμετοχή. Ἔτσι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ, ὅπου ἀναμενόταν καί πραγματοποιήθηκε ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς, διάχυτο ἦταν τὸ αἶτημα γιὰ τὴ συγκρότηση ἐνιαίας κεντρικῆς ἐξουσίας, γιὰ ὄλο τὸν ἐπαναστατημένο Ἑλληνισμό.

3. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ζητήθηκε ἀπὸ τίς ἐπαρχίες νά στείλουν ἀντιπροσώπους (*παραστάτες*). Ἐκλογικὸς νόμος ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε καί ἀκολουθήθηκαν ἐθιμικὲς διαδικασίες. Πάντως, ἡ Α' Ἐθνικὴ συνέλευση συνήλθε στὴν Πιάδα, κοντὰ στὴν ἀρχαία Ἐπίδαυρο, τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 μέσα σέ ἀτμόσφαιρα ἐπιφανειακά ἐνθουσιώδη. Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἐπρόκειτο νά διακηρύξει σέ λίγο «διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν του... τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καί ἀνεξαρτησίαν» ὕστερα ἀπὸ δουλεία μακραίωνη.

Οἱ παραστάτες αὐτοὶ (*ἀντιπρόσωποι συμβατικά αἰρετοί, μέ ἔμμεση παντως ἀνάδειξη*) ἦταν ἄνθρωποι τριῶν κυρίως κατηγοριῶν⁷: ἀρχιερεῖς καί πρόκριτοι, πού ἀντλοῦσαν τὸ κύρος τους ἀπὸ τὴ θέση τους στὴν προεπαναστατικὴ ἑλληνικὴ κοινωνία, φιλικοὶ καί ὄπλαρχηγοὶ πού ἀναδείχτηκαν μέ τὸν Ἀγῶνα, Φαναριῶτες πού ἔφεραν μαζί μέ τὴ μόρφωσή τους τίς φιλοδοξίες καί τίς πολιτικὲς συνήθειες τοῦ περιβάλλοντός τους⁸.

Δέ θά παρακολουθήσουμε τίς ἐργασίες τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως οὔτε θά ἀσχοληθοῦμε μέ τίς ἐπιδιώξεις καί τὰ ἐπιτεύγματα ἀτόμων ἢ ὁμάδων. Σκοπὸς τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ εἶναι νά ἐντοπίσει τὰ στοιχεῖα πού συναποτελοῦν τὴν πολιτειακὴ φυσιογνωμία τοῦ πρώτου συντάγματος (1822) καί τῶν ἄλλων δύο πού ἀκολούθησαν (1823, 1827).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ* ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1

α) Νικ. Πανταζόπουλου

Τὸ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 θεοπισθὲν δίκαιον καί οἱ Ἕλληνες νομικοὶ (Θεοσ/νίκη 1972), σελ. 18:

«Κατὰ τὴν α' περίοδον τῆς ἐπαναστάσεως δὲν δύναται βεβαίως ἀκόμη νά γίνῃ λόγος περὶ νομικῆς ἐπιστήμης, δηλ. θεωρίας τοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι. Ἀπαντᾶται

* Διευκρίνιση:

Στὰ κείμενα πού παρατίθενται ἐδῶ ἀπὸ ὅποιαδήποτε πηγὴ ἀκολουθεῖται ἡ γραφὴ τοῦ πρωτοτύπου· σέ λίγες περιπτώσεις ἔχει τροποποιηθεῖ ἡ στίξη, ὥστε τὸ κείμενο νά εἶναι πιὸ κατανοητὸ γιὰ τὸ σημερινὸ ἀναγνώστη. Οἱ ὑπογραμμίσεις πού ὑπάρχουν στὰ παρατιθέμενα κείμενα ἐγίναν κατὰ τὴ φάση ἐπιλογῆς (ἀπὸ τὴν Ὁμάδα Ἐργασίας).

δμως εις τήν πράξιν άξιόλογος νομική έμπειρία. Φορείς ταύτης είναι εις μέν τό δημόσιον οι εκφράζοντες τό πνεύμα του κοινοτισμου **παραστάται** (*άντιπρόσωποι των έπαρχιών στις Έθνοσυνελεύσεις, τά μέλη του Βουλευτικού*) των επαναστατικών πολιτευμάτων και οι κατελθόντες εις τήν Έλλάδα φαναριώται, εις δέ τό ιδιωτικόν οι άνωτεροι κληρικοί».

β) Δ. Ά. Ζακυθηνού

Ή Τουρκοκρατία

(*Άθήναι 1957*), σελ. 32:

«Τό νομικόν πρόσωπον τής Κοινότητος διωκείτο υπό **Έπιτρόπων, δημογερόντων, άρχόντων, προεστών** ή **κοτσαμπάσηδων**, των όποιών ό αριθμός έποίκιλλε, ή δέ έντολή ήτο ως επί τό πολύ ένιαύσιος. Οι άρχοντες ούτοι ήσαν **αίρετοί** εις σπανίας όμως περιπτώσεις διωρίζοντο υπό των όργάνων του κυριάρχου. Έξελέγοντο υπό του λαού, συνερχόμενου μετά του κλήρου εις γενικήν συνέλευσιν (κοινήν μάζωξιν). Ένίοτε ή συνέλευσις ήτο περιωρισμένη.

Έν Ύδρα και Σπέτσαις, από του έτους 1803, πιθανώτατα δέ και πρό αυτού, μόνοι οι πλοιοκτήται και οι πλοίαρχοι είχαν τό δικαίωμα του εκλέγειν. Άλλαχού... οι δημογέροντες εξέλέγοντο έμμέσως, δι' εκλεκτόρων. Κατ' άρχήν εκλέξιμοι ήσαν πάντες οι κάτοικοι. Είς τινας όμως Κοινότητας... δικαίωμα του εκλέγεσθαι είχαν μόνον οι εκπρόσωποι τής ανωτάτης τάξεως».

γ) Ή. Τ. Βισβίξιν

Ή Κοινοτική Διοίκηση των Έλλήνων κατά τήν Τουρκοκρατία

(*στό περιοδ. L'Hellenisme Contemporain: τόμος άναμνηστικός στά 500 χρόνια από τήν άλωση, 1953*) σελ. 189-191:

Τά πιο σημαντικά κοινά χαρακτηριστικά των κοινοτήτων:

Μέλη εκάστης κοινότητος ηδύναντο να είναι **μόνον έντόπιοι**, μονίμως κατοικοῦντες εις αυτάς και όντες **ραγιάδες** τής Ύψηλης Πόρτας. Τήν ιδιότητα δέ του ραγιά προσέδιδεν ή πληρωμή **«κεφαλοχαρατζίου»**. Οι κατοικοῦντες εις τήν κοινότητα μονίμως, έστω και εάν επλήρωνον τούς άλλους φόρους, όχι όμως και **κεφαλοχάρατζον**, απέκλειοντο πάσης μετοχής εις τας κοινοτικές συνελεύσεις και υποθέσεις, πολύ δέ μάλλον τής διοικήσεως αυτής.

Ό αποκλεισμός ούτος άφεώρα κυρίως τούς λεγομένους **προστατευομένους**, οι όποιοι, και εάν ήσαν Έλληνες, απέλάμβανον ξένης προστασίας και ήσαν όχι μόνον ύποπτοι εις τήν τουρκικήν διοίκησιν, άλλ' εξέφευγον και του έλέγχου της.

Οι διοικοῦντες τας κοινότητας, όνομαζόμενοι **κοτζαμπάσηδες, δημογέροντες, γέροντες, έπίτροποι ή προεστοί, δέν διωρίζοντο** παρά τής τουρκικής αρχής, **άλλ' εξέλέγοντο υπό των κατοίκων**. Η εκλογή δέ αυτών συνήθως έπεκυροῦτο υπό ταύτης.

Ό αριθμός τούτων δι' εκάστην κοινότητα ήτο διάφορος, αλλά και μεταβλητός.

Οι κοινοτικοί άρχοντες εις όλα σχεδόν τά μέρη **εξελέγοντο δι' έν έτος**, ηδύναντο δέ να επανεκλέγνται. Η εκλογή τούτων ήτο κατά κανόνα άμεσος και έγινετο έν κοινή συνελεύσει των κατοίκων διά βοής. Ύπῆρχον όμως και κοινότητες έχουσαι έμμεσον, δι' εκλεκτόρων, σύστημα εκλογής, ως λ.χ. τά Ψαρά, όπου εξέλέγοντο 40 εκλέκτορες, οι όποιοι άνεδείκνυσον τούς δημογέροντας.

Έκλέξιμοι δέν ήσαν πάντες οι κάτοικοι. Είς τας πλείστας των ελληνικών περιοχών ούτοι διηροῦντο εις τάξεις. Η τοιαύτη δέ διαίρεσις των κατοίκων έποίκιλλε κατά τόπους.

Καί άλλαχού μέν αὕτη ἀπετέλει **κοινωνικήν ἀπλῶς διάκρισιν** (διαφορά ἐνδυμασίας, απαγόρευσις ἐπιγαμίας μεταξύ προσώπων μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν ἴδιαν τάξιν κλπ.)· εἰς ἄλλα δὲ μέρος εἶχε προσέτι **ἐπιρροήν εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον**, σπανίως δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἰδιωτικόν.

Συνήθως ἡ διαίρεσις εἰς τάξεις **ἀφεώρα τὸ δικαίωμα** τοῦ ἐκλέγεσθαι, ἐκλεγομένων ὡς δημογερόντων μόνον τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Οὕτω λ.χ. εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ τῶν 4 κοινωνικῶν τάξεων, εἰς τὰς ὁποίας διηροῦντο οἱ κάτοικοι, ἡ πρώτη, ἡ τῶν ἀρχόντων, εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγεσθαι. Τὸ αὐτὸ ἴσχυεν εἰς τὴν Ἄνδρον καὶ ἄλλαχού.

Ἡ ἀπονομή τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐκλέγεσθαι εἰς τοὺς ἐπιφανεστέρους λόγῳ καταγωγῆς καὶ πλοῦτου κατοίκους ἀπετέλει μέχρι τινός ἀνάγκην καὶ ἐδικαιολογεῖτο· καθόσον μεταξύ αὐτῶν εὐρίσκοντο οἱ πλέον μορφωμένοι καὶ οἱ παρέχοντες τὰ περισσότερα ἐχέγγυα καλῆς διοικήσεως, δεδομένου μάλιστα ὅτι οὗτοι συνήθως δὲν ἐξήσκουν βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα καὶ εἶχον οὕτως εἰς τὴν διάθεσίν των ὅλον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον πρὸς διοικήσιν τῶν κοινῶν.

Ἡ **διάκρισις τῶν κατοίκων εἰς τάξεις** σπανιώτατα εἶχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ὅπου εἶχε, πρέπει νὰ τολισθῇ, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὸ συμφέρον αὐτῶν τούτων τῶν ἀποτελούντων τὴν τάξιν καὶ δὲν ἐσκόπει εἰς τὴν ὠφέλειαν μιᾶς τάξεως εἰς βάρος ἑτέρας. Οὕτω λ.χ. εἰς τὴν Σίφον οἱ κάτοικοι διηροῦντο, ἀναλόγως τῆς περιουσιακῆς των καταστάσεως καὶ τοῦ εἴδους τοῦ ἐπαγγέλματος, εἰς τρεῖς τάξεις. Καὶ εἰς μέν τὰς δύο ἀνωτέρας ἴσχυεν ἀμιγῆς τὸ προικῶνον σύστημα, εἰς δὲ τὴν τρίτην τάξιν, τὴν ἀπορωτέραν, τὸ σύστημα τῆς κοινοκτημοσύνης τῶν συζύγων.

Ἐναντιθέτως **τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν ἀνήκεν εἰς ὅλους** τοὺς κατοίκους ἀδιακρίτως κοινωνικῆς τάξεως. Ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ εἰς τοῦτο ἐξαιρέσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ δημογέροντες δὲν ἐξελέγοντο διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας, ἀλλὰ μόνον παρ' ὠρισμένων τάξεων κατοίκων.

Οἱ κοινοτικὸι ἄρχοντες **ἡμειβοντο**. Τὸ ποσὸν τῆς ἀμοιβῆς των, καθοριζόμενον ὑπὸ τῆς συνηθείας ἀνεγράφετο εἰς τὸ πρακτικόν (*πατέντα*) τῆς ἐκλογῆς των. Καὶ ἄλλαχού μέν αὕτη ἦτο μόνον **χρηματικῆ**, ὡς π.χ. εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς ἄλλα μέρη δὲν ἐδίδοτο ἀμοιβὴ εἰς χρῆμα, ἀλλὰ οἱ δημογέροντες ἐλάμβανον ὠρισμένα ἐκ τῶν ἐσόδων τῆς κοινότητος (λ.χ. τὰς ποινικὰς ὑπὲρ τῆς κοινότητος ρήτρας, τινὰς ἐκ τῶν κοινοτικῶν φόρων, ἔχαιρον ὀλικῶν ἢ μερικῶν ἀσυδοσιῶν κλπ.). Τοῦτο ἐγένετο εἰς τὴν Μύκονον. Εἶς τινὰς κοινότητας ἐχορηγεῖτο εἰς τοὺς δημογέροντας καὶ ἀμοιβὴ εἰς χρῆμα καὶ ὠρισμένα ἐκ τῶν κοινοτικῶν ἐσόδων. Ὑπῆρχον ὁμοῦ καὶ κοινότητες, ὡς ἡ τῶν Ψαρῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ δημογέροντες οὐδεμίαν ἐλάμβανον ἀμοιβήν.

Ἐναφορικῶς πρὸς τὴν διοικήσιν τῶν κοινοτήτων, **τὰ καθήκοντα τῶν διοικούντων** αὐτὰς ἦσαν πολλά καὶ εὐρέα.

Οἱ δημογέροντες **ἐξεπροσώπων τὴν κοινότητα** εἰς τὰς μετὰ τῶν Τούρκων σχέσεις καὶ εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ἐμφανίζωνται ἐνώπιον οἰασδήποτε τουρκικῆς ἀρχῆς ἢ ἐπισκεπτομένου τὸν τόπον τούρκου τιτλοῦχου. Τοῦτο ὄχι μόνον τοὺς ὑπέβαλλεν εἰς δαπάναν, διότι αἱ ἐπισκέψεις καὶ ὑποδοχαὶ τῶν τούρκων ὑπαλλήλων συνωδεύοντο συνήθως μετὰ δῶρα, ἀλλ' ἦτο ἐνίοτε καὶ ἐπικίνδυνον. Διὰ τοῦς λόγους δὲ αὐτοῦς αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς δημογέροντας ἀμοιβαὶ ἦσαν δικαιολογημένα.

Αἱ συμβάσεις τῆς κοινότητος, ἐν αἷς καὶ αἱ τοῦ δανεισμοῦ, συνήπτοντο συνήθως ἐπ' ὀνόματι τῶν διοικούντων αὐτὰς **προσωπικῶς**. Ἐπειδὴ δὲ δι' αὐτῶν

άνελαμβάνοντο πολλακίς χρηματικά ύποχρεώσεις εκ μέρους τών δημογερότων, εις τό πρακτικόν τής εκλογής των έτίθετο ειδική ρήτρα, διά τής οποίας τούς έδιδετο ύπόσχεσις ότι θ' άπεζημιούντο διά πάσαν χρηματικήν ζημίαν, τήν οποίαν ήθελον ύποστή χάριν τών κοινών ύποθέσεων.

Μεταξύ όμως τών σπουδαιότερων έργων τής κοινοτικής διοικήσεως ήτο ή **οικονομική διαχείρισις**, καί μάλιστα ή τών φόρων, τών τε διδομένων εις τόν κυρίαρχον ως καί τών ύπέρ τής κοινότητος.

2

α) Ρήγα Βελεστινλή Νέα Πολιτική Διοίκησης (1797)

(άρθρα 2, 5, 7, 10, 22)

Ρήγα Βελεστινλή τά Δίκαια του Άνθρώπου

(άποσπάσματα)

Άρθρον 2: Αυτά τά φυσικά δίκαια είναι: πρώτον, τό να είμεθα όλοι ίσοι καί όχι ό ένας κατώτερος από τόν άλλον· δεύτερον, να είμεθα ελεύθεροι καί όχι ό ένας σκλάβος του άλλου· τρίτον, να είμεθα σίγουροι εις τήν ζωήν μας καί κανένας να μήν ήμπορεί να μάς τήν πάρει άδίκως καί κατά τήν φαντασίαν· καί τέταρτον, τά κτήματα, όπου έχομεν, κανένας να μήν ήμπορεί να μάς έγγίξει, αλλά να είναι ιδικά μας καί τών κληρονόμων μας.

Άρθρον 5: Όλοι οι συμπολίται ήμπορούν να έμβουν εις άξιας καί δημόσια όφικια. Τά ελεύθερα γένη δέν γνωρίζουν καμμίαν άξίαν προτιμήσεως εις τας εκλογάς των, παρά τήν φρόνησιν καί τήν προκοπήν, ήγουν κανένας όταν είναι άξιος καί προκομμένος διά μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ήμπορεί να τήν άποκτήσει. Έξ εναντίας δέ μήν όντας άξιος, αλλά χυδαίος, δέν πρέπει να τώ δοθει· διότι μήν ήξεύροντας, πώς να τήν εκτελέσει, προσκρούει καί βλάπτει τό κοινόν με τήν άμάθειαν καί τήν άνεπιτηδειότητά του.

Άρθρον 7: Τό δίκαιον του να φανερώνομεν τήν γνώμην μας, τόσον με τήν τυπογραφίαν, όσον καί με άλλον τρόπον· τό δίκαιον του να συναθροίζόμεθα ειρηνικώς ή ελευθερία κάθε είδους θρησκείας, Χριστιανισμού, Τουρκισμού, Ίουδαϊσμού καί τά λοιπά, δέν είναι έμποδιζόμενα εις τήν παρούσαν διοίκησιν.

Όταν έμποδίζονται αυτά τά δίκαια, είναι φανερόν, πώς προέρχεται τοϋτο από τυραννίαν ή πώς είναι άκόμη άνευθύμησις του έξοστρακισθέντος δεσποτισμού, όπου άπεδιώξαμεν.

Άρθρον 10: Κανένας άνθρωπος να μήν έγκαλείται εις κριτήριον, να μη πιάνεται από τούς ανθρώπους του κριτού καί να μη φυλακώνεται κατ' άλλον τρόπον, παρά καθώς διορίζει ό νόμος· ήγουν: όταν πταίσει ό άνθρωπος καί όχι κατά τήν φαντασίαν καί θέλησιν του κριτού. Κάθε κάτοικος όμως όταν κραχθει εις τήν κρίσιν ή κατά νόμον πιασθει από τούς ύπηρέτας του κριτηρίου, πρέπει να ύποταχθει ευθύς καί να πηγαίνει να κριθει· διατί άν άντισταθει καί δέν θέλει να πηγαίνει εις τήν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καί αρκετόν σφάλμα είναι, όταν ό νόμος κράξει κανέναν άνθρωπον καί εκείνος άντιστέκεται με τό

κακόν και δέν ύπακούει νά πηγαίνει, ὄντας σίγουρος, ὅτι δέν παιδεύεται, ἂν εἶναι ἀθῶος.

Ἄρθρον 22: Ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεσιν ἔχουν χρέος νά ἡξεύρουν γράμματα. Ἡ πατρίς ἔχει νά καταστήσει σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία διὰ τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ παιδιά. Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή, μέ τὴν ὁποῖαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη. Νά ἐξηγούνται οἱ παλαιοὶ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, εἰς δὲ τὰς μεγάλας πόλεις νά παραδίδεται ἡ γαλλικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα· ἡ δὲ ἑλληνικὴ νά εἶναι ἀπαραίτητος.

(Ρήγα, Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις, α' ἔκδοσις, 1797)

β) Ἀνωνύμου, Ἑλληνικὴ Νομαρχία

(1806), ἔκδοσις Γ. Βαλέτα

(1957), σελ. 59:

«Ἡ ἐλευθερία εὐρίσκεται εἰς ὅλους, ὡσάν ὅπου ὅλοι κοινῶς τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποῖους διέταξαν (= συνέταξαν) αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, καὶ ὑπακούοντάς τοις καθεὶς ὑπακούει εἰς τὴν θέλησίν του, καὶ εἶναι ἐλεύθερος».

γ) Ἀδ. Κοραῆ,

Σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινόν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος

(τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου) τοῦ ἔτους 1822, ἔκδ. Θ. Βολίδου (1933), σελ. 39-40.

«Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες λάβωσιν ἄνεσιν ἀπὸ τοὺς κατὰ τοῦ τυράννου πολέμους, διὰ νά συντάξωσιν ὀριστικῶς τὴν μέλλουσαν αὐτῶν πολιτείαν, νά τὴν συντάξωσιν, ἀκολουθοῦντες κατὰ πάντα τὸ πολιτικόν σύστημα τῶν Ἀγγλαμερικανῶν, σύστημα, μαρτυρούμενον καὶ ἀπὸ τὴν κρίσιν ὅλων τῶν πολιτικῶν φιλοσόφων, καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχυροτέραν πάσης ἀποδείξεως, τὴν πείραν, ὅτι εἶναι παρά τὰς σημερινὰς ὄλας εὐνομουμένας πολιτείας τὸ τελειότερον. Ἐάν δὲ τὸ Ἑλληνικόν Ἔθνος, ἐπιθυμῆι νά συντάξῃ πολιτείαν, καὶ πολιτείαν ἀβασίλευτον, ἔχει... ἔτοιμον παράδειγμα ν' ἀκολουθήσῃ τῆς Ἀγγλαμερικανικῆς πολιτείας τὸ σύνταγμα».

δ) Ἀδ. Κοραῆ, Ἄπαντα,

ἔκδ. Γ. Βαλέτα, Α2, σ. 783:

«Ἡ Ἑλλάς νά μείνῃ, ὡς ἐψηφίσθη καταρχάς, ἀβασίλευτος καὶ Πολιτεία αὐτόνομος, κυβερνωμένη ἀπὸ Βουλὴν ἀντιπροσώπων ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ἀπὸ τὸν λαόν... καὶ ἀπὸ Γερουσίαν ἐκλεγομένην κατὰ διετίαν... καὶ ἀπὸ ἓνα Κυβερνήτην κυβερνῶντα τετραετίαν, κατὰ τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἀγγλαμερικανικῆς Πολιτείας... Νά παρακαλέσωμεν δὲ τοὺς Βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νά μὴ μᾶς δώσουσι βασιλεία καὶ μόνον νά ζητήσωμεν τὴν Προστασίαν τῶν Γάλλων... μόνον δὲ τοὺς Γάλλους νά δεχθῆ ἡ Ἑλλάς Προστάτας τῆς καὶ συμβούλους καὶ ὄχι ἄλλους».

3 Βλέπε πιὸ πάνω σμ. 1α (Ν. Πανταζόπουλου)

4 (α) Μεσσηνιακὴ Γερουσία τῆς 25 Μαρτίου 1821, πού μέ τὴν Πράξη τῶν Καλτε(τ)ζῶν (26 Μαΐου 1821) διευρύνεται σὲ Πελοποννησιακὴ Γερουσία. Βλέπε καὶ τὴν ἐπόμενη σημείωσι 5.

(β) Γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Στίς 4 Νοεμβρίου 1821, μέ πρωτοβουλία τοῦ

Ἰ. Μαυροκορδάτου, συνήλθε στό Μεσολόγγι συνέλευση 30 ἀντιπροσώπων τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς. Περάτωσε τό ἔργο τῆς στίς 9 Νοεμβρίου ψηφίζοντας τόν **Ὁργανισμὸν τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος**, μέ τόν ὁποῖο συγκροτήθηκε τοπική προσωρινή Διοίκηση, πού ἡ θητεία τῆς ὀριζόταν ὡς ὅτου «ὀργανισθῆ ἡ σταθερά (κεντρική) διοικήσεις». (Βλέπε: Ἰ. Μάμουκα, Τά κατά τήν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, Α' 26 καί ἐξῆς).

- (γ) Γερουσία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἢ Ἰ. Ἀρειος Πάγος. Στίς 15 Νοεμβρίου 1821 συνήλθε στά Σάλωνα ὕστερα ἀπό πρωτοβουλία τοῦ Θ. Νέγρη ἡ Συνέλευση 70 ἀντιπροσώπων τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς. Ψήφισε τή **Νομικήν Διάταξιν τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος ἢ Ὁργανισμὸν τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου** (Βλέπε, Ἰ. Μάμουκα, τά κατά τήν Ἀναγέννησιν, Α' 43 καί ἐξῆς).
- (δ) Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Κρητῶν στούς Ἀρμένους (22 Μαΐου 1822) ψήφισαν τό **Προσωρινόν Πολίτευμα τῆς Νήσου Κρήτης**, ἔχοντας αὐτοί ὡς πρότυπο τό Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου πού εἶχε προηγηθεῖ (Βλέπε, Μάμουκα, δ.π., Γ' 122 καί πέρα).

Πάντως ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευση (ὅπως θά δοῦμε στό ἐπόμενο κεφάλαιο) ἔκρινε ἀναγκαῖο νά καταργῆσει ὅλους τούς τοπικούς ὀργανισμούς, τίς ἀντίστοιχες Γερουσίες καί Διοικήσεις.

5

Σχετικά μέ τήν Πράξη τῶν Καλτετζῶν παραθέτομε:

(α) **Ἀφήγηση τοῦ Ἰ. Φιλήμονα**

(Δοκίμιον Ἰστορικόν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Γ' 293-4):

«Μόλις περί τά τέλη Μαΐου καί μετά τήν κρίσιμον μάχην τοῦ Βαλτεσιοῦ συνήλθον ἐν τῇ ἱερᾷ μονῇ τῶν Καλτετζῶν πολλοί διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου πρόκριτοι καί τινες ὀπλαρχηγοί ἀμοιβαίως εἰδοποιηθέντες. Ἐκλογαί τακτικά καί πληρεξουσιότητες οὐδαμοῦ χώραν ἔλαβον οὐχί ὡς ἀγνοουμένης τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐν ἣ τό ἐν χρῆσει δημογεροντικόν σύστημα ἔστηρίζετο, ἐπί τῆς ἐκλογῆς, καίτοι ἐνεργουμένης ἀτελῶς, ἀλλ' ὡς μὴ συγχωρουμένου ἐκ τῶν περιστάσεων μέτρου τοιοῦτου. Καί ἄλλως δέ, τίνες ἄλλοι ἤθελον ἔχειν τότε τάς ψήφους τῶν ἐπαρχιῶν, ἐάν αὐταί ἡσύχαζον ἐκ τοῦ πολέμου καί ἐψηφοφόρου; Πραγματικῶς ἀπό τῆς συνελεύσεως ταύτης ἔλιπον διάφορα πρόσωπα ὑπολήψεως καί ἐπιρροῆς, ἡ ὡς ἀναγκαϊότερα ὄντα ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ἡ ὡς προφυλάσσοντα ἑαυτά ἀπό τοιοῦτων πρώτων δοκιμίων ἐν συνόλῳ ὁμως ἐπαρουσίαζαν αὐτῇ ἐξοχόν τι, διότι ἀντιπροσέπειε τήν πολιτικὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος μετά δουλείαν σκληρῶν τοσοῦτων αἰῶνων.

Προεδρεύοντος τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλου αὐτοδικαίως καί γραμματεῦντος τοῦ Ρήγα Παλαμίδου αὐθορμήτως, ἡ συνέλευσις αὐτῇ ἐπί μίαν ὡς ἐγγιστα διήρκεσεν ἑβδομάδα, ὡς ἀρξαμένη καί περαιώσασα τάς ἐργασίας ἑαυτῆς διά μιάς πράξεως, ἦν ὠνόμασεν **ἀποδεικτικόν καί κυρωτικόν γράμμα**. Τό πρακτικόν τοῦτο, συνταταγμένον καθ' ὄν ἐγράφοντο τύπον τά ἐφοδιαστικά τῶν δημογερόντων καί προεστώτων τῶν ἐπαρχιῶν, περιεῖχε τό ἄλφα καί τό ὦμέγα τῶν γενομένων σκέψεων. Ἀντί παντός ἄλλου τίτλου ἔφερεν ἐπί κεφαλῆς τό γλυκύ καί περιληπτικόν ὄνομα «Πατρίς» καί ὡς ἐξ ὀνόματος αὐτῆς περιεῖχε μέν τά διοικήσοντα πρόσωπα, ὠρίζε δέ καθήκοντα καί ὀδηγίας τινάς διά φράσεων γενικῶν, καί ὡς κορωνίδα ὄλων ἐπέθετε τήν ἀμοιβαίαν ἠθικήν πίστιν μεταξύ

Γερουσίας καί λαοῦ, ὃν ἐκάλει «δῆμον». Πάν ἄλλο ἀπεταμιεύετο εἰς τήν παρὰ τῆς θείας προνοίας φώτισιν τῶν κεκλημένων εἰς τήν διοίκησιν τοῦ τόπου.

Συγκροτηθεῖσα ἡ συνέλευσις αὕτη ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλαγγῆς τῶν ὄπλων, προώριται βεβαίως, ὅπως ἀποφασίση ἄνευ παρατάσεων καί ἀκριβολογιῶν ἀπλουστάτην τινά διοικητικὴν σύνθεσιν· ἀλλ' ὁμοῦ τοιαύτη πίστις καί τόσῳ ἀπόλυτος παραχώρησις ἐξουσίας ἐμφαίνουσι καθαρώς, οἷαν ἔσωζον οἱ ἄνθρωποι αὐτῆς θρησκευτικῆν προσήλωσιν πρὸς τὸ ὑπερτάτον ὄν, ἀνατιθέμενοι τὰ ὄργανα τῆς νέας καθισταμένης ἐξουσίας εἰς μόνην τήν συνείδησιν ἑαυτῶν καί εἰς τήν ὁδηγίαν τοῦ ὑπερτάτου τούτου ὄντος·.

(β) Ἀφήγησις τοῦ Ν. Σπηλιόδη (Ἀπομνημονεύματα, Α', 143-144)

Μετὰ τήν ἐν Βαλτέτιο νίκην ἦλθε καί ὁ Π. Μαυρομιχάλης μέ ἑκατόν Μανιάτας εἰς τὸ Λεοντάρι, ὅπου ἀπήλθον καί τινες τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, καί παραλαβόντες αὐτόν, μετέβησαν εἰς τήν μονήν τῶν Καλτεζιῶν, καί αὐτόθι συνῆλθον καί ἄλλοι, ὄσοι οἱ τυχόντες, καί σκεψάμενοι περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων, ζητήσαντες καί λαβόντες τήν γνώμην τῶν προκρίτων Ὑδρας καί Σπετσῶν, ἐσύστησαν Γερουσίαν, καί ἐψήφισαν πρόεδρον αὐτῆς τὸν Μαυρομιχάλην, κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔγγραφον·

«Ἀριθμὸς πρῶτος, πατρίς.

»Ἡ γενικὴ εὐταξία τῶν ὑποθέσεων τῆς πατρίδος μας Πελοποννήσου καί ἡ αἰσία ἐκβασίς τοῦ προκειμένου ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τῆς σεβαστῆς ἐλευθερίας τοῦ γένους μας, ἐπειδὴ καί ἀναγκαίως ἀπῆλθον τήν γενικὴν συνέλευσιν καί σκέψιν, συνηθροισθημεν ἐπὶ τούτῳ οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀπὸ μέρους τῶν ἐπαρχιῶν μας, ἔχοντες καί τήν γνώμην καί ὄλων τῶν λοιπῶν ἀπόντων μελῶν, κατὰ τήν σεβαστὴν μονήν τῶν Καλτεζιῶν, κατ' εὐλογον κοινήν ἡμῶν γνώμην καί ἀπόφασιν καί ὄλων τῶν ἀπόντων, ἐκλέξαντες τοὺς φιλογενεστάτους κυρίου, τὸν τε ἅγιον Βρεσθένης Θεοδῶρητον, Σωτήριον Χαραλάμπους, Ἀθανάσιον Κανακάρην, Ἄναγ. Παπαγιαννόπουλον, Θεοχάρην Ρέντην καί Ν. Πονηρόπουλον, καθ' ὑπακοὴν καί συγκατάνευσιν καί αὐτῶν εἰς τήν κοινήν ἡμῶν ταύτην πρότασιν. Τοὺς διορίζομεν δέ νὰ παρευρίσκωνται μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου κοινοῦ ἀρχιστρατήγου μας Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καί πάντες οἱ ἄνωθεν ἐπέχοντες τήν Γερουσίαν ὅλου τοῦ δήμου τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου, προηγουμένου τῆς ἐνδοξότητός του, νὰ συσκέπτονται προβλέπων καί διοικῶσι καί κατὰ τὸ μερικόν καί κατὰ τὸ γενικόν ἀπάσας τὰς ὑποθέσεις, διαφορὰς καί πᾶν ὅ,τι συντείνει εἰς τήν κοινήν εὐταξίαν, ἁρμονίαν, ἐξοικονομήσιν τε καί εὐκολίαν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνός μας καθ' ὅποιονδήποτε τρόπον ἢ θεία πρόνοια τοὺς φωτίσει καί γνωρίωσιν ὠφέλιμον, ἔχοντες κατὰ τοῦτο πᾶσαν πληρεξουσιότητα χωρὶς νὰ ἐμπορῇ τις ν' ἀντιτείνῃ ἢ νὰ παρακούσῃ εἰς τὰ νεύματα καί διαταγὰς τῶν· καί τοῦτο τὸ ὑπόρρημά των καί ἡ ἡμετέρα ἐκλογὴ θέλει διατρέξει, καί θέλει ἔχει τὸ κύρος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτοῦσας καί δευτέρας κοινῆς σκέψεως. Καί περὶ μὲν τῆς ἀπὸ τὸ μέρος των εἰλικρινοῦς, ἀπαθοῦς, καί μετὰ τῆς δυνατῆς ἐπιμελείας καί σκέψεως εἰς τὸ ἄνωθεν ὑπόρρημά των ἐξακολουθίας, καθὼς καί τῆς ἀπὸ τὸ μέρος ἡμῶν τε καί ὄλων τῶν ἀπόντων ὑπακοῆς καί ἄνευ τινος ἀντιστάσεως, προφασιολογίας καί ἀναβολῆς τῆς ἐξακολουθίας, καί ἐνεργείας τῶν νευμάτων καί διαταγῶν των, ἐλάβομεν ἀμφοτέρω τῶν μέρη τὸν πρόποντα ὄρον ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, ἐν βάρει συνειδότος καί τῆς τιμῆς μας, καί οὕτως ἐπέδωθη αὐτοῖς τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον ἀποδεικτικόν καί κυρωτικόν γράμμα μας. 1821 μαῖου 26.

«Έλους Ἄνθιμος, Π. Κρεββατᾶς, Δ. Καραμάνος, Π. Ζαφειρόπουλος, Ἄθ. Γρηγοριάδης, Ἄθ. Κ. Κυριακός, Πέτρος Σαλομάνος, Μανόλης Μελετόπουλος, Μιχάλης Κομητᾶς, Βασίλειος Σακελλαρίου, Ἄναγν. Παπαγεωργίου, Ν. Πετιμεζᾶς καί ἀδελφοί μου, Κωνστ. Χρυσανθακόπουλος καί ἀδελφοί, Δημ. Μέλιος μετὰ τῶν λοιπῶν καπιτανέων Ἀρκαδίας, ὁ Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος τοῦ ἁγίου Χριστιανοπούλεως, Κανέλλος Δελιγιάννης, Ν. Ταμπακόπουλος, Δ. Παπατσιώνης, Κωνστ. Ζαφειρόπουλος, Ν. Σπηλιωτόπουλος, Παναγ. Μερικάς, Θεοδ. Πουλόπουλος, Παναγ. Γολόπουλος, Σακελλάριος Παπαφώτου, Γ. Ἀγαλόπουλος, Ἄναγν. Τζιορτζάκης, Ν. Παλλαδᾶς, Ἄθανάσιος Κυριακός, Ρήγας Παλαμίδης, Παπαπαναγιώτης Παπαλεξίου».

Ἡ Γερουσία αὕτη μετέβη εἰς Στεμνίτζαν, κωμόπολιν τῆς Καρυταίνης, ὡς εἰς τόπον παρέχοντα ἡσυχίαν καί ἀσφάλειαν, διὰ τὰ ἐνεργῆ τὰ χρέη τῆς ἐπομένως ἦλθεν εἰς τὰ Τρίκορφα, ὅπου καί διέμενε. Διέταξε δέ καί συνεστήθησαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τοπικά συστήματα, εἰς ἄλλας μὲν Ἐφορεῖαι, εἰς ἄλλας δέ Δημογεροντεῖαι εἰς δὲ τὴν Καλαμάταν διωρίσθησαν δώδεκα καί ὠνομάσθησαν Σύγκλητος. Προσέλαβον δέ καί γραμματεᾶ, τὸν ὅποιον ὠνόμασαν Ἀρχικαγγελάριον. Τὰ δὲ χρέη τῶν συνίσταντο εἰς τὸ νὰ φροντίζωσι διὰ τὴν εὐταξίαν καί ἡσυχίαν τοῦ τόπου, διὰ τὴν ἀποστολὴν εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν δυναμένων νὰ φέρωσι τὰ ὅπλα πολιτῶν, καί τὴν προμήθειαν τῶν τροφῶν καί πολεμοφοδίων καί λοιπῶν ἀναγκαίων· ἡ δὲ Γερουσία δὲν ἦτον ἀσυντελής εἰς τὸ ἔθνος...]

6

Σημειώθηκαν διάφορα ἐπεισόδια (στά βέρβαινα, στά Τρίκορφα) τὸ καλοκαίρι τοῦ 1821 (ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀφίξη τοῦ Δ. Ὑψηλάντη) μεταξύ προκρίτων ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος καί ὀπλαρχηγῶν καί στρατιωτῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Παραθέτουμε σχετικές ἀφηγήσεις τῶν:

(α) Ν. Σπηλιάδη

Ἀπομνημονεύματα

(Α' 203-13)

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Γ. ἐπίτροπος (ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης) τῆς Ἀρχῆς, ὡς ἐγκληματίας ἢ ὡς αἰχμάλωτος πολέμου θεωρούμενος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καθεῖργεται, ὁ πληρεξούσιος ἐκείνου Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καί τὴν 8 ἰουνίου ἀπέβη εἰς τὴν νῆσον Ὑδραν, συνωδευμένος ἀπὸ τὸν Παναγιώτην Α. Ἀναγνωστόπουλον, τὸν Ἀλ. Κατακουζινόν, τὸν Γ. Τυπᾶλλον Κοζάκην καί ἄλλους. Ἐφθασε δὲ ὅτε ἡ παρουσία του, πρὸ πάντων διότι τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του ἀπεδοκιμάσθη ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποτελέσῃ εὐχῆς ἄξια δι' ἑαυτὸν καί διὰ τὴν πατρίδα, καθότι εἶπετο νὰ περιμένῃ ἀπὸ τὴν τύχην ἐκείνου τὴν δύναμιν του· καί μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὴν ἐνεστάσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν ὠφέλησε μεγάλως, ἐπειδὴ οἱ μὲν Τούρκοι ἀκούσαντες ὅτι ὁ Ὑψηλάντης ἐφθασεν ἀπὸ τὴν Ῥωσσίαν, ἀπενεκρώθησαν, συμπεράναντες ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων ἦτον ἔργον τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἐπιμόνως καί ὁ Σουλτάνος καί ἅπανα ἡ Εὐρώπη τοιαύτην τὴν ἐθεώρησαν· οἱ δ' Ἑλληνας ἐν γένει ἤλπισαν πολὺ πλέον νὰ ἐπιτύχωσιν εἰς τὸν ἀγῶνά των...

Παρουσιασθεὶς εἰς Ὑδραν ὡς πληρεξούσιος τοῦ Γ. ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, ὑποδέχεται καί ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν προκρίτων· μεταβαίνει εἰς Σπέτσας καί ἀναγνωρίζεται ὡσαύτως· ἐκεῖθεν μεταβαίνει εἰς Ἄστρος συνωδευμένος μὲ τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθῆνης, ἐπὶ τούτῳ σταλέντα ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων, ὅπου, ἀφ' οὗ τὸν ὑπεδέχθησαν τὰ μέλη τῆς Γερουσίας καί πολλοὶ τῶν προκρίτων τῆς

Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδος και των Νήσων, και των όπλαρχηγών και στρατιωτών, μετέβησαν όλοι εις τό έν Βερβένοις στρατόπεδον να συμβουλευθώσι περί των πραγμάτων. Αύτόθι ό Ύψηλάντης ανέγνω τον έγγραφον, δι' ου άποκαθίστατο πληρεξούσιος του Γ. επιτρόπου της 'Αρχής, και οι "Ελληνες έπευφήμησαν.....

Τότε οι όλιγαρχικοί τον διεφιλονείκησαν τό δικαίωμα της έπ' όνόματί του παραδόσεως του ειρημένου φρουριου, τον ειπον ότι έπρεπε να παραδοθη έν όνόματι του έθνους; και τον διδουσι να έννοήση ότι δεν τον αναγνωρίζουσι ως τοιούτον όποιος έπαρουσιάσθη, και δεν τον παραχωρούσι την έξουσίαν, την όποιαν έν όνόματι της 'Αρχής της έταιρείας άντιποιείται. **Αυτοί ζητούσι να επικυρώση την Γερουσίαν των,** να διευθύνη δε τά πράγματα, και να κινη τά στρατεύματα, παρά των συγγενών και των οικειών των διοικούμενα, **κατά τας άποφάσεις** της Γερουσίας, ήτις έμελλε να ήναι τό συμβούλιόν του· πρό όλίγου μάλιστα έφρόνουν να τον ψηφίσωσι και αυτόν άπλούν μέλος, μίαν και μόνη ψηφον έχοντα εις τας άποφάσεις της. Ό δε Ύψηλάντης κατά την έννοιαν του τίτλου, *πληρεξούσιος του Γ. επιτρόπου,* αναπτυχθεισάν υπό του Νεοφώτου Βάμβα, τον όποιον έχει άρχικαγγελάριον και σύμβουλον, **έννοει να ήναι υπέρτατος άρχων** και να διευθύνη τά τε πολιτικά και τά πολεμικά κατά τινας όρους· να ήναι δε ό πληρεξούσιος άρχιστράτηγος της 'Ελλάδος, και τά στρατεύματα να έξαρτώνται και να διευθύνωνται άπολύτως από αυτόν· θέλει και να διορισθη άντί της Γερουσίας ειδός τι συμβουλίου, να χρησιμεύση ως φροντιστήριον, διά να προμηθεύη τ' αναγκαία διά τον πόλεμον...

Ό Ύψηλάντης διδει και **έγγραφον σχέδιον** εις τέλος, διαλαμβάνον «Νά συστηθώσιν έφορεία εις τας είκοσιτέσσαρας έπαρχίας της Πελοποννήσου, εκλεγομένων πέντε έφόρων εκ των έγκριτοτέρων και φρονιμοτέρων, οιτινες να φέρωσιν έγγραφον πληρεξουσιότητος υπό των εκλογένων, και να διδωσιν έγγραφως υπόσχεσιν εις τον πληρεξούσιον περί της εκπληρώσεως των χρεών των. Οι έφοροι ουτοι να εκλέξωσιν αναμεταξύ των τον αξιώτερον και να τον στείλωσι μέλος της γενικής βουλής με πληρεξουσιότητα, και ή εκλογή του να επικυρόνεται από τον πληρεξούσιον· οι λοιποι τέσσαρες ό μέν να φροντίζη διά τας τροφάς και λοιπά αναγκαία του στρατου· ό δε να στρατολογή και να προμηθεύη πυριτίδα και λοιπά διά τον πόλεμον· ό δε να προμηθεύη τά αναγκαίουτα φορτηγά ζωα· ό δε να εισπράττη τας συνεισφοράς των όμογενών και τά παρά της βουλής διορισθησόμενα δοσίματα. Ουτοι να έχωσιν ύποεφόρους εις τας πόλεις και τά χωρία εκάστης έπαρχίας, οιτινες να υποτάσσωνται εις τας διαταγάς της βουλής. **Οι είκοσι τέσσαρες** έφοροι άποτελούσι την βουλήν, και πρόεδρος ταύτης είναι ό πληρεξούσιος· ενεργούσι διά των πλειόνων ψήφων, και εις διχοψηφίαν ή ψηφος του προέδρου υπερισχύει· έξ ών οι μέν διορίζονται ταμίαι ύπόλογοι των εισπραττομένων κατά μήνα· οι δε να εισπράττωσι τά δοσίματα, οι δε να δαπανώσιν, οι δε να προνοώσι των αναγκαιών του στρατου· οι δε να φροντίζωσι την σύναξιν των γεννημάτων από τά τουρκικά κτήματα και άλλων τακτικών δοσιμάτων εις προϊόντα της γης. Η έθνική βουλή θέλει είναι τό ανώτατον κριτήριον· οι έφοροι θ' άποτελώσι τό δεύτερον κριτήριον, και οι ύποέφοροι τό τρίτον. Ό πληρεξούσιος έχει τό δικαίωμα της χάριτος ή του μεταβάλλειν την ποινήν του θανάτου.» **'Αλλ' οι όλιγαρχικοί προβάλλουσι ιδικών των σχέδιον ως εκ μέρους του λαου.** «Ό λαός εκάστης έπαρχίας να εκλέγη τους αξιωτέρους των κατοίκων διά των ψήφων, και να τους διδη πληρεξουσιότητα διά να εκλέξωσι τους γενικούς έφόρους έξ τον άριθμόν· ουτοι δε με τους παρά του λαου

έκλεγεμένους νά ἐκλέξωσι τούς ὑποεφόρους τῶν πόλεων καί χωρίων. Οἱ Γ. ἔφοροι νά φροντίζωσι διά τήν οἰκονομίαν καί κυβερνήσιν τῆς τε πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς, καί εἰς τοῦτο θέλουν ὀδηγεῖ καί διατάττει καί τούς ὑποεφόρους. Οἱ Γ. ἔφοροι θέλουν ἐκλέγει τόν ἀξιώτερον ἀναμεταξύ των καί νά τόν στέλλωσι μέλος τῆς Γερουσίας τῆς Πελοποννήσου. Οἱ σταλησόμενοι ἐξ ἐκάστης ἐπαρχίας εἰκοσιτέσσαρες Γερουσιασταί μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Π. Μαυρομιχάλη, προηγούμενου κατά τό ἐν Καλτεζιαῖς γενόμενον σύστημα, θέλουν ἐπέχει τήν Γερουσίαν τοῦ λαοῦ τῆς Πελοποννήσου. Αὕτη δέ ἡ Γερουσία νά παρευρίσκειται μετὰ τοῦ Ὑψηλοτάτου Πρίγκιπος Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀπεσταλμένου παρά τοῦ Γ. ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς, καί συμφώνως νά σκέπτωνται καί μέ ψήφους ν' ἀποφασίζωσι καί διοικῶσι τά πολιτικά καί στρατιωτικά εἰς τρόπον ὥστε **μήτε** ἡ Γερουσία νά ἐνεργῇ τι χωρίς τήν συγκατάθεσιν τοῦ πρίγκιπος, **μήτε** ὁ πρίγκιψ χωρίς τήν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας. Πάντες οἱ Γερουσιασταί θέλουν εἶναι **ισόψηφοι**: ὁ δέ πρίγκιψ θέλει εἶναι πρόεδρος καί νά ἔχη τήν ὑπεροχὴν περισσότεραν μίαν ψήφον, καί αἱ περισσότεραι ψήφοι θέλουν ἔχει τήν κυριότητα.» δικαίωμα τῆς χάριτος δέν τόν ἔδωκαν· εἰς δέ τά περί τῶν κριτηρίων δέν διεφώνουν. **Μετά** **πολλάς φιλονεικίας τά πράγματα συνεβιβάσθησαν εἰς τό φαινόμενον, καί ἀπεφασίσθη νά μείνῃ προσωρινῶς τό καθεστῶς σύστημα τῆς Γερουσίας**, προστιθεμένων τοῦ τε Γερ. Π. Πατρῶν, τοῦ Ἀσμη. Ζαῖμη καί τοῦ Γεωργίου Παγωνοπούλου· νά μεταβῇ δ' αὕτη εἰς τήν ἐπαρχίαν Καλαβρυτῶν, ὅπου ἐκρίθη ἀρμοδιώτερα ἢ διαμονή τῆς, καί ἐπομένως οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας ἀνεχώρησαν, μεθ' ὧν καί τά νεωστὶ διορισθέντα μέλη τῆς Γερουσίας, διά νά ἐτοιμάσωσι τ' ἀπαιτούμενα εἰς ὑποδοχὴν τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ **πλειότεροι τῶν ὀλιγαρχικῶν**, τῆς Πελοποννήσου πρῶ πάντων, ἄμα λαβόντες τά ὅπλα **ἐφαντάσθησαν νά συστήσωσι τόν τιμαριωτισμόν εἰς τήν Ἑλλάδα**, ἀμειβόμενοι μέ τήν ἐξουσίαν καί δύναμιν τῶν Τούρκων τοπαρχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας ἕκαστοι, ἀντὶ τῆς ἐξουσίας καί δυνάμεως τήν ὁποίαν εἶχον ὡς προεστῶτες ὑπὸ τούς Τούρκους· ἀλλ' οἱ τιμαριῶται τῆς Τουρκίας καί τῆς Εὐρώπης ἦσαν πολυκτῆμονες, καί εἶχον ὑποχειρίους τούς κατοικοῦντας εἰς τὰ τιμάρια των καί καλλιεργούντας τὰς γαῖας των, καί τούς μετεχειρίζοντο καί εἰς τόν πόλεμον· εἶχον ἄρα πραγματικὴν δύναμιν· εἶχον πλοῦτη, εἶχον καί ὅπλα· ἦσαν καί οἱ ἴδιοι πολεμικοί, καί δέν ἤθελον νά ἐξαρτῶνται αἱ ζωαὶ καί τὰ ὑπάρχοντά των ἀπὸ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. "Ἀπαντες οὗτοι ἠνώθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης κατ' αὐτῆς τῆς ἐξουσίας, καί τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῶν ὑψηκῶν των ἀπῶν, καί ἡ Εὐρώπη διωκῆθη πλέον ἢ πεντακόσια ἔτη κατ' αὐτόν τόν τρόπον. **Τόν τιμαριωτισμόν ἀσπάζονται καί οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τήν Ἑλλάδα**· ἀλλ' εἶναι πρό πάντων πτωχοί: ἂν δέ τινες ἔχωσιν ὀλίγα κτήματα, τὰ ἐξ αὐτῶν εισοδήματα δέν ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς ἀνάγκας των. Ἐφαντάσθησαν λοιπόν νά ἔχωσιν ὑπὸ τὴν διοίκησιν των τὰ ὅλα τῶν ἐπαρχιῶν, καί διά τῶν ὀπλων νά κατακυριεύσωσιν εἰς αὐτὰς **ἀποκαθιστάμενοι βασιλικοὶ**, καί ν' **ἀρπάξωσι** **διά τῶν ὀπλων τὰ δημόσια εισοδήματα**, καί **διά τούτων νά διατηρῶσι καί τὰ ὅπλα αὐτά, καί τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν εἰς ἑαυτούς. Ὁ δ' ἄρχηγός τῆς Ἑλλάδος, ἢ ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἔθνους νά μὴ δύναται νά διατάξῃ ἢ νά ἐνεργήσῃ, εἰμὴ ὅ,τι ἂν τὴν ὑπαγορεύωσιν αὐτοί, καί ὅταν θελήσωσι, νά τὴν καταπολεμῶσιν ὅλοι ὀμοῦ, ἢ καί νά καταπολεμῶσιν ἀλλήλους, ἐνασχολούντες ἀείποτε τό ἔθνος εἰς ἐμφυλίους ταραχὰς καί αἱματοχυσίας. Διὰ τοῦτο **ἀφ' οὗ ἤλθεν ὁ Ἀναγνώστης Δελιγιάννης εἰς τὰ Τρίκορφα, ἐπιπλήττει τόν ἀδελφόν του Κανέλλον παραχωρήσαντα εἰς τόν Κολοκοτρῶνην τὰ ὅπλα (= τὴν ἀρχηγίαν τῶν ἐνόπλων)** τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης, ὡς ἂν εἰ ἀνήκον**

οί Καρυτινοί εις τήν οικογένειάν των, καί ἐχρεώσθων νά διοικῶνται παρ' αὐτῶν, ἄν καί ἀπολέμων, εις τόν πόλεμον. Ἄλλ' ὁ μὲν Κανέλλος κατ' ἐκεῖνην τήν περίστασιν τοῦ περὶ τῶν ὄπλων ἐπικειμένου κινδύνου **ἔδειξε καί φρόνησιν καί ἀγάπην πρὸς τήν πατρίδα, προθυμηθεὶς νά ψηφισθῆ** ὑπὸ τῶν προκρίτων ἀρχιστράτηγος καί νά διοικῆ τὰ ὄπλα τῆς ἐπαρχίας ἐκεῖνης ὁ γέρον Κολοκοτρώνης, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐπαναστάσεως εις τήν Πελοπόννησον, ὁ καί παρά πάντων πολέμαρχος θεωρούμενος. Οἱ δ' Ἕλληνες, οἵτινες ἔλαβον τὰ ὄπλα, ἀποφασίσαντες νά ἀποθάνωσιν ἢ νά ζήσωσιν ἐλευθεροί, πρό πάντων οἱ μυριοὺς ὑποστάντες κινδύνους διὰ τὰ ἐπαναστάσῃσι τὸ ἔθνος κατὰ τῶν τυράννων, καί μάλιστα ὁ ἀρχιμανδρίτης **Δικαῖος, ὁ Ἀγαγώσταράς καί ἄλλοι ἑταῖροι ἐνθουσιασταὶ τῆς ἐλευθερίας**, μεταξύ τῶν ὁποίων εἰσὶν οἱ φρονούντες ὅτι οἱ πλείοτεροι τῶν ὀλιγαρχικῶν ἐτυράννων τοὺς χριστιανούς πολὺ ἀπανθρωπότερον ἢ οἱ Τοῦρκαι, ὅτι δέν θ' ἀπομάθωσιν ὅ,τι ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἔμαθον ἐν ᾧ μάλιστα ἐγήρασαν εἰς τὰς ἕξεις των, καί ἐπομένως **δέν ἀγαπῶσι τήν ἰσονομίαν καί τήν ἐλευθερίαν**· θεωροῦντες δέ ὅτι εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς εἶν' ἀδύνατον νά στερεωθῆ νέα τάξις πραγμάτων, ἄν δέν καθαρισθῆ ἡ πόλις ἀπὸ τοὺς εὐρίσκοντας τήν τροφήν καί τήν ζωὴν των εις τήν παλαιάν· βλέποντες τοὺς ὀλιγαρχικούς ὅτι φιλονεικοῦσι περὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καί τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων μέ τόν Ὑψηλάντην, καί θέλουσι νά τόν ὑποβάλλωσιν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Γερουσίας των, καί ἀντιπιοῦνται τὰ ὄπλα τῆς πατρίδος· συλλογιζόμενοι ὅτι αὐτοὶ εἶναι ὁ ἀρχηγός, ὅστις διωρίσθη ἀπὸ τόν Γ. ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς, τόν ἀρχηγόν τῆς ἐπαναστάσεως, πληρεξούσιος αὐτοῦ εις τήν Ἑλλάδα καί ἀρχιστράτηγος, καί ὅτι **διὰ νά εὐδοκιμήσῃ ἡ ἐπανάστασις ἀνάγκη εἰς καί μόνος ἀρχηγός νά ὑπάρχη καί νά διευθύνῃ τὰ τε πολιτικά καί τὰ πολεμικά**· φοβούμενοι δέ μή ἀντεπεργούντες εἰς αὐτόν διὰ τὰ ἴδια τέλη καί συμφέροντα, ματαιώσωσι τόν σκοπόν τῆς ἐπαναστάσεως, καί προξενήσωσιν ἐπομένως τοῦ ἔθνους τόν ὄλεθρον, νομίζουσι καί τὸ ἔγκλημα αὐτὸ ἀναγκαῖον διὰ τήν κοινὴν σωτηρίαν· καί **αὐτοὶ προδιέθηκαν ἤδη τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν ὀλιγαρχικῶν**. Ὁ δέ Ὑψηλάντης νομίζει χρέος του πρὸς τόν Γ. ἐπίτροπον τῆς Ἀρχῆς, εἴτε φανταστῆς εἴτε πραγματικῆς, πρὸς τε τήν πατρίδα καί πρὸς τόν ἑαυτόν του, νά μή ὑπείξῃ εἰς τὸ αὐτογνώμον γερούσιος **συνεστηκίας ὄχι κατ' ἐκλογὴν τοῦ λαοῦ**, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῆς μελῶν καί τῶν τυχόντων κατὰ τὰ Τρίκορφα ὀλιγαρχικῶν ἢ τῶν ὀπαδῶν των, καί δέν ὑπέκει εἰς τήν γενομένην ἀπόφασιν. Ὅθεν, **ἀφ' οὗ ἤρχισαν καί πάλιν φιλονεικίαι μεταξύ Ὑψηλάντου καί Γερουσίας**, καί προῦβάλλοντο ἐκατέρωθεν ἄρθρα διοργανοῦσθαι πολιτικῶ συστήματος ἀντιπίπτοντα πρὸς ἄλληλα, καί ὁ Ὑψηλάντης ἐπέμεινε ζητῶν πρό πάντων τήν μετὰ πληρεξουσιότητος ἀρχιστρατηγίαν καί διοίκησιν τῶν στρατευμάτων, καί οἱ Γερουσιασταὶ ἀντέτεινον, καί πρὸς τοῖς ἄλλοις τόν εἶπον, ὅτι: *ἂν δέν ἤθελε νά δεχθῆ ὅ,τι τόν παρεχώρουν ἡμπόρῃ καί νά φύγῃ*, ὡς τοὺς ἠπειλήσεν αὐτοὺς ἐκεῖνος ἐπ' ἐλπίδι νά τοὺς ὑποχρεώσῃ νά ἐνδώσῃσι τέλος ἀναχωρεῖ διὰ τήν Καλαμάταν, θεν ἐμελλε τάχα ν' ἀποπλεύσῃ εις τήν Στερ. Ἑλλάδα. Τότε δὴ **στρατιῶται τῆς ἡγουμένου τοῦ Σμυρναίου Γεωργίου Σπηλιωτοπούλου ἐκινήθησαν ὡς ἂν διὰ νά φονεύσωσι τοὺς ὀλιγαρχικούς**, καί ἤδη τουφεκίζοντες εἰς σημεῖον τοῦ **νά συναχθῆ εἰς τὰ Βέρβενα ὄλος ὁ στρατός**, ἐφώναζον καί τοὺς ἠπειλούν, διότι: *τάχα ἤθελον νά διώξωσιν, ὡς ἔλεγον, τὸν αὐθέντην, ὅστις ἤθελε νά ἐλευθερώσῃ τήν πατρίδα*. **Αὐτοὶ δ' ἐκλεισθησαν εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Π. Μαυρομιχάλη**, ὅπου εὐρέθησαν συνηγμένοι· καί τινες Μανιάται ὡς καί ἄλλοι Πελοποννήσιοι, στρατιῶται τῶν κεκλεισμένων, συνηθροίσθησαν πρό τῆς θύρας τοῦ εἰρημένου καταλύματος νά φυλάξωσι τοὺς ἀρχηγούς των. Ἄλλὰ τί

ηδύναντο νά κάμωσιν ολίγιστοι πρὸς πλείστους, ἂν δὲν ἦτο μετ' ἐκείνων καὶ ὁ Κολοκοτρῶνης κεκλεισμένος κατὰ τύχην. Οὗτος θέλει νά ἐξέλθῃ, νά καθησυχᾷ τὴν ὀχλαγωγίαν· ἄλλ' οἱ Δελιγιάνναι καὶ ἄλλοι ὀλιγαρχικοὶ δὲν τὸν ἀφίνοσι, διότι τὸν ὑποπτεύουσι καὶ αὐτὸν ὡς ὑποκινήσαντα τοὺς στρατιώτας· ἐξῆλθε μ' ὅλον τοῦτο, καὶ οἱ στρατιῶται τὸν περιεκύκλωσαν καὶ ἐφώναζον: **θά τοὺς φονεύσωμεν· ἐδίωξαν τὸν αὐθέντην· μᾶς ἐτυράνουν τοσοῦτον χρόνον ὡς Τοῦρκοι καὶ αὐτοί· τώρα θά μᾶς ἀπολέωσι διὰ τὰ τέλη των.** Ὁ δὲ Κολοκοτρῶνης, ἀφ' οὗ τοὺς ἀπεμάκρυνε ἀπὸ τοῦ Μαυρομιχάλη τοῦ κατάλυμα, ἤσυχάσατε, τοὺς λέγει, "Ἕλληνες· ὁ αὐθέντης δὲν φεύγει· σὰς ἐγγυῶμαι ἐγὼ περὶ τούτου· ἄλλ' ἂν θέλετε νά τοὺς φονεύσετε, φονεύσατε πρῶτον ἐμέ, καὶ ἔπειτα κάμετε ὅ, τι θέλετε...."

(β) Φωτάκου

Ἀπομνημονεύματα

[ἔκδ. 1955] σελ. 154-157

Μετὰ 4 ἡμέρας ἔλαβεν ἡ Ἐφορία τῆς Πελοποννήσου τὸ ἀκόλουθον γράμμα ἀπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην ὅτι ἦλθεν εἰς "Υδραν:

Εὐγενέστατοι καὶ φιλογενέστατοι Ἐφοροὶ τῆς Πελοποννήσου

Μετὰ ἐπίπονον ὀδοπορίαν καὶ θαλασσοπορίαν ὁ παντοδύναμος θεὸς καὶ ὑπέρτατος προστάτης τῆς κοινῆς πατρίδος μετ' ἐξέλιπε νά φθάσω εἰς "Υδραν κατὰ πρῶτον, ἐξ ἧς στέλλω τὸ παρόν· δηλοποιῶ εἰς τὴν φιλογενεϊάν σας, ὅτι ἀποστέλλομαι παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τοῦ σεβαστοῦ μοι αὐταδέλφου πληρεξούσιος στρατηγός τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος· διὸ μετὰ τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμόν σὰς προβάλλω νά φανερῶσθε τὴν ἀφίξίν μου εἰς τοὺς γενικοὺς καπεταναίους καὶ εἰς ὅσα ἄλλα μέρη θέλετε ἐγκρίνει· ἐπειδὴ δὲ ἔμαθον, ὅτι οἱ πολιορκούντες τὴν Τριπολιτσάν ἠτοιμάζοντο νά κάμουν ρεσάλτον, ἐγκρίνω, διὰ νά μὴ γίνῃ αἵματοχυσία πολλή, νά προσμένωσι τὸν αὐτόθι ἐρχομόν μου καὶ ἴσως παραδοθῶν μετ' ἐσθίας. Πρὸς τοῦτοις παρακαλῶ νά μοῦ γράψητε διὰ τῶν ἐπιφερόντων τὸ παρόν μου Κωνσταντίνου Καντιώτου καὶ Γεωργίου Ἀντωνοπούλου, τοὺς ὁποίους καὶ σὰς συσταίνω ὡς φιλογενεστάτους καὶ ἀξιοπιστούς, εἰς ποῖον μέρος πρέπει νά ἐξεμβαρκαρισθῶ. Ταῦτα καὶ μένω τῇ 6 Ἰουνίου "Υδρα.

Τῆς φιλογενεϊας ὑμῶν

Ὁ πατριώτης

Δημήτριος Ὑψηλάντης

πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς

Ἀπεφάσιον λοιπὸν τότε πολλοὶ νά υπάγουν νά τὸν προὔπανθησουν εἰς τὸ "Ἄστρος" καὶ ἐπῆγαν ὁ Πετρόμπεης, ὁ Κολοκοτρῶνης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Κανέλ, Δελιγιάννης, ὁ Π. Γιατράκος, ὁ Κεφάλας, ὁ Ἀρχ. Φλέσας, ὁ Ἀναγνωσταράς, ὁ Π. Πατρῶν, ὁ Βρεσθένης, ὁ Ἐλους, ὁ Σωτηράκης Χαραλάμης, ὁ Θάνος Κανακάρης, ὁ Ρήγας Παλαμήδης, ὁ Νικόλ. Ταμπακόπουλος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ "Ἄστρος" μετ' ἐξέλιπε, τοῦ ἐγένετο μεγάλη ὑπόδοχή, ἔρριψαν πολλὰ κανόνια, τοῦ ἐπλεξαν στεφάνους, καὶ ὅλη ἡ ἐπαρχία τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐκατέβηκεν ἐκεῖ διὰ νά τὸν ὑποδεχθῆ καὶ νά τὸν πολυχρονήσῃ. Ἐφερε μαζύ του ὁ Πρίγκηψ τὸν Π. Ἀναγνωστόπουλον, τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, τὸν Καντακουζηνόν, τὸν Γ. Τυπάλδον, τὸν Γ. Ἀντωνόπουλον καὶ τὸν Σάλαν ὡς

ύπασιπότην του, τόν Α. Πάικον, τόν Έμμ. Βασιλειάδην, τόν Φρ. Μαῦρον, τόν Ι. Λιβέριον, τόν Κ. Καντιώτην, τόν Στέφ. Βαλιάνον, τόν Διον. Όρφανόν, τόν Ν. Φλογαΐτην καί άλλους. ΟΙ δέ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὑπάλληλοι τοῦ Ὑψηλάντου καί ἦλθαν εἰς τὰ Τρίκορφα, δέν ἐβγήκαν δέ ἀπό τό πλοῖον ὄλοι μαζύ. Ἀπό τό "Ἄστρος ἐπεράσαμεν εἰς τόν Ἅγιον Ἰωάννην, καί ἀπό ἐκεῖ, ἀφοῦ τήν ἐπαύριον ἐγευματίσαμεν εἰς τίς Καμάρες τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐφθάσαμεν εἰς τὰ **Βέρβена**.

Καθώς ὁ Ὑψηλάντης ἐκατέβη εἰς τὰ **Βέρβена** εὐθύς ἐζήτησε φρουράν παρά τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος διέταξεν ἀπό τό Ἅγιοπετρίτικον σῶμα ἑκατόν στρατιώτας νά τόν φρουροῦν προσωρινῶς. Τήν δέ ἐπαύριον ἔγινε παράταξις εἰς τὰ Ἀλώνια τῶν Βερβένων καί ἐκεῖ ἀφοῦ ἐψάλη δοξολογία ἀπό τούς ἀρχιερεῖς, ἀνάβη ὁ Ν. Βάμβας ἐπάνω εἰς τό ὑψηλότερον μέρος, τό ὁποῖον εἶχαν φτιάσει ἐπίτηδες, καί ἀνέγνωσε τά ἔγγραφα, διὰ τῶν ὁποίων ἐδιωρίζετο ὁ Δ. Ὑψηλάντης πληρεξούσιος τοῦ γενικοῦ πληρεξουσίου ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς· καί μετὰ τό τέλος τῆς ἀναγνώσεώς των ἐφώνησαν «Ζήτω ἡ πατρίς, Ζήτω ὁ Ὑψηλάντης», καί ἔρριψαν πολλά κανόνια καί τουφέκια.

Μετὰ τοῦτο ἐζήτησεν ὁ Ὑψηλάντης τήν διάλυσιν τῆς ἐν Καλτεζαῖσις Γερουσίας καί προσέτι νά τοῦ δοθῆ ἔγγραφος ἡ πληρεξουσιότης νά διοικῆ. Τοῦτο ὁμως δέν ἐπαραδέχθησαν οἱ ἄρχοντες· καί ὁ Ὑψηλάντης τότε ἐδυσωρεστήθη καί ἠτοιμάζετο νά φύγη διὰ τās Καλάμας.

Οὗτος διόλου δέν ἀντέπραπτεν εἰς τὰ σχέδια τῶν προκρίτων καί ἰδίως τῶν Ἀχαιῶν, ἐξ ἐναντίας δέ οὔτοι ἀντέπραπτον εἰς τὰ σχέδια ἐκείνου, τά ὁποῖα ἦσαν καλά διὰ τήν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους. Καί τῶν προκρίτων ἐπίσει ἡ γνώμη δέν ἦτο κακή διὰ τήν πατρίδα, ἀλλ' ἐπειδὴ οὔτοι ἦσαν συνηθισμένοι νά ἀρχουν τούς ἐκυρίευσε πολὺς φόβος ἀπό τόν Ὑψηλάντην, διότι αὐτός ἐπεριστοιχίθη ἀπό τό σύστημα τῶν Κλεφτοκαπεταναίων, καί ἀπό τόν μικρόν λαόν, οἵτινες τόν ἠγάπησαν καί τόν ἐσεβάσθησαν ὡς ἄνδρα κοινωφελῆ καί ἐνάρετον, καί τόν ἐθεώρησαν ὡς φραγμόν εἰς τήν μεταξύ των ἀντιζηλίαν περὶ τοῦ ποῖος νά γίνῃ πρῶτος τῶν άλλων.

Ὁ Ὑψηλάντης δέν εἶχε καμμίαν πλεονεξίαν, οὔτε ἐπιθυμίαν εἰς ὑλικά συμφέροντα, καί δι' αὐτό τοῦτο ἐκέρδισε τήν ἀγάπην τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ, καί διήγγειρε τήν ἀντίπραξιν τῶν ἀρχόντων εἰς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ. καί διότι ἄλλως ἐδίδεν ἐλευθερίαν εἰς τούς λαούς νά ἔχωσι ψήφον καί χωρὶς τῆς ψήφου των νά μὴ ἔρχονται ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτόνητοι, καί ὡς ἐκ τούτου καί ἀνίκανοι, εἰς τās συνελεύσεις καί εἰς τὰ πολιτικά καί διοικητικά πράγματα, ἀλλά νά προτιμῶνται οἱ ἰκανοί.

Ἄλλὰ ταῦτα δέν ἤρσαν εἰς τούς κοτζαμπάσηδες, διότι οὔτω πως ὁ λαός ἐφωτιζέτο. Ἡ δέ φιλοτιμία καί ἡ φιλοδοξία τῶν προκρίτων ἔφερε τὰ πράγματα εἰς τόν Δ. Ὑψηλάντην καί εἰς τόν Θ. Κολοκοτρώνη, τόν ὁποῖον μάλιστα ἐφθόνησαν, καί ἀντενέργησαν νά μὴ κυριεύσῃ τās Πάτρας, ὡς κατωτέρω θέλομεν διηγηθῆ, φοβούμενοι μήπως γίνῃ ἐκεῖ κέντρον τῆς φατριάς τῶν Ὑψηλάντων. Τοιαῦτα ὑποψίαί τούς κατέλαβον.

Ἡ δέ ραδιουργία τῶν Πελοποννησίων ἐνώθη μέ τῶν Φαναριωτῶν τήν μηχανορραφίαν καί ἀρχομανίαν, καί ἰδίως μέ τήν τοῦ Α. Μαυροκορδάτου, Κωστάκη Καρατζᾶ καί τοῦ Θεοδώρου Νέγρη, ὡς καί τῶν Δυτικοελλαδιτῶν, οἵτινες ἠθέλησαν νά κάμουν ἄλλο ἰδικόν των πολιτικόν σύστημα, διότι ἐσύστησαν εἰς τήν πατρίδα των Δυτικὴν Ἑλλάδα πριγκηπάτον, καί πρίγκηπα αὐτοῦ ἐξέλεξαν τόν Α. Μαυροκορδάτον. Οὔτω πως οἱ Φαναριῶται τούς ἐγέλασαν, διότι μὴ ἔχοντες καμμίαν πολιτικὴν δύναμιν ἐπήραν τήν τῶν ἐντοπιῶν, τούς ὁποῖους

είχαν έρμαιον εις τάς θελήσεις των, τούς έχόρταιναν δλο σχέδια καλά δι' αυτούς, καί έδω καί εκεί τούς έρριπαν τόν φόβον λέγοντες εις αυτούς τί θά πάθουν από τόν 'Υψηλάντην καί τόν Κολοκοτρώνη, όταν λείψουν αυτοί από τά πράγματα. Διά τοιούτων άπατηλών μέσων οι περί τόν Μαυροκορδάτον έδιαίρεσαν τούς πτωχούς τῷ πνεύματι, καί άπεφάσισαν νά καταβάλουν τόν 'Υψηλάντην. **Η δυστυχία τής 'Ελλάδος υπήρξε**, διότι δέν εύρέθη έξοχον πνεύμα εις τόν 'Υψηλάντην διά νά τούς καταστρέψη, άλλ' έχων αγαθοῦ ανθρώπου σπλάγγνα καί πατριωτισμόν, άφηκεν αυτούς νά αντιπράττωσιν εις τά καλά τής πατρίδος.

ΛΑΪΚΗ ΣΤΑΣΙΣ

'Αλλά προτού νά φύγη ό 'Υψηλάντης διά τό Λεοντάρι **ανεφάνη όχλαγωγία διά νά σκοτώσουν τούς προϋχοντας**, οι όποιοί δέν ήθέλησαν νά αφήσουν έλευθέραν τήν διοίκησην, ώς ήθελεν ό 'Υψηλάντης· καί αυτήν τήν έκίνησεν ό Σωτηράκης 'Ιωάννου Παπαγιαννόπουλος από Βαλτεσιόνικον τής Γόρτυνος· αυτός μέ άλλους πολλούς τήν ειχεν όργανίσει πρό ήμερῶν.

'Αλλ' ό **Κολοκοτρώνης έβγήκε καί τούς καθούχασε διά τής δημηγορίας του**, άφου έγινε πρώτα σύντροφός των καί τούς έβγαλε ξεμακρα του χωριού διά νά τούς όμιλήση. Τούς ειπεν, ότι θά τούς όμιλήση καί έπειτα από τήν όμιλίαν δ,τι άποφασίσουν θά τούς είναι σύντροφός των· διότι καί αυτός επιθυμεί τόν σκοτωμόν τών άρχόντων. "Επειτα τούς έφερε διάφορα παραδείγματα καί λόγους τής εποχής εκείνης, καί εις τό τέλος ειπεν:

—'Αλλ' αν τούς σκοτώσωμεν, νά τόν βεβαιώσουν τί θά ειπή ό κόσμος καί οι λοιποί χριστιανόί καί οι βασιλείς τής Εύρώπης· θά τό έπαινέσουν· ή θέλουν τό κατηγορήσει· Θά ειπουν ότι, οι "Ελληνες δέν επαναστάτησαν νά σκοτώσουν τούς Τούρκους, τούς τυράννους των, άλλα σκοτώνονται οι 'Ιδιοί μεταξύ των καί σκοτώνουν τούς προκρίτους των καί δέν είναι άξιοι έλευθερίας!

Οι λόγοι αυτοί έκαμαν τό πλήθος καί διελύθη, άφου τούς ύπεσχέθη, ότι θά τούς φέρη όπίσω τόν 'Υψηλάντην.

Εις δε τήν άνωμαλίαν ταύτην τών Βερβένων ό Κανέλος Δεληγιάννης εκράτει τόν Κολοκοτρώνη από άγάπην καί φιλοπατρίαν, φοβούμενος μήπως γίνη θύμα τής όχλαγωγίας, καί όχι, ώς λέγεται, ότι τόν ύπώπτευαν μήν ένωθη μέ τόν όχλον. Μάλιστα δε τότε ήσαν καί οι δύο αγαπημένοι καί ένωμένοι...

(γ) 'Ι. Φιλήμονα

(*Δοκίμιον 'Ιστορικόν Δ' 89*):

"Ήδη οι στασιασταί έπλησίασαν προς τό κατάλυμα του Μαυρομιχάλου κράζοντες: «**Θέλομεν τόν άφέντη μας!! Αυτός ήλθε νά σώση τήν πατρίδα, καί οι κοτσαμπάσιδες θέλησαν νά τόν διώξουν. Σκότωμα τούς τυράννους!!**» καί άλλα πάμπολλα. Παρά τῷ Μαυρομιχάλη εύρέθησαν ό Κολοκοτρώνης, Κρεββατάς, Δεληγιάννα καί άλλοι, οι μέν κατά σύμπτωσιν, οι δε προσφυγόντες ένεκα φόβου. 'Ολίγοι Λάκωνες στρατιῶται του Μαυρομιχάλου καί έτεροι τῶν προκρίτων διετέθησαν προς ύπεράσπισιν τής οικίας. 'Ο Μαυρομιχάλης πρώτος άπέτεινε λόγους τινάς προς τό πλήθος, ύπισχνούμενος αὐτῷ οὐχί μόνον τήν επιστροφήν, άλλα καί **τήν άναγνώρισιν του όργανισμου του 'Υψηλάντου**. 'Επιμένοντος όμως τούτου καί μή διαλυομένου, άπεφάσισεν ό Κολοκοτρώνης, ίνα εξέλθη καί όμιλήση έν τῷ μέσῳ αὐτου. 'Αποτρεπόμενος δε παρα του Κανέλλου Δεληγιάννου καί τῶν άλλων, λόγω μέν, ίνα μή κινδυνεύση, φόβῳ δε, ίνα μή ένωθη καί οὗτος

μετά τῶν Ξεω, παρετήρησεν ἀγανακτῶν: «*Ἄφτε με νά φύγω, γιατί, ἄν γένη ἀρχή καί πέση ἓνα τουφέκι, ὅλους θά μάς σκοτώσουν*». Τελευταίον, τῆς οἰκίας τοῦ Μαυρομιχάλου ἀπειλουμένης σφοδρότερον, ὁ Κολοκοτρώνης ἐξῆλθε μετά τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου καί ὀλίγων στρατιωτῶν, κράξας εὐθύς μεγάλη τῆ φωνῆ: «*Ἕλληνες!! τί θέλετε; ἐλάτε μαζί μου*»· κυκλωθεῖς δέ προεχώρει ἐπιτηδείως, ὅπως ἀπομακρύνῃ τό πλῆθος ἐκ τῆς τοῦ Μαυρομιχάλου.

(δ) Σέ συνάρτηση μέ τήν ὑποφώσκουσα ἀντίθεση προκρίτων — Ὑψηλάντη δέ φαίνεται ἄσκοπο νά παρατεθεῖ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπό τήν προκήρυξη τοῦ Ὑψηλάντη (τῆς 6/18 Ὀκτωβρίου 1821), μέ τήν ὁποία καλοῦσε τό λαό νά ἐκλέξει ἀντιπροσώπους γιά τήν Ἐθνοσυνέλευση (τῆς Ἐπιδαύρου). Ὑπογράμμισε ὅτι ὁ ἀγώνας δέν ἦταν μόνο γιά ἀπελευθέρωση ἀπό τόν ξένο δυνάστη, ἀλλά καί ἀπό κάθε ἄλλη ἀδικία, μεροληψία, τυραννία. «*Ἦλθον, ἔγραφε, διά νά διεκδικήσω τήν τιμήν, τήν ζωήν, τήν περιουσίαν σας· ἦλθον νά σᾶς δώσω νόμους δικαίου, δικαστήρια ἀμερόληπτα... Καιρός εἶναι νά παύσει πλέον ἡ τυραννία ὄχι μόνο τῶν Τούρκων ἀλλά καί ἡ τυραννία τῶν ἀτόμων ἐκείνων, τά ὁποῖα συμμεριζόμενα τῶν Τούρκων τά αἰσθήματα, ζητοῦν νά καταπιέζου τόν λαόν.....* (Βλέπε: *Τά ἑλληνικά Συντάγματα 1822-1952, σελ. 20*)

7 Ἐκλογικός νόμος δέν ὑπῆρχε· ψηφίστηκε ἀργότερα (9 Νοεμβρίου 1822, ἀριθ. 17). Γιά τόν τρόπο «ἐκλογῆς» τῶν πρώτων «παραστατῶν» βλεπε παραπάνω: (α) σημ. 1 (γ) (μελέτημα τοῦ Ἰ. Τ. Βισβίζη) καί (β) στή σημ. 5 (α) τήν ἀφήγηση τοῦ Ἰ. Φιλήμονα.

8 Γράφει σχετικά ὁ Σπηλιόδης (*Ἀπομνημονεύματα Δ' α, σελ. 232*):

«πολλοί ἐκ τῶν λογίων μας, οἱ ὁποῖοι ἀνετράφησαν εἰς τήν Γαλλίαν, Ἄγγλιαν καί ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, καί ἐπιστρέφουν εἰς τήν πατρίδα στολισμένοι μὲν μέ πολλὰς γνώσεις ὠφελίμους εἰς τήν κοινωνίαν ἀλλά καί μέ τήν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ διαφθοράν καί κακοῆθειαν καί μέ τήν καταστρεπτικὴν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας ἀθρησκίαν».

Β' 'Ο πολιτειακός χαρακτήρας τῶν πολιτευμάτων τοῦ 'Αγώνα τῆς 'Ανεξαρτησίας'

(*δημοκρατικός καί φιλελεύθερος*)

1. Λέγοντας πολιτεύματα τοῦ 'Αγώνα ἐννοοῦμε τὰ πολιτειακά κείμενα πού συντάχτηκαν ἀπό τούς πρώτους μῆνες τῆς 'Επανάστασης κι ὡς τήν ἀφιξη τοῦ Καποδίστρια. Τά διακρίνουμε σέ δύο κατηγορίες: (α) Τοπικούς 'Οργανισμούς πού εἶχαν χαρακτήρα τοπικό (βλ. σημ. 4 τοῦ προηγούμενου μαθήματος) καί (β) Γενικά Πολιτεύματα πού ἀπευθύνονταν σέ ὅλη τήν ἐπαναστατημένη καί ἐπαναστατικά ἐλεύθερη χώρα.

Οἱ κυριότεροι Τοπικοί 'Οργανισμοί εἶναι τέσσερις:

- α. 'Ο 'Οργανισμός τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Δυτικῆς Χέρσου 'Ελλάδος (*ψηφίστηκε στό Μεσολλόγι τήν 9 Νοεμβρίου 1821*).
- β. 'Η Νομική Διάταξη τῆς 'Αντατολικῆς Χέρσου 'Ελλάδος (*ψηφίστηκε στό Σάλωνα τήν 15 Νοεμβρίου 1821*).
- γ. 'Ο 'Οργανισμός τῆς Πελοποννησ. Γερουσίας (*ψηφίστηκε στήν 'Επίδαυρο στίς 27 Δεκεμβρίου 1821*).
- δ. Τό Προσωρινόν Πολίτευμα τῆς νήσου Κρήτης (*ψηφίστηκε στούς 'Αρμένους στίς 20 Μαΐου 1822*).

Τά Τοπικά αὐτά πολιτεύματα, τά πρώτα «ἀνθη ἐλευθερίας», ψηφίστηκαν ἀπό τοπικές συνελεύσεις (*πού εἶχαν συγκληθεῖ χωρίς προϋπάρχοντα ἐκλογικό νόμο*) μέ συμμετοχή κυρίως προεστών καί ὀπλαρχηγῶν, δηλαδή τῆς ἡγεσίας πού προϋπήρχε καί τῆς ἡγεσίας πού τώρα ἐβγαίνει στό προσκήνιο μέσα ἀπό τίς φλόγες τοῦ 'Αγώνα. 'Οργάνωσαν τοπικές διοικήσεις μέ βάση ἀποκεντρωτική, σκόπευαν σέ ἀντιμετώπιση τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν καί ὑποδήλωναν (*τό 1 καί 4 καί μέ τόν τίτλο τους*) τήν προσωρινότητά τους. Οἱ ἀνάγκες ὅμως τοῦ 'Αγώνα καί στοιχειώδης πολιτική σύνεση ὑποδείκνυαν τόν παραμερισμό τοῦ τοπικιστικοῦ πνεύματος καί τή δημιουργία Κεντρικῆς διοικήσεως.

'Η πρώτη 'Εθνοσυνέλευση (βλ. παρακάτω) μέ σαφήνεια διατύπωσε τήν πολιτική βούλησή της: οἱ Τοπικοί 'Οργανισμοί νά ὑπάγονται στήν Κεντρική Διοίκηση²: ἡ δευτέρη 'Εθνοσυνέλευση μέ τό ψήφισμα τῆς 30 Μαρτίου 1823 θεώρησε σκόπιμο νά καταργήσει τίς τοπικές γερουσίες.

Τά γενικά πολιτεύματα τοῦ 'Αγώνα, τά ὅποια ψηφίστηκαν ἀπό ἀντίστοιχες ἐθνοσυνελεύσεις εἶναι 3*:

* Κατά τή διάρκεια τοῦ 'Αγώνα τῆς 'Ανεξαρτησίας πραγματοποιήθηκαν περισσότερες ἀπό τρεῖς 'Εθνοσυνελεύσεις, κάποτε μάλιστα μέσα σέ κλίμα σύγχυσης ἢ ἀνετεγκλήσεων· ἐμεῖς ὅμως περιοριζόμαστε σέ κείνες μόνο πού ψήφισαν συνταγματικά κείμενα καί εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Α' 'Εθνοσυνέλευση στήν 'Επίδαυρο (1821-22)

- α. Τό Προσωρινό Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος ἢ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου (ψηφίστηκε ἀπὸ τὴν Α' Ἐθνοσυνέλευση στὴν Ἐπίδαυρο τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822).
- β. Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου, ἢτοι προσωρινόν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (πρόκειται γιὰ ἀναθεώρηση τοῦ προηγουμένου στὰ μὴ βασικά σημεῖα του· ψηφίστηκε ἀπὸ τὴ Β' Ἐθνοσυνέλευση στὸ Ἄστρος τὴν 29 Μαρτίου 1823).
- γ. Πολιτικόν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος (ψηφίστηκε ἀπὸ τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση στὴν Τροιζήνα, τὴν 1 Μαΐου 1827³). Εἶναι πληρέστερο ἀπὸ τὰ δύο προηγούμενα καὶ θεωρεῖται ὅτι ἦταν τὸ πιὸ δημοκρατικὸ καὶ φιλελεύθερο σύνταγμα τῆς ἐποχῆς του⁴.

2. Τὰ συνταγματικά κείμενα τοῦ Ἀγῶνα προέρχονται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφή τους, ἀπὸ ποικίλες ἐπιδράσεις.^(α) Πρῶτα θυμίζουμε τίς τοπικὲς συνήθειες (τοπικὴ αὐτοδιοίκηση κτλ.) καὶ τίς προσωπικὲς βλέψεις καὶ τοὺς ἀνταγωνισμοὺς — ἔκδηλους ἢ ἀφανέρωτους — γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε λόγος στὸ προηγούμενο μέρος.

(β) Ἔπειτα εἶναι οἱ ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κλασικὴ ἀρχαιότητα πού μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση ἀναβίωσαν στὰ χρόνια τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, ὅπως εἶδαμε στὸ κεφ. 2. Εἶναι ἀκόμη οἱ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν πολιτειακὸ στοχασμὸ καὶ τίς μεγάλες Ἐπαναστάσεις τοῦ 18ου αἰῶνα (ἀμερικανικὴ διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρτησίας, 4 Ἰουλίου 1776, Γαλλικὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη, 26 Αὐγ. 1789, καθὼς καὶ τὰ συνταγματικά κείμενα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, κυρίως τοῦ 1793 καὶ 1795). Τέλος, εἶναι τὰ ἴδια τὰ κείμενα πολιτειακοῦ στοχασμοῦ τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ· θυμίζουμε ἰδιαίτερα τὴ «Νέα Πολιτικὴ Διοίκηση» τοῦ Ρήγα καὶ τὴν «Ἑλληνικὴ Νομαρχία»^(ε) Καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρήσουμε ἄγνωστα τὰ συντάγματα τῶν Ἐπτὰ Νησιῶν τοῦ Ἰονίου (1803, 1817), τὰ ὁποῖα βέβαια συντάχτηκαν κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίνευση ξένων «προστατῶν», ἀλλὰ ὑπῆρξαν ὅπωςδῆποτε τὰ πρῶτα συνταγματικά κείμενα πού δοκιμάστηκαν στὸν ἑλληνικὸ χῶρο πρὶν ἀπὸ τὸ 1821.

Ὅλες οἱ παραπάνω ἐπιδράσεις, πού φορεῖς τους ὑπῆρξαν οἱ ἐπαναστατημένοι Ἕλληνες (ντόπιοι καὶ νεοφερμένοι) καὶ οἱ ἐκτιμήσεις τῶν συγκεκριμένων τότε ἀναγκῶν καὶ, ἀναμφίβολα, καὶ οἱ προσωπικὲς

Β' Ἐθνοσυνέλευση στὸ Ἄστρος Κυνουρίας (1823)

Γ' Ἐθνοσυνέλευση στὴν Τροιζήνα (1827)

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1829 (ἐπὶ Καποδίστρια) συνήλθε ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευση στὸ Ἄργος, ἡ ὁποία βασικὰ ἔδωσε τὴν ἔγκρισή της γιὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια.

ἐπιδιώξεις, ὀδήγησαν στή σύνταξη τῶν τοπικῶν καί γενικῶν Πολιτευμάτων τοῦ Ἄγωνα, πού ὄλα τους ἔχουν **χαρακτήρα δημοκρατικό καί φιλελεύθερο**.

3. Πρὶν ὅμως ἐπιχειρηθεῖ τεκμηρίωση αὐτοῦ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν συνταγματικῶν κειμένων εἶναι ἀνάγκη νά γίνει διευκρίνιση τῶν ὄρων: «**δημοκρατικό καί φιλελεύθερο**⁵».

Δημοκρατικό εἶναι τό πολίτευμα, ὅπου ἱεραρχικά ἀνώτερο ὄργανο τῆς πολιτείας εἶναι ὁ λαός· αὐτός ἔχει κυρίαρχη ἐξουσία· ἡ βούλησή του εἶναι ἡ ἀνώτερη πολιτειακή βούληση, στήν ὁποία ὑποτάσσονται τά ὄργανα τῆς πολιτείας καί τά ἄτομα. Δημοκρατία εἶναι τό πολίτευμα ὅπου οὐσιαστικά τῆ νομοθετική ἐξουσία ἀσκεῖ ὁ λαός ἄμεσα (*ὅπως ἦταν στήν ἀρχαιότητα*) ἢ ἔμμεσα μέ αἰρετοῦς ἀντιπροσώπους του, ὅπως γίνεται σήμερα στήν κοινοβουλευτική δημοκρατία.

Φιλελεύθερο εἶναι τό πολίτευμα πού σέβεται τήν προσωπικότητα τοῦ πολίτη καί τοῦ ἀναγνωρίζει ἐλευθερίες. Κατά τή φιλελεύθερη βιοθεωρία τό ἄτομο δέν εἶναι ἀπλό κύτταρο τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ὑποταγμένο σέ κοινωνιοκρατικούς σκοπούς· ἔχει ὄντοτητα χωριστή, ἀξία αὐτοτελή, προσωπικότητα σεβαστή. Ἡ ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς ἀξίας ἀπό τήν πλευρά τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐπιβάλλει στήν ἐξουσία περιορισμούς, προσδιορίζει γιά τόν πολίτη ἀτομικές ἐλευθερίες καί τίς περιφρουρεῖ. Ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζει κάποια ὄρια ἐλευθερίας τοῦ πολίτη ἀπαραβίαστα καί μία κατηγορία ἀγαθῶν, τά ὁποῖα ἀπολαμβάνει ὁ πολίτης, ἐνῶ ἡ πολιτεία δέν μπορεῖ νά τά θίξει παρά μόνο ὡς κάποιο ὄριο καί ὅταν συντρέχουν εἰδικές προϋποθέσεις, πού κάνουν τήν ἐπέμβασή της ἀναγκαία γιά χάρη τῆς ἐλευθερίας τῶν ἄλλων πολιτῶν.

Δημοκρατία καί φιλελευθερισμός δέν εἶναι ταυτόσημες ἔννοιες· ἡ δημοκρατία ἀναφέρεται στήν ὄργάνωση τῆς πολιτείας, ὁ φιλελευθερισμός στίς σχέσεις ἀτόμων καί πολιτείας ὀργανωμένης. Δέν εἶναι ὁμοῦ καί ἄσχετες οἱ δύο ἔννοιες μεταξύ τους· ἡ γνήσια δημοκρατία προϋποθέτει τό φιλελευθερισμό (*προσωπική ἐλευθερία, ἐλευθερία γνώμης, ἐλευθερία τοῦ τύπου κτλ.*)· καί ὁ φιλελευθερισμός μπορεῖ νά πραγματοποιεῖ μόνο μέσα σέ καθεστῶς δημοκρατίας.

4. Ὁ φιλελεύθερος καί δημοκρατικός χαρακτήρας τῶν πολιτευμάτων τοῦ Ἄγωνα διαφαίνεται κυρίως ἀπό τά ἄρθρα τους γιά τά ἀτομικά δικαιώματα ⁶ καί γιά τή δομή τῆς νεοσύστατης πολιτείας⁷.

- α. Ὡς πρὸς τό πρῶτο θέμα (*τοῦ φιλελεύθερου χαρακτήρα*) παρατηροῦμε ὅτι σύμφωνα μέ τά σχετικά ἄρθρα τῶν 3 συνταγμάτων:
— ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι «ὅμοιοι» (κατά τό πρῶτο Σύνταγμα) ἢ «ἴσοι», (*κατά τά ἐπόμενα συντάγματα*) ἐνώπιον τῶν νόμων.

- έχουν τά ίδια πολιτικά δικαιώματα.
- διορίζονται στά διάφορα ύπουργήματα ανάλογα μέ τήν «ἀξίότητά» τους.
- έχουν δικαίωμα νά αναφέρονται στίς Ἀρχές.
- εἶναι ὄλων ἡ περιουσία, ἡ τιμή καί ἡ ἀσφάλεια κάτω ἀπό τήν προστασία τῶν νόμων.
- εἶναι ἐλεύθεροι νά διατυπώνουν τίς γνώμες τους μέ κάποιες προϋποθέσεις (*ἄρθρο γιά τόν "τύπο" δέν ὑπάρχει στό πρῶτο Σύνταγμα*).
- στήν ἐλληνική ἐπικράτεια καταργεῖται ἡ δουλεία κτλ.
- στήν ἐλληνική ἐπικράτεια ἀπαγορεύονται τά βασανιστήρια, κτλ. κτλ.

Ἐπίσης, σέ ἄλλα σημεῖα (*ἄρθρα*) γίνεται λόγος γιά ὑποχρέωση τῆς Πολιτείας νά προστατεύσει χῆρες καί ὄρφανά καί νά ἀνταμείψει ὄσους κάνουν θυσίες γιά τόν Ἀγῶνα.

Ἐπίσης, εἰσάγεται μέ τό πρῶτο ἄρθρο τῶν Συνταγμάτων ἀνεξιθρησκία, μολοντί προβάλλεται ὡς ἐπίσημη θρησκεία ἡ Ὁρθόδοξη Ἀνατολική⁸.

Τέλος, ὑπόσχεται ἡ Πολιτεία νά ὀργανώσει συστηματική ἐκπαίδευση τῆς νεολαίας σέ ὄλη τήν ἐπικράτεια⁹ μέ τήν ἀλληλοδιδασκτική μέθοδο, πού κρινόταν ἀναγκαία τότε λόγω γενικῆς πενίας, ἀλλά καί χαρακτηρίζει δικαίωμα τῶν πολιτῶν νά ἐκλέγουν δασκάλους γιά τή μόρφωσή τους¹⁰.

Πρόβλημα γλώσσας δέν τίθεται μέ τά γενικά συνταγματικά κείμενα τοῦ Ἀγῶνα· ἦταν πολύ ζωντανό τό αἶτημα τοῦ Διαφωτισμοῦ γιά γλώσσα κατανοητή ἀπό τό λαό καί ἀντηχοῦσε ἀκόμη τό κήρυγμα τοῦ Ρήγα καί ἡ διδασκαλία τοῦ Κοραῆ¹¹. ἐξάλλου δέν εἶχε θεσμοθετηθεῖ (*ὅπως ἐγίνε ἀπό τήν Ἀντιβασιλεία ἀργότερα*) ἡ συστηματική ἀρχαιολατρία, ὥστε νά ἀντιπροβάλλεται ὡς ἐπίσημη γλώσσα ἄλλη ἀπό ἐκείνη πού μιλοῦσε καί ἐννοοῦσε ὁ τότε Ἑλληνισμός. Μόνο στή Νομική Διάταξη τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος ὀρίζεται ὅτι: «τήν σημερινήν γλώσσαν ἀναγνωρίζει ἐπὶ ἐπικρατοῦσαν γλώσσαν τῆς Ἑλλάδος»¹².

Σέ συνάρτηση μέ τίς ἀτομικές ἐλευθερίες ἀναφέρεται καί ἡ **ἀνεξαρτησία τῆς δικαιοσύνης**, πού ἔχει ἄλλωστε χαρακτηριστεῖ Παλλάδιο τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, γιατί αὐτή τίς προστατεύει καί ἀποτελεῖ προϋπόθεση, γιά νά μήν καταντοῦν οἱ ἐλευθερίες φενάκη. Ὅλα λοιπόν τά συντάγματα τοῦ Ἀγῶνα καθιέρωναν τήν ἀνεξαρτησία τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας¹³.

β. Ἡ **δημοκρατικότητα** τῶν πολιτευμάτων τοῦ Ἀγῶνα καταφαίνεται ἀπό τή θέση πού ἔχει στήν πολιτειακή δομή ὁ λαός, ἀπό τή διάκριση καί δόμηση τῶν ἐξουσιῶν, ἀπό τήν ἀναγνώριση δικαιώματος ψήφου σέ

όλους τούς ενήλικους πολίτες, από τήν αναγνώριση του δικαιώματος του πολίτη σέ όλους τούς μόνιμους κατοίκους τής 'Επικράτειας. Ειδικότερα:

Τήν 'Επανάσταση έκανε **όλόκληρο τό έθνος**, όχι μία τάξη ανθρώπων· τουτο φαίνεται σ' όλες τίσ διακηρύξεις τών επαναστατών, τοπικές και γενικές· τό ελληνικό έθνος διεκδικούσε πολιτική ύπαρξη και ανεξαρτησία και τό έθνος ανακηρύσσεται κυρίαρχο όργανο στή νεοπαγή πολιτεία· πανηγυρική και σαφής είναι ή διατύπωση του άρθρου 5 του συντάγματος τής Τροιζήνας: «ή κυριαρχία ένυπάρχει εις τό έθνος· πάσα έξουσία πηγάζει έξ αυτού και ύπάρχει υπέρ αυτού».

'Η **νομοθετική έξουσία** άσκειται έμμεσα, μέ αντιπροσώπους· έτσι καθιερώνεται (μέ όλα τά συντάγματα τής 'Επανάστασης) ή κοινοβουλευτική δημοκρατία: **Παράγοντες τής νομοθετικής έξουσίας** είναι τό βουλευτικό (βουλή) και τό εκτελεστικό (ή κυβέρνηση) ή άργότερα ό Κυβερνήτης. Κατά τό πρώτο σύνταγμα οι δυό παράγοντες ίσοσταθμίζονται· μέ τό δεύτερο σύνταγμα τό βουλευτικό ένισχύεται, ένω τό εκτελεστικό διατηρεί ένα δικαίωμα άναβλητικής άρνησικυρίας· μέ τήν άφιξη του Καποδίστρια τό βουλευτικό εκχωρεί για όρισμένο χρονικό διάστημα στον Κυβερνήτη έκτακτες έξουσίες· αλλά πρόκειται για θελημένη και χρονικά περιορισμένη παραχώρηση.

Τά μέλη του νομοθετικού και του εκτελεστικού είναι αίρετά· άρα σέ τακτά (μικρά) διαστήματα ή έξουσία ξαναγυρίζει στο λαό. Καί όλοι οί μόνιμοι κάτοικοι είναι πολίτες¹⁴ και έχουν όλοι δικαίωμα ψήφου. Αυτά όρίζονταν σέ μία περίοδο που καθολικό δικαίωμα ψήφου δέν ίσχυε ούτε στήν 'Αγγλία ούτε στίς 'Ενωμένες Πολιτείες τής 'Αμερικής¹⁵, ήταν όμως σύμφωνο μέ τίς συνήθειες τών 'Ελλήνων και τήν πνευματική - ιδεολογική προεργασία που είχε συντελεστεί μέ τόν Νοελληνικό Διαφωτισμό.

5. Τώρα, πώς από όλη αυτή τήν πολιτειακή προετοιμασία και τίς σαφείς πολιτειακές διακηρύξεις έφτασαν τά πολιτειακά πράγματα στο λεγόμενο 'Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832¹⁶ (που ποτέ δέν εφαρμόστηκε, γιατί μέ τήν έκλογή του 'Όθωνα και τήν άφιξη τής 'Αντιβασιλείας δόθηκε λύση άκόμη πιό μοναρχική), αυτό δέν μπορεί νά έννοηθεί παρά μόνο μέ παράλληλη ίστώρηση τής έξωτερικής πολιτικής τής περιόδου 1821-1832· ιδιαίτερα ένδιαφέρει ή παράγραφος που άναφέρεται στο διπλωματικό όργανό του 1830-1832 για τή ρύθμιση του 'Ελληνικού Ζητήματος¹⁷.

* άντιδιαστέλλεται προς τό δικαίωμα απόλυτης άρνησικυρίας, που οδηγεί σέ άδιέξοδο τήν πολιτική ζωή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- 1** Βάση του κεφαλαίου αυτού είναι τό φυλλάδιο Χ. Φραγκίστα, Τό δημοκρατικό και Φιλελεύθερον πνεύμα των πολιτευμάτων του 'Αγώνος, Θεσ/κη 1953.
- 2** Σύνταγμα της 'Επιδαύρου, Παράρτημα, παράγραφος ρα':
«Αί Γερουσίαι και ό "Αρειος Πάγος (= έτσι λεγόταν ή τοπική διοίκηση της 'Ανατολικής Στερεάς) και πάσα κατά μέρος κεντρική της 'Ελλάδος Διοίκησης, οργανισθείσα πρό της Παρούσης Γενικής του "Εθνους Συνελεύσεως, υπόκεινται έξις έντελώς εις τάς αποφάσεις της Διοικήσεως».
- 3** Τό Σύνταγμα της Τροιζήνας ίσχυσε ως τήν άφιξη του Καποδίστρια, πρώτου Κυβερνήτη· μέ ψήφισμά της της 18 'Ιανουαρίου 1828 ή ίδια Γ' 'Εθνοσυνέλευση άποφάσισε τήν άναστολή του συντάγματος, γιά νά διευκολύνει τόν κυβερνήτη προσωρινά στους γρήγορους χειρισμούς πού άπαιτούσαν οι περιστάσεις (κυρίως έσωτερική όργάνωση, στρατιωτικές επιχειρήσεις και διπλωματικές διαπραγματεύσεις γιά τά σύνορα). Τήν άναστολή έπικύρωσε και ή Δ' 'Εθνοσυνέλευση του "Αργους μέ ψήφισμα της 22 'Ιανουαρίου 1829' (βλ. Φραγκίστα, ό.π., σελ. 19, σημ. 10).
- 4** Α. Σβώλου, Συνταγματική 'Ιστορία της 'Ελλάδος, σελ. 50 κ.έ. Φραγκίστα, ό.π. σελ. 5.
- 5** 'Ακολουθούμε βασικά τήν ίδια πηγή, Φραγκίστα, ό.π. σελ. 7-9. 'Επίσης: Λουκά Αξελού (έπιμέλεια), Τά 'Ελληνικά Συντάγματα 1822-1952, σελ. 26 κ.έ.
- 6** Α. Σύνταγμα της 'Επιδαύρου, τμήμα Β':
Γενικά Δικαιώματα των κατοίκων της 'Επικρατείας της 'Ελλάδος
§ β' - "Όσοι αυτόχθονες κάτοικοι της 'Επικρατείας της 'Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν, εισίν "Ελληνες, και άπολαμβάνουσιν άνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δικαιωμάτων.
§ γ' - "Όλοι οι "Ελληνες εισίν **όμοιοι ένώπιον** των νόμων άνευ τινός έξαιρέσεως ή βαθμού, ή κλάσεως, ή αξιώματος.
§ δ' - "Όσοι έξωθεν έλθόντες κατοικήσωσιν ή παροικήσωσιν εις τήν 'Επικρατειαν της 'Ελλάδος, **εισίν όμοιοι** μέ τούς αυτόχθονες κατοίκους ένώπιον των Νόμων.
§ ε' - 'Η Διοίκησης θέλει φροντίσει νά έκδώση προσεχώς νόμον περι πολιτογραφήσεως των ξένων, όσοι έχουσι τήν έπιθυμίαν νά γίνωσιν "Ελληνες.
§ στ' - "Όλοι οι "Ελληνες, εις όλα τά αξιώματα και τιμάς έχουσι τό αυτό δικαίωμα· δοτήρ δέ τούτων μόνη ή **αξίότης** έκάστου.
§ ζ' - **'Η ιδιοκτησία, τιμή και άσφάλεια έκάστου των 'Ελλήνων, είναι υπό τήν προστασίαν των νόμων.**
§ η' - "Όλαι αι εισπραξεις πρέπει νά διανέμωνται δικαίως εις όλες τάς τάξεις και κλάσεις των κατοίκων, καθ' όλην τήν έκτασιν της 'Ελληνικής 'Επικρατείας· κάμμία δέ εισπραξις δέν γίνεται άνευ προεκδοθέντος Νόμου.

καί θ' - Τά βασιανιστήρια καταργούνται διά παντός, καθώς καί ἡ ποινή τῆς ἡμεύσεως.

Β. Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναθεώρηση τοῦ Συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου ἀπό τῆ β' ἐθνοσυνέλευση στό Ἄστρος):

ΚΕΦ. Β': Πολιτικά δικαιώματα τῶν Ἑλλήνων:

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Περὶ τῶν Πολιτικῶν Δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων

§ β'. Ὅσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσι εἰς Χριστόν, εἰσὶν Ἕλληνες, καί ἀπολαμβάνουσι ἀνευ τινός διαφοράς ὄλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ὁμοίως Ἕλληνές εἰσι, καί τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων ἀπολαμβάνουσι, ὅσοι ἔξωθεν ἐλθόντες, καί τὴν Ἑλληνικὴν φωνὴν πατρῶν ἔχοντες, καί εἰς Χριστόν πιστεύοντες ζητήσωσι, παρρησιαζόμενοι εἰς τοπικὴν Ἑλληνικὴν Ἐπαρχίαν Ἀρχήν, νά ἐγκαταριθμηθῶσι δι' αὐτῆς εἰς τοὺς πολίτας Ἑλλήνας.

γ'. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰσὶν ἴσοι ἐνώπιον τῶν Νόμων, ἀνευ τινός ἐξαιρέσεως.

δ'. Ὅσοι ἔξωθεν ἐλθόντες κατοικήσωσι, ἢ παροικήσωσι εἰς τὴν Ἐπικράτειαν τῆς Ἑλλάδος, εἰσὶν ἴσοι μέ τοὺς Ἕλληνας ἐνώπιον τῶν Νόμων.

ε'. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι δεκτοὶ ἐπίσης εἰς τὰ πολιτικά καί στρατιωτικά, καί εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς τιμὰς· δοτῆρ δέ τούτων μόνῃ ἐκάστου ἢ ἀξιώτης.

στ'. Ἡ ἰδιοκτησία, τιμὴ, καί ἀσφάλεια ἐκάστου Ἕλληνος, καί παντός ἀνθρώπου, ἐντός τῆς Ἐπικρατείας εὐρίσκομένου, εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Νόμων.

ζ'. Ὅλαι αἱ εἰσπράξεις πρέπει νά διανεμῶνται δικαίως, καί ἀναλόγως εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἐπικρατείας· κάμμία δ' εἰσπραξις δέν γίνεται ἀνευ προεκδοθέντος Νόμου· καί κανένας Νόμος περὶ εἰσπράξεως δέν ἐκδίδεται, εἰμὴ διὰ ἕν καί μόνον ἔτος.

→ η'. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νά κοινοποιῶσι ἄλλως τε καί διὰ τῶν τύπων τὰς δοξασίας των, ἀλλὰ μέ τοὺς ἀκολουθούσους τρεῖς ὅρους·

α'. Νά μὴ γίνεταί λόγος κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

β'. Νά μὴν ἀντιβαίνουσι εἰς τὰς κοινῶς ἀποδεδεγμένας ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς.

γ'. Νά ἀποφεύγωσι πᾶσαν προσωπικὴν ὕβριν.

→ θ'. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται ἀνθρώπος· ἀργυρώνητος δέ παντός γένους, καί πάσης θρησκείας, ἅμα πατήσας τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος, καί ἀπὸ τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀκαταζήτητος.

→ ι'. Κανένας δέν δύναται νά βιασθῆ νά διαφύγῃ τὸ ἀνήκον κριτήριον.

→ ια'. Καθένας δύναται νά ἀναφέρῃται πρὸς τὸ Βουλευτικὸν ἐγγράφως προβάλλων τὴν γνώμην του περὶ παντός πράγματος.

→ ιβ'. Ἡ Διοίκησις πολιτογραφεῖ ἄλλοεθνείς κατὰ τοὺς ἀκολουθούσους ὅρους:

α'. Νά διατρίψωσι πέντε ὁλόκληρα ἔτη, καί εἰς τὸ διάστημα τοῦτο νά μὴν ἀποδειχθῶσι ποτὲ ἐγκληματία, καί νά ἀποκτήσωσι ἐντός τοῦ πενταετοῦς διαστήματος ἀκίνητα κτήματα ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ.

β'. Τά μεγάλα ἀνδραγαθήματα, καί αἱ σημαντικαὶ ἐκδουλεύσεις εἰς τὰς χρεῖας

της Πατρίδος, ἐνούμεναι μέ τήν χρηστότητα τῶν ἠθῶν, εἶναι δικαίωματα ἱκανά εἰς πολιτογράφησιν.

ιγ'. Ὁ πολιτογραφούμενος ἀπολαμβάνει ἀμέσως τά δικαιώματα, κατά τοὺς §. β'. στ'. καί η'. τό δέ δικαίωμα τοῦ Παραστάτου, μετά δέκα ἔτη τῆς πολιτογραφῆσεως.

καί παρ. πε' (ἐπαναλαμβάνεται ἀκριβῶς τό θ' ἄρθρο τῆς Ἐπιδαύρου).

Γ. Πολιτικόν Σύνταγμα (τῆς γ' Ἐθνοσυνέλευσης στήν Τροιζήνα).

Κεφάλαιο Γ': Δημόσιο Δίκαιο τῶν Ἑλλήνων:

5. Ἡ Κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τό Ἔθνος· πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ αὐτοῦ, καί ὑπάρχει ὑπέρ αὐτοῦ.

6. Ἕλληνες εἶναι:

α'. Ὅσοι αὐτόχθονες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, πιστεύουσιν εἰς Χριστόν.

β'. Ὅσοι ἀπό τοὺς ὑπό τόν Ὄθωμανικόν ζυγόν, πιστεύοντες εἰς Χριστόν, ἤλθαν καί θά ἔλθωσιν εἰς τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν, διὰ νά συναγωνισθῶσιν ἢ νά κατοικήσωσιν εἰς αὐτήν.

γ'. Ὅσοι εἰς ξένας Ἐπικρατείας, εἶναι γεννημένοι ἀπό πατέρα Ἕλληνα.

δ'. Ὅσοι αὐτόχθονες καί μή, καί οἱ τούτων ἀπόγονοι, πολιτογραφηθέντες εἰς ξένας Ἐπικρατείας πρό τῆς δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος, ἔλθωσιν εἰς τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν, καί ὀρκισθῶσιν τόν Ἑλληνικόν ὄρκον.

ε'. Ὅσοι ξένοι ἔλθωσι καί πολιτογραφηθῶσιν.

7. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων.

8. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶναι δεκτοί, ἕκαστος κατά τό μέτρον τῆς προσωπικῆς του ἀξίας, εἰς ὅλα τά δημόσια ἐπαγγέλματα, πολιτικά καί στρατιωτικά.

Τό δικαίωμα τῆς Ἀντιπροσωπείας καί Πληρεξουσιότητος θά κανονισθῆ εἰς τόν περί ἐκλογῆς νόμον, ὁ ὁποῖος θά ἐπιδιορθωθῆ καί δημοσιευθῆ ἀπό τήν Βουλήν.

9. Ὅσοι ξένοι ἔλθωσι νά κατοικήσωσιν ἢ νά παροικήσωσιν εἰς τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν, εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν Νόμων.

10. Αἱ εἰσπράξεις διανέμονται εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἐπικρατείας δικαίως, καί ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου. Κάμμία δέ εἰσπράξις δέν γίνεται χωρίς προεκδομένον νόμον, καί κάνεις νόμος περί εἰσπράξεως δέν ἐκδίδεται εἰμὴ δι' ἓν καί μόνον ἔτος.

11. Ὁ νόμος ἀσφαλίζει τήν προσωπικήν ἐκάστου ἐλευθερίαν· κάνεις δέν ἤμπορεῖ νά ἐναχθῆ ἢ φυλακωθῆ εἰμὴ κατά τοὺς νομικοὺς τύπους.

12. Ἡ ζωῆ, ἡ τιμὴ καί τά κτήματα ἐκάστου, ἐντός τῆς Ἐπικρατείας εὐρισκομένου, εἶναι ὑπό τήν προστασίαν τῶν νόμων.

13. Κάμμία διαταγή περί ἐξετάσεως καί συλλήψεως ὁποιοῦνδήποτε προσώπων καί πραγμάτων δέν ἤμπορεῖ νά ἐκδοθῆ, χωρίς νά στηρίζεται εἰς ἱκανά δείγματα, καί νά περιγράφη τόν τόπον τῆς ἐξετάσεως, καί τά πρόσωπα καί πράγματα τά ὁποῖα πρέπει νά συλληφθῶσιν.

14. Εἰς ὅλας τὰς ἐγκληματικὰς διαδικασίας ἕκαστος ἔχει τό δικαίωμα νά ζητῆ τήν αἰτίαν καί φύσιν τῆς εἰς αὐτόν προσαφθείσης κατηγορίας, νά ἀντεξετάζεται πρὸς τοὺς κατηγοροὺς καί τοὺς μάρτυρας, νά παρουσιάζη μαρτυρίας ὑπέρ

εαυτοῦ, νά λαμβάνη εἰς βοήθειάν του συμβούλους, καί νά ζητῆ ταχεῖαν ἀπόφασιν ἀπό τό δικαστήριον.

15. Ἐκαστος πρό τῆς καταδίκης του δέν λογίζεται ἔνοχος.

16. Κάνεις δέν κρίνεται δις δι' ἔν καί τό αὐτό ἀμάρτημα, καί δέν καταδικάζεται οὐδέ προσωρινῶς στερεῖται τά κτήματά του, χωρίς προηγουμένην διαδικασίαν. Πᾶσα δέ ὑπόθεσις, ἀπαξ ὀριστικῶς δικασθεῖσα δέν ἀναθεωρεῖται.

17. Ἡ Κυβέρνησις ἠμπορεῖ ν' ἀπαιτήσῃ τήν θυσίαν τῶν κτημάτων τίνος διά δημόσιον ὄφελος, ἀποχρώντως ἀποδεδειγμένον, ἀλλά διά προηγουμένης ἀποζημιώσεως.

18. Αἱ βάσανοι καί αἱ δημεύσεις ἀπαγορεύονται.

19. Ὁ νόμος δέν ἠμπορεῖ νά ἔχη ὀπισθονεργόν δύναμιν (ἀναδρομική ἰσχύ).

20. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τό δικαίωμα νά συσταίνωσι καταστήματα παντός εἶδους, **παιδείας**, φιλανθρωπίας, βιομηχανίας καί τεχνῶν, καί νά ἐκλέγωσι **διδασκάλους διά τήν ἐκπαίδευσίν των**.

21. Εἰς τήν Ἑλληνικήν Ἐπικράτειαν, **οὔτε πωλεῖται, οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος**. Ἀργυρώνητος δέ ἢ δούλος παντός γένους καί πάσης θρησκείας, καθῶς πατήσῃ τό Ἑλληνικόν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος καί ἀπό τόν δεσπότην αὐτοῦ ἀκαταζήτητος.

22. Κάνεις δέν δύναται ν' ἀποφύγῃ τό ἀνήκον δικαστήριον, οὐδέ νά ἐμποδισθῇ ἀπό τό νά καταφύγῃ εἰς αὐτό.

23. Κάνεις δέν δύναται νά μείνῃ εἰς φυλακὴν πλέον τῶν εικοσιτεσσάρων ὥρων, χωρίς νά πληροφορηθῇ ἐπισημῶς τὰς αἰτίας τῆς φυλακώσεώς του· καί πλειότερον τῶν τριῶν ἡμερῶν, χωρίς ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐξέτασις.

24. Ὁ Κληρὸς, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς ἡμῶν Ἐκκλησίας, **δέν ἐμπεριπλέκεται εἰς κανέν δημόσιον ὑπόυργημα**: μόνοι δέ οἱ Πρεσβύτεροι ἔχουσι τό δικαίωμα τοῦ ἐκλογέως.

25. Καθεὶς δύναται ν' ἀναφέρεται πρὸς τήν Βουλὴν ἐγγράφως, προβάλλων τήν γνώμην του περὶ παντός δημοσίου πράγματος.

26. Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τό δικαίωμα, χωρίς προεξέτασιν νά γράφωσι καί νά δημοσιεύωσι **ἐλευθέρως διά τοῦ τύπου** ἢ ἀλλέως τοὺς στοχασμούς καί τὰς γνώμας των, φυλάττοντες τοὺς ἀκολουθούτους ὅρους·

α'. Νά μὴν ἀντιβαίνωσι εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

β'. Νά μὴν ἀντιβαίνωσι εἰς τήν σεμνότητα.

γ'. Ν' ἀποφεύγωσι πᾶσαν προσωπικὴν ὕβριν· καί συκοφαντίαν.

27. Κάνένας τίτλος εὐγενείας δέν δίδεται ἀπὸ τήν Ἑλληνικὴν Πολιτείαν· καί κάνεις Ἕλλην εἰς αὐτὴν δέν ἠμπορεῖ, χωρίς τήν συγκατάθεσιν τοῦ Κυβερνήτου, νά λάβῃ ὑπόυργημα, δῶρον, ἀμοιβήν, ἀξίωμα ἢ τίτλον παντός εἶδους ἀπὸ κάνένα Μονάρχην, Ἡγεμόνα, ἢ ἀπὸ ἐξωτερικὴν Ἐπικράτειαν.

28. Τὰ ἐπίθετα Ἐκλαμπρότατος, Ἐξοχώτατος, κ.τ.λ. δέν δίδονται εἰς κάνένα Ἕλληνα ἐντὸς τῆς Ἐπικρατείας.

Εἰς μόνον τόν Κυβερνήτην δίδεται τό ἐπίθετον Ἐξοχώτατος· ἀλλὰ καί τοῦτο **συμπαύει μέ τό ἀξίωμά του**.

29. Κάνεις αὐτόχθων, ἢ πολιτογραφημένος Ἕλλην, κατοικῶν εἰς τήν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν καί ἀπολαμβάνων τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου, **δέν δύναται νά καταφύγῃ εἰς προστασίαν ξένης Δυνάμεως**· ἀλλέως παύει νά ἦναι πολίτης Ἕλλην.

Κεφάλαιον Δ' Περί Πολιτογραφίσεως

30. Ἡ Κυβέρνησις πολιτογραφεῖ τοὺς ξένους, ὅσοι ἀπὸ τοπικὴν Ἀρχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας φέρωσιν ἀποδείξεις ἀποχρώσας:

α'. Ὅτι διέτριψαν ἐντὸς τῆς Ἐπικρατείας τρία ὀλόκληρα ἔτη.

β'. Ὅτι εἰς τὸ διάστημα τοῦτο δέν ὑπέπεσαν εἰς ἐγκληματικὴν καταδίκην.

γ'. Ὅτι ἀπέκτησάν εἰς τὴν Ἐπικράτειαν ἀκίνητα κτήματα, τ' ὀλιγώτερον ἑκατὸν ταλλήρων.

31. Τὰ μεγάλα ἀνδραγαθήματα καὶ αἱ ἀποδεδειγμένοι σημαντικαὶ ἐκδουλεύσεις εἰς τὰς χρείας τῆς Πατρίδος εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἰκανὰ δικαιώματα εἰς πολιτογράφησιν.

32. Ἡ Κυβέρνησις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ πολιτογραφῇ καὶ ἐκείνους τοὺς ξένους, ὅσοι συστήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα σημαντικὰ καταστήματα, συντείνοντα εἰς τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς βιομηχανίας. Ἦμπορεῖ δὲ νὰ συντέμῃ τὸν εἰς πολιτογράφησιν ἀπαιτούμενον καιρὸν, ὄχι ὅμως νὰ τὸν καταντᾶ ὀλιγώτερον ἐνός ἔτους.

33. Ὅστις ξένος ὑπηρετήσεν, ἢ ὑπηρετήσῃ πολεμικῶς δύο ἔτη τὴν Ἑλλάδα, ἔχων τὰς ἀναγκαίας τῆς ὑπηρεσίας του ἀποδείξεις, εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο Ἕλλην.

34. Ὁ πολιτογραφημένος ἀπολαμβάνει ἀμέσως ὅλα τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου.

Τὸ δικαίωμα τῆς πληρεξουσιότητος καὶ ἀντιπροσωπείας θά κανονισθῇ εἰς τὸν περὶ ἐκλογῆς Νόμον.

35. Ὁ πολιτογραφούμενος ὀρκίζεται τὸν Ἑλληνικὸν ὄρκον.

7

— **Στὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου (1822), τμῆμα γ' :**

Περὶ Σχηματισμοῦ τῆς Διοικήσεως (ἄρθρα θ' - κδ').

— **Στὸ Νόμο τῆς Ἐπιδαύρου (1823), κεφ. γ' :**

Περὶ Σχηματισμοῦ Διοικήσεως (ἄρθρα ιδ' - κστ').

— **Στὸ Πολιτικὸ Σύνταγμα (τῆς Τροιζήνας, 1827):**

κεφ. Ε' (ἄρθρα 36 - 42):

Περί συντάξεως τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας

36. Ἡ κυριαρχία τοῦ Ἔθνους διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐξουσίας: Νομοθετικὴν, Νομοτελεστικὴν καὶ Δικαστικὴν.

37. Ἡ Νομοθετικὴ κατασκευάζει τοὺς νόμους.

38. Ἡ Νομοτελεστικὴ ἐπικυροῖ αὐτοὺς κατὰ τὸ 73 ἄρθρον καὶ τοὺς ἐκτελεῖ.

39. Ἡ Δικαστικὴ τοὺς προσαρμόζει (ἐφαρμόζει).

40. Ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει ἰδιαίτερος εἰς τὸ σῶμα τῶν **Ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ**, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Βουλὴ.

41. Ἡ Νομοτελεστικὴ ἀνήκει εἰς ἓνα μόνον, ὀνομαζόμενον Κυβερνήτην, ἔχοντα διαφόρους ὑπ' αὐτὸν Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας (ὑπουργούς).

42. Ἡ Δικαστικὴ εἰς τὰ διάφορα Δικαστήρια.

8

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνας:

«Καθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαγγέλλεται τὴν θρησκείαν του ἐλευθέρως καὶ διὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς ἔχει ἴσην ὑπεράσπισιν. Ἡ δὲ τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι θρησκεία τῆς Ἐπικρατείας» ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ

τά Συντάγματα του Άγωνα ακολουθούν ανάλογη διάταξη του Συντάγματος των Ιονίων Νήσων (του 1817).

9 "Άρθρο πζ' του νόμου της Έπιδαύρου (Συντάγματος του "Αστρους):
Συστηματικώς νά οργανισθῆ ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας καί νά εἰσαχθῆ καθ' ὅλην τήν Ἐπικράτειαν ἡ Ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ἀπὸ τῆν Διοίκησιν.

10 "Άρθρο 20 τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνας:
Οἱ Ἕλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νά ... νά ... καί νά ἐκλέγωσι διδασκάλους διὰ τῆν ἐκπαίδευσίν των.
Ἐπίσης (Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις, Δίκαια τοῦ Ἄνθρώπου, ἄρθρο 22) ἀπαιτοῦσε:

«Ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσειν ἔχουν χρέος νά ἡξεύρουν γράμματα. Ἡ πατρίς ἔχει νά καταστήσει σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωριά διὰ τὰ ἀρσενικά καὶ θηλυκὰ παιδιά. Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπὴ μὲ τῆν ὁποῖαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη» (βλέπε καὶ σημείωσις 2α τοῦ προηγούμενου κεφαλαίου).

Ἀνάλογα ἄρθρα γιὰ τῆν παιδεία καὶ τῆν ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν στὸ γαλλικὸ σύνταγμα τῆς 8 FRUCTIDOR τοῦ ἔτους 3 (ἄρθρα 298 καὶ 300) καὶ στὸ σύνταγμα τῆς Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίας τῆς 30 Ἰουνίου 1797 (ἄρθρα 299 καὶ 358). Βλέπε περισσότερα στοιχεῖα, Φραγκίστα, ὁ.π., σ. 27, (σημ. 56, 57).

11 Ἐπίσης (Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις, Ἀρχὴ νομοθετημένης πράξεως, ἄρθρο 53) ὄριζε:
ὅλοι οἱ νόμοι καὶ αἱ προσταγαὶ γίνονται εἰς τῆν ἀπλήν τῶν Ἑλλήνων γλώσσαν...

12 Γιὰ πρώτη φορά στὰ συνταγματικὰ κείμενα τῶν Ἰονίων νήσων (1803, 1817) γινόταν λόγος γιὰ τὴ γλώσσα, ἀπὸ κίνητρα ὅμως διαφορετικὰ: ἔπρεπε δηλαδὴ νά ἐκποτιστῆ ἡ ἰταλική, πού εἶχε καθιερωθεῖ ὡς ἐπίσημη γλώσσα κατὰ τῆν μακράωνη Ἐνετοκρατία.

Εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὴ ἡ φράση μὲ τῆν ὁποία τὸ σύνταγμα τοῦ 1803 (ἄρθρο 211) ὀρίζει τῆν ἀπαιτούμενη γλωσσικὴ μορφή: ἐθνικὴ ἑλληνικὴ λαϊκὴ γλώσσα (LINGUA NAZIONALE GRECA VULGARE): «ἀπὸ τοῦ ἔτους 1820 οὐδεὶς δύναται νά ἐκλεγῆ διὰ πρώτην φοράν δημόσιος ὑπάλληλος ἂν δέν γνωρίζῃ νά ἀναγινώσκῃ καὶ νά γράφῃ εἰς τῆν ἐθνικὴν ἑλληνικὴν λαϊκὴν γλώσσαν».

13 Στὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου τὸ ἄρθρο πζ' ὄριζε: Τὸ δικαστικόν εἶναι ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰς ἄλλας δύο δυνάμεις (τῆν Ἐκτελεστικὴν καὶ Βουλευτικὴν). Τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἄστρους, ἄρθρο οα', ἐπαναλαμβάνει τῆν ἴδια ρήτρα. Τέλος, τὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζήνας, ἄρθρο 133, ὄριζε: Ἡ Δικαστικὴ ἔξουσία εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὰς ἄλλας δύο εἰς τὰς ἀποφάσεις της.

Ἀξιοπαρατήρητο καὶ τοῦτο: τὸ ἄρθρο 19 τῆς Τροιζήνας γράφει: «ὁ νόμος δέν ἔμπορεῖ νά ἔχει ὀπισθεργῶν δυνάμιν (ἀναδρομικὴ ἰσχὺ). Συνήθως ἡ ρήτρα αὕτη περιέχεται στὰ συντάγματα μόνο γιὰ τοὺς ποινικοὺς νόμους. Ἀλλὰ καὶ ἡ γενικότερη ἀπαγόρευσις ἀναδρομικότητος πού πρόβλεπε τὸ σύνταγμα τῆς Τροιζήνας εἶναι ρήτρα σοφῆ, γιὰτὶ προλαβαίνει πολλές ἐκτροπές καὶ ντροπές τῆς νομοθετικῆς ἔξουσίας.

14 Κατὰ τὸ ἄρθρο 2 τοῦ συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου:
Ἕλληνες πολῖτες εἶναι: «ὄσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουσιν εἰς Χριστόν».

Γιὰ τὸν ὅρο αὐτόχθονες ὁ Κοραΐς σημείωνε: «ἄλλο δέν ἔμπορεῖ νά σημάνῃ

ἐδῶ παρά τό γεννημένοι εἰς τήν Ἑλλάδα». Ἐξάλλου στό σύνταγμα τοῦ Ἄστρου ἐσπεύσαν νά προσθέσουν (ἄρθρο 2): ὁμοίως Ἑλληνες εἰσὶ ... κτλ. (βλ. σημ. 6, ὅπου τά σχετικά ἄρθρα). Μὲ τίς διευκρινίσεις πού περιλαμβάνονται στό ἄρθρο 6 τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνας (βλ. ἐπίσης σημ. 6) ἀρεταί οἱ τοπικιστικός ὅρος τοῦ αὐτοχθονισμοῦ. Ὅσο γιά τόν περιορισμό τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος τόν σέ Χριστιανούς (πού περιέχεται στήν παραπάνω ρήτρα τοῦ ἄρθρου 2 τῆς Ἐπιδαύρου: «ὄσοι ... πιστεύουσιν εἰς Χριστόν») πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι: (α) ἀποτελεῖ βέβαια ἀπόκλιση ἀπό τούς ὁραματισμούς τοῦ Ρήγα (Πολιτική Διοίκησης, ἄρθρο 7 - Ἀρχή τῆς νομοθετημένης Πράξεως): «ὁ αὐτοκράτωρ λαός εἶναι ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τούτου χωρίς ἐξαιρέσειν θρησκείας καί διαλέκτου ...» (β) δικαιολογεῖται ὁμως μέσα στό κλίμα τῆς ἔνοπλης τότε ἀντιδικίας καί (γ) οὐσιαστικά πολύ λίγους ἀνθρώπους ἐξαιροῦσε ἀλλόθρησκους, ὥστε νά μὴ νοθεύεται ἡ ἔννοια τῆς καθολικῆς ψήφου· ἀμβλύνεται τό αἶσθημα στέρξης ψήφου στούς ἀλλόθρησκους ἀπό τό γεγονός ὅτι αὐτοὶ ἦταν σεβαστοί, σύμφωνα μέ ὅσα περιέχονταν στά κείμενα τῶν συνταγμάτων περί ἀνεξιθρησκίας.

15

Βλ. σχετικά, Φραγκίστα, ὁ.π. σελ. 11.

Ὁ πρῶτος ἐκλογικός νόμος ψηφίστηκε 9 Νοεμβρίου 1822 καί ὄριζε: «εἰς ἕκαστον χωρίον ὁ λαός καλεῖται νά ἐκλέξῃ κοινῶς εὐυπολήπτους ἄνδρας» ... Τό Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου (ἄρθρο 18) πρόβλεπε τή σύνταξη τέτοιου νόμου: θέλει ἐκδοθῆ παρά τῆς Διοικήσεως Νόμος προσωρινός περί ἐκλογῆς Προστατῶν ... Τά ἐπόμενα δύο συντάγματα προϋποθέτουν τόν ἐκλογικό νόμο (Ἄστρου, ἄρθρο 17 καί Τροιζήνας 45): τό τελευταῖο αὐτό τῆς Τροιζήνας γράφει λακωνικά καί δημοκρατικά: «Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκλέγονται ἀπό τόν λαόν κατά τόν περί ἐκλογῆς νόμον».

16

Τό Ἑγεμονικόν Σύνταγμα ψηφίστηκε ἀπό τήν Ε΄ Ἐθνοσυνέλευση στίς 15 Μαρτίου 1832.

Ὁ Καποδίστριας εἶχε δολοφωνηθεῖ καί οἱ Προστάτριες Δυνάμεις ἐργάζονταν γιά νά βροῦν ἡγεμόνα γιά τόν ἐλληνικό θρόνο. Ἀπό ἐλληνική πλευρά ψηφίστηκε ἀνάλογο Σύνταγμα. (Βλέπε Κεφ. Ἐξωτερική Πολιτική, § 15).

Μερικά ἄρθρα του μιλοῦν εὐγλωττα γιά τή διαφορά μέ τά προηγούμενα ἄρθρα: (53-60, 217-226 καί 234).

Περί Συντάξεως τῆς Πολιτείας

53. Ἡ Ἑλληνική Ἐπικράτεια εἶναι Ἑγεμονία διαδοχική, Συνταγματική καί Κοινοβουλευτική, ἐνεργουμένου τοῦ πολιτικοῦ Κράτους ἀντιπροσωπικῆς ὑπέρ τοῦ ἔθνους ὑπό διαφόρων Ἀρχῶν.

54. Τό πολιτικόν Κράτος διαίρεται εἰς τρεῖς Ἐξουσίας εἰς Νομοθετικήν, Νομοτελεστικήν καί Δικαστικήν.

55. Ἡ Νομοθετική ἐξουσία θέτει τούς νόμους.

56. Ἡ Νομοτελεστική τούς ἐπικυρώνει, τούς δημοσιεύει καί τούς ἐκτελεῖ.

57. Ἡ Δικαστική τούς ἐφαρμόζει ἰδίως εἰς ἕκαστον τάς πράξεις καί τά δίκαια.

58. Ἡ Νομοθετική ἐξουσία ἐνεργεῖται κοινῶς ὑπό τοῦ Ἑγεμόνος, ὑπό τῆς Γερουσίας καί ὑπό τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων τοῦ Λαοῦ.

59. Ἡ Νομοτελεστική ἐξουσία ἀνήκει εἰς ἓνα μόνον διαδοχικόν Ἑγεμόνα τοῦ ἔθνους, τήν ὁποῖαν ἐνεργεῖ διά διαφόρων ὑπουργῶν.

60. Ἡ δικαστική ἀνήκει εἰς τά διάφορα Δικαστήρια καί ἐνεργεῖται ὑπό τῶν Δικαστῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑγεμόνος.

Περί τοῦ Νομοτελεστικοῦ

§ 1 Περί τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἑγεμόνος

217. Ἡ Ἑγεμονία τῆς Ἑλλάδος εἶναι Συνταγματική καί διαδοχική ἀπό πατέρα Ψηφιοποιήθηκε ἀπό τό Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εις γνήσιον υιόν διαδομένη κατά πρωτοτοκίαν αρρενογονίας.

218. Όταν ο διάδοχος διαμείνη άκληρος, ή διαδοχή εις τήν 'Ηγεμονίαν διαδίδεται κατά τάξιν τής γεννήσεως μεταξύ τών γνησίων αδελφών του, και τών εκ τούτων πρωτοτόκων· όταν δ' εκλειψη ή αρρενογονία αυτής τής γενεάς τότε γίνεται ή υιοθέτησις.

219. Αί θυγατέρες και οι έξ αυτών γενώμενοι αποκλείονται από τήν διαδοχήν.

220. Ο διάδοχος πρεσβεύει τήν επικρατούσαν θρησκείαν τής 'Επικρατείας, και αναλαμβάνει τήν 'Ηγεμονικήν 'Εξουσίαν άμα γενή έννηλιξ ήγουν άμα φθάση τό 25 έτος τής ηλικίας του.

221. Ο ήγεμών είναι ο υπέρτατος Άρχων τής Πολιτείας και πρώτος Πολίτης και Άντιπρόσωπος του 'Ελληνικού 'Εθνους.

222. Έχει τήν Νομοτελεστικήν 'Εξουσίαν άσυμμερίστως.

223. Συμμετέχει τής Νομοθετικής 'Εξουσίας, ως προβάλλων προβουλεύματα και επικυρώνων και δημοσιεύων τούς νόμους.

224. Ένεργεί τήν προς έκτέλεσιν τών νόμων Κυβερνητικήν 'Εξουσίαν διά διαφόρων 'Υπουργών, και τήν ένοπλον δύναμιν του Κράτους διά διαφόρων 'Αξιωματικών.

225. Έκλέγει κατά τήν βούλησίη του και αλλάσσει τούς 'Υπουργούς Γραμματείς.

226. Έκλέγει τούς Γερουσιαστές κατά τό 167 άρθρον.

234. Ο 'Ηγεμών είναι άνεύθυνος και άπαραβίαστος. Οι ύπ' αυτόν και επ' όνόματι αυτού ένεργούντες 'Υπουργοί Γραμματείς είναι υπεύθυνοι.

Τό ψήφισμα μέ τό όποίο ή Ε' 'Εθνοσυνέλευση συνόδευσε (15 Μαρτίου 1832) τό 'Ηγεμονικό Σύνταγμα έγραφε στό έδάφιο Β': «Θέλει καθυποβληθή εις τόν εκλεχθέντα Κυριάρχηη 'Ηγεμόνα τής 'Ελλάδος, διά νά επικυρωθή».

17

Προενημερωτικά παρατίθεται έδώ τό άρθρο 3 του Πρωτοκόλλου τής 22 'Ιανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου 1830, τό όποίο ύπόγραψαν οι αντιπρόσωποι τών Προστατριών Δυνάμεων (Άγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας) γιά νά λύσουν τό 'Ελληνικό Ζήτημα:

«'Η 'Ελληνική Κυβέρνηση θά είναι μοναρχική και κληρονομική «κατά τάξη πρωτοτοκίας» θά τήν έμπιστευτούμε σέ ήγεμόνα μη προερχόμενο από τίς βασιλικές οικογένειες τών χωρών πού ύπόγραψαν τή συνθήκη τής 6 'Ιουλίου 1827 (ή όποία είχε οδηγήσει τελικά στη ναυμαχία του Ναυαρίνου). Ο ήγεμόνας αυτός θά φέρει τόν τίτλο «'Ηγεμών Κυριάρχης τής 'Ελλάδος». 'Η εκλογή του θά είναι άντικείμενο διακοινώσεων και συμφωνιών μεταγενεοτέρων».

Τό πρωτότυπο κείμενο του Πρωτοκόλλου περιλαμβάνεται στό βιβλίο: CH. STRUPP, LA SITUATION INTERNATIONALE DE LA GRECE 1829-1919, σελ. 72. Μετάφραση του κειμένου του Πρωτοκόλου στό βιβλίο, Γ.Α. Ράλλη και Α.Γ. Ράλλη, Κώδικες, τόμ. Δ', σελ. 84.

Τά Οικονομικά του 'Αγώνα

Ἡ αἱματηρή πάλη πού κράτησε 8 χρόνια δέν μπορούσε νά συντηρηθεῖ μόνο μέ τόν ἐνθουσιασμό καί τήν αὐτοθυσία τῶν ἀγωνιστῶν. Χρειαζόταν χρήματα γιά ἀγορά ὀπλων καί ἐφοδίων, γιά μισθοδοσία τῶν στρατιωτῶν καί τῶν ναυτῶν, γιά συντήρηση τοῦ στόλου, πληρωμῆ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Διοικήσεως, ἀργότερα γιά ἀγορά πλοίων, γιά ἀποζημιώσεις, γιά ἀπόσβεση τῶν δανείων.

Παρακάτω ἐξετάζονται τά ἀκόλουθα ἐπιμέρους θέματα:

- α. Δημοσιονομική ἀντιμετώπιση.
- β. Ἔσοδα.
- γ. Τό πρόβλημα τῶν ἐθνικῶν κτημάτων.

1. Δημοσιονομική πολιτική = διαχείριση πόρων τοῦ κράτους γιά τήν ἀντιβίωση ἐπιχειρήσεων ἀναγώνων

Ἡ παράταση καί ἡ μορφή τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπαιτοῦσαν διοικητική ὀργάνωση καί οικονομικό σχεδιασμό, γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ τό ὀξύτερο οικονομικό πρόβλημα. Ἡ δυνατότητα αὐτοσυντήρησης τῶν ἀγωνιστῶν ἦταν πολύ περιορισμένη καί δέν μπορούσε νά παραταθεῖ πέρα ἀπό μερικούς μήνες. Οἱ προσφορές τῶν εὐπορότερων (προκρίτων καί πλοιοκτητῶν) ὅσοδήποτε γενναῖες καί ἄν ἦταν, δέν ἦταν δυνατό νά συντηρήσουν μακροχρόνιο ἀγώνα (ἀξίζει νά σημειωθεῖ καί τοῦτο, ὅτι ὁ ἐμποροναυτικός κόσμος τῶν ἐλληνικῶν παραλιῶν εἶχε γνωρίσει οικονομική κάμψη σοβαρή ὕστερα ἀπό τήν πτώση τοῦ Ναπολέοντα (1815) καί τήν ἀπερίσπαστη ἐπαναδραστηριοποίηση τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου στό μεσογειακό χῶρο).

Δέν μπορεῖ νά ἰσχυριστεῖ κανεῖς ὅτι κατά τή διάρκεια τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε ὀργανωμένη ἐπιμελητεία καί ὑπουργεῖα οικονομικῶν καί πολέμου. Ὅμως τήν ἀνάγκη γιά τήν ὀργάνωση οικονομικῶν ὑπηρεσιῶν τῆ διακρίνουμε ἀπό τά πρῶτα βήματα τῆς πολιτικῆς συγκρότησης.

Ἡ Ἀ' Ἐθνοσυνέλευση, (Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, 1822) προνοεῖ: «Τό Βουλευτικόν ἀπεργαζόμενον ἐγκρίνει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστου ἔτους τὸν ὑποθετικὸν λογαριασμὸν (προϋπολογισμὸς) τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων, ὁ ὁποῖος καθυποβάλλεται διὰ τὴν ἐπίκρισίν του (ἐγκριση) ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικόν... Εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐπιθεωρεῖ τὸν καθολικὸν λογαριασμὸν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων». Ἀνάλογες ἀποφάσεις πῆραν καὶ οἱ ἐπόμενες ἐθνοσυνελεύσεις. Σχεδιάστηκε λοιπὸν δημοσιονομικὴ λειτουργία (Προϋπολογισμός, Ἀπολογισμός, Ἐλεγχος) πού προϋποθέτει: ἔσοδα, δαπάνες καὶ ἀπόδοσις λογαριασμοῦ.

Παράλληλα διαπιστώνουμε τὸ διορισμὸ ἀρμόδιων ὑπουργῶν¹: ἀλλὰ οὔτε ἡ εἴσπραξη ἐσόδων ἦταν κανονικὴ, οὔτε ἡ διαχείριση φαίνεται νὰ ἦταν πάντα ἀσφουγη καὶ δὲ σπάνιζαν οἱ ἐπικρίσεις². Δὲν ἔχουμε πλήρη στοιχεῖα δημοσιονομικῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν ἐπανάστασι: ὁ Καποδίστριας συγκρότησε μιά Λογιστικὴ Ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία συνέταξε σχετικὴ ἔκθεσις γιὰ τὴν ὅλη οἰκονομικὴ διαχείρισις καὶ τὴν ὑπέβαλε στὴ Δ' Ἐθνοσυνέλευσι (1829)³.

2. Ἐσοδα:

α) Ἐκούσιες εἰσφορές

Ἐνα μέρος ἀπὸ τίς δαπάνες γιὰ τὴν πολεμικὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους καλύφθηκε ἀπὸ ἐκούσιες εἰσφορές, ἰδιαίτερα στὴν ἀρχή, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, ὡς κρίσιμες στιγμὲς⁴. Τὰ χρηματικὰ ποσὰ πού εἶχε συγκεντρώσει ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία εἶχαν δαπανηθεῖ ἠδη γιὰ ὀργανωτικοὺς σκοποὺς. Δὲν ἔλειψαν οἱ ἔρανοι σὲ δύσκολες ὥρες, ὅπως ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώσι τοῦ Μεσολογγίου. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ περιστατικὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1826 στὸ Ναύπλιο, ὅπου ὁ Γ. Γεννάδιος, δάσκαλος, στὴν πλατεία τοῦ Πλατάνου μίλησε μὲ λόγια συγκινητικὰ γιὰ τὴν ἀνάγκη τοῦ Ἀγῶνα καὶ πρόσφερε πρῶτος τίς μικρὲς του οἰκονομίας. Τότε ἦταν πού προσήλθε καὶ πρόσφερε τὸν ὀβολὸ τῆς ἐπευφημούμενης ἀπὸ τὸ πλῆθος μιά γνωστὴ ζητιὰνα ἀπὸ τίς Κυδωνίες, ἡ παροιμιακὴ Ψωροκώσταινα.

β) Ἐσοδα ἀπὸ λείεις

Ἐπειδὴ ἡ ἀνοργάνωτη ἐπιμελητεία τῶν ἐπαναστατῶν δὲν ἐπαρκοῦσε γιὰ νὰ καλύψει τίς ἀνάγκες τους, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς οἱ ἴδιοι οἱ πολεμιστὲς προσπαθοῦσαν νὰ πορίζονται τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ τίς λείεις τοῦ πολέμου, οἱ ὁποῖες βέβαια δὲν ἦταν εὐκόλο — ἢ ἦταν ἐντελῶς ἀδύνατο — νὰ ἐλέγχονται ἀπὸ τὴ Διοίκηση. Ἡ ἔκτασις τῆς λείας ποίκιλλε ἀνάλογα μὲ τίς περιστάσεις. Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλι στὰ Δερβενάκια λ.χ. τὸ πλῆθος τῶν λαφύρων ἦταν τέτοιο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων πού τὰ καρπώθηκαν τόσοσ, ὥστε λεγόταν ὅτι ὁ Θεὸς ἔστειλε τὴ στρατιὰ τοῦ Δράμαλι, γιὰ νὰ προμηθεύ-

σει τούς "Έλληνες όπλα καί χρήματα.

Σημαντική λεία έπεσε στά χέρια τών 'Ελλήνων μέ τήν άλωση τής Τριπολιτσάς⁵, τήν πτώση τής Κορίνθου⁶, τοῦ Ναυπλίου⁷. Πολλά λάφυρα άποκόμισαν οί νικητές στή μάχη τών Βασιλικών⁸. Μέ τή συμφωνία τής 9 'Ιουνίου 1822 όλόκληρη ή περιουσία τών Τούρκων τής 'Αθήνας περιερχόταν στά χέρια τών πολιορκητῶν⁹. Στή θάλασσα, έπειδή ή όργάνωση τοῦ στόλου ήταν άρτιότερη, ή λεία γιά τούς ναύτες ήταν μικρότερη, έλεγχόμενη, πράγμα πού δημιουργούσε μάλιστα καί κάποιες δυσάρεστες τών ναυτῶν.

Εύνόητο άπό τά παραπάνω τό συμπέρασμα ότι οί λείες πολέμου άποτελούσαν άμεση καί εύκαιριακή καί όχι τακτική ένίσχυση γιά τούς πολεμιστές καί τούς άρχηγούς τους, όχι όμως έσοδο ύπολογίσιμο γιά τή Διοίκηση.

γ) 'Εσωτερικά δάνεια

Κατά τά πρώτα έτη τοῦ 'Αγώνα οί κυβερνήσεις κατέφυγαν στόν έσωτερικό δανεισμό· ήταν όμως δύσκολο νά τελεσφορήσουν τέτοιες προσπάθειες μέσα σέ συνθήκες πολέμου πού δημιουργοῦν εύλογη άβεβαιότητα· άλλωστε ό λαός δέν ήταν συνηθισμένος σέ τέτοιου είδους οικονομικές σχέσεις. "Έτσι τά δάνεια πήραν τή μορφή αναγκαστικής εισφοράς (*φορολογία*). 'Αναφέρουμε τίς άκόλουθες περιπτώσεις:

α) 'Όμολογιακό δάνειο 5 έκατομμύρια γρόσια μέ τόκο 8% καί έξόφληση σέ 3 χρόνια. Γιά τή σύναψη του τό Βουλευτικό ψήφισε ειδικούς νόμους (τής 18-1-1822 καί τής 20-1-1822)¹⁰

β) Μέ άλλο νόμο (8-4-1822) άποφασίστηκε ή έκποίηση ιερῶν σκευῶν τῶν μοναστηρίων καί τῶν εκκλησιῶν¹¹, γιατί κρίθηκε ότι ή άπελευθέρωση τοῦ Γένους ήταν ιερότερος σκοπός.

γ) Προσπάθεια γιά έσωτερικό δάνειο μέχρι 100.000 τάληρα τόν τέταρτο χρόνο τής 'Επαναστάσεως (Νόμος ΝΑ' τής 24-12-1825) μέ τόκο 8% φαίνεται ότι δέν απέδωσε.

δ) Φορολογία

Σέ όμαλές περιστάσεις ή φορολογία (*άμεση καί έμμεση*) άποτελεῖ τό βασικότερο έσοδο τοῦ Κράτους, αλλά τότε οί περιστάσεις ήταν δυσμενείς καί τό φορολογικό σύστημα άτελές. Βασικά διατηρήθηκε μέ θέσπισμα τοῦ Βουλευτικοῦ¹² τό σύστημα πού ίσχυε κατά τήν προεπαναστατική περίοδο· έπρόκειτο γιά τήν εἴσπραξη τής δεκάτης, δηλ. μέρους 10% άπό τό άκαθάριστο εισόδημα.

Γιά τήν έξεύρεση χρημάτων έγιναν πολλές άλλες σκέψεις¹³ καί προτάθηκαν μεταρρυθμίσεις¹⁴, αλλά σέ ώρες πολέμου δέν ήταν εύκολο νά πραγματοποιηθοῦν. Τά έσοδα άπό τούς φόρους ουσιαστικά δέν

είσπραττονταν τότε, γιατί δέν ύπήρχαν εισοδήματα σταθερά, άφου οί καλλιεργητές ήταν στρατιώτες τής 'Ανεξαρτησίας, καί δέν έλειπαν λεηλασίες ή άλλου είδους καταστροφές καί τό έμπόριο δέ διεξαγόταν όμαλά. Οί λεηλασίες τών Τούρκων πού ύποχωρούσαν, ή παρουσία του τουρκικού στόλου, άργότερα οί συστηματικές καταστροφές του 'Ιμπριαήμ, μείωναν τήν παραγωγή, παρέλυαν τό έμπόριο καί τελικά έκμηδένιζαν τά έσοδα από τή φορολογία.

ε) Εισφορές καί έβανοι από τό έξωτερικό

'Από τήν πρώτη στιγμή ό έλληνικός άγώνας κέρδισε φίλους στήν Εύρώπη: ένεργότερη όμως συμπάρασταση εκδηλώθηκε ύστερα από τά θρυλικά πολεμικά κατορθώματα του β' έτους. Σέ διάφορες πόλεις τής Δ. Εύρώπης συγκροτήθηκαν 'Επιτροπές γιά τή συγκέντρωση χρημάτων καί τήν άγορά έφοδίων γιά τό μαχόμενο 'Ελληνισμό. Οί πιό δραστήριες έπιτροπές ήταν στό Παρίσι, στή Γενεύη, στό Μόναχο, στό Λονδίνο.

στ) Τά έξωτερικά δάνεια

Η σύναψη δανείων στό έξωτερικό συνδέεται μέ τήν έξωτερική πολιτική (για τήν όποία γίνεται λόγος έκτενης σέ άλλο κεφάλαιο). 'Από τήν πλευρά τής χώρας πού ενθάρρυνε τούς τραπεζιτικούς κύκλους της γιά τή χορήγηση τών δανείων, ή άπόφαση αύτή σήμαινε ένεργό ενδιαφέρον γιά τίς εξέλιξεις στόν έλληνικό χώρο καί άποτελοϋσε προεγγραφή γιά μελλοντικές σχέσεις όχι βέβαια άφιλοκερδείς.

Καί τά δύο δάνεια χορηγήθηκαν από άγγλικές τράπεζες: τό πρώτο ύπογράφηκε γιά όνομαστικό κεφάλαιο 800 χιλιάδες λίρες καί τό δεύτερο γιά 2 έκατομμύρια λίρες. Στίς έλληνικές κυβερνήσεις περιήλθε μέρος μόνο από τά χρήματα τών δανείων: τά υπόλοιπα παρακρατήθηκαν γιά τόκους, προμήθειες καί άλλες δαπάνες.

Πολλές ύπήρξαν οί επικρίσεις γιά τούς έπαχθείς όρους τών δανείων καί τή διασπάθισή τους από τίς κυβερνήσεις τών έτών 1825-26¹⁵. Τό χειρότερο όμως ήταν ότι γιά τά δάνεια αύτά ύποθηκεύτηκαν τά λεγόμενα «έθνικά κτήματα» (για τά όποία γίνεται λόγος παρακάτω), πράγμα πού δυσχέρανε πολύ τήν έσωτερική πολιτική ζωή (άδρανοϋσε κάθε κίνηση γιά άποκατάσταση άκτημόνων, άγωνιστών, άλύτρωτων άδερφών: έτσι έχανε καί τό κράτος τή δυνατότητα νά αύξήσει τά εισοδήματά του από τήν εκποίηση τών κτημάτων καί τήν αύξηση τής παραγωγής).

'Η πιό σημαντική πτυχή τής σύναψης τών δανείων ήταν αύτή πού ύποδηλώθηκε πιό πάνω: σήμαινε άναγνώριση του άγωνιζόμενου έθνους ως έμπόλεμου κράτους καί δημιουργούσε «προστάτες», πού ενδιαφέρονταν νά εξασφαλίσουν τήν έπιστροφή τών χρημάτων τους¹⁶ καί ίσως άλλες συμφερότερες γι' αυτούς σχέσεις.

3. Τά έθνικά κτήματα

Στά διάφορα κείμενα τής έποχής του 1821 ό όρος έθνικά κτήματα δέν είναι σταθερός ούτε πάντα σαφής: συναντάμε καί τούς όρους: έθνική γή, έθνικά χωράφια, έθνικοί τόποι: όλοι όμως αύτοί οι όροι εκφράζουν τήν αισιοδοξία, τή βεβαιότητα πού ένιωθαν οι Έλληνες ότι είχαν άνακτήσει τήν πατρώα γή, πού τούς τήν είχε στερήσει ή τουρκική κατάκτηση. Μέ τόν όρο έθνικά κτήματα νοούνται όσα πρίν από τήν Έπανάσταση άνήκαν στό Σουλτάνο, σέ τουρκικά θρησκευτικά ιδρύματα ή σέ Τούρκους, άξιωματούχους ή ιδιώτες, πού έφευγαν από όπου επικρατούσε ή Έπανάσταση: αύτά τά κτήματα οι άντιπρόσωποι του έπαναστατημένου έθνους τά άνακήρυξαν έθνική περιουσία σύμφωνα μέ τό έπαναστατικό δίκαιο. Καί πολύ σωστά προτιμήθηκε ό όρος έθνικά (άντί για τό μεταγενέστερο δημόσια), γιατί τότε δέν ύπήρχε ακόμα έλληνικό κράτος, αλλά έθνος έπαναστατημένο.

Όνομασία:

Έδωκεν το βασιλεύς
είδος των Ελλ.
για σφραγισμένη
απόφαση τήν
των Ελλ. έθνους

Ειδικότερα οι έρευνητές διακρίνουν δυό γενικές κατηγορίες κτημάτων: τά φθαρτά (σπίτια, μύλοι, εργαστήρια, μαγαζιά, χάνια, λουτρά, φούρνοι, ελαιοτριβεία κτλ.) καί τά άφθαρτα (καλλιεργήσιμη γή, βοσκοτόπια, ελαιώνες, άμπελώνες, δάση κτλ.). Μελετώντας κανείς τά συνταγματικά κείμενα του Έγώνου μπορεί νά συμπεράνει τά ακόλουθα:

α) Όπου γίνεται λόγος για έθνικά κτήματα νοούνται τά άφθαρτα.

β) Τή διαχείριση τών κτημάτων αύτών τήν πήρε από τούς τοπικούς οργανισμούς ή Συνέλευση.

γ) Πάντως για τή διαχείριση καί διάθεση τής έθνικής γής ύποβόσκει διαμάχη ανάμεσα στή νομοθετική καί τήν εκτελεστική έξουσία.

Υπολογίζεται ότι τά έθνικά κτήματα ήταν 6-10 εκατ. στρέμματα, πού μπορούσαν:

α) Νά ύποθηκευτούν για τή σύναψη δανείων.

β) Νά εκποιηθούν πρώτα τά φθαρτά καί, άν οι άνάγκες όδηγοΰσαν καί στήν εκποίηση τών άφθάρτων,

γ) νά χρησιμεΰσουν ως έγγύηση για τήν ίδρυση έθνικής χρηματιστικής Τράπεζας ή ως κάλυψη για τήν εκδοση χαρτονομίσματος.

δ) Νά διανεμηθούν στους άκτήμονες, σύμφωνα άλλωστε καί μέ τίς προσδοκίες τών έπαναστατημένων Έλλήνων καί τίς πραγματικές άνάγκες τής έλληνικής κοινωνίας: στήν τελευταία αύτή περίπτωση ένα κοινωνικό πρόβλημα θά έβρισκε θεραπεία καί παράλληλα θά μεγάλωνε ή παραγωγή καί ή απόδοση τής φορολογίας.

Τό ζήτημα τών έθνικών γαιών άπασχόλησε από τούς πρώτους μήνες τήν Πελοποννησιακή Γερουσία¹⁷, έπειτα τήν Α' Έθνοσυνέλευση, πού μέ συνταγματική ρήτρα παραχώρησε στό Έκτελεστικό τήν άρμοδιότητα νά συνάπτει δάνεια μέ ύποθήκη τά έθνικά κτήματα καί νά εκποιεί μέρος από αύτά ανάλογα μέ τίς άνάγκες¹⁸. Άνάλογες διατάξεις έχουν περιλη-

φθει στά συντάγματα "Αστρους¹⁹ και Τροιζήνας²⁰. Σέ ώρες όξύτερων άναγκών έκδόθηκαν νόμοι γιά έκποίηση γαιών²¹ (νόμος ΛΒ'/16-6-1824 και ΝΓ'/6-2-1826)· αλλά στίς ώρες εκείνες άγοραστής δέν μπορούσαν νά είναι οί άκτήμονες. Από τίς συνταγματικές διατάξεις²² μαθαίνουμε πώς είδαν τό πρόβλημα οί έπίσημοι ή τουλάχιστο (μαθαίνουμε) ποιές άπόψεις έπικράτησαν. Υπήρχε όμως και ή λύση πού ύποστηρίχτηκε — όπως ήταν δίκαιο και άναμενόμενο — από τούς άγωνιστές, αλλά δυστυχώς δέν έγινε δεκτή· έτσι τό πρόβλημα έμεινε άλυτο γιά πολλές δεκαετίες κι έγινε πληγή κοινωνική και άνάσχεση στήν οικονομική εξέλιξη τής χώρας. Τό θέμα άπασχόλησε βέβαια τόν Καποδίστρια²³ και τίς κυβερνήσεις του έλεύθερου κράτους, αλλά τά μέτρα πού κάθε φορά υιοθετούνταν δέν κρίνονταν σωστά και οί άρμόδιοι έπικρίνονταν σφοδρά.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1

Υπουργοί οικονομικών:

Πανούτσος Νοταράς (άπό 15.1.1822)

Α. Σπηλιωτάκης (άπό 27-3-1823)

Χ. Περούκας (άπό 28-8-1823)

Σπ. Παπαλεξόπουλος (άπό 25-11-1823)

Ν. Πονηρόπουλος (άπό 13-7-1824)

Ν. Οικονόμου (άπό 1-3--1826)

"Όταν ήλθε ό Καποδίστριας βρήκε ύπουργό τών Οικονομικών τόν Π.Ν. Λοιδωρίκη.

2

Α. Μάμουκα

Τά κατά τήν Άναγέννησην τής Έλλάδος,

Η', 151-163:

Άναφορά τής επί τών Έθνικών Λογαριασμών Έπιτροπής, ήτις παριστάνει τήν διαχείρισιν τής προλαβούσης Κυβερνήσεως άχρι τέλους τής Γ' περιόδου και προβάλλει εις τήν Συνέλευσιν νά διακηρύξει διά του τύπου... κτλ.

Άρθ. 153.

Πρός τήν Σεβαστήν Γ. Έθνικήν Συνέλευσιν

Έπί τών Έθνικών λογαριασμών Έπιτροπή

Ό σκοπός τόν όποιον ανέλαβεν έν Έπιδαυρω ή Σ. αύτη Έθνική Συνέλευσις εις τό νά έπεξεργασθώσιν οί παρελθόντες Έθνικοί λογαριασμοί, είναι έν από τά πράγματα εκείνα, όσα στερεόνουν άληθώς τας Έπικρατείας· ή δέ Έπιτροπή

αὐτῆς, δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀρ. 1Ε'. θεσπίσματος, ἐσύστησεν ἐπὶ τούτῳ τῇ 28 τοῦ παρελθόντος Ἀπριλίου δι' ἐγγράφου τῆς ὑπ' ἀρ. 38 Ἐπιτροπῆν, ἥτις ἐξετέλεσε μέχρι τοῦδε τὸ κατὰ δύναμιν τὰ χρέη τῆς. Ἀλλὰ, διὰ νὰ ἐκτελεσθῇ καλῶς ὁ ἀνωτέρω σκοπός, εἶναι χρεῖα καὶ νὰ δώσῃ ἡ Σ. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ὄμμα προσεκτικόν καὶ ὀξυδερκές εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γεννηθείσας ἐπεξεργασίας τῶν Ἐθνικῶν τούτων λογαριασμῶν, καὶ οὕτω διὰ τοῦτο νὰ δυνηθῇ νὰ γνωρίσῃ ὀπωσοῦν ἀρκετῶς τοὺς τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων τὸ Ἔθνος πρέπει εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐμπιστεύηται τὰ Δημόσια πράγματα.

Ἡ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν λογαριασμῶν αὕτη Ἐπιτροπὴ, ἀναλαβοῦσα εὐθύς τὰ χρέη τῆς, καὶ παρατηρήσασα ὅτι τὰ Ἐθνικά Κατάστιχα εἶναι νοθευμένα, καὶ πλήρη ἀπὸ καταχρήσεις, πλαστοπαρτίδας, ἐλλείψεις, λάθη καὶ ἀνωμαλίας, ὑπεχρεώθη ἐκ τούτου νὰ καταστρώσῃ ἀτομικὰς παρτίδας 3500 περίπου εἰς τρία Βιβλία ὑπ' ἀρ. Α. Β. καὶ Γ. Πολιτικόν, Ναυτικόν, καὶ Πολεμικόν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνωτέρω πράξιν τῆς ἔκαμε καὶ ἄλλο Βιβλίον ὑπ' ἀρ. Δ. εἰς τὸ ὁποῖον κατέγραψε πολλὰς τῶν μέχρι τοῦδε ἐπεξεργασιῶν τῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας διὰ νὰ λάβῃ πλεόν ἐγκρίσας καὶ εὐκόλως ἡ Σ. Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἀρκετὰς περὶ τούτου πληροφορίας, ἐκθέτει τινὰς ἐν περιλήψει εἰς τὴν παροῦσαν Ἀναφορὰν τῆς, ὡς ἀκολούθως....

δ' — Δέν εἶναι σημειωμένα μηδὲν εἰς τὰ Κατάστιχα εἰς ποῖα μέρη ἐδόθησαν ἢ ἐστάλησαν πρὸς Κοινὴν χρῆσιν τὰ μεγάλης ποσότητος Γεννήματα, Πολεμοφόδια, ἢ ξυλικὰ καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ὅσα ἠγοράσθησαν διὰ δημοσίων χρημάτων παρὰ τοῦ Ἐπιχειρήματος τῆς Οἰκονομίας, καὶ μῆτε Κατάστιχα Ἀποθηκῶν εὐρίσκονται, ὅπερ εἶναι σημεῖον καταχρήσεων.

ε' — Εἰς τὰ Κατάστιχα εὐρίσκονται καὶ παράνομοι πωλήσεις Ἐθνικῶν κτημάτων, καὶ ἀνύπαρκτοι πληρωμαὶ αὐτῶν, ὡς ἔπραξε κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐπιχειρήματος τῆς Οἰκονομίας τῆς Γ. Περιόδου εἰς τὰ παρ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα Ἐθνικά κτήματα....

θ' — Ἡ τιμὴ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῶν Μύλων, τοὺς ὁποίους ἠγόρασεν ὁ Ἰωάννης Πάγκαλος μετὰ τοῦ Γεωργαλὰ Πίγκου δέν εἶναι περασμένη μηδὲν εἰς τὰ Ἐθνικά Κατάστιχα, καθὼς μῆτε ἡ πληρωμὴ τῶν αὐτῶν Μύλων, ὡς εἰς Σελ. 88. τοῦ Δ. βιβλίου τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης....

ιβ' — Πρὸς χρέος τῆς Παρτίδος τῆς ἐν Λονδίῳ Ἐπιτροπῆς δέν εἶναι μηδαμῶς περασμένη ἢ ποσότης τῶν ἐκεῖσε γεννηθέντων δανείων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, μῆτε αἰ πρὸς τὴν αὐτὴν Ἐπιτροπὴν τραβιχθεῖσαι Συναλλαγματικαὶ εἶναι περασμέναι κατὰ τάξιν. Ὅσαι δὲ ἐκ τῶν Συναλλαγματικῶν τούτων ἐπεστράφησαν ἀπληρωτοί, δέν εἶναι καὶ αὐταὶ μηδαμῶς περασμέναι εἰς τὰ Ἐθνικά Κατάστιχα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ Πολεμοφόδια, ὅσα ἐστάλησαν παρὰ τῆς αὐτῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Διοίκησιν.

ιγ' — Μῆτε αἰ λείαι εἶναι περασμέναι εἰς τὰ Ἐθνικά Κατάστιχα, καθὼς μῆτε καὶ ἐκ τῶν λειῶν τούτων διορισθέντα Ἐθνικά δικαιώματα.

ιδ' — Ἀλλὰ καὶ αἰ ὁσοληψίαι τοῦ Ἐπιχειρήματος τῆς Ναυτικῆς, καὶ ἄλλων τινῶν Ἐπιχειρημάτων, καθὼς καὶ αἰ τοῦ Γεν. Διευθυντείου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος δέν εἶναι περασμέναι ἐντελῶς τε καὶ κατὰ τάξιν εἰς τὰ Κατάστιχα τοῦ Ἐπιχειρήματος τῆς Οἰκονομίας....

4. Πολλὰ χρήματα καὶ ἄλλα πράγματα τὰ ὁποῖα ἐδίδοντο ἀπὸ τὸ Ἐπιχειρήματος τῆς Οἰκονομίας πρὸς διαφόρους δέν εἶναι σημειωμένα πρὸς χρέος τῶν Παρτίδων αὐτῶν, ἀλλ' εἰς χρέος ἄλλων Παρτίδων.

Πηγή (Σελίδα)

5. Πολλῶν Ἐπαρχιῶν αἱ πρόσοδοι εἶναι σημειωμένα ἐἰς τὰ Κατάστιχα, ποῖα μὲν ἀτελῶς, ποῖα δὲ μηδὲλως· ὅπερ καὶ τοῦτο εἶναι ἔλλειψις μεγίστη.

Ἐκ δὲ τῶν συνεισφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησάν πρὸς τὸ Ἔθνος ἀπὸ τούτων Φιλέλληνας καὶ Ἑλλήνας, ἐκτός καὶ ἐντός τῆς Ἐπικρατείας, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἰεροῦ ἀγῶνός του μέχρι τέλους τῆς Γ'. Περιόδου, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐμποροῦν νὰ ἀναβαῖνουν ἐἰς Μιλλιόνια Γροσίων, δὲν εὐρίσκονται περασμένοι ἐἰς τὰ Κατάστιχα, εἰμὴ μόνον μερικαὶ ἑκατοντάδες χιλιάδων Γροσίων· τὸ ἴδιον δὲ τρέχει καὶ ἐἰς τοὺς κατὰ καιροὺς διαφόρους δοθέντας ἐράνους. Ταῦτα δὲ, καθὼς καὶ τὰ ἐκ τῶν Ἐθνικῶν διὰ τύπου ὁμολογιῶν, καὶ τῶν πωλητηριῶν Ἐθνικῶν κτημάτων, **παραινῶν τὴν ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν λογαριασμῶν Ἐπιτροπὴν, νὰ βάλῃ ὑπ' ὄψιν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἵνα προκηρῦξῃ διὰ τύπου τὰ ἀκόλουθα:**

Α. "Ὅσοι ἐκτός καὶ ἐντός τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλον ἢ ἔδωσαν συνεισφοράς πρὸς τὸ Ἔθνος, νὰ τῷ εἰδοποιήσωσι τακτικῶς περὶ τούτου.

Β. "Ὅσοι ἐντός τῆς Ἐπικρατείας ἔδωσαν ἐράνους πρὸς τὸ Ἔθνος, νὰ πράξωσι τὸ αὐτό.

Γ. "Ὅσοι ἐκτός καὶ ἐντός τῆς Ἐπικρατείας ἔχουν ἀνά χεῖρας Ἐθνικὰς διὰ τύπου ὁμολογίας, νὰ τὰς ἀποστειλῶσιν, ἢ νὰ τὰς παρρησιάζωσι τακτικῶς μεταξὺ μιᾶς εὐλογοφανοῦς διορίας· καὶ παρελθούσης τῆς διορίας ταύτης, νὰ θεωρῶνται ἄκυροι καὶ ὡς χαρτὶ ἄγραφον.

Δ. "Ὅσοι ἔχουν ἀνά χεῖρας Πωλητήρια Ἐθνικῶν κτημάτων τῆς Ἐπικρατείας, νὰ τὰ παρρησιάζωσι τακτικῶς μεταξὺ μιᾶς εὐλογοφανοῦς διορίας, διὰ νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὅσα ἐξ αὐτῶν εὐρεθῶσι νόμιμα· παρελθούσης δὲ τῆς διορίας ταύτης, νὰ θεωρῶνται καὶ ταῦτα ἄκυρα, καὶ ὡς χαρτὶ ἄγραφον.

Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐξετέλεσε μέχρι τοῦδε διὰ τῶν ἐπεξεργασιῶν τῆς ἢ ἐπὶ τῶν Ἐθνικῶν λογαριασμῶν Ἐπιτροπῆ, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ παριστάνει τὰ παρόντα ἐἰς τὴν ἐπίκρισιν τῆς Σεβ. Γ. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Παρακαλοῦν δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης τὴν Σ. ταύτην Συνέλευσιν, ἵνα ἀκροασθῇ εὐμενῶς καὶ τὴν μερικὴν αὐτῶν ἀναφορὰν.

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 11 Ἀπριλίου 1827.

Κ. Πολυάδης Χριστόδουλος Οἰκονομίδης

Κ. Τασσίκας. Ἀθανάσιος Σκανδαλίδης.

Μ.Κ. Πάγκαλος.

Ὁ α'. Γραμματεὺς
Ἰωάννης Γεωργίου.

3

Ἄνδρ. Μάμουκα

Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος

Τόμ. ΙΑ', 657-663.

Ἄριθ. 643.

Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Δ'. Ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων
Συνέλευσιν

Ἡ ἐπὶ τῶν Ἐθν. λογαριασμῶν Λογιστικὴ Ἐπιτροπὴ

Δυνάμει τοῦ § α' τοῦ ὑπ' ἀριθ. Ζ' (β) Ψηφίσματος τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Γ. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, διορισθεῖσα ἢ Λογιστικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς θεώρησιν καὶ

ἐπεξεργασίαν τῶν Ἐθνικῶν λογαριασμῶν ἀπὸ Α' μέχρι τέλους τῆς Γ' περιόδου, παρέστησε διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 153 ἀναφορᾶς τῆς εἰς τὴν ἐν Τροιζίνι Γ.' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τὰς ἕως τότε ἐπεξεργασίας τῆς....

Σεβαστὴ Ἐθνικὴ Συνέλευσις! ἀκολουθήσασα ἡ Λογιστικὴ τὰ καθήκοντά τῆς, ἰδοὺ ἐκθέτει τὸν διὰ πολλῶν μόχθων καρπὸν τῶν μέχρι σήμερον ἐπεξεργασιῶν τῆς, ὡς ἀκολουθεῖ.

Αἱ διὰ τύπου Ἐθνικαὶ ὁμολογίαι σύγκεινται ἐκ πέντε Κλάσεων εἰς κομμάτια 17,250, τῶν ὁποίων ὁμολογιῶν ἡ ὀλικὴ ποσότης εἶναι Γρ. 5,000,000, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν δυνάμει τοῦ δεκάτου Νόμου ἐπὶ τῆς Α' περιόδου· ἐξ αὐτῶν δὲ ὅσα ἐξοδεύθησαν διὰ χρέτε τοῦ Ἐθνικοῦ εἶναι κομμάτια 3,688 ἐκ Γρ. 1,471,000, αἱ δὲ μὴ ἐξοδευθεῖσαι καὶ εὐρισκόμεναι ἀνά χεῖρας εἶναι κομμάτια 406 ἐκ Γρ. 40,600. Ὅθεν, Ἐθνικαὶ διὰ τύπου ὁμολογίαι, αἱ ὁποῖαι μῆτε ὑπάρχουν, μῆτε φαίνονται ποῦ ἐξοδεύθησαν, εἶναι κομμάτια 13,154 ἐκ Γρ. 3,486,900 καὶ λείπουν.

Ἐκ τῶν Ἐθνικῶν Προσόδων τῶν ἐτῶν 1822, 1823 καὶ 1824 εἶναι πολλαί, τῶν ὁποίων μῆτε ἡ πῶλησις, μῆτε ἡ πληρωμὴ εἶναι σημειωμένη εἰς τὰ Ἐθνικὰ κατάστιχα· ἐξ ἐκείνων δὲ, ὅσα εἶναι σημειωμένα εἰς τὰ Ἐθνικὰ κατάστιχα, ἄλλαι μὲν ἐδόθησαν παρανόμως εἰς διαφόρους, ἄλλαι δὲ κατακρατοῦνται μέχρι τοῦδε, καὶ τῶν κατακρατουμένων ἡ ποσότης ἀναβαίνει εἰς Γρ. 5,000,367: 11/40.

Ἐκ τῶν Ἐθνικῶν φθαρτῶν κτημάτων, ἄλλα μὲν ἐπωλήθησαν ἢ ἐπληρώθησαν παρανόμως, καὶ ἄλλα δὲν ἐπληρώθησαν μηδὲ ὅπως· μερικῶν δὲ, διὰ τὰ ὁποῖα εἶναι πωλητήρια ἐκδοσθέντα, μῆτε ἡ πῶλησις, μῆτε ἡ πληρωμὴ εἶναι σημειωμένη εἰς τὰ Ἐθνικὰ κατάστιχα· ἐκ μόνων δὲ τῶν παρανόμως κατακρατουμένων Ἐθνικῶν Μύλων, δύναται τὸ Ἐθνικὸν Ταμεῖον νὰ συνάξῃ κατ' ἔτος εἰσὸδημα ἑνὸς περιποῦ μιλιοῦ τοῦ Γροσίου.

Ἐξ ἀποζημιώσεων παρανόμων, γενομένων κατὰ καιροῦς εἰς διαφόρους, συμποσοῦνται Γρ. 3,577,260: 20/40.

Προσέτι τὸ Ἐθνικὸν Ταμεῖον ἔχει νὰ λαμβάνῃ καὶ ἐξ ἄλλων ὑποθέσεων ἀπὸ διαφόρους ἰκανὴν ποσότητα χρημάτων· εἶναι δὲ καὶ ἄλλη ἰκανὴ ποσότης χρημάτων, περὶ τῆς ὁποίας χρεωστοῦν διάφοροι νὰ δώσουν λόγον· ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἀποδεικτικὰ καὶ διαταγαί, αἱ ὁποῖαι ἐπληρώθησαν δις διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, καὶ τὴν αὐτὴν ποσότητα χρημάτων.

Ταῦτα πάντα κατέστρωσεν ἡ Λογιστικὴ εἰς τὸ τέταρτον βιβλίον τῆς, μὲ ἀιτιολογίας καὶ ἀναγκαίας ἀποδείξεις.

Πρὸς τούτοις ἡ Λογιστικὴ, βλέπουσα τὴν μεγάλην ἀνωμαλίαν τῶν Ἐθνικῶν καταστίχων, κατέστρωσεν ἐξ αὐτῶν εἰς τρία βιβλία τῆς, εἰς μὲν τὸ πρῶτον τοὺς λογαριασμούς, δι' ὅσα ἔλαβον οἱ πολιτικοί, εἰς δὲ τὸ δεύτερον τοὺς λογαριασμούς, δι' ὅσα ἔλαβον οἱ στρατιωτικοί, καὶ εἰς τὸ τρίτον τοὺς λογαριασμούς, δι' ὅσα ἔλαβον οἱ ναυτικοί.

Διὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἀνωμαλίαν τῶν καταστίχων, καὶ τὴν ἔλλειψιν πολλοτάτων λογαριασμῶν, τῆν ἀδύνατον νὰ γνωρισθῇ εὐκόλως καὶ εἰς κάθε καιρὸν ἢ κατάστασις, ἔτισ ὁσοληψίας τοῦ Ἐθνικοῦ, δηλαδὴ ὅσα κατὰ καιροῦς ἀπὸ διαφόρους ἔλαβεν, ὅσα πρὸς διαφόρους ἔδωκεν, ὅσα χρεωστεῖ, καὶ ὅσα ἔχει νὰ λαμβάνῃ.

Ὅθεν ἡ Λογιστικὴ κατέβαλε κόπους καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πολύμοχθον ἔργον, διὰ νὰ δώσῃ εὐκολώτερος εἰς τὸ ἔθνος πληροφορίας ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὁσοληψίας του, ἔμπεριεχομένης εἰς τὰ κατάστιχα ἀπὸ Α' περιόδου μέχρι τέλους τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς. Λοιπὸν τὸ ἔθνος ἔλαβεν·

Ἐθνικὰς Προσόδους τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους	Γρ.	16,087,219: 5
Ἀπὸ τὸ Δάνειον τοῦ Λονδίνου	»	27,915,321:17
Ἀπὸ ἀνά ψυχὴν, ἐράνους, καὶ ἐσωτερικὰς αὐτοπροαιρέτους συνεισφορὰς	»	844,426: 6
Ἀπὸ λάφυρα τῆς Κορίνθου κτλ.	»	929,051:—
Ἀπὸ ἐξωτερικὰς αὐτοπροαιρέτους συνεισφορὰς τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς		663,981:—
Ἀπὸ δασμούς	»	67,747:24
Ἀπὸ λείας	»	428,258: 3
Ἀπὸ ἐκποιήσεις Ἐθνικῶν φαρτῶν καὶ ἀφθάρτων κτημάτων εἰς Διαταγὰς, Ἀποδεικτικά, Ἐθνικὰς διὰ τύπου Ὁμολογίας καὶ ὀλίγα μετρητά	»	3,451,372:38
Ἀπὸ τὰ τάλληρα 10 χιλιάδες τοῦ Γόρδωνος	»	120,000:—
Ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς Φρεγάδος Ἑλλάδος διὰ τοῦ Ἀὔδεκ καὶ Κοντοσταύλου	»	63,400:—
Ἀπὸ λείψανον Ἐθνικῶν διὰ τύπου ὁμολογιῶν, δοθειῶν πρὸς διαφόρους διὰ ὑποθέσεις τοῦ Ἔθνους	»	1,201,384:—
Ἀπὸ λείψανον ἐσωτερικῶν δανείων, ὡς τὰ Ἀποδεικτικά καὶ Διαταγαὶ τῆς Διοικήσεως	»	722,911:20
	Γρ.	52,495,072:33

Ταῦτα τὰ Γρ. 52,495,072: 33/40 εἶναι ἡ ὀλικὴ ποσότης, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ Ἔθνος ἀπ' ἀρχῆς τῆς Α' περιόδου μέχρι τέλους τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, κατὰ τὰ κατάστιχα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας, τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, τῶν δύο Ταμείων τῆς Γ' περιόδου, καὶ τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς, τοῦ Γενικοῦ Ἐπάρχου τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, καὶ τοῦ Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ κατὰ τὸν λογαριασμὸν τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Ἄλλ' εἰς τὰ ἀνωτέρω Γρ. 27,915,321: 17/40 συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ εἰς βάρος τῆς ἐν Λονδίῳ Ἐπιτροπῆς Συναλλαγματικαὶ τῆς Διοικήσεως, συνιστάμεναι ἐκ Γροσίων 4,428,421: 12, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἄλλαι μὲν ἐπληρώθησαν, ἄλλαι δὲ δὲν ἐπληρώθησαν· καὶ ἐπειδὴ οἱ λογαριαμοὶ τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης ἐλλείπουν εἰσέτι, δὲν εἶναι γνωστὸν πόσαι ἐκ τῶν Συναλλαγματικῶν τούτων ἐπληρώθησαν ἢ δὲν ἐπληρώθησαν.

Ἐτι, ἡ ἐν Λονδίῳ αὕτη Ἐπιτροπὴ ἔστειλεν εἰς τὴν Διοίκησιν καὶ πολεμοφῶδια, ἐνδύματα κ.τ.λ. τὰ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι σημειωμένα μηδὲως εἰς τὰ κατάστιχα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Οἰκονομίας καὶ τῶν δύο Ταμείων· ἄλλ' εἰς τὰ κατάστιχα τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Πολέμου εἶναι σημειωμένα αὐτά, πλὴν ὅχι καὶ ἡ τιμὴ των, ἡ ὁποία διὰ τοῦτο δὲν συμπεριλαμβάνεται εἰς τὰ ἀνωτέρω Γρ. 27,915,321: 17.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω Γρ. 52,495,072:33 χρεωστεῖται ἐν μέρος αὐτῶν ἀπὸ διαφόρους εἰς τὸ Ἔθνος, ὡς παριστάνεται περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρούσης ἀναφορᾶς· ἀφ' οὗ δὲ τὰ ὑπόλοιπα τῶν Γροσίων τούτων **ἐξωδευθήσαν** διὰ διαφόρους Ἐθνικὰς ὑποθέσεις, εἰς τὸ Ναυτικόν, εἰς τὸ Στρατιωτικόν, εἰς τὸ Πολιτικόν καὶ εἰς ἄλλους, **ἔμεινε προσέτι νὰ χρεωστῇ τὸ Ἔθνος, ὡς ἐπομένως.**

Πρός τό πολιτικόν.....	Γρ.	1,442,831:21
Πρός τό Στρατιωτικόν	»	20,746,005:14
Πρός τό Ναυτικόν.....	»	6,306,116:10
Πρός διαφόρους έκ διαφόρων ύποθέσεων.....	»	4,169,284:24
Πρός διαφόρους έκ λειψάνου έσωτερικων δανείων.....	»	727,911:20
Πρός διαφόρους έκ λειψάνου Έθνικων διά τύπου όμολογι- ων.....	»	1,201,384:—
	Γρ.	34,593,533: 9

Ταῦτα. τά Γρ. 34,593,533: 9 είναι τό έσωτερικόν του Έθνους χρέος, καί συνίσταται εις χρηματικά άποδεικτικά καί διαταγάς, καθώς καί εις εθνικάς διά τύπου όμολογίας, τά όποία όλα είναι παρά τής Λογιστικής καταστρωμένα έν προς έν, προς ποίους χρεωστούνται καί διά ποίας αιτίας.

Διά νά σμικρυνθῆ δέ άρκετώς τό χρέος τουτο, ἡ Λογιστική προτείνει εις τήν Σεβαστήν Έθνικήν Συνέλευσιν τά έπόμενα.

A.' Αί Έπαρχίαί τίσ Έπικρατείας νά άποστείλωσι τούς λογαρισμούς των, άποβλέποντας τάς Έθνικάς προσόδους, καί όσα χρήματα έπλήρωσαν διά διαταγών καί άνευ διαταγών τών παρελθουσών Διοικήσεων.

B.' Όσοι έντός καί έκτός τής Έπικρατείας έδωσαν συνεισφοράς προς τό Έθνος μέχρι τέλους τής Διοικητικής Έπιτροπής, νά ειδοποιησώσι τακτικώς περι τούτου τήν Κυβέρνησιν.

Γ.' Όσοι έντός καί έκτός τής Έπικρατείας έχουν ανά χειράς των εθνικάς διά τύπου όμολογίας, νά τάς παρρησιάζωσι τακτικώς προς τήν Κυβέρνησιν έντός μιās προθεσμίας.

Ταῦτα παριστάνει έν συνόψει ἡ Λογιστική, έφ' όσα άποβλέπουν τά καθήκοντά της, έμπιστευθέντα εις αὐτήν παρά του Έθνους, παρακαλοῦσα τήν Σεβαστήν Συνέλευσιν, ίνα άναγνώσῃ εύμενώς καί τήν δευτέραν άναφοράν της.

Έν Άργει τῆ 18 Ιουλίου 1829.

M. K. Πάγκαλος
Χριστόδουλος Οικονομίδης
Άθανάσιος Σκανδαλίδης
K. Πολυάδης
K. Τασσίικας

Ό Γραμματεὺς
Ίωάννης Γεωργίου

4

G. Maurer

Ό Έλλην. λαός, σσ. 354-55:

Είναι, μά τήν αλήθεια, συγκινητικό όταν διαβάζει κανείς μέ πόση προθυμία βοήθησαν οί άνθρωποι αὐτοί τόν τόπο τους. Μόνον τά δυό αδέλφια Κουντουριώ-τη, ό Λάζαρος κι' ό Γεώργιος, έδωσαν έναμιοσιν έκατομμύριο φράγκα. Οί αδελφοί Σταμάτης καί Βασίλης Βουδούρη από πεντακόσιες πενήντα χιλιάδες ό καθένας. Έη οικογένεια Τσαμαδοῦ τετρακόσιες χιλιάδες. Ό Ίάκωβος Τομπάζης μέ τόν άδερφό του Μανώλη τριακόσιες πενήντα χιλιάδες. Ό Ίωάννης Όρλάνδος τριακόσιες χιλιάδες. Ό Άνδρέας Μιαούλης διακόσιες πενήντα χιλιάδες καί άλλα τόσα ό Δημήτριος Βούλγαρης. Ό Ίωάννης κι' ό Φραγκίσκος Βούλγαρης — θειοί του Δημήτρη Βούλγαρη — διακόσιες χιλιάδες. Τ' αδέλφια Άναγνώστης καί

Νικόλαος Οικονόμου κι' αὐτοί διακόσιες χιλιάδες. 'Ο 'Αναγνώστης Φῶνος ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες. 'Ο πεθερός τοῦ πλοίαρχου Σαχίνη διακόσιες πενήντα χιλιάδες φράγκα, καί ἄλλοι πολλοί διάφορα ποσά. 'Αλλά κι' ὅσοι δὲν εἶχαν μετρητά, ἔδιναν σέ εἶδος. Οἱ νησιῶτες, λόγου χάρη, ἔδωσαν τὰ πλοῖα τους, οἱ Ρουμελιῶτες ὁ, τὶ πολῦτιμο εἶχαν μόν' στὸ σπῆτι τους, κι' ἄλλοι ὀλόκληρη τήν περιουσία τους.

Δὲν ἦσαν ὅμως μόν' οἱ 'Ελληνες, μὰ κι' ὀλόκληρος ὁ χριστιανικός κόσμος ἔνωσε τήν ἀνάγκη νά συντρέξει τὸν ἱερόν ἀγῶνα τῶν 'Ελλήνων. Παντοῦ σχηματίζονταν ἐπιτροπές, στὸ Λονδίνο, στὸ Παρίσι, στὸ Μόναχο, σ' ὅλες τίς πρωτεύουσες καί τίς μεγάλες πόλεις τῆς Εὐρώπης, ὡς καί στὴν 'Αμερική. Τίς ἐπιτροπές αὐτές τίς καθοδηγοῦσαν δούκες, κόμητες, λόγιοι, μεγαλέμποροι, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἢ ἀφρόκρεμα τῆς κάθε τάξης. Σκοπὸς τους ἦταν νά συγκεντρώσουν χρήματα καί ὅ,τι ἄλλο θά μπορούσε νά εἶναι χρήσιμο γιά τούς ἥρωες τῆς μικρῆς 'Ελλάδας, ἀκόμη καί νά βοηθήσουν τήν ἑλληνική νεολαία στίς σπουδές της στὸ ἐξωτερικό. Σ' ὅλη αὐτή τήν κίνηση, ἡ καλύτερη δουλειά ἔγινε ἀπὸ τίς ἐπιτροπές τοῦ Παρισιοῦ, τῆς Γενεύης καί τοῦ Μονάχου.

5

(α) Σπ. Τρικοῦπη

'Ιστορία τῆς 'Ελλην. 'Επανάστασως

Β, ' 90-91:

Οἱ ἐπισημότεροι δὲ τῶν αἰχμάλωτισθέντων ἦταν ὁ κεχαγιάμπεης, ὁ καϊμακάμης, ὁ Κιαμίλμπεης, ὁ Μουσταφάμπεης... καί αἱ παρά τῷ Μαυρομιχάλη γυκαίκες τῶν πασάδων. "Ἀπειρα καί πολῦτιμα ἦσαν τὰ λάφυρα, ἀλλ' ὅλα διηρπάγησαν ἄνευ παραμικρᾶς ὀφελείας τοῦ κοινοῦ, ἂν καί ἠλπίζετο νά θεραπευθῶσιν ὀπωσοῦν ἐκείθεν αἱ κατεπίγουσαι ἀνάγκαι τῆς πατρίδος. Τόση δὲ ἦτον ἡ ἐπισυμβᾶσα λεηλασία, ὥστε αἱ πλείσται τῶν οἰκιῶν ἐγυμνώθησαν καί αὐτῆς τῆς ξυλώσεως τῶν.

(β) Σπ. Τρικοῦπη

Β, ' 176-177

'Η 'Ελλάς, ἂν καί εἶχε μεγάλην ἀπόφασιν, εἶχε μηδαμινούς πόρους. Εὐτυχῆς πόλεμος ἑνὸς ἔτους χρηστάς ἐνέπνευσε τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας· ἀλλ' ὁ πόλεμος «δεῖται χρημάτων καί ἄνευ τούτων οὐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δεόντων» τὸ δὲ ταμεῖον τῆς 'Ελλάδος ἦτο πάντῃ κενόν· ἀλλὰ συνέπεσε νά λάβωσιν οἱ "Ελληνες χρηματικά βοηθήματα παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ των Χουρσήδη, ἄτινα, ἂν καί μικρά, ἦσαν μεγάλα διὰ τούς μηδὲν ἔχοντας καί τούς διὰ μικρῶν μεγάλα πράττοντας. 'Ιδοῦ δὲ πῶς τὰ ἔλαβαν. Εἶδαμεν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπολιτοσᾶς ἠχμαλωτίσθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ Χουρσήδη καί Μεχμέτη, ὁ καϊμακάμης, ὁ κεχαγιάμπεης καί ἄλλοι. Πρὸ τινος καιροῦ διεπραγματεύετο μεταξὺ τοῦ Χουρσήδη καί τῶν 'Ελλήνων ἡ ἀνταλλαγή τῶν αἰχμαλώτων τούτων καί τῶν παρά τῷ 'Αλή ὀμηρευόντων Σουλιωτῶν πεσόντων μετὰ τήν καταστροφὴν του εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ Χουρσήδη, ἦγουν τῆς γυναικὸς καί τῶν τέκνων τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ ἀδελφοῦ του Κώστα, τοῦ Ναστούλη Νταγκλή, τοῦ Κώστα Τζαβέλλα, τοῦ Κίτσου Κωλιοδημήτρι καί τοῦ προεστώτος τῆς Λεβαδίας Νικολάου Νάκου. Πέντε μῆνας διήρκησεν ἡ διαπραγματεύσις αὕτη καί ἀπεπερατώθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων τὸν 'Απρίλιον, καθ' ὃν ἔγεινεν ἡ ἀνταλλαγή, καί ἔλαβε τὸ ἑλληνικὸν ταμεῖον ἐπὶ λόγῳ λύτρων δίσταηλα 80.000. 'Η ἑλληνική κυβέρνησις ἐξέδωκε διφόρους νόμους περὶ ἐξωτερικοῦ δανείου, περὶ συνεισφορῶν, περὶ φορολογιῶν καί περὶ συνάξεως τῶν ἀργυρῶν καί χρυσῶν σκευῶν τῶν μοναστηρίων καί ἐκκλησιῶν· ἐξήρесе δὲ μόνον τὰ εἰς τελετὴν τῶν

ιερών μυστηρίων και τά χρυσά και άργυρά κοσμήματα τών εικώνων· άλλ' όλίγον ώφελήθη έξ αιτίας τών περιστάσεων· ώστε, έν ώ αι χρειάι της ήσαν μεγάλαι, οι χρηματικοί της πόροι ήσαν πάντοτε μηδαμιοί.

6

Σπ. Τρικούπη

ό.π. Β', 126-127.

Πάσαν Κορίνθου

5-8-22

'Αφ' ού δ' έβεβαιώθησαν οι έγκλειστοι, ότι πάσα έλπίς έπικουρίας έξωθεν έματαιώθη, οι 'Αλβανοί πρόθυμοι, ώς τούς είδαμεν και άλλοτε, ν' αποχωρίζονται τών όμοπίστων έπ' ιδιοτελεία, άπεχωρίσθησαν και έν τη παρούση περιστάσει, και τη συνεργεία του Πλαπούτα και τη μεσιτεία του γνωστού αυτοίς Πανουργιά, εύρεθέντος έν Κορίνθω, έσυμβιβάσθησαν μόνοι, και έξήλθαν 150 τήν 10 'Ιανουαρίου, φέροντες τά όπλα, τάς άποσκευάς των και **άνά χίλια γρόσια** προσδιωρίσθη δέ ή ποσότης αύτη όχι διότι έμελέτων οι "Ελληνες νά κρατήσωσι τά περισσεύοντα της περιουσίας των, άλλ' ίνα μή ιδιοποιηθώσιν ούτοι τά τών άλλων έγκλειστων· επέβησαν δέ εις τέσσαρα ελληνικά πλοιάρια προς διαπόρθμευσιν· αλλά τό ήμισυ μόλις διεσώθη, καταποντισθέντων ή φονευθέντων τών άλλων παρασπόνδως. 'Απελπισθέντες δέ οι έναπομείναντες Τούρκοι έσυμβιβάσθησαν και ούτοι μετά των επί τω σκοπώ τούτω σταλεντων παρά των έν 'Επιδαύρω υπό τούς όρους νά παραδώ~~ω~~**δω** τήν άκρόπολιν, όλα τά όπλα, όλην τήν κινητήν περιουσίαν, εκτός δύο τών πενιχρότερων ένδυμασιών και μικράς τινος χρηματικής ποσότητος εις χρήσιν εκάστου, και νά μετακομισθώσιν ύπ' ούδετέραν σημαίαν εις τήν μικράν 'Ασίαν.

Μετά τόν συμβιβασμόν τούτον εισήλθε τό υπό τόν Βαλέστον τακτικόν εις τήν άκρόπολιν τήν 14 υπό τήν ευλογίαν του παρευρεθέντος έπισκόπου Δαμαλών. Προπορευόμενος δέ ό Κολοκοτρώνης και βαστών ελληνικήν σημαίαν έσταύρωσε δι' αύτης τήν πύλιν και τήν έστησεν επί τών επάλξεων· άφωπλίσθησαν μετά ταύτα οι έν τω φρουρίω, **παρέδωκαν τά πράγματά των, άτινα διηρπάγησαν, παρέδωκαν και τά χρήματα και τά πετράδιά των χρησιμεύσαντα εις μίσθωσιν του ναυτικού,** και κατέβησαν εις τήν πόλιν άναμένοντες τό πλοϊον εις διαβίβασίν των, άλλ' οι πλείστοι κατεστράφησαν μετά τινας ήμέρας παρά τά συνομολογηθέντα και οι λοιποί τήδε κάκεισε διεσπάρησαν ή έδουλώθησαν· ό δέ Κιαμίλμπεης, επί λόγω ότι δέν ήθελε ν' άνακαλύψη τά κατά τήν πάγκοινον γνώμην κρυπτόμενα πλούτη του, έπαθε πολλά κακά, αλλά δέν εθανατώθη έπ' έλπίδι ότι θά τ' άνεκάλυπτε βραδύτερον.

7

Σπ. Τρικούπη

ό.π. Β', 313

Πάσαν Ναυπλίου

23-8-22

Οι "Ελληνες παρέλαβαν τά κάτω φρούρια και διώρισάν τινας εις σύναξιν και άπόθεις έν δύο ζαμίοις, **επί καταγραφή,** τών πραγμάτων τών Τούρκων. Φόβος μέγας έπεκράτει μή επάθαιναν οι Ναυπλιείς όσα έπαθαν οι συνάδελφοί των έν Νεοκάστρω, έν Κορίνθω και έν 'Αθήναις· ό Κολοκοτρώνης, μή θέλων νά συμβή τοιοϋτόν τι, μηδέ νά διαρπαγή ή περιουσία, εκλείσεν έξω της πύλης του φρουρίου τούς συρρεύσαντας επί λαφυραγωγία στρατιώτας· άλλ' ούτοι ήπειλήσαν νά εισέλθωσι διά της βιας, νά σφάξωσι τούς Τούρκους και νά διαρπάσωσι τά υπάρχοντά των· δι' ό πάσα άναβολή άπόπλου ήτον επικίνδυνος. Καλή τύχη κατέπλευσε τήν 12 Δεκεμβρίου εις τόν λιμένα του Ναυπλίου ό Χαμιλτών επί της

Καμβρίας και παρέλαβε συναινέσει τῶν Ἑλλήνων 400, παρέλαβαν και τούς λοιπούς τά ἑλληνικά πλοία υπό τήν ὄδηγίαν τοῦ Μισούλη επί μισθῷ ἑκατόν δέκα χιλιάδων γροσίων πληρωθέντων ἐκ τῶν λαφύρων, και οὕτως ἀπεβίβασαν τούς αἰχμαλώτους ὁ μὲν Χαμιλῶν εἰς Σμύρνην, ὁ δὲ Μισούλης εἰς Κουσάντασι. Μόνον ὡς αἰχμάλωτοι ἐκρατήθησαν ἐν Ναυπλίῳ ὁ πρῶν φρούραρχος Σελήμπασας και ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἄλης, ὡς μή θελήσαντες νά ὑπογράψωσι τήν συνθήκην· ἀλλ' ὄχι μόνον δέν ἠνωχλήθησαν οὐδ' αὐτοί οὐδ' οἱ περί αὐτούς, ἀλλά και εἰς ἄκρον ἐπεριποιήθησαν τροφοδοτούμενοι πλουσιοπαρόχως και ζῶντες ἐν ἀνέσει μέχρις οὗ ἀπελύθησαν. Οἱ Ἕλληνες διεμερίσαντο μεταξύ τῶν τά ἐναποταμιευθέντα πράγματα τῶν Τούρκων ἀνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας τοῦ ταμείου· τά πολυτιμότερα δέ αὐτῶν διηρπάγησαν υπό τῶν ἀρχηγῶν.

8

Σπ. Τρικοῦπη,

ὁ.π., Β', 68:

Βασίλειον

Πάμπολλα και πλουσιώτατα ἦσαν τά εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων πεσόντα λάφυρα, ἐν οἷς και 800 ἵπποι, 2 κανόνια και 18 σημαῖαι. Μετά τήν μάχην οἱ μὲν ἐχθροί συνηνώθησαν πάλιν εἰς Πλατανιάν, ἐνδιενυκτέρευσαν, και τήν ἐπιούσαν ἐπανάκαμψαν εἰς Ζητούνη τόσον ἔμφοβοι, ὥστε ἔκοψαν ἐπί τῆς φυγῆς τήν γέφυραν τοῦ Σεπερχεοῦ. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐκίνησαν και' αὐτῶν τήν ἐπαύριον, ἀλλά δέν τούς ἐπρόφθασαν και ἐστρατοπέδευσαν ἐν Δαμάστῃ. Εἰς τόσην δὲ ἀταξίαν ἔπεσαν οἱ ἐχθροί φεύγοντες, ὥστε οἱ λαφυραγωγούντες Ἕλληνες εὗρισκαν και τὰς ἀκολουθούς ἡμέρας τῆς μάχης περιπλανωμένους ἀνθρώπους και ζῶα. Τοιουτοτρόπως ἐματαιώθη ἡ κατά τῆς Πελοποννήσου αὕτη ἐκστρατεία.

9

Σπ. Τρικοῦπη,

ὁ.π., Β, 228:

Αἶνον

9-6-22

Οἱ πρόξενοι δέν ἀνεδέχθησαν τήν εὐθύνην· ὑπεσχέθησαν ὁμως νά καταβάλωσι πᾶσαν δυνατήν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς συνθήκης. Διέτριβαν πρό τινῶν ἡμερῶν ἐν Ἀθήναις ὁ Ἄνδρέας Καλαμογδάρτης και ὁ Ἀλέξανδρος Ἀεζιώτης, ὡς ἀντιπρόσωποι ὁ μὲν πρῶτος τῆς κυβερνήσεως ὁ δὲ ἄλλος τοῦ Ἀρείου πάγου, εἰς παραλαβὴν τοῦ κινδυνεύοντος φρουρίου και καταγραφὴν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Ἡ παρουσία τούτων ἐθάρρυνε τούς δικαίως φοβούμενους τήν παρασπόνδῃσιν Τούρκους· τούς ἐθάρρυνε και ὄρκος δοθεὶς παρά τῶν ἰσχυόντων Ἑλλήνων ἐπί τοῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τοῦ μητροπολίτου· και οὕτως ὑπεγράφη συνθήκη τήν 9 ἐν τῷ αὐστριακῷ προξενεῖῳ και κατά ῥητὴν αἴτησιν τῶν Τούρκων ἐνώπιον τῶν προξένων, ἀλλ' ὄχι και υπό τήν ἐγγύησιν των. Οἱ ὄροι δὲ τῆς συνθήκης ἦσαν ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου και παντός ὄπλου δημοσίου ἢ ἰδιαίτερου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς και τῆς τιμῆς τῶν Τούρκων, ἡ ἀδεια νά κατοικήσωσιν ἐν τῇ πόλει ἢ νά διαβιβασθῶσιν εἰς Ἀσίαν υπό οὐδετέραν σημαίαν ἀνεξόδως, ἡ μεταξύ αὐτῶν και τῶν Ἑλλήνων ἰσομοῖρια παντός ἀργυροῦ, χρυσοῦ και πολυτίμου εἴδους, ἡ τελεία ἀπόδοσις πάσης περιουσίας ἑλληνικῆς, και ἡ μεταβίβασις πάσης ἀκινήτου τουρκικῆς εἰς τήν κυριότητα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

ΚΩΔΙΕ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

Άριθ. 1 του Κώδικος τών νόμων.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ ΕΘΕΣΠΙΣΑΤΟ:

Διά τήν επίκειμένην ανάγκην του νά οικονομηθώσιν αί μεγάλοι χρηματικοί χρεοί τής Διοικήσεως·

Διά τήν παροῦσαν ἔλλειψιν χρημάτων ἀπό τό ταμείον καί διά τήν βραδύτητα τών εισπράξεων ἐν καιρῷ ἑσωτερικοῦ πολέμου·

§ α'. Θέλει ληφθῆ δάνειον πέντε μιλιουνίων γρόσιων.

§ β. Τό δάνειον αὐτό θέλει διαιρεθῆ εἰς πέντε κλάσεις, δηλαδή:

α'.	κλάσις	γρόσια	1.000.000
β'.	»	»	1.125.000
γ'.	»	»	1.000.000
δ'.	»	»	1.000.000
ε'.	»	»	875.000

§ γ'. Ἡ πρώτη κλάσις θέλει διαιρεθῆ εἰς χιλίας ὁμολογίας, ἀνά χίλια γρόσια, ἡ δευτέρα εἰς χιλίας πεντακοσίας, ἀνά ἑπτακόσια πενήντα, ἡ τρίτη εἰς δύο χιλιάδας, ἀνά πεντακόσια, ἡ τετάρτη εἰς τέσσαρας χιλιάδας ὁμολογίας, ἀνά διακόσια πενήντα, καί ἡ πέμπτη εἰς ὀκτώ χιλιάδας ἑπτακόσια πενήντα, ἀνά ἑκατόν γρόσια ἑκάστη.

§ δ'. Ἡ ὅλη ποσότης τοῦ δανείου θέλει ἐξοφληθῆ εἰς τρία ἔτη, ἀνά ἕν τρίτον ἐξ ἑκάστης κλάσεως κατ' ἔτος.

§ ε'. Προσδιορίζεται τόκος ὀκτώ τά ἑκατόν διά τό ρηθέν δάνειον, καί θέλει πληρῶνεται ἀπό τό ταμείον εἰς τό τέλος ἑκάστης ἑξαμηνίας.

§ ς'. Αἱ ὁμολογίαι αὐτοῦ τοῦ δανείου ὄχι μόνον εἶναι δεκταί εἰς τό ταμείον ἀντί μετρητῶν διά τήν ἀγοράν ἐθνικῶν κτημάτων, ἀλλά καί οἱ προσφέροντες αὐτάς προτιμῶνται ἀπό τούς προσφέροντας μετρητά δι' αὐτό τό τέλος.

§ ζ'. Αἱ αὐταί ὁμολογίαι πραγματεύονται καί εἶναι δεκταί εἰς τά συναλλάγματα.

§ η'. Θέλει προσδιορισθῆ κῶδιξ ἰδιαίτερος δι' αὐτό τό δάνειον, ἐνῶ θέλουσιν φυλάττονται τά ἀπαράλλακτα ἀντίτυπα τῶν ὁμολογιῶν κατὰ κλάσιν καί κατὰ τάξιν.

§ θ'. Αἱ ὁμολογίαι θέλουσιν φέρει τās ὑπογραφάς τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος, τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας καί τοῦ Μινίστρου τῆς Οἰκονομίας.

§ ι'. Ὁ Μινίστρος τῆς Οἰκονομίας θέλει λάβει τά ἀναγκαῖα μέτρα διά τόν ἀσφαλέστερον σχηματισμόν τῶν ἀνωτέρω ὁμολογιῶν, τήν διανομήν αὐτῶν καί ἐν γένει διά τήν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος θεσπίσματος, τό ὅποιον θέλει ἐκδοθῆ διά τύπων καί καταγραφῆ εἰς τόν Κώδικα τῶν νόμων.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ τῆ 1η Ἰανουαρίου αἰκβ'

ὁ ἀντιπρόεδρος
 Π. Μαυρομιχάλης.

Άριθ. 3 του Κώδικος των νόμων.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ ΕΘΕΣΠΙΣΑΤΟ:

Έπειδή τό δάνειον των πέντε μιλιουίων, θεσπισθέν διά του νόμου του έκδοθέντος κατά την ιη' Ιανουαρίου του παρόντος έτους, ένδέχεται νά μήν έξαρκήση εις τάς προκειμένας χρείας τής Διοικήσεως:

Έπειδή διηρημένον όν τό ρηθέν δάνειον εις πολλάς όμολογίας μικράς ποσότητος, είμπορεί νά λάβη πέρας βραδύτερον:

Έπειδή, τέλος, ή παρούσα κατάσταση των πραγμάτων άπαιτεί τό νά εύρεθώσι τρόποι διάφοροι, διά νά προκιοσθῆ τό ταμείον του έθνους μέ ποσότητα ίκανήν χρημάτων:

α'. Θέλει ληφθῆ δάνειον έτέρων δύο μιλιουίων γρόσιων, έκτός των προαποφασισθέντων πέντε μιλιουίων.

β'. Τό δάνειον αυτό θέλει διαιρεθῆ εις τέσσαρας κλάσεις, δηλαδή:

Πρώτη	κλάσις	γρόσια	400.000	
Δευτέρα	»	»	600.000	2.000.000, ήτοι,
Τρίτη	»	»	500.000	δύω μιλιούνια.
Τετάρτη	»	»	500.000	

γ'. Η πρώτη κλάσις θέλει διαιρεθῆ εις τέσσαρας όμολογίας, ανά έκατόν χιλιάδας γρόσια έκάστη· ή δευτέρα εις όκτώ όμολογίας, ανά έβδομήκοντα πέντε χιλιάδας γρόσια· ή τρίτη εις δέκα όμολογίας, ανά πενήκοντα χιλιάδας, καί ή τετάρτη εις είκοσι όμολογίας, ανά είκοσι πέντε χιλιάδας γρόσια έκάστη.

δ'. Τό δάνειον αυτό θέλει έξοφληθῆ εις τρία έτη.

ε'. Τά άρθρα ε', ς', ζ', η', θ' του προεκδοθέντος νόμου περί του δανείου των πέντε μιλιουίων φυλάττονται τά αυτά καί διά τό παρόν δάνειον.

ς'. Αί όμολογίαί των τεσσάρων αυτών κλάσεων διά μόνων μετρητών αγοράζονται.

ζ'. Η Διοίκησης όφείλει νά άμείψη τούς αγοραστάς των όμολογιών του παρόντος δανείου έκ του αναλόγου διά των συστηθησομένων παρασήμων τιμής.

η'. Ο Μίνιστρος τής Οικονομίας θέλει λάβει τά αναγκαία μέτρα διά τόν άσφαλέστερον σχηματισμόν των άνωτέρω όμολογιών καί διά τήν άκριβῆ έκτέλεσιν του παρόντος νόμου, όστις θέλει έκδοθῆ διά τύπου καί καταγραφῆ εις τόν Κώδικα των νόμων.

Έν Έπιδαύρω τῆ κ' Ιανουαρίου αωκβ'.

Ο Αντιπρόεδρος

Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης.

Υπογράφεται ό Πρώτος γραμματεός του Βουλευτικού

Ίω. Σκανδαλίδης.

Έπικυροῦται

Α. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος.

Ο Αρχιγραμματεός τής έπικρατείας, Μίνιστρος των έξωτερικών
υποθέσεων, Πρόεδρος του Συμβουλίου των Μινιστρων
Θ. Νέγρης.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

Ἀριθ. 9 τοῦ Κώδικος τῶν νόμων.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ ΕΘΕΣΠΙΣΑΤΟ:

Ἐπειδὴ νέος στόλος ἐχθρικός, ἐκπλεύσας ἀπὸ τὸν Ἑλλησπονδον, διευθύνεται καθ' ἡμῶν·

Ἐπειδὴ ὁ ἄσπονδος ἡμῶν ἐχθρός, καίτοι πολλάκις νικηθεὶς ἀπὸ τὰ ὄπλα μας, ἐπιμένει μεταχειριζόμενος ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς ἐκδικητικούς αὐτοῦ σκοποὺς ἐναντίον τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἱεράς ἡμῶν θρησκείας·

Ἐπειδὴ, ἐφ' ὅσον φαίνεται μεγαλειτέρα ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς κατόρθωσιν τῶν ἀδίκων καὶ ἀνοσιῶν σκοπῶν του, ἐπὶ τοσοῦτον ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς, θαρροῦντες εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν, εἰς τὸ δίκαιον τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ εἰς τὰς προητέρας μας τύχας, νὰ διπλασιάσωμεν τὴν προθυμίαν μας, καὶ νὰ δεῖξωμεν εἰς τὸν ἐχθρόν καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὅτι ἀπεφασίσαμεν νὰ θυσιάσωμεν τὸ πᾶν, διὰ νὰ ὑπερασιωθῶμεν τὴν πίστην, πατρίδα, ἐλευθερίαν, τιμὴν, τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὴν ἰδίαν μας ὑπαρξίν·

Ἐπειδὴ, ὁμολογουμένως, τὸ ἀρμοδιότερον μέσον εἰς ματαίωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ ἐχθροῦ εἶναι ἡ ταχίστη ἐκπλευσις τοῦ ἐθνικοῦ στόλου, ἡ δὲ στέρησις τῶν χρημάτων εἶναι τὸ μόνον ἐμπόδιον τοῦ ἀναγκαίου τούτου ἐπιχειρήματος, καὶ ἐπομένως μᾶς ἀναγκάζει νὰ προσδράμωμεν εἰς ἀμέσους πηγὰς, ὅσαι εἰμποροῦν νὰ μᾶς δώσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν ἀπαιτούμενην χρηματικὴν ποσότητα·

Ἐπειδὴ μόναι ἄμεσοι πηγαί, ὅπου πρέπει νὰ καταφύγωμεν εἰς τοιαύτην κατεπείγουσαν χρείαν, εἶναι ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος τῶν Μοναστηρίων καὶ Ἐκκλησιῶν, μέταλλα, τὰ ὁποῖα γινόμενα νομίσματα, προσφέρουσι τὸ ἐτοιμότητον μέσον διὰ νὰ πλουτήσῃ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον, καὶ οὕτω νὰ κατασταθῇ ἐπιτήδειον εἰς τὸ νὰ παρέξῃ τὰς ἀπαιτούμενας δαπάνας πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος· ἡ δὲ ἀφαίρεσις αὕτη τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀπλῶν κοσμημάτων καὶ ἔργων πολυτελείας θεωρουμένων, δὲν ἀντιβαίνει ποσῶς εἰς τὸ πρὸς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὀφειλόμενον σέβας, τῆς ὁποίας ὁ θεμελιωτὴς καὶ νυμφίος ἡγάπησε τὴν ἀπλότητα, ταπεινῶσιν καὶ πτωχείαν·

θ'. Ἡ Διοίκησις θέλει λάβει ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα καὶ τὴν ἀνήκουσαν προσοχὴν διὰ τὴν ταχείαν καὶ ἀσφαλῆ μετακόμισιν τῶν εἰρημένων σκευῶν εἰς τὸν τόπον, ὅστις παρ' αὐτῆς θέλει διορισθῆ.

ι'. Τὰ εἰρημένα σκευὴ νὰ μεταβληθῶσιν εἰς νομίσματα, διὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς μεγίστας τῆς πατρίδος χρείας.

ια'. Νόμος ἰδιαίτερος θέλει διορίσει καὶ διατάξῃ ὅσα ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν νομιματοκοπίαν.

ιβ'. Ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Οἰκονομίας, ἕκαστος κατὰ τὸ ἀνήκον αὐτῷ μέρος, νὰ φροντίσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος νόμου, ὅστις τυπωθεὶς, θέλει δημοσιευθῆ καὶ προστεθῆ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν νόμων.

Ἐν Κορίνθῳ, τῆ 5 Ἀπριλίου 1822.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Σωτήριος Χαλαράμης
Προσυπογράφεται ὁ Πρῶτος γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ

Ἐπικυροῦται

Ἄ. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος.

Ὁ Μινίστρος, Ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν
ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

Θ. Νέγρης.

12

(Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας Α', 158-59):

Ἀριθ. 10 τοῦ Κώδικος τῶν νόμων.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τό Βουλευτικόν σῶμα ἐθεσπίσατο καί τό Ἐκτελεστικόν ἐπε-
κύρωσε τάδε:

Ἐπειδή αἱ ἐκ τῆς γῆς πρόσοδοι εἶναι κυριώτεροι τῶν προσόδων τῆς Διοι-
κῆσεως:

Ἐπειδή ἐπί τῆς τυραννίας οὔτε ἐπίσης καὶ δικαίως ἦσαν μερισμένοι, καί
μεγάλοι καταχρήσεις εἰσεχώρουν εἰς τήν εἴσπραξιν αὐτῶν:

Ἐπειδή ἡ Διοίκησις χρεώσται καί μέ τήν ἴσῃν καί δικαίαν διάταξιν αὐτῶν νά
φροντίσῃ καί τάς προϋπαρχούσας καταχρήσεις νά καταλύσῃ, ἐπί τοῦ παρόντος
ὅμως δέν ἤμπορεῖ νά κάμῃ ὅλας τάς προαπαιτουμένας ἀκριβεῖς ἐξετάσεις, διὰ νά
φθάσῃ τήν ἐπιθυμητήν τελειότητα:

α'. Ἀπό τοὺς καρπούς, γεννήματα καί ὅλα ἐν γένει τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων
ἰδιοκτητῶν γῆς νά λαμβάνεται τό δέκατον.

β'. Οἱ ἰδιαιτέροι κῆποι, ὅσοι ἰδιόκτητοι ὄντες χρησιμεύουν εἰς τάς οἰκιακάς
χρείας τῶν κυρίων αὐτῶν, ἐξαιροῦνται τοῦ ἀνωτέρου ἄρθρου καί μένουσι
ἐλεύθεροι ἀπό κάθε δόσιμον.

γ'. Ἀπό τοὺς καρπούς, γεννήματα καί ὅλα τὰ προϊόντα τῶν ἐθνικῶν κτημάτων
(ἐξαιρουμένων τῶν ὀριζίων καί ἐλαιῶν καί τῶν δι' ἀποκοπῆς διδομένων) νά
λαμβάνωνται εἰς τὰ δέκα μέρη τρία μόνον.

δ'. Ἀπό τὰ ὀρίζια νά λαμβάνωνται εἰς τὰ δέκα δύο.

ε'. Τά περι ἐθνικῶν ἐλαιῶν θέλουν διαταχθῆ δι' ἰδιαιτέρου νόμου.

ς'. Τά δέκατα ἐκάστης ἐπαρχίας μεταφέρονται εἰς τὰ ἔκπαλαι συνθήη καί
προσδιωρισμένα μέρη.

Ὁ Μινίστρος τῆς Οἰκονομίας νά ἐνεργήσῃ τόν παρόντα νόμον.

Ἐδόθη ἐν Κορίνθῳ τῇ κς' Ἀπριλίου αἰκβ'

Ὁ Ἀντιπρόεδρος

Σωτήριος Χαραλάμπης.

Προσυπογράφεται ὁ Πρῶτος γραμματεὺς τοῦ βουλευτικοῦ

Ἐπικυροῦται

Ἄ. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος.

Ὁ Μινίστρος, Ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας καί
τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων

Θ. Νέγρης.

13

Α. Μάμουκα,
Τά κατά τήν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος,
Η', 39 καί Η', 81-83:

- (α) Ζ'—Ἀνεγνώσθη ἀναφορά τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ Κολοκοτρῶνη προβάλλοντος πόρον τοῦ Ταμείου ἀπό τὰ Πλοιάρια, καί ἀπό τόν Ἐσφράγιστον χάρτην. ἔμεινεν εἰς σκέψιν.
- (β) Ζ'—Ἐπροβλήθη καί αὐθις νά διορισθῶσιν αἱ δασμοφοραὶ καθ' ὅλην τήν Ἐπικράτειαν, καί νά εἰσπράττωνται κατά τήν προλαβοῦσαν τῆς Διοικήσεως διάταξιν, ἕωσού κάμη νέαν διάταξιν περί τούτων ἡ Βουλὴ βάσιν ἔχουσα τήν ἀποφυγὴν τῆς πολυτελείας, τήν βελτίωσιν τοῦ ἐμπορίου, καί τήν ἀφθονίαν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων εἰσαγωγῆς τε καί ἐξαγωγῆς ὅτε θέλει ἀποφασίσει καί τήν πώλησιν αὐτῶν ἢ τήν εἰσπραξιν. Ἐν τοσοῦτῳ νά ἐπιβληθῆ δασμός εἰς τὰ γεννήματα·

14

Α. Μάμουκα,
Τά κατά τήν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος,
Η', 88 καί Θ', 16:

- (α) Νά καταργηθῆ τό μέχρι τοῦδε ἀπαιτούμενον τρίτον ἀπό τὰς ἐπικαρπίας τῶν Ἐθνικῶν Γαιῶν, καί νά ἀντικατασταθῆ τό στρεμματιάτικον, ἐνοικιαζομένης τῆς Γῆς διὰ πέντε χρόνους ἢ ἑπτὰ· νά προσδιορισθῆ ἐνοίκιον εἰς ὅλα τὰ καρποφόρα δένδρα καί φυτὰ ἐνοικιαζόμενα διὰ δέκα χρόνους· νά συνάγεται ἀπό ὅλας τὰς ἐπικαρπίας τό δέκατον μόνον.
- Ἀπεφασίσθη νά παραδοθῆ τό σχέδιον τοῦτο εἰς τήν Βουλὴν, καί αὐτὴ νά τό ἐπεξεργασθῆ, καί νά νομοθετήσῃ τό κοινωφελέστερον.

(β) Πρακτικά τῆς ἐν Τροιζήνι Γ'.

Ι- Ἀνεγνώσθη καί ἑτέρα τοῦ αὐτοῦ προβάλλοντος νά καταργηθοῦν τὰ παρά τῶν ποιμένων πληρονόμια τοπιάτικα καί Νόμιστρα, καθὼ παθόντων ὅλα τὰ κακά μετὰ τήν ἐπανάστασιν τόσον ἀπὸ τόν ἔχθρον, ὅσον ἀπὸ τόν στρατιωτῆν.

Ἐνεκρίθη τό πρόβλημα, καί διευθύνθη ἡ ἀναφορά του πρὸς τήν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὰ ἐνεργηθῆ.

15

α. Samuel Howe,
Ἡ Σπατάλη τοῦ Ἑλληνικοῦ Δανείου: κερδοσκοπίες καί καταχρήσεις
(ἀπὸ τό περιοδ. Ἱστορικὴ Ἐπιθεώρησις, τεύχος Ὀκτωβρίου 1971, σελ. 73-76)

Τίποτα δέν μπορεῖ νά περιγράψῃ τὴ δίκαιη ἀπορία τῆς Ἑλλάδος, πού διόρισε κυβερνητικὸ ἀντιπρόσωπο (τόν κ. Σπανιολάκη) γιὰ νά πάει στό Λονδίνο, νά δεῖ πού πῆγε αὐτὸ τό τεράστιο ποσό καί ἂν ἦταν δυνατόν νά σωθῆ κάτι γιὰ τίς τωρινές ἀνάγκες τῆς χώρας. Ἄμα ἔφτασε αὐτός στό Λονδίνο, βρῆκε νά τρώγονται μεταξύ τους τὰ ἐκεῖ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς, οἱ ὁμολογοῦχοι καί οἱ Ἕλληνες Ἀντιπρόσωποι. Στόν τύπο δημοσιεύονταν κατηγορίες καί ἀντεγκλήσεις πού ξεσκέπαζαν αἰσχρὴ παραμέληση τοῦ καθήκοντος, καταχρήσεις καί ὀλοφάνερες κλεψιές, σέ τέτοιο βαθμό, πού φυσικὰ ὅπου καί νά γίνονταν θά ἔταν αἰσχος μὰ πολύ περισσότερο ἐδῶ, πού τὰ χρήματα αὐτὰ χρειάζονταν γιὰ

διάστημα οι όμολογίες πουλιόνταν στην αγορά με 22%. Τή διαφορά τήν τσέπωναν με πανουργία.

Δυό χιλιάδες εξακόσιες ενενήντα πέντε λίρες χάθηκαν από σφάλμα του Μαυροκορδάτου, κάποιου Έλληνα εμπόρου στο Λονδίνο. Τά βιβλία του κ. Μαυροκορδάτου παρουσιάζουν τό δάνειο μόνο με 500 λίρες. Αύτες δικαιολογήθηκαν πώς άποτελοΰσαν χρήματα, πού ή Έλληνική Κυβέρνηση χρωστοΰσε στόν κ. Μαυροκορδάτο. Μά γιατί δέ διατύπωναν άξιώσεις τότε πού ο Μαυροκορδάτος χρεωκόπησε καί ή περιουσία του μοιράστηκε στους πιστωτές του;

Μόνο ποσό 1200 λιρών χρεώθηκε σαν έγγραφή από τήν Καλκούτα. Μά οι σχεδιαστές αύτου του περιφημου λ)σμου ήσαν πολύ άνόητοι, λές καί δέν ήξεραν πώς υπάρχουν κι άλλοι πού ενδιαφέρονται γιά τίς ύποθέσεις τής Έλλάδας κι ότι θά ψάξουν γιά τούς λ)σμούς τής Έπιτροπής στην Καλκούτα καί θά δούν πώς τό έμβασμα ήταν 2.200 λίρες.

Οι Άντιπρόσωποι ήταν οι κ.κ. Όρλάνδος, Λουριώτης καί Ζαΐμης. Μά ο τελευταίος ήταν κύριος (πραγματικός κύριος) καί άλλάσσεται από κάθε ανάμιξη σ' αυτές τίς δουλειές, γιατί άπουσίαζε.

Γιατί πληρώθηκε τό ποσό των 11.200 λιρών γιά ν' αγοραστούν 21.000 λίρες όμολογίες πρός 53%, μιά καί τήν ίδια εποχή αυτές οι όμολογίες δέν πιάνανε παραπάνω από 26% στην αγορά; Αύτή είναι επικίνδυνη καί δύσκολη έρώτηση. 'Η άπάντηση δόθηκε τόσο δύσκολα, όσο δύσκολα βγαίνει ένα άγριο θηρίο από τήν κρυψώνα του, γιατί άφορούσε τήν ύπόληψη ύψηλών προσώπων. Μά δέν είναι καιρός γιά σεβασμό. Στο τέλος έγινε γνωστό πώς επρόκειτο γιά τό συμφέρον των κ.κ. Μπόουρινγκ καί Χιούμ. Ό Τζών Μπόουριν, ποιητής, φιλόανθρωπος καί φιλέλληνας, ήταν στη Γραμματεία τής Έλληνικής Έπιτροπής στό Λονδίνο καί σ' αύτή τή δουλειά έργάστηκε πραγματικά σκληρά. 'Η άλήθεια είναι πώς έκανε πολλές επιδείξεις με άσήμαντες άγαθοεργίες γιά τήν ύπόθεση τής έλευθερίας καί τής καταπιεζόμενης ανθρωπότητας. Είχε όμως καί κάποιο λόγο γιά νά τά κάνει αύτά. Τό λιγότερο έπρεπε νά πάρει δημόσιο έπαινο γιά δέν πληρώθηκε. "Ω, όχι. "Ήθελε νά 'χει τήν ικανοποίηση πώς ύπηρετjσε τήν Έλλάδα έθελοντικά. Τή συνειδησή του δέν τή βάραινε ή σκέψη πώς πήρε έστω κι ένα δολλάριο από τήν πάσχουσα Έλλάδα. Είχε κιόλας κερδίσει 50.000 δολλάρια από τόν πόλεμο στην Έλλάδα (άρκετά νόμιμα). Τώρα θέλησε νά βγάλει χρήματα κερδοσκοπώντας με τίς Έλληνικές όμολογίες. Γι' αυτό τοποθέτησε 25.000 λίρες σέ Έλληνικά χρεώγραφα, με τήν έλπίδα πώς θά άνεβούν σύντομα. Δυστυχώς γι' αυτόν μέσα σέ λίγες μέρες πέσανε. Ό Μπόουρινγκ πανικοβλήθηκε μήν πέσουν περισσότερο. Τρέχει λοιπόν στους Άντιπροσώπους καί με παρακάλια καί με μαρτυρίες γιά τίς πιστές ύπηρεσίες του στην Έλλάδα, γιά τήν από μέρους τους σκληρότητα νά τόν άφήσουν νά καταστραφή καί νά καταντήσει νά ζητιανεύει με τή φαμίλια του μόνο καί μόνο από άφοσίωση του στην Έλλάδα, ζητά από τούς αντιπροσώπους νά πάρουν πίσω τίς όμολογίες, πού τίς είχε αγοράσει μόνο καί μόνο γιά νά κρατηθει ψηλά ή πίστη του δανείου. Οι αντιπρόσωποι είναι αδύναμοι, άρκετά έγκληματίες καί παίρνουν τίς πεσμένες όμολογίες από τά χέρια του χρεώνοντάς της στό άρτιο στην Έλληνική Κυβέρνηση. Ό κ. Μπόουρινγκ άναπνέει, σώθηκε από τήν καταστροφή καί μπορεί τώρα νά συνεχίσει τίς άφιλοκερδεις ύπηρεσίες του στην άγαπημένη του Έλλάδα....

"Ας δοΰμε τώρα τόν όνομαστό Σκωτσέζο οικονομολόγο, τό φίλο τής έλευθερίας καί των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τόν 'Ιωσήφ Χιούμ Μ.Ρ. (μέλος του Κοινοβουλίου).

Αυτός ο φιλέλληνας είχε κάνει πολύ θόρυβο πώς είχε υπηρετήσει τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα τῆς. Ἦταν πλούσιος, ἀκουστός καὶ δραστήριος ἐπιχειρηματίας. Μόνιμο μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς. Γιὰ τὴν ἀγνότητα τῶν ἐλατηρίων ἐνὸς τέτοιου ἀνθρώπου δὲν μπορούσε νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἄμα ἄνοιξαν οἱ ἐγγραφές γιὰ τὸ ἑλληνικὸ δάνειο, ὁ κ. Χιούμ ἐγγραψε τὸ ἄνωμά του γιὰ ὁμολογίες 10.000 λιρῶν μὲ 59%, λέγοντας πὼς θὰ τὶς κρατήσει, ἀδιαφορώντας ἂν ἐπεφτε ἢ ἀνέβαινε ἢ τιμὴ τους. Σὲ λίγο οἱ ὁμολογίες πέρασε. Ὁ κ. Χιούμ ἄρχισε νὰ ὑπολογίζει τὴ χασούρα. Ἦταν σοβαρὴ. Οἱ ὁμολογίες πέφτανε ραγδαία. Μὲ ποῖο πρόσχημα νὰ πουλήσει; Αὐτὸ τὸν ἀπασχολοῦσε καὶ τὸν δυσκόλευε. Ξαφνικὰ προφασίζεται πὼς οἱ Ἀντιπρόσωποι τὸν πρόσβαλαν σὲ κάποια ἀποστολὴ καὶ ἀνακοινώνει τὴν ἀπόφασή του νὰ πουλήσει. Οἱ Ἀντιπρόσωποι ταραγμένοι χρησιμοποιοῦν κάθε τρόπο γιὰ νὰ τὸν καλάρουν, διαβεβαιώνοντάς τον πὼς δὲν εἶχαν καμμιὰ πρόθεση νὰ τὸν θίξουν. Ὁ κ. Χιούμ εἶναι ἀδιάλλακτος. Ἡ τιμιότητά του ἐθίγη ἀπὸ τὴν εἶδηση τὰ «Ἑλληνικὰ χρεώγραφα πέφτουν» καὶ τὸν παρακίνησε νὰ ξεπουλήσει μὲ ἀπώλεια 1.600 λιρῶν, πρὸς μεγάλη ζημιὰ τῆς Ἑλληνικῆς πίστεως στὴν ἀγορά. Μὰ σὲ λίγο τὰ Ἑλληνικὰ χρεώγραφα ἀνεβαίνουν καὶ φτάνουν στὸ ἄρτιο. Ἀμέσως ἡ εὐαίσθησις γιὰ τὴν τιμιότητά του ἐξαφανίζεται. Γρήγορα ἠρέμησε καὶ σκέφτεται πὼς νὰ ξαναπάρει πίσω τὶς 1.600 λίρες. Πρότεινε νὰ τοῦ πληρώσουν τόσοσὺν αὐτὸ οἱ Ἀντιπρόσωποι. Αὐτοὶ μὲνουν κατὰπληκτοὶ μὰ ἀπὸ φόβου μὴ χάσουν ἕναν ἄνθρωπο σὰν τὸν Χιούμ — τὸν σοβαρὸ ἐπιχειρηματία τῆς Ἐπιτροπῆς, ποὺ γνωρίζει καλὰ τὴν πραγματικὴ κατάστασι καὶ τὶς προσδοκίες τῆς Ἑλλάδας καὶ ποὺ ἢ δημόσια ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴν ὑπόθεσι θὰ ζημίωνε πολὺ τὸν ἀγῶνα, ζυγιάζοντάς τα ὅλα αὐτὰ καὶ ξέροντάς πόσο κι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι βρίσκονταν ἔξω ἀπὸ τὸ σωστὸ δρόμο, πληρώνουν τὸν κ. Χιούμ καὶ χρεώνουνε τὴ χασούρα ποὺ ἔπαθε, κερδοσκοπώντας, στὰ Ἑλληνικὰ ὁμόλογα.

Αὐτές οἱ ἔρευνες θὰ ἔπρεπε νὰ προχωρήσουν ἀκόμα περισσότερο. Θὰ ἔπρεπε νὰ ξεσκεπαστοῦν κάτι τέτοια γεγονότα, ὄχι μονάχα στὸ Λονδίνο μὰ παντοῦ ὅπου οἱ Ἕλληνες ζήτησαν βοήθεια. Μὰ καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν εἰπωθεῖ γιὰ τὴ φτωχιά Ἑλλάδα εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ κοκκινίζει ὁποῖος ἀποκαλεῖται Φιλέλληνας.

Οἱ ἀποκαλύψεις ποὺ γίνανε τότε, εἶχαν ἐνοχοποιήσει πολλούς, πού ὡς ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὸ ὄνομά τους ἦταν καθαρὸ. Σχεδὸν ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς κατηγοροῦνται γιὰ ἀμέλεια καθήκοντος καὶ γιὰ προδοτικὴ ἀγνοία τῶν στερήσεων καὶ τῆς πραγματικῆς κατάστασις τῆς Ἑλλάδας. Ὅσο γιὰ τὰ εἶδη ποὺ στείλανε στὴν Ἑλλάδα, ἂν ἐξαιρέσουμε τὰ τυπογραφικά πιεστήρια, ὅλα τ' ἄλλα ἦταν ἄχρηστα. Ὁ Σέρφ Φράνσις Μπάρντιτ, ὁ Χόμπχαουζ, ὁ Ἐλις καὶ ἄλλα σπουδαία ὀνόματα εἶναι ἀνακατεμένα στὶς καταχρήσεις. Μὰ ὁ Ἐλις πραγματοποίησε ὅ,τι εἶχε ἀναλάβει. Καὶ ὁ Μπάρντιτ καὶ ὁ Χόμπχαουζ κατηγοροῦνται γι' ἀμέλεια καθήκοντος. Ἐνας πομπώδης λόγος ἢ μιὰ πρόποσι, ἐνῶ ἀπολαμβάνουν ἕνα ὁμορφο δεῖπνο σὲ μιὰ ταβέρνα τοῦ Λονδίνου πρὸς εὐόδωσι τῆς Ἑλληνικῆς ὑπόθεσις, καὶ μὲ ἔξοδα τῆς Ἑλλάδας, αὐτὸ ἦταν ὅλο κι ὅλο ποὺ πρόσφεραν.

Ποῦ εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀρνοῦνται ὄχι μόνον βοήθεια, ἀλλὰ ἀκόμα τὴ συμπάθειά τους στὴν Ἑλλάδα, γιατί οἱ ναυτικοὶ τῆς εἶναι πειρατές, οἱ ἔμποροι τῆς ἀπατεῶνες καὶ οἱ στρατιῶτες τῆς σκληροί; Ποῦ εἶναι αὐτοὶ οἱ κ.κ., ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἀμβλύνουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ποὺ νῆες εἶναι πᾶνω αὐτὴ τὴ γῆ, λέγοντας πὼς οἱ Ἕλληνες ἀξίζουν νὰ ἴναι σκλάβοι; Ἄς ἔρθουν νὰ ἐξετάσουν τὴν διαγωγὴ τῶν τιμίων Φιλελλήνων, ποὺ γιὰ αὐτούς μιλήσαμε, καὶ ἄς ποῦν, ἂν αὐτοὶ εἶχαν ἀνατραφεῖ μέσα στὸ σκοτάδι, κάτω ἀπὸ τὸ βούρδουλα τοῦ τυράννου, ἢ διαγωγὴ τους θὰ ἔταν καλύτερη ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων;

β. Μέντελσον-Μπαρτόλδου,
‘Ιστορία τής ‘Ελληνικής ‘Επανάστασεως,
(σελ. 139-141)

Τά άγγλικά δάνεια

Φοβερή αδράνεια έπικρατούσε στην κυβέρνηση περι την εκτέλεση του έθνικού καθήκοντος. Οί προπαρασκευές κατά των Τούρκων και Αιγυπτίων γίνονταν τόσο νωχελικά σά νά ήταν ό πόλεμος ψεύτικος.

Καί όμως στη διάθεσή της είχε άσφαλείς και τακτικούς πόρους πού οί πρόκάτοχές της κυβερνήσεις στεροούνταν. Τό άποφασισμένο από τή δεύτερη έθνική συνέλευση δάνειο είχε έπιτευχθεί στό Λονδίνο στίς άρχές του 1824. Περισσότερο τό όνομα του Μπάϋρον, παρά κάθε άλλη έγγύηση, όπως ό λόγος τής κυβερνήσεως και ή **ύποθήκευση των έθνικών κτημάτων, των τελωνείων, άλυκών και ίχθυοτροφείων, είχε κάνει τούς “Άγγλους ν’ άνοιξουν τά πουργιά τους.**

Τούς “Έλληνες άπεσταλμένους στό Λονδίνο γιά τό δάνειο **Όρλάνδο και Λουριώτη** βοήθησε τήν άνοιξη του 1824 ή εύνοϊκή σύμπτωση, ότι τήν εποχή εκείνη συγκινούσε τόν έμπορικό κόσμο τής Άγγλίας ό πόθος ύπερπόντιων έπιχειρήσεων. Τό δάνειο ύπογράφηκε στην κατοικία του λόρδου δημάρχου μέ τόν έμπορικό οίκο Ρίκορντ, ύστερα από ένα πλούσιο τραπέζι, στό όποιο παρευρίσκονταν ό δούκας του Σώσεξ και ή άντιπολίτευση, είχε δέ όνομαστική άξία 800.000 λιρών στερλινών.

“Ένα δεύτερο δάνειο, πού εγκρίθηκε στίς άρχές του 1825 έδωσε στην κυβέρνηση Κουντουριώτη 2.000.000 λίρες. Άπό τά χρήματα αυτά, έννοείται, λίγα έφτασαν στην ‘Ελλάδα. Οί δυο έλληνες άντιπρόσωποι έπесαν στό ύχια των έγγλέζων σαράφηδων, πού κατάφεραν νά τούς ξεγελάσουν. Τά δάνεια συμφωνήθηκαν πρόσ 59% και 55 1)2% και στά χέρια των ‘Ελλήνων έφτασαν από μέν τό πρώτο κάπου **300.000** λίρες και από τό δεύτερο κάπου **600.000**. Τά ύπόλοιπα κρατήθηκαν σάν **μεισιτικά, προμήθεια, τόκοι, χρεωλύσια,** και όπως άλλίως όνομάζονται συνήθως τά άτιμα μέσα μέ τά όποία οί τραπεζίτες καλύπτουν τά κέρδη τους και εκμεταλλεύονται τήν άμάθεια του πλήθους.

Άνάγκη ύπήρξε ακόμα νά μοιραστούν δώρα σέ **«φίλους τής ‘Ελλάδος πού πρόσφεραν σπουδαίες ύπηρεσίες»** νά κρατηθοούν **όδοιπορικά, ναύλοι** και νά πληρωθοούν **έφημερίδες.** Ο λόρδος Κόχραν προσλήφθηκε ναύαρχος των ‘Ελλήνων μέ μισθό. Καί μόνη ή πρόσληψή του, επειδή είχε πολεμικές περγαμηνές στη Βραζιλία, έφτασε γιά νά ύψωθούν οί τιμές των ελληνικών χρεωγράφων και νά κερδοσκοπήσουν οί Ρίκορντ. ‘Υπετίθετο ότι ό Κόχραν μέ ένα μικρό άτμοκίνητο θά συνέτριβε τόν τουρκικό στόλο, θά βομβάρδιζε τήν Κωνσταντινούπολη και θά έκανε περιττή κάθε πολεμική ένέργεια των ‘Ελλήνων!

Ο **μεγάλος εκείνος θαλασσόλυκος** τσέπωσε 37.000 λίρες και κλείστηκαν γι’ αυτόν σ’ ένα ναυπηγείο αντί ύπερόγκων τιμών έξι συφοριασμένα και βραδυκίνητα άτμόπλοια, πού τάχε παραγγείλει ή Αιγυπτιακή κυβέρνηση και άρνήθηκε νά τά παραλάβει έξ αιτίας τής κακής κατασκευής τους. Μέ τά έξι αυτά σασιοκάρβα έπρόκειτο νά βυθιστεί ό τουρκικός στόλος!

Οί **τιμές πού συμφωνήθηκαν** είταν 130.000 λίρες, μέ τόν όρο νά βρίσκονται στην ‘Ελλάδα στά τέλη του 1825. “Όμως ένα μόνο κατάφερε νά καταπλεύσει, ή **«Καρτερία»,** τό φθινόπωρο του 1826 **άλλα δυο έφτασαν στά 1827** και τά τρία τά ύπόλοιπα διαλύθηκαν γιά παλιοσίδερα στά ναυπηγεία του Λονδίνου. Ο μέγας στόλαρχος Κόχραν μόλις τήν άνοιξη του 1827 κατάφερε νά φτάσει στην ‘Ελλάδα!

Ἐκτός τούτου στάλθηκε στήν Ἀμερική ἕνας Γάλλος στρατηγός τοῦ ἰππικοῦ ὀνομαζόμενος Παλεμάν, ὁ ὁποῖος ἄν καί εἶχε μεσάνυχτα ἀπό ναυτική τέχνη, ἔλαβε ἐντολή, ἀφοῦ πληρώθηκε ἀδρότατα, νά παραγγεῖλει ἐκεῖ δυό φρεγάτες γιά λογαριασμό τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἄν καί ἡ τιμὴ τους ὀρίστηκε σέ 160.000 λίρες, οἱ ληστροκιοὶ οἴκοι πού ἀνέλαβαν τὴν κατασκευὴ τους ἀπαίτησαν τὰ διπλά κι' ἔτσι βραδύτατα ἄρχισαν νά ἐτοιμάζουν τὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ μάλιστα ὁ ἕνας οἶκος κινδύνευε νά χρεωκοπήσει οἱ ἀντιπρόσωποι **Παλεμάν καὶ Κοντόσταυλος** εὐχαριστήθηκαν παραλαβαίνοντας μόνο τὴ μια, πού ὀνομάστηκε «Ἑλλάς» καί κατέπλευσε στήν Ἑλλάδα τέλη τοῦ 1826.

Ἀλλὰ οὔτε καί τὸ κουτσουρεμένο ὑπόλοιπο τῶν δανείων παραδόθηκε ἔγκαιρα καί πρόθυμα στήν Ἑλλάδα. Ἡ πρώτη δόση τοῦ δανείου ἀπὸ 80.000 λίρες ἔμεινε στὴ Ζάκυνθο καί δέν παραδινόταν στήν Κυβέρνηση, γιὰτὶ ὁ Μπάϋρον, πού ἀπαιτοῦνταν ἡ ἐντολή του, εἶχε πιά πεθάνει, ἡ δὲ ἰονικὴ κυβέρνησις παρενέβαλε προσκόμματα γιά τὴν ἐξαγωγή του. Μόλις στά τέλη τοῦ 1824 στάλθηκε ἀπὸ τὸ Λονδίνο ἡ ἐντολή νά παραδοθεῖ.

Ἦπῃρχε ὁμως ἐλπίδα ὅ,τι περισώθηκε ἀπὸ τὰ νύχια τῶν τοκογλύφων νά φτάσει στά χέρια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ; Ὁ ἴδιος ὁ Μπάϋρον στὸ κρεβάτι τοῦ ψυχομαχητοῦ του **ἀνησυχούσε ἂν τὰ δάνεια θάπεφταν σέ καλὰ χέρια** καί φοβόταν ὅτι ἡ ἰδιότης ὀρισμένων φατριαστῶν παρὰ τὸ ἔθνος θά καρπωνόταν τὰ χρήματα τῶν δανείων.

16

G. Maurer

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός

σελ. 353.

Ἡ κυβέρνησις, ἀπ' τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐπανάστασης, σκέφτηκε νά συνάψει ἐσωτερικὰ καί ἐξωτερικὰ δάνεια.

Τὸ ἄρθρο 62 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1822 τῆς ἔδωσε τὴ σχετικὴ ἐξουσιοδότησι, καθὼς καί τὸ δικαίωμα νά ὑποθηκεύσει γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὰ ἐθνικὰ κτήματα.

Ἀποφασίστηκε νά συναφτοῦν δυό ἐσωτερικὰ δάνεια, τὸ ἕνα γιά 5.000.000 τουρκικὰ πιάστρα, καί τὸ δεύτερο γιά 2.000.000 πιάστρα. Ἐπειδὴ ὁμως κανεὶς δέν ἔδειξε προθυμίαν οὔτε γιά τὸ ἕνα οὔτε γιά τὸ ἄλλο, **μέ διάταγμα τῆς 4ης Μαρτίου 1822**, τὸ πρῶτο, τῶν πέντε ἑκατομμυρίων, κηρύχτηκε ἀναγκαστικὸ δάνειο καί ὑποχρεώθηκαν νά τὸ καλύψουν ὁ κλῆρος, οἱ ἔμποροι, ὅσοι εἶχαν ἀκίνητα καί γενικὰ ὅλοι οἱ πλοῦσιοι.

Ἀλλὰ ὅταν ἀποδείχτηκε ὅτι καί τὸ ἀναγκαστικὸ αὐτὸ δάνειο δέν ἐπαρκοῦσε γιά νά καλυφτοῦν οἱ ἄμεσες ἀνάγκες, ἀποφασίστηκε στίς 9 Μαρτίου 1822 νά συναφτεῖ ἕνα ἐξωτερικὸ δάνειο ἀπὸ 1.000.000 ἰσπανικὰ τάληρα. Μόνον ὁμως ὕστερα ἀπὸ δυό χρόνια, ἐπὶ κυβερνήσεως Γεωργ. Κουντουριώτη καί μετ' ἡ μεσολάβηση τοῦ φίλου του Μαυροκορδάτου, οἱ διαπραγματεύσεις ἔφτασαν σ' ἕνα ἀποτέλεσμα. Πῆγε στὸ Λονδίνο μιὰ ἐπιτροπὴ, ἀπὸ τὸ γαμπρὸ τοῦ Κουντουριώτη, Ἰωάννη Ὁρλάνδο, καί δυό ἄλλους ἀνθρώπους τοῦ Μαυροκορδάτου, τὸν Ἀνδρέα Λουριώτη καί τὸν Ἰωάννη Ζαῖμη, καί ὅταν τραβήχτηκε ὁ Ζαῖμης τὸν ἀντικατέστησε ὁ Σπανιολάκης. Μέσα σέ πολὺ μικρὸ διάστημα, ἡ ἐπιτροπὴ ἔκλεισε συμφωνίαν ἰσὺ δῶναι, τὸ ἕνα πίσω ἀπ' τ' ἄλλο, τὸ πρῶτο μέ 59% καί τὸ δεύτερο μέ 55%. Ἀλλὰ δέν ἔφτανε πού τὰ δάνεια αὐτὰ συνομολογήθηκαν μέ τόσο δυσμενεῖς ὄρους, καταβλήθηκαν ἐπιπλέον καί πρωτακουστα ποσὰ γιά προμήθειες. **Ἀπὸ τὰ δάνεια αὐτά**, ἡ Ἀμερικὴ πῆρε 700.000 ἰσπανικὰ πιάστρα γιά

μιά μοναδική φρεγάτα, για ένα ατμόπλοιο σε κακή κατάσταση, ξεδεύτηκαν 150.000 λίρες στερλίνες, 36.000 λίρες στερλίνες πήρε ο λόρδος Κόχραν κλπ. κλπ. "Όλοι όσοι ανακατώθηκαν μ' αυτά τὰ δυό δάνεια έγιναν τελικά πλούσιοι, και μόνον ο άμεσα ενδιαφερόμενος — ή φτωχή 'Ελλάδα — έμεινε με άδειανά χέρια. Δέν ξεκαθάρισε ούτε 250.000 λίρες στερλίνες, γιατί δέν μπηκε τελικά στο δημόσιο ταμείο ούτε κι' όλόκληρο αυτό τό ποσό, ένω τό κράτος βρέθηκε χρεωμένο με 2.400.000 λίρες στερλίνες.

17

‘Η Πελοποννησιακή Γερουσία εξέδωσε τήν άκόλουθη έγκύκλιο:

Φιλογενέστατοι έφοροι, Γενναιώτατοι στρατηγοί και λοιποί άπαξάπαντες κάτοικοι τών έπαρχιών τής Πελοποννήσου, χαίρετε.

«Προβλέποντες διά τήν εύκολίαν και οίκονομίαν τής ζωοτροφίας τών στρατευμάτων μας, και διά κάθε κοινήν εύταξίαν, και διά τήν καλήν άρμονίαν και άποκατάστασιν τών ύποθέσεων τής πατρίδας μας, κοινή και εύλόγω γνώμη άποφασίζομεν κατά τήν δοθείσαν ήμίν πληρεξουσιότητα.

α^{ον} Νά έχετε έν τῷ μεταξύ σας άγάπην και όμόνοιαν άδολον και χριστιανικήν...

στ^{ον} "Όλα τὰ Τουρκικά χωράφια όπου είναι σπαρμένα ύποκάτω εις τρίτον και σέμπρους, νά τό δώσουν εις τό κοινόν, διά μέν δεκατίαν εις τὰ δέκα ένα, διά δέ τρίτον εις τὰ πέντε ένα όπου γίνονται όλα εις τὰ δέκα τρία, όσα δέ χωράφια τουρκικά είναι σπαρμένα παρασπόρια, και σπαρμένα από αυτούς τούς Τούρκους, χωρίς νά είναι ύποκάτω εις τρίτον και σέμπρους νά συναχθῃ όλος ο καρπος των διά λογαριασμόν του κοινου, εύγάζοντες τὰ νόμιμα έξοδα τής συνάξεώς των, τὰ δέ χωράφια όλων ήμῶν τών χριστιανῶν νά δώσουν εις τὰ δέκα ένα: κατά τόν άνωθεν τρόπον νά γένη και νά ακολουθήση εις όλα τὰ λοιπά εισοδήματα τουρκικά και χριστιανικά, και οι άνωθεν καρποί και εισοδήματα άφ' ου συναχθῶσι διά τής έπιστασίας τών εφόρων, νά βαλθῶσιν από αυτούς και εις μέρος ασφαλές με καταγραφήν καθαρου λογαριασμου.

ζ^{ον} "Όσα πράγματα Τουρκικά, δηλαδή πρόβατα βόες, αγελάδια, άλογα, και λοιπά εύρίσκονται, οι έφοροι νά τὰ εξετάσετε, και καταγράψετε, φυλάττοντες δι' αυτά καθαρόν λογαριασμόν, όσα όμως έως τώρα έξωδεύθησαν, ή επάρθησαν από τόν ένα και άλλον, νά τὰ εξετάσετε και αυτά με άκριβειαν, και νά φυλάξετε καταγραφήν καθαράν πόσα έξωδεύθησαν, ή επάρθησαν, και ποιοι τὰ επήραν, στέλλοντες και προς ήμās καταλόγους νά τὰ γνωρίση ή Διοίκηση.

(Φραντζής, 'Επιτομή, Β 244-245)

18

Σύνταγμα 1ης 'Επιδάουρου (1822)

§ ξγ' — Τό 'Εκτελεστικόν σῶμα έχει τό δικαίωμα νά λαμβάνη δάνεια, είτε έσωθεν, είτε έξωθεν τής 'Επικρατείας, και νά καθυποβάλλη εις ύποθήκην έθνικά κτήματα με τήν συγκατάθεσιν όμως του Βουλευτικού σώματος.

§ ξδ' — 'Εχει όμως τό δικαίωμα τής εκποιήσεως μερους έθνικῶν κτημάτων, αναλόγου με τās χρείας, και τουτο όμως διά τής συγκαταθέσεως του Βουλευτικού.

(Μάμουκας, Β 26)

19

Σύνταγμα του "Αστρους (1823)

λέ. Τό Βουλευτικόν άποφασίζει περι δανείων, με τήν έγγήσιν του έθνους

λαμβανομένων, και περί έκποιήσεως μέρους, εξ πάντων των εθνικών κτημάτων, αναλόγου με την χρεϊαν. "Όταν δ' ἔχη νά έκποιήση, ή πώλησις αὐτή γίνεται αναλόγως εις ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας, και νά προκηρῦττη τακτικῶς τὴν πώλησιν ή Διοίκησις εις ὅλας τὰ ἐπαρχίας και νά ἔχωσι τὴν προτίμησιν εις τὴν ἀγοράν οἱ Ἕλληνες.

(Μάμουκας, Β' 134)

20

Σύνταγμα τῆς Τροϊζήνας (1827)

80. Ἀποφασίζει διὰ νόμου περί δανείου με τὴν ἐγγύησιν τοῦ Ἔθνους, και δι' ὑποθήκην των Ἐθνικῶν κτημάτων.

81. Νομοθετεῖ περί ἐκποιήσεως των εθνικῶν κτημάτων, ὅσα ὑπόκεινται εις φθοράν.

(Μάμουκας, Θ 139)

21

Νόμος ΛΒ / 16.6.1824:

Ἐπειδὴ και τὰ ὑποκείμενα εις φθοράν κτήματα διὰ τὴν κακὴν των περισσοτέρων ἐκ ξύλων οἰκοδομῶν φθείρονται κατ' ἔτος και περισσότερον ὡς ἐκ τῆς ἀμελείας των ἐνοικοουστων ἢ ἐνοικιαστῶν. Ἐπειδὴ ἐκ τούτων τὸ Ἐθνικὸν κτῆμα ζημιώνεται μεγάλως, κατακρημνιζομένων των οἰκοδομημάτων. Ἐπειδὴ τὸ δάνειον ἐμποδίζεται κατὰ τὸ παρὸν διὰ τὸν θάνατον τοῦ μακαρίτου λόρδου Βύρωνος και διὰ τὴν αἰφνιδίαν ἀναχώρησιν τοῦ συνταγματάρχου Στανιδ. Ἐπειδὴ πόρος ἀνάλογος με τὰς ἀνάγκας δέν εὐρίσκειται διὰ τὸ παρὸν. Τὸ Βουλευτικὸν ἐθεσπίσατο. Α' Δυνάμει τῆς §λέ τοῦ ὀργανικοῦ νόμου* νά γίνη ἐκποιήσις Ἐθνικῶν κτημάτων, κατὰ τὸ ψήφισμα ΛΒ', δηλ. ἐργαστηρίων, σπιτιῶν και σπιτοτόπων, μύλων, μαγαζίων, χανίων, λουτρῶν, τζαμιῶν, μεδρεσέδων, φούρνων και ἔλαιοτριβείων. Β' Διὰ προκηρύξεως τῆς διοικήσεως νά δηλοποιηθῆ ἅπασα ἢ ἐπικράτεια, κατὰ τὸν διοργανικὸν νόμον. Γ' Εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν τῆς Ἑλλάδος νά γίνη ἐκποιήσις περίπου τοῦ 1/4 μέρους των Ἐθνικῶν φθαρτῶν κτημάτων. Δ' Ἡ ἀγορὰ θέλει γείνει δι' ἐτοίμων εις χεῖρας μετρητῶν, των ὁποίων τὸ 1/5 εἶνε δεκτὸν κατὰ τὸ παρὸν εις Ἐθνικὰς ὁμολογίας. Ε' Τὸ Ὑπουργεῖον των Ἐσωτερικῶν νά διορίσῃ ἓνα ἀρχιτέκτονα δόκιμον νά δώσῃ σχέδιον μετασχηματισμοῦ των ἀγυιῶν, ὅπου εὐρίσκονται ἀπλοῖ τόποι των οἰκιῶν και συμμετρίαν των νεοκτισομένων, τὸ δὲ τῆς Οἰκονομίας, ἀνθρωπων εἰδήμονα τῆς ἐκτιμήσεως. Ἀμφότεροι δὲ οὔτοι νά συνεπιστατῶσι μετὰ τοῦ Ἐπάρχου και τοῦ ἐπιστάτου ἐκάστης ἐπαρχίας εις τὴν ἐκποιήσιν. ΣΤ' Ἡ πρώτη πώλησις θέλει γίνεσθαι εις τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας. Αὐτὴ στελλομένη εις τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Οἰκονομίας, θέλει διακηρῦττεται ὅπου διατρίβει ἢ διοίκησις διὰ νά γίνηται ἢ τελευταία πώλησις εις ὅποιον προσφέρει τὴν περισσοτέραν τιμὴν και μετὰ τὴν καταμέτρησιν των χρημάτων θέλει λαμβάνει τὸ πωλητήριον ἔγγραφον. Ζ' Εἰς ὅποιαν ἡμέραν φθάσει μέρος τοῦ δανείου εις χεῖρας τῆς διοικήσεως νά παύσῃ ἢ ἐκποιήσις. Η' Τὰ Ὑπουργεῖα των Ἐσωτερικῶν και Οἰκονομίας θέλουσιν ἐπιστατῆσαι εις τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος νόμου.

(N. Κολυβά, Ἱστορικὸν σημεῖωμα, 24-25)

* Βλέπε παραπάνω σημεῖωση 3: «ὀργανικὸς νόμος» εἶναι τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, ὅπως ἀναθεωρήθηκε στὸ Ἄστρος.

«Ἐπειδή ὁ ἐχθρὸς συνεκέντρωσεν ὅλας σχεδὸν τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, τὸ ὅποιον διὰ ν' ἀντισταθῆ τοῦ λοιποῦ μέ τὴν αὐτὴν γενναιότητα καὶ ἐπιτυχίαν, εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐφοδιασθῆ μέ ὅλα τ' ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ διὰ τὴν πρόβλεψιν τῶν ὅσων ἀφεύκτως ἀναγκαιοῦσιν, δηλ. τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἰκανῶν μισθῶν καὶ σιτηρεσίων τῆς φρουρᾶς, ἐπισκευῶν διαφόρων τοῦ φρουρίου, ἰκανῆς ναυτικῆς δυνάμεως εἰς ἀντίκρουσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ ἄλλων ἀντικειμένων ἀναποφεύκτων γενικῶν ἀναγκῶν τῆς Πατρίδος, ἀπαιτεῖται πόρος ἰκανὸς καὶ πρόχειρος. Ἐπειδὴ ὁ ἐκ τοῦ δανείου πόρος ἔπαυσε πρὸς τὸ παρὸν καὶ ὁ ἐκ τῆς ὑποθήκης δὲν ἐνηργήθη, οὐδὲ ἄλλος προχειρότερος εὐρίσκεται παρὰ ὁ ἐκ τῆς ἐκποιήσεως μέρους Ἐθνικῶν κτημάτων, θεωρηθέντων τοῦ § ΛΕ' τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. Ν' νόμου: Τὸ Βουλευτικὸν ἐθεσπίσατο:

Α') Νὰ γίνῃ ἐκποίησης μέρους Ἐθνικῶν κτημάτων, δηλ. γῆς καλλιεργημένης ἢ μὴ σταφιδῶν, ἀμπελῶνων, ἐλαιῶνων, περιβολίων καὶ παντός εἶδους δένδρων, δι' ὀκτακοσίας χιλιάδας ἰσπανικὰ τάλληρα.

Β') Ἡ καταβολὴ τῆς τιμῆς τοῦ ἀγοραστοῦ νὰ γίνεται κατὰ μὲν τὸ ἥμισυ τοῖς μετρητοῖς, κατὰ δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ εἰς διαταγὰς ἢ εἰς Ἐθνικὰς ὁμολογίας.

Γ') Τὰ ἐκ τῆς ἐκποιήσεως ταύτης χρήματα νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὰς ἐπικειμένους ἀναποφεύκτους ἀνάγκας τῆς Πατρίδος καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Μεσολογγίου, δηλ. εἰς προμήθειαν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων διὰ τὴν φρουρὰν καὶ τὰ ἔξωθεν στρατεύματα, εἰς ἀπόδοσιν μισθοῦ καὶ σιτηρεσίου τῆς φρουρᾶς, εἰς τὰς ἀναγκαῖας ἐπισκευὰς τοῦ φρουρίου καὶ εἰς τὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Δ') Νὰ ἀποφασισθῆ δι' ἰδιαιτέρας διατάξεως ὁ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου θέλει γίνεσθαι τακτικὴ ἢ ἐκποίησης, ἐπιστατούσης εἰς τοῦτο ἑπταμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἣτις θέλει διορισθῆ, συναινέσει ἀμφοτέρων τῶν συγκροτουμένων τὴν προσωρινὴν διοίκησιν σωμάτων».

(Ν. Κολυβά, ὁ.π., σελ. 29-30)

Τὸ ζωτικὸ ὡστόσο πρόβλημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶταν τὰ λεγόμενα **ἐθνικὰ** κτήματα, τὰ πρῶν δηλαδὴ τουρκικὰ τοιφλίκια πού περιήλθαν στὰ χέρια τοῦ κράτους. Εἶταν τόσα πολλὰ ὥστε **ἀποτελοῦσαν τὰ 4-5** δέκατα τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ ἐδάφους. Ἡ ἐπιτροπὴ πού διόρισε ὁ Καποδίστριας γιὰ τὴν καταγραφή τους δὲν ἀνταποκρίθηκε καθόλου στὸν προορισμὸ τῆς, ἔπαιρνε παχυλὲς ἀμοιβὲς χωρὶς νὰ κάνει ἀπολύτως τίποτε, ἐνῶ ἡ ὑπόσχεση τῆς διανομῆς τῆς ἐθνικῆς γῆς στοὺς ἀγωνιστὲς ὀλοένα ἀναβαλλόταν χωρὶς νὰ πραγματοποιεῖται ποτέ.

Οἱ Ἕλληνες περίμεναν τὴ διανομὴ αὐτὴ γιὰ νὰ μπεῖ τέρμα στὰ δεινὰ τους. Τὰ σχέδια λοιπὸν γιὰ τὴ διανομὴ τους εἶταν τολμηρὰ καὶ τίς πιὸ πολλές φορές τυχοδιωκτικὰ. **Ὁ Πονηρόπουλος ὑπέβαλε σχέδιο** στὴν κυβέρνηση σύμφωνα μέ τὸ ὅποιο ὑπῆρχαν στήν Ἑλλάδα 68.000 γεωργικὲς οἰκογενεῖες. Στὴν καθεμίᾳ παραχωροῦνταν 100 στρέμματα γῆς πρὸς δρχ. 30 τὸ στρέμμα. Τὸ κράτος ἔτσι θά εἰσέπραττε 204.000.000 δρχ. μέσα σὲ μιά 30ετῆ προθεσμία καὶ μέ τόκο 6%. Ἐτσι ἡ Κυβέρνηση θά εἶχε ἐτήσιο εἰσόδημα 20.400.000 δρχ. Ὅστόσο ἡ διανομὴ αὐτὴ

είταν αδύνατη, ακόμα κι αν καταρτιζόταν πλήρες κτηματολόγιο, γιατί όλοι είχαν αξιώσεις στην έθνική γη....

‘Η παρέλκυση του ζητήματος δημιούργησε ταραχές στη χώρα (“Υδρα, Μάνη) και τότε ο Καποδίστριας αναγκάστηκε να ξαναπιάσει τό ζήτημα. “Ερριξε τήν ευθύνη στη Γερουσία, κατηγορήσε τούς μεγαλοϊδιοκτῆτες ὅτι ἤθελαν νά σφετεριστοῦν τά ἔθνικά κτήματα....

(Μέντελσον, 186-187)

Παιδεία

1. *Ἡ παιδεία τοῦ Ἀγωνιζόμενου Ἔθνους*
2. *Ἡ Ὄργάνωση Ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τοῦ Ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Κράτους*
Α' Ἡ περίοδος Καποδίστρια
Β' Ἡ περίοδος τῆς Ἀντιβασιλείας

1. Ἡ παιδεία τοῦ ἀγωνιζόμενου ἔθνους

Ἡ προεπαναστατική παιδεία ἀντικειμενικό σκοπό εἶχε τῆ δημιουργία τῶν προϋποθέσεων ἐκείνων, πού θά ὀδηγοῦσαν στή δυναμική διεκδίκηση τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Γένους¹. Ἀπό τά χρόνια ὅμως τῆς Ἐπανάστασης κύριο μέλημά της θά εἶναι ὁ «φωτισμός» τοῦ λαοῦ, ἡ ἀνύψωση τῆς πνευματικῆς στάθμης του, προκειμένου ν' ἀκολουθήσει τό δρόμο δίπλα στά ἄλλα ἐλεύθερα κράτη, ν' ἀνταποκριθεῖ δηλ. στίς ἀνάγκες τῆς εἰρηνικῆς περιόδου. Ἐπρεπε, λοιπόν, νά ὀργανωθεῖ ἡ παιδεία τοῦ ταπεινωμένου ραγιά, στήν ἀναγέννηση τοῦ ὁποίου εἶχαν πιστέψει οἱ ἐθνουσιώδεις πρῶτοι πνευματικοί ἄνθρωποι τοῦ ἐλεύθερου κράτους.

Τό πρῶτο σύνταγμα ὅμως τοῦ 1822 δέν πρόβλεπε τήν ἴδρυση αὐτοτελοῦς Ὑπουργείου Παιδείας, ἀλλά οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Ὑπουργείου αὐτοῦ εἶχαν ἐκχωρηθεῖ στό Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, πού κατέβαλλε φιλότιμες προσπάθειες γιά τή σύσταση σχολείων καί γενικότερα γιά τήν ὀργάνωση ἑνός σχεδίου βασικῆς παιδείας, πού καί ἀγνές προθέσεις πρόδιδε καί σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ἀποτέλουσε. Μέσα στίς φλόγες τοῦ πολέμου ὁ Μινίστρος (Ὑπουργός) τῶν Ἐσωτερικῶν Παπαφλέσσας παραγγέλλει: «Εἶναι ἀνάγκη νά γίνη ἀρχή καί νά συσταθοῦν καί νά ἐξοικονομηθοῦν σχολεῖα, ὅσα καί ὅπως ἡ περίστασις συγχωρεῖ» (ἐπιτρέπει).

Παράλληλα ἡ Πελοποννησιακή Γερουσία (1822)² ἔκανε ἐνέργειες γιά

τή συγκρότηση σχολείων, όπου ήταν δυνατό, και αναζητούσε αξιους δασκάλους να διδάξουν ελληνικά, μαθηματικά και ξένες γλώσσες, Ίταλικά και Γαλλικά. Προσκαλούσε «και τήν φιλομαθή νεολαίαν ἀφ' ὅλην τήν Πελοπόννησον να συντρέξη διά να διδαχθῆ ἀμισθί, κηρύττουσα ὅτι κάθε μαθητής δέν θά ἐξοδεύσῃ ἄλλο τι παρά διά τά βιβλία του και διά τήν ζωτροφίαν του».

Ἐπίσημα γιά ὀργάνωση ἐκπαιδεύσεως ἔκανε λόγο ἡ Ἐθνοσυνέλευση τοῦ Ἄστρους (1823)³, πού θέσπισε και τήν ἀλληλοδιδασκτική⁴ μέθοδο, μέ τήν ὁποία ὁ δάσκαλος, ἔχοντας ὡς βοηθοῦς προχωρημένους μαθητές, τοῦς «πρωτόσχολους», μπορεῖ νά διδάξει πιά πολλοῦς.

Συστηματικότερη ὁμως προσπάθεια ἀντιμετωπίσεως τοῦ θέματος φαίνεται πῶς ἔγινε τό 1824 ἀπό *Πενταμελή Ἐπιτροπή* μέ πρόεδρο τόν Ἄνθιμο Γαζή⁵. Ὁ καινούργιος ὀργανισμός, πού συνέταξε ἡ Ἐπιτροπή, καθιέρωνε τρεῖς βαθμίδες ἐκπαιδεύσεως. Στά σχολεῖα τῆς πρώτης βαθμίδας ὁ μαθητής ἔπρεπε νά μάθει νά διαβάζει, νά γράφει και νά λογαριάζει. Στή δευτέρη, πού περιελάμβανε τά Λύκεια, ἔνα στήν πρωτεύουσα κάθε Ἐπαρχίας, θά διδάσκονταν ἀρχαία ἑλληνικά, λατινικά, γαλλικά και στοιχεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν και τῆς φιλοσοφίας. Στήν Τρίτη βαθμίδα προβλεπόταν ἴδρυση Πανεπιστημίου μέ τέσσερις σχολές, θεολογίας, φιλοσοφίας, νομικῆς και ἰατρικῆς, ἀλλά οἱ συντάκτες τοῦ σχεδίου δέ θεωροῦσαν τότε πρόσφορες τίς συνθήκες γιά ἴδρυση Πανεπιστημίου. Ἀξίζει ὁμως ἐδῶ νά σημειωθεῖ ἡ ὄχι τυχαία σύμπτωση ὅτι ὁ 1824 ἰδρυόταν ἀπό τόν GUILFORD ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία (μέ τίς ἴδιες ἀκριβῶς σχολές) στήν Κέρκυρα.

Ἀποφασιστικό ρόλο στά θέματα τῆς Παιδείας ἔπαιξε ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης⁶, πρῶτος Ἐφορας τῆς Παιδείας, και ἰδιαίτερα ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς, πού ἀνέλαβε μετά ἀπ' αὐτόν (1824) και ἄσκησε τά καθήκοντά του ὡς τόν ἐρχομό τοῦ Καποδίστρια.

Τέλος, τό Σύνταγμα τοῦ 1827 ἔθεσε σέ ρεαλιστικότερη βάση τό πρόβλημα τῆς Παιδείας τοῦ λαοῦ και ψήφισε και θέση Ἐπουργοῦ Παιδείας.

Ἀπό τήν προσπάθεια αὐτή τῶν ἐπισήμων φορέων γιά τή μόρφωση και προκοπή τοῦ λαοῦ δέν ἔλειψε και ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία. Συγκινητικό ἦταν τό ἐνδιαφέρον τῶν κατοίκων τῶν περιοχῶν τῆς χώρας, πού πρῖν ἀπό λίγο εἶχαν ἀποτινάξει τό ζυγό τῆς δουλείας, «νά ἀνακαλέσουν τάς Μούσας εἰς τήν πατρίδα των»⁷.

Ἀπευθύνουν οἱ τοπικοί παράγοντες ἐκκλήσεις πρὸς τοῦς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων γιά χορήγηση βιβλίων⁸ και κινητοποιοῦνται ὅλες οἱ διαθέσιμες δυνάμεις μέ τήν προσδοκία ὅτι τώρα ἡ παιδεία θά ἐτοιμάσει καλοῦς πολίτες⁹.

Ἄν μέσα σέ ὅλη αὐτή τή συγκινητική και ἀξιοθαύμαστη φιλεκπαιδευ-

τική δραστηριότητα διακρίνουμε ακόμη ρωμαλέα την όρμη του Διαφωτισμού, δέν παραβλέπουμε ότι ο αγώνας για την παιδεία συναντούσε αντιδράσεις φανερές ή ύπονοούμενες (για τó πρόγραμμα, για τή μέθοδο), πού οί φίλοι τής παιδείας προσπαθοῦσαν νά ξεπεράσουν μέ τήν πειθώ τών λόγων, πού άπορρέει από τήν αίσθηση ότι έχουν δίκιο και ότι εργάζονται για τó καλό του συνόλου¹⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1

Ρήγα Βελεστινλή,
Τά δίκαια του ανθρώπου
(1797), άρθρο 22:

“Ολοι χωρίς εξαίρεσειν έχουν χρέος νά ηξεύρουν γράμματα. Ἡ πατρίς έχει νά καταστήσει σχολεία **εις όλα τά χωρία** διά τά άρσενικά και τά θηλυκά παιδιά. **Ἐκ τών γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή, μέ τήν όποίαν λάμπουν τά ελεύθερα ἔθνη.** Νά εξηγούνται οί παλαιοί ιστορικοί συγγραφείς, εις δέ τās μεγάλας πόλεις νά παραδίδεται ἡ ιταλική και ἡ γαλλική ἢ δέ ελληνική νά εἶναι άπαραίτητος.

βλεπε γενικότερα τó μέρος δεύτερο: Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

2

(α) Προκήρυξη τής Πελοποννησιακής Γερουσίας (της 16 Μαρτίου 1822)

Κάθε πεφωτισμένη Διοίκησης έχει χρέος νά φροντίζη διά τήν άνατροφήν τών πολιτών, διά τήν ήθικήν και διά τήν καλήν νομοθεσίαν, καθότι δι' αὐτῶν ο άνθρωπος ἐξ άπαλῶν ονύχων ταυτίζεται μέ τήν άρετήν, γνωρίζει τά καθήκοντά του πρὸς τόν Θεόν, πρὸς τήν πατρίδα και πρὸς τούς όμοίους του, και χειραγωγείται, εις τήν όδόν τής ευδαιμονίας. Οί Λυκούργοι και Σόλωνες ἐπλαστούργησαν Σωκράτας, Φωκίωνας, Θεμιστοκλέας, Ἀριστείδας, Δημοσθένας, Πλάτωνα και όλους τούς άθανάτους ήρωας τής Ἑλλάδος..... “Αρα ο άνθρωπος δέν γεννᾶται φύσει κακοῦργος ἢ ἐνάρετος, **ἀλλ' ἡ διοίκησης τόν άποκατασταίνει τιοιούτρόπον.** Διά τούτο ἡ σεβαστή Πελοποννησιακή Γερουσία, μ' όλες τās πολυμερίμους και κατεπειγούσας ανάγκας τής πατρίδος, έλαβε πατριωτικὴν κηδεμονίαν διά τήν άγωγήν τής νεολαίας προθυμουμένη νά συστήσει σχολείον εις ταύτην τήν πόλιν, ανάλογον τής παρούσης περιστάσεως, διά του διωρισμένου επί τούτου εφόρου Ἀρχιμανδρίτου κυρίου Γρηγορίου Δικαίου του και Γερουσιαστοῦ. Προσκαλεῖ δέ αξίους διδασκάλους διά νά διδάξουν διά τής **Λαγκαστερίου μεθόδου** (άλληλοδιδακτικῆς) κοινά γράμματα, ελληνικά, μαθηματικά, και πρὸς τούτοις τήν ιταλικήν και γαλλικήν διάλεκτον· προσκαλεῖ δέ και τήν φιλομαθῆ νεολαίαν ἀφ' ὅλην τήν Πελοπόννησον νά συντρέξη **ἐδώ διά νά διδαχθῆ άμισθί,** κηρύττουσα ότι κάθε μαθητής δέν θά ἐξοδεύσει άλλο τι παρά διά τά βιβλία του και διά τήν ζωτροφίαν του. Διατάττει δέ τούς γονεῖς νά μή παραμελήσουν τó ἱερὸν χρέος των, ἀλλά νά φροντίσουν ἐπιμόνως διά τήν παιδείαν τών τέκνων των.

Σχολ ?
Κρίσις ?
Προβλήματα ?

τῆ 16 Μαρτίου Τριπολιτσά

(β) Προκήρυξη τής Πελοποννησιακής Γερουσίας τής 27 'Απριλίου 1822

Φίλτατοι Συμπολίται! 'Η Κεντρική αὐτὴ Διοίκησις λαμβάνει τὴν εὐχαρίστησιν νά σὰς εἰδοποιήσῃ, ὅτι καθ' ὅσον ἐπιτρέπει κατὰ τὸ παρόν ἢ περιστάσις τῆς πατρίδος **ἐσύστησε τὸ σχολεῖον εἰς ταύτην τὴν μητρόπολιν** [...] καὶ ἐπομένως θὰ λάβῃ πρόνοιαν νά τὸ καταστήσῃ τελειότερον, καὶ νά τὸ στολίσῃ μὲ παντός εἶδους διδασκάλους καὶ μὲ ὄλα τὰ ἀναγκαῖα, ὅσα συντελοῦν εἰς τὸ νά πολλαπλασιάσουν τὰ φῶτα εἰς τὴν πατρίδα μας. Πατριῶται! 'Η παιδεία εἶναι ἀνάγκαια εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἀνάπτυσιν τοῦ λογικοῦ του, ὅσον εἶναι ἀνάγκαια ἢ τροφή διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς του. [...] Εὐκόλον εἶναι, ἀδελφοί, νά συμπεράνητε ὄλα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἀναγκαῖως ἐπιφέρει ἢ παιδεία εἰς τὰς πολιτικὰς κοινωνίας, ἀρκεῖ μόνον νά κάμετε μικρὰν σύγκρισιν τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν τῆς Εὐρώπης μὲ τὰ πανάθλια τῆς 'Ασίας ἀνδράποδα, διὰ νά γνωρίσητε πραγματικῶς τὴν ἀλήθειαν. **'Η φιλοσοφία ὕψωσε τὴν περικλεεστάτην Εὐρώπην εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς δόξης καὶ τῆς λαμπρότητος**, δι' αὐτῆς οἱ Εὐρωπαῖοι ὠδηγήθησαν εἰς ὠφελιμωτάτας ἀνακαλύψεις καὶ ἀληθείας, εἰσέδυσαν εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, ἐρρύθμισαν τὰ ἦθη των, ἐτελειοποίησαν τὴν νομοθεσίαν των, ἀπεκατέστησαν φιλάνθρωποι, φιλοδίκαιοι, εὐεργεταὶ τοῦ εἶδους των, καὶ ἀπολαοῦν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας, ἢ δὲ ἀμάθεια κατακρατεῖ εἰς κτηνώδη κατάστασιν τοσαῦτα μιλιοῦνια κατοίκων τῆς 'Ασίας, τὰ ὅποια, μὴ γνωρίζοντα παντάπασι τὸ τέλος διὰ τὸ ὅποιον ἐγεννήθησαν εἰς τὸν κόσμον, μὴ διαφέροντα ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα παρά κατὰ τὴν μορφήν, ἀτιμάζουν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν πλάσμα τοῦ πανσόφου δημιουργοῦ, καὶ εἶναι ὀνειδος καὶ ἐξουθένημα ὅλων τῶν λαῶν τῆς οἰκουμένης. Αὐτὴ αὕτη ἢ ἀμάθεια τῶν παρανόμων καὶ θεοσυγῶν δεσποτῶν μας, πολλαπλασιάσασα ἐπ' ἄπειρον τὰ μισητὰ ἐγκλήματα ἐπαπειλεῖ τὴν πανωλεθρίαν των· ἢ ἀμάθεια ἐπερικράτει τὸ γένος εἰς τὰ δεσμά τῆς δουλείας, ἥτις ἀτιμάζει τὴν κτίσιν καὶ τὸν κτίστην, ἢ ἀμάθεια μᾶς κατέστησεν εἰς ἐκείνην τὴν φρικώδη κτηνωδίαν καὶ βαρβαρότητα, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας ἐδοκιμάσαμεν τοσαύτας δυστυχίας καὶ ἀθλιότητας. [...]

Μόλις δὲ ἔλαψαν ὀπισσοῦν τὰ φῶτα εἰς τὴν πατρίδα μας, καὶ εἰς τὸ βραχύτατον διάστημα σχεδὸν δέκα χρόνων, ἀρχίσαμεν νά κάμωμεν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ, ὅπου μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεός, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν μας, ἐκαταλάβαμεν τὰ δίκαια μας, ὕψώθημεν εἰς τὴν ἀληθῆ κατάστασιν ποῦ ἀπεφασίσσαμεν νά ἀποθάνωμεν ἢ νά ζήσωμεν ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι. Καὶ Θεοῦ συνηγοροῦντος ἰδοῦ ἢ σταυροφόρος σημαία μας κυματοῦμένη κατὰ ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν, ἀναγγέλλει τὴν ἀναγέννησιν τῆς 'Ελλάδος καὶ τὴν πολιτικὴν μας ὑπαρξιν. Πόσον δυσκόλον πρᾶγμα ἦτον ἀληθινὰ τὸ νά ἀποσεῖσωμεν ἐκείνον τὸν ὑπέρβαρον ζυγὸν τῆς θεομισήτου τυραννίας! 'Ανατριχιάζει ὁ αἰσθητικὸς ἄνθρωπος, ὅταν φαντασθῇ τὰ ἀνυπερβλήτα ἐκείνα ἐμπόδια, ὅπου ἀλλεπαλλήλως ὑπεσωρεῦοντο καὶ κατεσκότιζον καὶ αὐτὴν τὴν ὀξυδερκεστάτην διάνοιαν! Καὶ μόνον τοῦτο, ἀγαθὴ τύχη, ὑπερέβημεν ἄχρι τοῦδε τὰς δυσκολίας, εἶδομεν τὴν βδελυρὰν καὶ μισάνθρωπον τυραννίαν τοῦ ἐναγοῦς ἰσλαμικοῦ ταπεινωμένην καὶ κατησχυσμένην, ἀπεδείξαμεν ὅτι τὸ ἄδικον δίκαιωμα τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ἀνυπόστατον εἰς τὴν φύσιν καὶ ὀλέθριον εἰς τοὺς ἀντιλήπτοράς του, καὶ ἦδη ἀπολαοῦμεν ὀπισσοῦν τῆς φιλάτης ἐλευθερίας καὶ τῆς γλυκείας ἐλπίδος τοῦ νά τὴν ἀποκτήσωμεν παντελῶς, διὰ νά εὐδαιμονήσωμεν. 'Αλλὰ πόσον δυσκολώτερον εἶναι, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, τὸ νά φυλάξωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν μας! Πόσον ἐργωδέστερον εἶναι τὸ νά διοικηθῶμεν νουνεχῶς διὰ νά φανῶμεν ἀξιοὶ τῶν προγόνων μας εἰς τὰ ὄμματα τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης!..... 'Όταν δὲν ἡξεύρωμεν τὴν ἐπιστήμην τῆς πολιτικῆς,

καθ' ὄλην τὴν ἔκτασιν τῆς σημασίας τῆς λέξεως, πῶς εἶναι δυνατόν νά διοικηθῶμεν καλῶς καί νά τελεσφορήσωμεν; Ἡ διοικήσις ἀπαιτεῖ πρό πάντων καλήν νομοθεσίαν ὁ νομοθέτης δὲ νά εἶναι καλός ὀφείλει νά γνωρίζῃ τὴν φύσιν καί τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νά γνωρίζῃ δὲ τὸν ἀνθρωπὸν ὀφείλει νά εἶναι φιλόσοφος, διὰ νά γένη φιλόσοφος ὀφείλει νά διδαχθῇ ὅσα μαθήματα συνιστῶσι τὴν φιλοσοφίαν, διὰ νά διδαχθῇ χρειάζεται σχολεῖον, διδασκάλους, βιβλία, ἐκ τούτων δὲ πηγάζουν τὰ φῶτα καί ἀπολαμβάνοντες τὰ φῶτα ἠμποροῦμεν νά εὐδοκιμήσωμεν, καί νά διατηρήσωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐπικρατείας μας. [...]

Καὶ ἀντιόχ
καὶ ἰουλιανὸν
Καὶ ἐδὼν
ἔδωκεν αὐτῷ
ἔτι

Διὰ νά ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ δεινά τῆς ἀμαθείας, καί διὰ νά φανῶμεν ἄξιοι ἀπόγονοι τοῦ Λυκούργου καί Σόλωνος, ἔχομεν ἀνάγκη τῶν φῶτων. Προθυμήθητε λοιπόν, παῖδες Ἑλλήνων, καί συνδράμετε, ὅση δύναμις, διὰ νά ἀνακαλέσωμεν τὰς Μούσας εἰς τὴν παλαιάν ἔστιαν των, μάλιστα δὲ ὅσοι κατὰ τὴν παρούσαν ἀναγέννησιν τῆς πατρίδος ἔχετε τὴν καλήν τύχην νά ὀνομάζεσθε πατέρες. Μὴν ἀμελήσῃτε τὴν παιδείαν τῶν ἀγαπητῶν Σας τέκνων, ἀρρένων τε καί θηλέων, μὴ ἀγωνίζεσθε διὰ νά τοὺς ἀφήσῃτε κληρονομίαν χρημάτων, ἀλλὰ διαπανήσατε μετὰ χαρᾶς τὰ εὐαπόβλητα χρήματα, διὰ νά τοὺς προμηθεύσῃτε τὸν ἀληθῆ καί ἄσουλον θησαυρόν τῆς παιδείας, καί νά τὰ ἀποκαταστήσῃτε ἄξια τέκνα τῆς Ἑλλάδος, καί ὠφέλιμα εἰς τὸν ἑαυτὸν των καί τοὺς ὁμοίους των. Στοχασθῆτε ὅτι ἡ πατρίς ἔχει μεγίστην ἀνάγκην ἀπ' αὐτὰ διὰ τὴν δουλεύουσιν εἰς τὰ πολιτικά, εἰς τὰ στρατιωτικά, καί εἰς ὅλα τὰ ἔνδοξα ὑπουργήματα· χρειάζεται ἀνθρωποὶ πεπαιδευμένοι καί ἐνάρετοι. Στοχασθῆτε ὅτι ἂν παραμελήσῃτε τὸ ἱερόν χρέος Σας, ὑποπίπτετε εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Κυρίου καί τῆς Πατρίδος, ἧτις εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων τῆς ἔχει ὅλας τὰς ἀγαθὰς τῆς ἐλπίδας. Στείλατε λοιπόν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ νά γίνουιν εὐσεβεῖς, τίμιοι, καί ἐνάρετοι πολῖται. Ἄλλο δὲν θά ἐξοδεύετε παρά διὰ τὴν ἐνδυμασίαν καί ζωοτροφίαν των καί διὰ τὰ βιβλία των. Λοιπὸν κάμετε τὸ χρέος Σας, διὰ νά Σᾶς τ' ἀναπληρώσουν καί αὐτὰ εὐγνωμῶνως εἰς τὸ γῆρας Σας. Ὑγιαίνετε.

Τριπόλει, τὴν 27 Ἀπριλίου 1822

Ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀ.Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση τοῦ δέν ἔγινε, Α, 4-8.

3

Ἄρθρον πζ' τοῦ συντάγματος τοῦ Ἄστρους
(Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου):

«Συστηματικῶς νά ὀργανισθῇ ἡ ἐκπαίδευσις τῆς νεολαίας καί νά εἰσαχθῇ καθ' ὄλην τὴν Ἐπικράτειαν ἡ Ἄλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν».

4

Ἡ Ἄλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰ. στὴν Ἀγγλία, τελειοποιήθηκε τὸ 18ο αἰῶνα στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸν Sarazin. Ὀνομάστηκε ἔτσι γιὰ τὸ λόγο ὅτι μετὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ δασκάλου χρησιμοποιοῦνταν οἱ καλύτεροι μαθητῆς (οἱ «πρωτόσχολοι»), γιὰ νά διδάσκουν τοὺς ὑπόλοιπους (οἱ μαθητῆς διδάσκαν ἀλλήλους). Τὴν Ἄλληλοδιδασκτικὴν στὴν Ἑλλάδα εἰσήγαγε ἐπίσημα ὁ Ἰω. Κοκκῶνης στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια, μεταφράζοντας (1830) τὸν Ὁδηγὸν τῆς Ἄλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου τοῦ Σαραζίνου (Sarazin).

Τὶς ἀρετῆς τῆς Ἄλληλοδιδασκτικῆς συγκριτικὰ παρουσιάζει τὸ συνημμένον κείμενον (Χρ. Λέφα, Ἱστορία τῆς Ἐκπαίδευσως, Ἀθῆναι 1942, σελ. 136-40):

Είς τόν τρόπον τοῦ διδάσκειν ἀτομικῶς καθένα μαθητήν, ἄν ὁ διδάσκαλος ἔχη 60 μαθητάς, δέν δύναται νά δώσῃ εἰς 3 ὥρων διάστημα, πλειότερον καιρόν τῶν τριῶν λεπτῶν εἰς καθένα· καί ἐνῶ ἐπιστατεῖ ἕνα νά σπουδάζῃ, οἱ λοιποὶ 59 δέν κάμνουσι τίποτε, ἢ κάμνουσι τι κακῶς.

Κατά τόν τρόπον τόν συνδιδακτικόν, χρειάζονται διδάσκαλοι ἰσάριθμοι μέ τάς ὄσας κλάσεις ἤθελε σχηματίσει, καθῶς γίνεται εἰς τά λύκεια καί εἰς τά σχολεῖα τῶν Ἀδελφῶν. Ἄλλ' ἄν δέν θέλῃς νά πολυπλασιάσῃς τοὺς διδασκάλους, κατ' ἀνάγκην πρέπει νά συγκατατάξῃς μαθητάς ἀνίσων δυνάμεων εἰς μίαν καί τήν αὐτήν κλάσιν.

Εἰς τά τελειότερα τῶν σχολείων τῆς παλαιᾶς μεθόδου βλέπεις ἐπικρατοῦσαν τήν ἀταξίαν, τήν ἀκαθαροσίαν καί τήν ἀηδίαν τῶν μαθητῶν.

Ἄλλοτε ἔπρεπεν οἱ μαθηταὶ νά μένωσιν ἀκίνητοι ὀλοκλήρους ὥρας, καθήμενοι μέ σταυρῶνας τάς χεῖρας· πράγμα, τό ὁποῖον εἶναι ἐναντίον τῆς παιδικῆς φύσεως, ἣτις ἔχει χρεῖαν κινήσεως καί διασκεδάσεως. Διά τοῦτο δέ ἐφαίνοντο τά παιδιά ἀποκτῶντα σύνωρα προδιάθεσιν τινα εἰς τάς ἀρρωστίας τῆς κεφαλῆς, τοῦ στήθους, τῆς κοιλίας κλπ.

Ἄλλοτε ἐχρειάζετό τις 4.5 ἢ 6 χρόνους διά νά μάθῃ μετά πολλοῦ κόπου

Εἰς τήν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθωδον, ἄν ἡ παράδοσις εἶναι τριῶν ὥρων, καθεῖς τῶν μαθητῶν, ὅσοσδήποτε καί ἄν εἶναι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, σπουδάζει τριῶν ὥρων μάθημα, τό ὁποῖον δέν τοῦ δίδει κανένα κόπον.

Κατά τήν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθωδον, εἰς μόνος διδάσκαλος χρειάζεται εἰς ἕν σχολεῖον, καί ἐξακοσίους μαθητάς ἔχον· αἱ δέ κλάσεις εἶναι πολλαπλάσιοι, ὥστε ὁ νεοερχόμενος μαθητῆς εὐρίσκει πάντοτε ἕν τμήμα συγκροτούμενον ὑπό μαθητῶν ἐχόντων ἴσην μ' αὐτόν μάθησιν· αἱ πρόοδοι τοῦ δέν ἐμποδίζονται, οὐδ' αὐτός ἐμποδίζει ποσῶς τάς τῶν ἄλλων.

Εἰς τά ἀλληλοδιδακτικά οἱ μαθηταὶ διακρίνονται διά τήν καθαριότητα, τήν εὐσχημοσύνην καί τήν ψυχικὴν εὐχαρίστησιν, ἣτις λάμπει εἰς τό πρόσωπόν των. Ἡ εὐταξία εἶναι ἐντελής, ἡ εὐκοσμία εἶναι ἕν τῶν κυριωτέρων πραγμάτων εἰς τήν ἀλληλοδιδακτικὴν μέθωδον καί καθεῖς ἐξεύρει πόσῃ ἐπιρροῇ δύναται νά ἔχωσιν εἰς τό ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς ὅλαι αἱ ἔξεις αἱ ἀποκτῶμεναι εἰς τήν παιδικὴν ἡλικίαν.

Ὁ τρόπος τῆς ἀλληλοδιδακτικῆς ἀρμόζει κάλλιον εἰς τά παιδιά. Δι' αὐτοῦ ὀλίγον καιρόν μένουσιν εἰς μίαν ἀσκήσιν γινομένην εἰς τά θρανία· ἔπειτα κινοῦνται, διά νά ὑπάγωσι, μετά πολλῆς εὐταξίας, νά σπουδάσωσιν εἰς πίνακα γύρω τοῦ διδασκῆριου· καί μετ' ὀλίγον νά ἐπιστρέψωσι πάλιν εἰς τά θρανία. Τοῦτο ζητεῖ καί ἡ παιδικὴ ἡλικία· τό σῶμα διά ν' ἀναπτυχθῇ ἔχει χρεῖαν κινήσεως, καί τό πνεῦμα χρειάζεται ψυχαγωγίαν καί διασκεδάσιν.

Τήν σήμερον τό ἡσῆμι ἢ τό τρίτον αὐτοῦ τοῦ καιροῦ ἀρκεῖ εἰς τά παιδιά

μόλις ν' αναγινώσκη ὀλίγον, νά γρά-
φη καί νά λογαριάζη· καί οὗτος ὁ και-
ρός ἦτο προσέτι ἀηδίας καί πικρίας
καιρός. Τίς ἀπό ἡμᾶς ἐλησμόνησε τά
ὄσα πύρινα δάκρυα ἔχυσεν ἐπάνω εἰς
τήν φυλλάδα του;

Οἱ μὴ εὐποροὶ γονεῖς δέν ἐδύναντο
νά πληρώνωσι διὰ τήν διδασκαλίαν τῶν
τέκνων τῶν ἔπειτα δέν ἦσαν οὐδέ
ἄρκετά σχολεῖα δημόσια, διὰ νά διδά-
σκωνται τά παιδιά ἁμισθί. Ἐκ τούτου
πολλά ἔμεναν ἀμαθῆ καί παντάπασιν
ἀπαιδευτα καί ἀνάγωγα. Ἦτο ἡ νεο-
λαία ὡς φυτοκομείον, ἐκ τοῦ ὁποίου
ἐξήρχοντο μετέπειτα κακοὶ ἄνδρες,
διὰ νά ὑπάγουν νά γεμίσωσι τὰς φυλα-
κάς, τά δεσμοτήρια καί τά κάτεργα·
ἐρεῦνησον περί τούτου τά κατάστιχα
τῶν ἀποφάσεων ὄλων τῶν δικαστη-
ρίων.

διὰ νά μάθωσιν τά αὐτά· ἀλλά καλύτε-
ρον, χωρίς ραβδισμούς καί λύπας, καί
χωρίς νά παθαίνωσι τι βλαβερὸν τῆς
ὑγείας τῶν. Ἐάν μείνωσιν εἰς τό σχο-
λεῖον ὅσον καιρὸν ἔμενον ἄλλοτε εἰς
τά τῆς ἄλλης μεθόδου, θέλουν μάθει
πλειότερα καί θέλουν γενῆ ἀξιώτερα
εἰς τό νά ἐκπληρώσωσι τά χρέη τῆς
τάξεως, τήν ὁποίαν θέλουν λάβει ἐμ-
βαίνοντα εἰς τόν κοινωνικόν βίον. Δέν
θέλουν δέ ζητήσῃ ν' ἀναβῶσιν ὑψηλό-
τερα, ὡς εἶπαν τινές· διότι εἰς τά σχο-
λεῖα μας δέν τούς παραδίδεται ἄλλο
παρά τά τῆς κοινῆς προπαιδείας μαθή-
ματα. (Φανερό ὅτι δίνεται ἀπάντηση σέ
ἐπικρίσεις συντηρητικῶν στοιχείων).

Διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου
τά εἰς διδασκαλίαν ἀπαιτούμενα ἐξοδα
εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα. Εἰς τά Παρίσια
ἔχομεν σχολεῖα ἐκ 400 μαθητῶν, κα-
θὲν τῶν ὁποίων διευθύνεται ὑπὸ ἐνός
μόνον διδασκάλου. Ἄν ἔτιδες ἀπὸ ἓνα
βιβλίον εἰς καθένα μαθητὴν, ἰδοῦ εὐ-
θὺς 400 τόμοι, καί πολλάκις χρειάζεται
εἰς πλειότερον ἀπὸ ἓνα τόμον. Τά βι-
βλία φθειρόνται εἰς τὰς χεῖρας τῶν
μαθητῶν, καί ἐξ ἀνάγκης πρέπει νά
τοῖς δίδῃς ἄλλα νέα. Τό αὐτό πρέπει νά
κάμνης διὰ τό χαρτίον, τὰς γραφίδας
κλπ. Ὅπόση δαπάνη! Εἰς τά ἀλληλοδι-
δασκτικά σχολεῖα ἐν ἀντίτυπον τῆς συλ-
λογῆς τῶν πινάκων τῆς ἀναγνώσεως
πωλεῖται 8 φράγ. (9 Φοῖν. 12 λεπτά).
Ἐμποροῦν ταῦτοχρόνως νά μεταχειρι-
σθῶσιν αὐτό πλειότεροι τῶν 400 μαθη-
τῶν, καί διαρκεῖ προσέτι καί πολλοὺς
χρόνους· τό αὐτό ἐμποροῦμεν νά εἴ-
πωμεν καί περί τῶν λοιπῶν. Δέν θέλο-
μεν ἀπαντήσῃ εἰς τήν ἀντίρρησην, τήν
ὁποίαν ἀνθυπέβαλάν τινες, ὅτι οἱ μα-
θηταὶ δέν ἐμποροῦν νά μάθωσιν εἰς
τούς πίνακας ν' ἀναγινώσκωσιν· εἶναι
τῆ ἀληθείᾳ λόγοι νηπίων. Μεταχειρίζο-
μεθα, ἀρχίζοντες τήν γραφήν, ἀβάκια
ἀντί χαρτίου· ἐκ τούτου προέρχεται
μεγίστη οἰκονομία χρηματικῆ. Ἄς μὴ

εἴπωσι δέ καί διά τοῦτο, ὅτι οἱ μαθηταὶ δέν ἐμποροῦν νά μάθωσι τό γράψιμον ἐπί τῶν πλακῶν γράφοντες· ἴδε τὰ πράγματα· πήγαινε εἰς τὰ σχολεῖα νά πληροφορηθῆς.

Εἶπαν ὅτι τὰ τῆς θρησκείας παραμελοῦνται εἰς τὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς σχολεῖα.

Εἶναι ψευδές· ἔφεραν ταύτην τὴν ἀντίρρησην, ὅτε εἶδαν ὅτι ὄλαι αἱ ἄλλαι ἀναιροῦνται ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. (Τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, πού ἐνθάρρουν τὴν πρωτοβουλία καὶ καλλιεργοῦσαν φιλελεύθερο πνεῦμα καὶ δημιουργικότητα, κατηγορήθηκαν ὡς σχολεῖα τοῦ διαβόλου).

5

Π.β. καὶ Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαὶ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, σειρὰ τρίτη, τὰ περὶ Παιδείας, τ. 1 (1968), σελ. 47 κ.έ. ὅπου καταχωρίζεται τό κείμενο τῆς ἐπιτροπῆς παιδείας τοῦ 1824.

ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Περίληψη τῶν πορισμάτων εἰδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν, ὅπως δημοσιεύθηκε στήν ἐφημερίδα «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου» μετὰ τὴν ὑπόβολή τους στό Βουλευτικό Σῶμα καί τὴν ἐγκρισή τους ἀπ' αὐτό

Τρία εἶδη σχολείων νά συστηθῶσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν διὰ τὴν εὐτυχή πρόδον τοῦ φωτισμοῦ καί τὴν ἐκεῖθεν εὐδαιμονία τοῦ γένους.

Τό πρῶτον εἶδος νά ἐμπεριλαμβάνη τὰ σχολεῖα διὰ τὴν προκαταρκτικὴν καὶ δημόδη ἀγωγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς νά διδάσκεται μόνον τό νά διαβάζη, γράφῃ καὶ λογαριάζη.

Τό δεύτερον νά ἐμπεριλαμβάνη τὰ λύκεια, τῶν ὁποίων ἡ σύστασις νά γένη εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης ἐπαρχίας ἢ κἂν τῶν σημαντικωτέρων. Εἰς αὐτὰ νά διδάσκηται ὁ μαθητὴς μ' ὄλην τὴν ἀπαιτουμένην γραμματοκριτικὴν ἐντέλειαν τὴν προπατορικὴν μας γλῶσσαν, νά σπουδάζῃ τὴν λατινικὴν καὶ γαλλικὴν, καί νά ἀκροάζεται στοιχειώδη μαθήματα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Τό τρίτον καὶ τελευταῖον, νά συστηθῆ ἕν τοῦλάχιστον Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐμπεριλαμβάνον τούς τέσσαρας μεγάλους κλάδους τῆς ἐπιστημονικῆς παιδείας, ἤγουν τῆς θεολογίας, φιλοσοφίας, νομικῆς καὶ ἰατρικῆς, ὅπου νά σπουδάζωσιν ὅσοι προτετελεσμένοι εἰς τὰ λύκεια θέλουν νά τελειοποιηθῶσιν εἰς τινα ἐπιστήμην καί νά τὴν μάθωσιν ὡς ἐπάγγελμα.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτον σχέδιον δέν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ νά βαλῆ εἰς πρᾶξιν καθ' ὄλην τὴν ἑκτασίον του ἢ ἐπιτροπὴ περιορίζεται εἰς μόνον τό πρῶτον εἶδος, τό ὁποῖον κοινῶς ὀνομαζόμενον **ἀλληλοδιδασκαλία εἶναι ἀναγκασιότατον καί κοινωφελέστατον εἰς τὴν Ἑλλάδα, καί ἐν ταύτῳ ὀλιγοδάπανον διὰ τὴν ἐπικράτειαν, καί ἀνέξοδον διὰ τὸν μαθητὴν.[...]**

(Ἄ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε, Α, 10-11)

(α) Διορισμός του Φαρμακίδη ως Έφορου της Παιδείας:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ

Πρός τόν Έκλαμπρότατον Πρόεδρον του Έκτελεστικου

Τό Βουλευτικόν αισθανόμενον τήν ανάγκην όπου έχει ή πατρίς διά τήν καλήν ανατροφήν τών παιδων, κρηπίδα τής εύτυχίας τών εθνών, έσκέφθη περί του άξιολόγου τούτου άντικειμένου, και έπειδή εις έπιτυχίαν τούτου του σωτηρίου σκοπού ανάγκη είναι και άνθρωπος νά διορισθῆ έφορος κατά τήν § λζ' του οργανικου νόμου, τοιούτον ενέκρινε τόν κύριον Θεόκλητον Φαρμακίδην, και τῷ ενεπιστεύθη **τό ύψηλόν τούτο ύπούργημα**, ονομάσαν αυτόν **έφορον τής παιδείας και ήθικῆς άνατροφῆς τών παιδων**. Τό Σεβαστόν ούν Έκτελεστικόν άς δώση τάς περί τούτου αναγκαίας διαταγάς.

Τῆ 5 Ίουλιου 1823, έν Τριπολιτζά

Ό άντιπρόεδρος του Βουλευτικου

Βρεσθένης Θεοδώρητος

Ό α' Γραμματεός

Ίω. Σκανδαλίδης

(Α.Β. Δασκαλάκης, δ.π., σελ. 38)

(β) Χρέη και δικαιώματα του Έφορου της Παιδείας

Διάταγμα του Ύπουργου Έσωτερικων Γρηγορίου Δικαίου (Παπαφλέσσα).

Έφορος τής Παιδείας τήν εποχή αυτή ήταν ό Γρηγόριος Κωνσταντάς

Χρέη

α) Νά περιέλθη και νά επισκεφθῆ αυτοπροσώπως όσα τών σχολείων συγχωρούν αι περιστάσεις· και μέ τόν καιρόν και όλα όσα είναι δυνατόν.

β) Έν τοσούτῳ νά πληροφορηθῆ πόσα σχολεία εύρίσκονται πρós τό παρόν εις τήν Έλληνικήν Έπικράτειαν, τόσον τής άλληλοδιδακτικής μεθόδου όσον και άλλα, και πού τό καθ' έν· και νά ιδεάση τήν Διοίκησιν.

γ) Νά φροντίση νά πληροφορηθῆ περί τών εις αυτά διδασκόντων διδασκάλων, και τής αυτών διαγωγῆς και ικανότητος· και περί τών μαθημάτων όπου παραδίδονται εις κάθε σχολείον· και περί τής τάξεως και μεθόδων τής παραδόσεως. Και νά εισάξη (όπου λείπει) μέθοδον τήν άπλουστέραν, εύκολωτέραν και έπιτηδειοτέραν νά έπιτυχάνη τήν παιδευσιν τών νέων και εις άλλας μέν μαθησεις, έξαιρέτως όμως εις τήν τής [άρχαιας] ελληνικής γλώσσης, διά νά μή καταρτίβωσιν εις αυτήν οι νέοι άνωφελώς τόν πολύτιμον καιρόν τής ήλικίας των.

δ) Νά λάβη πρόνοιαν μετά τών Έπιτρόπων τών σχολείων διά νά διορίζωνται παντου διδάσκαλοι τίμιοι, χρηστοθήεις, ένάρετοι, θεοσεβείς, σώφρονες, ώστε νά διδουν καλόν παράδειγμα και νά έμποτίζουν τήν άρετήν και τόν άληθῆ πατριωτισμόν εις τούς νέους και τούς προκομμένους, όσον ενδέχεται έκαστος εις τό είδος του, διά νά μή καταργηται ό τόπος και παραλύεται ή νεότης.

ε) Νά [συναντηθῆ] μέ τούς έπιτρόπους και διδασκάλους τών σχολείων και νά συνεννοηθῆ μετ' αυτών, ώστε τά όντα σχολεία νά μεταβληθώσιν επί τό κρείττον· και όπου ό τόπος είναι ικανός νά συστήση νά συσταθώσιν και άλληλοδιδακτικά· και άλλα ανάλογα μέ τήν δύναμιν και κατάσταση του τόπου.

στ) Νά έρευνήση νά μάθη όποίους και πόθεν έχει τούς πόρους και τάς

προσόδους πᾶν σχολείου, καὶ ἂν αὐταὶ ἐξοδεύωνται εἰς τὰς καθαυτὴν χρείας τοῦ σχολείου ἢ ἀναλίσκωνται εἰς μάτην, καὶ νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Διοίκησιν.

ζ) Νὰ ἔχη ἐπιστολικὸν συνάλλαγμα μὲ τοὺς διδασκάλους καὶ ἐπιτρόπους τῶν σχολείων, διὰ νὰ εἰδοποιεῖνται, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, περὶ τῆς καταστάσεως ἐκάστου σχολείου, τῆς προόδου τῶν μαθητῶν καὶ ὅσα ἄλλα ἀφορῶσι τὴν βελτίωσιν τῶν σχολείων.

η) Νὰ συνεπιμεληθῇ μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τῶν σχολείων νὰ προβλεφθῶσι τὰ σχολεῖα μὲ τὰ ἀναγκαῖα εἰς χρῆσιν αὐτῶν βιβλία, καὶ νὰ πλουτισθῶσιν, ὅπου εἶναι δυνατόν, καὶ μὲ βιβλιοθήκας, ἀναλόγους μὲ τὰ δυνάμεις καὶ τὴν κατάστασιν ἐκάστου τύπου.

θ) Νὰ δώσῃ παραγγελίαν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἐπάρχους καὶ δημογέροντας καὶ ἐπιτρόπους καὶ διδασκάλους τῶν σχολείων, διὰ νὰ συνάξουν τὰ ἀρχαιότη-
τας, ὅπου κατὰ καιροῦς εὐρίσκονται εἰς κάθε τόπον· νομίσματα δηλαδὴ, ἀγάλματα, ἐπιγραφὰς καὶ ὅ, τι ἄλλο λείψανον ἀρχαιότητος, διὰ νὰ τὰ ἀποταμιεύ-
σουσιν εἰς τὰ σχολεῖα, διὰ ν' ἀποκτήσῃ μὲ τὸν καιρὸν, πᾶν σχολεῖον τὸ Μουσεῖον
του· πρᾶγμα ἀναγκαιότατον διὰ τὴν ἱστορίαν, διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἀρχαίων
ὀνομασιῶν τῶν πόλεων καὶ τόπων, διὰ τὴν γνῶσιν τῆς δεξιότητος τῶν
προγόνων μας· καὶ διὰ τὴν ὑπόληψιν τὴν ὅποιαν δικαίως ἔχουσιν εἰς τὰ τοιαῦτα
τὰ σοφὰ τῆς Εὐρώπης ἔθνη, οἱ ὅποιοι μᾶς μέμφονται, διότι τὰ χαρίζομεν ἢ τὰ
πωλοῦμεν ἀντὶ μικροῦ τιμήματος εἰς τοὺς θαμίζοντας εἰς τὴν Ἑλλάδα περιηγη-
τὰς των.

ι) Νὰ καθυποβάλλῃ εἰς τὴν Διοίκησιν σχέδιον τῆς τάξεως τῶν ἐλληνικῶν
μαθημάτων, τῆς μεθόδου τῆς παραδόσεως, τῆς διαρκείας, εἰ δυνατόν, ἐκάστου
μαθήματος, μάλιστα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, διὰ νὰ μὴ εἶναι ἀπεριόριστος ἡ
περὶ ταύτην σπουδὴ καὶ καταναλίσκεται εἰς μάτην ὁ πολυτιμότερος καιρὸς τῆς
νεότητος, τὸ ὅποιον θεωρηθὲν, ἐπικριθὲν καὶ ἐπικυρωθὲν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως,
νὰ διαδοθῇ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἐπικρατείας καὶ νὰ ἀκολουθητῆται, ἕως νὰ εὐρεθῇ
καλύτερον.

Δικαιώματα τοῦ αὐτοῦ

α) Νὰ λαμβάνῃ παρὰ τῆς Διοικήσεως τὴν ἀναγκαίαν συνδρομὴν εἰς τὸ νὰ
διευθετῶνται κατὰ τὸ δέον τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας.

β) Νὰ εἰσακούεται εἰς τοὺς ἐπιτρόπους τῶν σχολείων, εἰς ὅσα ἤθελε προβάλλῃ
[= προτείνει] διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν σχολείων.

γ) Νὰ πείθωνται οἱ διδάσκαλοι, εἰς ὅσα εὐλόγα καὶ ὠφέλιμα ἤθελε προτείνει
εἰς αὐτοὺς πρὸς μεταρρῦθμισιν καὶ βελτίωσιν τῶν σχολικῶν πραγμάτων.

δ) Οἱ ἐπίτροποι καὶ διδάσκαλοι τῶν σχολείων εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ὁποίων ἤθελεν
ἔλθει, νὰ δειχνῶσιν εἰς αὐτὸν τὴν ἀναγκαίαν δεξιῶσιν ἐν ὅσῳ διατριψῇ παρ'
αὐτοῖς, καὶ εὐκολίαν νὰ μεταβαίη ἐκεῖθεν εἰς ἄλλα σχολεῖα.

ε) Οἱ ἔπαρχοι νὰ δίδωσι χεῖρα βοηθείας εἰς ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν του.

Ἐν Ναυπλίῳ, τῇ 10 Φεβρουαρίου 1825

(Α.Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρῦθμιση.... Α' 13-15)

7

(α) Οἱ ἔφοροι τῆς Τριπολιταδῆς ζητοῦν ἀπὸ τῆ Γερουσία ἐνίσχυση γιὰ τὴν λει-
τουργία τοῦ σχολείου τους

Εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ ἀνεκδιήγητος ἡ εὐχαριστία, τὴν ὅποιαν ἡ πολιτεία
αὕτη χρεωστῆ νὰ ὁμολογῇ νυχθημέρως καὶ κατὰ διαδοχὴν τὰ αὐτῆς τέκνα καὶ
ἔγγονα πρὸς τὴν σεβαστὴν ταύτην καὶ πανένδοξον Γ[ερουσίαν]. Ἡ σεβαστότης

της, γνωρίζουσα ως φιλόμουσος ὄσση ὠφέλειαν, ὅσον κέρδος, ὄσση γνῶσιν θεϊαν καί ἀνθρώπων προξενούσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ γράμματα, καί ὅτι δι' αὐτῶν τὰ πάντα διορθοῦνται καί εὐκολύνονται καί τὸν ἀνθρώπων νοῦν εἰς ὑψηλὰς θεωρίας καί νοήματα ἀναβιβάζοντα, ἐξάγουσιν αὐτὸν ἀπὸ τὰ χαμερπῆ εἰς τὰ ὑψηλότατα καί ἐλευθέρα φρονήματα, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς παρὰ πάντων ἐκθειαζομένοις κατορθώμασι τοῖς καί τυφλῷ δῆλον, ἐσύστησε διὰ τῆς προνοίας καί προστασίας της εἰς ταύτην τὴν δυστυχῆ πόλιν τὸ σχολεῖον τῆς **Ἑλληλοδιδακτικῆς** διὰ τὰ ἀμαθῆ ἀνήλικα καί φρενονηπιάζοντα τέκνα της τὸ ὅποῖον ἐχάρισεν εἰς αὐτὴν ὡσάν μίαν αἰωνίου μνημοσύνου παρακαταθήκην δι' οὐ ἔνεκεν ἅπαντες ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς κάτοικοι αἴρομεν χεῖρας πρὸς Θεὸν ἐκέτιδας ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σεβαστότητος, καί ἐπομένως παρακαλοῦμεν θερμῶς καί δεόμεθα νὰ βάλῃ πρὸς καλλίστην ἀρχὴν καί τὸ καλλιστότατον τέλος διὰ τὸ αὐτὸ κοινωφελές σχολεῖον. — Ὁ Διδάσκαλος καλός, ἡ τέχνη του ἀρίστη, τὰ ἀναγκαῖα του ἔλλιπῆ, ἡμεῖς πτωχοὶ καί γεγυμνωμένοι καί ἄνευ τινὸς ἐπικερδοῦς ἐπιχειρήματος καθήμενοι. Ὁ διδάσκαλος μόνος πρὸς τὸ παρόν, ἀλλὰ τῶν μαθητῶν ἡμέραν παρ' ἡμέραν πληθυνομένων, θά χρειασθῆ βέβαια καί βοηθόν· πρόσδοδος ὅμως τῶν ἀναγκαίων οὐδεμία, καί ταύτης ἀπούσης εἰς τὸν πάγον τὸ κτήριον. Εἶναι ὅμως πρόσδοδος, ἔστι τρόπος, εἶναι οἰκονομία, ἂν ἡ σεβαστῆ Δ[ιοίκησις] ἐπιτάξῃ, ἂν ἡ φιλόμουσος καί φιλογενῆς Γερουσία θελήσῃ. τὰ περίεξ τοῦ σχολεῖου ἔθνικὰ ἐργαστήρια, δέκα ἔννεα ὄντα (ἅτινα καί ἐπὶ τυραννίας διὰ τὸ αὐτὸ τζαμί ἐχρησίμευον, πολλῶ μᾶλλον ἤδη ἐπὶ τῆς Ἑλευθερίας) ἔχουν τινὰ περί τῶν διδασκάλων μισθόν, ἕνας μύλος ἔνδον τοῦ κάστρου καί δύο ἔξωθεν τούτου ἔθνικοί, ἄρκοῦσιν ὅπως οὖν διὰ τὸν μισθὸν αὐτῶν καί οἰκονομοῦνται **πρὸς τὸ παρόν ὀλιγαρκῶς οἱ διδάσκαλοι**. Αὐτὰ ταῦτα παρακαλοῦμεν ἐργαστήρια καί μύλους νὰ τὰ χάρισῃ ἡ Σ[εβαστῆ] Δ[ιοίκησις] πρὸς τὸ σχολεῖον, χάριν ἡμῶν τῶν πτωχῶν πολιτείας καί ἐπαρχίας· μέ αὐτὰ δεόμεθα νὰ προικήσῃ τοῦτο τὸ σχολεῖον, νὰ φωτίσῃ τοὺς τυφλοὺς, νὰ μαθητεύσῃ τοὺς ἀμαθεῖς καί νὰ πλουτίσῃ τοὺς ἔνδεεις παιδείας καί μαθησεως. Οὐδέν τοῦτο πρὸς τὸ γένος, οὐδέν πρὸς τὸ ὄλον, οὐδέν κατάκριμα, ἀλλὰ φήμη παντοτινῆ καί ἑπαινος αἰώνιος. Οὐδεμία ζημία κοινῆ, ἀλλὰ κέρδος καί μισθοὶ παρὰ Θεοῦ ἀπειροπλάσιοι. Λοιπὸν ἄς γένη παρακαλοῦμεν τοῦτο μας τὸ ταπεινὸν καί ἐπωφελές αἴτημα, ἄς ἐπικυρωθῆ, οἷς τρόποις οἶδε, τοῦτο μας τὸ πρόβλημα, ἄς λάβωμεν καί ἡμεῖς παρὰ τῆς Σ[εβαστῆς] Γ[ερουσίας] τοῦτο τὸ δῶρον καί χάρισμα. Πολλὰ οἰκονόμησε, πολλὰ θεοσεβῶς ἐκατόρθωσεν, ἄς κατορθώσῃ καί τοῦτο τὸ ὅπερ ἀναμφιβόλως καί ἀνυπομόνως ἀπεκδεχόμεθα αἴτημα καί εἴη εἰς μακραιώνας εὐδαιμονοῦσα καί ἐν ἀμφοτέροις ὑγαίνουσα.

1823 Ἰανουαρίου 20. Ἐν Τριπολ.[ιτζῆ].

Οἱ Ἐφοροὶ τῆς Ἐπαρχίας δοῦλοι ὑποκλινεῖς

Οἱ Ἐπέφοροι τῆς πολιτείας
 Εὐγένιος Σταυρόπουλος
 Βασίλειος Ἀθανασόπουλος
 Γεώργιος Γιαννουκόπουλος

(Ἰ.Α.Β. Δασκαλάκη, ὁ.π., σελ. 35-36)

(β) Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἀνταποκρίνεται

Ἐπειδὴ ἡ αἴτησις τῶν ὑποφαινομένων πολιτῶν πατριωτικὴ καί θεάρεστος, ἐπειδὴ τὸ σχολεῖον τοῦτο κρίνεται χρήσιμον ὄχι μόνον εἰς τὴν νεολαίαν τῆς

πόλεως ταύτης καί ἐπαρχίας, ἀλλά καί ὅλης τῆς Πελοποννήσου, ἐπειδή τό δῶρον τοῦτο ὡς πρός τό ὄλον τοῦ ἔθνους οὐδέν, ἀλλά μεγίστη ἤ ἐξ αὐτοῦ πρός τήν πατρίδα ὠφέλεια, ἐπειδή ἡ καθέδρα τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως εἰς ταύτην τήν πόλιν ὀφείλει εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτήν ὄχι μόνον διά λόγου ἀλλά καί δι' ἔργου, δι' ὅλα ταῦτα ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου ἀποδεχομένη, ἐπικυροῖ τήν εἰς τό παρόν ἔγγραφον αἴτησιν τῶν πολιτῶν τούτων, δηλ. τὰ δεκαεννέα ἐργαστήρια τὰ περίξ τοῦ σχολείου ὄντα, τούς τρεῖς ἐθνικούς μύλους, τούς δύο ἔξωθεν καί τόν ἕνα ἔσωθεν τοῦ τείχους, τὰ καί ἐπί Τουρκίας εἰς αὐτό ἀναγόμενα, αὐτά χαρίζουσα προικίζει τό ἱερόν τοῦτο σχολεῖον, ὥστε νά μένωσι κτήμα αἰώνιον αὐτοῦ καί νά πληρώνωνται οἱ μισθοί τῶν κατά καιρόν διδασκάλων καί νά φωτίζωνται οἱ πρός αὐτό προσερχόμενοι μαθηταί. Οὕτω γενέσθω.

Ἐν Τριπολιτζᾷ, 1823 Ἰανουαρίου 31.

Ἀσημάκης Φωτήλας, Ἀντιπρόεδρος
'Ο Ἀρχ[ιμανδρίτης] Γρηγόριος [Δικαῖος]
'Ο Μοθ[ώνης] Κύριλλος
'Ο Πρωτοσύγκελλος Ἀμβρόσιος
'Αναγνώστης Παπαγιαννακόπουλος
Γ[εώργιος] Μπάρμπογλης
Νικόλας Τζαννέτου
Ἰωάννης Γ. Οἰκονομίδης
Σπύρος Φραγκεσκόπουλος
Κωνσταντῖνος Ζαφειρόπουλος
Παναγιώτης Καλογεράς
Δημήτριος Καλαμαριώτης
'Ηλίας Καραπαυλος
Γιαννάκης Π. Κυριακός

(Ἀ.Β. Δασκαλάκη, ὁ.π., σελ. 36-37)

(γ) Ἰδρυση σχολείου στήν Ἀθήνα

ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ Ἀθηναῖοι καί μεταξύ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου περιστάσεων, πρό πολλοῦ ἤρχισαν νά ἐπιθυμοῦν τάς Μούσας εἰς τήν πατρίδα των καί τόν φωτισμόν τῆς νεολαίας· διό καί κοινή γνώμη ἐσυστήθη κατ' αὐτάς δημόσιον Σχολεῖον, εἰς τό ὁποῖον διδάσκονται πρός τό παρόν ἡ Ἑλληνική καί Ἰταλική διάλεκτος. Διδάσκαλοι δέ ἐκλέχθησαν οἱ ἐλλογιμώτατοι Κύριοι Ἰω. Εἰρηναῖος καί Διονύσιος Σουρμελής, οἵτινες κάμνουσιν ἀρχήν τῶν μαθημάτων τήν ἐρχομένην Δευτέραν εἰς τό Σχολεῖον τοῦ ἀειμνήστου Ντέκα· εἰδοποιοῦνται λοιπόν οἱ φιλομαθεῖς πατέρες κατά τό ἱερόν χρέος ὁπού ἔχουσι νά δίδωσιν εἰς τὰ τέκνα των καλήν ἀνατροφήν, νά στείλωσιν τούς υἱούς των εἰς τό εἰρημένον Σχολεῖον διά νά ἀποκτήσωσι τά φῶτα τῆς παιδείας, τὰ ὁποῖα θέλουν τούς καταστήσῃ καλοῦς ἀνθρώπους, ἐλευθέρους καί εὐτυχεῖς τῆς Ἑλλάδος πολίτας· καί ἐπομένως εἶναι ἡ καλυτέρα κληρονομία ὁπού θέλουν ἀφήσει οἱ γονεῖς πρός αὐτούς. Οἱ διδάσκαλοι δέχονται καί κάθε ἄλλον Ἑλληνα νέον ἐπιθυμοῦντα νά παιδευθῇ. Τῇ 29 Φεβρουαρίου 1824.

(Ἀ.Β. Δασκαλάκη, ὁ.π., σελ. 42)

Είδοποιήσις

Ἡ εἰς Ἀθήνας φιλόμουσος Ἐταιρία ἔχε σκοπὸν νά συστήσῃ ἐκεῖ τὸ σχολεῖον τῆς νέας παιδαγωγίας «Ἀλληλοδιδασκτικῆς». Διὰ τοῦτο ζητεῖ ἕναν διδάσκαλον αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, νά ἡμπορῇ ὅμως νά δώσῃ μαρτύρια τῆς ικανότητός του ἢ μέ τὰς ἀποδείξεις τῶν διδασκάλων του ἢ καί μέ κἀνέναν ἄλλον τρόπον. Ὅπου λοιπὸν κἀνέναν τοιοῦτος ἐπιθυμεῖ νά διδάσκῃ τὰ παιδιὰ τῆς Πατρίδος εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐδιδάχθησαν τὸ πάσαι τὰ ἀξιολογώτερα μαθήματα, ἄς εἰδοποιήσῃ διὰ τοῦτο ἢ αὐτὴν τὴν φιλόμ. Ἐταιρίαν, ἢ τὸν συντάκτην τῆς παρούσης Ἐφημερίδος.

(Ἀ.Β. Δασκαλάκη, ὁ.π., σελ. 55)

8

Ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Παύλου, πρὸς τὸν Ἀδ. Κοραή:

Κύριε Κοραῆ!

Ὅτε ἤρχισες νά προσκαλῆς τὸ Γένος μας εἰς τὸν φωτισμὸν του, δὶς εἶχεν ἤδη δοκιμάσει ν' ἀποτινάξῃ ἐπάνωθέν του τὸν αἰσχρὸν τῆς δουλείας ζιγόν· εἶδες βέβαια ὅτι σωτηρίας ἄλλος τρόπος ἐπιτυχῆς δέν τῷ εἶχε μείνει παρά τὴν παιδείαν αὐτήν. Ἀνακάλεσε λοιπὸν μέ φωνὴν ἀληθοῦς Πατριώτου τούς ἀκίνητα κοιμωμένους ὁμογενεῖς σου, ἀπὸ τὸν ζοφερόν τῆς ἀμαθίας λήθαρον εἰς τὸ φῶς τῶν προγόνων των, ἔκραξες ὅσον ἐμπόρεσες τούς νέους μας εἰς τὰ παιδευτήρια τῆς **Εὐρώπης**, τούς ἐδειξες ικανῶς τῆς παιδείας καί τὸν τρόπον καί τὸν σκοπὸν, ὁποῖος πρέπει νά εἶναι, καί τούς ἔρκισες αὐστηρῶς εἰς τῆς Πατρίδος τὸ γλυκὺ ὄνομα νά τὴν μεταφέρουν παρθένον καί ἄμικτον τῶν κακῶν εἰς τὴν Γῆν τῆς γεννησέως τῆς. Πόσον δέ ἐχάρη ἢ φιλόσοφός σου ψυχῇ, ὅτε ἤκουσες τῆς **Εὐρώπης τὰ φροντιστήρια συχνάζόμενα ἀπὸ πλῆθος νέων ὁμογενῶν σου!** Πόσον ὅτε μᾶς εἶδες ὀλόγυρά σου νά προσμένωμεν ἀνυπόμονοι τὰς ἀπὸ στόματος σοφᾶς ὀδηγίας σου! καί πόσον ὄχι, ὅτε μᾶς ἐγγώρισες ὄλους ἀναμμένους ἀπὸ τὸ καταφλέξαν σε ἱερὸν τοῦ πατριωτισμοῦ πῦρ! Ἡ μοῖρα σου, ἢ καλύτερα, τῆς Ἑλλάδος, αὐτὴ σ' ἤξισσε νά ἴδῃς καί σὺ μέ θαυμασμὸν σου ἀνέκφραστον τὴν ἐντὸς ὀλίγου ἐντελεστικὴν ἐνέργειαν τῶν πρώτων τῆς παιδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα καταβολῶν. Μόλις τῶντι ἐπάτησεν ἡ ἀγαθοεργὸς αὐτῆ θεὰ τὸ ἐνδοξον ἔδαφος τῆς Πατρίδος τῆς, κ' εὐθύς ἐλύθησαν τὰ συγκρατοῦντα τὰς χεῖρας τῶν ὁμογενῶν σου δεσμά, κ' εὐθύς καί τῆς τυραννίας τὸ θεοποιοῦμενον εἶδωλον ἔπεσε κατὰ κεφαλῆς εἰς τούς πόδας αὐτῶν, καί πολυκυκλινδούμενον εἶναι τώρα κοντὰ νά ἀπορριφθῇ ὀλότελα τῶν κλιμάτων μας. Τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς παιδείας, **Σοφέ μου καί Σεβάσμιε Γέρον**, ἐπλήρωσεν αἰσίως τὰς εὐγενεῖς τῶν Ἑλλήνων καρδίας ἀπὸ σέβας θρησκευτικόν πρὸς αὐτήν, καί ὤμοσαν ὄρκον φρικτόν εἰς τῆς ἐλευθερίας τὸ μέγα ὄνομα ν' ἀποσοβήσουν δίχως ἀναβολὴν **τὴν πολέμιον τῶν καλῶν ὁμαθίαν**.

Ἄλλὰ τὸ Μεσολόγγι, περίφημον ἤδη διὰ τὰ μεγάλα τῶν Ἑλλήνων ἀνδραγαθήματα, γνωστὸν διὰ τὴν εἰς Μεσολογγίτην πολιτογράφησιν τοῦ ἐνδοξοτάτου τῶν ποιητῶν τῆς Ἀγγλίας ἀοιδίμου Λόρδου Βύρωνος, πρῶτον αὐτὸ συσταίνει σχολεῖον διὰ τὰ τέκνα τῶν καταμαχομένων τούς βαρβάρους Ἑλλήνων. Τὰ μέσα τῆς πόλεως ἀληθινὰ εἶναι μικρὰ ὡς πρὸς τὰς παρούσας αὐτῆς ἄλλας χρείας, ἐπειδὴ διὰ μόνον νά ὀχυρωθῇ ἀσφαλέστερον κατὰ πάσης νέας τῶν βαρβάρων

προσβολής, χρειάζεται όχι μετρίαν δαπάνην: αφήνω τώρα τὰ ἄλλα ἔξοδα· καὶ ὅμως ἓνα σχολεῖον, ὅπου νὰ διδάσκωνται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μία τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, διὰ τὰς μέ τούς Εὐρωπαίους τωρινάς μας σχέσεις, ἐκρίθη ἀναγκαιότατον νὰ συστηθῆ κἀν ἐδῶ κατὰ ὅποιον πάλιν πρῶτος σὺ μὰς ἔδειξες ἀληθῶς ἀφελίμον τρόπον· καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ φροντισθῆ καὶ τῶν ὑψηλοτέρων μαθησῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἢ εἰσαξίς.

“Ὅτε οἱ Μεσολογγίται μ' ἐπρόβραλαν ν' ἀναδεχθῶ τὸ σχολεῖον των εἰς βάρος μου, ἂν καὶ τὸ εὕρισκα βάρος ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου μέγα, διὰ νὰ μὴ ψυχράνω ὅμως τὸν καλὸν τῶν πολιτῶν τούτων διὰ τὰ καλὰ ζῆλον δέν τὸ ἀπεποιήθην καθόλου, πεποιθῶς ἄλλως ὅτι αἱ σοφαὶ καὶ φρόνιμοι συμβουλαὶ σου θέλουν μ' ὀδηγεῖ πάντοτε εἰς τοῦ ἔργου τὴν εὐδοκίμησιν ἐνόσω καὶ δέν παρρησίασθῆ ὁ ἀξιώτερός μου νὰ τὸ δεχθῆ ἐπάνω του.

Σχολεῖον χωρὶς βιβλία, εἰπὲς που εἰς τούς αὐτοσχεδίους σου στοχασμούς, εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τεχνίτου ἐργαστήριον γυμνὸν ἀπὸ τ' ἀναγκαῖα τῆς τέχνης ἐργαλεῖα. Κατὰ δυστυχίαν τὸ σχολεῖόν μας δέν ἔχει οὐδ' ἓν βιβλίον. Οὔτε ἡ πόλις μας εἶναι εἰς κατάστασιν διὰ τὴν ὥραν νὰ προμηθευθῆ τοῦλάχιστον ἀπὸ τ' ἀναγκαιότερα εἰς τὴν παρουσίαν μας χρειαν. Ἄλλ' ἐλπίζομεν ἀδιστάκτως ὅτι καὶ σὺ θέλεις μὰς στεῖλαι τὴν σειράν τῶν συγγραφέων ὅσους ἐξέδωκες εἰς ὄφελος καὶ τῶν ξένων καὶ τῶν ὁμογενῶν σου λογίων, καὶ ἄλλους τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης θέλεις καὶ δι' ἡμᾶς τώρα, ὡς ἄλλοτε διὰ τούς Χίους, γράφων πρὸς αὐτούς, παρακινήσει νὰ μὰς προφθάσουν μέ βιβλία τῆς τωρινῆς μας χρειας. Αἱ εὐχαὶ σου, βλέπει, καθ' ἐκάστην πραγματοποιοῦνται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς πολλὰ ἔχομεν πάλιν χρειαν τῆς συνδρομῆς σου.

Τὰ νέα τῆς Ἑλλάδος τὰ μανθάνεις συχνά ἀπὸ τὰς ἐκδιδόμενας δύο ἐδῶ ἐφημερίδας, τὰ «Ἑλληνικά Χρονικά» καὶ τὸν «Ἑλληνικὸν Τηλέγραφον»· ἔγραφα καὶ προλαβόντως μακρὰν ἐπιστολὴν εἰς ἓνα τῶν αὐτοῦ φίλων μου, καὶ ὀλίγον ὑστερον ἄλλην συντομωτέραν, καὶ τὸν παρήγγειλα νὰ σέ τὰς κοινώσῃ, διὰ νὰ γνωρίσῃς περισσαστικώτερον πῶς τὰ πράγματά μας.

Ἰγίαινε, σοφέ καὶ ἀγαθὲ Πατριώτα! χρόνους μακροὺς καικαλοῦσεπ' ἀγαθῶ τῆς ἀγαπητῆς σου Ἑλλάδος, καὶ μὴ παύσης συμβουλευῶν ὅλους μας τὰ δέοντα.

Μεσολ. τῆ ...

Ὁ γνωστός σου ὁμογενῆς
Δημήτριος Παῦλος

(Α.Β. Δασκαλάκη, ὁ.π., σελ. 44-45)

9

Ἔγγραφο τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως γιὰ τὴν ἴδρυση σχολείου στὴ Μικρομάνη

(περιέχουν γενικότερες σκέψεις γιὰ τὴν παιδεία καὶ ἐκθέτουν τίς τότε δυσκολίες)

ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΕΙΣ ΜΟΝΗΝ ΤΗΣ ΕΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑ ΜΙΚΡΟΜΑΝΗΣ

ἀριθ. 3424

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν
Πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα

Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας **κρέματα ἢ τύχη τῶν πολιτῶν**. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλης τὰς εὐνομουμένας διοικήσεις μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας φροντίδας εἶναι τὸ περὶ ἐκπαιδεύσεως κεφάλαιον.

Ἡ ἀνωμαλία τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαιρέτως ἡ ἀνοικονομησία τῶν χρηματικῶν μέσων ἐμπόδιον καὶ ἐμποδίζουσαν ἕως τῶρα τὴν σύστασιν τῶν ἀφύεγκτως ἀναγκαιοτάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς παιδείας καταστημάτων.

Μόλον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη μίαν φοράν νά γίνη ἀρχὴ καὶ νά συσταθοῦν καὶ νά ἐξοικονομηθοῦν σχολεῖα, ὅσα καὶ ὅπως ἡ περίστασις συγχωρεῖ.

Εἰς τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον κατὰ τὴν Μικρομάνην εὐρίσκειται μετόχιον τῆς Λαύρας ἔχον ἰκανὸν εἰσόδημα.....

Τὸ εἰσόδημα τοῦ ρηθέντος μετοχίου ἤμπορεῖ νά θρῆψη ἓνα διδάσκαλον, καὶ τὸ μετόχιον ἤμπορεῖ νά χρησιμεύσῃ διὰ σχολεῖον. Δέν εἶναι λοιπὸν δίκαιον νά συστηθῇ τοιοιουτρόπως σχολεῖον, τὸ ὁποῖον θέλει ὠφελῆσαι ὅλον τὸν Μεσσηνιακὸν κόλπον; Ταῦτα καθυποβάλλομεν εἰς τὴν ἐπίκρισιν τοῦ ἐκτελεστικοῦ Σώματος, καὶ περιμένομεν τὴν περὶ τούτου ἀπόφασιν.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 9 Ἰουλίου 1824

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Γ. Γλαράκης

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν
Γρηγόριος Δικαῖος

(Α.Β. Δασκαλάκη, ὁ π., σελ. 46)

Ἄριθ. 3483

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν

Πρὸς ἅπαντας τοὺς κατοικοὺς τῆς Ἐπαρχίας Μικρομάνης

Ὁ ἄνθρωπος μόνον διὰ τῆς Παιδείας καὶ τῆς χρηστῆς ἀνατροφῆς ἀποκαθίσταται ἀληθινὸς χριστιανὸς καὶ **χρηστός καὶ τίμιος πολίτης**. Ἡ παιδεῖα καὶ τὰ χρηστά ἤθη ἐδόξασαν τοὺς προπάτοράς μας Ἕλληνας, καὶ δοξάζουσι καὶ σήμερον ὅλα τὰ πεφωτισμένα ἔθνη, καὶ αὐτὴ μόνη ἀποκατέστησε τοὺς προπάτοράς μας εὐδαίμονας, αὐτὴ καὶ πάλιν θέλει δοξάσει καὶ ἡμᾶς καὶ θέλει ἐπιφέρει τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ὅλα τὰ καλά, ὅσα πρό πολλοῦ ἐχάσαμεν, ἐάν φροντίσωμεν ὅσον ἤμποροῦμεν νά συστήσωμεν τὰ ἀναγκαῖα καταστήματα αὐτῆς. Ἡ Διοίκησις γνωρίζει κάλλιστα ὅτι ἡ περὶ ἐκπαιδύσεως τῆς νεολαίας φροντίς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ οὐσιώδη χρέη τῆς, ἀλλὰ διὰ τὰς γνωστάς εἰς ὅλους περιστάσεις δέν ἔλαβε καιρὸν μέχρι τοῦδε νά σκεφθῇ καὶ περὶ τῶν χρησιμωτάτων καταστημάτων τῆς παιδείας. Ἦδη ὁμως, ὅταν πληροφορηθεῖσα ὅτι εἰς τὴν ἔπαρχίαν ταύτην εὐρίσκειται ἓν μετόχιον τῆς Λαύρας, διέταξεν ὅτι τὸ ρηθὲν Μετόχιον νά διορισθῇ σχολεῖον, καὶ τὰ εἰσοδήματα αὐτοῦ νά ἀφιερωθῶσιν εἰς αὐτὸ διὰ νά πληρῶνεται καὶ ὁ μισθὸς τοῦ διορισθέντος διδασκάλου κυρίου Χριστοφόρου Δημητριάδου καὶ αἱ λοιπαὶ χρεῖαι τῆς σχολῆς νά ἐξοικονομῶνται.

Εἰδοποιούμεν λοιπὸν καὶ σὰς ἀπαξάπαντας καὶ συνεργοῦντες μετὰ τῶν διορισθέντων ἐπιτρόπων τῆς σχολῆς ταύτης Κυρ. Ἀναγνώστη Δικαίου καὶ Γεωργίου Γεωργοπούλου νά φροντίσῃτε νά λάβῃ τάχος τὴν σύστασιν αὐτὸ τὸ κοινωφελέστατον κατάστημα, τὸ ὁποῖον ἀποβλέπει μόνον καὶ μόνον εἰς ὠφέλειαν τῶν παιδῶν σας.

Ἐν Ναυπλίῳ τῆ 15 Ἰουλίου 1824

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Γ. Γλαράκης

Ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν
Γρηγόριος Δικαῖος

(Α.Β. Δασκαλάκη, ὁ π., σελ. 54-55)

(α) Τό φῶς είναι προκριτότερον ἀπό τό σκότος

Ἐκ τῶν *Πρόλογος τοῦ ἔκτου Μέρους τῆς*
«Στοιχειώδους Ἐγκυκλοπαιδείας τῶν Παιδικῶν
Μαθημάτων» τῶν Γ. Γενναδίου καί Γ. Λασσάνη

[...] Καθώς [...] μεταξύ ὄλων τῶν ἐθνῶν, εὐρίσκονται κατά δυστυχίαν καί εἰς τό ἡμέτερόν τινες, οἱ ὁποῖοι, θέλοντες ἢ διόλου νά σβύσωσι τήν παιδείαν, ἢ νά τήν ἀποκαταστήσωσι μονοπωλείον, ἀγωνίζονται μέ ὄλας τινάς τῶν δυνάμεις νά τήν παραστήσωσιν ὡς ἐπιβλαβή εἰς τόν κοινωνικόν βίον, ἢ τουλάχιστον εἰς τήν κατωτέραν τάξιν τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἐπέρασαν οἱ καιροί ἐκεῖνοι, ὅτε οἱ σοφισταί οὗτοι εὐρίσκαν ὁπαδούς εἰς τά ὀλέθρια καί κοινοβλαβή αὐτῶν δόγματα. Ὁ πυκνός ἐκεῖνος καί σκοτεινός πέπλος, ὁ ὁποῖος ἐσκέπαζε τόσους αἰῶνας τόν κόσμον ὄλον, ἐξεσχίσθη τώρα, καί πλέον δέν ἔμεινε κανείς, ὅστις ν' ἀμφιβάλλη ἀκόμη ὅτι τό φῶς εἶναι προκριτότερον ἀπό τό σκότος, καί ἡ ἀλήθεια προτιμότερα ἀπό τό ψεῦδος. Τώρα καί ὁ καλός χριστιανός, καί ὁ ἀγαθός πολίτης, καί ὁ ἀπλῶς φιλόανθρωπος νομίζουσι τήν καλήν ἀνατροφῆν τοῦ λαοῦ ὡς τό πρῶτιστον ἀπό τά συντελοῦντα εἰς τήν εὐδαιμονίαν ὁποιασδήποτε κοινωνίας. Ἐπειδή ὁ μέν καλός χριστιανός γνωρίζει καθαρῶς, ὅτι ἡ βάσις πάσης χριστιανικῆς ἀρετῆς εἶναι ἡ γνῶσις τῶν ὀρθῶν καί ἀλανθάστων δογμάτων τῆς ἱεράς καί ἀμωμήτου ἡμῶν Πίστεως αὕτη δέ δέν ἀποκτάται, εἰμή διὰ τῆς ἀληθινῆς παιδείας. Ὁ δέ ἀπλῶς πολίτης βλέπει τήν εὐδαιμονίαν τῆς κοινωνίας πάντοτε ἀνάλογον μέ τόν φωτισμόν της, καί τήν δύναμιν αὐτῆς ἴσῃν μέ τῆς νοεράς καί ἠθικῆς δυνάμεις τῶν μελῶν της. Αὐτός βλέπει προσέτι, ὅτι ὅταν ἔθιμα ἀρχαιότατα κατατησῶσιν νά ριζωθῶσιν εἰς ἓν ἔθνος καί νά γείνωσι δευτέρα φύσις, τότε οὔτε κράτος οὔτε νόμοι δύνανται νά μεταμορφώσωσι τόν χαρακτήρα τοῦ ἔθνους τούτου, ἀλλά μόνη ἡ ἀνατροφή καί ἐκπαιδεύσις τῆς νεολαίας.

(ἀπό τό βιβλίον τοῦ Ἄ.Κ. Δημαρά, Ἡ Μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε, τόμος Α', σελ. 3).

(β) Ποιά εἶναι τά καλά μαθήματα

Ἐκ τῶν *Πρόλογος πού ἔγραψε ὁ Νεόφυτος Βάμβας*
στό ἔργο «Τοῦ Διδασκάλου ὁ Ὁδηγός»
τοῦ Ἁγγλοῦ ἱεραπόστολου Samuel S. Wilson

[...] Ὅλοι βέβαια, καί γονεῖς, καί διδάσκαλοι, καί πᾶς ἄνθρωπος, αἰσθάνονται καί ὁμολογοῦν ταύτην τήν ἀλήθειαν, ὅτι δηλαδή πρέπει τά παιδιά νά διδάσκωνται ἐξαρχῆς **μαθήματα καλά**, καί **μέ καλήν μέθοδον**. Πόσον ὅμως ὀλίγοι τήν γνωρίζουν κατά βάθος! Ὅσον ἀπλή καί εὐκόλος φαίνεται κατά πρόωγν προσβολήν, τόσον πολυσύνθετος καί δύσκολος παρασταίνεται εἰς τόν ὅστις ἐξετάζει αὐτήν καθ' ὅλα της τά μέρη, καί καθ' ὅλα τά ἀπαιτούμενα εἰς τήν πράξιν της. Ποῖα εἶναι τῶν ὄντων τά καλά ταῦτα μαθήματα; τίς ἡ καλή μέθοδος; Ἰδοῦ δύο μεγάλα εἰς τό εἶδος τῶν ζητημάτων, τά ὁποῖα ἴσως ἀκόμη δέν ἔκαμαν εἰς τόν ἑαυτόν των οἱ πλειότεροι γονεῖς καί διδάσκαλοι, ἀλλ' ἀπό κακῆν ἀρχήν καί συνήθειαν ἐδέχθησαν ὡς καλά μαθήματα, καί ὡς καλήν μέθοδον, ἐκεῖνα, τά ὁποῖα εἶναι ὄλον τὸ ἐναντίον. **Πρῶτον**, δίδουν εἰς τῆς χεῖρας τῶν παιδιῶν βιβλία γραμμένα εἰς τήν ἀρχαίαν ἑλληνικήν γλῶσσαν, τήν ὁποίαν δέν καταλαμβάνουν οὐδ' αὐτοί οἱ πλειότεροι παιδαγωγοί· **δεύτερον**, καί αὐτά ταῦτα τά βιβλία εἶναι Ὀκτόηχος, **Ψαλτήριον**, **Ἀπόστολος**, βιβλία λέγω, ὑψηλά καί θεολογικά, τά ὁποῖα, καί ἂν καθ' ὑπόθεσιν τὰ ἐννοηθῶσι διδάσκαλος, εἰς τὰ πνεύματα ὅμως τῶν παιδιῶν εἶναι ἀκατάλληλα, καί πρέπει πρῶτον νά γυμνασθῶσιν εἰς ἄλλα μαθήματα. [...]

Τί λοιπόν ακολουθεῖ ἀπό τὰ τοιαῦτα παράκαιρα εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μαθήματα; Ἐξοδεύουν τὰ δυστυχῆ καὶ ἀθῶα παιδιά δύο καὶ τρεῖς χρόνους, χωρὶς νὰ μάθωσιν ἄλλο, παρά μηχανικῶς νὰ ἀναγινώσκωσι, καὶ τοῦτο στραβὰ καὶ διστραμμένα. Δέν ἀποκοῦν εἰς ὄλον τοῦτον τὸν καιρὸν καμίαν ἀλήθειαν, οὔτε ἠθικὴν, οὔτε φυσικὴν· καὶ ἀπὸ τοιούτους πολυχρονίους καὶ ἀκάρπους κόπους ὁ νοῦς ταπεινώνεται, συνηθίζει εἰς τὴν ἀκρισίαν, καὶ τὸ φοβερώτερον ἀκόμη, λαμβάνει μίσος καὶ ἀπέχθειαν εἰς τὴν μάθησιν. Ἴδού μὲ συντομίαν τί προξενοῦν τὰ πρῶτα μαθήματα, ὅταν δέν εἶναι ἀρμόζοντα εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὸ νόημα.

Ἡ δὲ μέθοδος τῶν πλειοτέρων παιδαγωγῶν εἶναι τῶντι ἀξία θρήνου καὶ ἀγανακτήσεως. Ἀντὶ νὰ φέρωνται εἰς τὰ ἀθῶα παιδιά μὲ τρόπον γλυκύν καὶ σεμνόν, διὰ νὰ σύρῳσιν ἐνταυτῷ τὴν εὐνοίαν καὶ τὸ σέβας των, μεταχειρίζονται καὶ βλέμμα, καὶ φωνήν, καὶ χεῖρας τυραννικάς. Ἀντὶ νὰ τρέψωσι τὴν φυσικὴν περιέργειαν καὶ φιλομάθειάν των μὲ ἱστορίας καὶ περιγραφὰς ζῶων, φυτῶν, καὶ ἄλλων τοιούτων, περνοῦν ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς ξηρούς καὶ ἀτάκτους συλλαβισμούς καὶ εἰς ἀναγνώσεις παρακαίρους. Ἀπὸ τοιούτων ἠθικόν καὶ διδακτικόν τρόπον παιδαγωγίας, τί ἄλλο ἐμπορεῖ νὰ προέλθῃ παρά ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον καὶ βλέπομεν τῶντι; Τὰ πνεύματα τῶν παιδῶν ταπεινώνονται, ἐξευτελιζονται, καὶ συλλαμβάνουν δικαίως ἀπέχθειαν εἰς τὴν μάθησιν, καὶ ἄσπονδον μίσος κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἀθῶας ἡλικίας των.

Ποῖα λοιπὸν εἶναι τὰ καλὰ μαθήματα καὶ ἡ καλὴ μέθοδος; Δέν εἶναι τῆς παρουσίας ὑποθέσεως νὰ ἔμβω εἰς τὴν περὶ τούτου ἀκριβολογίαν. Πολλοὶ ὅμως σοφώτατοι καὶ φιλανθρωπότατοι ἄνδρες ὠμίλησαν καὶ συνέγραψαν πολλὰ καὶ ὠφέλιμα περὶ τῶν ζητημάτων τούτων· τοὺς ὁποίους εὐγνωμόνως πρέπει ν' ἀκολουθῶμεν, ὅταν μάλιστα αἱ παρατηρήσεις των βεβαιώνονται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ὀρθόν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀναντίρρητα ἀποτελέσματα. Ἡ καλύτερα λοιπὸν μέθοδος εἶναι ἡ ἀλληλοδιδασκτικὴ (ὀνομαζομένη καὶ ἀμοιβαία), ἡ ὁποία ἀρχισεν ἤδη νὰ διαδίδεται καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὰ δὲ μαθήματα πρέπει νὰ εἶναι, πρῶτον μὲν, εἰς τὴν γλῶσσαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ παιδιά ἀνατρέφονται καὶ συλλογίζονται· δεῦτερον δέ, εὐκόλα εἰς τὴν ἐννοίαν, περιεργὰ εἰς τὴν ὕλην, καὶ ὠφέλιμα εἰς τὴν μίμησιν καὶ ἐφαρμογὴν. [...]

Εἰς [τῆς παιδικῆς ἡλικίας] τὴν καλὴν μόρφωσιν πρέπει ὅλοι νὰ δειχνῶμεν μεγάλην ἐπιμέλειαν, ὄχι μόνον διότι εἶναι ἱερὸν χρέος μας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μας τὸ συμφέρον. Συμφέρον βέβαια εἶναι εἰς τοὺς γονεῖς νὰ ἔχωσι τέκνα σπουδαία καὶ χρηστοῆγη. Συμφέρον εἰς ἕκαστον πολίτην νὰ συζῆ μὲ συμπολίτας σπουδαίους καὶ χρηστοῆθεις. Συμφέρον καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἔθνους, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν εἶναι, νὰ συνίσταται τὸ ἔθνος ἀπὸ ἄνδρας καλῶς ἐξαρχῆς μορφωμένους καὶ εἰς τὰ ἦθη καὶ εἰς τὸ πνεῦμα. [...]

(Ἰ.Α.Κ. Δημαρὰ, ὁ.π., σελ. 8-10)

(γ) Οἱ λαοπλόνοι

Ἀπὸ ἓνα ἀνάγνωστο ἄρθρο στὴν ἐφημερίδα
«Ἑλληνικά Χρονικά» τοῦ Μεσολογγίου

[...] Ἐπιμελείσθε [...] τὸν φωτισμόν τοῦ πνεύματός σας, καὶ τὸν φωτισμόν τῶν τέκνων σας. Δέν τὸ ἐκατάλαβετε; Ὅπου εἶναι ἀμάθεια, ἐκεῖ περισσότερον καὶ ἀπανθρωπότερον λαοπλόνοι. Οἱ λαοπλόνοι οὗτοι σᾶς κατηγοροῦν τὸν φωτισμόν, διὰ νὰ μένετε τυφλοὶ, καὶ νὰ σᾶς παίζωσιν ἐκεῖνοι μὲ τὰ μισανοιγμένα καὶ

παμπόνηρα μάτια των. Διά τούτο καί κατατρέχουν καί ουκοφαντοῦν ὅποιον ἤθελαν ἰδεῖν ὅτι ἔχει καθαρὸν φῶς, καί ζητεῖ ν' ἀνοίξη καί τοὺς ἰδιοὺς σας ὀφθαλμοὺς διὰ νά βλέπετε τὰ ἀληθινὰ σας χρέη καί δικαιώματα, εἰς τῶν ὁποίων τὴν εκπλήρωσιν στέκει ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία καί εὐτυχία σας. Λαοὶ τῆς Ἑλλάδος, μὴ ἀκούετε περαστικά τοὺς λόγους τῶν ἀληθινῶν σας συμβούλων καί ἀδελφῶν. Μὴ λέγετε μόνον, καλὰ μᾶς λέγει, ἀλλ' ἐκτελεῖτε τὰ καλὰ καί μὲ τό ἔργον. [...]

(Α.Κ. Δημαρᾶ, *Ἡ μεταρρύθμιση*, τόμος Α, σελ. 11)

10

(δ) Γενικότερα γιά τὴν παιδεία κατὰ τὸν Ἄγωνα, βλέπε:

Ἄ.Κ. Δημαρᾶ, *Ἡ Μεταρρύθμιση ποὺ δέν ἔγινε*. Α κγ'-κζ'.

2. Ἡ ὀργάνωση ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ Κράτους

Α Ἡ περίοδος Καποδίστρια

Μόνο γιά ἔναρξη δημιουργίας ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τὴν ἐποχὴ τοῦ Καποδίστρια μπορεῖ νὰ γίνεῖ λόγος· γιατί ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ πρώτου Κυβερνήτη μᾶς ἐπιβάλλει νά ἐξετάσουμε τί εἶχε σχεδιαστεῖ καί πραγματοποιηθεῖ ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του.

Μία ἀπὸ τίς πρώτες φροντίδες τοῦ Καποδίστρια ἦταν ἡ σύσταση Ὀρφανοτροφείου στὴν Αἴγινα γιά τὰ ὀρφανὰ τοῦ πολέμου καί ἡ δημιουργία δασκάλων γιά ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα¹. Παράλληλα προωθήθηκαν σέ θέσεις ἡγετικές γιά τὰ ἐκπαιδευτικά πράγματα ἄνδρες ἀξιόλογοι, ὁ Ἄνδρέας Μουστοξύδης καί ὁ παιδαγωγός Ἰ. Κοκκῶνης. Ὁ στόχος εἶναι σαφῆς στό μήνυμα-διάγγελμα τοῦ Καποδίστρια πρὸς τὴ Δ' Ἐθνοσυνέλευση (*Ἄργος, Ἰούλιος 1829*): γενίκευση τῆς λαϊκῆς παιδείας μὲ τὴ δημιουργία ἐιδικοῦ ταμεῖου¹.

Τό αἶτημα τοῦ Κυβερνήτη ἔγινε δεκτό ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευση μὲ πῆψισμα τῆς 2 Αὐγ. 1829², στό σκεπτικό τοῦ ὁποίου περιέχεται ἡ ἄποψη ὅτι ἡ διαμόρφωση πολιτῶν ἀποτελεῖ μέσο συντελεστικό γιά τὴν κοινωνικὴ καί πολιτικὴ ἐπανόρθωση τῆς Πατρίδας. Μὲ εἰδικὰ διατάγματα³ στίς ἀρχές τοῦ 1830 παρέχονται ὁδηγίες γιά τὴ λειτουργία τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολεῖων, γιά τίς ἐξετάσεις, γιά τίς μέρες ἀργίας.

Μία ἐκθεση τοῦ Ἰ. Κοκκῶνη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1830 κάνει λόγο γιά πλήθυνση τῶν σχολεῖων καί ζῆλο θερμό τῶν γονέων σ' ὅλη τὴν ἐπικράτεια γιά τὴ μόρφωση τῶν παιδιῶν τους κι ἐκφράζει αἰσιοδοξία ὅτι σύντομα ἡ Ἑλλάδα διὰ τῆς παιδείας θά γίνεῖ «ἐφάμιλλη μὲ τοὺς νῦν φωτισμένους λαοὺς τῆς Εὐρώπης».

Ὅμως ὁ Καποδίστριας κατηγορήθηκε γιά τό συγκεντρωτικό καί ἀνελεύθερο τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐφάρμοζε τὴν ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ του. Προκλήθηκαν καί ἐπεισόδια στό Κεντρικὸ Σχολεῖο στὴν Αἴγινα,

Πήρυξ η
ἐκπαιδευτικὴ
ὡσθ 17146

ἀκολούθησαν ἀνακρίσεις⁴ καί διαμαρτυρία τῶν μαθητῶν⁵, πού ἀποφάσι-
σαν καί νά τήν ἐκδώσουν, «ὅταν λυθοῦν τά δεσμά τῆς τυπογραφίας». Περὶ
περισσότερο ὅμως κατηγορήθηκε ὁ Καποδίστριας, γιατί δέν προχώρησε
στὴν ἄμεση ἴδρυση πανεπιστημίου· ἡ ἀποψή του ἦταν ὅτι δέν ἐπέτρεπαν
ἀκόμη οἱ περιστάσεις (*γνώμη πού εἶχε διατυπωθεῖ καί πρὶν ἀπὸ τὴν
ἄφιξή του*) καί ὅτι γιὰ τὴν ὥρα χρειαζόταν καί ἦταν δυνατὴ γιὰ τὴν
προκοπὴ τοῦ τόπου καλὴ στοιχειώδης καί ἐπαγγελματικὴ παιδεία⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1

**Τό διάγγελμα τοῦ κυβερνήτη πρὸς τὴ Δ' ἐθνικὴ συνέλευση γιὰ τὴν ἴδρυση
σχολείων**

(Μάμουκα, ΙΑ', σ. 788 κ.έ.)

Αριθ. 13577

Πρὸς τὴν Δ' Ἐθνικὴν Συνέλευσιν

Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Εὐχεται ἀναμφιβόλως ἡ Συνέλευσις νά ἀπαρτίσῃ τὰς ἐργασίας της εἰς τὴν
ἐνεστώσαν σύνοδον, δίδουσα εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν δύναμιν καί τὰς ὁδηγίας,
ὅσαι ἀπαιτοῦνται.

α'. Διὰ νά βελτιώσῃ βαθμηδὸν τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καί
τοῦ Κλήρου.

β'. Νά προκίση τὸ Ὀρφανοτροφεῖον μὲ εἰσοδήματα ἀνάλογα μὲ τὸν σκοπὸν
τῆς καθιδρύσεώς του.

γ'. Νά ἐνθαρρύνῃ τὴν πρόοδον τῆς Ἀλληλοδιδακτικῆς καί νά συστήσῃ
σχολεῖα τυπικά! (= πρότυπα).

δ'. Νά δώσῃ πλειοτέραν ἔκτασιν καί νά στερεώσῃ παγιώτερον τὸ κεντρικόν
Πολεμικόν σχολεῖον, νά ἐγειρῇ δέ προσέτι καί ἕτερον Ναυτικόν· καί

ε'. Νά συστήσῃ σχολεῖα ἀνωτέρας τάξεως διὰ τοὺς νέους Ἑλληνας, τὸσον
τοὺς ἀφιερωθησομένους εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά, ὅσον καί τοὺς μέλλοντας νά
ὑπηρετήσουν τὴν Πατρίδα εἰς τὰ Πολιτικά, ἢ νά διατρέξουν τὸ στάδιον τῶν
ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καί τῆς φιλολογίας.

Ἡ Κυβέρνησις **ἐλαβεν ἤδη ἀπὸ τὸ Ὀρφανοτροφεῖον διδασκάλους ἀλληλοδι-
δακτικῆς**, οἱ ὁποῖοι διευθύνουν μὲ ὄλην τὴν ἐπιτυχίαν τὰ ἀρτίσυστατα σχολεῖα
εἰς τὴν Κόρινθον καί ἀλλαχοῦ.

Ἐλπίζομεν, ὅτι ἀπὸ τὸ αὐτὸ Ὀρφανοτροφεῖον, ἀπὸ τὰ τυπικά σχολεῖα, καί
ἀπὸ τὸ κεντρικόν Πολεμικόν Σχολεῖον ὀγλήγορα θά ἐξέλθουν καί ἄλλοι τοιοῦτοι
διδάσκαλοι, ὅσοι ἀναγκάιοι νά χρησιμεύσουν εἰς τὰ κατὰ διαδοχὴν συστηθησόμε-
να εἰς διαφόρους Ἐπαρχίας τοῦ Κράτους καταστήματα.

Διὰ νά πραγματοποιησῶμεν ὅμως τὰς ἐλπίδας μας, ἀνάγκη νά ἐξασφαλίσωμεν
τὰ πρὸς διατήρησιν τοῦ Ὀρφανοτροφείου καί **τῶν τυπικῶν σχολείων** ἀπαιτούμε-
να κεφάλαια, καί νά μὴν ἡμπαρῶμεν νά τὰ μεταχειρισθῶμεν εἰς κάμμιαν ἄλλην
ἀνάγκην τῆς Πατρίδος.

Ἡ Κυβέρνησις στοχάζεται, ὅτι ἡμπορεῖ νά ἐπιτύχῃ ὅλους αὐτοὺς τοὺς
σκοποὺς, ἂν λάβῃ τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν νά συνάξῃ, καθ' ὃν τρόπον

ἤθελε κρίνει ἀσφαλέστερον καί καταλληλότερον, συμφώνως μέ τήν Γερουσίαν, τά περί ὧν ὁ λόγος κεφάλαια, ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων, ὅσα γενναῖοι τινες πολῖται προσδιώρισαν πρό χρόνων εἰς φιλόανθρωπα καί κοινωφελή καταστήματα.

Ἐκτός τῶν ἀξιολόγων **κληροδοσιῶν**, τά ὁποίας ἄφησαν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ οἱ γνωστοί διά τάς πρός τήν Πατρίδα ἀλλεπαλλήλους εὐεργεσίας των, ὁ τε **Ἰωάννης Βαρβάκης** καί **οἱ Ζωσιμάδοι**, καί αἱ ὁποῖαι κατά δυστυχίαν εὐρίσκονται ἀκόμη ὑπό δίκην καί φιλονεικοῦνται, ὑπάρχουσι καί ἄλλαι τοιαῦται κληροδοσίαι, εὐρισκόμεναι εἰς τήν αὐτήν κατηγορίαν. Ὅλας αὐτάς ἡ Κυβέρνησις θά προσπαθήσῃ νά τάς συνάξῃ καί νά τάς μεταχειρισθῇ ὑπέρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

Τέλος πάντων ἤμποροῦμεν καί ἐντός τῆς Ἑλλάδος **νά εὐρῶμεν πόρους**, περί τῶν ὁποίων δέν πρόκειται ἄλλο, εἰμή νά δοθῇ ἡ ἄδεια εἰς τήν Κυβέρνησιν νά τούς μεταχειρισθῇ πρός τόν αὐτόν σκοπόν.

Ἄν ἡ Συνέλευσις εὐδοκήσῃ νά ψηφίσῃ ὑπέρ τῶν σκοπῶν τούτων, πιθανόν ὅτι θά κρίνῃ ἀναγκαῖον νά δώσῃ εἰς τήν Κυβέρνησιν τήν ἄδειαν:

α'. Νά συστήσῃ γαζοφυλάκιον, τό ὁποῖον θέλει διευθύνει ἀμέσως ἡ ἴδια Κυβέρνησις, διωρισμένον μόνον καί μόνον εἰς βελτίωσιν τῆς τύχης τοῦ κοσμικοῦ Ἱερατείου, εἰς προικισμόν τοῦ Ὀρφανοτροφείου, εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἀλληλοδιδακτικῶν σχολείων, καί εἰς σύστασιν ἐνός σχολείου τῶν Ναυτικῶν, σχολείων Τυπικῶν καί **σχολείων ἀνωτέρας τάξεως**, ὅπου θά διδάσκωνται ὄχι μόνον οἱ νέοι, ὅσοι θ' ἀφιερωθοῦν εἰς τά Ἐκκλησιαστικά, ἀλλά καί ὅσοι θελήσουν νά ὑπηρετήσουν τήν Πατρίδα εἰς τά πολιτικά, ἢ νά διατρέξουν τό στάδιον τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καί τῆς φιλολογίας καί **β'**. Νά προμηθεύσῃ εἰς τό αὐτό γαζοφυλάκιον εἰσοδήματα ἰκανά νά ἐπαρκέσουν εἰς ὅλας τάς ὑπηρεσίας ταύτας, νά συνάγῃ εἰς αὐτό τά χρήματα τῶν κληροδοσιῶν, ὅσας ἄφησαν καί μέλλουν ν' ἀφήσουν οἱ φιλοπάτριδες τῶν Ἑλλήνων, εἴτε τῶν αὐτοχθόνων, εἴτε τῶν εἰς τήν ἀλλοτρίαν παρεπιδημούντων, καί τέλος πάντων νά ὑποχρεώσῃ τά ἐντός τῆς Ἐπικρατείας εὐρισκόμενα φιλόανθρωπα καταστήματα νά συνεισφέρουν εἰς αὐτό.

Ἐν Ἀργεῖ τῇ 30 Ἰουλίου 1829

Ὁ Κυβερνήτης

Ἰ. Ἀ. Καποδίστριας

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας

Ν. Σπηλιάδης

(Ἄπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί, σελ. 242-43).

2

Ψήφισμα τῆς Δ' ἐθν. συνελεύσεως γιά τήν ὀργάνωση τῆς παιδείας
(Μάμουκα, ΙΑ', σ. 188)

ΨΗΦΙΣΜΑ ΙΑ'.

Ἡ ΕΘΝΙΚΗ Δ' ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Νομίζουσα ἐν τῶν κυριωτέρων χρεῶν τῆς νά σκεφθῇ περί τῶν συντελεστικῶν μέσων εἰς τήν κοινωικὴν καί πολιτικὴν ἐπανορθώσιν τῆς Πατρίδος·

Θεωροῦσα ἕως βάσιν τῆς ἐπανορθώσεως ταύτης τήν διά τῆς ἱερᾶς Θρησκείας καί τῆς ὀρθῆς Παιδείας ἠθικὴν τῶν πολιτῶν διαμόρφωσιν·

Καί ὁμολογοῦσα τήν ἀνάγκην τοῦ νά προμηθεύσῃ εἰς τήν Κυβέρνησιν ἀσφαλῆ πόρον τῶν συντελούντων εἰς τοῦτο μέσων,

- α.) Τοῦ νά βελτιώσῃ τήν σημερινήν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας·
 β.) Τοῦ νά προκίση τό Ὀρφανοτροφεῖον μέ εἰσοδήματα ἀνάλογα μέ τόν σκοπόν τῆς καθιδρύσεώς του·
 γ.) Νά ἐνθαρρύνῃ τήν πρόοδον τῆς Ἀλληλοδιδασκτικῆς καί νά συστήσῃ Σχολεῖα Τύπικά·
 δ.) Νά συστήσῃ Σχολεῖα ἀνωτέρας τάξεως διὰ τοὺς ἀφιερωθησομένους εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικά, εἰς τήν Πολιτικὴν ὑπηρεσίαν, καί εἰς τήν σπουδὴν τῶν τεχνῶν, τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς φιλολογίας·
 ε.) Νά συστήσῃ δημοσίου τυπογραφίας·

Ψηφίζει.

Α'. Δίδεται πᾶσα δύναμις καί πληρεξουσιότης εἰς τήν Κυβέρνησιν νά συνάξῃ, ὅπως κρίνῃ ἀσφαλέστερον καί καταλληλότερον, ὅλας τὰς κληροδοσίας, ὅσας φιλόκαλοι ὁμογενεῖς ἐντός ἢ ἐκτός τῆς Ἑλλάδος ἀφιέρωσαν, ἢ θέλουσιν ἀφιέρωσει εἰς τό μετὰ ταῦτα, εἰς φιλόκωπα καί κοινωφελῆ Καταστήματα.

Β'. Νά διευθετήσῃ, μέ τήν σύμπραξιν τῆς Γερουσίας, τὰ ἐντός τῆς Ἐπικρατείας εὐρισκόμενα ἱερά καί φιλανθρωπικά Καταστήματα, ὥστε νά συνεισφέρουν δι' ὅλας αὐτάς τὰς ὑπηρεσίας.

Γ'. Ἡ Κυβέρνησις θέλει συστήσῃ Γαζοφυλάκιον, ὑπό τήν ἰδίαν τῆς ἄμεσον διεύθυνσιν, εἰς τό ὅποιον θέλει ἀποτίθεσθαι τὰ ἀπό τῶν κληροδοσιῶν καί τὰ ἀπό τῶν ἱερῶν Καταστημάτων συλλεγόμενα χρήματα, ἄρθρ. Α' καί Β', προσδιωρισμένα ἐξηρημένως εἰς βελτίωσιν τοῦ Ἱερατείου, εἰς προκισμὸν τοῦ Ὀρφανοτροφείου, εἰς ὑποστήριξιν τῶν Ἀλληλοδιδασκτικῶν Σχολείων, Σχολείων Τυπικῶν, **Σχολείων ἀνωτέρας τάξεως διὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, Πολιτικούς, ἢ διὰ τοὺς ἀφιερωθησομένους εἰς τήν σπουδὴν τῶν τε Ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καί τῆς φιλολογίας, καί εἰς σύστασιν δημοσίων Τυπογραφιῶν.**

Δ'. Τό παρὸν ψήφισμα, καταχωρηθέν εἰς τόν Κώδικα τῶν ψηφισμάτων καί ἐπικυρωθέν, νά διευθυνθῇ πρὸς τήν Κυβέρνησιν, διὰ νά δημοσιευθῇ διὰ τῶν τύπων καί ἐνεργηθῇ.

Ἐν Ἀργεῖ, τήν δευτέραν Αὐγούστου, τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εἰκοστῷ ἐνάτῳ 1829

Ὁ Πρόεδρος
Γεώργιος Σισίνης

Ὁ Ἀντιπρόεδρος
Γεώργιος Μαυρομ.

(Ἄπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί, σελ. 242-43.)

3 Διατάγματα τοῦ Καποδίστρια γιά τίς μέρες ἀργίας, γιά τή διδασκαλία καί τίς ἐξετάσεις στά σχολεῖα

Καθορισμός τῶν ἡμερῶν τῆς σχολικῆς ἀργίας

Ἄρ. 353

Ἑλληνική Πολιτεία
Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Διάταγμα

Θεωροῦντες πόσον ἐμπόδιον φέρουν εἰς τήν προκοπὴν τῶν μαθητευομένων παιδῶν αἱ συχναὶ ἀργαίαι καί διακοπαὶ τῶν μαθημάτων.

Στοχαζόμενοι ὅτι θεαρεστότερον ἔργον δέν δύναται νά πράξῃ ὁ χριστιανός παρά νά ἐνασχολητῇ ἐκπαιδευόμενος τὰ πρὸς τόν Θεόν, πρὸς τόν πλησίον καί πρὸς ἑαυτὸν χρεΐ:

Διατάττομεν

Α'. Τά κατά τήν 'Επικράτειαν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολάζουσι κατά τὰς Κυριακάς ἡμέρας, τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἐορτάς ὅλας, καὶ τὰς τῶν ἁγίων, αἱ ὁποῖαι σημειοῦνται, ὡς ἀκολουθῶσ.

Ἰανουαρίου τήν α' στ', ζ καὶ λ'.

Φεβρουαρίου τήν β'.

Μαρτίου τήν κε'.

Ἀπριλίου τήν κγ'.

Μαΐου τήν κα'.

Ἰουνίου τήν κδ', κθ', καὶ λ'.

Ἰουλίου τήν κ' καὶ κζ'.

Αὐγούστου τήν στ' καὶ ιε'.

Σεπτεμβρίου τήν η', ιδ', καὶ κς'.

Ὀκτωβρίου τήν κς'.

Νοεμβρίου τήν η', ιδ', κα', καὶ λ'.

Δεκεμβρίου τήν ς', ιβ', κδ', κε', κς' καὶ κζ'.

Τρεῖς ἡμέρας προτοῦ καὶ μετὰ τὸ "Ἅγιον Πάσχα.

Τήν πέμπτην τῆς Ἀναλήψεως.

Τήν πρώτην καὶ δευτέραν τῆς Πεντηκοστῆς.

Β'. Τὰς λοιπὰς ἐορτασίμους ἡμέρας, τὰς μὴ σημειούμενας ἐνταῦθα, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἱερᾶς λειτουργίας συνέρχονται οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ μετὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ τοῦ ἀποστόλου τῆς ἡμέρας γίνεται ἡ συνήθης παράδοσις.

Γ'. Ὅραι τῆς καθημερινῆς παραδόσεως **διορίζονται τρεῖς πρό μεσημβρίας** [ἀπὸ τὰς 9 ἕως τὰς 12] καὶ **τοσαῦται μετὰ μεσημβρίαν** [ἀπὸ τὰς 2 ἕως τὰς 5].

Δ'. Ὅστις τῶν μαθητῶν λείψῃ ἀπὸ τὸ σχολεῖον ἄλλην παρά τὰς ἄνω σημειωθείσας ἡμέρας, ἐκτὸς ἐμποδίου τινὸς φυσικοῦ, εἶναι ἔνοχος τῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς εἰς τὴν ἀμέλειαν.

Ε'. Ὅστις δὲ λείψῃ δύο ἡμέρας κατὰ συνέχειαν, ἢ ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλὰ συχνάκις, χωρὶς ν' ἀποδείξῃ ὅτι συνέβη ἡ ἀπουσία του κατὰ ἀνάγκην φυσικοῦ τινος ἐμποδίου, τὴν μὲν πρώτην καὶ δευτέραν φορὰν **παιδεύεται**, κατὰ τὴν τρίτην δὲ **ἀποβάλλεται** ἀπὸ τὸ σχολεῖον χωρὶς συγκαταβάσεως.

ΣΤ'. Οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ μηνύωσι τοὺς ἐλλείποντας τῶν μαθητῶν εἰς τοὺς γονεῖς· καὶ οὗτοι χρεωστοῦν ν' ἀναγγέλωσιν εἰς τοὺς διδασκάλους αὐτοπροσώπως ἢ διὰ γράμματος τὴν αἰτίαν τῆς ἀπουσίας τοῦ παιδίου των· αἰτία δὲ εὐλογος ἄλλη δὲν εἶναι παρά τὴν ἐκ φυσικῶν ἐμποδίων προερχομένην ἀνάγκην.

Ζ'. Οἱ διδάσκαλοι χρεωστοῦν νὰ ἐξηγῶσι τὴν ἔννοιαν τοῦ παρόντος διατάγματος εἰς τοὺς γονεῖς ἢ συγγενεῖς τοὺς παρουσιάζοντας κατὰ πρώτων εἰς τὸ σχολεῖον τοὺς μαθητευσομένους, ὅτε καὶ καταγράφουσι τούτους εἰς τὸν γενικὸν κατάλογον.

Η'. Διορίζονται διακοπαὶ τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων ἀπὸ τῆς κ' Ἰουλίου **μέχρι τῆς α' Σεπτεμβρίου**. Κατ' αὐτάς δὲ τὰς ἡμέρας, ἐξαιρουμένων τῶν ἐορτασίμων τῶν ἐν τῷ παρόντι διατάγματι, γίνεται ἡ παράδοσις τῶν μαθημάτων ἕως τὸ μεσημέριον, εἰς δὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας διακοπὴ.

Ὁ ἐπὶ τῆς Δημοσίου Παιδείσεως Γραμματεὺς νὰ ἐνεργήσῃ τὸ παρὸν διάταγμα, τὸ ὁποῖον θέλει καταχωρηθῆ καὶ εἰς τὸ ἐγχειρίδιον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου.

Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 16 Ἰανουαρίου 1830

Ὁ Κυβερνήτης
Ἰ. Ἀ. Καποδίστριας

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείσεως Γραμματεὺς
Ν. Χρυσόγελος

(Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί, σ. 713-714)

(β) Ὁδηγίες πρὸς τοὺς διδασκάλους γιὰ τὴ διδασκαλία καὶ τίς ἐξετάσεις
Ἀρ. 354

Ἑλληνικὴ Πολιτεία
Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος

Διάταγμα

Θεωρήσαντες τὸ Ἄρθρ. α' καὶ β' τοῦ ὑπ' Ἀρ. Α' ψηφίσματος, καὶ τὸ Ἄρθρ. γ' τοῦ ὑπ' Ἀρ. 46 διατάγματος:

Προθυμούμενοι νὰ τακτοποιήσωμεν ὅσον τάχιστα τὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου σχολεῖα, καὶ κρίνοντες ἀναγκαῖον νὰ ληφθῶσι πρὸς τὸ παρόν μέτρα τινὰ προπαρασκευάζοντα εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν, ἕως οὐ καθυποβληθῇ προσεχῶς παρὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης ἐπιτροπῆς, καὶ κοινοποιηθῇ τὸ περὶ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου ἐγχειρίδιον:

Διατάττομεν

1. Οἱ διδάσκαλοι τῶν κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων θέλουσι διδάσκει, κατὰ τὸ παρόν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐδιδάχθησαν καὶ ἐξακολουθοῦν ἕως τῶρα μέθοδον.

2. Ὑποχρεοῦνται νὰ κρατῶσι μὲ ἀκρίβειαν τοὺς ὀνομαστικούς καταλόγους τῶν μαθητῶν, τὰς συνήθεις σημειώσεις καὶ κατάλογον τῆς προσκλήσεως, σημειοῦντες εἰς αὐτὸν τὰς ἡμέρας τῆς παρουσίας ἢ ἀπουσίας τῶν μαθητῶν, τὸν προβιβασμὸν, κτλ., τὰ ὅποια θέλουσι διευθύνει διὰ τῶν Προσωρινῶν Διοικητῶν, ἢ ἀμέσως πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματεῖαν κατὰ διμηνίαν.

3. Ἐωσοῦ ἐκδοθῇ μετὰ τοῦ εἰρημένου ἐγχειριδίου ὁ περὶ γενικῶν ἐξετάσεων ὀργανισμὸς, θέλουσι κάμει τὰς εἰς προβιβασμὸν μερικὰς ἐξετάσεις εἰς τοὺς ὠριμένους καιροὺς, φυλάττοντες τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον 2.

4. Θέλουσι σημειοῦ ἐσκεμμένως εἰς τὸν ρηθέντα κατάλογον τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν ὅσοι συχνάζουσιν ἀδιακόπως εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εὐδοκμοῦσιν εἰς τὰς μερικὰς καὶ δημοσίους ἐξετάσεις, οἱ ὅποιοι, ἐκτὸς τῶν διορισμένων βραβείων εἰς τὸ περὶ δημοσίων ἐξετάσεων, θέλουσι προάγεσθαι εἰς ἀνώτερα σχολεῖα ὡς ὑπότροφοι τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν Αἰγίνῃ, τὴν 16 Ἰανουαρίου 1830

Ὁ Κυβερνήτης

Ἰ. Ἀ. Καποδίστριας

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείσεως Γραμματεὺς

Ν. Χρυσόγελος

(Ἀπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί, σ. 714-715.)

(γ) **ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ ΣΤΑ ΑΛΛΗΛΟΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ**
(Γ.Α.Κ., Ὑπ. Παιδ., φ. 23, 1830)

Περὶ ἐξετάσεως τῶν εἰς Ἀλληλοδιδασκτικὰ σπουδαζόντων μαθητῶν.

Αί εξετάσεις τῶν Ἀλληλοδιδασκομένων γίνονται καθ' ἑβδομάδα εἰς κάθε Σάββατον.

Εἰς δέ τὸ τελευταῖον Σάββατον ἐκάστου μηνός παρעυρίσκονται οἱ ἔφοροι τοῦ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ.

Οἱ μαθηταὶ εἶναι **προειδοποιημένοι** ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν προθεσίαν γίνονται αἱ ἐξετάσεις.

Τὸ Σάββατον πρῶτὴν κάμνουν τὰς προκαταρκτικὰς ἐνάρξεις, καθὼς καὶ τὰς ἄλλας ἡμέρας. Αἱ ἐξετάσεις γίνονται ὡς ἐξῆς.

Α. Ἐμβαίνουν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ τάξεις τῆς Γραφῆς. Ὁ Γενικός Πρωτόσχολος τῆς Γραφῆς ἀρχίζει τὰς ἐργασίας του καὶ οἱ Πρωτόσχολοι του ἀρχίζουν τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς Γραφῆς... "Ὅσοι μαθηταὶ εἶναι διὰ νὰ προβιβασθοῦν εἰς ἄλλο σχολεῖον τοὺς δίδεται ἀποδεικτικὸν ἐνσφράγιστον καὶ ἐπιβεβαιωμένον ἀπὸ τοῦ Ἐφόρου καὶ ἀπὸ τὸν Διδάσκαλον, «ὅτι ἐτελείωσε τὰ παιδαγωγικὰ μαθήματά του εἰς τὸ Ἀλληλοδιδασκτικὸν ἐπιμελῶς καὶ σωφρόνως».

Ἄν οἱ τοιοῦτοι μαθηταὶ ἔτυχον νὰ ἐξετασθοῦν ἔμπροσθεν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἐπιβεβαιώνεται τὸ ἀποδεικτικὸν τῶν καὶ ἀπὸ αὐτοῦς.

Ἄφου ἐξετασθοῦν, ὡς εἶπομεν, ὅλοι, ἀναγινώσκειται ἡ συνήθης προσευχὴ — ἐπειτα ψάλλεται ὁ Πολυχρονισμὸς τοῦ Κυβερνήτου. Εἰς Γενικός Πρωτόσχολος σημαίνει τὸν κῶδωνα, οἱ μαθηταὶ ἀπολύουν διὰ τὰς οἰκίας των, προσφέροντες τὸ σέβας των εἰς τὰς παρעυρεθείσας ἀρχὰς καὶ λοιποὺς.

Τῆ 16 Ἰαν. 1830

Ἰγὸ Ν. Νικητόπλου

Ἐν Αἰγίνῃ

(Ἄπ. Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί, σ. 715-720)

4

ΠΡΑΓΜΑ ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΟΝ ΚΑΙ ΞΕΝΟΝ

Ἐκθεση τοῦ Α. Μουστοξύδη, «Προέδρου τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρφανοτροφείου Ἐπιτροπῆς, Διευθυντοῦ καὶ Ἐφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου καὶ Ἐφόρου τοῦ Κεντρικοῦ Σχολείου» πρὸς τὸν «Γραμματέα [= Ἰγπουργό] ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας»

Πράγμα πάντῃ ἀπροσδόκητον καὶ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων ξένον ἀναγκάζομαι μὲ ἄκραν λύπην τῆς ψυχῆς μου νὰ ἀναγγείλω εἰς τὴν Κυβέρνησιν, πνεῦμα δηλαδὴ ἀταξίας καὶ ἀπειθείας, τὸ ὅποιον ἐξαίφνης ἀναφανέν ταραττεῖ τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν τοῦ Κεντρικοῦ σχολείου.

Τὴν παρελθοῦσαν βραδυνὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐνῶ μαθηταὶ τινες ἐχώρευον μὲ μερικὸς στρατιώτας ἐνώπιόν τινος στεφανηφόρου εἰκόνας ἀνεγερθείσης εἰς τιμὴν τῆς Α[ύτου] Ἐ[ξοχότητος] τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια], ἐγεννήθη ἔρις μεταξὺ αὐτῶν καὶ δύο νέων Ἀθηναίων, τοῦ μὲν ὑπαλλήλου τῆς τυπογραφίας, τοῦ δὲ διδασκάλου εἰς τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον τῶν Ψαριανῶν. Ἀπὸ τὴν λογομαχίαν κατήντησαν εἰς χειρομαχίαν καὶ ὁ Ἀθηναῖος ἔδειρε ἓνα τῶν μαθητῶν. Ἐκ τοῦ συμβάντος τούτου ἔλαβαν ἀφορμὴν τινὲς κακόβουλοι νὰ διεγείρωσι τοὺς νέους, οἵτινες ὤρμησαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κυρίας Λιανοσταφίδα, ἀδερφῆς τοῦ Ἀθηναίου, εἰς τὴν ὅποιαν αὐτὸς ἑκατοικοῦσε καὶ ἐβίασαν τὰς θύρας τῆς διὰ νὰ τὸν ζητήσουν καὶ ὤρμησαν ἐπειτα βιαίως εἰς τὸν οἶκον τῆς Δημογεροντίας τῶν Ψαριανῶν, διὰ νὰ ζητήσουν τὸν ἀλληλοδι-

δακτικόν. Ἦλθαν ἀκολούθως περί τήν 9ην ὥραν εἰς τήν οἰκίαν μου, διὰ νά ἀναφέρουν εἰς ἐμέ τά παράπονά των. Ἐπροσπάθησα νά τοὺς ἡσυχάσω· καί ἐκάλεσα τόν ἀστυνόμον διὰ νά φυλακίσῃ τοὺς δύο Ἀθηναίους, ὡς πρωταιτίους τῆς ταραχῆς. Ἐφυλακίσθησαν καί κατά τόν ὄργανισμόν τῆς διαδικασίας θέλουσιν περάσειν εἰς τόν Εἰρηνοδίκην. Τήν ἀκόλουθον ἡμέραν εἰς τήν μίαν ὥραν μετὰ τό μεσημέριον, πέντε ἤ ἕξι μαθηταί, ὡς ἀρχηγοί τῶν ἄλλων, ἐσήμαναν τόν κώδωνα τῆς Ἐκκλησίας, ἐσύναξαν τοὺς μαθητάς καί ἐσυμφώνησαν ἀναμεταξύ των, νά μή παρευρεθῶσι πλέον εἰς τά μαθήματα, ἐάν πρῶτον δέν ἤθελε τοὺς δοθῆν ἰκανοποίησις, καί εἶπαν εἰς τοὺς διδασκάλους νά μήν ἔλθωσιν εἰς τό σχολεῖον, διότι ἤθελαν τό εὐρεῖν εὐκαιρον. Ἐγὼ ἔτρεξα ἐν τῷ ἅμα καί ἐνόμισα τοῦ χρέους μου νά παρακινήσω τοὺς διδασκάλους νά παραδῶσουν, καί ἂν εὕρισκαν ἀκροατάς μόνα τά τείχη. Ὡμίλησα τοὺς νέους προτρέπων αὐτοὺς νά δώσουν παράδειγμα μετριότητος καί πειθαρχίας, νά συμμορφωθῶσιν ὡς καλοί πολῖται μέ τοὺς νόμους καί ν' ἀφήσουν ἐλεύθερον τόν δρόμον τῆς δικαιοσύνης καί τέλος πάντων τοὺς ἐπαράστησα, ὅτι μέ τό νά μήν ἐξακολουθοῦν τὰ μαθήματά των ἐβλαπταν αὐτοί ἑαυτούς.[...]

Τήν νύκτα οἱ ἀρχηγοί ἔκαμαν νέας συνελεύσεις καί ἐσύναξαν πολλάς ὑπογραφάς ἀναμεταξύ των εἰς ἓν ἔγγραφον ὅπου ὀρκίζονται εἰς τό ὄνομα τῆς πατρίδος καί τῆς παιδείας νά εἶναι ἄτιμοι ὅλοι ὅσοι ὑπάγουν εἰς τό σχολεῖον, πρὶν γενῆ ἡ εἰρημένῃ ικανοποίησις καί πρὶν ἀποβληθῶσιν οἱ διδάσκαλοι τῶν μαθηματικῶν καί τῆς γαλλικῆς γλώσσης.

Ἐν Αἰγίνῃ, τήν 10 Ἰανουαρίου 1831

(Ἄ. Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση, Α', 31-32)

5

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

«Αἴγινα, 1 Φεβρουαρίου 1831: Προλαβόντως [= προηγουμένως] καί σήμερον ἀνεχώρησαν πολλοί μαθηταί ἀπεδῶ, καί ἄλλοι πολλοί ἐτοιμάζονται ν' ἀναχωρήσουν. [...] Πρὶν ἀναχωρήσωσιν οἱ μαθηταί συνελθόντες ἔκαμαν τήν ἀκόλουθον διαμαρτύρησιν, μέ ἀπόφασιν νά τήν ἐκδώσιν, ὅταν λυθοῦν τὰ δεσμά καί τῆς τυπογραφίας καί τῆς πατρίδος των»

Πρό μηνῶν ὀλίγων ἐκήρυξεν ἐπισήμως ἡ Ἑλληνικὴ διοίκησης, ὅτι ἐσουστήθη Σχολεῖον εἰς τήν Αἴγινα, ὅπου διδάσκεται ὄχι μόνον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καί ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία, καθ' ὅλην τῆς τήν ἔκτασιν, ἀμμή καί ἄλλα ξένα γλῶσσαι καί ἐπισοτήμαι τῆς σοφῆς Εὐρώπης. **Δίδοντες τελείαν πίστιν εἰς ταύτην** τήν προκήρυξιν, ἤλθομεν εἰς τήν Αἴγινα μέ ὄλην μας τήν ἔνδειαν, οἱ πλειότεροι ὄρφανοὶ ἀπὸ πατέρας πεσόντας εἰς τόν ἐσχατον ἀγῶνα κατὰ τῆς Τυραννίας καί κατὰ τῆς ἀπαιδευσίας, καί πολλοὶ ἀφίσοντες εἰς τό ὀσπῆτιον πατέρας γέροντας πληγωμένους εἰς τήν αὐτὴν περίστασιν. Ἦλθαμεν· ἀλλά τί ἴδαμεν; **Τάφον κεκονιαμένον, Σχολεῖον δηλαδὴ ἐξῶθεν μὲν λαμπρόν, ἐσῶθεν δὲ ἄδειον ἀπὸ διδασκάλους** ἰκανοῦς καί ἀπὸ μαθήματα ἀνάλογα εἰς τήν ἡλικίαν κ' εἰς τὰ ἀνάγκας μας, καί πάντῃ ἀσύμφωνα μέ τὰς προσδοκίας μας καί μέ τὰς ἐπισήμους ὑποσχέσεις τῆς Διοικήσεως. Πολλοὺς μῆνας ἐσιωπήσαμεν, ἐλπίζοντες βελτίωσιν τῶν πραγμάτων· ἀλλὰ βλέποντες ὅτι αὕτη ὄχι μόνον δέν γίνεται· ἀλλ' ὅτι ἐξεναντίας κ' εἰς τοὺς ὀλίγους διδασκάλους προγράφεται δεσποτικῶς καί τὰ εἶδη τῶν μαθημάτων καί ὁ τρόπος τῆς παραδόσεώς των, ἐπαραστήσαμεν ἅπαξ μέ σέβας εἰς τοὺς ἐφόρους τοῦ σχολείου, ὅτι δέν δυνάμεθα πλέον νά μείνωμεν εἰς αὐτό, ἂν δέν ἐκπληρωθῇ κατὰ γράμμα τῆς Διοικήσεως ἡ ὑπόσχεσις.

Ταύτην τήν παράστασιν, γενομένην, ὡς εἶπαμεν, μέ σέβας ἀόπλως καί μόνον πρὸς τοὺς ἐφόρους, ἐξηγήσασα ἡ Διοίκησις ὡς στασιώδη ἀπειθειαν, ἐδιώρισεν ἀρματωμένους στρατιώτας νά παρατηροῦν ὅλα μας τά βήματα καί νά μᾶς ἀκολουθοῦν παντοῦ. 'Αλλ' ἡμεῖς, συναισθανόμενοι τήν ἀθωότητά μας καί τό δίκαιον τοῦ ζητήματός μας, εἰς διάστημα κἀνποσων ἡμερῶν τοὺς ἐδείξαμεν ἀφόβως καί τό στήθος καί τό μέτωπόν μας· διότι καί ὁ καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπᾶς δέν φοβεῖται· εἰς τοῦτο τό ἀναμεταξύ ἐμεταχειρίσθησαν καί δῶρα καί ὑποσχέσεις ἀξιωματῶν καί ἄλλους χαμερτεῖς τρόπους, τοὺς ὁποίους εἶναι αἰσχρὸν καί λέγειν, εἰς τό νά μᾶς διχογνωμίσουν κ' εἰς τό νά καταπέισουν κᾶν μερικοὺς ἐξ ἡμῶν νά μεταμεληθῶμεν, δηλαδὴ νά μὴ ζητῶμεν πλέον τό δίκαιόν μας, ὁμολογοῦντες μάλιστα ἐγγράφως αὐτοῖ ἐαυτοῦς ἐνόχους ἐγκλήματος, τό ὁποῖον ποτέ μὴτ' ἐφαντάσθημεν. Τέλος πάντων...

(Ἀπὸ τό βιβλίον τοῦ Ἄλ. Κ. Δημαρά, Ἡ Μεταρρύθμιση πού δέν ἔγινε. τ. Α', σελ. 42-43)

6

Γρηγόρη Πετρῶνδα

«Capodistrias et Eynard, leur oeuvre éducative pour la régénération de la Grèce»

(διδακτορική διατριβή, Γενεύη 1930)

«Ἐπαναλάβαινε (ὁ Καποδίστριας) συχνά στά γράμματά του πῶς τό ἔθνος τότε μόνο θά πρόκοβε ὅταν θ' ἀποκτοῦσε μιά καλή πρωτοβάθμια ἐκπαίδευση. Δέν ἔδινε καμιά σημασία ἐάν μιά τάξη μικρῆ καί προνομιοῦχα θ' ἀποκτοῦσε ἀνώτερη ἐκπαίδευση. Τήν ἄλλη ὅμως τή γύρευε γιά ὀλόκληρο τό ἔθνος, ὅπως ἀνταποκρινόταν στίς μεγάλες ἀνάγκες τοῦ τόπου.

«Παράλληλα μέ τήν πρωτοβάθμια αὐτὴ ἐκπαίδευση καί ἐξ αἰτίας τῶν ἀπελπιστικῶν οικονομικῶν συνθηκῶν, δημιούργησε ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση γιά νά μορπώσει ὁ λαὸς νά χειραφετηθεῖ.

«Μέ λίγες λέξεις, τό ἐκπαιδευτικὸ σύστημα πού μ' αὐτὸ σκόπευε νά μορφώσει τόν ἑλληνικὸ λαό, στηριζόταν:

»1. Σέ καλὴ στοιχειώδη παιδεία.

»2. Σέ ἐπαγγελματικὴ παιδεία.

«Εἶναι φανερό πῶς ἡ τέτοια ἐκπαίδευση στεκόταν ἡ μόνη πού ἀνταποκρινόταν στίς ἀνάγκες ἐκείνης τῆς ὥρας. Ἔπρεπε στοῦ λαοῦ, πού ἦταν ὀλότελα ἀναλφάβητος, νά δοθεῖ πρωταρχικά ἡ στοιχειώδης παιδεία κι ἔνα ἐπάγγελμα πού θά τόν βοηθοῦσε νά ἐπιβιώσει [...].

«**Κι ὅμως τό ἐκπαιδευτικὸ αὐτὸ σύστημα τοῦ Καποδίστρια συχνά παρεξηγήθηκε καί γίνηκε στόχος σκληρῆς κριτικῆς.** Τό πήραν γιά πρόσχημα νά τόν κατηγορήσουν σάν ἐχθρό τῆς ἀνώτερης παιδείας καί τῆς ἴδρυσης πανεπιστημίου. Ἡ κατηγορία αὐτὴ εἶναι τάχα σωστὴ; Δέν τό νομιζοῦμε. Ὑποστηρίζουμε, ἀντίθετα, πῶς τό ἐκπαιδευτικὸ σύστημά του ἀνταποκρινόταν τότε στίς περιστάσεις. Βέβαια ἡ ἀνώτερη παιδεία εἶναι ἀπαραίτητη σ' ἓναν πού τό πνευματικὸ του ἐπίπεδο προσφέρεται σ' αὐτό. Στίς συνθήκες ὅμως πού βρισκόταν τότε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δέ θά ἦταν μονάχα ἀχρηστὴ, παρὰ καί γελοία. Πρὶν ἀπὸ τήν προαγωγή τῆς ἐπιστήμης, ἔπρεπε ν' ἀναπτυχθοῦν οἱ οικονομικὲς συνθήκες. Ποιὰ ἡ πρόδοος ἐάν ἱδρυόταν πανεπιστήμιον ὅταν ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ παρέμενε ἀναλφάβητη; Τό μόνο ἀποτέλεσμα θά ἦταν νά δημιουργηθεῖ πνευματικὴ ἀριστοκρατία, πού δέ θά εἶχε τήν παραμικρὴ ἐπαφὴ μέ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Ἐξ ἄλλου, ἐκείνη τήν ἐποχῆ, ἡ ἴδρυση πανεπιστημίου στεκόταν ἀδύνατη, ὄχι

μονάχα γιατί τά οικονομικά μέσα πού διέθετε ό τόπος ήταν λιγοστά, μά καί γιά τήν παντελή έλλειψη διδακτικού προσωπικού. Θά ήταν σά νά βάζανε τ' αλέτρι μπροστά από τά βόδια. 'Υπήρχαν άλλες πιό έπιτακτικές ανάγκες' έπρεπε νά συναχτεί τό πλήθος τών όρφανών πού ως τότε βρίσκονταν σκορπισμένα παντού, γιά νά τούς δοθεί ή εύκαιρία νά γίνουν ικανά νά κερδίζουν τή ζωή τους. Κι ό Καποδίστριας τό πέτυχε αυτό αφιερώνοντας όλη του τή δραστηριότητα^ο. Δυστυχώς έπειτα από τό θάνατό του δέν άκολούθησαν ούτε αυτή τήν προσπάθειά του ούτε τό εκπαιδευτικό του σύστημα, τό μόνο πού ανταποκρινόταν στό πνευματικό επίπεδο του λαού. **'Η δημόσια εκπαίδευση, αλλάζοντας τήν κατεύθυνση πού χάραξε ό Καποδίστριας, πήρε άσχημο δρόμο γιά μεγάλη ζημία του έθνους.** Οι Γερμανοί, πού έπειτα από λίγο όργάνωσαν τήν παιδεία μας σύμφωνα μέ τό εκπαιδευτικό σύστημα του τόπου τους, γίνηκαν αιτία νά προκληθεί μεγάλο κακό στό έλληνικό έθνος. **Μέ τήν εισαγωγή τής κλασικής εκπαίδευσης σέ μία έξαιρετικά φτωχή χώρα, δημιούργησαν τάξη διανοουμένων πού ήξερε νά ρητορεύει άντι νά δρώ»**

Β. 'Η περίοδος τής 'Αντιβασιλείας

1832-35 Ανάγκη 'Εθνας
Επιτροπή Αντιβασιλείας Αρμανόβιτς, 'Αιντση, Μάουρεφ/Νομομα

Τό εκπαιδευτικό σύστημα πού σημάδεψε τήν πνευματική ζωή τής χώρας σχεδόν ως τίς μέρες μας όργανώθηκε από τήν 'Αντιβασιλεία: περίπου μεταφυτεύτηκε από τή Γερμανία, όπου είχε άναπτυχθεί, γιά νά υπηρετήσει τίς ανάγκες ή τούς σκοπούς μιās όρισμένης κοινωνίας, στό νεοσύστατο έλληνικό κράτος, πού είχε άλλη ιστορία, άλλες ανάγκες καί χρειάζόταν νά έξυπηρετήσει άλλους στόχους.

Τό εκπαιδευτικό σύστημα¹, πού διαμορφώθηκε τότε, είχε τήν ακόλουθη δομή:

- α) Έπτατάξιο δημοτικό ή του λαού σχολείο,
- β) Τριτάξιο 'Ελληνικό² σχολείο, τό όποίο χρονικά ταυτιζόταν μέ τίς τρείς άνώτερες τάξεις του δημοτικού, έφόσον εισάγονταν σ' αυτό μέ έξετάσεις οι ένδιαφερόμενοι, άφου πρώτα τέλειωναν καί τήν τέταρτη τάξη του δημοτικού.
- γ) Τετρατάξιο Γυμνάσιο καί
- δ) Πανεπιστήμιο³.

'Η έφαρμογή όμως τών εκπαιδευτικών διαταγμάτων συναντούσε δυσχέρειες καί άναστολές. Οι κυριότερες ήταν:

- α) Έλλιπής κρατική συμπαράσταση. Τά δημοτικά σχολεία έπρεπε σύμφωνα μέ τόν ιδρυτικό νόμο του 1834⁴ νά συντηρούνται από τούς δήμους, οι όποιοι όμως δέν είχαν άνάλογες οικονομικές δυνατότητες.
- β) Έλλειψη καταρτισμένου καί έμπειρου διδακτικού προσωπικού καί παράλληλη άπρονοησία γιά τή δημιουργία ικανών εκπαιδευτικών⁵

γ) Ἡ μονοδιάστατη δομή τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, ὅπου πλεόναζε ἡ ἀρχαιομάθεια (ἀρχαία ἑλληνικά ἀπό τό δημοτικό, 12 ὥρες στό Ἑλληνικό καί 8 στό Γυμνάσιο⁶) σέ βαθμό τέτοιο, ὥστε νά προκαλέσει τήν παρέμβαση τοῦ Ὑπουργείου γιά ἀνάσχεση τοῦ ἀρχαιολατρικοῦ ζήλου· ἐνῶ παράλληλα ἀγνοήθηκε σχεδόν ἡ νέα ἑλληνική (ἡ μητρική) γλῶσσα⁷ καί παραμελήθηκε ἡ ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση, γιά τήν ὁποία διατέθηκαν ἀρχικά μόνο οἱ Κυριακές καί ἄλλες γιορτές⁸.

Παράλληλα λειτούργησε καί ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία⁹ σέ διάφορους τομεῖς ἐκπαιδευτικῆς δραστηριότητος, ἐνῶ συνεχιζόταν ἡ πνευματική προσπάθεια τοῦ ἀλύτρωτου καί παροικιακοῦ Ἑλληνισμοῦ¹⁰.

Τέλος, ὕστερα ἀπό μακροχρόνια ἀναμονή, ἄρχισε νά πραγματοποιεῖται τό αἶτημα γιά πανεπιστημιακή παιδεία μέ τήν ἴδρυση τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ πανεπιστημίου σέ ἐλεύθερο ἑλληνικό ἔδαφος¹¹.

+ 10

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1

Τά βασικά ἰδρυτικά διατάγματα εἶναι:

α) τῆς 6 Φεβρουαρίου 1834 (γιά τό δημοτικό σχολεῖο)

β) τῆς 31 Δεκεμβρίου 1836 (γιά τή μέση ἐκπαίδευση)

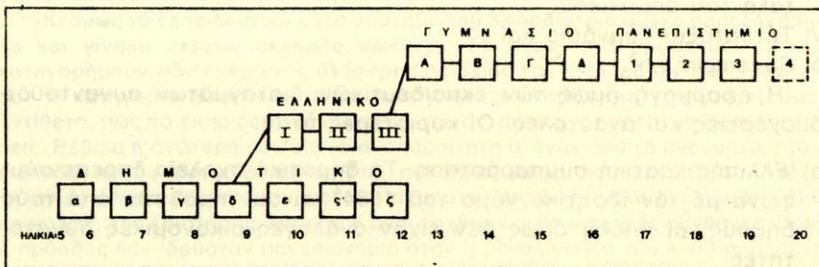
γ) τῆς 14 Ἀπριλίου 1837 (γιά τό Πανεπιστήμιο).

2

Ἑλληνικό καί Γυμνάσιο ὡς τμήματα μέσης ἐκπαίδευσης ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ γερμανικά: Lateinische Schule καί Gymnasium· τό Ἑλληνικό εἶχε πολὺωρη διδασκαλία ἀρχαίων ἑλληνικῶν, ὅπως τό Lateinische Schule στή Γερμανία εἶχε βασικό τότε μάθημα τὰ λατινικά.

3

Ἡ ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΟΠΩΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ 1833-1837



Διάγραμμα σχεδιασμένο ἀπό τόν Ἀ.Κ. Δημαρά

(Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΓ', σελ. 491)

4 (α) Διάταγμα γιά τήν ὀργάνωση τῶν δημοτικῶν σχολείων:

[...] "Ἀρθρ. 1. Εἰς ἕκαστον δημοτικόν, ἢ τοῦ λαοῦ σχολεῖον θέλουν διδάσκεισθαι τά ἑξῆς:

Κατήχησις, Στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς, Ἀνάγνωσις, Γραφή, Ἀριθμητική, ἢ γνῶσις τῶν κατὰ τούς νόμους παραδεδεγμένων σταθμῶν καί μέτρων, ἢ Γραμμική Ἰχθυογραφία καί ἡ Φωνητική Μουσική, εἰ δυνατόν δέ, καί στοιχεῖα τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, καί ἐκ φυσικῶν ἐπιστημῶν τά ἀναγκαιότερα.

"Ἀρθρ. 2. Ἐκτός τούτου, θέλουν γίνεσθαι ὑπό τήν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου δῖς τῆς ἑβδομάδος σωματικαί γυμνασθαί (σωμασκάια), καί θέλει διδάσκεισθαι πρακτικῶς ἡ ἀγρονομία, ἡ Κηπουρική καί κυρίως ἡ Δενδροκομία, ἡ Βομβυκοτροφία καί ἡ Μελισσοτροφία.

Εἰς Κορασίων Σχολεῖα θέλει γίνεσθαι γύμνασις εἰς γυναικεῖα ἐργόχειρα.

"Ἀρθρ. 3. Περί διδασκῆς τῆς Κατηχήσεως εἰς τούς παῖδας θέλει ἀποφασίζεῖν πάντοτε ὁ πατήρ, ἢ ἡ μήτηρ εἰς ἔλλειψιν τοῦ πατρός, ἢ ὁ ἐπίτροπος εἰς ἔλλειψιν ἀφοτέρων.

"Ἀρθρ. 4. Εἰς ἕκαστον δῆμον θέλει συσταθῆ ὀλίγων κατ' ὀλίγον ἀνά ἕν σχολεῖον δημοτικόν, διατηρούμενον κατὰ τά ὀριζόμενα εἰς τόν περί δήμων νόμον.

"Ἀρθρ. 5. Πρὸς τό παρόν θέλουν ἐνώνεσθαι πολλοί γειτνιαζόντες δῆμοι πρὸς ἀνέγερσιν καί διατήρησιν ἑνός δημοτικοῦ σχολεῖου [...]

"Ἀρθρ. 6. Ὅλοι οἱ εἰς δῆμον, ἔχοντα σχολεῖον δημοτικόν, ἀνήκοντες παῖδες ἀπό τοῦ 5 συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 12 συμπεπληρωμένου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν, χρεωστοῦν νά φοιτῶσιν εἰς τό σχολεῖον.

Εἰς γονεῖς μὴ ὑποχρεοῦντας τά τοιαύτης ἡλικίας τέκνα τῶν νά φοιτῶσιν εἰς τό σχολεῖον, ἐπιβάλλεται δι' ἑκάστην ὥραν ἀπουσίας τοῦ παιδός ἀπό τό σχολεῖον πρόστιμον ὄχι ὀλιγώτερον τῶν δέκα λεπτῶν, μὴ ὑπερβαῖνον δέ τὰς πεντήκοντα δραχμάς...

"Ἀρθρ. 19. Ἐκαστος διδάσκαλος εἶναι ὑπεύθυνος περί τῆς κοσμιότητος καί εὐταξίας τῆς σχολῆς του καί χρεωστεῖ νά ἐπαγρυπνῆ εἰς τήν ἐπιμέλειαν καί χρηστοθήειαν τῶν μαθητῶν του.

Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἔχει ἐντός τῆς σχολῆς ἀπεριορίστον τήν ἐπ' αὐτῶν ἐπιτήρησιν, καί δικαίωμα νά ἀνταμειβῆ καί νά τιμωρῆ ἀναλόγως.

"Ἀρθρ. 20. Ἐκτός τούτου χρεωστεῖ ὁ διδάσκαλος νά ἐπαγρυπνῆ εἰς τήν διαγωγὴν τῶν μαθητῶν του καί ἐντός καί ἐκτός τῆς σχολῆς, καί ἀνίσως ἡ διαγωγὴ τινός εἶναι κακὴ νά ἀναφέρῃ περί τούτου εἰς τούς γονεῖς καί ἐπιτρόπους καί νά ἐπικαλῆται τήν σύμπρασιν αὐτῶν, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ μαθητοῦ ἀπό ἀνοικείους διασκεδάσεις.

Ἐπὶ μαθητῶν μὴ ἐντοπιῶν ἀνίσως οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἐπίτροποι αὐτῶν δέν ἐπεφόρτισάν τινα ἰδίως μέ τήν ἐπ' αὐτῶν ἐπιστασίαν, θέλει ἐπαγρυπνεῖ αὐστηρῶς ὁ διδάσκαλος ἐμποδίζων νά κατοικοῦν ἢ νά τρώγουν εἰς οἰκίας, τὰς ὁποίας αὐτός δέν ἐγκρίνει.

"Ἀρθρ. 23. Οἱ μισθοὶ τῶν δημοδιδασκάλων θέλουν προσδιορισθῆ, καθ' ὅσον τὰ εἰσοδήματα τῶν δῆμων ἐπιτρέπουσι τούτο, ἀξίως τῶν γνώσεων καί τῆς ἐμβριθειῆς τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτῶν [...]

"Ἀρθρ. 24. Ἐκτός τοῦ σταθεροῦ μηνιαίου θέλει παραχωρεῖσθαι εἰς ἕκαστον δημοδιδάσκαλον ἀνέξοδος κατοικία, καί δύο στρέμματα τοῦλάχιστον κήπου ἢ καλλιεργησίμου γῆς πρὸς ἐπικαρπίαν του· δι' ἕκαστον δέ παιδα θέλουν τῷ δίδεσθαι μηνιαίως ἀπό τό δημοτικόν ταμεῖον 10-50 λεπτά.

Οί γονείς τῶν παιδῶν θέλουν ἀποδίδει εἰς τό δημοτικόν ταμεῖον τά διδάκτρα ταῦτα [...]

Ἔρθρ. 25. Ὁ κῆπος, ἡ ἡ καλλιεργήσιμος γῆ, θέλει χρησιμεύσει ἐνταυτῷ καί πρὸς τόν εἰς τό 2 ἄρθρ. προσδιοριζόμενον σκοπόν.

Ἔρθρ. 26. Τό ποσόν τῆς μηνιαίας συνεισφοράς τῶν γονέων θέλει προσδιορίζεσθαι κατ' ἔτος ἀπό τό δημοτικόν συμβούλιον, κατὰ τὰς τοπικάς περιστάσεις ἀπό 10-50 λεπτά.

Μόνον ὅλως διόλου ἐνδεεῖς οἰκογένειαι θέλουν εἶσθαι ἐλεύθεραι τῆς συνεισφοράς ταύτης¹. [...]

Ἔρθρ. 31. Ἡ Κυβέρνησις θέλει φροντίσει ν' ἀνταμειβῶνται αἱ πισταὶ καί πολυχρόνιοι ἐκδουλεύσεις τῶν διδασκάλων, καί θέλει λάβει τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὥστε νά ἐξοικονομῶνται οἱ γέροντες ἢ οἱ ἀσθενεῖς διδάσκαλοι, καί νά μὴ ταλαιπωρῶνται ἀπό τὴν ἐνδειαν αἱ χῆραι καί τὰ ὄρφανά τῶν διδασκάλων.

Ἔρθρ. 32. Πρὸ πάντων θέλουν διοργανισθῆ ταμεῖα ἀποθεματικά ὑπὲρ τῶν διδασκάλων. [...]

Ἔρθρ. 59. Ἡ Κυβέρνησις ἐπιφυλάττει εἰς ἑαυτὴν τό δικαίωμα τῆς ἀπό τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμεῖου συστάσεως καί διατηρήσεως καί ἄλλων σχολείων δημοτικῶν εἰς ὅσους δήμους κρίνει ἀναγκαῖον, ἢ εἰς τοιοῦτους, ὅσοι διὰ πτωχείαν δέν δύνανται νά συστήσῃσι καί διατηρήσῃσι ἰδιαίτερον δημοτικόν σχολεῖον.

[...] Ἡ Κυβέρνησις δύνата νά διδῆ ἀπό τό ρηθέν ταμεῖον καί βοηθείας εἰς ὀποιονδήποτε δήμον.

Ἔρθρ. 60. Καί ἰδιώται ἔχουν δικαίωμα νά συνιστῶσιν, εἴτε μόνοι εἴτε καί μετ' ἄλλων, δι' ἰδίῳν ἐξόδων σχολεῖον, ἢ παιδοτροφεῖον, ἢ ἄλλο τι διδασκῆριον. Πρὸς τοῦτο ὁμως θέλουν ζητεῖν τὴν ἄδειαν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας.

Ἡ ἄδεια αὕτη θέλει διδεσθαι πάντοτε, ὁσάκις, κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Νομάρχου, δέν ὑπάρχει τι τό κωλύον ὡς πρὸς τὴν ἰκανότητα καί τὴν ἠθικότητα τοῦ συνιστῶντος ἢ τῶν συνιστῶντων τό κατάστημα, καί ὁσάκις δι' ἀποδεικτικῶν καταφαίνεται ὅτι ὑπάρχουν τὰ πρὸς σύστασιν καί διατήρησιν αὐτοῦ μέσα.

Ἔρθρ. 63. Τὰ ἰδιαίτερα σχολεῖα ἢ παιδοτροφεῖα, καί οἱ ἰδιαίτεροι διδάσκαλοι ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐτὴν ὑπερτάτην ἐποπτεῖαν τῆς Κυβερνήσεως καί τῶν διαφόρων ἐπιθεωρητικῶν ἐπιτροπῶν τῶν σχολείων, ὡς καί τὰ λοιπὰ δημοτικά σχολεῖα, [...] καί χρεωστοῦν νά ὑπόκεινται εἰς τὰς γενικάς περὶ σχολείων διατάξεις καί ὁδηγίας.

Ἔρθρ. 65. Διὰ νά κατορθωθῆ ἡ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέγερσις δημοτικῶν σχολείων εἰς ἕκαστον δήμον, θέλει συσταθῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Κυβερνήσεως ἐν διδασκαλεῖον ἢ διδασκαλοδιδασκῆριον (Schullehrerseminarium).

Τό διδασκαλεῖον τοῦτο σύγκειται ἀπό ἕνα Διευθυντὴν καί δύο Καθηγητὰς (professeurs) τοῦλάχιστον. ἐξ ὧν ὁ εἰς ἐξ ἀπαντος πρέπει νά εἶναι ἱερωμένος.

Οἱ διδάσκαλοι διορίζονται κατὰ πρότασιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας παρὰ τοῦ Βασιλέως, καί παρὰ τοῦ Βασιλέως μόνον δύνανται νά λάβουν τὴν ἄφεσιν των.

Ἔρθρ. 67. Πλησίον τοῦ Διδασκαλεῖου θέλει συσταθῆ καί σχολεῖον Πρότυπον, εἰς τό ὅποιον οἱ ἐν τῷ Διδασκαλεῖῳ θέλουν γυμνάζεσθαι πρακτικῶς τό σχολαρχεῖν.

Τό δημοτικόν τῆς πρωτεύουσας σχολεῖον δύνата νά χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον. [...]

“Άρθρ. 68. “Αν είναι δυνατόν νά συντεθῆ τό Διδασκαλεῖον μέ ἕν σχολεῖον κορασιῶν, τότε τό σχολεῖον τοῦτο θέλει χρησιμεύει ἐπίσης ὡς πρότυπον, πρὸς γύμνασιν τῶν διδασκαλισῶν...”

Ἐν Ναυπλίᾳ, τῆν 6/18 Φεβρουαρίου 1834

(Α. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση... Α', 45-49)

(β) Βλέπε καί Χρ. Λέφα, Ἱστορία τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ΟΕΣΒ 1942, σελ. 21, 26-27.

ΣΥΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Κατά τό ἄρθρ. 4 τοῦ νόμου τοῦ 1834 «**εἰς ἕκαστον** δήμον θέλει συσταθῆ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνά ἕν σχολεῖον δημοτικόν, διατηρούμενον κατὰ τά ὀριζόμενα εἰς τόν περί δήμων νόμον».

Διά τοῦ νόμου τούτου ἡ ἴδρυσις καί συντήρησις τῶν δημοτικῶν σχολείων ἀνετίθετο εἰς τούς δήμους. Ἄλλ' ἄφ' ἐνός μέν ἔνεκα τῆς οικονομικῆς ἀνεπαρκείας τῶν δήμων, ἄφ' ἐτέρου δέ λόγῳ τῆς ἐλλείψεως διδασκάλων, ἐλάττωσα σχολεῖα κατωρθώθη νά ἱδρυθοῦν. Τόν χειμῶνα τοῦ 1834, ὅτε μετεφέρθη εἰς Ἀθήνας ἡ πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, **οὐδέν σχολεῖον εὐρέθη ἐν αὐτῇ λειτουργοῦν**, εἰς δέ τήν λοιπήν Ἑλλάδα μόλις 20-30 ὑπῆρχον. Τήν 21 Ἰουλίου 1834 ὁ Ἄρμανσπεργ ἀπηύθυνε πρὸς τόν τότε Ἐπιτροπὸν τῆς Παιδείας Κ. Σχινᾶν αὐστηρότατον διάταγμα, διότι δέν ἐφρόντιζε μέχρι τοῦ χρόνου ἐκεῖνου περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως, διέταττε δέ αὐτόν νά πράξη τοῦτο ἀνυπερθέτως. Παρά ταῦτα ὁμως καί παρ' ὅτι ὁ Σχινᾶς ἀπελύθη ἀμέσως κατόπιν, διότι δέν ἐφρόντιζεν ὑπέρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, μέχρι τοῦ 1837 οὐδόλως ἐβελτιώθη αὐτή. Τήν 20 Ἰανουαρίου 1837 ὁ τότε Ἐπιτροπὸς τῆς Παιδείας Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης ἔγραφεν, **ὅτι οὐδέν ἐδαπανήθη εἰς ἴδρυσιν σχολείων** ἐκ τῶν πολλῶν χρημάτων, ἅτινα ἐδαπανήθησαν εἰς ἄλλους σκοπούς. Ἐν τούτοις ἡ **Κυβέρνησις, κατ' ἐπιφάνειαν τοῦλάχιστον, ἐδείκνυεν ἐνδιαφέρον ὑπέρ τῆς ἐκπαιδεύσεως**. Δι' ἐπανεπιλημμένων ἐγκυκλίων τό Ἐπιτροπείον τῆς Παιδείας συνίστα εἰς τούς δήμους τήν ἴδρυσιν σχολείων.

Ἄλλ' αἱ συστάσεις ἔμενον συστάσεις. Σχολεῖα δέν ἱδρύοντο, διότι οἱ δήμοι δέν διέθετον χρήματα, τό δέ Κράτος παρὰ τήν ὑποχρέωσιν, ἣν εἶχεν ἀναλάβει διά τοῦ ἄρθρ. 59 τοῦ νόμου τοῦ 1834 οὐδέν ἐδαπάνη ὑπέρ τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Ἡ κατάστασις αὐτῆ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1844, ὅτε τό Κράτος ἠναγκάσθη νά θέσῃ εἰς τό διάταγμα (ἄρθρ. 11) διάταξιν, καθ' ἣν «**εἰς τήν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν συντρέχει καί τό Κράτος κατὰ τό μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν δήμων**». Ἐπί τῆ βάσει τῆς διατάξεως ταύτης τό Κράτος ἐχορήγει κατ' ἔτος εἰς τούς ἀπόρους ἐκ τῶν δήμων συνδρομήν τινα, τοιοῦτοτρόπως δέ ἤρχισαν νά ἱδρύνωνται βαθμηδόν περισσότερα σχολεῖα. Ἄλλὰ καί κατόπιν οἱ δήμοι ἐξηκολούθουν νά μὴ εἶναι πρόθυμοι εἰς τήν σύστασιν σχολείων (ἐφόσον δέν ἐπέτρεπαν τά οικονομικά τους).

Ἡ κατάστασις αὐτῆ, ἡ ὁποία συνετέλεσεν οὐχὶ ὀλίγον εἰς τήν χαλάρωσιν τῆς δημοτικῆς μας ἐκπαιδεύσεως, ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1920, ὅτε πλῆθον ὑπὸ τήν πίεσιν τῶν πραγμάτων ἠναγκάσθη τό Κράτος διά τοῦ νόμου 2125 ν' ἀναλάβῃ αὐτό ἐξ ὀλοκλήρου τὰς δαπάνας τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καθ' ὅλον τό Κράτος «καταργουμένης πάσης διὰ τὰς δαπάνας ταύτας ὑποχρεώσεως τῶν δήμων καί κοινοτήτων». Εἰς ἀντάλλαγμα καί πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τούτων περιήλθον εἰς τό δημόσιον ταμεῖον οἱ μέχρι τότε ὑπὸ τῶν δήμων εἰσπραττόμενοι φόροι ἐπὶ τῶν ὀνίων καί τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγομένων ἐμπορευμάτων.

Ὁ νόμος 2125 ἀποτελεῖ σημαντικὸν σταθμὸν εἰς τήν πρόοδον τῆς παρ' ἡμῖν

στοιχειώδους εκπαίδευσως, διότι ἐξησφάλισε τό οικονομικόν μέρος αὐτῆς καί ἀπέδωκεν εἰς τό προσωπικόν τῶν δημοτικῶν σχολείων τήν ψυχικήν ἡρεμίαν, ἥτις μέχρι τότε διεσπάτο λόγῳ τῶν οικονομικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἧς διετέλει.

5

(α) **Διάταγμα γιά τή δυνατότητα διορισμοῦ 15/χρονων κοριτσιῶν σέ θέση δασκάλας**

Διάταγμα «περί τῆς ἀπαιτουμένης ἡλικίας εἰς τό θῆλυ γένος διά τό διδασκαλικόν ἐπάγγελμα» τῆς 10/22 Ἰουλίου 1835

Ἡ πρότασις τῆς Γραμματείας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν [...] τοῦ νά διορισθῆ ὁ ἐλάχιστος ὅρος τῆς ἀπαιτουμένης ἡλικίας διά τό ἐπάγγελμα τῶν διδασκαλισῶν εἰς 15 ἔτη, ἐγκρίνεται διά τοῦ παρόντος.

(β) **Ἀπόσπασμα Ἐγκύκλιος γραφῆς πρὸς τοὺς γυμνασιάρχες τῆς χώρας (τῆς 16 Δεκεμβρίου 1848).**

«Μετὰ μεγίστης δυσαρρεσκείας πληροφοροῦμεθα ὅτι τινές τῶν διδασκάλων παραβαίνοντες τὰ καθήκοντά των καί παρεκτρεπόμενοι τοῦ προορισμοῦ των μεταχειρίζονται κατὰ τῶν μαθητῶν των τήν ράβδον καί τὰς μαστιγώσεις ἀντί τοῦ παραινετικοῦ λόγου καί τῶν ὠρισμένων παρὰ τοῦ περί γυμνασίων καί Ἑλληνικῶν σχολείων νόμου σωφρονιστικῶν μέσων.

Ὁ τρόπος οὗτος ὅλως βάρβαρος καί κατάλληλος μᾶλλον εἰς ἀπομώρνανσι παρὰ εἰς ἐξημέρῳσιν τῆς καρδίας καί ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας τῆς νεολαίας, ἐνῶ ἐξ ἑνὸς μέρους προδίδει τήν ἀναγωγίαν τοῦ διδάσκοντος, ἀφ' ἐτέρου ἀφίνει εἰς τήν εὐπλαστον καί ὑγρὰν νεότητα τοῦ διδασκομένου βαθείας ἐντυπώσεις, ἐξ ὧν γεννᾶται εἰς αὐτοὺς ἀκουσία τις καί οὕτως εἰπεῖν αὐτόματος ἀπομίμησις τῆς τραχύτητος τοῦ διδασκάλου. Δέν ἀναιροῦμεν ὅτι μεταξὺ τῶν σπουδάζοντων ἐνδέχεται νά εὐρεθῶσι καί τινες φύσεως πονηρὰς καί ἀτιθάσσου, τοὺς ὁποίους ἡ παραίνεσις καί προτροπή δέν ἰσχύουν νά ἐπανορθώσωσι καί εἶναι ἀνάγκη τῆς χρήσεως σωφρονιστικῶν μέτρων, ἀλλὰ καί ταῦτα δέν δύνανται νά εἶναι αὐστηρότερα ἀφ' ὅσον ὁ Νόμος παραχωρεῖ καί εἰς αὐτήν τήν πατρικὴν ἐξουσίαν, τήν ὅποιαν τρόπον τινὰ ἀναδέχονται οἱ διδάσκαλοι ὡς τῶν πατέρων ἐντολοδόχοι, διότι ὁ Νόμος παιδεύει καί τοὺς γονεῖς τοὺς καταχρωμένους τὴν ἐξουσίαν των ταύτην. Ὅθεν ἐξ ἀναλογίας καί ὁ περί Ἑλληνικῶν σχολείων καί γυμνασίων κανονισμός σαφῶς καθώρισε διά τῶν ἄρθρων 53,44 καί 55 ποινὰς αὐστηρὰς μὲν ἐπὶ πλέον ἢ ἕλαττον καταλλήλους δὲ εἰς λογικά καί ἐλεύθερα ὄντα. Τῶν ἄρθρων τούτων λοιπὸν τήν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν συνιστῶντες εἰς ὑμᾶς ὡς μόνον κατάλληλον εἰς τήν διατήρησιν τῆς ἀπαιτουμένης πειθαρχίας σὰς παραγγέλλομεν νά ἐπιστήσητε ἀκριβῶς τήν προσοχήν σας πρὸς τοῦτο καί ὡς ὀφείλοντες νά ἐπαγρυπνοῦμεν περί τῆς τηρήσεως τῶν κατὰ νόμους διατατομένων, νομιζόμεν δέον νά προειδοποιήσωμεν ὅτι ἐάν τις τῶν διδασκάλων παρεκτραπῆ τοῦ λοιποῦ τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ διατατομένων καί ἀντί τοῦ παραινετικοῦ λόγου καί τῶν εἰς τὰ μνησθέντα ἄρθρα τοῦ νόμου ἀναφερομένων σωφρονιστικῶν μέσων ἤθελε μεταχειρισθῆ τήν ράβδον, τὸν τοιοῦτον θεωροῦντες ἀνίκανρον τοῦ διευθύνειν διά τοῦ λόγου τήν λογικὴν τῆς νεολαίας ἀνάπτυξιν θέλομεν τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆν διδασκαλικὴν του θέσιν καί προκαλεῖ τήν παντελῆ παῦσιν αὐτοῦ.»

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐγκύκλιο φαίνεται πῶς καί στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως, ὅταν δέν ἐξαρκοῦσε ὁ λόγος καί ἡ συμβουλή, ἔπτεφε βαρὺ τὸ ραβδί τοῦ δασκάλου στὰ νῶτα τῶν μαθητῶν καί τοὺς ἐδίδασκε πῶς πρέπει νά εἶναι

φρόνιμοι. Τά άρθρα 53, 54 καί 55 τοῦ Διατάγματος τοῦ 1836 πού ἀναφέρονται στήν ἐγκύκλιον, δέ γράφουσι τό ξυλοκόπημα γιά ποιήν τῶν μαθητῶν ἀλλά μόνον τήν κράτησιν στό σχολεῖο «εἰς ὠρισμένον τινά καιρόν ἤ καί ὀλοκληροῦς ἡμέρας» τήν προσωρινή ἀποβολή καί τόν ἀποκλεισμό ἀπό ὅλα τά σχολεῖα γιά πολύ....

(ἀπό τό βιβλίον: Σ.Γ. Τζουμेलέα, Π.Α. Παναγόπουλου, 'Ἡ ἐκπαίδευσις στά τελευταῖα 100 χρόνια', Ἀθήναι 1933, σελ. 100-101).

6 (α) Βλέπε παραπάνω σημείωσι 4α.

(β) Τζουμελέα - Παναγόπουλου, σελ. 7-8

Στό πρῶτον ἀρθρον τοῦ Νόμου ἀναφέρονται τά μαθήματα πού πρέπει νά διδάσκονται στό δημοτικόν σχολεῖον ἤ στό σχολεῖον τοῦ λαοῦ, ὅπως λεγότανε τότε. Αὐτά εἴτανε «Κατήχησις, **Στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς**, Ἀνάγνωσις, Γραφή, Ἀριθμητική, ἡ γνῶσις τῶν κατὰ τούς νόμους παραδεδεγμένων μέτρων καί σταθμῶν, Γραμματική, Ἰχθυογραφία καί φωνητικὴ Μουσική, εἰ δυνατόν δέ καί στοιχεῖα τῆς Γεωγραφίας, τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας καί τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ ἀναγκαιότερα. Ἐκτός τούτου θέλουσι γίνεσθαι ὑπὸ τήν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου δις τῆς ἐβδομάδος σωματικαὶ γυμνασῖαι καί θέλει διδάσκεσθαι πρακτικῶς ἡ ἀγρονομία, ἡ κηπουρικὴ, ἡ δενδροκομία, ἡ βομβυκοτροφία καί ἡ μελισσοτροφία».

Στό πρῶτον καί δευτέρον λοιπόν ἀρθρον ὀρίζονται τά μαθήματα, πού θά διδάσκονται ἐκπαιδευτικῶν σχολείων. Παρατηροῦμε πῶς ἀμέσως μετὰ τήν Κατήχησιν ὀρίζεται ἡ διδασκαλία στοιχείων τῆς **ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας** στό δημοτικόν σχολεῖον, ἀφινῶταν δέ μέ τῆ φράσιν «εἰ δυνατόν» στή διάθεσιν τοῦ διδασκάλου ἡ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας, τῆς Γεωγραφίας καί τῶν Φυσιολογικῶν.

Βλέπομεν λοιπόν πῶς στό πρῶτον ἀρθρον τοῦ πρώτου Διατάγματος γιά τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐγένετο τὸ λάθος νά μῆνι στό δημοτικόν σχολεῖον ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας. Περιοριζῶταν δέ μόνον στήν ἀπομνημόνευσιν ξηρῶν γραμματικῶν τύπων, στήν πολυθρόλλητην τεχνολογίαν, πού δεκάδες χρόνια ἐλυμαίνετο τὸ λαϊκόν μας σχολεῖον κι ἐγένετο αἰτία νά καθυστερήσῃ πάρα πολὺ ἡ δημοτικὴ μας ἐκπαίδευσιν, ὅπως ξαίρουσι ὅλοι.

(γ) Λέφα, σελ. 72:

Τόση ἦτο ἡ ἐπιμονὴ τῶν διδασκάλων εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσας καθ' ὅλους τούς τύπους τῆς, ὥστε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, παρὰ τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προσηλῶσιν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἠναγκάσθη νά ἀπλουστεύσῃ αὐτήν. «Σκοπὸν ἔχοντες, ἔλεγε διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 11557 τῆς 24 Ν)βρίου 1854 ἐγκυκλίου του, νά λάβωμεν ὑπὸ σπουδαίαν σκέψιν καί τὸ περὶ διδασκτικῶν βιβλίων, ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς διδασκαλίαν τῆς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα φοιτήσης νεολαίας, τὸ στοιχειοδέστερον τῶν ὁπίων εἶναι ἡ γραμματικὴ τῆς γλώσσας, προλαμβάνομεν νά παραγγείλωμεν ὑμῖν, ὥστε ἐκ τῶν ἐν χρήσει ἤδη γραμματικῶν, ἀδιάφορον ἄκριτινὸς ὁποῖαν τούτων, νά περικλεισθῆτε πρὸς τὸ παρὸν διὰ γραμμῶν, ἐάν δέ ἐγκρίνητε μᾶλλον νά διαγράψητε ὀλότελα, α) ὅλα τὰ δυϊκὰ τῶν τε ὀνομάτων καί ρημάτων· β) ὅλους τούς ἀσυναιρέτους ἀμφοτέρων τύπους, περιοριζόμενοι εἰς μόνους τούς συνηρημένους, καί γ) ὅλους τούς Ἀττικούς τῶν ὀνομάτων σχηματισμούς καί μάλιστα τούς τῆς β' τῶν ἰσοσπλάθων κλίσεως, προσδοποιοῦντες τοιοῦτοτρόπως τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διὰ τὰ ἀλλοδιδακτικὰ σχολεῖα κριθησομένης καταλλη-

λοτέρας μεταξύ τῶν ὑπαρχουσῶν ἢ καί συνταχθησομένων γραμματικῶν, καί ἀπαλάττοντες τοὺς παιδᾶς ἐκείνους μάλιστα, ὅσοι δὲν ἔχουσι σκοπόν τι διατρέξαι τακτικῶς τὴν σειρὰν τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, τῆς ἀκαίρου ματαιοπονίας πρὸς ἐκμάθησιν τύπων καὶ κανόνων, ὧν οὐδέποτε ἴσως θέλουσι κάμει χρῆσιν».

(δ) Τζουμελέα - Παναγόπουλου

ἓνα χαρακτηριστικὸ δεῖγμα ἑλληνοπρέπειας:

Οἱ ἐξετάσεις στό σχολεῖο τοῦ χωριοῦ μου γίνονταν πανηγυρικά. "Ὅποιο παιδί ἤξαιρε νά κλίνει τό ὄνομα ἀλώπηξ χωρίς λάθος, τό θεωρούσανε σοφό. "Ἡξαιραν δέ τοῦτο καί οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ καί συνέχαιραν τή μητέρα τοῦ παιδιοῦ, πού ἔκαμε αὐτό τό κατόρθωμα. Εἶταν δέ συνηθισμένο πρᾶγμα ν' ἀκούει κανεῖς ἐπειτα ἀπό τίς ἐξετάσεις «νά σοῦ ζησεῖ ὁ γιόγκας σου, κυρά Γιώργαινα, μπράβο του, εἶπε ὄλο τό ἀλώπηξ στίς ἐξετάσεις χωρίς λάθος».

7 Τζουμελέα — Παναγόπουλου 81

Ἀπό τίς ὥρες τῆς ἐβδομάδας περισσότερες ἀπό τίς μισές τίς ξοδεύανε οἱ δασκάλοι γιά τή διδασκαλία τῶν Ἑλληνικῶν καί Λατινικῶν καί τίς ἄλλες μισές γιά τή διδασκαλία ὄλων τῶν ἄλλων μαθημάτων. Μόνον στήν πρώτη τοῦ γυμνασίου συῶ ὥρες τὴν ἐβδομάδα γινότανε διδασκαλία «διά γύμνασιν εἰς τό γράφειν Ἑλληνιστί». Σέ καμιά δέ ἄλλη τάξη δέ διδασκότανε ἡ νέα Ἑλληνική. Φαίνεται πῶς ἡ διδασκαλία τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶχε τέλεια παραμεληθεῖ στά Ἑλληνικά σχολεῖα καί τά γυμνάσια, τοῦτο δέ ἀνάγκασε τό Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας νά στείλῃ στίς 14 Αὐγούστου 1857 στούς διευθυντάς τῶν σχολείων τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἰδική ἐγκύκλιο γιά τή διδασκαλία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσας.

8 (α) Σχολεῖο Ἀρχιτεκτονικῆς

Διάταγμα «περί ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν». Ἀπό τό σχολεῖο αὐτό «ὑστερα ἀπό προοδευτικὴν ἐξέλιξιν ἑκατό χρόνων, προέκυψε τό σημερινόν Ἰδρυμα τῶν ἀνωτάτων τεχνικῶν καί καλλιτεχνικῶν σπουδῶν»

Θεωροῦντες τὴν ἐπίρροια, τὴν ὁποῖαν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἔχει εἰς τὸν πολιτικόν βίον ἐν γένει.

Ἐκτιμῶντες τὰς ἱστορικές ἀναμνήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰδικῶς ὡς πρὸς τοῦτο συνδεδεμέναί με τὴν Ἑλλάδα,

Κανόνισαντες ἤδη πλέον τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν διὰ διατάγματος.

Προσδιορίζομεν ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως, ἀκούσαντες καὶ τὴν γνώμην τῶν Ὑπουργείων τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν, τὰ ἐφεξῆς.

1) Θέλει συστηθῆ τώρα πλέον εἰς Ἀθήνας σχολεῖον, εἰς τό ὁποῖον θέλουν διδάσκεισθαι τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς Ἑορτάς, ὅσοι ἐπιθυμοῦν νά μορφωθῶσιν ὡς ἀρχιτεχνίται (μαῖστορες) εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν.

2) Ἡ διδασκαλία γινομένη δωρεάν εἰς τοὺς μαθητευομένους εἰς τὴν σχολὴν ταύτην θέλει συνίστασθαι εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν γνώσεων, τὰς ὁποῖας οἱ

μαθητεύομενοι απέκτησαν ήδη εις τά σχολεία, διά τῆς λύσεως προβλημάτων, εις τὴν ὁδηγίαν· νά σχεδιάζωσι μέ γραμμάς ἀπλᾶς οἰκοδομᾶς καί στήλας, εις τὴν κατωτέραν ἀριθμητικὴν μέχρι τῆς ἐξαγωγῆς τῆς τετραγωνικῆς καί κυβικῆς ρίζης, εις τὴν γεωμετρίαν διὰ νά δύνανται νά καταμετρώσιν καί ἐπαριθμώσιν ἀπλᾶς ἐπιφανείας καί κανονικά σώματα, περισσότερον εις τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τεχνολογίαν, τὴν περὶ οἰκοδομῆς διδασκαλίαν, εις τὴν φυσικὴν ἱστορίαν καί τὴν φυσικὴν καί χημείαν, καθ' ὅσον αὕτη δηλαδὴ ἐφαρμόζεται εις ἀρχιτεκτονικὴν τέχνην.

3) Ἡ διδασκαλία θέλει γίνεσθαι ἀπὸ τὸν διδάσκαλον τῆς ἰχνογραφίας τοῦ γυμνασίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ προσωπικὸν τοῦ Ἀρχιτεκτονικοῦ τμήματος, ἢ τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς πόλεως, τὸν ἐπιθεωρητὴν τῆς συλλογῆς τῶν σχεδίων, ἔπειτα καί ἀπὸ ἄλλους ἀνδρας πεπαιδευμένους κατὰ τὰς ἀρμοδίους μαθήσεις, μέ ἀνάλογον ἀντιμισθίαν.

6) Διὰ τὴν ἀνωτέραν διδασκαλίαν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, θέλουν δώσει τὴν ἀναγκαίαν εὐκαιρίαν τὸ τε στρατιωτικὸν σχολεῖον καί τὸ συστηθὸς Πανεπιστήμιον [...]

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 31 Δεκεμβρίου 1836 (12 Ἰανουαρίου 1837)

(Ἄ. Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση, Α' 68-69)

9

(α) Ἰδρυση τοῦ Βαρβακείου (κληροδότημα Ἰ. Δ. Βαρβάκη)

Διάταγμα «Περὶ οἰκοδομῆς Λυκείου τοῦ Ἰ. Α. Βαρβάκη»

Ἄρθρ. 1 Ἰδρύεται εις τὰς Ἀθήνας ἐκ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀφιερώματος τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Α. Βαρβάκη γυμνάσιον (Λύκειον) ἐπονομαζόμενον Βαρβακεῖον, τοῦ ὁποίου ὁ ὀργανισμὸς θέλει εἶσθαι ὁμοιος μέ τὸν τῶν ἐντελῶν γυμνασίων τοῦ Βασιλείου, περιλαμβάνον καί τὰς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ λεγομένου σχολείου.

Ἄρθρ. 2 Ἡ ἡμετέρα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμματεία θέλει ὑποβάλλει εις ἡμᾶς πρότασιν περὶ τῆς ἀρμοδιωτέρας θέσεως τοῦ γυμνασίου (Λυκείου), καί, συνεννοουμένη μετὰ τῆς ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, θέλει ἐνεργήσῃ νά ἐτοιμασθῇ ὅσον τάχιστα παρά τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ τμήματος πρόσφορον σχέδιον τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ρηθέντος γυμνασίου (Λυκείου) [...]

Ἄρθρ. 3 Διορίζεται ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ γυμνασίου (Λυκείου), ἥτις θέλει παραλάβει τὰς πρὸς τοῦτο σταλησομένας ἐκατὸν πενήτηντα χιλιάδας ρούβλια, διὰ νά δαπανήσῃ αὐτάς ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως γραμματείας εις τὴν ἀγοράν τοῦ τόπου, τὴν κατὰ τὸ σχέδιον ἐκτέλεσιν τῆς οἰκοδομῆς καί ἀγοράν βιβλιοθήκης. [...]

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 26 Φεβρουαρίου (10 Μαρτίου) 1843

(Ἄ. Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση, Α', 103).

(β) Βλέπε, Λέφα, σελ. 30:

Τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 4077 τῆς 10 7/βρίου 1852 ἐγκυκλίου του ἔγραφε πρὸς τοὺς νομάρχας: «εἰς πολλάς πόλεις καί κώμας τοῦ Βασιλείου ὑπάρχουσι δημόσια τε καί ἰδιωτικά διδαστήρια, εις τὰ ὁποῖα φοιτῶσιν ἑκατέρου φύλου μαθηταί. Νομίζοντες ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπιμείξια προκαταβάλλει σπέρματα δυσαρέστων συνεπειῶν, ἐκρίναμεν ὠφέλιμον νά σᾶς ἐπιφορτίσωμεν νά ἐνεργήσῃτε ἀρμοδίως, ἵνα ἀπαγορευθῇ τοῦ λοιποῦ ἡ τοιαύτη συνθήκη, καί

έντός προθεσμίας διμήνου νά διαταχθῶσιν οἱ διευθύνοντες τοιαῦτα διδασκῆρια νά διαιρέσωσιν αὐτά εἰς εἰδικά ἀρρένων καί εἰδικά κορασιῶν· συνεννοούμενοι δέ μετὰ τῶν γεννητόρων ν' ἀναφέρωσιν ἀρμοδίως πρὸς ἡμᾶς περὶ τῆς ἐφέσεώς των, ὅπως ἡμεῖς ἐκ τοῦ καθήκοντος ἡμῶν ἐνεργήσωμεν τὰ κατὰ τὸν νόμον. Ἐννοεῖται δέ οἴκοθεν, ὅτι οὐδεὶς δύναται τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι νά διατηρῆ διδασκῆριον ἀρρένων καί κορασιῶν, καίπερ αὐλιζομένων δι' ἑτέρας εισόδου καί διαμενόντων εἰς διάφορον ὄροφὴν. Ἀπαιτοῦμεν ἀπάντησιν μετὰ τῶν ἀρμοδίων παρατηρήσεών σας».

10

Ἄ. Ἰσηγόνη, Ἱστορία τῆς Παιδείας (ἔκδ. β') Ἀθήνα 1964, σελ.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὀλίγα ἦσαν καί τὰ Γυμνάσια τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, τοῦ πολυπληθεστέρου τότε καί οικονομικῶς εὐρωστοτέρου τμήματος τοῦ ἔθνους: Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ τῆς Κων/πόλεως, ἡ ἐν Χάλκῃ Θεολογικὴ Σχολή, ἡ εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης, τὰ Γυμνάσια Χίου, Σάμου, Ἰωαννίνων, Κερκύρας, Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἱεροσολύμων καί τὸ Φροντιστήριον Τραπεζοῦντος.

11

(α) Γίνεται ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία (ἢ Ἰόνιον Πανεπιστήμιον) ποῦ ἱδρύθηκε τὸ 1824 σὲ ἀγγλοκρατούμενο ἐλληνικὸ ἔδαφος· εἶχε καί τὸ Ἰόνιον Πανεπιστήμιον 4 σχολές, τίς ἴδιες τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Πανεπιστημίου καί ὄργανισμὸ σπουδῶν ἀνάλογο. (βλέπε G.P. Henderson, Ἰόνιος Ἀκαδημία, ἔκδοσις τῆς Γ' Ἰονίου Ἀκαδημίας, Ἀθήνα, τυπώνεται).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ (Β')

(β)

Ἄρθρα τοῦ Διατάγματος γιὰ τὴν ἱδρυση Πανεπιστημίου (14 Ἀπριλίου 1837)

Ἄρθρ. 1. Θέλει συστηθῆ δι' ὄλον τὸ Κράτος Πανεπιστήμιον εἰς Ἀθήνας περιλαμβάνον ὄλους τοὺς κλάδους τῆς ἀνωτάτης ἐπιστημονικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Πρὸς μνήμην δέ τοῦ συστήσαντος αὐτό, θέλει φέρει τὴν ἐπωνυμίαν «Πανεπιστήμιον τοῦ Ὀθωνος».

Ἄρθρ. 3. Τὸ Πανεπιστήμιον σύγκεται πρὸς τὸ παρὸν ἀπὸ τέσσαρας σχολῶν, δηλαδὴ α', τὴν τῆς θεολογίας· β'. τὴν τῶν νομικῶν ἐπιστημῶν· γ'. τὴν τῆς ἱατρικῆς· δ'. τὴν τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἄλλης ἐγκυκλίου παιδείας.

Περὶ δέ τοῦ ἂν εἶναι καταλλότερον, ἢ ὄχι, ἀντὶ τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς, νά θεθῶσι δύο ἄλλαι ἢ νά διαρεθῇ αὕτη εἰς τμήματα, ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς περισεύσεως, τοῦτο, ὡς καί ἡ δῆλωσις τῶν εἰς ἐκάστην σχολὴν ἀνηκόντων κλάδων, ἀπόκειται εἰς τοὺς ὀρισμοὺς τῶν ὀριστικῶν διατυπώσεων τοῦ Πανεπιστημίου, αἱ ὁποῖα ἐκδοθήσονται παρ' Ἡμῶν ἐπομένως, καί πρὸς σύνταξιν τῶν ὁποίων θέλομεν συστήσει μετ' οὐ πολὺ ἰδιαιτέραν ἐπιτροπὴν.

Ἄρθρ. 6. Οἱ καθηγηταὶ θέλουσιν διορίζεσθαι ἀμέσως παρ' Ἡμῶν κατὰ πρότασιν τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καί τῆς δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας.

Μετὰ δέ πέντε ἔτη ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Πανεπιστημίου, θέλουσιν συντελέσει, τὸ Πανεπιστήμιον καί αἱ σχολαί, διὰ τῆς συμμετοχῆς των, (ἥτις θέλει

προσδιορισθῆ ἐν τοσοῦτῳ ἀκριβέστερον), διὰ νά ἀναπληρωθῶσιν αἱ χηρεύσασαι καθέδραι.

Ἄρθρ. 9. Τό προσωπικόν τῶν διδασκάλων τοῦ Πανεπιστημίου ἐμπεριέχει. α'. Καθηγητάς τακτικούς· β'. καθηγητάς ἐπιτιμίους· γ'. καθηγητάς ἐκτάκτους· δ'. καί διδάκτορας τῶν ἰδιαιτέρων παραδόσεων τῆς ἐπαναλήψεως τῶν μαθημάτων καί τῶν γλωσσῶν.

Ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τοῦ Πανεπιστημίου λαμβάνουσιν ἀπό τούς μαθητευομένους τά χάριν τῆς παραδόσεώς των πληρωνόμενα διδάκτρα· οἱ δέ τακτικοί καί ἐκτακτοί καθηγηταί, καί οἱ διδάκτορες τῆς ἐπαναλήψεως τῶν μαθημάτων καί τῶν γλωσσῶν λαμβάνουσιν, ἐκτός τούτου, καί ἀνάλογον μισθόν ἢ ἀντιμισθίαν.

Εἰς τούς καθηγητάς τούς τακτικούς καί τούς ἐπιτιμίους δίδομεν τόν βαθμόν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβούλου, εἰς δέ τούς ἐκτάκτους τόν τοῦ ὑπουργικοῦ παρέδρου.

Καθηγητάς ἐπιτιμίους θέλομεν διορίσει ἄνδρας, διαπρέποντας κατὰ τόν νοῦν καί παιδείαν, καί ἔχοντας τήν ἰκανότητα καί τήν προθυμίαν νά συντελέσωσι κατὰ μέρος διὰ τῆς συνεργασίας των, συγκοινωνοῦντες ἐλευθέρως μέ τό Πανεπιστήμιον.....

Ἄρθρ. 24. Αἱ χρηματικά συνεισφοραί τῶν φοιτητῶν εἰς τό Πανεπιστήμιον εἶναι, ἐκτός τοῦ κατὰ τάξιν χαρτοσήμου, αἱ ἀκόλουθοι.

α'. Διὰ τήν ἐγγραφὴν, καί διὰ τό δικαίωμα τῆς χρήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν θέλουν πληρώνει ἀνά δέκα δραχμάς.

β'. Δίδακτρα μέτρος, μή ὑπερβαίοντα τάς 40, καί μή ἐλαττούμενα τῶν 10 δραχμῶν κατ' ἔτος διὰ τās ἰδιαιτέρας παραδόσεις· προσδιοριζόμενα δέ δι' ἕκαστον μάθημα εἰς τό ἐτησίως ἐκδιδόμενον πρόγραμμα.

γ'. Πληρωμή ποσότητος, προσδιορισθησομένη ἀκριβέστερον, διὰ τὰ ἀπολυτήρια καί τούς ἀκαδημαϊκούς βαθμούς.

Ἐάν μάθημα, διὰ τό ὁποῖον ἐπληρώθησαν διδάκτρα, διακοπῇ ἀπό τόν καθηγητήν, ἢ τόν διδάσκαλον, πρὶν παρέλθῃ τό πρῶτον ἡμίσιον τῆς εξαμηνίας, καί δέν δύναται νά γίνῃ αὐτοῦ ἐξακολούθησις, τότε τὰ διδάκτρα θέλουν ἀποδιδεσθαι πρὸς τούς φοιτητάς.

Αἱ ὀριστικά διατυπώσεις τοῦ Πανεπιστημίου καί τῶν σχολῶν, θέλουν περτεχεῖ ὀριζομένους περὶ τῶν δωρεάν (δημοσίων) παραδιδόμενων μαθημάτων, ὡσαύτως καί περὶ τῆς χρήσεως τῶν συναζομένων δικαιωμάτων ἀπό τās ἐγγραφάς, τούς προβιβασμούς, καί τὰ ἀπολυτήρια διπλώματα.....

Ἄρθρ. 27. Τό Πανεπιστήμιον ὑπόκειται εἰς τήν ἄμεσον ἐπιτήρησιν τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Γραμματείας, λαμβάνει παρ' αὐτῆς τās ἀνηκούσας διακοινώσεις καί πέμπει πρὸς αὐτήν τās ἰδίας αὐτοῦ ἐκθέσεις. Ἡ διεύθυνσις καί ἀστυνομία τοῦ Πανεπιστημίου ἀνατίθεται εἰς ἕνα πρύτανιν (recteur), ἐκάστης δέ σχολῆς εἰς ἕνα σχολάρχην (doyen)'. Τούτους δέ θέλομεν διορίσει ἡμεῖς κατ' ἀρχάς μεταξὺ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου· ἄλλ' εἰς τό ἐξῆς, ὁ ἕν πρύτανις θέλει ἐκλέγεσθαι κατ' ἔτος δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας ἀπό τούς καθηγητάς, προτεινομένων δύο ὀνομάτων εἰς τήν ἡμετέραν ἐκλογὴν, οἱ δέ σχολάρχαι ἐκλέγονται ἀπό τās σχολάς των διὰ πλειοψηφίας.....

Ἄρθρ. 36. Τρεῖς μῆνας πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους τῶν μαθημάτων συνέρχονται καί αἱ σχολαί, κατ' ἰδίαν ἐκάστη, διὰ νά προσδιορίσωσι ὑπό τήν προεδρίαν τοῦ σχολάρχου τόν κύκλον τῶν ἐντός αὐτῶν παραδοθησομένων μαθημάτων κατὰ τό προσεχές ἔτος.

Τά προγράμματα τῶν διαφόρων σχολῶν συναθροίζων ὁ πρύτανις, καθυποβάλλει εἰς τὴν Γραμματεῖαν τῆς Δημοσίου Ἐκπαίδευσως, καί γενομένης τῆς ἐγκρίσεως, τὰ δημοσιεύει διὰ τοῦ τύπου.

(*Ἄ. Κ. Δημαρᾶ, Ἡ Μεταρρύθμιση, Α', 73-85.*)

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ **(Άπό 1821 ὡς 1832)**

(Σέ 15 ἐνότητες)

1. Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἐναντι τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος κατὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἐπανάστασεως

Οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης τρομοκρατημένοι ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὸ Ναπολέοντα καθιέρωσαν ὡς ὑπέρτατο νόμο τῶν ἐθνῶν **τὴν ἀρχὴ τῆς νομιμότητος**. Τὴν ἀρχὴ αὐτὴ στήριζε ἡ Ἱερὴ Συμμαχία, πού συστήθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1815. Ἀπὸ τότε ἄπλωσε τίς μαῦρες φτεροῦγες τῆς παντοῦ στὴν Εὐρώπη καὶ κάθε φιλελεύθερο κίνημα τὸ θεωροῦσε ὄχι μόνο ἀνεπιθύμητο ἀλλὰ καὶ ἐνεργά ἐχθρικό.

Ἡ εἶδηση γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, πού ξέσπασε ἐφτά μόλις χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴ συντριβὴ τοῦ Ναπολέοντα στὸ Βατερλό καὶ σχεδόν ταυτόχρονα μέ τίς ἐξεγέρσεις στὴν Ἰταλία (Νεάπολη καὶ Σαρδηνία) καὶ στὴν Ἰσπανία, ἔφθασε στὴν Εὐρώπη τὴν ὥρα πού συνεδρίαζαν (Ἰανουάριος-Μάρτιος 1821) στὸ Λάυμπαχ (LAYBACH)* οἱ αὐτοκράτορες τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας, ὁ Βασιλιάς τῆς Πρωσσίας, οἱ ἀρμόδιοι ὑπουργοὶ τους καὶ οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, γιὰ νὰ ἀποφασίσουν τὴ βίαιη καταστολὴ ἀπὸ τὴν Ἱερὴ Συμμαχία τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων στὴ Νεάπολη καὶ τὸ Πεδεμόντιο. Ἡ πρώτη διάσκεψη τῶν μοναρχῶν γιὰ τὰ προβλήματα αὐτὰ εἶχε γίνει στὸ Τροππάου (TROPPEAU)** τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1820.

* Ἡ σημερινὴ Λιουμπλιάνα τῆς Γιουγκοσλαβίας.

** Ἡ ἱστορικὴ ὀνομασία τῆς σημερινῆς τσεχοσλοβακικῆς πόλης Ὕπαβα.

→ 'Ο ξεσηκωμός των 'Ελλήνων, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε έκπληξη και άνησυχία στις ευρωπαϊκές απολυταρχίες. 'Η περίφημη και πολυπόθητη **ισορροπία**, ή ευρωπαϊκή **τάξη**, ύπονομευόταν και ήταν ανάγκη να αναπροσαρμοστεί ή στρατηγική και ή διπλωματία τους.

Μέσα σέ τέτοιο αντιδραστικό κλίμα, μέ προκαταλήψεις δυσμενείς γιά κάθε φιλελεύθερο κίνημα, τά 'Ανακτοβούλια τάχτηκαν αυτόματα έναντίον των 'Ελλήνων. Λίγο πρίν έλθει ή είδηση γιά τήν 'Ελληνική 'Επανάσταση, είχαν ήδη εγκρίνει τήν ένοπλη καταστολή τής εξέγερσης στή Νεάπολη από τόν αυστριακό στρατό.

→ Αρχή νομ.
→ 'Η 'Ιερή Συμμαχία, πού έπηρεάζόταν κυρίως από τόν αυστριακό καγκελλάριο Μέττερνιχ, έπρεπε νά εφαρμόσει τήν πολιτική της, πού σήμαινε συντήρηση μέ κάθε μέσο τής φεουδαρχίας και των μοναρχικών καθεστώτων και συντριβή των επαναστατικών κινήματων. 'Ο Μέττερνιχ διατύπωνε μέ ώμότητα τήν πολιτική του φιλοσοφία: «**Μόνο οί μονάρχες έχουν δικαίωμα νά καθορίζουν τίς τύχες των λαών, οί ήγεμόνες ευθύνονται γιά τίς πράξεις τους μόνο άπέναντι στο Θεό**». Σύμφωνα μέ τίς άρχές τής 'Ιερής Συμμαχίας ή σκλαβιά κάτω από ξένο δυνάστη — στήν περίπτωση των 'Ελλήνων, τό Σουλτάνο — ήταν εύλογημένη από τό Θεό¹ κι ό άγώνας γιά τήν 'Ελευθερία έργο του Σατανά!

Πέρα όμως από τίς γενικές αυτές θέσεις, κάθε Δύναμη είχε δικούς της λόγους, πού υπαγόρευαν τήν έχθρική αντιμετώπιση του έλληνικού ξεσηκωμού.

2 Ειδικά ή Αυστρία, πού ή αντίδρασή της υπήρξε άγρια και σταθερά αδιάλλακτη σ' όλη τή διάρκεια του 'Αγώνα, καταδυνάστευε ξένους λαούς. Είχε στήν κατοχή της τήν Ούγγαρία καθώς επίσης ιταλικά και σλαβικά εδάφη. 'Η 'Επανάσταση των 'Ελλήνων άποτελούσε επικίνδυνο παράδειγμα. Θά μπορούσε νά προκαλέσει εξέγέρσεις στους λαούς, πού τυραννούσε. 'Ο στενός συνεργάτης του Μέττερνιχ Φόν Γκέντζ (*GENZ*) επιβεβαίωνε τήν πολιτική αυτή². 'Ο Μέττερνιχ ακόμη άνησυχούσε μήπως οί Ρώσοι εκμεταλλευτούν τόν έλληνικό ξεσηκωμό, μιά και είχαν συμφέροντα στή Βαλκανική και ήθελαν νά επηρεάζουν τό μεσογειακό χώρο.

4 'Η 'Αγγλία πάλι δέν ήθελε νά αλλάξει τίποτε στήν όθωμανική 'Ανατολή. 'Η άδιατάρακτη έξουσία του Σουλτάνου άποτελούσε έγγύηση πώς τά Στενά θά έμεναν κλειστά γιά τούς Ρώσους. "Ενας άγγλος συγγραφέας, ό Κρώλεϋ (*C. W. CRAWLEY*) έλεγε ότι: «οί "Αγγλοι υπήρξαν γιά τρεις γενιές φιλότουρκοι, μόνο και μόνο επειδή μισούσαν τούς Ρώσους»³. 'Υστερα, πάντα φοβόταν μήπως άναβιώσει ό γαλλικός κίνδυνος⁴. 'Ακόμα, ή 'Οθωμανική αυτοκρατορία γιά τούς "Αγγλους από αιώνες ήταν ή πιό πρόσφορη, κοντινή και άνοιχτή γιά οικονομική εκμετάλλευση χώρα. Μιά ελεύθερη και ανεξάρτητη 'Ελλάδα θά εξέλι-

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

‘Ο Σπ Τρικούπης παρατηρεί σχετικά:

Τό ιερόν εύαγγέλιον δέν έθεωρήθη ποτέ σχολείον δεσποτισμού καί δουλείας, αλλά μάθημα πράοτης, άγάπης καί παραμυθίας τών πασχόντων, καί βιβλίον έλευθέρων άνδρων καί ισοτιμών. Ένήργουν άρα οι άνακτες, παρά τό πνεύμα καί τό γράμμα του Ιερού εύαγγελίου, κανόνος κατ’ αυτούς τής πολιτικής των, κατακρίγοντες παρηρησία τούς πιστεύοντες εις Χριστόν “Έλληνες ως μή θέλοντας νά διαμένωσιν δούλοι καί υπό τήν μάχαιραν μισοχρίστων δεσποτών. Πασίγνωστον είναι, ότι οι Τούρκοι έθεώρουν καί μετεχειρίζοντο τούς “Έλληνας ως δούλους, όχι δι’ άλλο ειμή διότι ήσαν Χριστιανοί. Πασίγνωστον επίσης είναι, ότι οίανδήποτε στιγμήν άπεφάσιζαν οι “Έλληνες Χριστιανοί νά τουρκεύσωσιν, έγίνοντο έν τῷ άμα έλεύθεροι καί καθ’ όλα ισότιμοι τών Τούρκων, καθώς έγχειναν έλεύθεροι. καί καθ’ όλα ισότιμοι αυτών οι άλλοτε Χριστιανοί καί σήμερον Μωαμεθανοί Άλβανοί, οι τυραννούντες ήμάς διαμεινάντας Χριστιανούς. **Διά τριών τρόπων έδύναντο οι “Έλληνες Χριστιανοί ν’ άπαλαχθώσι τής δουλείας:** ή δι’ αύθορημητου θελήσεως καί πλήρους πεποιθήσεως, κατά τήν φράσιν τής ‘Ιεράς Συμμαχίας, του σουλτάνου, ή δι’ όπλων, ή δι’ άρνησιθρησκείας. Ουδεις βεβαίως, σώας έχων τάς φρένας, ήλπίζε ποτε τήν άπελευθερώσιν τών ‘Ελλήνων Χριστιανών από αύθορημητου θελήσεως καί πλήρους πεποιθήσεως σουλτάνου: ή χρήσις όπλων κατεκρίνετο καί αύτη καί κατετρέχετο υπό τής ‘Ιεράς Συμμαχίας: δέν έμενεν άρα άλλος τρόπος άπελευθερώσεως παρά τήν άρνησιθρησκείαν. **Τοιούτος ήτον ό πολιτικός φανατισμός τής συμμαχίας:** ήθελε τούς άθλίους “Έλληνας ή Μωαμεθανούς συνδεσπόζοντας, ή Χριστιανούς δουλεύοντας!

(*Ιστορία τής ‘Ελληνικής Έπαναστάσεως, Α’, σελ. 100-101*)

2

“Ας γίνει ό,τιδήποτε στην ‘Ισπανία, στην Πορτογαλλία, στη Βόρεια καί Νότια ‘Αμερική. Μπορούμε νά περιμένουμε μέ ήρεμία. Έντελώς διαφορετικά είναι τά πράγματα σε ό,τι άφορά τήν πορεία καί τίς τύχες τών ανατολικών γειτονικών μας κρατών. Έδώ πρόκειται για τή διατήρηση ή τήν καταστροφή του πολιτικού μας συστήματος, είναι ζήτημα ζωής ή θανάτου».

FRIEDRICH VON GENZ

‘Από τό άρθρο του JOHANN IRMSCHER, Περί τόν Γερμανικόν φιλελληνισμόν, «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τ. ΣΤ’ (1964), σ. 558

3

“Οί “Αγγλοι, πού στηρίζουν τήν πολιτική τους σε προβλέψεις για τό άπώτερο μέλλον, άμφιβάλλουν άν οι Τούρκοι, γερασμένοι πιά ως στρατιωτική δύναμη καί πρωτόγονοι στην κρατική όργάνωση καί διοίκηση, θά μπορέσουν νά άντισταθούν σε ένα έθνος πού έτοιμάζεται νά συντρίψει τά δεσμά του. Στην ελληνική εξέγερση ειδαν μία άπειλή για τή ναυτική τους ισχύ. Για τούς “Αγγλους οι “Έλληνες Έπαναστάτες είναι επιδέξιοι ναυτικοί καί στρατιώτες άποφασισμένοι νά νικήσουν ή νά πεθάνουν. “Αλλωστε οι άντικειμενικές συνθήκες ευνοούν τούς “Έλληνες από όλες τίς πλευρές. ‘Η Τουρκία άπειλείται στο Δούναβη, δέχεται έπίθεση στα περσικά σύνορα, άμύνεται στις ναυτικές της έπαρχίες καί είναι ύποχρεωμένη ταυτόχρονα νά αντιμετώπιζει τούς “Έλληνες καί τόν ‘Αλή πασά. Πρόκειται για μία κατάσταση κρίσιμη, πού ισχυροποιεί τήν ενεργητικότητα τών

Ἑλλήνων καὶ ἐξασθενίζει τὴν ἐπαρση τῶν ἀντιπάλων τους. Αὐτές οἱ ἐξελιξίεις ἀνησούησαν, ὅπως ἦταν φυσικό, τὴν Ἄγγλια. Εἶδε στὴν ἑλληνική ἀναγέννηση ἓνα ἀντίπαλο ἔθνος πού ἔπρεπε νά πνιγεῖ στό λίκνο του. Ἄλλωστε δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ἡ ἀγγλική πολιτική καταρτίζει παρόμοια σχέδια. Οἱ εὐχές τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὸ ἐπιχειρήμα τῆς θρησκείας, ἡ φωνὴ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὰ φρικαλέα ἀποτελέσματα τῶν ἀγριῶν δεισιδαιμονιῶν, ἡ ταπείνωση τῆς ἴδιας τῆς Ἄγγλιας, πού ἀναγκάζεται νά γονατίζει στά πόδια τῆς Πύλης, τίποτε δέν ἀλλάζει τὴν πολιτική τοῦ Λονδίνου. Οἱ Ἄγγλοι εἶναι ἀποφασισμένοι νά ἀγωνιστοῦν καί στὴν Κων/πολι καί στὴν Κέρκυρα (πού ἦταν τότε ἔδρα τῆς βρετανικῆς Ἀρμοστείας στά Ἐπτάνησα) μέ ὅλα τὰ μέσα, γιὰ νά ὑπονομεύσουν τὴν ἑλληνική ὑπόθεση».

ΥΠΟΜΝΗΜΑ πρὸς τὸ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ
τοῦ ΠΡΟΞΕΝΟΥ τῆς ΓΑΛΛΙΑΣ στὴ ΘΕΣ/ΝΙΚΗ COUSINÉRY

Ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς DÉMOCRATIE ILIADOU, LES BALKANS JOUET DE
LA PRATIQUE DES PUISSANCES EUROPÉENNES PENDANT LES XVIII ET
XIX SIÈCLES, «BALKAN STUDIES», THESSALONIKI, τ. 16 (1975), σ. 175.

4

Ἰ. Καποδίστρια, Αὐτοβιογραφία,
ἔκδ. Γαλαξία, Ἀθήνα 1962, σελ. 137

Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐγκατέλειψε τὴν Νεάπολιν, κληθείς ὑπὸ τῶν συμμάχων· μόλις δὲ ἔφθασεν Οὗτος εἰς Λάυβαχ, ὅπου μετεφέρθη ἡ διάσκεψις, ὁ αὐστριακὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ κράτος Του.

Ὅλιγον πρὶν ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχε λάβει τὴν εἶδησιν περὶ τῆς δυσαρέστου ὑποθέσεως τοῦ συντάγματος «Συμεώνοβσκη». Μετ' ὀλίγων αἰ ταραχῶν τοῦ Πεδεμοντίου ἤλθον νά δυσχεράνουν τὴν κατάστασιν. Ἐκτοτε, εἰς τὰς διασκέψεις, πᾶσαι αἱ ἀποφάσεις ἐφερον τὴν σφραγιδα τῶν αὐστριακῶν ἀπόψεων. Τὸ συνέδριον δέν ἠδύνατο παρά νά τὰς ἐγκρίνη καί πράγματι τὰς ἐνέκρινε.

5

Διακήρυξη τοῦ Συνεδρίου τοῦ Λάυμπαχ, ὅπως τὴ διασώζει ὁ Σπ. Τρικοῦπης
(Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, δ. π. σελ. 99-100)

«Χρήσιμοι,» ἐκήρυξεν ἡ συμμαχία ἐν Λαυβάχ τὴν 30 Ἀπριλίου 1821, «χρήσιμοι ἡ ἀναγκαῖαι μεταβολαὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἢ ἐν τῇ διοικήσει τῶν ἐπικρατειῶν πρέπον εἶναι νά πηγάζωσιν ἐκ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως καί τῆς πλήρους πεποιθήσεως τῶν θεόθεν τὴν ἐξουσίαν ἐμπειπιστευμένων. Πᾶν ὅ,τι παρεκτρέπεται τῆς ἀρχῆς ταύτης φέρει ἐξ ἀνάγκης τοὺς λαοὺς εἰς ἀταξίαν, εἰς κλονισμοὺς καί εἰς δεῖνὰ βαρύτερα παρ' ὅσα προτίθεται νά θεραπεύσῃ. Οἱ ἄνακτες, αἰσθανόμενοι βαθέως τὴν ἀναλλοίωτον ταύτην ἀλήθειαν, δέν ἐδίστασαν νά κηρύξωσι παρηρησίᾳ ὅτι σεβόμενοι τὰ δίκαια καί τὴν ἀνεξαρτησίαν ὄλων τῶν νομίμων ἐξουσιῶν ἐθεώρησαν ὡς νομίμως μὴ ὑπάρχουσιν καί ὡς μὴ συνάδουσιν πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς Εὐρώπης πᾶσαν λεγομένην μεταρρύθμισιν ἐνεργουμένην δι' ἀποστασίας καί δι' ὀπλων. Ὡς τοιαύτης φύσεως ἐθεώρησαν ὄχι μόνον ὅσα συνέβησαν ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπόλεως καί τῆς Σαρδηνίας, ἀλλὰ καί ὅσα (ἦτοι τὰ τῆς Ἑλλάδος) λαβόντα ἀρχὴν ἐκ μηχανορραφίας ἐπίσης ἐγκληματικῆς, ἂν καί ὑπὸ πολλὰ διαφορετικὰς περιστάσεις, κατέστησαν ἐσχάτως τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Εὐρώπης θέατρον ἀπεράντων κακῶν.»

2) Ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων ἔναντι τῆς Εὐρώπης κατά τὴν ἔναρξη τῆς ἐπαναστάσεως

Ἐλληνικό κράτος δέν ὑπῆρχε τότε, παρά μόνο στήν πιό αἰσιόδοξη φαντασία καί διαίσθηση. Γι' αὐτό δέν μπορούμε νά μιλάμε γιά διπλωματική θέση τῆς Ἑλλάδας ἀπέναντι στίς ἀποφάσεις γενικά τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μόνον Ἕλληνες, πού κατέχονταν ἀπό πάθος γιά τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους καί πού κατεῖχαν σπουδαίες θέσεις, μπορούσαν νά ἐκφράσουν κάποια στάση ἀπέναντι στήν Εὐρώπη. Εἶναι γνωστή ἡ θέση τοῦ Ρήγα Φεραίου πού ἔλεγε νά στραφοῦν πρὸς τὴ Γαλλία τοῦ Ναπολέοντα καί νά ζητήσουν τὴν βοήθειά του γιά νά ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα. Εἶναι ὅμως γνωστό πῶς πλήρωσε αὐτὴ τὴ θέση του ὁ Ρήγας. Κι ὁ Κοραῆς ἐπίσης εἶχε φιλογαλλικὴ στάση, ἀλλά δέν τὴν ἐνεργοποίησε. Ἔτσι λοιπὸν στίς ἀρχές τοῦ 1821 δύο Ἕλληνες, πολὺ σχετικοί μεταξὺ τους, ἐκφράσανε τὴ διπλωματικὴ τους θέση ἀπέναντι στήν Εὐρώπη. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ Ὑψηλάντης, πού ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐπανάστασης ἔγραψε μὲ πολὺ ρομαντισμὸ τὴν περίφημη ἐπιστολὴ¹ του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρο Α' πού τὸν βρῆκε στό συνέδριο τοῦ Λάμπαχ (πρὶν ἀπὸ τίς 14 Μαρτίου 1821), ὅπου ἐπρόκειτο νά βρεῖ παγερὴ ὑποδοχὴ καί καταδίκη τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα.

Ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Ρῶσο αὐτοκράτορα ἦταν γραμμένη ἔτσι ὥστε νά τὸν συγκινήσει, ἀλλά καί πολιτικότερα παρουσίαζε τὴν ἐξέγερση ἀπλωμένη σ' ὀλόκληρη τὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο καί τὰ Ἑλληνικά νησιά μέχρι καί τὴν Κρήτη καί ἔθετε, κατά συνέπεια, γιά τὴ Ρωσία ζήτημα ἀμησης ἐφαρμογῆς τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς της, ἐφόσον ἦταν χώρα ὁμόθρησκη μὲ τοὺς Ἕλληνες καί μόνιμα ἐχθρική πρὸς τὴν Τουρκία. Στὰ μάτια τότε τοῦ Ὑψηλάντη καί τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων ἡ Ρωσία φαίνονταν ὡς ὁ φυσικὸς προστάτης τους.

Ἡ πρώτη ἀντίδραση τοῦ Ρώσου αὐτοκράτορα, μόλις διάβασε τὴν ἐπιστολὴ, ἦταν εὐνοϊκὴ γιά τὸν Ὑψηλάντη: «Πάντοτε ἔλεγον, ὅτι ὁ καλὸς οὗτος νέος ἔχει γενναῖα φρονήματα». Ἀλλὰ ἡ ἐπιστολὴ εἶχε φτάσει σὲ χρόνον καί σὲ χώρον ἐξαιρετικὰ δυσμενεῖς γιὰ τὸ αὐστριακὸς καγκελλάριος Μέττερνιχ ἔσπευσε τότε νά ἐπηρεάσει τὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο ἐνάντια στήν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση σημειώνοντάς του μὲ ἔμφαση πόσο ἡ κατάρρευση τῆς Τουρκίας θά εὐνοοῦσε τοὺς Ἄγγλους καί τοὺς Γάλλους. Ἔτσι, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση αὐτὴ ὁ Αὐτοκράτορας «πασῶν τῶν Ρωσῶν» θά ἀποκηρύξει τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη στίς Ἡγεμονίες καί θά ἐκφράσει τὴ νομιμοφροσύνη του στό Σουλτάνο².

Ὁ δεῦτερος ἐπίσημος Ἕλληνας ὑπῆρξε ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, πού ἐνῶ εὐλόγα τὸν συγκινοῦσε τὸ Ἑλληνικὸ ζήτημα ἦταν ὑποχρεωμένος νά ὑπερασπίζει τὰ διπλωματικά συμφέροντα τῆς Ρωσίας, ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ὑπουργοὺς ἐξωτερικῶν τοῦ Τσάρου. Στὸ Λάμπαχ

λοιπόν ο Καποδίστριας ήταν μέλος της ρωσικής αντιπροσωπείας. Η θέση του ήταν εξαιρετικά δύσκολη και τὰ περιθώρια αντιδράσεων του στις θέσεις του Μέττερνιχ πολύ περιορισμένα: όμως κατόρθωσε νά επηρεάσει τις αποφάσεις του αυτοκράτορα στην τελική διαμόρφωση και διατύπωσή τους (κατά τρόπο ούσιαστικό, *ὄν καὶ ὄχι ἐμφανή*) και ἔτσι νά ἀποτρέψει τὸ χειρότερο γιὰ τὴν ἑλληνική Ἐπανάσταση και νά εξασφαλίσει κάποιες προϋποθέσεις γιὰ εὐνοϊκές ἐξελίξεις ἀργότερα στὸ διπλωματικό πεδίο.

Ἔτσι συντάχτηκε τὸ αὐτοκρατορικό διάταγμα πού διέγραψε τὸν Ὑψηλάντη, καταδίκαιζε τὸ κίνημά του, διαβεβαίωνε τὴν Τουρκία γιὰ τὴς ἀγαθές ρωσικές διαθέσεις, ἀλλὰ και περιείχε μία ρήτρα εὐνοϊκή γιὰ τὴν Ἑλληνική ὑπόθεση: τὴν «οὐδετερότητα».

Κι ἐνῶ ἡ Πενταπλή Συμμαχία ἀποφάσιζε τὴν ἐπέμβαση τῶν στρατευμάτων της γιὰ τὴν καταστολή ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐπαναστάσεων, ἦταν «σωτήρια» γιὰ τὴν ἑλληνική ἐπανάσταση ἡ τήρηση οὐδετερότητας και μάλιστα αὐστηρῆς, ἀπέναντί της, ὡς προϋπόθεση ἀπαραίτητη γιὰ εὐνοϊκές ἀργότερα ἐξελίξεις.

Ἐκτός ἀπὸ τὸ διάταγμα τοῦ Τσάρου ὁ Καποδίστριας ὑποχρεώθηκε νά γράψει και προσωπική ἐπιστολή πρὸς τὸν Ὑψηλάντη, ὅπου βρήκε τὴν εὐκαιρία νά διπλωματική εὐστοφία νά ἀφήσει νά φανοῦν δείγματα εὐνοίας πρὸς αὐτόν και τὸν ἑλληνικό ἀγῶνα³.

Μέ τις δύο αὐτές ἐνέργειες, πού διατυπώθηκαν φραστικά ἀπὸ τὸν Καποδίστρια, περιγράφεται μία ἐξωτερική πολιτική ἄσφογα σύμφωνη μέ τις τότε περιστάσεις (τὸ κλίμα τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας), ταυτόχρονα ὅμως και «ἀνοιχτή» γιὰ διαφορετικούς μελλοντικούς διπλωματικούς χειρισμούς, ὅπως τουλάχιστο σχολιάζει ὁ ἴδιος ὁ Καποδίστριας στὴν αὐτοβιογραφία του⁴.

— Ἡ προσπάθεια τοῦ Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος στήριζε τις ἐλπίδες του σὲ ἓνα νέο ρωσοτουρκικό πόλεμο, συνεχίστηκε. Σ' αὐτὸ συνέβαλαν ιδιαίτερα οἱ εἰδήσεις γιὰ τις σφαγές στὴν Πόλη και τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχη, πού ἔφθασαν στὴν Πετρούπολη. Ὁ Τσάρος συγκλονίστηκε ἀπὸ τις περιγραφές τῶν φρικαλεοτήτων και ἔστειλε στὴν Πύλη αὐστηρὸ τελεσίγραφο. Οἱ δύο χῶρες βρέθηκαν στὰ πρόθυρα τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ οἱ Ρῶσοι, ἐξαιτίας τῆς ἀστάθειας και τῆς ἀναβλητικότητας τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἀποτόλμησαν τότε ἔνοπλη ρήξη. Γνώριζαν ὅτι θά ἀντιμετώπιζαν συνασπισμένες και τις τρεῖς ἄλλες Δυνάμεις.

Θά πρέπει ἀκόμη ν' ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι στις 19 Ἰουλίου 1821 ὁ Τσάρος πρότεινε στὴ Γαλλία συνεργασία γιὰ τὴ λύση τοῦ Ἑλληνικοῦ προβλήματος προσφέροντάς της τὴν Πελοπόννησο ὡς προτεκτοράτο. Ἡ πρόταση δὲν εἶχε εὐνοϊκή ὑποδοχή. Κατὰ τὴ γαλλική Κυβέρνηση «ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση εὐνοεῖ μόνο τὴ Ρωσία. Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται νά μείνουν τὰ πράγματα ὅπως ἔχουν».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη πρὸς τὸν τσάρο τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρο Α' (ἀπὸ τὴν *Ι.Ε.Ε.*, τόμο *ΙΒ'*, σελ. 36)

«... Πᾶσαι αἱ εὐγενεῖς τῶν ἐθνῶν ὀρμαὶ πηγάζουσιν ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ θείας ἐμπνεύσεως ἐγείρονται σήμερον οἱ Ἕλληνες ἄθροοι, ὅπως ἀποσεῖσωσι τὸν βδελυρὸν ζυγόν, ὅστις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τεσσάρων ἡδὴ αἰῶνων. Πλέον ἢ διακόσαιο ἀναφοραὶ, ... προυχόντων πάσης τάξεως καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, μέ καλοῦσιν εἰς τὴν ἀρχηγίαν, ἵνα νικήσω ἢ ἀποθάνω μετ' αὐτῶν. Τὴν στιγμὴν ταύτην νικῶσιν οἱ ὀπλάρχῃοι τῆς Ἡπείρου τοὺς στρατοὺς τοῦ Σουλτάνου, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Πάργιοι ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν πατρίδα των, κηρύττοντες ἑαυτοὺς ἐλευθέρους, καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος πάντα ἐκάλυψαν φοβεροὶ τῆς ἐλευθερίας πρόμαχοι. Ἡ Πελοπόννησος καὶ τὸ Αἰγαῖον κινοῦνται, ἡ Κρήτη ἀνίσταται, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία σπεύδουσιν εἰς τὰ ὄπλα, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία ἀποτινάσσουν τὸν ζυγόν, καὶ περὶ τρομοὶ οἱ Τοῦρκοι ἴστανται ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ ἡφαιστείου, ὅπερ εἶναι ἔτοιμον νά τοὺς καταπίη...» καὶ κατέληγε σέ ἔκκληση γιὰ **βοήθεια πρὸς τοὺς ὀμοθρήσκους λαοὺς καὶ τὴ δικαιοσύνη**. Ἡ ἐπιστολὴ περιεῖχε πολλὰς πρόωρες εἰδήσεις, μέσα ὅμως στὰ πλαίσια τοῦ Σχεδίου τῆς Ἐταιρείας καὶ γιὰ περιοχές, ὅπου εἶχε γίνει προετοιμασία καὶ ἀπὸ ὅπου εἶχαν ληφθεῖ διαβεβαιώσεις γιὰ τὴν Ἐπανάσταση.

2

Αὐτοκρατορικὸ διάταγμα τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου Α' (*ΙΕΕ*, *ΙΒ'*, 38)

Α'. Ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διαγράφεται ἐκ τῶν ἐλέγχων τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ρωσίας·

Β'. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀποδοκιμάζει ἐπισημως τὸ ἐπιχειρήμα αὐτοῦ, ἵνα μὴ δύνηται ἔχειν οὐδεμίαν ἐλπίδα συνδρομῆς παρὰ τῆς Ρωσίας πρὸς ὑποστήριξιν·

Γ'. Διατάσσεται ὁ κόμης Βίγγενστέιν, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐπὶ τοῦ Προῦθου καὶ ἐν τῇ Βεσσαραβία ρωσικῶν στρατευμάτων, ἵνα διατηρῇ **αὐστηροτάτην οὐδετερότητα καὶ ἀμεροληψίαν** ὡς πρὸς τὰς ἐκραγείσας **ταραχὰς ἐντὸς τῶν δύο Ἡγεμονειῶν**·

Δ'. Κοινοποιοῦνται αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβει τῆς Ρωσίας, καὶ οὗτος διατάσσεται, ἵνα γνωστοποιήσῃ μὲν ταύτας τῇ ὑψηλῇ Πύλῃ, ἐπαναλαμβάνων ἐν ταυτῷ τὰς εἰλικρινεῖς καὶ καθαρὰς διαβεβαιώσεις τὰς ἐπὶ τῆς ἀποστασίας τῆς Βλαχίας (*ἢ τοῦ Βλαδιμηρέσκου*) δοθείσας· ἀναγγεῖλη δέ ρητῶς, ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐστὶ καὶ ἔσται ἀλλοτρία τῶν ραδιουργιῶν, δι' ὧν ἐπαπειλεῖται ἡ ἡσυχία οἰουδήποτε τόπου· ὅτι πᾶσα τοιαύτης φύσεως ἐνοχὴ ἀντίκειται εἰς τὴν εὐθύτητα τῶν σκοπῶν τοῦ Αὐτοκράτορος· καὶ ὅτι ὡς πρὸς τὰς σχέσεις τῆς Πύλης οὐδ' ἄλλον ἔχει σκοπόν, οὐδ' ἄλλην τρέφει ἐπιθυμίαν παρὰ τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀκριβῆ **ἐκτέλεσιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν μεταξὺ τῶν δύο Δυνάμεων**·.

Ὁ Φιλήμων σχολίαζε ὡς ἐξῆς τὸν ὄρο τῆς οὐδετερότητας (*βλ. σχετικῶν ΙΕΕ*, *ΙΒ'*, σελίδα 38):

«... τὸ αὐτὸ διάταγμα, οὐδόλως ἀπτόμενον τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, τὴν

σωτήριον παρεδέχετο **ρήτραι τῆς οὐδετερότητος**, ἦν, ὡς προηγούμενον ἤδη ἐπίσημον ἐπὶ ἑνὸς μέρους, ἔμελλε μετ' ὀλίγον παραδεχθῆναι ἔκουσα ἄκουσα ἅπανα ἢ διπλωματία ἐπὶ τοῦ ὅλου τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

157. ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3 Ἐπιστολή τοῦ Ἰ. Καποδίστρια πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη
(ΙΕΕ, τ. ΙΒ', σελ. 38-39):

Λευβάχ, 14 μαρτίου 1821

«Πρίγκιψ μου

Λαβὼν τὴν ἀπὸ 24 Φεβρουαρίου ὑμετέραν ἐπιστολήν, ὁ Αὐτοκράτωρ, τόσῳ βαθυτέραν ἠσθάνθη θλίψιν, ὅσῳ ἀείποτε ἐξετίμησε τὸ εὐγενές τῶν αἰσθημάτων, ὧν ἐδώκατε δείγματα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ. Πόρρω λοιπὸν ἀπέειχεν ἡ Α.Α.Μ. ὅπως πιστεύσῃ ὅτι ἐμέλλετε αἰφνης παρασυρθῆναι ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἐκείνου τοῦ παραλογισμοῦ, ὅπερ φέρει τούτους ἀνθρώπους τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ἐπιλανθανομένους τῶν πρωτίτων καθηκόντων αὐτῶν, εἰς ἀναζητήσιν ἀγαθοῦ, οὐδόλως ἐλπιζομένου ἄλλως, **ἢ διὰ τῆς αὐστηρῶς τηρήσεως τῶν παραγγελμάτων τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς**. Ἡ τάξις τῆς γεννήσεως ἡμῶν, τὸ στάδιον ὅπερ ἐξελέξασθε, ἡ δικαία ὑπόληψις, ἦν ἐκτίσασθε, τὰ πάντα ἐν ἐνὶ λόγῳ παρῆγον ὑμῖν τὴν εὐκαιρίαν καὶ τὰ μέσα, ὅπως φωτίσθητε περὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῶν συμφερόντων τούτους προὔχοντα ἐκείνους τῆς Ἑλλάδος, τούτους δεικνύοντα τὸσον φυσικῆν πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνην. Ἄναμφιβόλως ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἡ ἔφεσις τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης ἑαυτοῦ, καὶ βεβαίως πλείσται περιστάσεις ἐνέπνευσαν τοῖς Ἕλλησι τὴν εὐχὴν, ἵνα μὴ μείνωσι ξένοι πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν εἰμαρμένην. Ἄλλ' ἄρα γε διὰ τῆς **ἀποστασίας**... δύνανται κολακεύεσθαι περὶ τῆς ἐπιτυχίας ἑνὸς τόσῳ ἐξόχου σκοποῦ; Δύναται ἄρα ποθεῖν τὴν ἀναγέννησιν αὐτοῦ καὶ ἀνυψώσιν εἰς τὴν βαθμίδα τῶν ἐλευθέρων ἔθνος τι διὰ σκοτεινῶν ὑπενεργειῶν, διὰ ζοφερῶν σκευωριῶν; Ὁ Αὐτοκράτωρ οὐδόλως διανοεῖται τοῦτο: **ἔσπευδεν ἵνα ἐξασφαλίσῃ τοῖς Ἕλλησι τὴν προστασίαν διὰ τῶν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης συνομολογηθεισῶν συνθηκῶν** ἄλλ' ἤδη τὰ δυνατὰ ταῦτα ἀποκτῆματα παραγωνρίζονται, αἱ ὁδοὶ τῆς νομιμότητος ἐγκαταλιμπάνονται, καὶ ὑμεῖς δεῖκνυσθε θέλοντες, ἵνα προσκολλήσθητε τὸ ὄνομα ὑμῶν εἰς συμβεβηκότα, πασιφανῶς ἀποδοκιμαζόμενα παρὰ τῆς Α.Α.Μ.

Ἡ Ρωσσία **διάγει ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους**. Ἡ ἐν Μολδαυῖα ἐκραγεῖσα ἐπανάστασις ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιολογήσει ρηξὶν τινα μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν. Ἄλλως διεργηγόμεθα ἂν μετὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, προσεφερόμεθα ἑθρικῶς κατ' αὐτῆς καὶ παρεβιάζομεν τὴν πίστιν τῶν συνθηκῶν, εὐνοοῦντες, ἔστω καὶ δι' ἀπλῆς σιωπηρᾶς συγκαταθέσεως, ἐπανάστασιν, σκοποῦσαν τὴν ἀνατροπὴν δυνάμεως, μεθ' ἧς ἡ Ρωσσία ἐκήρυξε καὶ κηρύττει ὡς ἔχουσα σταθεροῦς σκοποὺς πρὸς διατήρησιν σχέσεων εἰρήνης καὶ φιλίας.

Καὶ κατ' ἄλλην δὲ σκέψιν, τίνα στιγμήν ἐξελέξατε, ἵνα προσβάλητε τὴν Πύλην; Αὐτὴν ἐκείνην τὴν στιγμήν, καθ' ἣν διαπραγματεύεσθε, ὁμημέραι γονιμώτεροι ἀποτελεσμάτων εὐτυχῶν καθιστάμενοι, περιβάλλουσι τὴν εἰρήνην διὰ νέων ἐγγυήσεων: αὐτὴν ἀκόμη τὴν στιγμήν, καθ' ἣν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ὑμετέρας οἰκογενείας ἔμελλον ἱκανοποιηθῆναι, ὁ δὲ **Σουλτάνος, ὡς γινώσκετε, πρῶτίθρο, ἵνα ἀποδώσῃ ὑμῖν πλήρη καὶ ἐντελῆ δικαιοσύνην**. Πεπληροφορημένοι περὶ τῶν περιστάσεων τούτων, καὶ εἰδότες τὰς ἀνέκασκεν διεπούσας τὴν πολιτικὴν τοῦ Αὐτοκράτορος ἀρχάς, πῶς ἐτολμήσατε ὑποσχεθέντες τοῖς κατοίκους τῶν Ἡγεμονειῶν **τὴν ὑποστήριξιν μεγάλης τινος Δυνάμεως**; Ἐάν ἠθελήσατε προσηλῶσαι τὰ βλέμματα αὐτῶν πρὸς τὴν Ρωσσίαν, οἱ συμπατριῶται ὑμῶν θέλουσιν ἰδεῖν ταύτην

ἀκίνητοῦσαν, μετ' ὀλίγον δέ αἱ δίκαιαι μορφαὶ αὐτῶν θέλουσιν ἐπιβαρύνειν Ἰγμάς, καὶ αἰσθανθῆσθεσι πίπτουσιν ἐφ' ὑμῶν μεθ' ὄλου αὐτῆς τοῦ βάρους τῆν ἐυθύνην ἐπιχειρήσεως, ἣν μόνα πάθη παραφρονούντα ἠδύναντο ὑπαγορευσαί. **Ἄλλ' ὁμως πάντοτε ἔχει τις καιρόν, ἵν' ἀποδῶσι σέβας πρὸς τόν ὀρθόν λόγον καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν**· ἔχετε εἰσέτι ἐν χερσίν τὴν σωτηρίαν τῶν περὶ ὑμᾶς ἀποπεπλανημένων ἀνθρώπων... Ὁ Αὐτοκράτωρ **οὐδεμίαν**, οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως, παρέξει ὑμῖν **συνδρομήν**, διότι, ἐπαναλαμβάνομεν λέγοντες, ἤθελεν εἶσθαι ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ ὑποσκάπτειν τὰ θεμέλια τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας **διὰ τῆς ἐπνεοδίστου καὶ ἐγκληματικῆς ἐνεργείας μουσικῆς ἑταιρίας...**

Σταθμίσατε, Πρίγκιψ μου, τὰς παρατηρήσεις, ἃς ἀπευθύνει ὑμῖν ὁ Αὐτοκράτωρ ὡς τελευταῖον δείγμα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Ὁφελήθητε ἐκ τῆς τόσο σωτηριῶδους προειδοποιήσεως ταύτης· ἐπανορθώσατε τὸ κακόν, ὅπερ ἐπράξατε ἤδη· προλάβετε τὰς καταστροφάς, **ἃς μέλλετε ἐπισύρειν κατὰ τῆς ὀρίας καὶ ἀτυχοῦς πατρίδος ὑμῶν**. Ἐάν ὑποδείξητε ἡμῖν τὰ μέσα πρὸς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν ἄνευ παραβιάσεώς τινος καὶ χωρὶς τῆς ἐλαφροτέρας προσβολῆς τῶν ὀρων τῶν ὑφισταμένων μεταξύ Ρωσσίας καὶ ὀθωμανικῆς Πύλης συνθηκῶν, ὁ Αὐτοκράτωρ **οὐκ ὀρνηθήσεται τὴν παρέμβασιν** ἑαυτοῦ πᾶρά τῆ Τουρκικῆ κυβερνήσει, προσκαλῶν αὐτὴν εἰς ἔμφρονα μέτρα, δυνάμενα τὴν ἐν Βλαχία καὶ Μολδαυία ἐπάνοδον τῆς ἡσυχίας, ἥς τὴν ἀνάγκην συναισθάνονται τόσφ βαθέως αἱ χῶραι αὐταί. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει **ἡ Ρωσσία ἔσεται ἀπλοῦς θεατῆς τῶν γινομένων**, οὐδέ τὰ ὀπλα τοῦ Αὐτοκράτορος κινήθησονται, οὐδέ ἡμεῖς καὶ οἱ ἀδελφοὶ ὑμῶν ἐστέ ἐφεξῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Α.Μ. τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ Πριγκίπισσα Ἰψηλάντου ἐξακολουθήσει ἀπολαμβάνουσα τὴν προστασίαν Αὐτοῦ, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ προσωπικῶς αὐτὴν· **ἐπ' οὐδεμιᾷ ὀμως περιπτώσει ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιτρέψει τὴν εἰσοδὸν ὑμῶν εἰς Ρωσσίαν**. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ περιελεύσεται ὑμῖν διὰ τοῦ βαρῶνου Στρωγανῶφ, διαταγέντος, ἵνα ἀφ' οὗ κοινοποιήσει ταύτην τῇ Πύλῃ διαβίβασῃ πρὸς ὑμᾶς καὶ προσθήσῃ τὰς συμβουλάς, μεθ' ὧν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐφάπαξ ἔτι προτρέπει ὑμᾶς ἵνα συμμορφωθῆτε.

(ὑπογρ.) «Ο ΚΟΜΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ»

4

Ἰ Καποδίστρια, Αὐτοβιογραφία, 140-141.

Ὅτε ἡ διάσκεψις τοῦ Λάουβαχ ἔλαβε γνῶσιν τῶν ἀπαντήσεών μας πρὸς τὸν πρίγκιπα Ἰψηλάντην καὶ τῶν ὀδηγιῶν ἃς ἔμελλε νὰ λάβῃ ὁ βαρῶνος Στρωγανῶφ, οἱ συνάδελφοί μας ὑπουργοὶ τῶν συμμάχων Δυνάμεων μοὶ **ἐξεφράσαν τὰ συγχαρητήριά των** διὰ τὰ μέτρα ταῦτα ἅτινα ἀσφαλῶς θὰ ἐστέφοντο ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἐφαντάζοντο ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲν θὰ ἐγίνετο πλέον λόγος οὔτε περὶ Τούρκων οὔτε περὶ Ἐλλήνων καὶ ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὸ **statu quo ante**.

«Πολύ θὰ ἐπεθῦμον, κύριοι, τοῖς ἀπήντησα, «νὰ συμμερισθῶ τὴν γνώμην ὄσα. Ἐάν ὀμως θέλετε τὴν ἰδικὴν μου, θὰ σᾶς εἶπω ὅτι, ἀκολουθοῦντες τὸ νῦν υἰοθετηθέν σύστημα, μόνον μετὰ εἰκοσιπενταετίαν θὰ ἔχετε τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ νὰ μὴ ἀκούετε πλέον νὰ γίνεται λόγος περὶ Ἐλλήνων καὶ περὶ Τούρκων· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ **statu quo**, τοῦτο παρήλθεν ἀνεπιτρεπτόν.

Ἐκοιτάχθησαν, ὕψωσαν τοὺς ὄμους καὶ ἴσως ὀκτιραν διὰ τὰς ὑπερβολὰς εἰς τὰς ἰδέας μου. Ἀνέφερα τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ τὰ αἴτια ἐφ' ὧν ἐβάσιζον τὴν γνώμην μου. Ἀνέπτυξα αὐτὰ. Ὁ Αὐτοκράτωρ μοὶ ἀπήντησε τότε: «Ἄς ἴδωμεν ἐν τῷ μεταξύ τί θὰ προκύψῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα μας διαβήματα· ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἐπανεέλθωμεν ἐπὶ τῶν παρατηρήσεών σας».

3. Τό συνέδριο τής Βερόνας

Ύστερα από τό Συνέδριο του Λάυμπαχ, οί ηγεμόνες τής Εύρώπης καί οί Ύπουργοί τους πίστεψαν ότι είχε τακτοποιηθεῖ τό θέμα τῶν ἐξεγέρσεων, τόσο στήν Ἰσπανία καί τήν Ἰταλία, ὅσο καί στήν Ἑλλάδα. Τό ἀντιδραστικό πνεῦμα τής Ἱερῆς Συμμαχίας ἦταν ἔτοιμο νά ἐπιβληθεῖ. Ὁ Μέττερνιχ, ἐπειδῆ ἀντιλήφθηκε πόσο ὁ Καποδίστριας ἐπηρέαζε τό Τσάρο Ἀλέξανδρο ὑπέρ τῶν ἐλληνικῶν ὑποθέσεων, προπάθησε καί πέτυχε τήν ἀπομάκρυνσή του ἀπό τήν πολιτική σκηνή τής Εύρώπης. Πρός στιγμή φάνηκε πῶς ὁ Μέττερνιχ ἔμενε ὁ τελικός νικητής στό διπλωματικό ἀγῶνα γύρω ἀπό τό Ἑλληνικό Ζήτημα. Κάτω ἀπό τήν ἀπατηλή αὐτή ἐπίφαση πραγματικός νικητής παρέμενε ὁ Καποδίστριας. Εἶχε ἤδη συμβάλει καίρια γιά τήν περίσωση καί τή στερέωση τής Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Μέττερνιχ εἶχε χάσει τή μεγάλη εὐκαιρία νά τήν καταστείλει στά πρῶτα βήματα. Εἶχε περάσει καί ἕνας χρόνος καί τό πρόβλημα ἔμενε. Μιά σειρά νίκες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων τό φανέρωνε πολύ πειστικά.

Στά μέσα τοῦ 1822 ἀποφασίστηκε νά συνέλθει στή Βερόνα συνέδριο τῶν δυνατῶν τής Εύρώπης γιά νά ξανασυζητηθοῦν τά φλέγοντα ζητήματα. Τό πῶ οἱ σπουδαῖο ἀπ' αὐτά ἦταν πάλι τό θέμα τής Ἰσπανίας καί τό Ἑλληνικό Ζήτημα, μέ τήν ἐπιπλοκή πού προκάλεσε στίς Ρωσοτουρκικές σχέσεις (*διακοπή διπλωματικῶν σχέσεων ὕστερα ἀπό τίς βιαιοπραγίες τῶν Τούρκων σέ βάρος τῶν Ἑλλήνων στήν Κωνσταντινούπολη καί ἄλλες πόλεις τήν ἀνοιξη τοῦ 1821*).

Στό συνέδριο, πού ἄρχισε στά μέσα τοῦ Ὀκτώβρη 1822, πῆραν μέρος οἱ αὐτοκράτορες τής Ρωσίας καί τής Αὐστρίας. Ἐπίσης οἱ βασιλεῖς τής Πρωσίας, τής Σαρδηνίας καί τῶν Δύο Σικελιῶν, ὁ μέγας δούκας τής Τοσκάνης, ὁ Δούκας τής Μοδένας καί ἡ Δούκισσα τής Πάρμας. Τόν Πάπα ἀντιπροσώπευε ὁ Καρδινάλιος Σπίνα. Ἀκόμη ἦταν ἐκεῖ ὁ Οὐέλλιγκτον, ἀρχηγός τής ἀγγλικῆς ἀντιπροσωπείας, ὁ Μονμορανσύ καί ὁ Σατωβριάνδος, ἐκπρόσωποι τής Γαλλίας, ὁ Μέττερνιχ βέβαια, καί πολλοί ἄλλοι.

Τή σύγκληση τοῦ συνεδρίου τής Βερόνας ἀκουσαν στήν Ἑλλάδα μέ αἰσιοδοξία. Ἡ Ἑλληνική Ἐπαναστατική Κυβέρνηση, πού εἶχε σχηματιστεῖ ὕστερα ἀπό τή συνέλευση τής Ἐπιδαύρου, εἶχε ἔγκαιρα πληροφορηθεῖ τό γεγονός ἀπό τόν ἴδιο τόν Καποδίστρια¹.

Μέ πνεῦμα αἰσιοδοξίας, πού ἡ ἴδια ἡ ἐπιστολή τοῦ Καποδίστρια ἄφηνε νά φαίνεται, ἡ Ἐπαναστατική Κυβέρνηση ἔτοίμασε τρεῖς ἐκκλήσεις, τήν πρώτη γιά τοὺς ἀντιπροσώπους² τής Εύρώπης στό Συνέδριο, τή δεύτερη πρὸς τό Ρῶσο αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο καί τήν τρίτη πρὸς τόν Πάπα.

Ἀντιπρόσωποι τής Ἑλληνικῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως ὀρίστη-

καν ό Κεφαλωνίτης Άνδρέας Μεταξάς καί ό γάλλος φιλέλληνας, πλοίαρχος Ζουρνταίν (PIERRE JOURDAIN).

Έφτασαν στην Άγκόνα στις 12/24 του Όκτώβρη καί από τό λοιμοκαθαρκτήριο στείλανε στον Πάπα τις εκκλήσεις της Έλληνικής Κυβερνήσεως, γιά νά τις διαβιβάσει στο Συνέδριο, παρακαλώντας τον νά τους βοηθήσει νά παρουσιαστούν αυτοπροσώπως σ' αυτό, γιά νά εκθέσουν τά δίκαια της Ελλάδας. Ό Πάπας, μέ την έλπίδα πώς ίσως κάτι θά πετύχαινε, γιά νά ενισχύσει τό γόητρο της παπικής Έκκλησίας, έδειξε προθυμία νά τους έξυπηρητήσει καί έστειλε τά έγγραφα στο Συνέδριο.

Όταν όμως οι δυνατοί της Εύρώπης διάβασαν τά έγγραφα, έξοργίστηκαν καί τά θεώρησαν ως «άτοπα καί αυθάδη» καί προσκάλεσαν τον πάπα νά διώξει τό Μεταξά από την Άγκόνα. “Υστερα άπ' αυτό οι Έλληνες αντίπρόσωποι ειδοποιήθηκαν νά εγκαταλείψουν την Ίταλία. Ό Μεταξάς καί οι άλλοι διαμαρτυρήθηκαν μέ έγγραφα, τόσο στο Συνέδριο όσο καί στον πάπα. Κρίθηκε τότε χρήσιμο νά αποσταλεί στην Ίταλία έπιφανής Έλληνας ιεράρχης: διάλεξαν γι' αυτό τον έπίσκοπο Παλαιών Πατρών Γερμανό, γιά νά μεταβεί στον Πάπα Πίο Ζ' καί κάνοντας «δελεαστικές προτάσεις περί ένώσεως της Έλληνικής Έκκλησίας μετά της Ρωμαϊκής» νά τον ενισχύσει στην απόφασή του νά βοηθήσει τους “Έλληνες.

Δυστυχώς όμως ούτε κι αυτοί οι αντίπρόσωποι κατόρθωσαν νά φθάσουν στη Ρώμη. Ό Μέττερνιχ δέ θά επέτρεπε ποτέ νά δεχτεί ό Πάπας άπεσταλμένους μιας Έπαναστατικής Κυβερνήσεως, πού δέν την αναγνώριζαν τά άνακτοβούλια της Εύρώπης.

Τό Συνέδριο τελείωσε τις έργασίες τους στις 2 Δεκεμβρίου καί εξέδωσε διακήρυξη των αποφάσεων καί των αντιλήψεών του³. Σύμφωνα μ' αυτές ή Έλληνική Έπανάσταση καταδικαζόταν ως ένέργεια άσύνητη καί έγκληματική καί έκπορευόμενη από την ίδια άνατρεπτική πηγή του καρμποναρισμού. Διαφαίνεται όμως στους τελευταίους στίχους αυτού του κειμένου ή άνησυχία γιά την έκβαση των προστριβών Ρωσίας-Τουρκίας.

Έτσι ή έπίσημη Εύρωπαϊκή διπλωματία έθελοτυφλούσε μπροστά sé πρόβλημα ύπαρκτό, αλλά καί παρέβλεπε μέ τρόπο κυνικό τις έπίμονες διακηρύξεις των Έλλήνων, πού τόνιζαν ότι ό άγώνας είναι άπελευθερωτικός καί όχι κρινωνικοανατρεπτικός⁴.

Πάντως ό Άνδρέας Μεταξάς άνακοινώνοντας στους “Έλληνες την άποτυχημένη προσπάθεια νά συγκινήσουν την έπίσημη Εύρώπη κατέληγε μ' αυτά τά λόγια: «Οι Ήγεμόνες μās εγκαταλείπουν καί εις ήμās μόνον έχομεν νά έλπίζομεν».

1 'Επιστολή του 'Ι. Καποδίστρια πρὸς Κερκυραῖο ἔμπιστο φίλο του, ἡ ὁποία διαβιβάστηκε στὴν 'Ελληνική 'Επαναστατική Κυβέρνηση

«'Εκ Πετρούπολεως τῆ 13/25 'Ιουνίου 1822.

'Εγὼ ἀναχωρῶ διὰ τὸ Φραγκφόρτ διὰ νὰ ἀναμείνω ἐκεῖ τὰς προσταγὰς τοῦ Αὐτοκράτορος ὁποῦ καὶ ὁ ἴδιος πηγαίνει εἰς Βιέννην καὶ ἔπειτα εἰς Βερόναν, ὅπου θέλει εἶναι μία ἔνωσις βασιλέων καὶ μινιστρῶν. "Ὅσον διὰ τὰ ἐπωφελεῖ ἀποτελέσματα ταύτης τῆς συνελεύσεως δὲν ἔχω οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν. 'Αποδεικνύεται ἐκ τούτου φανερώτατα ὅτι τὰ μεγάλα τοῦ κόσμου συμφέροντα δὲν ἐξισιάζονται εἰμὴ διὰ τῆς διπλῆς ἐνεργείας τοῦ καιροῦ καὶ τῆς δυνάμεως. Δοθέντος τούτου, θέλει ἐνασχοληθοῦν ὠφελίμως εἰς τὴν καθειρῆνευσιν τῆς 'Ελλάδος, ἣτις θέλει τελειώσῃ ἐλπίζω εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὸν καρπὸν τῶσων θυσιῶν καὶ πόνων. "Ἐχω μάλιστα περισσότερον ἀπὸ ἐλπίδα εἰς τοῦτο. "Ἐχω τὴν βεβαίαν πεποίθησιν. Τὸ μέγα δῖαστημα μᾶς διαχωρίζει, μὲ δυσκολεύει νὰ ἐξηγηθῶ πλεόν ἐκτεταμένως εἰς παρόμοια πράγματα, καὶ χωρὶς νὰ ἔβγω ἀπὸ τὰ ὄρια μου σὰς λέγω νὰ ἔχετε ὑπομονὴν καὶ θάρρος. 'Ο Θεὸς εἶναι μέγας καὶ ἡμεῖς ποτὲ δὲν πρέπει ν' ἀπελπίζωμεθα ὡς ποῦ ἐπιτύχωμεν τῆς παντοδυνάμου προστασίας του.

'Ιωάννης Καποδίστριας.

(Δ. Κόκκινου, 'Ελληνική 'Επανάσταση, Τομ. 6, σελ. 53-54)

2 "Ἐκκληση τῶν ἐπαναστατημένων 'Ελλήνων πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους διπλωμάτες στὸ συνέδριο τῆς Βερόνας

«Δεκαοκτῶ μῆνες παρήλθον ἀφ' οὗ ἡ 'Ελλάς μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος. "Ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Μωαμεθανῶν κατηθύνθησαν ἐναντίον της, καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἡ 'Ἀσία καὶ ἡ 'Αφρική ἐξοπλίζονται ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρὰν χεῖρα τὴν καταπιέσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ 'Ελληνικόν "Ἔθνος καὶ τείνουσαν ὄλως εἰς τὸ νὰ τὸ ἐξολοθρεύσῃ. 'Αφ' ἧς ἤρχισεν ὁ πόλεμος ὕψωσε τὴν φωνὴν ἡ 'Ελλάς διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων της ἐξαιτουμένη τὴν βοήθειαν, ἢ τουλάχιστον τὴν οὐδετερότητα τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων. Τὴν σήμερον δὲ ὅτε συνέρχονται εἰς τὴν 'Ιταλικὴν χερσόνησον οἱ δυνάτοί διὰ νὰ βάλωσιν εἰς τάξιν τὰ τῆς Εὐρώπης καὶ συμβουλευθῶσι πασιφανῶς διὰ τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτε ὅλα τὰ ἔθνη προσμένουσι ἀπ' αὐτοῦς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις ἤθελε νὰ παραβῇ τὸ χρέος της, ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς αὐγούστους συμμάχους μονάρχας τὴν κατάστασιν τῆς 'Ελλάδος, τὰ δικάια της καὶ τὰς νομίμους ἐπιθυμίας της, καθὼς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὄλων τῶν πολιτῶν της τοῦ νὰ τύχωσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις, καθὼς εὖρον χάριν ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως τοῦ διέποντος τὰ βασιλεία τοῦ κόσμου, ἢ νὰ ἀποθάνωσιν ὄλοι χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι. "Ἦδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων. 'Ἄλλ' ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ νικητρία πανταχοῦ κυματίζει εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν 'Αττικὴν, εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν 'Ακαρνανίαν, εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς 'Ηπείρου, εἰς τὴν Κρήτην, καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαύτας προόδους ἔκαμε τὸ 'Ελληνικόν ἔθνος καὶ αὕτη εἶναι ἡ κατάστασις του, ὥστε εἶναι

πασίδηλον εις όλους τούς έχοντας γνώσιν τῆς Τουρκίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἠμποροῦσι ν' ἀφήσωσι τὰ ὄπλα πρὶν κατακτήσωσι ἢ πρὶν ἀπολαύσωσι τὰς ἐγγυήσεις ὑπάρξεως χωριστῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνην θά εὕρωσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς λατρείας, τῆς ζωῆς, τῆς ιδιοκτησίας, καὶ τῆς τιμῆς των. Καὶ ἂν ἡ Εὐρώπη διὰ τὴν φυλάξῃ τὴν εἰρήνην συγκατατεθῇ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τὴν ὀθωμανικὴν Πόρταν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἢ Ἑλληνικῆ κυβέρνησις σπεύδει νὰ δηλοποιήσῃ ἐπισημῶς διὰ τῆς παρουσίας ὅτι δὲν θέλει στέρξει καμμίαν συνθήκην ὅσον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος κατ' ἐπιφάνειαν, εἰμὴ ἀφοῦ γείνωσι δεκτοὶ ἀντιπρόσωποι, παρ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένοι διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ὑπόθεσιν του, νὰ ἐκθέσωσι τὰ δικαιολογημὰτά του, καὶ νὰ καταδηλώσωσι τὰ δίκαια του, τὰς ἀνάγκας του καὶ τὰ προσωπικότερα συμφέροντά του. **Ἄν δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἤθελεν ἀπορριφθῆ ἡ αἰτησίς του, ἡ παρούσα δηλοποιήσις θέλει ἐπέχει τόπον τακτικῆς διαμαρτυρήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἰκετεύουσα ὑποβάλλει σήμερον εἰς τούς πόδας τῆς αἰώνιου δικαιοσύνης καὶ τὴν ὁποίαν χριστιανικός λαός διευθύνει θαρροῦντως εἰς τὴν Εὐρώπῃν καὶ εἰς τὴν μεγάλῃν οἰκογένειαν τῆς χριστιανοσύνης.** Ἄν δὲ ἐγκαταλειφθῶσι οἱ Ἕλληνες, ὄντες μὲν ἀδύνατοι θά ἐλπίσωσιν εἰς τὸν Θεόν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτιζόμενοι μὲ τὴν παντοδύναμον χεῖρα του δὲν θέλουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τυραννίας, ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδικασμένοι, διότι ἐμείναμεν πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρα μας τὸν Βασιλέα καὶ Κύριόν μας. Θέλωμεν δὲ ὑπερασπίσει ἕως ἑνός τὴν ἐκκλησίαν του, τὰς ἐστίας μας καὶ τούς τάφους μας. Εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἢ νὰ καταβῶμεν εἰς αὐτούς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ νὰ νικήσωμεν καθὼς ἄχρι τοῦδε ἐνίκησαμεν διὰ μόνης τῆς θείας δυνάμεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς θείας του βοηθείας.

Ἐν Ἄργει, τῆ 29 Αὐγούστου 1822.

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ προέδρου τοῦ Νομοτελεστικοῦ.

Ὁ ἀντιπρόεδρος **Θάνας Κανακάρης.**

Ὁ γραμμ. τῆς ἐπικρατείας, μινίστρος τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων
Θεόδωρος Νέγρης.

(Κόκκινος, Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τομ. 6. σελ. 55-57)

3

Διακήρυξις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βερόνας

«Μέγα πολιτικὸν γεγονός ἐξερράγη περὶ τὰ τέλη τοῦ τελευταίου συνεδρίου — τοῦ Λέυμπαχ —. **Ὅ,τι τὸ ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν πνεῦμα** ἤρχισεν εἰς τὴν δυτικὴν χερσόνησον, ὅ,τι ἐδοκίμασε νὰ πράξῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸ κατῶρθωσεν εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐσχατίας τῆς Εὐρώπης. Καθ' ὃν χρόνον καθυνώθησαν αἱ εἰς τὰ βασίλεια τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας στρατιωτικαὶ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς βίας, ἐρρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς ἀνά μέσῳ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμπτωσις τῶν γεγονότων ἀπέδειξεν ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἦτο ἡ ἀρχὴ των. **Τὸ αὐτὸ κακὸν ἀναφανιδόμενον εἰς πολλὰ μέρη,** ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τούς αὐτούς τύπους, ἂν καὶ ὑπὸ διάφορα προσχήματα, ἐπρόδιδε τὴν κοινήν ἐστίν ὁπόθεν προῆλθε. Οἱ διευθύνοντες τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤλπιζαν νὰ εὕρουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διασπείρουν τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ συμβούλια τῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐξουδετερώσωσιν αὐτάς, ἐνῶ νέοι κίνδυνοι τὰς ἐκάλουν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἠπατήθησαν. Οἱ ἄνακτες ἐχόντες σταθεράν ἀπόφασιν ν' ἀπώθῃ-

σους τήν ἀρχήν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ὅποιονδήποτε μέρος καί ὑφ' οἴανδήποτε μορφήν καί ἄν ἐφαίνετο, **ἔσπευσαν νά τήν καταδικάσουν ἀπό συμφώνου.** Ἀσχολούμενοι δέ ἀπαρεγκλίτως εἰς τό ἔργον τῆς κοινῆς φροντίδος των ἀντέκρουσαν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νά τούς ἐκτρέψη τῆς ὁδοῦ των. Ἄλλ' ἀκούοντες ἐν ταυτῷ καί τήν φωνήν τῆς συνειδήσεως καί τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος συνηγόρησαν ὑπέρ τῶν θυμάτων ἀσυνέτου καί ἐγκληματικῆς ἐνεργείας. Αἱ πολλαί καί φιλικαί τῶν πέντε αὐλῶν πρός ἀλλήλας διακοινώσεις διαρκούσης τῆς περιόδου ταύτης, μιᾶς τῶν σημαντικωτέρων τῆς συμμαχίας των, ἔφεραν εἰς σύμπνοιαν ὅλας ὡς πρός τό ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπέκειτο δέ εἰς τήν ἐν Βερόνη συνέλευσιν νά καθιερώσῃ καί ἐπιβεβαιώσῃ τά ὀρισθέντα. Αἱ δέ σύμμαχοι τῆς Ρωσσίας αὐλαί ἐλπίζουν ὅτι διά κοινῶν προσπαθειῶν **θά ἐξομαλυνθοῦν τά μέχρι τοῦδε ἐμπόδια** εἰς εὐόδωσιν τῶν εὐχῶν αὐτῶν».

(Κόκκινου, Ἑλλην. Ἐπανάσταση, 6, 65)

4

Διακήρυξη τῆς Α' Ἐθνοσυνέλευσης Ἰανουάριος 1822

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ

Τό Ἑλληνικόν Ἔθνος, τό ὑπό τήν φρικώδη Ὄθωμανικήν δυναστείαν, μή δυνάμενον νά φέρῃ τόν βαρύτατον, καί ἀπαραδειγμάτιστον ζυγόν τῆς τυραννίας, καί ἀποσεῖσιν αὐτόν μέ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διά τῶν Νομίμων Παραστατῶν του εἰς Ἐθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον θεοῦ καί ἀνθρώπων, τήν Πολιτικήν αὐτοῦ Ὑπαρξιν καί Ἀνεξαρτησίαν.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ α' Ἰανουαρίου αἰαββ καί α' τῆς Ἀνεξαρτησίας.

Βλέπε καί σημείωση γιά τά γεγονότα στά Βέρβαινα καί τή Ζαράκοβα — λόγια τοῦ Κολοκοτρώνη, στό κεφάλαιο Πολιτειακές ζυμώσεις πρὶν ἀπό τόν Ἀγώνα καί χαρακτήρας τῶν συνταγματικῶν κειμένων του.

4. Ἡ ἐξωτερική πολιτική τῆς Ἀγγλίας μετὰ τό συνέδριο τῆς Βερόνας (1823)

1. Τό 1822 εἶχε ἀρχίσει γιά τήν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα μέ ἓνα θερμό μήνυμα τοῦ Προέδρου τῆς Ἀιτινῆς Δημοκρατίας JEAN-PIERRE BOYER. Αὐτό ἦταν ἡ πρώτη ἔκφραση ἀναγνώρισης ἀπό Κυβέρνηση ἀνεξάρτητου Κράτους ὅτι ὁ Ἑλληνικός Ἀγώνας ἦταν δίκαιος, πού συνοδευόταν μέ ἔκφραση εὐχῶν γιά τήν τελική ἐπιτυχία του. Ὅμως ὁ χρόνος αὐτός ἔκλεινε μέ τίς θλιβερές ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου τῆς Βερόνας.
2. Τό πνεῦμα τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας εἶχε θριαμβεύσει. «Ἦταν ὁμοῦς ὁ τελευταῖος τῆς θριάμβος», ὅπως θά πεῖ ὁ Ποτέμκιν στήν Ἱστορία τῆς Διπλωματίας. Σέ λίγο θ' ἀρχίζε ἡ διάλυσή της. Ἀσφαλῶς ὁ πιό σημαντικός παράγοντας τῆς ἀνατροπῆς τῆς στάθηκε ὁ Ἑλληνικός ἀγώνας γιά τήν ἐλευθερία.

Ἡ μεταστροφή τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Εὐρώπης ἄρχισε ἀπὸ τὴν Ἀγγλία στὶς ἀρχές τοῦ 1823. Λίγο πρὶν ἐκπνεύσει ὁ προηγούμενος χρόνος συνέβηκε κάτι τὸ ἀναπάντεχο: ὁ Κάστλερηνγ, ὁ ὑπουργὸς ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ κηρυγμένος ἐχθρὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης αὐτοκτόνησε καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Μεγ. Βρετανίας ἀνατέθηκε στόν πολιτικὸ του ἀντίπαλο Γεώργιο Κάνινγκ.

3701
μεταστροφὴ
τῆς πολιτικῆς
τῆς Μεγ. Βρετανίας

Ὁ Κάνινγκ εἶχε στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία τὴ φήμη τοῦ Φιλέλληνα, πέρ' ἀπ' αὐτὸ ὅμως ἦταν πρῶτα ἀπ' ὅλα Ἕλληνας καὶ ἀσφαλῶς ἐνδιαφερόταν γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας του.

(α) Τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα ἀναπτύχθηκαν ἀπὸ δύο βασικά γεγονότα· τὸ πρῶτο ἦταν οἱ σφαγές τῆς Χίου, τὸ δεύτερο ἡ ἄστατη πολιτικὴ τοῦ Ρώσου αὐτοκράτορα πάνω στοῦ Ἑλληνικοῦ Ζήτημα. Ὁ Κάνινγκ θεώρησε τίς φιλελεύθερες ἰδέες ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς τῆς χώρας του. Ὑστερα δὲν ἔκρυβε τὴν ἀποστροφή του γιὰ τὸ Μέττερνιχ καὶ τίς μεθόδους του, καθὼς καὶ τὴ βαθιὰ δυσπιστία του γιὰ τὸ ρόλο τῆς Γαλλίας στοῦ Ἑλληνικοῦ Ζήτημα. Αὐτὰ ὅλα ἐπηρέασαν τὴ στάση του, ποῦ ἐκφράστηκε μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνέργειες.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἀλλαγῆς φάνηκε μὲ τὸν ἐναρκτήριο βασιλικὸ λόγο τοῦ Γεωργίου τοῦ Δ', ποῦ εἶχε γράψει ὁ Κάνινγκ, ὅπου ἐκεῖ λεγόταν ὅτι **ἡ Ἀγγλία θὰ σεβόταν καὶ θὰ προστάτευε τίς ἐλευθερίες τῶν λαῶν.**

Μέ τὸ ἴδιο περίπου περιεχόμενο μίλησε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κάνινγκ, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἡ μοναρχικὴ Εὐρώπη ἔνωσε κατάπληξη.

Εὐργύσις Κάνινγκ (α) Στὶς 14 Φεβρουαρίου 1823 ἀπέστειλε στόν Πρεσβευτὴ τῆς Μ. Βρετανίας στὴν Κωνσταντινούπολη Στράγκφορντ ὁδηγίες ποῦ διαχώριζαν ἐντελῶς τίς ἀντιλήψεις τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῶν δυνάμεων τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας¹.

Πέρα ἀπὸ αὐτὸ — καὶ γιὰ πρώτη φορά — ἐκδηλώνεται στοῦ ἀγγλικὸ ἔγγραφο θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον καὶ μάλιστα ἐπάνω στοῦ εἰδικοῦ ζητήματος τῶν σχέσεων τῆς Τουρκίας μὲ τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους της.

Τὸ γεγονός αὐτὸ καταθορύβησε ἀκόμα καὶ τὸν ἴδιο τὸ βρετανὸ Πρεσβευτὴ Στράγκφορντ, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε ὅτι δὲν μπορούσε πιά νὰ ὑπηρετήσει τὸ νέο προσανατολισμό².

Ἡ Νολία: ἐπὶ ψι-
ρατιῶν ὁδοῦ
Δάντια ἀπὸ
πραγματικῶν στοιχείων

Ὁ Κάνινγκ δὲν ἀρέσθηκε μόνο σὲ ὁδηγίες διπλωματικές ἀλλὰ προχώρησε καὶ στὶς ἀκόλουθες ἐνέργειες. Στὶς 25 Μαρτίου 1823 διακήρυξε τὴν «οὐδετερότητα» τῆς Μ. Βρετανίας ἀπέναντι στοὺς «ἐμπόλεμους»³, Τούρκους καὶ Ἕλληνας. Ἐστειλε ἔγγραφο στοῦ Ἰωάννη Μαΐτλαντ (ἀρμοστή στὰ Ἴονια Νησιά), μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ ἔδινε ἐντολὴ νὰ διατάξει τίς ἀρχές τῆς Ἰονίου Πολιτείας νὰ σεβόνται πιά τὸν ἀποκλεισμὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν γιὰ τὰ τουρκικὰ φρούρια. Τὸ νησάκι Κάλανος ὀρίστηκε ὡς ἀπαραβίαστο ἄσυλο τῶν ἐπαναστατῶν.

Σέ λίγο κι ὁ ἴδιος ὁ Μαΐτλαντ, ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀντικαταστάθη-

κε από τόν Φρειδερίκο "Ανταμ. 'Επέκρινε ακόμα ό Κάνιγκ καί τόν Άγγλο πρόξενο στήν Πάτρα Γκρήν, πού βοηθοῦσε τούς Τούρκους.

Τό Μάιο τοῦ 1823 ό Κάνιγκ δήλωσε ότι ἡ 'Αγγλία δέ θά ἀπομακρυνθεῖ οὔτε θά χωριστεῖ ἀπό τά ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης, ἀλλά θά συνεργαστεῖ μαζί τους πάνω στό ἐπίμαχο 'Ελληνικό Ζήτημα. "Ἐτσι ἄφηνε ἀνοιχτή τήν πόρτα τῆς συνεργασίας γιά νά ἐπιτύχει τή συμφωνία καί τῶν ἄλλων, ἀπαραίτητη γιά τή διεθνή ἀναγνώριση τῆς ἐπιδίωξης του γιά τήν 'Ελλάδα.

Μ' ὅλες αὐτές τίς πράξεις δημιουργήθηκε ὀριστικά 'Ελληνικό Ζήτημα ὄχι μονάχα γιά τήν 'Αγγλία, ἀλλά καί τίς ὑπόλοιπες μεγάλες Δυνάμεις.

3. (6) Οἱ ἐνέργειες αὐτές τοῦ Κάνιγκ δέν ἐρμηνεύονται εὐκόλα, ἂν τίς θεωρήσουμε ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ φιλελευθερισμοῦ καί τοῦ φιλελληνισμοῦ του. Πρέπει ν' ἀντιληφθοῦμε ὅτι ὄλο αὐτό τό διπλωματικό παιγνίδι προϋπόθετε καί τοῦτο: ὅτι ὁ Κάνιγκ δέν μπορούσε νά ἀγνοήσει τή Ρωσία καί συμφωνοῦσε μέ τήν ἄποψη ἐκείνων πού ἤθελαν νά καταστήσουν τήν 'Ελλάδα φραγμό, στή ρωσική ἐπέκταση πρὸς τή Μεσόγειο. Παρατηροῦσε σχετικά: «Τί ἐπιχειρήματα ὁμως νά μεταχειριστοῦμε γιά νά πάρουμε τή συγκατάθεση τῆς Ρωσίας, γνωρίζοντας ὅτι αὐτή μπορεῖ νά κατακτήσει τήν 'Ελλάδα καί τήν Τουρκία ὅποτε θελήσει.»

(8) 'Ο Κάνιγκ στή συνέχεια ἔθεσε σκοπό στή πολιτική του νά προσπαθήσει νά ἀπαγκιστρώσει τό Ρῶσο αὐτοκράτορα ἀπό τά νύχια τοῦ Μέττερνιχ καί νά τόν ρυμουλκήσει στή δική του γραμμή.

5. -
Αντίφραση
Μέττερνιχ
Τό 1823 τελειώνει μέ τήν ὄργη τῶν ἀνθρώπων τῆς Βιέννης. 'Ο Μέττερνιχ ἀποκαλοῦσε τό Γεώργιο Κάνιγκ «Κακοποιόν μετέωρον», ὁ δέ Γκέντς «ἀπαίσιό ἀνθρωπο, προστάτη τῶν ἀπανταχοῦ θιασωτῶν τῆς ἐπαναστάσεως».

Παρ' ὅλα αὐτά ὁ Μέττερνιχ, πού μέχρι τότε θεωροῦσε τόν ἑαυτό του ρυθμιστή τῆς τύξης τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ἀπόμεινε ἀπλός παρατηρητής τῶν πράξεων τῶν ἄλλων, χωρίς νά μπορεῖ νά κάνει τίποτε ἄλλο παρά νά ἐλπίζει μόνο ὅτι θά μπορούσε νά τίς ἀνατρέψει μέ τίς ἀτέλειωτες παρασκηνιακές ραδιουργίες του.

6. -
Η.Π.Α.
Πρέπει ἀκόμα νά προσθέσουμε ὅτι ὁ Πρόεδρος τῶν 'Ενωμένων Πολιτειῶν Μονρόε στό προσχέδιο τοῦ Διαγγέλματός του πρὸς τό Κογκρέσο, στίς 2 Δεκεμβρίου 1823, πού ἔμεινε γνωστό ὡς «Δόγμα Μονρόε», ἀναγνώριζε ὅτι εἶχε δημιουργηθεῖ ἤδη κυρίαρχη ἑλληνική ἐπικράτεια καί πρότεινε στό Κογκρέσο τήν ἀποστολή 'Αμερικανοῦ Πρεσβευτῆ στήν 'Ελλάδα. "Ὅμως ὁ 'Υπουργός 'Εξωτερικῶν "Ανταμς διέγραψε τήν παράγραφο αὐτή, πού ἦταν τελείως ἀντίθετη μέ τό πνεῦμα καί τό περιεχόμενο τοῦ λοιποῦ κειμένου.

Ώστόσο ή πρόταση αὐτή τοῦ Μονρόε στάθηκε ή πρώτη εὐνοϊκή ἐκδήλωση ἀπό ξένη Δύναμη γιά τήν ἀναγνώριση τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ ΠΗΓΩΝ:

1

Γραπτός οδηγίος τοῦ George Canning ὡς ὑπουργοῦ ἐξωτερικῶν τῆς Μεγ. Βρετανίας πρὸς τὸν πρεσβευτὴ τοῦ στήν Κων/πόλη

«Τὴν κατάστασιν τοῦ χριστιανικοῦ τούτου λαοῦ, ὁ ὁποῖος στενάζει ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων ἀπὸ ἑκατονταετηρίδων, δὲν δύναται ή Ἄγγλία νά βλέπη μετ' ἀδιαφορίας. Ὁ βασιλεὺς ἐπιθυμεῖ νά ἐνεργήσῃ ὁ πρέσβυς τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας εἰς τὴν Πύλην ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, νά ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων, τὰς ὁποίας ἔδωσεν ή Πύλη περὶ τούτου πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων καὶ νά τῆς ὑποδείξῃ **ὅτι, ἂν ἀρνηθῇ νά ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀξιώσεις αὐτάς, δὲν δύναται πλέον νά διατηρῇ μετ' αὐτῆς φιλικὰς σχέσεις.**

(Κόκκινος, Ἑλληνική Ἐπανάστασις, 6, 68-69)

2

Σχόλια τοῦ βρετανοῦ πρεσβευτῆ στήν Κων/λη γιά τή μεταστροφή τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας του στίς ἀρχές τοῦ 1823

«ή Ἄγγλία βλέπει τό ἀνατολικὸν ζήτημα ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς πλευρᾶς, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐκεῖνος κατόπιν ἐπιπόνων προσπαθειῶν εἶχε κατορθώσει ν' ἀπομακρύνῃ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον». Εἰς ἐκμυστήρευσίν του δέ πρὸς τὸν αὐστριακὸν ἐπιτετραμμένον Ὅττενφελδς εἶπεν ὅτι ή ἀγγλική πολιτικὴ μετεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ὅτι αὐτὸ θά τὸν ἠνάγκαζε νά ἐγκαταλείψῃ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν θέσιν του.

(Κόκκινος, δ.π., 69)

3

Ὁδηγίος τοῦ George Canning πρὸς τὸ βρετανὸ ἄρμοστή τῶν Ἰονίων Νήσων

«Η ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὤφειλε νά θεωρήσῃ τοὺς ἐξοπλισαντας τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων ἢ ὡς πειρατὰς ἢ ὡς ἐμπολέμους. Καὶ ἐπειδὴ ὀλόκληρον ἔθνος, ἐξανιστάμενον κατὰ τῆς Ἀρχῆς του, δὲν ἠμπορεῖ νά θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, ἀνάγκη πᾶσα νά θεωρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον, ἐφ' ὅσον φυλάττει τοὺς κανόνας, καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει παραδεδεγμένων ὄρων».

(Κόκκινος, δ.π. 70)

5. Η εξωτερική διπλωματία κατά τό 1824

Η Άγγλορωσική αντίθεση πάνω στο ζήτημα τής Έλλ. Έπανάστασης

Έκτιμήσεις καί ενέργειες του Μέττερνιχ

Ο Μέττερνιχ είχε χάσει πιά τή συνεργασία τής Άγγλίας, πού του είχε παράσχει ο Κάστλερυγ, καί έβλεπε τήν άγγλική έπιρροή νά άπλώνεται στή Γαλλία καί τήν Πρωσσία. Γι' αυτό θεωρούσε έπιτακτική ανάγκη νά κρατήσει κάτω από τήν αυστριακή έπιρροή τό τσάρο Άλέξανδρο. Τό πρώτο μέλημά του ήταν νά εξομαλύνει τή ρωσοτουρκική διαφορά.

Τό πράγμα όμως δέν ήταν ευκολο. Πρώτο, γιατί ο Πρεσβευτής τής Άγγλίας στήν Πύλη Στράγκφορντ πολιτευόταν σύμφωνα μέ τς οδηγίες του Κάνιγκ, όποτε ο Μέττερνιχ έχανε τό κύρος πού είχε στήν Πύλη, καί δεύτερο γιατί ή Πύλη πληροφορήθηκε τς ενέργειες τής Άγγλίας, ιδιαίτερα πάνω στο θέμα τής εϋνοιας πού έδειξε ή άγγλική Κυβέρνηση για τήν έλληνική ναυτιλία, τήν ελευθερη εισαγωγή όπλων καί πολεμοφοδίων από τή Μάλτα, τήν Κέρκυρα καί από τό ίδιο τό Λονδίνο. 'Ο Ρείζ έφέντης, ο τουρκος 'Υπουργός 'Εξωτερικών, διαμαρτυρήθηκε έντονα γι' αυτό. Στράφηκε μάλιστα καί εναντίον τής Ρωσίας, επειδή ή μεταφορά του ρωσικού σταριου γινόταν από έλληνικά καράβια μέ ρωσική σημαία'. "Έτσι ή προσπάθεια του Μέττερνιχ νά κερδίσει τήν εϋγνωμοσύνη του τσάρου παρεμβαίνοντας στή ρωσοτουρκική διένεξη γινόταν δυσκολότερη.

Στό μεταξύ έμεναν δύο ζητήματα έκκρεμή: τό ένα ήταν ή άποχώρηση του τουρκικού στρατου από τς 'Ηγεμονίες καί τό άλλο ή ειρήνευση στήν 'Ελλάδα μέ ενέργειες τής ίδιας τής Τουρκίας.

Άλλά αυτό τό δεύτερο ζήτημα περιπλεκόταν περισσότερο ύστερα από τς συνεχεις άποτυχίες του τουρκικού στρατου νά καταπνίξει τήν 'Ελληνική Έπανάσταση μέ τά όπλα.

Στήν Πετρούπολη γίνονταν πολλές μεταβολές στίς διπλωματικές υπηρεσίες καί ο αυτοκράτορας τής Ρωσίας δεχόταν τς επιδράσεις τής πολιτικής του Γεωργίου Κάνιγκ.

Ο Μέττερνιχ βλέποντας ότι ο κύριος αντίπαλός του δέν ήταν άλλος από τον άγγλο 'Υπουργό 'Εξωτερικών, πού ή έπιρροή του μεγάλωνε πάνω στο Τσάρο Άλέξανδρο, σκέφτηκε νά προπαρασκευάσει μιά συνάντηση των αυτοκρατόρων Ρωσίας καί Αυστρίας για τήν άρση των δυσχερειών στίς σχέσεις Ρωσίας-Τουρκίας. Η συνάντηση έγινε στο Τσέρνοβιτς. Πόσο μεγάλη σημασία δινόταν σ' αυτό φαίνεται από τους λόγους του Γκέντς, βοηθού 'Υπουργού του Μέττερνιχ².

Στή συνάντηση αυτή κλήθηκε καί ή Άγγλία, αλλά ο Κάνιγκ απαγόρευσε στο Στράγκφορντ νά πάει στο Τσέρνοβιτς. 'Ο Άλέξανδρος μαζί μέ τον ύπουργό των εξωτερικών Νέσσελροντ έκανε αντιφατικές δηλώσεις: από τή μιά ειπε ότι ήταν έτοιμος νά επαναλάβει τς διπλωματικές σχέσεις μέ τήν Τουρκία καί οι "Έλληνες ήταν άνάξιοι για τή συμπάθειά

του κι από την άλλη έκρινε ότι η ελληνική υπόθεση, δηλαδή η ειρήνευση, έπρεπε να γίνει άντικείμενο «εύρωπαϊκής μέριμνας».³ Σ' αυτή τή δήλωση φαινόταν ή επίδραση του Κάνιγκ.

Ένέργειες καί προτάσεις τής Ρωσίας

Ο Νέσσελροντ ρώτησε τό Μέττερνιχ άν θά άνεχόταν μιά Έπαναστατική Κυβέρνηση στήν Έλλάδα, στήν περίπτωση πού οί "Έλληνες θ' απόκρουαν τή μεσολάβηση τών συμμάχων γιά ειρήνευση. Ο Μέττερνιχ απόφυγε νά άπαντήσει καί τό μόνο πού είπε ήταν ότι «ή φυσική τιμωρία τών Έλλήνων θά ήταν νά τούς αφήσουν στά χτυπήματα τών Τούρκων».

Απ' όλα αυτά φαίνεται ότι ή σκέψη τών Ρώσων διπλωματών ήταν νά θέσουν τό Έλληνικό Ζήτημα, μέ πρώτη ενέργεια τή μεσολάβηση μεταξύ Έλλήνων καί Τούρκων, ώστε νά προληφθούν νέες πρωτοβουλίες του Κάνιγκ, πού μείωναν ήθικά τή θέση τής Ρωσίας άπέναντι τών Έλλήνων, οί όποίοι προστατεύονταν άπροκάλυπτα πιά από τήν άγγλική πολιτική.

Μέ τό πνεύμα αυτό πάρθηκαν άποφάσεις. Η ούσία πάντως ήταν ότι μεταξύ τών συμμάχων είχε τεθεί πιά Έλληνικό Ζήτημα.

Λίγο ύστερα από τή σύσκεψη του Τσέρνοβιτς ό Τσάρος προσκάλεσε όλες τές δυνάμεις σέ σύσκεψη στή Πετρούπολη.

Στίς 9 Ιανουαρίου 1824 ή Ρωσία μέ έκτακτο άπεσταλμένο στήν Κων/πολη, ύπέβαλε ένα σχέδιο, πού έμεινε γνωστό ως σχέδιο «τών τριών τμημάτων». Ταυτόχρονα τό υπόμνημα⁴ αυτό επιδόθηκε καί στά λοιπά άνακτοβούλια τής Εύρώπης, μέ τά όποια συνεργαζόταν γιά τή ρύθμιση τών ζητημάτων τής Εύρώπης, στά πλαίσια τής Έιερής Συμμαχίας έναντίον τών Έλλήνων αλλά διπλωματικά ύπέρ τους.

Η Ρωσία μ' αυτό τό υπόμνημα καλούσε τούς «συμμάχους» της νά επέμβουν όλοι μαζί, όπως καί στό παρελθόν. Στήν περίπτωση όμως τής Έλλάδας νά επέμβουν όχι ένοπλα αλλά επικυρώνοντας τήν Έπανάσταση, μέ σκοπό νά κατασιγάσουν τό γενικό έπαναστατικό κλίμα. Μ' αυτό τον τρόπο θά άπόφειγαν τήν κατηγορία ότι συνέβαλαν στήν ύποταγή ενός χριστιανικού λαού σ' ένα βάρβαρο άπιστο ζυγό. Πρότεine ακόμη, έπειδή ό Σουλτάνος δέ θά δεχόταν ποτέ νά άναγνωρίσει άπόλυτη πολιτική άνεξαρτησία στους "Έλληνες, κι οί "Έλληνες πάλι δέ θά δέχονταν τον τουρκικό ζυγό, νά ίδρυθούν τρεις ήγεμονίες (πριγκηπάτα), κατά τό υπόδειγμα τών παραδουναβίων ήγεμονιών: ή μία νά περιλαμβάνει τήν άνατολική Έλλάδα (Θεσσαλία, Βοιωτία, Άττική), ή δεύτερη τήν Ήπειρο καί Αίτωλοακαρνανία καί ή τρίτη τήν Πελοπόννησο καί τήν Κρήτη.

Η Πύλη θά διατηρούσε τήν επικυριαρχία της, θά εισέπραττε έναν έτήσιο φόρο καί θά κρατούσε φρουρές, μέ στενά τοπικά δικαιώματα.

Τέλειωνε μέ τήν παρατήρηση ότι δέ θά μπορούσαν νά άναγνωρίσουν άπόλυτη άνεξαρτησία στους "Έλληνες, γιατί κάτι τέτοιο θά ήταν

παρέκκλιση από τις αρχές της συμμαχίας.

Τό σχέδιο αυτό έγινε ανεπιφύλακτα δεκτό κατ' αρχήν από τήν Γαλλία καί τήν Πρωσσία. Ἡ Αὐστρία τό ἀποδέχτηκε, ἀλλά ἐπιφυλάχτηκε νά τό μελετήσει καλύτερα. Ἡ Ἀγγλία φάνηκε διστακτική κι ὁ Κάνιγκ πληροφορήσε τούς Ρώσους ὅτι θά συμμετεῖχε στή συζήτηση τοῦ σχεδίου, ἂν ἡ Ρωσία ἔστολνε πρεσβευτή στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἐπιφυλάξεις, ἐκτιμήσεις, προσδοκίες τῆς βρετανικῆς διπλωματίας

Στό μεταξύ ἀναπτύχθηκε ἔντονη διπλωματική δραστηριότητα, τόσο στήν Κωνσταντινούπολη ὅσο καί στήν Πετρούπολη.

Παρουσιάστηκαν πολλές ἀντιθέσεις· ἡ Ἀγγλία μέ τόν Κάνιγκ ἔκανε νέους ἐλιγμούς. Ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Ρωσίας, πού κατάλαβε ὅτι ἕνα συνέδριο χωρίς τή συμμετοχή τῆς Ἀγγλίας θά ἦταν ἄσκοπο, ἀνέβαλε τό συνέδριο γι' ἀργότερα. Ἡ παρελκυστική πολιτική τῆς Ἀγγλίας πάλι εἶχε σκοπό νά ἀφίσει τό Μέττερνιχ νά φθειρῆται σέ προστριβές μέ τό Ρῶσο Αὐτοκράτορα καί τούς Ὑπουργούς του καί ταυτόχρονα περίμενε καί ὑπολόγιζε τήν ἀντίδραση τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἕλληνες, σύμφωνα μέ τίς πληροφορίες πού εἶχε ὁ Κάνιγκ, εἶχαν ἀπογοητευθεῖ τόσο ἀπό τή ρωσική στάση στή Βερόνα ὅσο κι ἀπό τό ρωσικό σχέδιο τῶν «τριῶν τμημάτων». Κατά συνέπεια, μιά ἑλληνική προσπάθεια γιά προσέγγιση στήν Ἀγγλία ἦταν ζήτημα χρόνου. Καί πράγματι στίς 4 Νοεμβρίου 1824 ὁ Κάνιγκ ἔλαβε μέ ἱκανοποίηση τήν ἑλληνική ἐπιστολή καταγγελίας τοῦ ρωσικοῦ σχεδίου. Τοῦτο εἶχε γίνει γνωστό στούς Ἕλληνες ἀπό μιά δημοσίευση πού ἔγινε στό Παρίσι στίς 31 Μαΐου 1824.

Ἡ τότε Ἑλληνική Κυβέρνηση ἀποφάσισε νά διαμαρτυρηθεῖ ἐπίσημα καί ἐπικαλέστηκε γι' αὐτό τή συνδρομή τῆς Ἀγγλίας, τῆς μόνης δύναμης, πού, κατά τήν ἐκτίμηση τῶν Ἑλλήνων, μπορούσε νά ἀντιταχθεῖ στό ρωσικό σχέδιο.

Ὁ Κάνιγκ ἀπάντησε (1 Δεκεμβρίου), ἀλλά ἡ ἀπόκρισή του ὑπῆρξε ἐπιφυλακτική καί γι' αὐτό ἀπογοήτευσε τούς Ἕλληνες⁵.

Τό μόνο σημαντικό στοιχεῖο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Κάνιγκ ἦταν ὅτι εἶχε ἀπαντήσει. Ὁ Κάνιγκ δέ βιαζόταν νά συνδιαλεχτεῖ μέ τόν Ἀλέξανδρο γιά τό ρωσικό σχέδιο καί, γιά νά κερδίσει χρόνο, ἄλλαξε τούς πρεσβευτές του τόσο στήν Πετρούπολη ὅσο καί στήν Κων/πολη. Στήν Πύλη ἔστειλε τόν ἐξάδελφό του Στράτφορντ Κάνιγκ ὡς πρεσβευτή, ὁ ὁποῖος ὑπέβαλε ἕνα ὑπόμνημα⁶ γιά τή μελλοντική στάση τῆς Ἀγγλίας στό Ἑλληνικό ζήτημα.

Καμμία πρόοδος δέν ἔγινε οὔτε τό 1824 στό διπλωματικό τομέα καί οἱ Ἕλληνες συνέχιζαν τόν ἀγώνα μέ ἐντεινόμενη ἀγωνία γιά τήν ἔκβασή του.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Διαμαρτυρία του Ύπουργού Έξωτερικῶν τῆς Τουρκίας (Ρεϊζ Έφένδη)

Ἡ Πύλη ἤρνεито τὴν ἄδειαν τῆς εἰσόδου εἰς τὰ στενά καὶ διάπλου εἰς τὸν Εὐξείνου εἰς πλοῖα ἑλληνικά ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν σύμφωνα πρὸς τὴν συνθήκην τοῦ Κουτσούκ Καϊναρτζή, καὶ τὰ ὁποῖα σκοπὸν εἶχαν τὴν μεταφορὰν καὶ τὸ ἐμπόριον ρωσικοῦ σίτου. Πολλὰ ἐκ τῶν πλοίων αὐτῶν ποῦ εἶχαν εἰσῶσει εἰς τὸν Βόσπορον εἶχαν ρυμουλκηθεῖ εἰς τὸν τουρκικὸν ναῦσταθμον, ὁ δὲ ρεϊζ ἔφένδης ἀπαντοῦσεν εἰς τοὺς διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν τοὺς ζητοῦντας τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν πλοίων.

«— Θέλουν νὰ μᾶς καταστήσουν παίγνια τοῦ κόσμου: Πρέπει λοιπὸν οἱ ἀντάρται νὰ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐμπορεύωνται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας μὲ πλαστά ἔγγραφα, ἐνῶ οἱ πλοίαρχοί μας μένουν μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια»;

(Δ. Κόκκινου, «Ἑλλ. Ἐπανάσταση» τομ. 6ος σ. 72)

2

Λόγοι τοῦ Γκέντς (Βοηθὸς Ύπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας)

Ἡ σημασία ποῦ ἀπεδίδετο εἰς τὴν συνάντησιν αὐτὴν ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς καταφαίνεται ἀπὸ τὰ γραφέντα τότε ὑπὸ τοῦ Γκέντς.

«Πρόκειται ὄχι μόνον περὶ ὑπάρξεως ἢ μὴ ὑπάρξεως τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ ἀποσυνθέσεως ὀλοκλήρου τοῦ ἰσχύοντος πολιτικοῦ συστήματος».

(Δ. Κόκκινου, «Ἑλλην. Ἐπανάσταση» Τομ. 6ος σ. 72)

3

Δήλωση τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου

Ἐδηλώθη δὲ ἐκεῖ κατηγορηματικῶς ὅτι «ἂν ποτέ ἡ συμμαχία νομίση ὅτι ἐπὶ ἤλθεν ἡ στιγμή τῆς ἀποπομπῆς τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης, ἡ Α.Μ. ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας εἶναι πρόθυμος νὰ συμπράξῃ εἰς τοῦτο, ἀλλὰ οὐδέποτε θὰ προσβάλλῃ μόνος τοὺς Τούρκους».

(Δ. Κόκκινου, «Ἑλλ. Ἐπανάσταση» Τομ. 6ος σ. 74)

4

Ύπόμνημα (memorandum) «Τῶν Τριῶν Τμημάτων» τῆς Ρωσίας

Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην ταραχῶν, αἰτίνας τόσοσ ἐπικινδύνως προώδευσαν, ὁ αὐτοκράτωρ φρονεῖ ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα καὶ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ παῦσις τῶν ταραχῶν αὐτῆς εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν βλάπτεται καιρίως τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐμπόριον τῆς Ρωσσίας καὶ παραλύεται ἡ βιομηχανία μεγάλου μέρους τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ρωσικοῦ κράτους.

Χάρις εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ λόρδου Στράγκφορδ ἡ Πύλη παρεδέχθη τὰ αἰτήματα τῆς Ρωσσίας, καὶ ἐπὶ τῇ παραδοχῇ αὐτῶν ἔστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Μιντσιάκι. "Ἄν δὲν ἔστειλε πρέσβυν, εἶχε λόγους ἰσχυροῦς. Τὴν παρουσίαν τοῦ πρέσβευς θὰ ἐξελάμβαναν οἱ Τούρκοι θρίαμβον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. "Ἄν ἐνικοῦσαν οἱ Ἕλληνες, ἡ Πύλη θὰ ὑπωπτεῦετο τὸν πρέσβυν, θὰ ὑπέθετε σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας, καὶ ἡ θέσις τοῦ θὰ ὠμοίαζε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀξιοκατακρίτου κινήματος τοῦ πρίγκηπος Ὑψηλάντου θέσιν τοῦ βαρῶνου Στρογγάνωφ ἀναγκασθέντος νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ

της Κωνσταντινουπόλεως, διότι δέν εισηκούσθησαν οι λόγοι του. "Αν δ' ἐξ-
έναντίας ἐνικοῦσαν οι Τούρκοι, πῶς ἡδύνατο ὁ πρέσβυς τῆς Ρωσσίας νά μένη
θεατῆς τῶν ἀναποφεύκτων κακουρηγμάτων βαρβάρου λαοῦ; Θά ἔδιδεν ἡ
παρουσία του ἀφορμὴν εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς σκοπεύον-
τος νά θέσῃ τούς "Ελληνας ὑπὸ ἐξουσίαν ἀναρχικὴν καὶ βάρβαρον, καὶ ὡς
θεωροῦντος ἐξίσου τούς Μωαμεθανούς καὶ τούς Χριστιανούς. Ἐναγκαῖον εἶναι
πρὸς τούτοις νά φροντίσωσιν αἱ καταπαύσασαι τὰς ταραχὰς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς
Ἰσπανίας Δυνάμεις ἵνα μὴ ὑποστηρίζεται ὁ ἑλληνικός ἀγὼν ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν
ταραχοποιῶν τῶν τόπων, ὅπου ἐπανῆλθεν ἡ εὐταξία, διὰ μόννης δέ τῆς ἐτοιμοῦ
συμπράξεως τῶν συμμάχων εἶναι δυνατόν νά προληφθῶσι νέα δυστυχήματα, καὶ
νά παύσῃ ἡ δι' ὄλης τριετίας ἐπικρατήσασα αἱματοχυσία. Καθ' ὅλας τὰς εἰκασίας
καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δέν θά παύσῃ τὸν ἀγῶνα. Ἡ Πύλη
ἀλαζονευομένη διὰ τὰς ἄλλοτε νίκας τῆς θέλει νά ἐπανορθώσῃ τὴν πεσοῦσαν
ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν "Ελλήνων ἐξουσίαν τῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄκρων εὐρίσκειται
ἡ λύσις τοῦ προβλήματος. Ἡ αὐλή τῆς Ρωσσίας προβάλλει ὡς μέσον ὄρον τὸν
ἀκόλουθον τρόπον τῆς εἰρηνεύσεως παρέχοντα τῇ μέν τὰς ἀναγκαῖας ἐγγυή-
σεις, τῇ δέ ὠφελείας πραγματικὰς ἀντὶ κυριαρχίας σαλευούσης. Φρονεῖ λοιπὸν
ὅτι κατὰ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ κράτους συμφέρεει νά συστηθῶσι
τρεῖς ὑποτελεῖς τῆ Πύλης ἡγεμονία ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος; Ἡ Μὲν ἐκ
Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ὅ ἐστι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ
Ἠπειροῦ καὶ Ἀκαρνανίας, ὅ ἐστι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἄλλοτε ἐνετικῆς
παραλίας, ἐξαιρουμένου τοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Αὐστρίας μέρους, ἡ δὲ ἐκ
Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ὅ ἐστιν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, αἱ δὲ νῆσοι νά
διοικῶνται δημογεροντικῶς, καθὼς καὶ μέχρι τοῦδε. Ἐν ἔτει 1465 οἱ Τούρκοι,
κυριεύσαντες τὴν Βλαχίαν, τὴν κατέστησαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν των,
καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον τουρκικῶν στρατευμάτων. Ἐν ἔτει 1536 Σουλεῆ-
μάνης ὁ Α', νικήσας τούς Μολδαυούς, τοῖς ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια. Τὰ
προνόμια ταῦτα ἐτροποποιήθησαν, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἠυξήθησαν καὶ ἐτέθη-
σαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ρωσσίας. Ἐν ἔτει 1774 Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἠθέλησε νά
καταστήσῃ τὴν Πελοπόννησον ἡγεμονίαν. Ἀπέθανε κατὰ δυστυχίαν τὸ αὐτὸ
ἔτος, καὶ τὸ σχέδιόν του δέν ἐπραγματοποιήθη. Ἰσως ἀντεῖπουν αἱ Δυνάμεις ὅτι
ἡ Πύλη ἐδείχθη πάντοτε ἐναντία πρὸς πᾶσαν ξένην μεσολάβησιν, ἐπὶ τῶν
τελευταίων διαπραγματεύσεων, ἀλλὰ, κατὰ τὰ χρονικά τῶν παρελθόντων καιρῶν,
ἐδέχθη ἄλλοτε τὴν ξένην μεσολάβησιν καὶ ἐν ἔτει 1774 ἐπὶ τῆς εἰρήνης τοῦ
Καίναρτου, καὶ ἐν ἔτει 1779 καὶ 1802. Φρονεῖ δὲ ἡ Ρωσσία ὅτι καὶ αἱ ἐπίδες τῶν
Ἑλλήνων περιορίζονται εὐλόγως ἐντὸς τούτων τῶν ὄρων, διότι ὑπ' αὐτοὺς
ἐλεύθεροι θά εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐλεύθερον διόλου καὶ τὸ ἐμπόριόν των ὑπὸ τὴν
ἐθνικὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων, ὅστις θά ἐδρεύῃ καὶ εἰς τὸ
ἐξῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, θ' ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ τινα τρόπον τὸ ἔθνος.
Φρουραὶ τουρκικαὶ θά κἀθνηται μόνον ἐντὸς τινων φρουρῶν ἐν ὠρισμένῃ
περιφερείᾳ ἄλλ' οὔτε πασᾶς οὔτε διοικητῆς Τούρκος θά στέλλεται. Πᾶσα δὲ
ἡγεμονία θά διδῇ φόρον ἀνάλογον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασίν τῆς καὶ τούς πόρους τῆς.
Δευτέρα δὲ σύσκεψις τῶν Δυνάμεων θά κανονίσῃ τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ διοργανι-
σμοῦ τῶν ἡγεμονίων. Ἀληθῆ ὠφέλειαν παρέχει ὁ συμβιβασμός οὗτος. Ἡ ἐπὶ τοῦ
δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δέν θά εἶναι πιθανῶς εὐτυχεστέρα τῶν παρελθου-
σῶν, ἐνῶ ὁ προβαλλόμενος συμβιβασμός ἀσφαλίζει τὴν εἰρήνην, τὴν ἡσυχίαν καὶ
τὰ τακτικὰ εἰσοδήματα τῆς Πύλης διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τῶν διαφόρων
ἡγεμονίων. Μέχρι τῆς σήμερον οἱ ἀπειθεῖς πασάδες ἐτάρατταν ἀδιακόπως τὴν
ἡσυχίαν τῆς Πύλης, καὶ ἰδιοποιοῦντο τὰ συναζόμενα πλοῦτη. Αἱ ἀνταρσίαι αὐταὶ

καί αἱ παρεισπράξεις τῶν ἀπλήστων καί φιλάρχων πασάδων θά παύσουν.

Μωάμεθ ὁ Β' ἀνέδειξε τάς νήσους ἀπλῶς ὑποφόρους. Τό σχέδιον τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον τῆς παραδοχῆς τῶν συμμάχων, καθ' ὅσον ἐγγυώμενον τήν λύτρωσιν τῶν Ἑλλήνων ἐμμένει ἐντός τῶν ὄρων τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων, καί δέν φαίνεται ἐνισχύον τάς περί πλήρους ἀνεξαρτησίας ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων.

Προβάλλει λοιπόν ἡ Ρωσσία: Α'. Νά παραδεχθῶσιν αἱ Δυνάμεις τά ἐν τῷ ὑπονήματι τούτῳ ἐνδιαλαμβανόμενα. Β'. Νά δοθῶσι ἀνάλογοι ὁδηγίαί τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις των. Γ'. Νά δοθῆ αὐτοῖς ἡ περί τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ὄρων ἀπαιτούμενη ἐξουσία. Δ'. Νά κοινοποιήσωσιν ἐκ συμφώνου τῷ σουλτάνῳ ἀλληλοδιαδόχως ὄλους τοὺς περί εἰρηνεύσεως τοῦ σχεδίου τούτου ὄρους. Ε'. Νά εἰδοποιήσωσιν αἱ αὐλαί τοὺς ἀντιπροσώπους των ὅτι περί πολλοῦ ποιοῦνται τήν παρά τοῦ σουλτάνου παραδοχὴν τῆς μεσολαβήσεως τῶν αὐλῶν. ΣΤ'. Νά παραστήσωσι τῷ σουλτάνῳ ὅτι ἡ σύστασις τριῶν ἡγεμονιῶν διαιρεῖ τάς Δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καί ἐπειδὴ θ' ἀνατεθῆ εἰς αὐτόν ὁ διορισμός τῶν ἡγεμόνων θ' ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτόν αἱ ἐπισημότεραι οἰκογένειαι τῶν Ἑλλήνων».

(Δ. Κόκκινου, «Ἑλλ. Ἐπανάστασις Τομ. 9ος, σ 449-451)

5

Ἀπάντησις τοῦ Κάνιγκ (Ἀπόσπασμα) πρὸς τὴν Προσωρινὴ Ἑλλ. Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις, γιὰ τὴν καταγγελίαν τοῦ Ρωσικοῦ Σχεδίου

«Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἄς εἶναι βεβαία ὅτι ἡ ἀγγλικὴ θά διατηρήσῃ καί εἰς τὸ ἔξῃς τὴν αὐτὴν οὐδετερότητα, καί δέν θά ἀποπειραθῆ νά βιάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ λόγῳ εἰρηνοποιήσεως εἰς παραδοχὴν σχεδίου συμβιβασμοῦ παρά τάς εὐχάς των, ἂν ποτὲ γενῆ λόγος περί τοιοῦτου. Ἄλλ' ἂν οἱ Ἕλληνες, ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ μετὰ ταῦτα, νομίσωσι πρέπον νά ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν μας, τὴν προσφέρομεν τῷ Σουλτάνῳ καί ἂν τὴν δεχθῆ οὐδέν θά παραμελήσωμεν, εἰς καρποφορίαν τῆς διὰ τῆς συνεργείας καί τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὧν ἡ συνδρομὴ καί τὸν συμβιβασμόν θά εὐκολύνῃ καί τὴν διατήρησιν αὐτοῦ θά ἀσφαλίσῃ».

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ Τ. ΙΒ' σελ. 372)

6

Ἐπόμνημα (Memorandum) τῆς Ἀγγλίας γραμμένο ἀπὸ τὸ Στράτφορντ Κάνιγκ

«Λαμβάνεται σά δεδομένο ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις θά χαιρετοῦσε μέ ἰκανοποίησιν τὴν πλήρην ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἂν αὐτὴ ἐπιτυγχάνοταν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνας, σάν τὴν καλλίτερη λύσις τῶν δυσκολιῶν πού σχετίζονται μέ τὴν παρούσα ρήξη μεταξὺ αὐτῆς τῆς χώρας καί τῆς Πύλης. Ἀλλὰ ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα καί μιὰ φυσικὴ συμπάθεια μεταξὺ ἐνός λαοῦ πού ἔχει τὴν ἐλευθερίαν του καί ἐνός ἄλλου πού ἀγωνίζεται νά τὴν ἀποκτήσῃ δέν πρέπει νά ἀφεθοῦν νά δράσουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἄλλους συλλογισμούς... Στὶς συνδιασκέψεις τῆς Πετροουπόλεως δέν εἶναι δυνατόν νά γίνῃ λόγος γιὰ ἀπόλυτη ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνο γιὰ εἰρήνευσή της, μέ ὄρους πού ἀπ' τὴν μιὰ μεριά νά εἶναι σύμφωνοι μέ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πύλης καί ἀπὸ τὴν ἄλλη νά ἐξασφαλίζουσι τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τὴν βίαν καί τὴν κακοδιοίκησιν τῶν πρώην κυριῶν τους. Ὅπως δέν μπορούμε νά ἀπαιτήσωμε ἀπὸ τὸ Σουλτάνο νά ἐγκαταλείψῃ ὅλην του τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἔτσι δέν μπορούμε νά

ζητήσουμε και στους "Ελληνες να ξαναζήσουν κάτω απ' τήν εξουσία του Σουλτάνου. 'Αλλά θά ήταν μοιραίο τό λάθος νά υποθέσουμε, ενώ έχουμε άποφασίσει νά μήν φθάσουμε σέ έχθροπραξίες, ότι όποιαδήποτε έκκληση, καθόλου άποδεκτή από τούς "Ελληνες, μπορεί νά επιβληθεί μέ επιτυχία στήν Πύλη μέ άλλο τρόπο παρά έναν ούσιαστικό έξαναγκασμό.. Οί πρέσβεις τών πέντε Συμμάχων Δυνάμεων θά έπρεπε νά διακοινώσουν στήν Πύλη, μέ περίπου ίδιους όρους άλλα χωριστά, τίς κοινές άπόψεις τών χρώων τους σχετικά μέ τήν ειρήνευση τής 'Ελλάδας, ενώ ό Ρώσος πρέσβυς θά μπορούσε καί χωριστά νά επέμβει στό ίδιο πνεύμα, μέ βάση τίς υπάρχουσες συνθήκες μεταξύ τής αύλης του καί τής τουρκικής Κυβερνήσεως. Μία κοινή διακοίνωση, βασισμένη σέ γενικές άρχές καί έκφρασμένη σέ πιό επίσημο τόνο, μπορεί νά κρατηθεί σέ έφεδρεία, άν ή Πύλη επιμείνει μέ πείσμα νά άπορρίπτει τίς προτάσεις τών Συμμάχων. Τελικά θά άξιζε νά έξετάσουμε άν τό σημαντικό μέτρο τής διακοπής όλων τών φιλικών σχέσεων μέ τό Τουρκικό μέρος τών κτήσεων τής Πύλης δέ θά έπρεπε, στήν ανάγκη, νά χρησιμοποιηθεί. "Αν οί "Ελληνες επέμεναν νά άπορρίπτουν τίς προτάσεις τών Συμμάχων, άφού ή Πύλη τίς είχε άποδεχθεί, θά έπρεπε νά τούς πληροφορήσουμε, ότι δέν έχουν τίποτε τό εύνοϊκότερο νά περιμένουν από Εύρωπαϊκή μεσολάβηση καί ότι στό μέλλον δέ θά έχουν άλλη ύποστήριξη από όποιαδήποτε Χριστιανική Δύναμη παρά αύτήν πού προέρχεται από τήν άυστηρή έπιβολή τών νόμων τής ουδετερότητας... Πάντως, δέ θά είναι εύκολο, παρ' ότι επιθυμητό, νά φτάσουμε σέ άπόφαση σχετικά μέ τόν αριθμό τών νησιών καί τήν έκταση τής χώρας πού θά περιληφθεί στά όρια τής 'Ελλάδας. Είναι σημαντικό οί "Ελληνες τής κυρίως 'Ελλάδας νά άποκτήσουν, άν γίνεται, καλά φυσικά σύνορα πού νά τούς χωρίζουν από τούς Τούρκους γείτονές τους. Γενικά, στρατιωτική κατοχή ή μεγάλη ύπεροχή πληθυσμού είναι δύο άρχές πού ίσως προσφέρονται για τό διακανονισμό τής έκτασης του έδάφους τους».

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ, τομ. ΙΒ' σ. 372-73)

6. 'Η δημιουργία τών πρώτων 'Ελληνικών κομμάτων μέ ξενικό όνομα ως διαφόρων παραγόντων έσωτερικής καί έξωτερικής πολιτικής

'Η διαφορετική καί σέ πολλά σημεία συγκρουόμενη πολιτική τών Τριών Δυνάμεων, τής 'Αγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσίας, πάνω στό 'Ελληνικό Ζήτημα, έπηρέαζε όχι μόνο τόν επαναστατικό άγώνα αλλά καί τήν πολιτική σκέψη τών 'Ελλήνων. Γιατί, καθώς ή 'Επανάσταση περνούσε δύσκολες στιγμές ύστερα από τή σύμπραξη του Μεχμέτ 'Αλή τής Αιγύπτου μέ τό Σουλτάνο καί τήν άποβίβαση στό Μοριά τών στρατιωτικών δυνάμεων του 'Ιμπραήμ, οί "Ελληνες στρέφονται περισσότερο στίς ξένες Δυνάμεις, οί όποιες ανάλογα μέ τόν τρόπο καί τή στάση τους άποκτοϋν φίλους, όπαδούς ή έχθρούς στήν 'Ελλάδα.

"Ετσι δημιουργούνται τρία κόμματα: τό αγγλικό, τό γαλλικό καί τό ρωσικό, πού οί ρίζες τους πρέπει νά αναζητηθούν στήν περίοδο αύτή, δηλαδή μεταξύ 1825-1826. Τά κόμματα αύτά θά δεσπόζουν στον

πολιτικό βίο της 'Ελλάδας από τὰ πρώτα βήματα τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου (κι ὡς τόν *Κριμαϊκό πόλεμο 1853-56*) καί θά ἐπηρεάζουν τήν ἐξωτερική πολιτική τοῦ νέου κράτους.

Γαλλικό Κόμμα

Οἱ περιστάσεις, μέσα στίς ὁποῖες ἰδρύθηκαν τὰ τρία αὐτά κόμματα εἶναι οἱ ἀκόλουθες. Ἡ πολιτική θέση τῆς Γαλλίας στήν Εὐρώπη εἶχε δευτερεύουσα σημασία καί ἡ κύρια ἐπιδίωξή της ἦταν νά περιορίσει τίς ἀγγλικές καί ρωσικές δραστηριότητες. Γιά νά πετύχει τό σκοπό της εὐνόησε διπλωματικά τό Μεχμέτ Ἄλή τῆς Αἰγύπτου, πού τότε ἔγινε θανάσιμος ἐχθρός τῆς 'Ελλάδας, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά ἄρχισε νά βλέπει μέ προοδευτικά μεγαλύτερη συμπάθεια τίς προσπάθειες τῶν 'Ελλήνων νά κερδίσουν τήν ἀνεξαρτησία τους. Ἡ ἀντιφατική αὐτή γαλλική πολιτική φαίνεται καθαρά ἀπό τὰ λόγια τοῦ Γάλλου φιλέλληνα στρατηγοῦ Σεμπασιάνη, μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ὁ ὁποῖος ἐπέκρινε τό γάλλο πρωθυπουργό Βιλλέλ (*VILLELE*) σέ συνεδρίαση τῆς Γαλλικῆς Βουλῆς γιά τήν ἐξωτερική πολιτική του¹.

Παρ' ὅλα αὐτά ὑπῆρχαν στήν Ἑλλάδα ὁπαδοί τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν σάν κύριο σκοπό νά φέρουν (στήν Ἑλλάδα) τό πολίτευμα τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας καί νά ἀνεβάσουν στόν ἑλληνικό θρόνο τό δευτερότοκο γιό τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης Νεμούρ (*NEMOURS*). Οἱ ἀδελφοί Γεώργιος καί Σπυρίδων Βιτάλης ἀπό τή Ζάκυνθο εἶχαν ἀπό τό 1823 ἔλθει σέ ἐπαφή μέ τό Δούκα τῆς Ὁρλεάνης καί στή συνέχεια ἔγιναν δεκτοί ἀπό τό γάλλο πρωθυπουργό Βιλλέλ, πού τούς ἐνθάρρυνε καί ὑποσχέθηκε μυστική οικονομική βοήθεια. Τό Μάιο τοῦ 1825 ὁ ὑποκόμης Ρουμινύ (*RUMIGNY*), ὑπασιπιστής τοῦ Δούκα τῆς Ὁρλεάνης, ἐπανέλαβε τήν παραπάνω πρόταση στόν Ἰωάννη Κωλέττη, μέλος τοῦ ἐκτελεστικοῦ σώματος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδας καί ζητοῦσε τή συνδρομή του γιά τήν εὐδόωση τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Ὁ Κωλέτης δέχτηκε τήν πρόταση τοῦ Rumigny καί, καθῶς ἦταν πάντα ἐπηρεασμένος ἀπό τό «γαλλικισμό» — κατά τό χαρακτηρισμό τοῦ Κολοκοτρώνη — ἀνέλαβε νά βοηθήσει γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ σχεδίου. Πολλές ἐνέργειές του ἀπό δῶ καί πέρα συντελέσανε στό νά θεωρεῖται καί νά εἶναι ἀρχηγός τοῦ «γαλλικοῦ» κόμματος.

Στά μέσα Ἀπριλίου τοῦ 1825 οἱ ἀδελφοί Βιτάλη καί ὁ Γάλλος στρατηγός Ρός (*ROCHE*), ἀντιπρόσωπος τῆς Φιλελληνικῆς Ἐταιρείας τῶν Παρισίων, ἔφτασαν στό Ναύπλιο, μέ πλήρες σχέδιο γιά τήν ὀργάνωση Κόμματος, πού θά καλοῦσε ἐπίσημα τόν Νεμούρ νά καταλάβει τόν Ἑλληνικό θρόνο².

Στά τέλη Μαΐου 1825 ὁ Ρός καί οἱ Βιτάληδες πίστεψαν ὅτι εἶχαν κερδίσει τόν ἀγῶνα καί ὅτι ἡ Κυβέρνηση θά προωθοῦσε τό ὀρλεανικό τους σχέδιο, καθῶς τούς ὑποσχέθηκε. Ἔτσι δημιουργήθηκε τό γαλλικό

κόμμα, τό όποίο συστήθηκε γιά νά έξυπηρετηθεί μάλλον τά γαλλικά συμφέροντα.

Άγγλικό Κόμμα

Ή αντίδραση δέν άργησε νά φανεϊ. Ή άγγλική κυβέρνηση πιθανότατα δέν είδε μέ καλό μάτι τή γαλλική αύτή κίνηση· καί, άν πιστέψουμε στίς δηλώσεις του ναυάρχου Χάμιλτον (*HAMILTON*) πρός τήν έπιτροπή τών Ίονίων Νήσων, πού έλεγε ότι: «ή Βρετανική Κυβέρνηση δέ θά μπορούσε νά άνεχθει τή μεγάλη έπιρροή τής Γαλλίας, πού ήδη ύπάρχει στήν Αίγυπτο, νά έπεκτείνεται καί στήν Έλλάδα», τότε είναι δυνατό νά καταλάβουμε γιατί τό άγγλικό κόμμα ξεκίνησε από τό Έπτάνησα.

Φιλοαγγλική ήταν ή διάθεση τών Ζακυνθινών έκεινών, πού σχημάτισαν τόν πυρήνα του κατόπιν άγγλικού κόμματος. Ό Διον. Ρώμας, ό Μ. Στεφάνου καί ό Κ. Δραγόνας είχαν ίδρύσει μιά έπιτροπή μέ σκοπό τόν άνεφοδιασμό τών άγωνιστών. Καί οι τρεις είχαν σύνδεσμο μέ τόν άγγλο ύπατο άρμοστή τών Ίονίων Νήσων Άνταμ (*Sir FREDERICK ADAM*) καί έξαιτίας τής σχέσεως αύτής σχημάτισαν έναν κύκλο, όχι άκόμα κόμμα, πού ήταν περισσότερο αντιγαλλικός καί αντι-ορλεανικός, καθώς καί αντιρωσικός, παρά καθαρά καί τέλεια φιλοαγγλικός.

Έάν ή σύγχρονη επέμβαση καί τών δύο δυτικών Δυνάμεων τής Εύρώπης, Γαλλίας καί Άγγλίας, στά πράγματα τής Έλλάδας είχε κάποια άνιδιοτέλεια καί ήταν ένιαία καί άδιαίρετη, τότε ό χαρακτήρας της θά ήταν φιλόανθρωπος, φιλελληνικός, φιλειρηνικός. Από τή στιγμή όμως πού τά ιδιοτελή συμφέροντά τους συνδέονταν μέ τήν έξέγερση τών Έλλήνων, έπειδή είχαν βλέψεις γιά τήν έγγύς Άνατολή, ή επέμβαση τους ήταν προορισμένη νά προκαλέσει μεταξύ τους άνταγωνισμό καί αντίζηλιες καί νά συντελέσει στή διαίρεση του Έλληνικού λαού μέ τό σχηματισμό αντίπαλων κομμάτων.

Όι Έλληνες, πού βρίσκονταν ιδιαίτερα τότε σέ κίνδυνο καί άναζητούσαν προστασία, δέχτηκαν, μ' αύτή τήν άνεπίσημη επέμβαση, νά σχηματίσουν κόμματα.

Έτσι λοιπόν ή έπαναστατημένη Έλλάδα τό καλοκαίρι του 1826 άπόκτησε καταρχήν τά δύο κόμματά της, τό γαλλικό καί τό άγγλικό. Μόλις δημιουργήθηκε ό πυρήνας, έστω καί ύποτυπώδης, αύτών τών κομμάτων, άρχισαν οι ένέργειες, γιά νά δοθει κάποια σταθερότερη μορφή καί ταυτόχρονα νά πληθυνθούν οι όπαδοί τους.

Ρωσικό Κόμμα

Μέσα σ' αύτό τόν άνταγωνισμό μεταξύ γαλλικού καί άγγλικού κόμματος, καθώς έπίσης αύξάνονταν οι δυσκολίες γιά τόν Άγώνα, μιά άλλη ομάδα Έλλήνων, ό Ίωαν. Θεοτόκης, ό Άνδρ. Ζαΐμης, οι Δημ. καί Ά. Παπαγιαννόπουλος, ό Γ. Τουρτούρης, ό Ίγνάτιος Ούγγροβλαχίας καί

άλλοι, προετοίμαζε την πρόσκληση του Καποδίστρια ως ανώτατου άρχοντα. Η Καποδιστριακή κίνηση, που την άγνοουσε αρχικά ο Καποδίστριας και ύστερα την άπορριψε, είχε σφαλερά χαρακτηριστεί, από όσους ήξεραν την ύπαρξή της, ως φιλωρωσική. Άργότερα όμως, "Έλληνες στην Ελλάδα και άλλοι στη Ρωσία κινήθηκαν για τη δημιουργία φιλωρωσικού κόμματος, όταν είδαν ότι υπήρχε περιθώριο για ενεργότερη συμπάρασταση, ιδιαίτερα άφου έγκαταλείφτηκε τό ρωσικό σχέδιο των «τριών τμημάτων» (πού οί "Έλληνες τό άποποιήθηκαν) και άφου στό θρόνο τής Ρωσίας ανέβηκε ο Νικόλαος Α', που τόν θεωρούσαν άποφασιστικό και δραστήριο.

Η άλήθεια είναι ότι για τή γένεση του κόμματος αυτού δέν έχουμε σαφείς και συγκεκριμένες πληροφορίες³. Τό βέβαιο είναι πάντως ότι τό Μάρτιο του 1826 τό ρωσικό κόμμα υπήρχε, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία του 'Ημερολογίου του Ζαχαριάδη⁴.

"Αν συνδυάσουμε όσα λέγει ο Ζαχαριάδης⁴ μέ τήν άλλαγή των ρωσικών διαθέσεων τό φθινόπωρο του 1825, θά μπορούσαμε νά βγάλουμε τό συμπέρασμα ότι τό ρωσικό κόμμα έλαβε τήν άρχή του μέ ύποκίνηση τής Ρωσίας κατά τό χρονικό διάστημα Άννουαρίου - Μαρτίου του 1826.

Έπίλογος

"Ετσι περίπου έλαβαν τήν ύπαρξή τους στην επαναστατημένη Ελλάδα τά τρία κόμματα, τό γαλλικό, τό άγγλικό και τό ρωσικό. Τά κόμματα αυτά δέν ήταν οργανωμένα όπως στά άλλα ανεξάρτητα και εύνομούμενα κράτη.

Δέν είχαν σταθερή όργάνωση, ούτε σκοπούς και προγράμματα καθορισμένα μέ σαφήνεια, πέρα άπ' αυτά όμως δέν είχαν ρίζες μεταξύ του έλληνικού λαού, αλλά οί άρχές τους ήταν γνωστές και κατανοητές σε λίγα πρόσωπα, τά όποια, καλά ή άσχημα, είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους τή διεύθυνση του Άγώνα.

"Ετσι θά μπορούσαμε νά πούμε ότι τά κόμματα ήταν γεννήματα τής γενικής σύγχυσης που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα και τής προσδοκίας ότι θά μπορούσε νά κερδηθεί για τόν έλληνικό Άγώνα ή εύνοια των Μεγάλων Δυνάμεων. Δέν είχε κατανοηθεί άπό τους "Έλληνες ότι ή έξωτερική πολιτική διαμορφώνεται μέ τήν ψυχρή λογική έκτίμηση των συμφερόντων, όπου ο συναισθηματισμός δέν έχει περιθώρια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Λόγος του Στρατηγού Σεμπαστιάνι στό Γαλλικό Κοινοβούλιο

Ο στρατηγός Σεβαστιάνης, ο και μέλος τής φιλελληνικής εταιρίας, κεραυνόν εύγλωττίας έρριπεν επί τό ύπουργείον Βιλλέλου εν μιᾷ των βουλευτικῶν

συνεδριάζουσιν. «Ὁ Θεός», εἶπεν «ἤκουσε τὰς κραυγὰς μυριάδων Χριστιανῶν σφαζομένων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ οἱ λογισμοὶ ἀσεβοῦς πολιτικῆς μκτηρίζονται ἐνώπιον ἀτρομήτου λαοῦ φλεγόμενου ὑπὸ τοῦ διττοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γεννώντος τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν πατρίδα καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἀνακτήσωσι, διότι πατρίς δὲν εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ κυβέρνησις δὲν ἐξασφαλίζει ἐλευθερίαν συνειδήσεως, τιμὴν καὶ ἰδιοκτησίαν. Τινὲς τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, φοβούμεναι ἐπέκτασιν τῆς Ρωσσίας καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξιν τῆς, πρὸς ἣν ἀνοίγει τὰς πύλας ἡ ἀκατάληπτος ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλλήνων, ματαίως ἐνοούνται εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου καὶ πίπτοντος ἤδη ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐάν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐκυβέρνων τὴν πολιτικὴν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, μεγάλη καὶ ἀνεξάρτητος ἐπικράτεια θὰ κατηρτίζετο κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὄχι ὑπὸ παρακαμασάντων Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ ὑπὸ νεάζοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἐτίθεντο ὅρια κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ κατὰ τοῦ ρωσικοῦ κολοσσοῦ, καὶ θὰ ἠσφαλίζετο διὰ παντός ἡ νῦν κινδυνεύουσα ἡσυχία τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν μεγάλων τούτων σχεδίων, ποία εἶναι τὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Γαλλίας; ποταπαὶ σχέσεις πρὸς ἕνα πασάν, οὔτινος ἡ ἐφήμερος ὑπαρξίς ὁμοιάζει τὴν περικυλοῦσαν αὐτὸν ἄστατον ἄμμον τῆς ἐρήμου.

(Σπ. Τρικοῦπη: Ἱστορία Ἑλλήν. Ἐπαναστάσεως, τομ. Γ' σ. 248-49)

2

Πληροφορίες τοῦ Σπ. Τρικοῦπη γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Γαλλικοῦ κόμματος

Μεσοῦντος δὲ τοῦ 1824 ἦλθεν εἰς Μεσολόγγι ὁ Γεώργιος Βιτάλης φέρων πρὸς αὐτὸν γράμματα τοῦ βουλευτοῦ τῆς Γαλλίας Βιλλεβέκου καὶ τοῦ συναγματοῦρχου Ρουμινῆ, ὑπασιτοῦ καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀνάγκην νὰ βασιλευθῇ ἡ Ἑλλάς, προβάλλοντα ὡς βασιλεῦσιν τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ δουκὸς, καὶ αἰτιολογούντα ὡς σωτήριον καὶ μεγάλων ἀγαθῶν παραίτιον τὴν ἐκλογὴν ταύτην.....

Ἐλθὼν δὲ ὁ Ρόσχης εἰς Ἑλλάδα, εἶπεν ὑπὸ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Κουντουριώτην, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ δύο τρεῖς φίλους αὐτῶν ὅτι εἶχε μυστικὴν ἐντολήν νὰ ἐνισχύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, καὶ ὅτι εἰς πραγματοποιήσιν αὐτοῦ ἔβλεπε κατάλληλον τὴν ὥραν καθ' ἣν αἱ εὐτυχεῖς πρόοδοι τοῦ Ἰμβραήμη μετὰ τὴν ἦτταν τῶν ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ τὴν πτώσιν Ναβαρίνων, Σφακτηρίας καὶ Νεοκάστρου, ἔρριπταν τοὺς Ἕλληνας εἰς πλήρη ἀθυμίαν καὶ ἀπελπίσιν: ἐπειδὴ δὲ ὁ προβαλλόμενος ὡς βασιλεὺς, οὔτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐν ἱματισμῷ ἑλληνικῷ ἦτον ἀνηλιξ, ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρόθυμος ἦτο νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ, ἂν ἤθελαν οἱ Ἕλληνες, ὑπέσχετο δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν καὶ ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος χρηματικὴν χορηγίαν.....

Ὁ Ρόσχης, ἰδὼν ὅτι ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν παρεδέχοντο τὴν πρότασιν του, ἂν δὲν ἐβεβαίωοντο περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ περὶ τῆς φανεράς καὶ πραγματικῆς ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, ἔστρεψε τὰ βλέμματα του πρὸς ἄλλους Ἕλληνας προτρέπων αὐτούς νὰ συνέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ πλατεῖαν τοῦ Πλατάνου πρὸς ἀναγόρευσιν τοῦ βασιλέως: ἔφερε δὲ καὶ πολυειδῆ δῶρα, ἐξ ὧν διένειμε καὶ εἰς τινὰς. Εξ αἰτίας τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος τὸ πρᾶγμα κατήντησε σπουδαῖον καὶ ἐπικίνδυνον, ἔφερε διαίρειν εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἀνεφύη κατὰ πρώτην φοράν κόμμα γαλλικὸν ἐν Ἑλλάδι.....

Πολλῶν δὲ συνεντεύξεων περὶ τούτου γενομένων, παρευρισκομένου καὶ τοῦ Ρόσχης καὶ βεβαιούντος ἀλλὰ μὴ πείθογτος ὅτι, καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας, ὁ

Κάνιγγ ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῆ τις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εἰς ἐξέτασιν.

(Σπ. Τρικούπη ἱστ. Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, τομ. Γ' σσ. 243-246)

3

Πληροφορία Σπ. Τρικούπη περὶ Ρωσικοῦ Κόμματος

Ἡ ρωσικὴ αὐτὴ ἡγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καταφυγόντας "Ἕλληνας, ἀλλ' ἀπεστρέφετο καὶ κατέκρινε τὸν ἀγῶνά των, ὡς ἀπεδειξαμεν· ἐντὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτήρει παρρησίαν καὶ μυστικῶς εἰλικρινῆ οὐδετερότητα· καὶ ἐν ᾧ μοῖραι γαλλικαὶ καὶ αὐστριακαὶ περιέπλεαν τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόντιζαν νὰ ἐπιρρεάξωσι τοὺς "Ἕλληνας καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν, οὔτε ρωσικὴ σημαία ἐφάνη δι' ὅλης ἐξαιτίας, οὔτε ἐπερρεάξῃ τις ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς της· διὰ τοῦτο οὐδὲ κόμμα ρωσικὸν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ Ἑλλάδι.

(Σπ. Τρικούπη, ὅπου παραπάνω, σελ. 246)

4

Πληροφορία περὶ ὑπάρξεως Ρωσικοῦ κόμματος. Ἡμερολόγιο Ζαχαριάδη

Ὁ ρόλος τοῦ κ. Κωλέττη, ἀγκαλά καὶ ἄτιμος, εἶναι μ' ὄλον τοῦτο περίεργος, ἐπειδὴ τόσο ἐυμορφα ἤξεύρει νὰ ἀπατᾷ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλον. Αὐτός, ὡς προεῖπον, σύρει τὸν χορὸν τῆς γαλλικῆς φατρίας καὶ ὁ κύριος Ρώσκης ἐπιστηρίζεται εἰς αὐτόν. Ὁθεν καὶ διὰ τοῦτο ἀντιπολεμεῖ κάθε στοχασμὸν τῶν δύο ἄλλων **κομμάτων**, Πελοποννησιακονησιώτικου καὶ Κουντουριωτομαυροκορδατίστου.

Προλαβόντως ἔδωσεν τὴν ὑπογραφὴν του καὶ τὸν λόγον τῆς τιμῆς τῶν Πελοποννησιωτῶν, ὅτι θέλει φρονῆ καὶ αὐτός καθὼς αὐτοὶ καὶ ὅτι θέλει παραιτηθῆ ἀπὸ κάθε ἄλλο κόμμα, φθάνει μόνον νὰ κρημισθῆ τὸ κουντουριωτομαυροκορδατίστικον. Ἐσχάτως ἀπ' αὐτὰ ὅλα, ἅμα τοῦ ἐπαρρησιάσθη καὶ τὸ **ρῆθὲν ρωσικόν**, εὐθύς τὸ ἐνηγκαλίσθη, ἔδωσεν τὴν ὑπογραφὴν του, ἔσυρεν καὶ ἄλλους ἰδικούς του (*ἀγκαλά ἀσημάντους*) καὶ σχέδιον ἔδωσεν τοιοῦτον, δηλαδὴ τὸ νὰ σχετίσων εἰς αὐτὸ τὸν Κουντουριώτην, Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς ὀπαδούς των, ὥστε μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει ἠμπορέσων νὰ καταπολεμήσων ἐκεῖνο τῶν Πελοποννησιωτῶν. "Ὅλ' αὐτὰ τὰ τοῦ κυρίου Κωλέττη καμώματα ἐχρειάζοντο ἄλλο κονδύλι νὰ τὰ ἐξιστορήσῃ σαφέστερα· ἀλλ' ἐγώ, μὴν ἠμπορῶντας, σημειῶνω μόνον αὐτὴν τὴν μικρὰν ὕλην, τὴν ὅποια οἱ περισσοτέραν γνῶσιν ἔχοντες ἄς ἐκκαθαρίσων τὰ περισσότερα.

(Ἀπὸ τὸ ΑΡΧΕΙΟ ΡΩΜΑ, τομ. Β', σ. 106)

9-10-11-12-13 = Διέτριψα ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἐπίδαυρον. Ἐὼς ἕνα καιρὸν ἔτρεχαν, ὡς προεῖπον, τρεῖς φατρία· δηλαδὴ, μία τῶν Πελοποννησιωτωνησιωτῶν, ἄλλη τῶν γαλλιστῶν (οἵτινες εἶναι μόνον ὀλίγα Χερσεολλαδίται), ἄλλη τοῦ Κουντουριώτη, Μαυροκορδάτου καὶ λοιπῶν, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ δώσων μίαν πρᾶξιν εἰς ὅλας τὰς Δυνάμεις, προβάλλοντες, ὅτι, ἐπειδὴ καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν ἐδέχθη τὴν πρᾶξιν μας καὶ ὁ ἀξιὸς πολιτικὸς πρῶην ἐν Πετροπόλει νῦν δὲ Παρισίοις Στρούζας οὕτω τὰς συμβουλεῦει. Ὁ δὲ ἐρχομὸς τοῦ Σπυριδῶνος Μεταξᾶ ἀπὸ Ζάκυνθον εἰς Ναύπλιον καὶ τώρα εἰς Ἐπίδαυρον ἐσηματίσθη καὶ ἄλλη βασιλορρωσικὴ.

(ὅπου παραπάνω, σσ. 108-109)

7.- Συνέπειες από την ίδρυση τῶν τριῶν κομμάτων στήν ἐξωτερική πολιτική τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας

Ἡ στάση ἀναμονῆς τῶν προστατριῶν δυνάμεων

Ἡ ἀντιφατική γαλλική πολιτική, ἡ ἀποτυχία τοῦ Τσάρου νά φανεῖ ἀντάξιος τῶν προσδοκιῶν τῶν Ἑλλήνων ὡς προστατῆς τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἡ εὐνοϊκότερη στάση τοῦ Κάνιγκ δημιούργησαν νέες προϋποθέσεις γιά τή δράση τῶν νεοσύστατων κομμάτων. Εἶναι ὅμως ἀλήθεια ὅτι οἱ Κυβερνήσεις τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἀγγλίας ἀπό φόβο μήπως ἐξαιτίας περιπλοκῶν διασπασθεῖ ἡ ὁμοφωνία μεταξύ τῶν Δυνάμεων, ἀρνήθηκαν νά ἀναλάβουν τήν εὐθύνη γιά τή δράση τῶν ἀντίστοιχων Κομμάτων στήν Ἑλλάδα.

Πρώτη ἡ Γαλλία ἀρνήθηκε τήν εὐθύνη γιά τό διάβημα τοῦ ὑπασπιστῆ τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης, Ρουμινύ. Ὁ Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας Νταμά (DAMAS), ὅταν ρωτήθηκε ἀπό τό γάλλο πρεσβευτῆ τῆς Γαλλίας στήν Κων/πολη Γκιγιεμινό (GUILLEMINOT), ἄν ἡ πρόταση τοῦ Ρουμινύ καί οἱ ἐνέργειες τοῦ στρατηγοῦ Ρός ἔγιναν ὕστερα ἀπό ἐπίσημη ἐντολή, ἔδωσε ἀρνητική ἀπάντησιν¹.

Ὑστερα ἡ Ἀγγλία τοῦ Κάνιγκ ἀρνήθηκε φανερά ν' ἀναλάβει τήν προστασία τῆς Ἑλλάδας παρολοῦ πού τῆς προσφέρθηκε ἀπό τοὺς Ἑλληνες.

Τά πράγματα ἐξελίχτηκαν ὡς ἐξῆς:

Οἱ κινήσεις τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν στήν Ἑλλάδα

Ἡ φιλοαγγλική μερίδα κέρδισε, ἔστω καί προσωρινά, τήν ὑποστήριξη τοῦ Κολοκοτρώνη. Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί ἦταν μοιρασμένοι. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ Κουντουριώτης καί ὁ Κωλέττης, εἶχαν ἐνθαρρύνει ἡ ὑποστηρίξει τή γαλλική κίνηση, μέ διαφορετικά ὁ καθένας ἐλατήρια. Ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Ζαΐμης καί ὁ Λόντος ἔκλιναν συναισθηματικά πρὸς τή Ρωσία καί προτιμοῦσαν τή λύση Καποδίστρια. Ἡ Ἐπιτροπὴ πάλι τῆς Ζακύνθου εἶχε συντάξει μιά ἐκκλήση στήν Ἀγγλία νά δεχθεῖ ν' ἀναλάβει τήν προστασία τῆς Ἑλλάδας. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς (ἀνάμεσα σὺς τοὺς ὁ Σπ. Τρικούπης) εἶχαν προσπαθήσει νά πάρουν μέ τό μέρος τοὺς τόν Μαυροκορδάτο, τόν Κουντουριώτη καί ἄλλους. Ἔστειλαν τότε στό Λονδίνο τόν Γ. Σπανιωλάκη μέ γράμμα πρὸς τόν Κάνιγκ.

Στό γράμμα αὐτό ἡ Ἑλλ. Κυβέρνηση ζητοῦσε ἀπό τήν Ἀγγλία νά διαλέξει ἓνα μονάρχη τῆς ἀρεσκείας τῆς γιά τήν Ἑλλάδα καί ταυτόχρονα πρότεινε τό Λεοπόλδο τοῦ Σάξ - Κόμπουργκ*².

Ἡ πράξη τῆς ὑποτέλειας

Στίς ἀρχές τοῦ Ἰουλίου 1825 ἡ Ἐπιτροπὴ Ζακύνθου εἶχε ἐτοιμάσει

* Σάξ Κόμπουργκ Γκόθα, παλιό πριγκηπάτο στή Σαξονία τῆς Γερμανίας· ἀπό τό 1826 ἡγεμόνας του ἀνέλαβε ὁ Ἐρνέστος Α', ἀδελφός τοῦ Λεοπόλδου.

ένα κείμενο, μιά έκκληση προς τή Μ. Βρετανία, για νά εγκαθιδρύσει άγγλικό προτεκτοράτο στήν Έλλάδα. Τό έγγραφο αυτό έστειλε νά επικυρωθει έπίσημα από τήν Έλληνική Κυβέρνηση.

Στίς 6 καί 7 'Ιουλίου ύπόγραψαν (για χάρη τής Πατρίδας πού κινδύνευε) ό Κολοκοτρώνης, ό Ζαΐμης, ό Δεληγιάννης καί άρκετοί άλλοι Πελοποννήσιοι, στίς 22 'Ιουλίου οι Στερεοελλαδίτες όπλαρχηγοί, στήν Άθήνα. Τό έγγραφο αυτό εγκρίθηκε από τό Βουλευτικό καί τό Νομοτελεστικό καί στάλθηκε στό Λονδίνο μέ τό Δημ. Μιαούλη, τό γιό του ναυάρχου, καί έμεινε γνωστό ώς «Πράξη ύποτέλειας», «Πράξις ύποταγής» (ACT OF SUBMISSION)³.

Τό Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου ό Γεώργιος Κάνιγκ δέχτηκε τήν Έπιτροπή καί παρέλαβε τήν Πράξη. Δέν έδειξε τόν άναμενόμενο ένθουσιασμό. Μάλιστα παρατήρησε ότι παλιές συνθήκες μεταξύ Άγγλιας καί Τουρκίας, καθώς καί τά συμφέροντα τής Άγγλιας σ' όλόκληρη τήν Όθωμανική Αυτοκρατορία, δέν του επέτρεπαν νά παραβιάσει τήν ούδετερότητα καί νά ταχθει μέ τό μέρος τών Έλλήνων.

Σέ τέτοια περίπτωση θά εξέθετε τά συμφέροντα τής Μ. Βρετανίας σέ μεγάλο κίνδυνο.

Σύμφωνα μέ τά άγγλικά πρακτικά τής συζητήσεως ό Κάνιγκ πίσω από κάποια «ευχάριστος» καί «ίσως» άφησε κάποια έλπίδα για μεσολάβηση στό μέλλον⁴.

Οί Έλληνες αντιπρόσωποι ταραχτήκαν από τήν άρνηση, ουσιαστικά, άποδοχής τής έλληνικής προσφοράς ύποταγής. Δέ δέχτηκαν καμμιά λύση έκτός από τήν άπόλυτη άνεξαρτησία τής Έλλάδας καί κατέληγαν μ' αυτή τήν άνταπάντηση: «Οί Έλληνες δέ θά ξαναζούσαν ποτέ φιλικά μέ τούς Τούρκους, έγκατεστημένους άνάμεσά τους. Έπρεπε ή νά νικήσουν ή νά πεθάνουν».

Όσον άφορά τήν «πράξη ύποτέλειας» πού έκαναν δέν ήταν άντιφατική στήν παραπάνω δήλωση, γιατί τό πνεύμα τής πράξεως αυτής ήταν πιό πολύ ένδειξη έμπιστοσύνης στήν Άγγλία παρά «άπάνηση τής πολιτικής τους άνεξαρτησίας», όπως τήν χαρακτήρισε ό Μέττερνιχ.

Πολιτικές ζυμώσεις ύστερα από τήν «πράξη τής ύποτέλειας»

Μέ τήν άρνητική έξωτερική πολιτική τών Δυνάμεων καί μέ τόν άξανάμενο άνταγωνισμό τής Γαλλίας καί τής Άγγλιας ύποδαυλίζονταν περισσότερο τά πάθη μεταξύ τών νέων αύτων κομμάτων πού καθένα είχε σκοπό νά έκτοπίσει τήν έπιρροή του άλλου καί νά ένισχύσει τή δική του έπιρροή στήν έπαναστατημένη Έλλάδα.

Καί, ενώ κάθε ένέργεια γύρω από τό θέμα του δούκα τής Όρλεάνης διαφευδόταν από τό Δεριγνύ (DE RIGNY), ό στρατηγός Σεμπασιάνη διαβεβαίωνε τούς ύπεύθυνους του γαλλικού κόμματος, ότι ό Νεμούρ θά

δεχόταν τὰ ἑλληνικό στέμμα καί γι' αὐτό ἔπρεπε νά ὑποβάλουν μιά ἔγγραφο αἴτηση πρὸς τίς Δυνάμεις⁵.

Ἡ ἀρνητική στάση τῆς Ἀγγλίας καί ἡ προτροπή τοῦ Πρεσβευτῆ τῆς Στράφορντ Κάνινγκ στοὺς ἀγγλόφιλους νά δεχτοῦν τὴν ὑποτέλεια στὴν Ὑ. Πύλη, δημιούργησε δραστηριότητα στὰ κόμματα. Τὸ γαλλικό κόμμα καί ὁ Κωλέττης παρουσίαζαν σάν πλεονεκτική τὴ γαλλικὴ πρόταση, δηλαδή τὴν προσφορά τοῦ στέμματος στό γάλλο δούκα, ὁ ὁποῖος ἔδινε ἐγγυήσεις γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας καί οικονομικὴ ἐνίσχυση· κατηγοροῦσαν ταυτόχρονα τὸ ἀγγλικὸ κόμμα ὅτι ἐτοίμαζε τὴν πλήρη ὑποδούλωση τῆς Ἑλλάδας σὲ ξένη Δύναμη.

Ἔτσι ἐπῆλθε ἡ διάσπαση στίς τάξεις τῶν πολιτικῶν καί στρατιωτικῶν, πρῶτα τῶν Πελοποννησίων κι ὕστερα τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀφορμὴ βέβαια δὲ στάθηκε ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν κομμάτων, καί ἰδιαίτερα τοῦ ἀγγλικοῦ, ἀλλὰ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Γεωργ. Κουντουριώτη καί τοῦ Ἄλ. Μαυροκορδάτου, πού ἦταν ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. Ἄρχισαν νά διαρρέουν οἱ Ὀπλαρχηγοὶ καί πρῶτα ὁ Κολοκοτρώνης, πού ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἐπιρροή.

Στὰ τέλη τοῦ 1825 καί στίς ἀρχές τοῦ 1826 τὰ δύο κόμματα εἶχαν ἰσχυροποιηθεῖ, αὔξησαν τοὺς ὁπαδούς τους καί ἐπέκτειναν τὴ δράση τους σ' ὅλη τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Τότε, ὅπως εἶπαμε, ἐμφανίστηκε καί τὸ ρωσικὸ κόμμα, γιὰ ν' ἀναπτυχθεῖ ἀκόμα περισσότερο ὁ ἀνταγωνισμός. Ἄρχηγός τοῦ «ρωσικοῦ» κόμματος ἀναγνωρίστηκε ὁ Ἄνδρέας Μεταξάς.

Κανένα ἀπὸ τὰ κόμματα αὐτὰ δὲν εἶχε αὐτοτέλεια καί αὐτενέργεια. Σύμφωνα μέ μαρτυρίες⁶ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτά, τόσο γιὰ τὴν ὀργάνωση, ὅσο καί γιὰ ὅποιαδήποτε ἐνέργεια, ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ζητοῦσε νά λαμβάνει ὁδηγίες ἀπ' ἔξω.

Οἱ ξένες Δυνάμεις μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐπηρέαζαν τὰ ἑλληνικά πράγματα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀποδυναμώνονταν ἀλληλοκατηγορούμενοι γιὰ φιλαρχία καί προδοσία τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Απόσπασμα Ἐπιστολῆς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας Damas

Ἔγραφε τῆ 2 Αὐγούστου 1825: «ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς προτάσεις, αἰτίνες ἐγένοντο πρὸς ἐκλογὴν ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας, δὲν εἶναι ἀνάγκη νά εἶπω, ὅτι οὐδέποτε ἐφείλκυαν τὴν προσοχὴν τοῦ βασιλέως. Ἐάν παρόμοιοι σχέδιον θά ἤρχετο ἡμῖν κατὰ νοῦν, θά ἔπρεπε νά εἰδοποιήσωμεν ὑμᾶς, ὅπως ὑποστηρίξητε αὐτὸ ἐνώπιον καί ἐναντίον πάντων καί νά διαλύσωμεν τοὺς δεσμούς, τοὺς ὁποῖους συνήψαμεν χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῶν ἐθνῶν». Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀργότερον ὁ αὐτός ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν τῆς

Γαλλίας κατά τρόπον κατηγορηματικώτερον ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν τοῦ στρατηγοῦ Roche: «Πράκτωρ τῆς φιλλελληνικῆς ἐταιρείας τῶν Παρισίων ὁ στρατηγός Roche δὲν εἶχεν ἐπίσημον ἐντολὴν ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως· ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις οὐδεμίαν ἄλλην ἀναγνωρίζει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπίσημον ἀποστολὴν ἢ τὴν τοῦ κόμητος Guilleminot».

(Ἀπὸ τῆ μελέτῃ Ν. Βλάχου «Ἡ γένεσις τῶν κομμάτων ἐν Ἑλλάδι, σ. 8)

2

Σπ. Τρικοῦπη, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, τόμ Γ', σ. 250

Προκειμένης δὲ ἤδη ἐκλογῆς βασιλέως, ἔστρεψεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, πρὸς τὴν αὐτὴν κυβερνήσιν τὰ ὄμματά της, καὶ τὴν 11 Ἰουνίου 1825 ἀπέστειλεν εἰς Λονδίνον τὸν Σπανιολάκην ὡς μέλος μὲν συμπληρωματικόν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνακληθέντος τοῦ μέλους αὐτῆς Ἰωάννου Ζαῆμη διὰ τὴν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐνοχίαν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐκθέσῃ εἰς τὸν Κάνιγγα τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν ἀφευκτον **ἀνάγκην νά μοναρχηθῇ** συνταγματικῶς καὶ τὴν προθυμίαν του νά δεχθῇ ὄντινα ἐπρότεινεν ἡ Ἀγγλία ὡς μονάρχην· παρηγγέλη δὲ ἰδιαιτέρως νά παρενεῖρη ὡς τοιοῦτον τὸν Λεοπόλδον δούκα τοῦ Σαξεκοπύργου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπιμένοντος τοῦ Κάνιγγος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἑλληνοτουρκικῇ πάλῃ ἦτον ἡ οὐδετερότης, ὅτι θά ἐπέφερε δεινὰ ἢ ἄλλως πως παρέμβασίς της, καὶ ὅτι ἑλληνοφελῆ νομίζουσα εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν, ἐτοίμη ἦτο νά συνεργήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλάς ἐπεκαλεῖτο τὴν κατὰ τοῦτο συνέργειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπήντησε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀγγλία.

3

Πράξη τῆς ὑποτέλειαις

263. (ΑΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΝ)

(Φάκελλος ἴδιος ἐν τῷ τμήματι τῶν χειρογράφων
τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης)

Ὁ Κλῆρος, οἱ Παραστάται, οἱ Ἀρχηγοί, Πολιτικοὶ καὶ Στρατιωτικοὶ Ξηρὰς καὶ θαλάσσης, τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Αὐοὶ Παρατηροῦντες ὅτι διὰ τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κυριότητος, διὰ τὰς ἐπικρατούσας ἀρχὰς τῆς Θρησκείας καὶ Ἐλευθερίας καὶ διὰ τὸ ἐκ φύσεως ἔμφυτον, τοῦ νά διατηρῆ καὶ ἀσφαλίζῃ ἕκαστος τὴν ἰδίαν ὑπαρξιν, οἱ Ἕλληνες ἐνωπλίσθησαν μὲ τὰ ὄπλα τῆς Δικαιοσύνης καὶ εἰς διάστημα πλεόν τεσσάρων ἐτῶν ὑπέστησαν ἀποφασιστικῶς καὶ σταθερῶς κατὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, πεζῶν τε καὶ ναυτικῶν, καὶ εἰς ὄλους τούτους τοὺς κινδύνους τῶρα ἠφάνισαν καὶ τῶρα ἄμπωσαν τὰς κολοσιαίας δυνάμεις τῶν ἔχθρῶν, καὶ, τελευταῖον, στερημένοι παντός μέσου ἀνήκοντος εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν ἐγχείρημα, καθιέρωσαν οὗτοι διὰ τοῦ αἵματος τῶν τὰ πολῦτιμα αὐτῶν δικαιώματα καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον κόσμον ὄχι τόσοσιν κοινὰς ἀποδείξεις, δι' ὅσον εἶναι ἰκανὸς ἕνας λαός, ἐκ φύσεως γεννημένος διὰ νά ζῆ ἐλεύθερος καὶ ὅστις ἤδη ἐδυνήθη νά διασπάσῃ τοὺς βρόχους μιᾶς ἰκανῶς πολυχρονίου καταθλιπτικῆς δουλείας.

Βοὺ Παρατηροῦντες, ὅτι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς πάλης οὕτως ἀνομοίου, ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπαράμιλλον ἀπόφασιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καταστάσεως.

Γον Σκεπτόμενοι, ὅτι πράκτορες τινῶν ἡπειρωτικῶν Δυνάμεων, ἂν καὶ χριστιανῶν, δὲν διεφύλαξαν ὁδηγίαν, συνεχομένην μὲ τὰς ἀρχὰς, τὰς ὁποίας

αὐτοὶ ἐστερέωσαν, ἀλλὰ ἀπὸ μέρους τῶν αὐτῶν δὲν ἔλειψαν νὰ ἐκβῶσιν συνεχῶς ἀντιρρήσεις πολιτικά πολυμόρφου οὐσίας καὶ χαρακτήρος.

Δὸν Παρατηροῦντες, ὅτι τινὲς τούτων τῶν πρακτόρων παίζουν διὰ τῶν ἀπεσταλμένων των ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τινὰς Ἑλλήνας ἢ κλίσεις, διὰ νὰ συστήσῃ νέους σχηματισμοὺς πολιτικούς, ἀρμοδίους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τέλη τῶν τοιούτων παρακινήτων.

Εὐν Παρατηροῦντες, ὅτι ὄχι ὀλίγους κατατρεγμοὺς καὶ παρεκβάσεις ὑποφέρει ἡ νόμιμος καὶ τακτικὴ κίνησις τοῦ ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ ἀπὸ τούς Ἀρχηγούς τῶν Θαλασσιῶν Δυνάμεων τινῶν Βασιλειῶν, οἵτινες κατὰ πάντα τρόπον πειράζουσι τὰ καθήκοντα τῆς διακρυχθείσης οὐδετερότητος ἀπὸ τὰς Αὐλὰς των εἰς τὰς Συνελεύσεις τοῦ Λεϊβάχ καὶ Βερώνης.

Ζὸν Παρατηροῦντες μὲ μεγάλην θλίψιν αὐτοὺς τούς Χριστιανοὺς ὀπλιζομένους ἐναντίον τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς βοήθειαν ἐκείνων τοῦ Ἀλκορανίου, εἰς τρόπον, ὥστε, στρατιῶται εὐρωπαῖοι, ἐναντίον πάσης ἀρχῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς σπεύδουσι νὰ διδάξουν, διορίσῃ καὶ ὀδηγήσῃ τὰ στίφη τῶν βαρβάρων, διευθυνόμενα νὰ λεηλατήσῃ τὴν ἱερὰν ἐκείνην γῆν, ἣτις σκεπάζει ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἀθάνατα κόκκαλα τῶν Κιμώνων, τῶν Τσαμαδῶν, τῶν Λεωνιδῶν, τῶν Βοτσαρῶν, τῶν Φιλοποιμένων, τῶν Νικηταραίων καὶ Κολιαίων, ὅπερ ἐμποδίζει τὰς προόδους τῆς ἱερᾶς ὑποθέσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ζὸν Παρατηροῦντες, ὅτι ἡ Διοίκησις τῆς Μεγάλης Βρετανίας, εὐτυχῆς εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ λαὸν ἐλεύθερον, εἶναι ἡ μόνη, ἣτις διετήρησε μέχρι λεπτοῦ καθαρὰν τὴν οὐδετερότητα, περιφρονοῦσα νὰ μιμηθῇ τὰς ἀναφανδὸν βίας ἢ τὰς νεφώδεις διαχειρίσεις, αἱ ὅποια ἀπ' ἄλλους ἀδακόπως ἐπράχθησαν καὶ πράττονται εἰς τὴν Ἑλλάδα, Κωνσταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον.

Ἦν Σκεπτόμενοι, ὅτι ἡ Βρετανικὴ ἀδιαφορία δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀντιρροπήσῃ τὸν ἤδη ἐπιμηχόμενον ἐξωτερικὸν κατατρεγμὸν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.

Θὸν Παρατηροῦντες, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ὄχι ἀπὸ χαύνωνσιν δυνάμεων, οὔτε ἀπὸ ἀδυνατισμένην ἀπόφασιν, ὄνεν ἡδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ προσεπιχειρῇ, ἀλλὰ διὰ τὰ προρρηθέντα αἷτια καὶ μάλιστα τὴν πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ἔλαβε ποτὲ Διοικήσιν ὑπερτέραν τῶν παθῶν καὶ σχέσεων.

Ἰὸν Παρατηροῦντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες, εἰς τοιαύτην γενναίαν μάχην, ἣ πρέπει νὰ ἐκβῶσιν ἀπὸ ταύτην νικηταί, ἣ θέλουσι εἶσθαι τελείως ἀφανισμένοι, ἐπειδὴ οὐδὲν μέσον εἶναι, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ τούς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόφασιν. ἦτις ἤδη κατήντησεν ἀπὸ τὰς φοράς τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χρόνου ἀφευκτος.

Ἰἄον Παρατηροῦντες, τελευταῖον, ὅτι ἂν ἀπὸ ὑπερτάτην χάριν τῆς Προνοίας, εὐρίσκωνται στερεωμένοι πλησίον μας αἱ βρετανικαὶ δυνάμεις, χρεωστεῖ ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν παρούσαν αὐτῆς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοῦτο ἐγκαίρως, ὡς καὶ νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν εὐθύτητα καὶ φιланθρωπίαν τῆς ἰσχυρῆς αὐτῆς Διοικήσεως.

Ὅθεν, πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων τῆς τοῦ Κράτους ἐλευθερίας καὶ ἰκανῶς στερεᾶς πολιτικῆς ὑπάρξεως, ἡ Ἑλλάς, διὰ τῆς παρουσίας δημοσίας πράξεως, προσδιορίζει, θεοσπίζει, ἀποφασίζει καὶ βούλεται τὸν ἐπόμενον.

Νόμον

Α.) Τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, δυνάμει τῆς παρουσίας πράξεως, θέτει ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ Ἑλευθερίας, Ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Β.) Ἡ παρούσα αὐτὴ ὀργανικὴ Πράξις τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους συνοδεύεται μὲ ἐπὶ τούτῳ διπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς τὴν Σεβασμίαν Διοικήσιν τῆς Αὐτοῦ

Βρετανικής Μεγαλειότητας κατ' εὐθείαν εἰς Λονδίον καὶ συγχρόνως ἀποστέλλεται ἐμμέσως διὰ τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος τοῦ Λόρδου Μεγάλου Ἀρμοστοῦ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἰς τὰς Ἐνωμένας ἐπαρχίας τῶν Ἴονικῶν Νήσων.

Γ.) Οἱ Πρόεδροι τῶν εὐτάκτων Βουλευτηρίων τοῦ Κράτους, ξηρᾶς καὶ θαλάσσης θέλουν ἐτοιμῶς ἐκπληρῶσαι τὸν παρόντα ΝΟΜΟΝ.

(Ἰπὸ τὸ πρῶτον τοῦτο πρωτόγραφον, ὡς καὶ ὑπὸ τὸ τελευταῖον, φέρεται χρονολογία:)

Ἐν Πελοποννήσῳ τῆ... Ἰουνίου 1825.

(Καὶ μία ὑπογραφή:)

Ὁ Πρόεδρος τῶν κατὰ ξηρὰν εὐτάκτων Βουλευτηρίων
τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ Γενικός Ἀρχηγός
τῶν κατὰ γῆν Δυνάμεων

Θ. Κολοκοτρώνης.

(Τὰ λοιπὰ τέσσαρα φέρουσιν ἐν τέλει τὸ ἐξῆς:)

Ὁ Πρόεδρος τῶν εὐτάκτων συσσωματώσεων τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ λοιπῶν μερῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ ἀρχιναύαρχος τῶν κατὰ θάλασσαν Δυνάμεων.

(Ἔχουσι δὲ ταῦτα χρονολογίας: Τὸ μὲν 26 Ἰουλίου 1825, τὰ ἕτερα τρία ἀπλῶς: Ἰουλίου 1825 καὶ τὸ τελευταῖον 14 Ἰουλίου 1825).

(Ἰπὸ τὸ πρῶτον ὑπάρχει ἡ ὑπογραφή:

Ἀνδρέας Μιαούλης

καὶ μετ' αὐτὴν αἱ λοιπαὶ ὑπογραφαί, ὡς ἐξῆς:)

Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Χέρσος Ἑλλάς

Ὁ Κλήρος

Ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Πορφύριος, Νικοπόλεως
καὶ πάσης Αἰτωλίας, ὁ Ἐπίσκοπος Ρογῶν

(Ἀρχεῖο Ρώμα, τόμ. Α', σ. 592-595)

4

Ἀπάντηση τοῦ Γ. Κάνιγκ στὴν Πράξη τῆς Ὑποτέλειαι τῶν Ἑλλήνων

Κατὰ Σεπτέμβριον δὲ τοῦ ἔτους 1825 ὁ ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρετανίας Γεώργιος Canning δεχθεὶς τὴν ἑλληνικὴν ἀποστολὴν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν υἱὸν τοῦ ἐνδόξου ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη Δημήτριον, ἧτις εἶχεν ἐπιφορτισθῆ, ἵνα ἐπιδώσῃ εἰς αὐτόν τὴν αἴτησιν τοῦ Ἰουνίου τοῦ κλήρου καὶ τῶν προκρίτων τῆς Ἑλλάδος, παρετήρησεν, ὅτι παλαιαὶ συνθήκαι μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Τουρκίας, ἐγγυώμεναι ζωτικὰ συμφέροντα τῆς Ἀγγλίας καθ' ἅπασαν τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν δέν ἐπέτρεπον, ἵνα ἡ Ἀγγλία παραβιάζουσα τὴν οὐδετερότητα ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θά ἐξετίθεντο εἰς κίνδυνον σοβαρὸν τὰ συμφέροντα ταῦτα τῆς Μ. Βρετανίας. Προσέθετεν ὁμως, «ὅτι εὐχαρίστως θέλει δρᾶξει πᾶσαν εὐκαιρίαν, ἣν ἡ τύχη τοῦ πολέμου καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ἐχθροπραξίαι ἤθελον παράσχει αὐτῇ, ἵνα συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τέλος ὁ πολυαίμακτος οὗτος ἀγὼν διὰ μεσολαβήσεως καὶ συνθήκης διατηρούσης ἀπρόσβλητα τὰ συμφέροντα καὶ τὴν τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν».

(Ἀπὸ τῆ μελέτη τοῦ Ν. Βλάχου, Γένεσις τῶν κομμάτων, σελ. 8-9)

«Ίσως υπάρξει κάποιο σημείο στὸν ἀγώνα, πού ἡ Μεγάλη Βρετανία νά μπορέσῃ νά ἀσκήσῃ τὴν ἐπιρροή της γιὰ νά προωθήσῃ ἕνα συμβιβασμὸ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Πύλης ὄχι γιὰ τὴν ἀπόλυτη ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, γιατί αὐτὸ θά ἦταν σάν νά τὰ ζητούσαμε ὅλα καὶ δέν θά μπορούσε νά εἶναι τὸ ἀντικείμενο ἐνὸς συμβιβασμοῦ (ἂν μπορούσαν οἱ Ἕλληνες νά κερδίσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους μόνοι τους, πάει καλά, καὶ αὐτὸ εἶναι δική τους ὑπόθεση), ἀλλὰ γιὰ ὁποιαδήποτε λύση ἐκτός ἀπὸ ἀνεξαρτησία πού θά μπορούσε νά γίνῃ βάση μιᾶς συμφωνίας μέ τὴν Πύλη».

(Ἀπὸ τὴν Ἱστορία Ἑλλ. Ἔθνους τόμ. ΙΒ' σ. 407)

5

Ἔγγραφο Αἴτηση (ΥΠΟΜΝΗΜΑ) τῶν ὑπευθύνων τοῦ γαλλικοῦ κόμματος πρὸς τὸ Δούκα τῆς Ὁρλεάνης

(ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ)

Ἐκλαμπρότατε!

Αἱ ὑπὸ χρονολογίαν 28 λήξαντος Ὀκτωβρίου ἐπιστολαὶ τοῦ Στρατηγοῦ κ. Σεβαστιάνη καὶ αἱ τοῦ Κ^{ου} Ρουμινύ ηὐχαρίστησαν ἡμᾶς τελειῶς περὶ τῆς πιθανῆς ἀποδοχῆς ὑπὸ τῆς Ὑ. Β. Ὑψ. τοῦ θρόνου τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοῦ Σεπτοῦ υἱοῦ Αὐτῆς, τοῦ δουκὸς τοῦ Νεμούρ.

Εἶχομεν ἀποφασίσει ν' ἀκολουθήσωμεν κατὰ γράμμα τὰς συμβουλὰς τοῦ Στρατηγοῦ κ. Σεβαστιάνη καὶ τοῦ Ρουμινύ ὡς πρὸς τὸ ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἠθέλομεν ἀπευθύνει πρὸς τοὺς Ἡγεμόνας τῆς Χριστιανωσύνης καὶ νά προβῶμεν ἀκολούθως ἐν τῇ Γενικῇ τοῦ Ἔθνους Συνελεύσει εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ δουκὸς τοῦ Νεμούρ, ἐπετύχομεν δέ, κατὰ τὰς συμβουλὰς αὐτῶν, νά συγκεντρώσωμεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάσας τὰς γνώμας, οὐχί δ' ἄνευ κόπου τοῦ εἶχομεν κατορθώσει, ὅτε ὁ ἀντιναύαρχος κ. δὲ Ρινύ, διὰ τῶν ἀκαίρων ἐπιστολῶν του ἀνεστάτωσε τοὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου κυρίους, τοῦτο δ' ἀναγκάζει ἡμᾶς νά προβῶμεν εἰς τὸ νέον τοῦτο διάβημα παρὰ τῇ Ὑ. Β. Ὑψ., ὅπως διαβεβαιώσωμεν ὅ,τι προεξεθέσαμεν.

Αἱ ἐπιστολαὶ, τὰς ὁποίας ὁ Κ^{ος} Δεριγνύ ἐγραψε πρὸς τὸν Κ^{ον} Μαυροκορδάτον, ὑπουργόν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅπως προκαταλάβῃ αὐτὸν κατὰ θετικὸν τρόπον, ἵνα δυσπιστῇ πρὸς τὰς ραδιουργίας τοῦ Στρατηγοῦ Κ^{ου} Ρός, εἰς τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἔχομεν πλήρη ἐμπιστοσύνην, λέγων εἰς τὴν πρὸς τὸν Κ^{ον} Φαβιέρον ἐπιστολὴν του, ὅτι ἐβλεπε μετὰ λύπης, ὅτι αὐτὸς ὁ *τρελλὸς δὲ Ρουμινύ* διὰ τῶν πρὸς τὸν Ρός ἐπιστολῶν του, ἐξήψε τὰς ἑλληνικὰς κεφαλὰς, καὶ προσθέτων ἐπὶ πλέον, ὅτι δέν ἐνόει πῶς ἡδύναντο νά πιστεῦσιν εἰς αὐτὸ τὸ *ζῶον τὸν Βιτάλην* εἶναι αἱ ἴδιαι φράσεις του· τέρπονται ν' ἀνακρινώσιν εἰς τὸ Κοινὸν τὰς ἐπιστολάς ἐκεῖνας, ὅπως διεγείρωσι τὴν δυσπιστίαν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐπράξαμεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἐθεωρήσαμεν, ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀποτελέσωμεν ἐπιτροπὴν, συγκειμένην ἐκ τριῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τριῶν γερουσιαστῶν, ἐκ τριῶν πρωτευόντων προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου, ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν, τοῦ ἐν τῇ Ἐθνικῇ συνελεύσει πληρεξουσίου Κ^{ου} Αἰνιάνος καὶ τοῦ Κ^{ου} Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ἀδάμ Δούκα, ὅπως ὑποβάλωμεν τὰ ζητήματα, τὰ μνημονεύόμενα ἐν τῇ ἀπὸ κοινοῦ ἐπιστολῇ ἡμῶν, τὴν ὁποίαν λαμβάνομεν τὴν τιμὴν ν' ἀπευθύνωμεν πρὸς τὴν Ὑ. Β. Ὑψ., παρακαλοῦντες αὐτὴν ἐν ὀνόματι τῆς Πατρίδος νά δώσῃ ἡμῖν ταχεῖαν λύσιν, διότι ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ἥτις ἔπρεπε νά συνέλθῃ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τὸν Ἰανουάριον, ἀνεβλήθη διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ προσεχοῦς Μαρτίου, ὅπως δυνηθῇ νά λάβῃ τὴν Ὑμ. ἀπάντησιν. Ἐνεκα τούτου, ἐδέησε νά πιέσωμεν τὸν γενναῖον στρατηγὸν Ρός ν' ἀποφασίσῃ νά δανείσῃ μίαν

ήμιολιαν, ἴν' ἀποστειλῶμεν τό σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον, τό μέλλον ν' ἀποφασίση περί τῆς τύχης τῆς χώρας ἡμῶν καί ὅπερ ἐπιφορτίζομεν, ἵνα φέρῃ Ὑμῖν ὁ συμπατριώτης ἡμῶν Κ^{ος} Γεώργιος Βιτάλης. Θέλει ἐξηγήσει ὑμῖν οὗτος πάσας τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας ἐδέησε νά ὑπερπηδήσωμεν, προερχομένης δ' ἐκ τῶν ἀμφιβολῶν, τὰς ὁποίας περί τῆς ὑμετέρας συγκαταθέσεως ἔρριπεν ὁ Κ^{ος} δέ Ριγνύ.

Δέν ἔχομεν ἄλλην ἀσφαλεστέραν καί ταχύτεραν ὁδόν, διότι τὰ πλοῖα τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας δέν ἐφάνησαν ἐνταῦθα ἀπό τῆς 3 Δ/βρίου λήξαντος. Ἄλλως, πῶς δυνάμεθα νῦν νά ἐμπιστευθῶμεν εἰς τόν Κ^{ος} δέ Ριγνύ, ὅστις, διά τοῦ ὑποπλοιάρχου Βαυλλάν, ἀνεκοίνωσε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ὅτι νά δυσπιστῶμεν πρὸς τοὺς ἐνταῦθα εὐρισκομένους ῥαδιούργους Γάλλους, οἵτινες ἐτόλμων νά λέγωσιν ὅτι ἡ Ὑ. Β. Ὑψ. θέλει δεχθῆ τό στέμμα τῆς Ἑλλάδος ὑπέρ τοῦ δουκὸς τοῦ Νεμούρ, προσθέτων, ὅτι ἡ τοιαύτη διαβεβαίωσις εἶναι παντελῶς ψευδῆς καί ὅτι ἔχει ἐντολήν τῆς Κυβερνήσεώς του νά εἰδοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐδέποτε ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας θέλει συγκατανεῦσαι εἰς τόν διορισμὸν τοῦτον.

Αἱ θλιβεραὶ αὐτὰ εἰδήσεις, Ἐκλαμπρότατε, εἶναι τοιαῦται, ὥστε ν' ἀνησυχῶσι τοὺς Ἕλληνας καί νά ῥίπτωσιν αὐτοὺς εἰς δικαίαν δυσπιστίαν.

Προσφεύγομεν, λοιπόν, εἰς τὴν ὑψηλὴν περίνοιαν Ὑμῶν, ὅπως διαφωτίσῃ ἐκ νέου τοὺς ἀμφιβάλλοντας καί νά χαράξῃ ἡμῖν τὴν πορείαν, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν ν' ἀκολουθήσωμεν ἐν τῇ προσεχεῖ Ἐθνοσυνελεύσει καί νά ἐπιβεβαιώσῃτε τὰς ὑπὸ χρονολογίαν 18 Ὀκτωβρίου ἐπιστολάς τοῦ Κ^{ος} δέ Ρουμινύ καί τοῦ Κ^{ος} Σεβαστιάν. Ἰκετεύομεν τὴν Ὑ. Β. Ὑψ. ν' ἀπευθύνῃ τὰς ἀπαντήσεις ἀπὸ τῆς εἰς τὰς ἀπὸ κοινοῦ ἐπιστολάς ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Πέτρομπεην, ἡγεμόνα τῆς Μάνης, ὅστις εὐρίσκεται εἰς Μέθανα τόπον τῆς Συνελεύσεως, ἐντὸς φακέλλου πρὸς τὸν στρατηγὸν Ῥός, καί νά εἴπῃ ἡμῖν ἐάν δυνάμεθα νά ἐνεργήσωμεν κατὰ τὸν ἐθνικὸν πόθον, τὸν κηρύττοντα ἐκ τῶν προτέρων ἡμέτερον ἡγεμόνα τὸν Κύριον δοῦκα τοῦ Νεμούρ.

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νά εἴμεθα μετὰ βαθέως σεβασμοῦ

τῆς Ὑ. Β. Ὑψ. οἱ ταπεινότατοι καὶ
εὐπειθέστατοι θεράποντες

Ναύπλιον, 10/22 Φεβρουαρίου 1826

ΑΡΧΕΙΟ ΡΩΜΑ, Τόμος Β', σ. 51-53

6

Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΚΑΙ Α. ΖΑΪΜΗΣ ΠΡΟΣ Δ. ΡΩΜΑΝ ΚΑΙ Κ. ΔΡΑΓΩΝΑΝ
(Πρωτότυπον. Ἄριθ. 7514 Ἀρχείου Ἐθν. Βιβλιοθήκης).

Ἐσοχώτατοι Κύριοι!

Τό μέ τόν Κύριον Ζαχαριάδην γράμμα Σας ἐλάβομεν καί ἀνέγνωμεν μετ' ἐπιστασίας νός τὰ ἐν αὐτῷ. Ἠκούσαμεν παρά τοῦ ἰδίου καί ὅσα παρηγγέλθη νά μᾶς εἴπῃ. Εἶδαμεν καί τὴν ἐξ Ὑδρας σταλείσαν μᾶς ἀπόκρισιν, τὴν δοθείσαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Μιαούλη παρά τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεγαλειότητος εἰς τὰ πρὸς τὴν ἐσοχώτητά του διευθυνθέντα δημόσια ἔγγραφέα μας, καί θέλει ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτήν, καθὼς μᾶς ὀδηγήσῃ τό συμφέρον τῆς πατρίδος μας.

Σπεύδομεν νά Σας ἀποστειλῶμεν ἄνευ βραδύτητος τὸν Κύριον Ζαχαριάδην, διά νά Σας κοινοποιήσωμεν τὰ ἀκόλουθα: Ἐνῷ ἀνεσκάπταμεν πανταχόθεν τό τοῦ Γαλλικισμοῦ Δένδρον καί τό κατηντήσαμεν εἰς τό ν' ἀποσπασθῇ πρόρριζον καί

ἐνησυχολούμεθα εἰς τό νά συνάψωμεν καί διευθύνωμεν τῶν περισσοτέρων τά πνεύματα (ἐννοοῦμεν τούς ἄχρι τοῦδε ἀντιφρονούντας,) εἰς ἓν καί τό αὐτό φρόνημα, ἐπί τοῦ ὁποίου κατεβάλαμεν τά θεμέλια τοῦ οικοδομηματός μας, τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος μας, βλέπομεν αἴφνης ἀναφυόμενον ἄλλο, τοῦ ὁποίου οἱ κλάδοι ἐπαυξανόμενοι ἐξαπλοῦνται μάλιστα εἰς τήν Στερεάν Ἑλλάδα. Ἀντί τοῦ πίπτοντος Γαλλικισμοῦ, ἀναφαίνεται **Ρωσσισμός**, καί, καθ' ὅσον ἐν μικρῷ καιροῦ διαστήματι παρετηρήσαμεν, πληροφοροῦμεθα εὖρε πολλούς προσηλύτους ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, καί ἡ πρόδοξός του φαίνεται τόσο ταχύτερα, καθόσον ὑποστηρίζεται ἀπό μεγάλας καί πραγματικές νομιζόμενας ὑποσχέσεις καί ἐπί πᾶσι μέ ἀνά χεῖρας χρήματα.

Ἡμεῖς, σταθεροί εἰς τήν ὁποίαν ἐπατήσαμεν γραμμήν, τείνουσαν εἰς τήν προστασίαν τῆς ἐλευθερίας καί ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑθνους μας, ἐπεχειρήσαμεν τά χρειάδια καί κατά τοῦ Νεοφανοῦς τούτου καί ἔχομεν πεποιθήσιν, ὅτι τοῦλάχιστον θέλει εὐρεθῶμεν σύμφωνοι Πελοποννήσιοι καί Ὑδραῖοι. Ἄλλ ἐπειδή, ὡς προεῖρηται, δέν εἶναι τῶν μὴ ἐνδεχομένων **νά προοδεύσῃ τό κόμμα τοῦτο**, παρακαλεῖσθε, **ἀναφερόμενοι περὶ αὐτοῦ ὅπου ἀνήκει, νά μὴ βραδύνετε νά μᾶς δώσετε τὰς ἀπαιτούμενας ὁδηγίας, διὰ νά ἡξεύρωμεν πῶς νά φερθῶμεν εἰς τά πράγματα. Τὰς ἀναμένονες ὅσον τό γλιγωρότερον.**

Οἱ μυσταγωγοί τοῦ νεοφανοῦς τούτου κόμματος δέν ἐνεφανίσθησαν πρὸς οὐδένα ἐξ ἡμῶν εἰσέτι. Ὑμεῖς ἐνησυχολούμεθα εἰς τήν ταχεῖαν συγκρότησιν τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, προπαθοῦντες ἐν ταῦτῳ νά πείσωμεν τούς ἀγνοοῦντας τά ἀληθῆ τῆς πατρίδος συμφέροντα, πλήν καί εἰς αὐτὴν τήν συγκρότησιν τῆς Συνελεύσεως ἀναφυόμεναι πολλαὶ δυσκολίαι, ἐπειδή οἱ ἐπέχοντες τόν Διοικητικόν τόπον, φοβούμενοι δικαίως τήν πτώσιν των, ἀντενεργοῦν μισητοτρόπως καί ἀφοῦ μέχρι τοῦδε διεσκεδάσαμεν ἱκανά τῶν ἐπιχειρημάτων των μέ κολακευτικούς καί ὑποσχετικούς τρόπους, ἐσχάτως ἔφθειραν τούς ὄπλαρχηγούς τούς προαπεσταλμένους ἀπό Μεσολόγγι διὰ νά γράψουν πρὸς τήν Στερεάν Ἑλλάδα, διαμαρτυρούμενοι καθ' ἓνα τρόπον, ὅτι ἡ Συνέλευσις αὕτη δέν εἶναι οὔτε ἔγκαιρος, οὔτε συμφέρουσα νά γίνῃ πρὸς τό παρόν, ἐνῶ τό Μεσολόγγι, τό ὁποῖον βαστᾷ τόν πόλεμον, κινδυνεύει καί δέν ἠμποροῦν οἱ πατριῶται, οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Μεσολογίῳ, νά στείλουν τακτικῶς τούς πολιτικούς καί πολεμικούς πληρεξουσίους των εἰς αὐτήν τήν Συνέλευσιν, καί ὅτι εἶναι τῆς πρώτης ἀνάγκης νά δώσουν οἱ Ἕλληνες ἐν γένει τήν προσοχὴν των εἰς τήν διάσωσιν τοῦ Μεσολογγίου καί ὄχι νά καταγίνωνται εἰς τήν Συνέλευσιν, ἢ ὅποια θέλει φέρεῖ παραλυσίαν εἰς τά τοῦ πολέμου. Τοῦτο, ἂν καί ἀνίσχυρον, ἐπειδή ὑποστηρίζεται ἀπό τόν Γαλλικισμόν καί Ρωσσισμόν, παρησιάζεται ὡς φαινόμενον δύσκολον νά ματαιωθῇ. Οἱ ἐν Μεσολογίῳ Στρατιῶται εἶναι προκατειλημμένοι ἀπό τόν Ρωσσισμόν, οἱ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τό πλεῖστον μέρος εἶναι, καθ' ὅσον ἔως τώρα παρετηρήθη, ἀφωσιωμένοι εἰς τόν Γαλλικισμόν καί ἐπειδή θεωροῦν ἀμφοτέρω τά κόμματα, ὅτι, συγκροτουμένης τῆς Συνελεύσεως θέλει ματαιωθῶν τά ἐπιχειρήματα των καί ἔπεται νά ὑπερισχῆσῃ ἢ πρὸς τήν κραταιάν Βρεταννίαν τοῦ Ἑθνους ἀφοσίωσις, εὐαρεστοῦνται νά ἀναβληθῇ ἡ Συνέλευσις καί νά μείνουν τά πράγματα εἰς τήν ἰδίαν στάσιν ἔως νά λάβῃ καθέν τῶν ἀνωτέρω μερῶν τὰς ὁποίας ἐλπίζει ὁδηγίας. Ἡμεῖς ἀντέχομεν εἰς ὅλας αὐτάς τὰς προσβολὰς (μολοντί καί ἐν μέρος τῶν ὁμοφρονούντων μᾶς ἐπιβουλεύθη, καί οὗτος εἶναι ὁ Κολιόπουλος, καθὼς ἔλεγε ἀκούση πλατύτερον ἀπὸ τόν Κύριον Ζαχαριάδην, ὅστις εἶδεν ἰδίους ὀφθαλμοῖς καί ἤκουσε τό φέρισμόν του) καί ἤδη, γράφοντες πρὸς ὑμᾶς, γράφομεν καί πρὸς τούς ἐν Ὑδρᾷ προκρίτους ἐξηγούντες πρὸς αὐτούς λεπτομερῶς τήν στάσιν τῶν πραγμάτων καί τήν μεγάλην ἀνάγκην, ἥτις ὑπογορεῖ νά φανῶμεν εἰς τό

ύστερα από παραμερισμό του νόμιμου διαδόχου, του μεγαλύτερου αδελφού του Κωνσταντίνου.

Μιά σειρά συνωμοσίες και αιματηρές συγκρούσεις απόδειξαν ότι ο νέος Τσάρος ήταν θεληματικός και ικανός να χτυπήσει με τὰ όπλα ό,τι θά τόν έμπόδιζε, περιστοιχισμένος από φιλοπόλεμους στρατιωτικούς που τόν βοήθησαν ν' ανέβει στό θρόνο. Άποφάσισε νά λύσει τή Ρωσοτουρκική διαφορά με πόλεμο. Άμέσως μάλιστα διέταξε νά έτοιμαστούν τὰ ρωσικά στρατεύματα.

Διπλωματικές έπαφές τής Άγγλίας με τήν Πετρούπολη και με "Έλληνες

Άνήσυχος ό Κάνιγκ έπεισε τό Γεώργιο Δ', βασιλέα τής Μ. Βρετανίας, νά στείλει στήν Πετρούπολη τό δούκα Ουέλικτον, τό νικητή του Ναπολέοντα, γιά νά συγχαρεί τό νέο αυτοκράτορα εκ μέρους του βασιλιά του και ταυτόχρονα νά προσπαθήσει ν' άποτρέψει τόν πόλεμο προτείνοντας στό Νικόλαο σύμπραξη τής Ρωσίας με τήν Άγγλία πάνω στό «Έλληνικό Ζήτημα», με βάση τό άγγλικό σχέδιο, που έγινε ύστερα από τήν αίτηση των Έλλήνων γιά μεσιτεία τής Άγγλίας. Άρχικά ό Νικόλαος άπόρριψε άμεσα τίς προτάσεις τής Άγγλίας, ζητώντας νά μήν άνακατεύεται στα θέματα τής Ρωσίας με τήν Τουρκία· ύστερα όμως άρχισε νά σκέπτεται τή συνεργασία. Σ' αυτό συνέβαλαν και τὰ παρακάτω γεγονότα.

Στό τέλος του 1825 ό Στράτφορντ Κάνιγκ, καθώς πήγαινε γιά τήν Κων/πολη ως Πρεσβευτής τής Άγγλίας στήν Ύψηλή Πύλη, συναντήθηκε με τόν Καποδίστρια στή Γενεύη, στάθηκε ύστερα στήν Κέρκυρα και τέλος στις 28 Δεκεμβρίου (9 Ιανουαρίου) είχε μιá συνάντηση κοντά στήν "Υδρα με τούς Ά. Μαυροκορδάτο και Ζωγράφο². Στή συνάντηση αυτή οι δύο "Έλληνες, που άνήκαν στό άγγλικό κόμμα, φάνηκαν πολύ μετριοπαθείς κάτω από τήν πίεση των γεγονότων και τήν έλλειψη χρημάτων· και ένω ή επίσημη γραμμή τής Έλληνικής Κυβέρνησης, παρέμενε τό «ανεξαρτησία ή θάνατος», ό Μαυροκορδάτος κι ό Ζωγράφος διαβεβαίωσαν έμπιστευτικά τόν Στράτφορντ Κάνιγκ ότι πολλοί "Έλληνες άρχηγοί ήταν έτοιμοι νά δεχτούν τή λύση τής άυτονομίας, έστω κι άν ή Έλλάδα παρέμενε φόρου ύποτελής στό Σουλτάνο.

Η άποδοχή τής λύσης αυτής θά διευκόλυνε τίς όποιοσδήποτε συμφωνίες.

Τό πρωτόκολλο τής Πετρούπολης και ή σημασία του

Ό Στράτφορντ Κάνιγκ άμέσως έστειλε όλα τὰ σχετικά με τίς μετριοπαθείς αυτές δηλώσεις των Έλλήνων "ύπευθύνων" στόν Ουέλικτον και ό Άγγλος άπεσταλμένος στήν Πετρούπολη έκανε χρήση αυτών άμέσως στις συζητήσεις με τούς Νέσσελροντ και Λίβεν. Ό

Τσάρος Νικόλαος αποδέχτηκε τις αγγλικές προτάσεις να συνεργαστούν με τον Ουέλιγκτον και να προχωρήσουν στην κατάρτιση πρωτοκόλλου για τη σύμπραξη της Άγγλιας και της Ρωσίας με βάση το αγγλικό σχέδιο για μεσολάβηση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας και με καθορισμό των όρων συμβιβασμού.

Μεγάλη σημασία είχε ότι εγκαταλείπονταν το σχέδιο του Άλεξανδρου για το διαμελισμό, εξοβελίζονταν η Αυστρία από τον κατάλογο των συμμάχων που ενδιαφέρονταν για το «Έλληνικό Ζήτημα» και, τέλος, αποτρεπόταν για την ώρα ο πόλεμος.

Το πρωτόκολλο αυτό **ουσιαστικά κατέλυε την Ίερή Συμμαχία**.³ Ήταν το πρώτο επίσημο διπλωματικό έγγραφο που αναγνώριζε πολιτική ύπαρξη στην Ελλάδα και μιά θέση μεταξύ των άλλων κρατών.

Το πρωτόκολλο υπογράφηκε στις 4 'Απριλίου 1826, και παρατίθεται στο τέλος, όπως μεταφράστηκε λίγο αργότερα στο Ναύπλιο³.

Το πρωτόκολλο της Πετρούπολης, που δέν ικανοποίησε ιδιαίτερα τον Κάνιγκ και το χαρακτήρισε σαν «όχι πολύ άριστοτεχνικά διαγραμμένο», είχε πραγματικά πολλές άοριστίες, τόσο για τη δράση που θα αναλάμβαναν οι Δυνάμεις, όσο και για τα σύνορα του νέου Κράτους.

Ουσιαστικά η ύπογραφή του πρωτοκόλλου ήταν ρωσική επιτυχία, γιατί επέτρεπε στη Ρωσία να κηρύξει τον πόλεμο στην Τουρκία μονομερώς, χωρίς να αδρανήσει ή ισχύς του Πρωτοκόλλου και οι απ' αυτό προερχόμενες αγγλικές υποχρεώσεις.

Έκμετάλλευση του πρωτοκόλλου από τη Ρωσία στο "Ακκερμαν

Τέλος, η Ρωσική διπλωματία χρησιμοποίησε με επιδέξιο τρόπο το Πρωτόκολλο της Πετρούπολης στις διαπραγματεύσεις που είχε με τους Τούρκους στο "Ακκερμαν". Εκεί στις 7 'Οκτωβρίου 1826 υπογράφηκε η συνθήκη του "Ακκερμαν" που όριζε να γίνουν όλα όσα είχε ζητήσει η Ρωσία με το τελεσίγραφο που έστειλε στην Πόλη στις 17 Μαρτίου 1826.

Στη συνθήκη αυτή μπήκε και ο όρος ότι η Ρωσία «δέ θα ανακατευόταν πιά στο Έλληνικό ζήτημα ποτέ». Ο Νικόλαος δέχτηκε να αναλάβει μιά τέτοια υποχρέωση, γιατί ήξερε πως θα μπορούσε εύκολα να αποδευμευτεί, επικαλούμενος ακριβώς το Πρωτόκολλο, που είχε ήδη υπογράψει με την Άγγλία.

* Ουκρανική πόλη κοντά στα ρουμανικά σύνορα: εκεί υπογράφηκε η όμώνυμη συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, που: (α) αναγνώριζε την αυτονομία της Σερβίας και (β) τό δικαίωμα ρωσικής επέμβασης στη Μολδαυία και Βλαχία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1 Γράφει σχετικά ο Finley, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ, σελ. 391:

Στίς 25 Αύγουστου 1825 υπογράφηκε μιά πράξη από τή μεγάλη πλειοψηφία του κλήρου, των αντίπροσώπων, των προεστών και των ναυτικών και στρατιωτικών άρχηγών του Έλληνικού έθνους, πού έβαζε τήν Ελλάδα κάτω από τήν προστασία τής Άγγλικής κυβερνήσεως. Η πράξη αυτή έξουσιοδότησε τή Βρετανική κυβέρνηση νά διαπραγματεύεται σχετικά μέ τήν ειρήνευση στήν Ελλάδα μέ ένα βαθμό έξουσίας πού προηγούμενα δέν είχε. Καί ο Τζώρτζ Κάννιγκ άποτόληψε τώρα νά συνηγορήσει υπέρ τής ίδρύσεως Έλληνικού κράτους, σάν τό άσφαλέστερο μέσο ειρηνεύσεως τής Ανατολής. Καί αυτός, όπως πολλοί άλλοι φίλοι τής Ελλάδας, πιστεύανε ότι ή **έλευθερία θά γεννούσε τήν άγάπη τής δικαιοσύνης**, ότι οί Έλληνες από έθνική συμπάθεια, όσο και από συμφέρον θά γίνοντουσαν σύμμαχοι τής Άγγλίας και ότι κάτω από μιά έλευθερη και φωτισμένη διοίκηση, οί Έλληνες θά καθιστούσαν τήν πολιτική έλευθερία και τό χριστιανικό πολιτισμό πολύ εύεργετικά στους πληθυσμούς τής Ανατολικής Εύρώπης και τής Δυτικής Άσίας. Η Ρωσία θά έχανε τή δύναμη νά βρίσκει στό θρησκευτικό φανατισμό τό μέσο γιά νά προκαλεί άναρχία στήν Τουρκία σάν πρώτο βήμα γιά τήν κατάκτηση, και ίσως οί Έλληνες νά ξεπερνούσαν τήν πρόοδο των Άγγλικών άποικιών, και μέ ταχύτατη αύξηση του πληθυσμού και τής οικονομίας τους νά επανδρώνανε και νά αναζωογονούσανε τίς έρημωμένες περιοχές τής Εύρωπαϊκής Τουρκίας. Όσο κι άν είτανε λογικές αυτές οί έλπίδες στα 1825, οί Έλληνες άφήσανε νά περάσουν τριανταπέντε χρόνια χωρίς νά κάνουν πολλά πράγματα γιά νά τίς έκπληρώσουν.

2 Γράφει σχετικά ο Σ. Τρικούπης, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛ. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ, τόμος Δ', σελ. 3.

Προθέμενος ό πρέσβης ούτος νά μάθη τί έβουλεύοντο οί Έλληνες περί του μελετωμένου συμβιβασμού, κατήνεν επί του διάπλου άντικρύ τής Υδρας, λήγοντος του Δεκεμβρίου (1825), όπου είδεν έν πρώτοις τόν Μιαούλην και τόν Τομπάζην ως ιδιώτας, και μετ' αυτούς τόν Μαυροκορδάτον και τόν Ζωγράφον, σταλέντας παρά τής κυβερνήσεως. Άφ' ου δέ έγένετο μεταξύ αυτών πολύς λόγος άνεπισήμως περί συμβιβασμού βάσιν έχοντος τήν αυτονομίαν τής Ελλάδος και άπλην υποτέλειαν εις τήν Πύλην, απέλευσεν εις Κωνσταντινούπολιν, όπου έτυχε λαμπράς άλλ' όχι και φιλικής ύποδοχής· δέν έπρότεινε δέ τι κατ' άρχάς περί Ελλάδος, διότι ή Πύλη έλεγε παρηρησία ότι «ουδέμια ξένη μεσιτεία μεταξύ δεσπότου και ραγιάδων ήτο δεκτή, και ουδέμια παρέμβασις άνεκτή» ουδ' έπειθέτο, ότι ή Άγγλία έπρωτίθετο κυρίως διά του έλληνοτουρκικού συμβιβασμού νά τήν προφυλάξη του έπικειμένου ρωσικού πολέμου.

Άλλ', έν ώ αυτή εδυστρόπει, ό Βελλιγκτών ηΐρε πρόθυμον τόν νέον αυτοκράτορα εις αναλαβήν των επί του προκατόχου του διακοπεισών επί του τουρκοελληνικού ζητήματος άγγλωρωσσικών συνδιαλέξεων, και εις θερμήν σύμπραξιν προς ειρήνευσιν και όριστικήν άποκατάστασιν τής Ελλάδος. «Άς άρχίσωμεν, πρέπει και νά τελειώσωμεν,» άπεκρίθη ο αυτοκράτωρ προς τόν προτεινάντα τήν ειρήνευσιν Βελλιγκτώνα. Υπό τόν όρον τουτο υπέγραψαν αι δύο αύλαι τήν 23 Μαρτίου πρωτόκολλον διαλαμβάνον τά έξής.

3 Πρωτόκολλο τής Πετρούπολης:

Πρώτον πρωτόκολλον μεταξύ Ἀγγλίας καί Ρωσσίας
περί τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων

Δεηθείσης παρά τῶν Ἑλλήνων τῆς Βρετανικῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος νά μειυτεῖται περί συνδιαλλαγῆς αὐτῶν μετά τῆς Ὄθωμανικῆς Πόρτας — τῆς Πύλης — προβαλλούσης ἐπομένως τήν μειυτεῖαν τῆς πρὸς ταύτην τήν Δύναμιν, καί ἐπιθυμούσης νά συμφωνήσῃ μετά τῆς Α.Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν περί τῶν κατά ταῦτα μέτρων τῆς Κυβερνήσεώς τῆς. Ἐπιθυμούσης δέ πάλιν καί τῆς Α.Α.Μ. νά καταπαύσῃ ὁ πόλεμος, ὁ κατά τήν Ἑλλάδα καί τό Αἰγαῖον πέλαγος ὑφιστάμενος, διά συμβιβασμοῦ ἀρμόζοντος εἰς τās ἀρχάς τῆς θρησκείας, τῆς δικαιοσύνης καί τῆς φιλανθρωπίας, οἱ ὑποφαινόμενοι ὤρισαν:

1. Ἡ εἰς τήν Πόρταν προβληθησομένη συνδιαλλαγή, ἐάν ἡ κυβέρνησις αὐτῆ δεχθῆ τήν προταθείσαν μειυτεῖαν, **σκοπόν θέλει ἔχει τό νά θέσῃ τούς Ἑλληνας πρὸς τήν Ὄθωμανικήν Πόρταν** εἰς τās κατωτέρω ρηθησομένας σχέσεις.

Ἡ Ἑλλάς θέλει εἶσθαι **ἐξάρτημα ἐκείνου τοῦ βασιλείου**, καί οἱ Ἕλληνες θέλουν πληρῶναι εἰς τήν Πόρταν φόρον ἐτήσιον, τό ποσόν τοῦ ὁποίου νά προσδιορισθῆ διά κοινῆς συγκαταθέσεως. Θέλουν κυβερνᾶσθαι ἀποκλειστικῶς ἀπό Διοικητάς, παρ' αὐτῶν ἐκλεγομένους καί διοριζομένους, εἰς τόν διορισμόν ὁμως τῶν ὁποίων ἡ Πόρτα θέλει ἔχει κάποιαν ἐπιρροήν. Εἰς τήν κατάστασιν ταύτην οἱ Ἕλληνες θέλουν ἀπολαμβάνει τελείαν ἐλευθερίαν συνειδησεως, ὀλόκληρον ἐλευθερίαν ἐμπορίου, καί θέλουν κανονίζει ἀφοριστικῶς τήν ἐσωτερικήν αὐτῶν κυβέρνησιν.

Διά νά ἐκτελεσθῆ δέ πλήρης διαχώρισις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων τῶν δύο ἐθνῶν καί νά ἐμποδισθοῦν αἱ συγκρούσεις, αἵτινες μέλλουν νά εἶναι τὰ ἀναγκαῖα παρεπόμενα τόσον μακροχρονίου πολέμου, οἱ Ἕλληνες θέλουν καταλάβει (ἀγοράσει) τās τε ἐν τῇ Ἡπειρῷ καί τās ἐν ταῖς νήσοις τῆς Ἑλλάδος κειμένας Τουρκικὰς κτήσεις.

2. Γενομένης δεκτῆς τῆς ἀρχῆς μειυτείας μεταξύ Τούρκων καί Ἑλλήνων, κατά συνέπειαν τῶν ἐπί τούτῳ γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει παρά τοῦ Πρέσβευς τῆς Β.Α.Μ. διαβημάτων, ἡ Α.Α.Μ. θέλει μεταχειρισθῆ κατά πᾶσαν περιστάσιν τήν ἐπιρροήν τῆς διά νά ἐπιταχύνῃ τόν σκοπόν τῆς μειυτείας ταύτης. Ὁ δέ τρόπος καί ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ Α.Α.Μ. θέλει μεθέξει εἰς τās μετέπειτα πρὸς τήν Ὄθωμανικήν Πόρταν διαπραγματεύσεις, αἵτινες θέλουν εἶσθαι τό παρεπόμενον ταύτης τῆς μεσολαβήσεως θέλουν προσδιορισθῆ μετέπειτα ἐκ κοινῆς συγκαταθέσεως ἀπό τās κυβερνήσεις τῆς Β.Α.Μ. καί τῆς Αὐτοκρατ. Α.Μ.

3. Ὅψέ ποτε ἡ Πόρτα δέν ἤθελε δεχθῆ τήν παρά τῆς Α.Β.Μ. προταθείσαν εἰς αὐτήν μεσολάβησιν, ὅποιαδήποτε καί ἂν ἤθελεν εἶσθαι ἡ φύσις τῶν πρὸς τήν Τουρκικήν Κυβέρνησιν σχέσεων τῆς Β.Α.Μ., ἡ Β.Α.Μ. καί ἡ Α.Α.Μ. θέλουν τηρήσει πάντοτε τούς ὅρους τοῦ συμβιβασμοῦ τοῦ εἰς τόν ἀριθ. 1 τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου δηλωθέντος, ὡς βάσιν ὅποιασδήποτε συνδιαλλαγῆς μεταξύ τῆς Πόρτας καί τῶν Ἑλλήνων (γενησομένης διά τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν ἀπό σκοποῦ ἢ κατ' ἰδίαν), καί δέν θέλουν παραβλέψει καμμίαν ἀρμοδίαν εὐκαιρίαν νά μεταχειρισθοῦν τήν ἐπιρροήν των πρὸς τὰ δύο διαμαχόμενα μέρη, διά νά κατορθώσουν τήν συνδιαλλαγὴν κατά τās ἄνω εἰρημένας βάσεις.

Ἡ Β.Α.Μ. καί ἡ Α.Α.Μ. ἐπιφυλάττονται εἰς τό μετὰ ταῦτα νά παραδεχθοῦν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, **διά νά προσδιορίσουν τὰ καθέκαστα τῆς περί ἧς ὁ λόγος συνδιαλλαγῆς**, καθὼς καί τὰ ὄρια τῆς γῆς, καί τὰ ὀνόματα τῶν τοῦ Αἰγαίου

πελάγους νήσων, αϊτινες θέλουν συμπεριληφθῆ καί τά όποία θέλουν προταθῆ εἰς τήν Πόρταν, νά γνωρίζη υπό τό όνομα 'Ελλάς.

5. "Ετι δέ ἡ Β.Α.Μ. καί ἡ Α.Α.Μ. δέν θέλουν ζητήσῃ κατά τόν συμβιβασμόν τοῦτον καμμίαν αὔξησιν γῆς, οὔτε καμμίαν ἀποκλειστικήν ἐπιρροήν ἢ πλεονεκτήματα διά τό ἐμπόριον τῶν ὑπηκόων Των, τό όποῖον νά μήν ἀπολαμβάνουόν ἐπίσης ὅλα τά ἄλλα ἔθνη.

6. Ἡ Β.Α.Μ καί ἡ Α.Α.Μ. ἐπιθυμοῦσιν νά συμμεθέξωσιν οἱ σύμμαχοί των εἰς τοὺς ὀριστικούς συμβιβασμούς, τῶν όποίων τό παρόν πρωτόκολλον περιέχει τό σχέδιον, θέλουν κοινοποιήσῃ τήν παροῦσαν συνθήκην μυστικῶς εἰς τάς Αὔλας τῆς Βιέννης, τῶν Παρισίων καί τοῦ Βερολίνου, καί θέλουν προβάλλῃ εἰς αὐτάς τό νά στέρξουν νά ἐγγυηθοῦν μετά τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας τήν συνθήκην, διά τῆς όποίας θέλει ἐκτελεσθῆ ἡ μεταξύ Τούρκων καί 'Ελλήνων συνδιαλλαγῆ, ἐπειδὴ ἡ Β.Α.Μ. δέν δύναται νά ἐγγυηθῆ παρομοίαν συνθήκην.

'Εν Πετροῦπόλει τῇ 23 Μαρτίου (4 'Απριλίου) 1826.

Οὐέλγικτον, Νέσσαλεροδ, Λιέβεν.

(Δ. Κόκκινου, 'Ιστ. 'Ελλην. 'Επαναστάσεως, Τ. 9, σελ. 456-457)

9.— 'Η ἐξωτερική πολιτική τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Γ' ἔθνοσυνελεύσεως τῆς 'Επιδαύρου

'Η Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου* συνδέεται ἄμεσα μέ τήν ἐξωτερική πολιτική. Εἶναι ἡ πρώτη Ἐθνοσυνέλευση, πού ἀποφάσεις τῆς ἀφοροῦσαν τίς ἐξωτερικές σχέσεις τοῦ ἐπαναστατημένου ἔθνους. Φυσικά ἡ Γ' αὐτή ἔθνοσυνέλευση εἶναι δεμένη μέ τήν ἐξωτερική πολιτική τῆς Ἀγγλίας καί μάλιστα ὡς συνέπειά τῆς¹.

Εἶδαμε στό προηγούμενο μάθημα ὅτι ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ, ἐξάδελφος τοῦ Γεωργίου Κάνιγκ, Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας, πηγαίνοντας στήν Πόλη ὡς πρεσβευτής τῆς πατρίδας του καί περνώντας ἀπό τήν Ὑδρα, ἦλθε σέ ἐπαφή ἐθιμοτυπικά μέ τό Μιαούλη καί τόν Τομπάζη, οὐσιαστικά ὅμως μέ τό Μαυροκορδάτο καί τό Ζωγράφο. Ἐκεῖ, στό λιμανάκι Περιβόλες, συζητήθηκαν τά θέματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Τό πρῶτο πού τοὺς ρώτησε ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ ἦταν ἂν οἱ Ἕλληνες, σύμφωνα μέ τήν «πράξη ὑποτέλειας», πού εἶχαν στείλῃ στήν Ἀγγλική Κυβέρνηση, ἐπιθυμοῦσαν τῆ μεσολάβηση. Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν θετικά

* Ὑπενθυμίζεται ὅτι στήν ἐπίσημη ἀρίθμηση τῶν Συνελεύσεων ἀναφέρονται ἐκεῖνες πού ψήφισαν ἢ ἀναθεώρησαν κείμενα συνταγματικά (Α' Ἐθνοσυνέλευση στήν Ἐπίδαυρο [1821-22], Β' στό Ἄστρος [1823], Γ' στήν Τροιζήνα [1827]): τούτη ἡ Ἐθνοσυνέλευση διαφορίζεται ἀπό τήν ἐπίσης Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας μέ βάση τόν τόπο, τό χρόνο καί τό σκοπό τῆς σύγκλησῆς τῆς, πού ἀναλύεται σέ τοῦτο τό μάθημα.

3 τότε αυτός ζήτησε, γιά νά μπορέσει νά διαπραγματευθεῖ μέ τήν Πύλη, ἐξουσιοδότηση ἀπό τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση, πού θά δεχόταν τόν ὄρο τῆς ἐπικυριαρχίας τῆς Τουρκίας πάνω στήν Ἑλλάδα. Μάλιστα στήν ἀποψή του αὐτή, ὁ κ. Πρεσβευτής ἦταν ἀνυποχώρητος. Ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησης αὐτῆς στάθηκε ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἡ Συνέλευση δέν ἀσχολήθηκε μόνο μέ αὐτό τό ἀντικείμενο, ἀλλά καί μέ θέματα ἐσωτερικῆς ὀργανώσεως καί πολιτικῆς, πού ἡ διαπραγματεύσευ τούς θά γίνεϊ σέ ἄλλο σημείο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. «Ὅ, τι ἀφορᾶ τήν ἐξωτερική πολιτική εἶναι τό ἐξῆς:

Ἡ Συνέλευση ἄρχισε τίς ἐργασίες της στίς 6 Ἀπριλίου 1826. Στίς 12 Ἀπριλίου ἔφθασε τό θλιβερό ἄγγελμα τῆς πτώσης τοῦ Μεσολογγίου. Ὑστερα ἀπό αὐτό, γιά νά ἀντιμετωπιστεῖ ἡ κατάσταση, ἀποφασίστηκε νά ὀριστεῖ μιά ἐνδεκαμελῆς ἐπιτροπή «γιά ὀλική κυβέρνηση τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων», πού ὀνομάσθηκε «Διοικητική Ἐπιτροπή τῆς Ἑλλάδος».

Στήν ἴδια συνεδρίαση τῆς 12ης Ἀπριλίου ὀρίστηκε ἡ «Ἐπιτροπή τῆς Συνελεύσεως», πού τήν ἀποτελοῦσαν οἱ: Παλ. Πατρῶν Γερμανός, Ἄ. Πορφυρίου, Παν. Νοταράς, Β. Μπουντούρης, Ἄ. Κοπανίτσας, Ἄ. Λόντος, Γ. Μπούκουρης, Γ. Δαριεώτης, Ἐμμ. Ξένος, Γ. Αἰνιάν, Σπ. Καλογερόπουλος, Ν. Ρενιέρης καί ὁ Ν. Βελισσαρίου. Ἔργο της ἦταν «νά διαπραγματευθεῖ διά τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἄγγλου Πρέσβεως κυρίου Κάνιγκ τό μεταξύ τοῦ Ἔθνους καί τῆς Ὄθωμανικῆς Πόρτας συμβιβασμόν μέ τόν πλέον ἐπωφελῆ τρόπον διά τό ἑλληνικόν Ἔθνος καί ἀνταξίως τῶν μεγάλων του θυσιῶν». Ἔτσι ὀρίστηκε γιά πρώτη φορά ἐπιτροπή γιά τίς ἐξωτερικές ὑποθέσεις καί ψηφίστηκαν ὀδηγίες καί ὑποδείξεις στήν ἐπιτροπή. Μέσα στό ψήφισμα αὐτό ὑπῆρχαν οἱ ὄροι τοῦ συμβιβασμοῦ².

Τά ψηφίσματα γιά τόν καταρτισμό τῆς ἐπιτροπῆς ἐξωτερικῶν θεμάτων καί γιά τίς ὀδηγίες πρός αὐτή ὑπογράφηκαν ἀπό τήν πλειοψηφία. Οἱ μόνοι πού δέν ὑπόγραψαν ἦταν λίγοι πληρεξούσιοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας, τῆς Σάμου καί τῆς Μυκόνου, πού ἀνήκαν στό «γαλλοφρονικό» κόμμα.

Κανείς δέν ἀντέδρασε σ' ὄ,τι πρότεινε τό ἀγγλικό κόμμα οὔσιαστικά. Ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος, πού ἦταν ἀνακατεμένος σ' ὄλα αὐτά, δέν παρευρισκόταν στή Συνέλευση, ἀλλά ξεκουραζόταν στήν Τήνο.

Ὁ μόνος πού ἀντέδρασε καί διαμαρτυρήθηκε γραπτά ἦταν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὁ τίμιος καί ἀγνός αὐτός πατριώτης.

Εἶχε μελετήσει, φαίνεται, τήν «πράξη ὑποτελείας» πού εἶχαν στείλει στόν Κάνιγκ οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος καί εἶχε νιώσει φοβερῆ ἀπογοήτευση. Δέν ἀντέδρασε τότε γιατί ὁ Κάνιγκ δέ φάνηκε νά ἐνθουσιάζεται: τώρα ὄμως ἐβλεπε καλά τί χρῆση ἔκανε ἡ ἀγγλική διπλωματία, γι' αὐτό ἔγραψε τήν περίφημη διαμαρτυρία του γιά τήν

πράξη αυτή του συμβιβασμού, που τη χαρακτήρισε «παράνομον και άνθελληνικήν»³.

Η συνέλευση όμως αποδοκίμασε τη στάση του Ύψηλάντη και μέ ψήφισμά της τον στέρησε ισόβια από κάθε πολιτικό και στρατιωτικό δικαίωμα⁴. Η παρέμβαση του Κολοκοτρώνη, που μίλησε θερμά για όσα πρόσφερε ο Δημ. Ύψηλάντης και ο αδελφός του Άλέξανδρος στον Άγωνα και τόνισε ότι δεν μπορούσαν να τους καταργήσουν από την Ίστορία της Ελλάδας, στάθηκε αιτία του περιορισμού της ποινής σε ένα χρόνο.

Ύστερα από αυτά η Συνέλευση με επίσημο έγγραφο, που τό ύπόγραψε ο Πανοῦτσος Νοταράς, ἔδινε ὁδηγίες καί τήν πληρεξουσιότητα στόν Στράτφορντ Κάνινγκ νά χειριστεί τό θέμα τῆς μεσιτείας⁵.

Όσα ψηφίστηκαν στή Συνέλευση αὐτή εἶχαν ἄμεση ἢ ἔμμεση τουλάχιστον σχέση μέ τήν ὑπογραφή τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολης, πού τό κείμενό του στό μεταξύ εἶχε φτάσει στήν Ἑλλάδα. Συμπέρασμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἐθνοσυνέλευσης αὐτῆς ἦταν ὅτι ἡ ἀγγλική πολιτική εἶχε κυριαρχήσει καί εἶχε γίνει συνείδηση στούς περισσότερους Ἑλληνας ἡ ἀνάγκη νά ἐξαρτηθοῦν ἀπό τήν Ἀγγλία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1 Σχολιάζει σχετικά ὁ Finley, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, σελ. 392:

‘Ο κ. Στάτφορντ Κάνινγκ (Λόρδος Στράτφορντ ντές Ράντκλιφ), ἕνας ἀπό τούς ἰκανότερους Ἀγγλους διπλωμάτες, ἔφτασε στήν Κωνσταντινούπολη σάν πρεσβευτής στήν Πύλη, στίς ἀρχές τοῦ 1826, μέ τή λεπτή ἀποστολή νά πείσει τό σουλτάνο νά τερματίσει τόν πόλεμο στήν Ἑλλάδα καί νά ἐμποδίσει τήν ἔκρηξη πολέμου μεταξύ Ρωσίας καί Τουρκίας. Κατευθυνόμενος στότα Δαρδανέλλια συσκέφτηκε μέ τό Μαυροκορδάτο σχετικά μέ τή βάση μιᾶς ἀποτελεσματικῆς μεσολαβήσεως μεταξύ τῶν ἐμπολέμων¹. Ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως αὐτῆς εἶτανε ὅτι ἡ **Ἐθνοσυνέλευση τῆς Ἐπιδαύρου ψήφισε διάταγμα, μέ ἡμερομηνία 24 Ἀπριλίου 1826, μέ τό ὁποῖο ἐξουσιοδοτοῦντανε ὁ Βρετανός Πρεσβευτής στήν Κωνσταντινούπολη νά διαπραγματευθεῖ τήν εἰρήνη πάνω στή βάση μιᾶς ἀνεξάρτητης αὐτοδιοικούμενης Ἑλλάδας**, μέ τήν ἀναγνώριση τῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ σουλτάνου καί τῆς καταβολῆς ἐτησίου φόρου ὑποτελείας.

Ἡ εἰρήνευση τῆς Ἑλλάδας εἶχε γίνει τώρα πρωταρχικός σκοπός τῆς βρετανικῆς πολιτικῆς στήν Ἀνατολή. Ὁ αὐτοκράτορας Νικόλαος εἶχε ἀπορρίψει κάθε μεσολάβηση στίς διαφορές του μέ τήν Τουρκία, ἀλλά ἡ Βρετανική κυβέρνηση ἐξακολουθοῦσε νά ἐπιδιώκει τήν ἐξασφάλιση ἐνότητας δράσεως μεταξύ Ἀγγλίας καί Ρωσίας στό ἑλληνικό ζήτημα. Ὁ Δούκας τοῦ Οὐέλινγκτων στάληκε στήν Πετρούπολη γι' αὐτό τό σκοπό καί στίς 4 Ἀπριλίου 1826 ὑπογράφηκε πρωτόκολλο, πού ἀνέφερε τούς ὅρους πού συμφωνήθηκαν ἀπό τίς δυο δυνάμεις σά βάση εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδας. Τό πρωτόκολλο ἀναγνώριζε τό δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων νά ἀποκτήσουν ἀπό τήν Πύλη ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ἀνεξάρτητης

πολιτικής ύποστασώς τους, μέχρι σημείου πού νά έξασφαλίζεται ή έγγυήση τής ελευθερίας τής συνειδήσεως, ή ελευθερία του έμπορίου καί ή άποκλειστική ρύθμιση τής έσωτερικής τους διοικήσεως. Τοúτο άποτελοúσε σημαντικό βήμα πρός τήν έγκαθίδρυση τής έθνικής άνεξαρτησίας πάνω σέ στερεά θεμέλια.

2

‘Οδηγίες τής Γ’ ‘Εθνοσυνέλευσης τής ‘Επιδαύρου γιά τήν ‘Εξωτερική Πολιτική

«‘Οδηγία πρός τήν ‘Επιτροπήν τής Συνελεύσεως»

Α’. Είς τήν περί συμβιβασμού διαπραγματέυσιν μεταξύ του ‘Ελληνικού ‘Εθνους καί τής ‘Οθωμανικής Πόρτας, χρεωστεί ή ‘Επιτροπή νά έπιμείνη άνενδότης, ώστε οι Τουρκοί νά μήν έχουν ιδιοκτησίαν, ούτε μόνιμον κατοικίαν εις τήν ‘Ελλάδα.

Β’. Νά έπιμείνη εις τό νά άφεθοúν άπό τούς Τουρκοús τά κρατούμενα άπό αύτούς φρούρια.

Γ’. Νά μή δεχθί ώστε ή Πόρτα νά έχη μέρος ή έπιρροήν, μήτε εκ πλαγίου μήτε κατ’ εύθειαν, εις τήν έσωτερικήν κυβέρνησιν, είτε πολιτικήν, είτε εκκλησιαστικήν τής ‘Ελλάδος.

Δ’. Νά ζητήση έπιμόνως τό νά έχη ή ‘Ελλάς τά άναγκαία στρατεύματα διά τήν έσωτερικήν καί έξωτερικήν ασφάλειαν τής επικρατείας, καί τήν άναγκαίαν ναυτικήν δύναμιν διά τήν υπεράσπισιν του έμπορίου της.

Ε’. Νά έπιμείνη ώστε ή Πελοπόννησος, ή ‘Ανατολική καί Δυτική ‘Ελλάς, αι Ναυτικά καί αί του Αιγαίου πελάγους νήσοι, καί ή Κρήτη, νά λάβουν εξ ίσου διά τής ειρήνης άπαράλλακτα τά ίδια δικαιώματα καί τήν αύτήν τύχην, χωρίς νά ήμωρη ή ‘Επιτροπή, δι’ όποιονδήποτε λόγον καί εις οίανδήποτε περίστασιν, νά συγκατατεθί ώστε νά έξαιρεθί τής περι ίσων δικαιωμάτων διαπραγματεύσεως κανέν άπό τά άνωτέρω μέρη τής ‘Ελληνικής ‘Επικρατείας. Νά άπαιτήση πρός τούτοις καί δι’ όσα άλλα μέρη έπιασαν όπλα κατά του έχθρου ή έσυσσωματώθησαν μέ τήν Προσωρινήν ‘Ελληνικήν Διοίκησιν, τά αύτά δικαιώματα, καθ’ όσον όμως ή άπαιτήση αύτή είναι δυνατόν νά κατορθωθί.

ΣΤ’. Νά ζητήση ώστε οι ‘Ελληνες νά έχωσι σημαίαν καί νόμισμα έθνικά καί τό δικαίωμα νά στέλλουν εις Ξένας αύλάς καί νά δέχωνται διπλωματικούς πράκτορας.

Ζ’. Έμπορεί ή ‘Επιτροπή νά συγκατατεθί διά τήν υπεροχήν τής Πόρτας, εις τό νά πληρώνη εις αύτήν ή άπαξ μίαν χρηματικήν ποσότητα εις διαφόρους δόσεις, ή ένα έτήσιον φόρον.

Η’. Έννοείται ότι μόλις άρχίση ή διαπραγματέυσις τής ειρήνης, ή ‘Επιτροπή χρεωστεί νά άπαιτήση τήν άνακωχήν τών όπλων μεταξύ τών διαμαχομένων μερών.

Θ’. Νά ζητήση έπιμόνως ώστε ή Μεγάλη Βρετανία νά γίνη έγγυήτρια διά τήν συντήρησιν τών συνθηκών εκ μέρους καί τών δύο διαμαχομένων έθνών.

Ι’. Η ‘Επιτροπή κατά τάς όποιας ήθελε λάβει άπαντήσεις άπό τόν πρέσβυν, καί κατά τήν πολεμικήν τής ‘Ελλάδος κατάστασιν, έμπορεί νά δεχθί ή νά άπορρίψη (έχουσα όμως πάντοτε ύπ’ όψιν τήν πλειοτέραν ώφέλειαν τής ‘Ελλάδος) νέας ένδεχόμενας προτάσεις, ή τάς προβληθησομένας προσθαφαιρέσεις εις όλα τά άνωτέρω, εκτός τών άριθμών Α’, Β’, Γ’, Δ’, Ε’ τά όποία χρεωστεί νά φυλάξη άπαρασλεύτως καί άναλλοιώτως καθ’ όλην τήν έκτασιν.

ΙΑ’. Είς άποτυχίαν δέ τής διά του ‘Αγγλικού πρέσβεως διαπραγματεύσεως του συμβιβασμού νά επικαλεσθί τήν βοήθειαν είτε γενικώς άπό όλας τάς Δυνάμεις τής Εύρώπης, είτε μερικώς, καθώς ή περίστασις τό ύπαγορεύση.

IB'. 'Η 'Επιτροπή ἐκλέγει πρόεδρον μεταξύ τῶν μελῶν της, ἢ διὰ τῆς ψήφου τῶν πλειόνων ἢ διὰ τοῦ κλήρου.

IG'. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς γίνονται διὰ τῆς ψήφου τῶν πλειόνων.

ID'. "Ἐχει γενικόν γραμματέα, ὅστις προσηγορεύεται εἰς ὅλα τὰ ἔγγραφα της, ὑπογεγραμμένα ἀπὸ ὅλα τὰ μέλη της, ἢ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα, καὶ ἐσφραγισμένα μέ τὴν σφραγίδα της.

IE'. Χρεωστεῖ νά κρατῆ ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῶν πρακτικῶν της καὶ νά δώσῃ λόγον τῶν πράξεων της εἰς τὴν 'Εθνικὴν Συνέλευσιν.

IST'. 'Η καθέδρα της διορίζεται παρὰ τῆς ἰδίας 'Επιτροπῆς.

Τῆ 12 'Απριλίου 1826 ἐν 'Επιδαύρῳ.

Ὁ Πρόεδρος τῆς 'Εθνικῆς Γ' Συνελεύσεως
Πανοῦτσος Νοταρᾶς
Ὁ 'Αρχιγραμματεὺς
Α. Παπαδόπουλος

(Δ. Κόκκινου, 'Ιστορία 'Ελλ. 'Επαναστάσεως, Τόμ. 9, σελ. 460-61)

3

Διαμαρτυρία

Πρὸς τὴν Γ' 'Εθνικὴν Συνέλευσιν τῶν 'Ελλήνων

Καὶ ὡς ἀπλοῦς πολίτης καὶ ὡς πρωταίτιος τοῦ σημερινοῦ ἀγῶνος, χρεωστῶ εἰς τὸ "Ἔθνος, εἰς τὴν οἰκογένειάν μου, εἰς ἐμέ τόν ἴδιον νά ἐκφράσω παρησιᾶ τὰ φρονήματά μου εἰς μίαν κρίσιμον περίστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας κρέματα ἢ μέλλουσα τύχη τῆς 'Ελλάδος.

'Η 'Εθνικὴ Συνέλευσις ἀποφασίζουσα νά ζητήσῃ τὴν μοναδικὴν μεσιτείαν τοῦ ἐν Κων/πόλει πρέσβευς τῆς 'Αγγλίας διὰ νά συμβιβάσῃ τὴν 'Ελλάδα μέ τοὺς τυράννους της, παρεκτρέπεται ἀπὸ τὰ ἱερά χρέη της καὶ ἀπὸ τόν πρὸς ὄν ὄρον τῆς συγκροτήσεώς της.

Ὁ λαός, κύριοι, τοῦ ὁποίου παρησιάζετε τό πρόσωπον, δέν σᾶς ἔδωκε πληρεξουσιότητα νά καταργήσετε τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἀλλὰ νά τὴν στερεώσετε, νά τὴν διαωνίσετε. 'Η ἱστορία θέλει κρίνει μίαν ἡμέραν ἀδεκάστως τὴν πράξιν σας. 'Η Εὐρώπη, κύριοι, ἠσθάνθη παρὰ ποτε πλέον ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῶν 'Ελλήνων εἶναι ἀρκετὰ προχωρημένη, διὰ νά μὴν ὑποπέσῃ ἐφεξῆς εἰς τὰς ἐναντιότητάς τῆς τύχης. Καὶ πῶς γίνεται οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἔθνους διὰ μίαν πράξεω, ἀνηκούστου εἰς τὰ χρονικά τῶν λαῶν, ν' ἀποδεικνύωσιν εἰς τόν κόσμον ὅτι μόνοι αὐτοὶ δέν γνωρίζουν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν! Σὰς φοβίζει ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου; 'Αφιερωθῆτε, ὡς καὶ τὰς ἀρχάς τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν ἐνέργειαν καὶ εἰς τόν πατριωτισμόν τῶν 'Ελλήνων. Τό στήθος κάθε 'Ελληνοῦ εἶναι δεύτερον Μεσολόγγιον. Σὰς θορυβεῖ ἡ ἔλλειψις τῶν χρηματικῶν πόρων; Καταφύγετε εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τῶν πολιτῶν. "Ἐλλην δέν ἐκώφευσέ ποτε εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος. "Ἐχομεν ἀνάγκην προστασίας; "Ἄς καταφύγωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ὄλων τῶν ἐθνῶν. 'Ἐξίσου ὅλα ἔχουσι δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην μας. Αἱ περιστάσεις μας, αἱ θέσεις των ἐγγυῶνται τὴν ἐπιθυμητὴν βοήθειαν. Τὰ μεγάλα ἔθνη καὶ οἱ καλοὶ πατριῶται φαίνονται εἰς τὰς κρίσιμους περιστάσεις τῆς πατρίδος των. Δουλοῦν εἶν' εὐκόλον νά γενῆ τις ὅταν θέλῃ. Αὐθέντης εἶναι δύσκολον. 'Επιθυμοῦμεν τὴν εἰρήνην: "Ἄς τρέξωμεν εἰς τὰ ὄπλα. "Ἄν ἐξ ἐναντίας διὰ λόγους ἀποκρύφους εἰς ἐμέ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐπιμένῃ εἰς τὴν προλαβοῦσαν ἀπόφασιν της, κρίνω χρέος μου ἱερὸν

καί ἀπαραίτητον νά διαμαρτυρηθῶ, ὡς καί ἤδη διαμαρτύρομαι ἐπισημῶς κατ' αὐτῆς ἐνώπιον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καί ὅλων τῶν λοιπῶν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ὡς κατά μιᾶς πράξεως παρανόμου, ἀνθελληνικῆς καί διόλου ἀναξίας ἑνός ἔθνους, τό ὁποῖον ὑπέδουλώθη μέν πολλάκις, πλὴν ποτέ δέν ἐσυμβιβάσθη μέ τούς τυράννους του. Ἕλλην ὅμως, καί φίλος ἄδολος τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους μου, δέν θέλω λείπει νά συναγωνισθῶ μετά τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου, καί νά χύσω καί τήν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μου, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ὁ ὑπέρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος. Παρακαλῶ δέ νά μοί δοθῇ ἐπίσημον ἀντίγραφον τῆς παρούσης μου διαμαρτυρήσεως.

Μένω μέ τό ἀνήκον σέβας.
'Ἐν Πιάδα τῆ 12ῆ Ἀπριλίου 1826.

Ὁ πατριώτης
Δημήτριος Ὑψηλάντης

4

Ἀποδοκιμασία τῆς Συνελεύσεως γιά τήν ἐνέργεια τοῦ Δ. Ὑψηλάντη

Ἐν ὧ δέ κατεγίνετο εἰς τόν συμβιβασμόν διά τῆς μοναδικῆς μειτείας τῆς Ἀγγλίας, ἀνεγνώσθη ἐπί συνεδριάσεως διαμαρτύρησις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου κατά τῆς περὶ τοῦ συμβιβασμοῦ πράξεως, ὡς παρανόμου καί ἀνθελληνικῆς. Ἀγανακτήσασα ἡ συνέλευσις ἐπί τῆ διαμαρτυρῆσει ἑνός πολίτου κατά τῆς ὁμοφώνου ἀποφάσεως ὅλου τοῦ ἔθνους ἐστέρησε διά ψηφίσματός της τόν διαμαρτυρηθέντα παντός πολιτικοῦ δικαίωματος καί τόν ἀπέκλεισε πάσης στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

(Τρικούπης, Ἱστορία Ἑλλην. Ἐπαν. τ. 4, σ. 13.)

5

Ἡ Συνέλευση ἐξουσιοδοτεῖ τόν Στράτ. Κάνιγκ νά μειτεύσει γιά τό Ἑλλην. Ζήτημα:

«Οἱ νόμιμοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους πληρεξούσιοι μετά τοῦ κλήρου καί τῶν πολεμικῶν συνελθόντες διά νά σκεφθῶσι καί ἀποφασίσωσι περὶ τῶν μεγάλων αὐτοῦ συμφερόντων καί περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἱερῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων.

Θεωροῦντες πόσον εἶναι ἐναντία εἰς τήν ἀνθρωπότητα, ἐπιζήμιος εἰς τ' ἀληθινά συμφέροντα καί τῶν δύο διαμαχομένων ἔθνων, καί ταραχῆς καί σκανδάλου πρόξενος εἰς τόν χριστιανικόν κόσμον ἡ περαιτέρω παρέκτασις τοῦ μεταξύ Ἑλλήνων καί Τούρκων ἐξολοθρευτικοῦ πολέμου, ἐπιθυμοῦντες νά ἴδωσι τήν κατάπαυσίν του καί ἔχοντες ὅλην τήν πεποιθήσιν εἰς τάς φιλανθρώπους καί φιλελευθέρους ἀρχάς τῆς Διοικήσεως τῆς Βρετανικῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος καί εἰς τάς διπλωματικές γνώσεις τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος Σᾶς παρακαλοῦν νά μεταχειρισθῆτε ἐπ' αὐτῷ, τούτῳ τήν εὐνοϊκὴν Σας συνέργειαν.

Δυ νάμει δέ τῆς παρούσης πράξεως Σᾶς δίδουν τήν δύναμιν νά διαπραγματευθῆτε καί φέρετε εἰς ἔκβασιν μίαν εἰρήνην, σύμφωνον μέ τήν τιμὴν καί τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, καί ἀνάλογον μέ τάς μεγάλας ὑπέρ ἐλευθερίας θυσίας του.»

(Κόκκινος, Ἱστ. Ἑλλ. Ἐπαν., τ. 9, σελ. 492)

10. Έξελίξεις στο διπλωματικό πεδίο που οδηγούν στη συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827) και στη ναυμαχία του Ναβαρίνου (7/20 Οκτωβρίου 1827)

Η ειρήνευση της Ελλάδας είχε γίνει τώρα πρωταρχικός σκοπός της αγγλικής πολιτικής στην Ανατολή. Ο Τσάρος Νικόλαος είχε άπορριψει κάθε μεσολάβηση στις διαφορές του με την Τουρκία, αλλά η αγγλική κυβέρνηση εξακολουθούσε να επιδιώκει τη συνεργασία Άγγλιας και Ρωσίας στο Έλληνικό Ζήτημα.

Δυστυχώς όμως οι σχέσεις της Άγγλιας με τις άλλες κυβερνήσεις δεν ήταν και τόσο φιλικές. Γι' αυτό δεν μπορούσε να γίνει καμία πρόοδος σε διαπραγματεύσεις, στις οποίες η Πύλη θα υποχρεωνόταν να συμφωνήσει μόνο από φόβο σύμπραξης των χριστιανικών δυνάμεων και της απόφασής τους να ενεργήσουν όλες μαζί.

Στό τέλος του 1826 ο Κάνιγκ πρότεινε την ανάκληση των διπλωματών από την Τουρκία και την άπειλή αναγνώριση της Έλληνικής Άνεξαρτησίας. Οι προτάσεις αυτές όμως δεν ικανοποίησαν την Πετρούπολη. Τό Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου ο Νέσσελροντ πληροφόρησε τον Κάνιγκ ότι ο Τσάρος ήταν αποφασισμένος να λύσει τό Έλληνικό Ζήτημα. Στις οδηγίες-προτάσεις¹, που έστειλε ο ρώσος Υπουργός Έξωτερικών στον πρεσβευτή του Λίβεν στο Λονδίνο και που ισοδυναμούσαν με πρόταση κοινού πολέμου, χωρίς μάλιστα προηγούμενη κήρυξη του, υπάρχουν τά σπέρματα του μετέπειτα μυστικού άρθρου της συνθήκης του Λονδίνου, που όδηγησε στη ναυμαχία του Ναβαρίνου και συνέβαλε αποφασιστικά στην άπελευθέρωση της Ελλάδας.

Ο Κάνιγκ απάντησε ότι «η Άγγλία ήταν έτοιμη να συνεχίσει αποκλειστικά με τή Ρωσία τό έργο του συμβιβασμού και της Ειρήνης... χωρίς να φείδεται προσπαθειών προκειμένου να τό φέρει σε αίσιο πέρας».

Τό Νοεμβρίο 1826 ο Κάνιγκ επισκέφτηκε τό Παρίσι, ύστερα από πρόσκληση. Έκει άρχισε προσπάθειες συνεννόησης με τή Γαλλία, σκοπεύοντας να τήν προσελκύσει ως τρίτη δύναμη στην ύπόθεση της Ελλάδας. Στή συνάντησή του με τό Βασιλιά της Γαλλίας Κάρολο Ι' ο Κάνιγκ βρήκε πρόσφορο έδαφος. Ο Γάλλος Βασιλιάς, σάν να επρόκειτο αυτός να πείσει τόν Κάνιγκ, είπε τά εξής χαρακτηριστικά: «Δέν άνέχομαι να βλέπω με άδιαφορία τούς όμοθρήσκους μου Έλληνες να έξολοθρεύονται από τούς Τούρκους και τούς Αιγύπτιους. Είμαι αποφασισμένος να ενεργήσω καθετί που είναι αναγκαίο για τήν παρεμπόδιση μιάς τέτοιας άξιοθρήνητης κατάστασης».

Η Γαλλική Κυβέρνηση του Βιλλέλ, που δε συμφωνούσε με όσα έλεγε ο Βασιλιάς και που ήταν δεμένη ως τότε στο άρμα του Μέττερνιχ, αναγκάστηκε ν' ακολουθήσει τήν Άγγλία.

Η Αυστρία συνέχιζε ν' άρνεϊται τή συμμετοχή της στις εργασίες της

συνθήκης κατά της Τουρκίας λέγοντας πώς: «Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότητα πάντοτε ἐναντιωνόταν καί ἀκόμη ἐναντιώνεται σέ ὅποιαδήποτε βία ἐπέμβαση, σέ ὅποιαδήποτε ἐπίθεση στά δικαιώματα τῆς Τουρκίας καί ἀκόμη σέ ὅποιαδήποτε ἀπειλή ἐναντίον αὐτῆς τῆς Δύναμης».

Ἐξακολουθοῦσε νά θεωρεῖ τοὺς Ἕλληνες ἀντάρτες καί καλοῦσε τὴν Τουρκία νά τοὺς πατάξει. Ὁ Μέττερνιχ μισοῦσε θανάσιμα τὸν Κάνιγκ γιὰ τὴν πολιτική του καί συνήθιζε νά λέει ὅτι: «τό γάντι μεταξύ τοῦ κυρίου Κάνιγκ καί ἐμοῦ ἔχει πιά ριχτεῖ». Μέγα χάσμα ὑπῆρχε στὴν Ἱερή Συμμαχία. Ἡ Πρωσία πάλι ἀκολουθώντας τὴν Αὐστρία ἀρνήθηκε νά συμμετέχει σ' ὅποιαδήποτε ἐνέργεια. Ἔτσι ἀπὸ τὶς πέντε μεγάλες δυνάμεις ἀποτέλεσαν μιά ἔνωση οἱ τρεῖς μόνο, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσία καί τελευταία ἡ Γαλλία.

Στὶς ἀρχές τοῦ 1827 ὁ Νέσσελροντ ἔστειλε ὁδηγίες πάλι στό Λίβεν, ὅπου ἐπέμεινε στό ζήτημα τῆς ἔνωσης τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν τριῶν χωρῶν, γιὰ νά ἐξαναγκάσουν τὴν Τουρκία νά δεχτεῖ τὴ συμφωνία². Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1827 ὁ Γεώργιος Κάνιγκ γίνεται Πρωθυπουργός τῆς Ἀγγλίας καί ἔτσι λύνονται τὰ χέρια του. Ἡ Γαλλία στό μεταξύ ὑπέβαλε στὴν κρίση τῆς Ἀγγλίας ἓνα σχέδιο συνθήκης.

Ἡ Τουρκία ὅμως εἶχε σκληρύνει τὴ στάση της, ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες τοῦ Ἰμπραὴμ καί τοῦ Κιουταχῆ. Ὁλη αὐτὴ ἡ διπλωματικὴ δραστηριότητα τῶν τριῶν Δυνάμεων καί ἡ ἀπόρριψη τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολης ἀπὸ τὸν Ρεῖς Ἐφέντη Μεχμέτ Περτέφ, ἔδωσαν τὴν τελευταία ὥθηση γιὰ μιά εὐνοϊκὴ κατάληξη τῶν συμμαχικῶν διαπραγματεύσεων στό Λονδίνο. Ἐκεῖ εἶχαν συγκεντρωθεῖ οἱ ὑπεύθυνοι Ὑπουργοὶ Ἐξωτερικῶν τῶν τριῶν Δυνάμεων καί περίμεναν τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατάσεων τῶν Πρεσβευτῶν τους.

Ξαφνικὰ τὴν 6η Ἰουλίου 1827 ὑπογράφηκε ἡ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου³, ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καί τῆς Ρωσίας. Ἡ πρωτοβουλία αὐτῆ τῶν τριῶν Δυνάμεων θεμελιωνόταν, σύμφωνα μέ τὸ προοίμιο τῆς συνθήκης, στὴν ἀνάγκη προστασίας τοῦ ἐμπορίου (καταπολέμηση πειρατείας, κτλ.), στὴν αἴτηση προστασίας πού εἶχαν κάνει οἱ Ἕλληνες στὴν Ἀγγλία καί τὴ Γαλλία καί σέ γενικότερους ἀνθρωπιστικούς λόγους.

Οἱ ὅροι τῆς συνθήκης δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐπανάληψη τῶν ὅρων τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολης. Ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καί ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νά κάνουν ἀνακωχή. Ἄν συνέβαινε αὐτό, τότε οἱ Δυνάμεις θά ἀρχιζαν στὴν Κων/πολη διαπραγματεύσεις. Ἡ Ἑλλάδα θά ἔμενε φόρου ὑποτελῆς στό Σουλτάνο, ἀλλὰ θά κέρδιζε τὴν αὐτονομία της. Γιὰ τὰ σύνορα τοῦ νέου Κράτους ἔβαλαν ὄρο νά τὰ διαπραγματεῦτοῦν μέ τὴν Τουρκία καί τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ πιὸ σημαντικό μέρος τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ὑπῆρξε τὸ μυστικὸ «συμπληρωματικὸ» ἄρθρο⁴ πού καθόριζε τὰ μέσα ἐξαναγκα-

σμου των μερών, ιδιαίτερα της Τουρκίας, για τη συμμόρφωσή τους με τους όρους της συνθήκης. "Αν σε ένα μήνα οι άντιμαχόμενοι δεν αποδέχονταν την ανακωχή, οι Δυνάμεις θα τους δήλωναν ότι ήταν αποφασισμένες να την επιβάλουν. Θα έστελναν οδηγίες στους ναυάρχους να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα. Στις 12 'Ιουλίου ο Ναύαρχος Κόδριγκτον έλαβε τις πρώτες οδηγίες⁵ από τους συνεδριάζοντες στο Λονδίνο για το τί έπρεπε να πράξει.

Η συνθήκη του Λονδίνου είχε πολύ μεγάλη σημασία για τό Έλληνικό Ζήτημα. Γιατί δέν ήταν μιά «μεσολαβητική» συνθήκη, όπως διακήρυξαν οι Δυνάμεις, αλλά μιά άποφασιστική παρέμβαση για την ειρήνευση. "Υστερα από αυτή την επέμβαση στο διπλωματικό πεδίο ήταν πολύ εύκολο τό πέρασμα στην πολεμική ενέργεια.

Η συνθήκη δημοσιεύτηκε στους τάιμς («TIMES») του Λονδίνου στις 12 'Ιουλίου μαζί με τό «συμπληρωματικό» άρθρο και, όταν μαθεύτηκε στην Ελλάδα, προκάλεσε ένθουσιασμό και χαρά πού εκφράστηκε με πανηγυρισμούς, κωδωνοκρουσίες και δοξολογίες προς τό Θεό.

Οι οδηγίες πού στάλθηκαν στους ναυάρχους, ως συνέπεια της συνθήκης αυτής, διπλωματικά δημιουργούσαν τή δυνατότητα μιάς σύγκρουσης ένοπλης με τόν τουρκαιογυπτιακό στόλο· πραγματικά ή άφορμή δόθηκε από την αιγυπτιακή πλευρά και άκολούθησε ή ναυμαχία του Ναυαρίνου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΝΩΝ:

1

‘Οδηγίες του ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ της Ρωσίας ΝΕΣΣΕΛΡΟΝΤ προς τόν Πρεσβευτή του στην Άγγλία LIBEN (α) 29-9-1826

«Νομίζουμε ότι θα ήταν άπαραίτητο, από τή μιά μεριά, να συνεργαστούμε στέλνοντας προξενικές άρχές στην Ελλάδα για τήν οργάνωση αυτής της χώρας σύμφωνα με άρχές άνάλογες με έκεινες πού όρίστηκαν στο πρωτόκολλο της 4ης 'Απριλίου, να αύξησουμε τά μέσα και τις πιθανότητες επιτυχίας του άγώνος της, και συγχρόνως να προωθήσουμε τήν έμπέδωση της τάξεως, να εξαλείψουμε τή διχόνοια και να επιμείνουμε στόν σχηματισμό πραγματικά ίσχυρης κυβερνήσεως. 'Από τήν άλλη μεριά, τό κύριο μέλημά μας θα έπρεπε να είναι να παραλύσουμε τήν ύποστήριξη πού ό πασάς της Αιγύπτου προσφέρει στην Πύλη... Συνεπώς, θα προσπαθήσετε, άγαπητέ μου Πρίγκιψ, να πείσετε τόν κύριο Κάνιγκ ότι τό καταλληλότερο σχέδιο... θα ήταν αυτό πού ό ίδιος είχε κάποτε προβάλει, όταν είχε προτείνει τήν άποστολή ενός στόλου πού θα σταματούσε τις ένισχύσεις πού στέλνει ό πασάς της Αιγύπτου στόν τουρκικό στρατό στην Ελλάδα και να αποκλείσουμε τόν στρατό του 'Ιμπραήμ, δείχνοντας έτσι στην Πύλη, χωρίς κήρυξη πολέμου, ότι άν δέν είναι διατεθειμένη να άποδεχτεί τήν άνεξαρτησία της Ελλάδος θα άναγκαστεί να ύποκύψει στις ειρηνικές πρωτοβουλίες της Ρωσίας και της Άγγλιας. Η ιδέα αυτή έξ άλλου είναι πρακτικώς εύκολα πραγματοποιήσιμη, σίγουρα θα είναι άποτελεσματική και μπορεί να έφαρμοστεί

μέ μιά κοινή επιχείρηση τῶν στόλων ὄλων τῶν Δυνάμεων πού συνεργάζονται γιά τήν εἰρήνευση τῆς Ἑλλάδος».

(Ἀπό τήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. IB', σελ. 437)

2

Ὁδηγίες τῆς 9-1-1827 τοῦ ΝΕΣΣΕΑΡΟΝΤ στόν ΛΙΒΕΝ στό Λονδίνο (β)

«Τά πραγματικά ἐξαναγκαστικά μέτρα στά ὁποία ἀποδίδουμε σημασία εἶναι νά ἐνωθοῦν οἱ ναυτικές μοῖρες μέ σκοπό τήν παρεμπόδιση εἰσόδου τουρκικῶν ἢ αἰγυπτιακῶν ἐνισχύσεων ἀνδρῶν, ὄπλων, πλοίων καί πολεμοφοδίων στήν Πελοπόννησο ἢ στό Ἀρχιπέλαγος... "Ἄν ὁ κύριος Κάνιγκ ἀρνηθεῖ μιά συνθήκη σύμφωνη μέ τίς ἐπιθυμίες μας... ὁ αὐτοκράτωρ σᾶς ὑποβάλλει μιά μέθοδο διαπραγματεύσεων, τήν ὁποία νά κρατήσετε σάν ἐφεδρικό μέσο πού θά μεταχειριστεῖτε μόνο σέ ἐσχατὴ ἀνάγκη. Αὐτή ἡ μέθοδος θά ἦταν νά ἐπιστήσετε τήν προσοχή τοῦ κυρίου Κάνιγκ στό ἔκτο ἄρθρο τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 4ης Ἀπριλίου, ὑποδεικνύοντάς του ὅτι σύμφωνα μέ αὐτό τά συμβαλλόμενα μέρη διατηροῦν τό δικαίωμα, ὁποιαδήποτε εἶναι ἡ κατάσταση τῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας μέ τήν Πύλη, νά ἐκμεταλλεύονται κάθε εὐνοϊκὴ εὐκαιρία, γιά νά παρακινήσουν τό Διβάνι νά ἀποδεχτεῖ τίς συμφωνίες γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης στήν Ἑλλάδα».

(Ἀπό τήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, IB', 461)

3

ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ τῆς 6 Ἰουλίου 1827

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καί Ἀδιαίρετου Τριάδος

Ἡ Μεγαλειότης του ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἠνωμένου κράτους τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ἱρλανδίας, ἡ Μεγαλειότης του ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας καί τῆς Ναβάρρας, καί ἡ Μεγαλειότης του ὁ αὐτοκράτωρ ὄλων τῶν Ρωσιῶν, αισθανόμενοι τήν ἀνάγκην τοῦ νά δώσουν τέλος εἰς τήν αἰμοσταγὴ πάλην, ἡ ὁποία παραιτοῦσα τὰς Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας καί τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἰς ὅλας τὰς ἀταξίας τῆς ἀναρχίας ἐπιφέρει νέα καθημερινὰ ἐμπόδια εἰς τό ἐμπόριον τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπικρατειῶν καί δίδει αἰτίαν εἰς πειρατείας, αἱ ὁποῖαι ὄχι μόνον ἐκθέτουν τοὺς ὑπηκόους τῶν ὑψηλῶν συμφωνουσῶν Δυνάμεων εἰς σημαντικὰς ζημίας, ἀλλὰ περιπλέον ἀποκατασταίνουν ἀναγκαῖα μέτρα βαρέα (πολυδύπανα) προστασίας καί παιδείας.

Ἡ Μεγαλειότης του ὁ βασιλιάς τοῦ ἠνωμένου κράτους τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ἱρλανδίας καί ἡ Μεγαλειότης του ὁ βασιλιάς τῆς Γαλλίας καί τῆς Ναβάρρας, λαβόντες προσέτι ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων μίαν σπουδαίαν ζήτησιν, διὰ νά μεταχειρισθοῦν τήν μοιχείαν των πρὸς τήν ὀθωμανικὴν αὐλήν, καί ὄντες ἐξ ἴσου μέ τήν Μεγαλειότητά του τόν αὐτοκράτορα ὄλων τῶν Ρωσιῶν ἐμψυχωμένοι ἀπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ νά ἐμποδίσουν τὴν χύσιν τοῦ αἵματος καί ν' ἀναχαιτίσουν τὰ παντοειδῆ κακά, τὰ ὁποῖα ἠμποροῦν νά πηγάζουν ἀπὸ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισαν νά ἐνώσουν τὰ δυνάτα των καί νά κανονίσουν τὰς ἐργασίας αὐτῶν μέ μίαν ἐπίσημον συνθήκην ἀποβλέποντες εἰς τό νά ἀναστερεώσουν τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν διαμαχομένων μερῶν διὰ μέσον ἐνός συμβιβασμοῦ, τόν ὁποῖον ἡ φιλανθρωπία καί τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡσυχίας ἀπαιτοῦσι.

Διὰ ταῦτα ἐδιόρισαν τοὺς πληρεξουσίους των, διὰ νά συζητήσουν, συμφωνήσουν καί ὑπογράψουν τὴν ρηθείσαν συνθήκην, ἣτοι:

Ἡ Μεγαλειότης του ὁ βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ἱρλανδίας

τόν έντιμότατον Ούίλιαμ άντικόμητα Δούδλεϋ, όμότιμον (πατρίκιον) του ήνωμέ-
νου κράτους τής Μεγάλης Βρετανίας καί τής Ίρλανδίας, σύμβουλον τής Α.Β.Μ.
εις τό ιδιαίτερόν του συμβούλιον καί αρχιγραμματέα τής επικρατείας διά τόν
κλάδον τών έξωτερικών ύποθέσεων.

Ή Μεγαλειότης του ό βασιλιάς τής Γαλλίας καί τής Ναβάρρας τόν πρίγκηπα
Ίουλιον κόμητα του Πολινιάκ, ίππότην τών ταγμάτων τής Α.Χ.Μ., στρατηγόν τών
στρατευμάτων του, μεγάλον σταυρόν του τάγματος του Άγίου Μαυρικίου τής
Σαρδηνίας κτλ. κτλ. καί πρέσβυν του προς τήν Αϋτού Β. Μεγαλειότητα.

Καί ή Μεγαλειότης του ό αυτοκράτωρ όλων τών Ρωσιών τόν πρίγκηπα Λίβεν,
στρατηγόν του πεζικού τών στρατευμάτων τής Α.Α.Μ., γενικόν ύπασιπτην του,
ίππότην τών ταγμάτων τής Ρωσίας, εκείνων του Μαύρου Άετου, καί του
Έρυθρου Άετου τής Πρωσίας, εκείνου τών Γουέλφων του Χανόβερ, διοικητήν
μεγάλον σταυρόν του τάγματος τής σπάθης, καί του τάγματος του Άγίου
Ίωάννου τής Ίερουσαλήμ, πρέσβυν του έκτακτον καί πληρεξούσιον προς τήν
Αϋτού Β.Μ.

Οι όποιοι άφου έκοινοποίησαν τά έγγραφα τής πληρεξουσιότητάς των καί τά
εύρηκαν εις καλήν καί τήν άπαιτουμένην τάξιν, έσυμφώνησαν εις τά έπόμμενα
άρθρα:

"Άρθρον 1. Αί συμφωνούσαι Δυνάμεις θέλουν προσφέρει εις τήν όθωμανικήν
αϋλήν τήν μεσιτείαν των επί σκοπώ νά πραγματοποιήσουν μίαν μεταξύ αύτής καί
τών Έλλήνων συνδιαλλαγήν. Ή προσφορά αύτη τής μεσιτείας θέλει γίνει προς
τήν ρηθεΐσαν Δύναμιν άμέσως μετά τήν επικύρωσιν τής συνθήκης διά μέσου μιάς
κοινής διακηρύξεως ύπογεγραμμένης από τούς εις Κωνσταντινούπολιν πληρε-
ξουσίους τών συμμαχικών αϋλών, καί θέλει γίνει εις τόν ίδιον καιρόν καί εις τά
δύο διαμαχόμενα μέρη ζητησις μιάς άμέσου εις τό μεταξύ των άνακαυχής όπλων,
ώς άναποφεύκτου προηγουμένου εις τήν έναρξιν όποιασδήποτε διαπραγματεϋ-
σεως.

"Άρθρον 2. Ο προβληθησόμενος εις τήν όθωμανικήν αϋλήν συμβιβασμός
θέλει θεμελιωθῆ εις τās έφεξης βάσεις. Οι Έλληνες θέλουν θεωρεΐ τόν
σουλτάνον ως άνωτερον κύριον καί κατά συνέπειαν αύτης τής ύπεροχής θέλουν
πληρώσει εις τό όθωμανικόν κράτος χρονικόν (έτήσιον) φόρον, τό ποσόν του
όποίου θέλει όρισθῆ μίαν φοράν διά πάντα ως κοινή συμφωνία. Θέλουν
διοικεισθαι από έξουσίας, τās όποιās αύτοί οι ίδιοι θέλουν εκλέγει καί όνοματί-
ζει, άλλ' εις τών όνοματιομόν τών όποίων ή Πόρτα θέλει έχει μίαν προσδιωρισμέ-
νην ψήφον, Διά νά έπέλθῃ πλήρης ό διαχωρισμός μεταξύ τών ατόμων τών δύο
έθνών, καί διά νά έμποδισθούν αι συγκρούσεις, αι όποιαί είναι άφευκτον
άποτέλεσμα τοιαύτης πολυχρονίου ήαλης, οι Έλληνες θέλουν έξουσιάζει τά εις
τήν Στερεάν ή τās νήσους τής Έλλάδος κείμενα τουρκικά κτήματα, επί
συμφωνία του ν' άποζημιώσουν τούς προλαβόντας κυριους των ή μέ τήν
πληρωμήν έτησίου τινός χρηματικής ποσότητος προστεθησόμενης εις τόν
φόρον, όστις μέλλει νά πληρώνεται εις τήν Πόρταν, ή κατ' άλλον τινά τρόπον τής
αϋτης φύσεως.

"Άρθρον 3. Αί λεπτομείρειαι αύτου του συμβιβασμού, καθώς άκόμη καί τά όρια
του τόπου επί τής Στερεάς, καί ή φανέρωσις τών νήσων του Αιγαίου, εις τās
όποιās θέλει προσαρμοσθῆ συμβιβασμός, ταϋτα θέλουν προσδιορισθῆ εις μίαν
μεταξύ τών ύψηλών Δυνάμεων καί άμφοτέρων τών διαμαχομένων μερών προσε-
χώς επακόλουθον διαπραγματέυσιν.

"Άρθρον 4. Αί συμφωνούσαι Δυνάμεις ύπόσχονται νά εξακολουθήσουν τήν
σωτήριον πράξιν τής ειρηνεύσεως τής Έλλάδος επί τών εις τά προηγούμενα

άρθρα στερεωθεισών βάσεων, καί νά ἐφοδιάσουν χωρίς τῆς παραμικρᾶς ἀναβολῆς τοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀντιπροσώπους των μέ ὄλας τὰς ὁδηγίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἤδη ὑπογραφομένης συνθήκης.

Ἄρθρον 5. Αἱ συμφωνήσασαι Δυνάμεις δὲν θέλουσι ζητῆσαι εἰς αὐτάς τὰς διατάξεις καμμίαν αὐξησιν τόπων, οὐδεμίαν ἀποκλειστικὴν ἐπιρροήν, κανέν ἐμπορικόν ὄφελος διὰ τοὺς ὑπηκόους των, τὸ ὁποῖον οἱ ὑπῆκοοι ὁποιασδήποτε ἄλλης Δυνάμεως δὲν δύνανται ἐπίσης ν' ἀπολαύσουσι.

Ἄρθρον 6. Αἱ συνδιατάξεις τῆς συνδιαλλαγῆς καὶ εἰρήνης, αἱ ὁποῖαι ὀριστικῶς θέλουσι συμφωνηθῆ μεταξύ τῶν διαμαχομένων μερῶν, θέλουσι εἶσθαι ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἐκείνης μεταξύ τῶν ὑπογραφομένων Δυνάμεων, ἡ ὁποία θέλει κρίνει ὠφέλιμον καὶ δυνατόν τὸ ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ἐγγυήσεως. Ὁ τρόπος τῶν ἀποτελεσμάτων, ἴσως καὶ τ' ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἐγγυήσεως θέλει εἶσθαι τὸ ἀντικείμενον ἐπακολούθῳ συμφωνιῶν μεταξύ τῶν ὑψηλῶν Δυνάμεων.

Ἄρθρον 7. Ἡ παρούσα συνθήκη θέλει ἐπικυρωθῆ καὶ ἡ ἐπικύρωσις θέλει συναλλαχθῆ εἰς δύο μῆνας ἢ καὶ ταχύτερον, ἂν εἶναι δυνατόν. Εἰς πίστιν τῶν ὁποίων οἱ πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν τὴν παρούσαν καὶ τὴν ἐφωδίασαν μέ τὴν σφραγίδα τῶν ἐμβλημάτων των.

Ἐγένετο εἰς Λονδῖνον τῆ 6 Ἰουλίου 1827

Δούδλεϋ, Πολινιακ, Λιέβεν

(ἀπὸ Δ. Κόκκινου, Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ΙΑ', 194-197)

4

Τὸ μυστικὸ «Συμπληρωματικὸ ΑΡΘΡΟ τῆς ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ τῆς 6 Ἰουλίου 1827

Ἄρθρον Συμπληρωματικόν

Ἐάν ἡ Ὄθωμανικὴ Πόρτα, ἐν διαστήματι ἐνός μηνός, δὲν δεχθῆ τὴν προβληθησομένην μεσιτείαν, αἱ Ὑψηλαί συμφωνήσασαι Δυνάμεις παραδέχονται τὰ ἀκόλουθα μέτρα:

Α'. Θέλει δηλοποιηθῆ εἰς τὴν Πόρταν ἀπὸ τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώπους των ὅτι τὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα καὶ δεινά, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν φανεράν Συνθήκην, ὡς ἀχώριστα ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἧτις πρό ἕξ ἡδὲ ἐτῶν διαρκεῖ εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ τῆς ὁποίας τὸ τέλος, κατὰ τὰ φαινόμενα μέτρα τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας, δὲν φαίνεται εἰς προεγγίξει, ὑποχρεώνουν τὰς ὑψηλάς συμφωνήσασαι Δυνάμεις νά λάβουσι ἄμεσα μέτρα διὰ νά σχετισθοῦν μέ τοὺς Ἕλληνας.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ Δυνάμεις διὰ νά ἐκτελέσουσι αὐτὸν τὸν σκοπὸν, θέλουσι συστήσει ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων, στέλλουσαι καὶ δεχόμεναι ἐκ μέρους αὐτῶν Προξένους, ἐν ὅσῳ ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἀρχαὶ ἱκαναὶ νά διατηρήσουσι τοιαύτας σχέσεις.

Β'. Ἐάν, εἰς τὸ ρηθὲν διάστημα τοῦ ἐνός μηνός, ἡ Πόρτα δὲν δεχθῆ τὴν προβαλλομένην εἰς τὸ α' ἄρθρον τῆς φανεράς συνθήκης ἀνακωχὴν, ἢ ἐάν οἱ Ἕλληνες δὲν στερῶσιν νά τὸ ἐκτελέσουσι, αἱ Ὑψηλαί συμφωνήσασαι Δυνάμεις θέλουσι δηλοποιῆσαι εἰς ἐκεῖνον τῶν διαμαχομένων δύο μερῶν, τὸ ὁποῖον θέλει ἐξακολουθῆσαι τὰς ἐχθροπραξίας, ἢ καὶ εἰς τὰ δύο, χρειὰς καλούσης, ὅτι αἱ ρηθεῖσαι Ὑψηλαί Δυνάμεις ἔχουν σκοπὸν νά μεταχειρισθοῦν ὅσα μέτρα αἱ περιστάσεις ὑπαγορεύουσιν εἰς τὴν φρόνησιν των, διὰ νά ἐπιτύχουν τὴν ἐπιθυμητὴν ἀνακωχὴν, προλαμβάνουσαι, ὅσον δύνανται, κάθε σύγκρουσιν μεταξύ τῶν

διαφερομένων μερῶν. Καί τῳόντι, ἀμέσως μετὰ τήν ρηθεΐσαν δηλοποιήσιν, αἱ Ὑψηλαῖ Δυνάμεις θέλουν μεταχειρισθῆ ἐκ συμφώνου ὅλα τὰ μέσα διά νά ἐκτελέσουν τόν σκοπόν των, χωρὶς ὁμως καί νά λάβουν μέρος εἰς τὰς μεταξύ τῶν δύο διαμαχομένων μερῶν ἐχθροπραξίας.

Κατὰ συνέπειαν, αἱ Ὑψηλαῖ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις, ἀμέσως μετὰ τήν ὑπογραφὴν τοῦ παρόντος συμπληρωματικοῦ καί μυστικοῦ ἄρθρου, θέλουν πέμψει εἰς τοὺς κατὰ τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς ἀρχηγούς τῶν στόλων των ὁδηγίας συμπτωματικὰς (éventuelles), συμφώνους μέ τὰ ἀνωτέρω παραδεδεδυμένα.

Γ'. Καί τό τελευταῖον, ἄν παρά πᾶσαν ἐλπίδα τὰ μέτρα ταῦτα δέν εἶναι ἱκανά διά νά κρίνουν τήν Ὄθωμανικήν Πόρταν νά δεχθῆ τὰς προτάσεις τῶν Δυνάμεων, ἢ ἄν οἱ Ἑλληνες ἀπορρίψουν τὰς ὑπέρ αὐτῶν συμφωνίας τῆς σημερινῆς συνθήκης, αἱ Ὑψηλαῖ συμφωνοῦσαι Δυνάμεις οὐχ ἤττον θέλουν ἐξακολουθήσει τό τῆς εἰρηνοποιήσεως ἔργον εἰς τὰς μεταξύ αὐτῶν συμφωνηθείσας βάσεις καί κατὰ συνέπειαν διδουν ἀπό τοῦ νῦν εἰς τοὺς ἐν Λονδίῳ ἀντιπροσώπους των τήν ἄδειαν νά συζητήσουν καί νά προσδιορίσουν τὰ μετὰ ταῦτα μέτρα, εἰς τὰ ὅποια ἡμπορεῖ νά γίνῃ χρεῖα νά καταφύγουν.

Τό παρόν συμπληρωματικόν καί μυστικόν ἄρθρον θέλει ἔχει τήν αὐτὴν ἰσχύν ὡς νά ἦτο καταχωρημένον κατὰ λέξιν εἰς τήν σημερινήν συνθήκην. Θέλει δέ ἐπικυρωθῆ καί αἱ ἐπικυρώσεις θέλουν ἀνταλλαχθῆ συγχρόνως μέ τήν ρηθεΐσαν συνθήκην.

Ἐν Λονδίῳ τῆν 6ην Ἰουλίου 1827

Δούδλεῦ, Πολινιάκ, Λιέβεν

(Δ. Κόκκινου, Ἑλληνική Ἐπανάσταση, ΙΑ', 197-98)

5

Ὁδηγίαι τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τόν ΛΟΡΔΟ ΚΟΔΡΙΓΚΤΟΝ

Οἱ ὁδηγίαι κατέληγαν: «Ἐχετε ὑπ' ὄψην σας ὅτι πρέπει νά μεταχειρισθῆτε ἐξαιρετικὴ προσοχή, ὥστε τὰ μέτρα πού θά λάβετε κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ ναυτικοῦ νά μὴν καταλήξουν σέ ἐχθροπραξίες. Ἡ ἀκριβὴς ἐπιδίωξη τῶν τριῶν Δυνάμεων εἶναι νά παρεμβληθοῦν σάν εἰρηνοποιοί... Κάθε ἐχθρική διαδικασία θά ἀντέβαινε στὸν εἰρηνικὸ ρόλο πού ἐπιθυμοῦν νά διατηρήσουν. Ἡ παράταξη τῆς δυνάμεως πού ἔχουν συγκεντρώσει ἔχει σκοπὸ νά ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸ αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας. Ἀλλὰ [οἱ Δυνάμεις] δέν θά χρησιμοποιήσουν αὐτὴ τὴ δύναμη, ἐκτός ἐάν οἱ Τοῦρκοι ἐπιμεῖνουν νά βιάσουν τὰ περάσματα πού θά ἔχουν καταλάβει [οἱ στόλοι τους]».

Στίς 4 Σεπτεμβρίου ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ ἔστειλε στὸν Κόδριγκτον λεπτομερέστερες ὁδηγίες: «ὄχι μόνον ἔπρεπε νά ἐμποδίσῃ μετακινήσεις ἀπὸ ἓνα ἑλληνικὸ λιμάνι σέ ἄλλο, ἀλλὰ ἔπρεπε καί νά συνοδεύσῃ ὡς τὸν προορισμὸ του καί νά προστατεύσῃ ἀπὸ ἑλληνικὰς ἐπιθέσεις ὅποιο μέρος τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου ἀποφάσισε νά ἐπιστρέψῃ στὴν Ἀσία ἢ στὴν Ἀφρική. Σέ προσωπικὴ ἐπιστολῇ του στὸν Κόδριγκτον ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ διεκρινίζε: «Παρ' ὅτι τὰ μέτρα δέν παίρνονται μέ ἐχθρικό πνεῦμα, ἢ παρεμπόδιση ἐνισχύσεων στὴν ἀνάγκη θά ἐπιβληθῇ, ὅταν ὅλα τὰ ἄλλα μέσα ἐξαντληθοῦν, μέ κανονιοβολισμό». «Ὅσο γιὰ τὰ τουρκικὰ καί τὰ αἰγυπτιακὰ πλοία πού εἶναι τώρα στα λιμάνια τοῦ Ναβαρίνου καί τῆς Μεθώνης καί πού θά ἐπιμεῖνουν νά παραμείνουν ἐκεῖ, θά πρέπει νά ἀντιμετωπίζουν τό ἐνδεχόμενον μιᾶς ἐπιθέσεως».

(Ἀπὸ τὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθους, ΙΒ', 642)

11. Οί συνέπειες τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου στήν ἐξωτερική πολιτική τῶν μεγάλων δυνάμεων

Ὁ ἀντίκτυπος τῆς Ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου στάθηκε τεράστιος πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις. Οἱ καρδιές τῶν Ἑλλήνων γέμισαν ἀπό χαρά, πού σώθηκαν ἀπὸ μεγάλο κίνδυνο. Ἡ πολύπαθη Ἑλλάδα πανηγυρίζει¹. Στὴν Τουρκία τὸ γεγονός μαθεύτηκε ὕστερα ἀπὸ τρεῖς μέρες. Ὁ πρῶτος πού τὸ ἔμαθε ἦταν ὁ Ἄγγλος Πρεσβευτὴς Στράτφορντ Κάνιγκ καὶ εἰδοποίησε τοὺς Πρεσβευτὲς τῆς Γαλλίας Γκιγιεμινὸ καὶ τῆς Ρωσίας Ριβωπιέρ. Ἡ ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ ἔφτασε τὰ ὅρια τῆς ὑστερίας, σάν τὸ ἔμαθε. Ἡ κατάσταση δὲ σήκωνε καθόλου ἡρεμὴ διπλωματία. Ἡ ἀπειλὴ γενικῆς σφαγῆς τῶν χριστιανῶν ραγιάδων καὶ τῶν φράγκων τῆς Κων/πολῆς ἐπέβαλε τὴ σύσκεψη τῶν Πρεσβευτῶν μὲ τὸν Ρεῖς Ἐφέντη Περτέφ. Ἡ σύσκεψη ἔγινε στὶς 24 Νοεμβρίου 1827. Ὁ Ρεῖς Ἐφέντης ἔβαλε τρεῖς ὅρους γυρεύοντας πανηγυρικὴ ἐκδίκηση γιὰ τὴν αἰσχρὴ κατὰ τοῦ Σουλτάνου βιαιοπραγία, ὅπως εἶπε. Οἱ ὅροι ἦταν: 1) Νά παραιτηθοῦν οἱ Δυνάμεις ἀπὸ κάθε ἄλλη ἀνάμιξή τους στὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα. 2) Ν' ἀποζημιώσουν τὴν Τουρκία γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ στόλου της, καὶ 3) Νά ἱκανοποιήσουν ἔμπρακτα τὴν Πύλη.

Στὶς ἀπειλὲς τοῦ Ρεῖς Ἐφέντη οἱ Πρεσβευτὲς ζήτησαν νά ἐπιρρίψει τὴν εὐθύνη στὸν Ἰμπραήμ, πού προκάλεσε τὴ σύγκρουση καὶ γύρεψαν ν' ἀποπιάσουν κατηγορηματικὴ ἀπάντηση, ἂν οἱ σχέσεις τῆς Τουρκίας καὶ τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων θά ἐξακολουθοῦσαν νά εἶναι φιλικές ἢ ὄχι. Ὁ Περτέφ ἀπόφυγε νά ξεκαθαρίσει τὴ θέση του καὶ οἱ Πρεσβευτὲς δὲ δέχτηκαν τοὺς ὅρους, πού ὑπέβαλε. Εὐτυχῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ Τουρκία κράτησε ἀδιάλλαχτη στάση, ἐνῶ οἱ Πρεσβευτὲς ἔδειχναν σημεῖα συμβιβασμοῦ ἀναλογιζόμενοι τὴ συμφωνία τοῦ Λονδίνου, πού ἦταν ἡ εἰρήνευση κι ὄχι ἡ ἐμπόλεμη ρῆξη μὲ τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Ἡ ἀδιαλλαξία ὅμως τῆς Τουρκίας, πού δὲν ἤθελε νά κάνει καμιὰ ὑποχώρηση στὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα καὶ ἡ γνώμη τοῦ Ρεῖς Ἐφέντη, ὅτι «ἡ ὑποταγὴ εἶναι ἡ μόνη λέξη γιὰ τοὺς Ἕλληνες», ἔφερε τοὺς Πρεσβευτὲς στὴν ἀπόφαση νά φύγουν ἀπὸ τὴν Κων/πολὴ καὶ νά ἐγκατασταθοῦν στὴν Κέρκυρα πού ἦταν ὑπὸ βρετανικὴ ἀρμοστεία. Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Τούρκων στάθηκαν ἀδύνατα νά τοὺς μεταπεισοῦν νά παραμείνουν. Ἡ ὀργὴ τοῦ Σουλτάνου ὑπῆρξε μεγάλη. Κακοποιήθηκαν μερικοὶ Εὐρωπαῖοι καὶ ὅλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἐμπορεύματα ρίχτηκαν στὸ Βόσπορο καὶ γιὰ λίγες μέρες ἡ διατήρηση τῆς εἰρήνης ἦταν πολὺ ἀμφίβολη. Στὸ Λονδίνο τὸ συμμαχικὸ συνέδριο ὅταν πληροφορήθηκε γιὰ τὴν τουρκικὴ ἀδιαλλαξία ὕστερα ἀπὸ τὸ Ναβαρίνο, ἀποφάσισε ὅτι: Ἡ στιγμὴ, ἔφτασε πού, παρά τίς ἐπιθυμίες καὶ τίς προσπάθειές τους, οἱ συμμαχικὲς Δυνάμεις ἴσως δοῦν τὸν ἑαυτὸν τους ἀναμιγμένο σ' ἓνα πόλεμο μὲ τὴν

Ἰθωμανική Πύλη».

Ἐὸ Σουλτάνος πάλι μέ μιά ὀργισμένη προκήρυξη στρεφόταν κατά τῆς Ρωσίας «πού ἐδῶ καί πενήντα χρόνια δέν ἄφηνε καμιά εὐκαιρία πού νά μή στραφεῖ κατά τῆς Τουρκίας». Ὅλοι οἱ Ἰθωμανοὶ ἔπρεπε νά ξεσηκωθοῦν, γιά «νά ξεπλύνουν τήν προσβλημένη τιμή τοῦ Ἰσλάμ». Τό πολεμικό αὐτό προσκλητήριο τοῦ Μαχμούτ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά ἐνταθοῦν στό ἔπακρο οἱ ρωσοτουρκικές σχέσεις.

Ἐὸ ἀντίκτυπος τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου στήν Εὐρώπη δέ στάθηκε ὁμοίομορφος. Μάλιστα ἡ ἀγγλική στάση ἦταν ἀντιφατική. Στήν ἀλλαγή αὐτή συνέβαλε φυσικά ὁ θάνατος τοῦ Κάνιγκ. Ἐὸ καινούργια Κυβέρνηση τοῦ Οὐέλλινγκτον ἤθελε νά δείξει τήν ἀντίθεσή της στήν ἐξωτερική πολιτική πού εἶχε ἀκολουθήσει ὁ Κάνιγκ. Ἐφτασε μάλιστα σέ σημείο νά γίνει ἐπίσημη ἀποκήρυξη τῆς ναυμαχίας ἀπό τό Βασιλιά τῆς Ἀγγλίας Γεώργιο Δ' «στό λόγο τοῦ θρόνου»². Ἐὸ Κόδριγκτον, ὁ πρωτεργάτης στή Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, παύτηκε ἀπό τήν ἀρχηγία τοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Ἐὸ Ναύαρχος Ντέρινγνυ ἔστειλε γράμμα στόν Κόδριγκτον πού ἐκφράζει τή λύπη καί τήν ἀγανάκτησή του γιά τά γεγονότα αὐτά³. Σχετικά μέ τήν ἀγγλική μεταστροφή ὁ Καρολίδης γράφει⁴ ὅτι αὐτή ὀφείλεται στή διάψευση τῶν ἀγγλικῶν ἐπιδιώξεων· δηλαδή, ἡ Ἀγγλία εἶχε προσπαθήσει νά δεσμεύσει τή Ρωσία καί τώρα (ἔστερα ἀπό τό Ναυαρίνο) ἔνωθε ὅτι αὐτή εἶχε οὐσιαστικά παρασυρθεῖ ἀπό τή ρωσική πολιτική.

Ἀντίθετα μέ τήν Ἀγγλία, ἡ νίκη τῶν συμμαχικῶν στόλων στό Ναυαρίνο γίνθηκε δεκτὴ μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τήν Γαλλία καί τή Ρωσία. Στή Γαλλία βέβαια ὑπῆρξαν καί ἀντίθετες ἐκδηλώσεις, ὅπως ἐκείνη τοῦ Ἐπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν Σαβρόλ⁵, ἀλλά γενική ἦταν ἡ χαρά· μάλιστα, πέρα ἀπ' αὐτό, Γάλλοι ἐκφράσανε τή γνώμη ὅτι οἱ Ἐλληνες κατέκτησαν μόνοι τους τή λευτεριά τους κι ὅτι ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου στάθηκε κατόρθωμα τῶν λαῶν⁶.

Ἐὸ πῶ ἐνθουσιώδης ὁμως ὑποδοχή τῆς ναυμαχίας ἔγινε στή Ρωσία. Ἐὸ ἴδιος ὁ Τσάρος Νικόλαος τίμησε τούς τρεῖς ναυάρχους ἐπιδεικτικά καί ἔστειλε συγχαρητήριο γράμμα στόν Κόδριγκτον⁷.

Ὅλα αὐτά κάνανε τό Σουλτάνο νά γίνει τελειῶς ἀδιάλλακτος. Ἐὸ Ρεῖς Ἐφέντης ἀπόρριψε κάθε συμβιβαστική λύση λέγοντας πῶς «ἦταν ἀδύνατο νά παραχωρήσουν στοὺς Ἐλληνες πλεονεκτήματα σάν αὐτό πού τούς ζητοῦσαν, δηλαδή αὐτονομία».

Ἐὸ Τουρκία, ἀποκρούοντας τήν ἴδρυση περιορισμένης ἑλληνικῆς ἡγεμονίας κάτω ἀπό τήν ἐπικυριαρχία της κατά τό πρότυπο τῶν ἡγεμονιῶν τῆς Μολδοβλαχίας, βοήθοῦσε ἀθελά της γιά πῶ ριζική λύση: δημιουργία ἀνεξάρτητου Ἐλληνικοῦ Κράτους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Έντυπώσεις από τη Ναυμαχία του Ναβορίνου:

α) ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΝΩΝΥΜΟΥ

(*N. Λιδωρίκης*): Σελίδες τινές τῆς *Ἱστορίας τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος*

«Τὴν ἐπαύριον (τῆς ναυμαχίας) οἱ χωρικοὶ ἐπανελλόντες ἐκ τῆς τακτικῆς ἐβδομαδιαίας καθόδου των (στό χωριό Περαχώρα κοντὰ στό Λουτράκι), διηγήθησαν τῷ ἱερεῖ, ὅτι ἐκ τῶν ὁρέων τῆς Ἀρκαδίας διέκρινον οἱ ποιμένες κατὰ τὴν Πύλον φλόγας ὑπερμεγέθεις, καὶ ἰσχυρὸς κανονιοβολισμὸς ἐτάραττε τὴν γῆν τοῦ Μωρέως ὡς κεραυνὸς κατὰ συνέχειαν ἐξ οὐρανοῦ, ὁ κόσμος ἦτο ἔντρομος μὴ δυνάμενος νὰ ἐξηγήσῃ τὸ γεγονός, καὶ οἱ πάντες ἐπίστευον εἰς Θεῖαν ἐπέμβασιν. Τὰ ἐρημοκλήσια ἠνοίχθησαν, καὶ προσέτρεχον ἐν καταύξει προσευχόμενοι, καὶ προσδοκῶντες τὸ ἔλεος τοῦ Ὑψίστου. Ἡ τὸ πᾶν ἀπώλετο ἢ Θεὸς πάσχει, ἀνέκραξεν ὁ ἱερεὺς καὶ εἰσηλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωρίου, καὶ ἡ μεγάλη παράκλησις ἐψάλη ἀναφωνούντων πάντων, Κύριε ἐλέησον. Αἱ γυναῖκες ἔκλαιον· ἡ νύξ ἐκείνη ἐν αὐπνία καὶ συγκινήσει παρήλθεν. Αἱ δύο γυναῖκες ἔτρεμον μὴ μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τὰ ἀπευκατὰ γίνωσιν αἰσθητά, καὶ προυτίμων τὴν ἀγωνιώδη νύκτα τῆς ἀληθείας τῆς ἡμέρας. Ἄλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ εὐδαιμονία των, ὅτε κῶδων ἡμιόνου εὐκρινῶς ἠκούετο ἀνερχομένου πρὸς τὸ χωρίον, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον διεκρίνετο καὶ ὁ ἀναβάτης μὴ ἔχων φορέματα χωρικοῦ· ἀλλ' ἀρειμάνιος μὲ καρυοφίλι ἐπ' ὤμου, σπάθην παρὰ τὸ πλευρόν, καὶ γιαντάνι εἰς τὸ σελάχι. Ἐ! ἐφώναξε πρὸς τοὺς παῖδας περιέργως πρὸς αὐτὸν συναζομένους, δέν εἶναι ἐδῶ δύο κυράδες ἀπὸ τὰ Γιάννενα; Νούκ ἐντί, λέγουν τὰ παιδιὰ⁷⁵. Ὁ ἀρειμάνιος ἠτοιμάζετο πρὸς ἐπίθεσιν νομίζων ὅτι ἐμυκτηρίζον αὐτόν, ὅτε ὁ Νικόλαος προλαμβάνει τὴν ρῆξιν, λέγων: Κύριε μόνον ἐγὼ καὶ ἡ μάνα μου καὶ ὁ παπᾶς ὀμιλοῦμεν ἑλληνικά ἐδῶ, καὶ κατὰ τὴν πολυλογίαν τῆ συνήθη εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἠτοιμάζετο νὰ δώσῃ πάσας τὰς πληροφορίας, καὶ χωρὶς νὰ ζητηθῶσιν. Ὁ ἀρειμάνιος τὸν διακόπτει λέγων «δέν εἶσαι τοῦ Κύρ Θανάση παιδί ἐσύ;» καὶ ἀφιπεύων τὸν ἀσπάζεται τρυφερῶς. Εἰσελθὼν δὲ μέτ' αὐτοῦ εἰς τὴν καλύβην διηγῆθη εἰς τὰς δύο συγκεκινημένας γυναῖκας καὶ εἰς τὸν ἱερέα προστρέξαντα, ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος τοῦ πατρὸς του Νικολάου, ἐξέθηκε τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβορίνου, τὴν καθ' ὀλοκληρίαν καταστροφὴν τοῦ στόλου τοῦ Τουρκοῦ, τοὺς κατὰ μυριάδας ἀναβραζομένους ἐκ τῆς θαλάσσης Ἄραβας, τὸν τρόπον τοῦ κόσμου μὴ γνωρίζοντος τί συμβαίνει, ἕως οὐ πλοῖον Ἀγγλικὸν ἐκπλεῦσαν ἐκεῖθεν ἔφθασεν ἀντίπεραν τῆς Αἰγίνης, καὶ διὰ σημείων πρὸς τὴν ἐδρεῦσαν ἐκεῖ Κυβέρνησιν τοῦ τόπου προσεκάλεσεν ἀκόλουθον τῖνα αὐτῆς ἐν τῷ πλοίῳ εἰς ὃν ἀνεκοίνωσε τὰ γενόμενα, τὴν ἀπόφασιν τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, τὴν προσεχὴ ἐκλογὴν ἡγεμόνος, καὶ ἀπῆλθεν ὀλοταχῶς, φέρων πανταχόσε τὴν εἶδισιν τοῦ ἐκλάμπρου γεγονότος. Εἰς τὴν Αἶγιναν εἶχε συναχθῆ τὸ πᾶν· αἱ ἀρχαί, οἱ προεστῶτες, αἱ μεγάλα οἰκογένεια αἱ ἐκδιωχθεῖσαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οἱ πάντες κατοικοῦντες ἐν καλύβαις καὶ ἔμλινοις οἰκίοις. Ἀνάστατος ἔγινεν ὁ φέρων τὰς ἐκ τοῦ πλοίου εἰδήσεις, τὸ πλῆθος τὸν ἔφερεν εἰς τὰς χεῖρας μέχρι τοῦ Κυβερνείου, οὐρανομήκη οὐρρά ἠκούοντο, πυραὶ διὰ ρητίνης ἠνῆθησαν, οἱ χοροὶ δι' ὅλης τῆς νυκτός ἐσύροντο, καὶ ρητινίτης ἔρρεε ἀφθόνως».

β) ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΚΑΣΟΜΟΥΛΗ, Τομ. Β' σ.σ. 670-71

«Ἐνῶ ἐμελετοῦσα αὐτὰ ἐτοιμαζόμενος διὰ τό ταξίδι (νά πάει στήν Αἴγινα) καί οἱ ὄπλαρχηγοί προετοιμάζοντο, καί εὐρισκόμασθον συνηθροισμένοι, κρότον βαθύν φέρει ὁ ἀέρας εἰς τάς ἀκοάς μας, δυνατώτερον τῶν κανονίων, καί ἀκολούθως φήμην, εἰς 24 ὥρας, ὅτι οἱ στόλοι τῶν τριῶν Δυνάμεων κατακραυάωνσαν τόν στόλον τοῦ ἐχθροῦ, εὐρισκόμενοι ὄλοι μαζί ἐντός τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου.

»Εἶναι ἀδύνατον νά περιγράψῃ κανένας τήν χαράν ἐκείνης τῆς ἡμέρας. Δέν ἤξεύραμεν τί νά κάμωμεν νά εὐαρεστήσωμεν τόν ἑαυτόν μας συγχαίρομενοι ἑαυτούς, συλλογιζόμενοι ὅτι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτον ἡ πρώτη ὅπου ἔκοψεν τόν δεσμόν, τόν ὅποιον οἱ διπλωμάται μέ τό κονδῦλι δέν εἶχαν τελειώσει ἔως τότε.

»Εἶδομεν πράγματα πλέον τῆς θελήσεως τῶν Βασιλέων τῶν μεγάλων Ἑθνῶν, καί λογαριάζοντες στρατιωτικῶς τήν πράξιν, εὐρίσκαμεν αὐτήν πρώτην τῆς ἀποκαταστάσεώς μας. Διότι ποῦ ἤξεύραμεν οἱ δυστυχεῖς ἡμεῖς τί ἔκαμνον αἱ Αὐλαί, καί ἔως ποῦ ἐκαταγίνοντο νά φθάσουν, ἀφοῦ εἶχαμεν βαρεθῆ ἀκούγοντες τήν ὑπερβάσιόν μας, χωρίς νά βλέπωμεν πράξιν». Αὐτήν τήν ἡμέραν ἐπερίμεναν ὄλοι οἱ γέροντες καί πατέρες μας, αὐτήν ὁ Γῶγος Βακόλας ὅστις ἀπέθανεν ἀπελπισμένος, αὐτήν οἱ ἀποθανόντες εἰς Μεσολόγγι καί Ἀθήνας, αὐτήν οἱ ψευδῶς προσκυνήσαντες Ἀρματωλοί καί οἱ εἰκονικῶς ὑποταχθέντες λαοί.

»Ὁ ἤχος τῶν πυροβόλων ἐξαπλώθη διαδιδόμενος διὰ τῶν φαράγγων, τῶν ὑψηλῶν βουνῶν, ἀπέρασεν ἐκεῖθεν ἀπό τόν Ὀλυμπον καί ἐκεῖθεν ἀπό τήν Ἠπειρον καί εἰς ὄλην τήν Μεσόγειον».

2

Ἀπόσπασμα ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ' γιά τό Ναβαρίνο

«— Εἰς τήν πορείαν τῶν μέτρων, τά ὅποια εἶχον ἐγκριθεῖ καί ἀπέβλεπον εἰς τήν ἐφαρμογήν τῆς Συνθήκης, ἐπικολούθησε, ἐντελῶς ἀπροσδοκῆτως διὰ τήν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, σύγκρουσις εἰς τόν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου μεταξύ τῶν στόλων τῶν ὑπογραψασῶν τήν συνθήκην Δυνάμεων καί τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης. Καίτοι ἐκτιμῶμεν τήν ἀνδρείαν τήν ὁποίαν ἐπέδειξεν ὁ ἠνωμένος στόλος, ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης θρηνεῖ διότι ἡ ἐν λόγῳ σύγκρουσις ἐγένετο μέ τάς ναυτικές δυνάμεις παλαιοῦ συμμάχου. Ἐν τούτοις ἀκόμη διατηρεῖ μετ' ἐμπιστοσύνης τήν ἐλπίδα, ὅτι τό δυσάρεστον τοῦτα γεγονός (untoward event) δέν θά τό ἀκολουθήσουν ἄλλα ἐχθροπραξίαι».

3

Ἐπιστολή Ντερηνῦ πρός Κόδριγκτον γιά τό Ναβαρίνο

Συμμερίζομαι ὄλη τή λύπη πού θά νιώσετε διαβάζοντας τό λόγο τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀγγλίας. Κατάφερε νά φουσκώσει τά κεφάλια τῶν Τούρκων καί τῶν ἐμπόρων μας. Ἄν τυχόν ἀκολουθήσῃ πόλεμος ἴσως ἡ λέξη untoward (δυσάρεστο) νά σταθεῖ ἡ αἰτία. Ἄν καί δέν πήρατε τίς εὐχαριστίες τῆς Βουλῆς, ἔχετε τοποθετηθεῖ, ἀκριβῶς γι' αὐτό, ἀκόμα πιό ψηλά στή δημόσια ἐκτίμησῃ.

4

Γνώμη τοῦ ΚΑΡΟΛΙΔΗ γιά τά αἰτία τῆς μεταστροφῆς τῆς Ἀγγλίας ὕστερα ἀπό τό Ναβαρίνο

«Ἡ Ἀγγλορωσική συνεννόησις καί ἡ ἐκ ταύτης προελθοῦσα καί ἐπί μακρόν

έμπεδώσασα αυτήν τριπλή συμμαχία ἐγένετο, ἵνα παρακωλύσῃ τόν πόλεμον τόν Ρωσσικόν. Ἄλλ' ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου διαλύσασα κατ' οὐσίαν τήν συμμαχίαν καί παρασκευάσασα ἐμμέσως τόν πόλεμον ἔφερε τό Ἑλληνικόν Ζήτημα εἰς τήν μόνην λογικήν καί πρακτικήν ὁδόν τῆς λύσεως. Καί ἡ ὁδός αὕτη ἦτο νῦν τοσοῦτω μᾶλλον ἢ πρότερον ὁμαλή, ὅσον ἡ Ἄγγλία ζητήσασα διά τῆς συμμαχίας νά δεσμεύσῃ τήν Ρωσσίαν, δεσμευομένη δέ πράγματι αὕτη πρός τήν Ρωσίαν, ὑπεχρεοῦτο ἠθικῶς νά μή ἀντιπράξῃ κατ' αὐτῆς ἐν τῷ ἀπαραιτήτῳ Ρωσσοτουρκικῷ πολέμῳ. Καί κατὰ τοῦτο ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου ὑπό τήν ἐποψιν τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς εἶναι ἦττα ἠθική καί πολιτική τῆς Ἀγγλίας καί νίκη ἠθική τῆς Ρωσσίας».

(Π. Καρολίδη, Σύγχρονη Ἱστορία, Β', 715)

5

Γράμμα τοῦ Σαβρόλ Ὑπουργοῦ τῶν ΝΑΥΤΙΚΩΝ τῆς Γαλλίας πρὸς ΤΟΝ ΝΤΕΡΙΓΝΥ γιά τό Ναβαρίνο

«Ἡμεῖς δ' αὐτοὶ ἠθελήσαμεν ν' ἀποφύγωμεν τήν διάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καί ἴσως ἴσως τήν ἐπεσπεύσαμεν. Τ' ἀνακτοβούλια ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ φέρονται μᾶλλον ὑπό τῆς κοινῆς γνώμης ἢ ὑπό τῆς περισκέψεως καί τῆς φρονήσεως· τέλος ὁμως εἰσήλθομεν εἰς τήν ὁδόν ταύτην, πρέπει νά φθάσωμεν μέχρι τέρματος». Καί πρόσθετε: «Φοβοῦμαι ὅτι οὐδέν σπουδαῖον γενήσεται μετὰ τοῦ λαοῦ τούτου (τοῦ ἑλληνικοῦ) τῶν πειρατῶν».

6

α) ΓΝΩΜΗ τοῦ ΕΝΤΓΚΑΡ ΚΙΝΕ, Γάλλου συγγραφέα γιά τό Ναβαρίνο

«Τήν ἀπαρχή τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τους οἱ Ἕλληνες, πού συχνά τούς κατηγοροῦν πῶς τήν ἀπόχτησαν ἀπό εὐεργεσία, τή χρωστᾶνε στόν ἴδιο τόν ἑαυτό τους. Στάθηκε ἔργο τῶν χερῶν τους. Ἡ Εὐρώπη ἐπενέβη ἔπειτα ἀπό ἑφτά μονάχα χρόνια, ὅταν πιά χόρτασε τό θέαμα τῆς σφαγῆς».

β) Γνώμη Πιέρ Λεμπρέν γιά τό Ναβαρίνο

«Ἡ μάχη τοῦ Ναβαρίνου στάθηκε κατόρθωμα τῶν λαῶν. Ὁ ἀλαλαγμός τῆς Νίκης πού μᾶς ἔρχεται ἀπό τό Αἰγαῖο εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος πού ἔπειτα ἀπό πολλοὺς αἰῶνες οἱ λαοὶ δέχτηκαν μέ κοινή συμπάθεια. Τά κανόνια τοῦ Ναβαρίνου ἀνοίξαν μιά καινούργια περίοδο, ἀναγγέλοντας τό θριαμβευτικὸ ἀνέβασμα τῆς κοινῆς γνώμης πού ὑψώνεται πάνω ἀπό τούς θρόνους καί γίνεται γιά πρώτη φορά ἀληθινή βασιλίσα, ἔχοντας στή διάθεσή της στόλους καί κανόνια καί δίνοντας διαταγές σέ ναύαρχους».

7

Επιστολή τοῦ ΤΣΑΡΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Α' πρὸς τό Ναύαρχο ΚΟΔΡΙΓΚΤΟΝ. (8/20 Νοεμβρίου 1827)

Κατηγοῦντες μίαν νίκη, Κύριε Ἀντιναύαρχε, διά τήν ὁποίαν ἡ πεπολιτισμένη Εὐρώπη σᾶς ὀφείλει διπλῆν εὐγνωμοσύνην. Ἡ ἀξιωμαθιμότευτος ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου δέν φανερῶνει μόνον εἰς τόν κόσμον ὀλόκληρον τόν ζήλον τῶν τριῶν συμμαχῶν Δυνάμεων πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργου, οὐτινος, ἢ ἀνιδιοτέλεια ἐξυψώνει ἐτι μᾶλλον τήν εὐγένειαν. Ἀποδεικνύει ἀκόμα πόσον ἡ ἐνεργητικότητα ὑπερέχει τοῦ ἀριθμοῦ, πόσον τό ἱκανῶς ὀδηγούμενον θάρρος εἶναι ὑπέρτερον τῆς τυφλῆς

βίας, όσα σδήποτε και άν η τελευταία διαθέτη δυνάμεις. Έφεξης, τό όνομά σας άνήκει εις τήν ιστορίαν. Οί έπαινοι θά έσκίαζον μάλλον τήν δόξαν, ήτις τό περιβάλλει. Θεωρώ έν τούτοις έμαυτόν ύποχρεωμένον νά σάς παράσχω λαμπρόν δείγμα τής εύγγνωμοσύνης και τής έκτιμήσεως ήν ένεπνεύσατε έν Ρωσία και επί τοιούτω τέλει σάς άποστέλλω τό παράσημον του στρατιωτικού τάγματος του 'Αγίου Γεωργίου. 'Ο ρωσικός στόλος είναι τετιμημένος διότι έτυχε τής συνδρομής σας εις Ναυαρίνον.

Εις έμέ ιδιαίτέρως είναι έξαιρέτως εύχάριστον νά σάς διαβεβαιώσω περί τών προς ύμās αισθημάτων τής έκτιμήσεώς μου.

Νικόλαος

12. Οί διπλωματικές ενέργειες του 'Ιωάννη Καποδίστρια ως κυβερνήτη και οί έξελίξεις του έλληνικού ζητήματος

'Η συνθήκη τής 6ης 'Ιουλίου στό Λονδίνο, τό μυστικό άρθρο της και ή ναυμαχία του Ναβαρίνου προκάλεσαν ραγδαίες έξελίξεις· ιδιαίτερα μάλιστα όταν τή διακυβέρνηση τής Χώρας ανέλαβε ό Καποδίστριας.

'Εντυπωσιακή στάθηκε ή άμεση καταστολή τής πειρατείας, πού ένδιέφερε τό εύρωπαϊκό έμπόριο και πού ήταν μιά βασική προϋπόθεση για τήν άνταλλαγή έμπορικών πρακτόρων μεταξύ τών τριών Δυνάμεων και τών 'Ελλήνων.

Κύριο μέλημα τής πολιτικής του Καποδίστρια ήταν ή ίση φιλία προς τίς τρεις Δυνάμεις και ή άποφυγή απόκλισης προς τή μία ή τήν άλλη.

'Ο έμπειρότατος στίς διπλωματικές κινήσεις Κυβερνήτης ήξερε καλά ότι στό σημείο πού είχαν φτάσει τά πράγματα ή παραμικρή άστοχη ένέργεια από έλληνική πλευρά θά μπορούσε νά είναι μοιραία τήν ώρα πού κρίνονταν δύο σοβαρότατα θέματα του 'Ελληνισμού: τά σύνορα και ό βαθμός άνεξαρτησίας. 'Ο Σπυρίδων Τρικούπης, γραμματέας τής 'Επικράτειας και γνώστης τής πολιτικής του Καποδίστρια, παρ' όλο πού ήταν άγγλόφιλος, δίνει έγκυρότατες μαρτυρίες για τόν Κυβερνήτη¹.

'Ο Καποδίστριας τήρησε αυτή τήν άρχή άπαρέγκλιτα και, έχοντας διεθνές κύρος και έξαιρετικές ικανότητες, έφερε τό 'Ελληνικό Ζήτημα σέ πρώτη θέση μέσα στή διεθνή διπλωματική κοινότητα. Αυτό δέν άρεσε στην 'Αγγλία του "Αμπερντην, 'Υπουργού 'Εξωτερικών τής 'Αγγλίας από τό 1828 έως τό 1830.

'Ο Κυβερνήτης είχε ως άρχή νά προχωρεί στίς ένέργειές του μέ σύστημα και μέ σειρά, σάν νά άνέβαινε μιά σκάλα πού σέ κάθε

σκαλοπάτι έπρεπε νά πατάει καλά. "Υστερα φρόντιζε νά ύπολογίσει καλά τίς δυνατότητες καί σύμφωνα μέ αὐτές νά προχωρεῖ κάθε φορά. "Ετσι άμέσως μετά άπό τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου (6 'Ιουλίου 1827) δέχεται άδιαμαρτύρητα τήν άύτονομία τῆς Χώρας μέ ύποτέλεια στό Σουλτάνο. "Εκείνη τή στιγμή έτσι έπρεπε νά κάνει, μή έχοντας τίποτε σταθερότερο στά χέρια του. "Υστερα όμως άπό τρεῖς μήνες φανερώνεται τολμηρότερος· στίς 3 'Οκτωβρίου 1827 διαμαρτύρεται έντονα πρὸς τὸ 'Αγγλικὸ 'Υπουργεῖο 'Εξωτερικῶν γιά τόν περιορισμὸ τῶν έδαφῶν ποῦ θά δίνονταν στήν 'Ελλάδα. Μέ ένα θαυμασιο ύπόμνημα² πρὸς τὰ «'Ανακτοβούλια 'Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας» ὁ Καποδίστριας ύποδείκνυε τρόπους γιά τήν ταχύτερη πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν τῆς συνθήκης τῆς 6ης 'Ιουλίου.

Στό μεταξύ ἡ στάση τῆς 'Αγγλίας άπέναντι στήν Τουρκία εἶναι έφεκτική καί τρομερά διστακτική άπέναντι στήν 'Ελλάδα. 'Η γαλλική πολιτική εἶναι εὐνοϊκότερη άπό τήν άγγλική, ἡ ρωσική όμως στάση βοήθησε ιδιαίτερα τίς διπλωματικές εξελίξεις. Στίς άρχές τοῦ 1828, τόν 'Απρίλη, άρχισε ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος, ποῦ ἡ επίδρασή του στάθηκε ιδιαίτερα ωφέλιμη γιά τὰ έλληνικά πράγματα³, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

Τά έπακόλουθα τοῦ πολέμου φάνηκαν άμέσως. Στό Λονδίνο συνέρχονται σέ Διάσκεψη οἱ άντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων γιά νά άποφασίσουν. Βασικό θέμα ὁ καθορισμὸς τῶν συνόρων γιά τήν 'Ελλάδα. Μιά πρώτη άπόφαση ἦταν ἡ άποστολή γαλλικοῦ στρατοῦ στήν Πελοπόννησο⁴. 'Ο Καποδίστριας δέν ἠθελε στρατό άπό ένα κράτος, αλλά ζητοῦσε «συμμαχικά τάγματα», ὥστε νά μή δεσμεῦεται μέ μία Δύναμη, αναγκάστηκε όμως νά δεχτεί τό γαλλικό, μιά καί ἡ 'Αγγλία άρνήθηκε νά στείλει δικό της. Καί ἡ Ρωσία βρισκόταν σέ εμπόλεμη κατάσταση. Τόν ανταγωνισμό μεταξύ Γαλλίας καί 'Αγγλίας εκμεταλλεύτηκε μέ κατάλληλη ένέργεια ὁ Καποδίστριας. Πρίν φτάσει ὁ γαλλικός στρατός στό Μωριά, έτρεξε ὁ Κυβερνήτης στή Ζάκυνθο, 27 'Ιουνίου/6 'Ιουλίου 1828, νά συναντήσει τόν Κόδριγκτον. 'Εκεῖ ὁ Καποδίστριας υπέβαλε τήν ιδέα στόν "Αγγλο Ναύαρχο νά πλεύσει τό ταχύτερο στήν 'Αλεξάνδρεια γιά νά πείσει τό Μωχάμετ "Αλυ νά διατάξει τήν εκκένωση τῆς Πελοποννήσου. Μέ αὐτό τόν τρόπο έδινε νά καταλάβει ὅτι συμφέρον τῆς 'Αγγλίας ἦταν νά μήν έχει ἡ Γαλλία μόνη τήν τιμή τῆς άπελευθέρωσης τῆς Πελοποννήσου. Πραγματικά, ὁ Κόδριγκτον έσπευσε στήν 'Αλεξάνδρεια, συνάντησε τό Μωχάμετ "Αλυ καί μέ τήν παρουσία τῶν Προξένων τῆς Γαλλίας καί τῆς 'Αγγλίας ύπογράφηκε στίς 9 Αὐγούστου ἡ Συνθήκη τῆς 'Αλεξάνδρειας, μέ τήν ὁποία δόθηκε ἡ ύπόσχεση τῆς άπελευθέρωσης τῶν αἰχμαλῶτων καί τῆς άποχώρησης τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων⁵.

Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1828 οἱ Πρεσβευτές τῶν τριῶν Δυνάμεων στήν

Κωνσταντινούπολη Στράτφορντ Κάνιγκ, Γκιγιεμινό και Ριμπωπιέρ, διατάχτηκαν να αφήσουν την Κέρκυρα και να συνεχίσουν τις εργασίες τους κοντά στην Έδρα της Έλληνικής Κυβερνήσεως. Οί Πρεσβευτές έφτασαν στον Πόρο με οδηγίες για τον καθορισμό των συνόρων του νέου κράτους, οι οποίες δέν ικανοποιούσαν τις επιδιώξεις της Έλληνικής Κυβερνήσεως.

Ο Καποδίστριας πάλι έκρινε τή στιγμή κατάλληλη να προβάλει τις Έλληνικές διεκδικήσεις τολμηρότερα, ένθαρρυσμένος από τή νέα κατάσταση, ύστερα από τό Ρωσοτουρκικό πόλεμο και τόν έρχομό του γαλλικού στρατού.

Έτσι υπέβαλε στους Πρεσβευτές «υπόμνημα έμπιστευτικό τής Α.Ε. του Κυβερνήτου τής Ελλάδος προς τούς αντιπροσώπους των Τριών Συμμάχων Δυνάμεων» (11/23 Σεπτεμβρίου 1828). Στο υπόμνημα αυτό προσπαθούσε ο Κυβερνήτης να δώσει να καταλάβουν ότι ήταν άσφικτικά τά σύνορα του νέου Κράτους και ότι, αφού ή Τουρκία άρνήθηκε να δεχτεί τή μεσολάβηση των Δυνάμεων, έπρεπε να γίνει μετατροπή και άναπροσαρμογή των όρων τής Συνθήκης του Λονδίνου. Στο υπόμνημα αυτό άπόφευγε να άποκηρύξει τήν επικυριαρχία του Σουλτάνου, γιατί ήταν νωρίς άκόμη, μιά και έπρεπε να πειστούν οι αντιπρόσωποι πρώτα για τά σύνορα. Έγτερα λοιπόν από τό υπόμνημα τής 11/23 Σεπτεμβρίου ο Καποδίστριας έστειλε άλλα δύο. Η διάσκεψη στον Πόρο άπέδωσε ικανοποιητικά άποτελέσματα για τήν «όρθοεία» του Έλληνικού Κράτους. Η γνωμάτευση των τριών Πρεσβευτών για τόν καθορισμό των συνόρων συμφωνούσε με τις άπόψεις τής Έλλην. Κυβερνήσεως. Ο ίδιος ο Καποδίστριας, με άυτοπρόσωπη παρουσία, πέτυχε να πείσει τούς Φιλέλληνες Πρεσβευτές, ιδιαίτερα τόν Στρατ. Κάνιγκ, προσωπικό φίλο του από τό 1814.

Οί προτάσεις όμως του Στρατ. Κάνιγκ άποδοκιμάστηκαν από τόν Προϊστάμενό του Έγπουργό Έξωτερικών Άμπερτην, ο οποίος μόλις είδε ότι οι διαθέσεις των Πρεσβευτών ήταν εύνοϊκές για τήν Ελλάδα κάλεσε τούς πληρεξουσίους τής Γαλλίας Πολινιακ και τής Ρωσίας Λίβεν στο Λονδίνο και, ένώ συνεχιζόταν ή σύνοδος των τριών Πρεσβευτών στον Πόρο, υπόγραψαν τό Πρωτόκολλο του Λονδίνου τής 4/16 Νοεμβρίου 1828, όπου ως κύριο όρο είχαν τόν καθορισμό στενών συνόρων. Τό νέο κράτος θά περιλάβαινε μόνο τήν Πελοπόννησο και τις Κυκλάδες⁶.

Γιά τήν άποτροπή του κινδύνου να περιοριστεί τό Έλληνικό Κράτος στην Πελοπόννησο και στις Κυκλάδες, ο Καποδίστριας άπευθύνθηκε με κατάλληλα ύπομνήματα προς τή Ρωσία και τή Γαλλία. Με τά ύπομνήματα αυτά ο Καποδίστριας έκανε τή Ρωσική Κυβέρνηση να άρχισι να προσανατολίζεται προς τήν άναγνώριση τής άνεξαρτησίας του Έλληνικού Κράτους.

Ο Νέσσελροντ είδε στά έκτεταμένα και άσφαλή σύνορα, πού

διεκδικούσε γιά τήν 'Ελλάδα ό παλιός συνυπουργός του Καποδίστρια, τήν πρόθεση δημιουργίας ανεξάρτητου Κράτους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Γνώμη Σπ. Τρικούπη γιά τόν Καποδίστρια

Μεγαλυνθείς ό Καποδίστριας έν τή αϋλή τής 'Ρωσσίας έθεωρείτο όχι μόνον φίλος αλλά και θιασώτης τής πολιτικής της έν 'Ελλάδι. Είς μάτην, καθ' ήν ώραν εκλήθη εις τήν κυβέρνησιν του τόπου τούτου, παρητήθη πάσης συντάξεως 'ρωσικής και άπελύθη παντός 'ρωσικού δεσμού: οϋδεις υπελάμβανε τήν διαγωγήν του ταύτην ειλικρινή: άλλ' ήδίκουν τόν άνδρα, διότι οιαδήποτε και άν ήτον ή πρός τήν 'ρωσικήν αϋλήν κλίσις του, οϋδενός "Ελληνος καρδιά ήτον έλληνικωτέρα: ύπέρ τής 'Ελλάδος μετήλθε τήν 'ρωσικήν έπιρροήν του, και όχι ύπέρ τής 'Ρωσσίας τήν ελληνικήν 'Αρχήν του: αρχηγός έθνους, και αρχηγός όχι διά 'ρωσικής ή άλλης ξένης έπιρροής οϋδέ δι' έσωτερικής 'ραδιουργίας, αλλά διά τής αϋθορμήτου θελήσεως του έθνους, οϋδένα λόγον ειχε ν' άσπασθη ξένης έπικρατείας συμφέροντα εις βλάβην τής πατρίδος του: άν δε έφαίνετο κλίνων πρός τήν 'ρωσικήν αϋλήν, ώφειλεν αϋτή πολλήν εύγνωμοσύνην ώς κυβερνήτης τής 'Ελλάδος, διότι και πάσαν ύπέρ αϋτής αίτησίν του προθύμως έδέχετο, και εύμενώς πρός αϋτόν διέθεσε τήν κυβέρνησιν τής Γαλλίας και τήν άοπίδα της έστησεν ένώπιόν του εις αντίκρουσιν του δυσμενώς πρός αϋτόν διακειμένου άγγλικού ύπουργείου: οϋδενός, ένί λόγω, έφείσθη ή 'ρωσική αϋλή εις ύποστήριξιν του κυβερνήτου, οϋδέν οϋδέποτε άπήτησε παρ' εκείνου ύπέρ έαυτής έν 'Ελλάδι, και άγαθοποιός απέβη πρός τόν τόπον ή πρός αϋτόν σχέσις της.

ΣΠ. ΤΡΙΚΟΥΠΗ: Ιστορία έλλην. έπαναστάσεως τόμ Δ' σ. 267-68

2

'Υπόμνημα του 'Ι. Καποδίστρια πρός τίς Μεγάλες Δυνάμεις:

[«Η έν Λονδίνω συνθήκη τής 6ης 'Ιουλίου αναγγέλλει ότι ή άματοχυσία και τά δυστυχήματα όσα από του 1821 έρημώνουν τά προς 'Ανατολάς και θέτον εις κίνδυνον τά μέγιστα συμφέροντα θά παύσουν και έπομένως δέν θά ταραχθ ή εκ τούτων ή ειρήνη, τήν όποιάν ή Εϋρώπη άπολαύει, διότι πρός τούτον τόν σκοπόν αί Δυνάμεις τής 'Αγγλίας, τής Γαλλίας και τής Ρωσσίας προσφέρουν διά τής μεσιτείας και έγγυήσεως των προς μέν τόν Σουλτάνον έντιμον μέ τήν 'Ελλάδα ειρηνοποίησιν, προς δε τούς "Ελληνας τόν τρόπον του ν' άπαλλαγούν από τήν όλεθριάν άπομόνωσίν των, νά βελτιώσουν τήν ένεστώσαν κατάστασιν των και τέλος νά έλπίσουν εύτυχέστερον μέλλον. 'Αλλά τά Μυστικοσυμβούλια αϋτών μελετώντα τάς περιστάσεις, όσας δύνανται νά βραδύνουν ή νά επενέγκουν δυσκίνητα έμπόδια εις τήν κατόρθωσιν τής σωτηριώδους προθέσεως των και ζητούντα νά προλάβουν ή νά υπερνικήσουν όλα τάναντία, θά καταπεισθούν ότι δέν θά φθάσουν τόν σκοπόν των Δυνάμεων εύτυχώς πως, ειμή μόνον άπαλλάττοντα τήν 'Ελλάδα όσον τάχιον από τήν άθλιωτάτην και άξιοθρήνητον κατάστασιν, εις τήν όποιάν έφθασεν έξ αιτίας του όκταετούς έξολοθρευτικού πολέμου και των έξ αϋτού συμφορών.]

Στό μακρό κείμενο πού άκολουθοϋσε ό Καποδίστριας προσπαθοϋσε νά

έκμεταλλευθεί με τόν καλύτερο τρόπο τήν τότε διπλωματική κατάσταση, γιά νά ἐξυπηρετήσει τά ἑλληνικά συμφέροντα.

(ἀπό Δ. Κόκκινου 'Ιστορία 'Ελλην. 'Επαναστάσεως, τ. 12, σελ. 231 κ.έ.)

3

Δήλωση τῆς Ρωσίας γιά τόν Πόλεμο ἐναντίον τῆς Τουρκίας

«Ἐνῶ ὁ σουλτάνος ἐρεθίζει τό μίσος τῶν Μουσουλμάνων κατὰ τῆς Ρωσίας, παριστάνων αὐτήν ὡς ἐχθράν θανάσιμον τῶν ὀπαδῶν τοῦ Προφήτου, ἐνῶ προσκαλεῖ εἰς πόλεμον ὅλους τοὺς παρά τά ἀνατολικά ὄρια ἡμῶν γείτονας λαούς καί τοὺς πολυαρίθμους ὑπήκοους τοῦ αὐτοκράτορος, οἵτινες ὑπό τήν προστασίαν τοῦ νόμου πρесеβύουν ἐν εἰρήνῃ τόν 'Ισλαμισμόν, ἐνῶ ἀποδίδει εἰς ἡμᾶς τήν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων καί τήν πρόθεσιν τοῦ νά καταστρέψωμεν τό κράτος του, κηρύττει συγχρόνως πρός τάς συμμάχους αὐλάς ὅτι ὁ μόνος καί ἀληθῆς σκοπός του οὐδεὶς ἄλλος ἦτο εἰμὴ νά κερδίση καιρόν καί ν' ἀπαντήσῃ ἐνόπλιως εἰς τάς προτάσεις τάς σκοπούσας εἰς τήν εἰρήνην τῆς Ἑλλάδος.

'Ἐπί πλέον δέ διὰ τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος ὁ σουλτάνος ἀναγγέλλει εἰς τήν Ρωσίαν τήν κατάρχησιν ὄλων τῶν μετὰ τῆς Πύλης συναφθειῶν συνθηκῶν, λέγων ὅτι οὐδέποτε ἐθεώρησε τήν ἐν "Ακκερμαν σύμβασιν ὡς ὑποχρεωτικὴν δι' ἑαυτόν, ὅτι συνῆψεν αὐτήν διὰ νά τήν διαρρήξῃ καί διὰ νά σχίσῃ μετ' αὐτῆς ὅλας τὰ προτέρας συνθήκας, τὰς ὁποίας αὐτή ἐπεκύρωσε καί ἐπομένως νά ἐξαφανίσῃ τοὺς πολυτιμότερους καί σπουδαιότερους τίτλους τῶν δικαιωμάτων μας, τῆς δόξης μας.

Πρὶν καί μετὰ τήν δημοσίευσιν τοῦ ἐγγράφου τούτου τό Διβάνιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως δέν ἔπαυσε νά παραβιάζῃ ἀναφανδόν τὰς συνθήκας ταύτας, περὶ τῶν ὁποίων ἐδήλωσε πλέον τήν ἀληθῆ γνῶμην του. Ἡ σημαία μας καί πᾶσαι αἱ ἄλλαι ἀπεκλείσθησαν πλέον ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου. Αἱ μεσημβριναὶ ἐπαρχίαι μας βλέπουν τήν μόνην πόλιν τοῦ ἐμπορίου τῶν ἀποκλεισμένην. Τὰ πλοῖα μας συλλαμβάνονται εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν καί τὰ φορτία τῶν ἀρπάζονται. Τέλος, οἱ ὑπήκοοί μας ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς χώρας ἐντός δεκατεσσάρων ἡμερῶν ἢ ἐβιάσθησαν νά γίνουν ραγιάδες καί νά ὑποστοῦν τὰ ἐπακόλουθα τῆς βίας ταύτης.

Τοιαύτη διαγωγή, τοιαῦται βαρεῖαι προκλήσεις καί τὰ ὡς ἐκ τούτου ἀναγκαῖα μέτρα, εἶναι λίαν ἀξιοθρήνητα. Ἄλλὰ τὰ αἷτια τῶν παραπόνων, τὰ ὁποία ἔδωσαν εἰς ἡμᾶς ἡ Πύλη, ἀπαιτοῦν ταχέα καί ἀποτελεσματικά φάρμακα καί ἡ Ρωσία ἐνῶ ἐξακολουθεῖ συνεργαζομένη μετὰ τῶν συμμάχων της εἰς τό ἔργον τῆς Λονδινεῖου συνθήκης καί θέλει φροντίσει νά ἐκπληρώσῃ ἀκριβῶς τό γράμμα καί τήν ἔννοιαν τῆς συνθήκης ταύτης, θέλει ἐπιφέρει, θεοῦ βοηθοῦντος, καί τήν ἀπαραίτητον ταύτην θεραπείαν. Θέλει ἀσφαλίσῃ τήν ἀπαραβίαστον ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου εἰς τόν Εὐξείνιον καί θέλει καταστήσει τὰς μετὰ τῆς Πύλης συνθήκας στερεάς καί σεβαστάς, ὡς εἶναι δίκαιον, καί θέλει χορηγήσει εἰς τοὺς ἀδικουμένους ὑπήκοους της τήν δικαίαν ἀποζημίωσιν.»

(δ.π., τόμ. 12, σ. 15-16)

4

Ἀπόσπασμα Πρωτοκόλλου Γιά τήν ἀποστολή Γαλλικοῦ Στρατοῦ

Ἐπογράφηκε ἔτσι τό ἀπό 7/19 Ἰουλίου πρωτόκολλο τῆς Διασκέψεως τοῦ Λονδίνου. Τά οὐσιαστικότερα σημεῖα του ἦταν: «... Νά σταλῇ, ὅσον τάχος, εἰς τήν Πελοπόννησον σῶμα στρατιωτικόν, διὰ νά πολιορκήσῃ αὐστηρῶς τό στράτευμα τοῦ Ἰμπραήμ. Νά προσκληθῇ ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας νά ἀναλάβῃ μόνος τήν ἐκτέλεσιν τοῦ μέτρου τούτου ἐξ ὀνόματος τῶν τριῶν Αὐλῶν, διότι ἡ μὲν

Ἄγγλια ἔχει αἰτίαι, αἱ ὁποῖαι τὴν ἐμποδίζουν νὰ δώσῃ τὸ ἀνάλογον εἰς τὴν ἐπιχειρήσῃ αὐτὴν μέρος τῆς, ἡ δὲ Ῥωσία δὲν θέλει νὰ παροξύνῃ περισσώτερον εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις τὴν Τουρκίαν, μὲ τὴν παροξυσίαν στρατιωτικῶν δυνάμεων εἰς τὴν Ἑλλάδα... Νὰ λάβουν ὁδηγίας τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἅμα ἐπιβιβασθῆ εἰς τὰ πλοῖα ὁ στρατὸς τοῦ Ἰμπραήμ πασᾶ. Εἶδὲ καὶ ὁ στρατὸς ἀναχωρήσῃ διὰ ξηρᾶς, νὰ μείνῃ σῶμα ἐπιτηρητικόν εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν Πελοπόννησον».

(ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ, τόμ. IB', σ. 501)

5

Τὰ κύρια σημεῖα τῆς Συνθήκης τῆς Ἀλεξάνδρειας

«...Α'. Ὁ Ὑ. Μωχάμετ Ἄλυ πασᾶς ὑπόσχεται νὰ ἀπολύσῃ τοὺς αἰχμαλώτους Ἑλληνας τοὺς μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Νεοκάστρου μεταφερθέντας ἐκ Πελοποννήσου εἰς Αἴγυπτον. Θέλει δὲ παραδώσει, ἐν πρώτοις εἰς τὸν Ἐ. ναύαρχον Κόδριγκτον ὅλους ἐκείνους ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ ἀπολύσῃ πάραυτα. Ὅσον δὲ περὶ ἐκείνων, οἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἰδιαιτέρων (ιδιωτῶν), ἡ Α.Υ. ὑπόσχεται νὰ μεσιτεύσῃ δραστηρίως, ὥστε οἱ κύριοι Πρόξενοι τῶν συμμάχων Δυνάμεων νὰ δυνηθοῦν νὰ ἐξαγοράσωσι τοὺς πλειστέρους ἐξ αὐτῶν καὶ μὲ τὰς ὅσον τὸ δυνατόν καλυτέρας συμφωνίας. Ὁ δὲ Ἐ. ναύαρχος Κόδριγκτον ὑποχρεοῦται πάλιν νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν στρατιωτῶν ἢ ὑπηκῶν Αἰγυπτίων, τῶν εὐρισκομένων αἰχμαλώτων παρὰ τοῖς Ἑλλησιν καθὼς καὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ναυτῶν τῆς αἰγυπτιακῆς κορβέτας, τῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσων συλληφθείσης εἰς τὰ παράλια τῆς Μεθώνης.

Β'. Ὁ Ὑ. Μωχάμετ Ἄλυ πασᾶς ὑπόσχεται νὰ στείλῃ ὅσον τάχιστα ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του πολεμικὰ καὶ φορητὰ πλοῖα, διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ Νεοκαστρον νὰ λάβουν ὅλα τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα. Τὰ στρατεύματα ταῦτα θέλουν ἀναχωρήσει ὀλοτελῶς ἐκ Πελοποννήσου ὅσον τάχιστα.

Ε'. Οὔτε ὁ Ἐ. Ἰμπραήμ πασᾶς, οὔτε κανεὶς ἀξιωματικὸς ἐκ τῆς οἰκίας ἡ τοῦ στρατεύματός του, τέλος πάντων κανεὶς ἐκ τῶν ἀναχωρούντων δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ πάρῃ κανένα Ἑλληνα, ἐκτός ἐάν αὐτὸς ἐκεῖνος θέλῃ, εἴτε γυνὴ εἴτε παιδίον εἶναι.

ΣΤ'. Ὁ Ἐ. Ἰμπραήμ πασᾶς, ἀναχωρῶν ἐκ Πελοποννήσου, θέλει δυνηθῆ νὰ ἀφήσῃ εἰς τὰ φρουρία τῶν Πατρῶν, Χλουμουσιῶν, Μεθώνης, Κορώνης καὶ Νεοκάστρου, φρουρὰν ἰκανὴν πρὸς ὑπεράσπισιν των...».

(δοῦο παραπάνω τόμ. IB', σ. 501)

6

Ὁ Κύριος Ὅρος τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 4/16 Νοεμβρίου 1828 στό Λονδίνο πού καθόριζε τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος

«Ἡ Πελοπόννησος, αἱ παρακείμεναι νῆσοι καὶ αἱ κοινῶς καλούμεναι Κυκλάδες, νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προσωρινὴν ἐγγύησιν τῶν τριῶν Αὐλῶν, ἕως ὅτου νὰ ἀποφασισθῆ ὀριστικῶς ἡ τύχῃ τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Πύλης, χωρὶς νὰ ἐννοοῦν μὲ τοῦτο νὰ προαποφασίσουν εἰς τὸ παραμικρόν τὸ περὶ τῶν ὀριστικῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος ζήτημα, τὸ ὁποῖον θέλει ἀποφασισθῆ εἰς τὰς μετὰ τῆς Τουρκίας νέας διαπραγματεύσεις».

(δοῦο παραπάνω, τόμ. IB', σ. 13)

13. 'Η διπλωματική πορεία προς άναγνώριση άνεξάρτητου έλλη- νικού κράτους. Οί έπιπτώσεις του Ρωσοτουρκικού πολέμου. 'Η συνθήκη τής άνεξαρτησίας

Οί όροι του πρωτοκόλλου του Λονδίνου τής 4/16 Νοεμβρίου 1828 ήταν πολύ δυσμενείς για τήν 'Ελλάδα κι ό Κυβερνήτης άντέδρασε μέ κάθε τρόπο για τή βελτίωσή τους. Άπευθύνθηκε λοιπόν μέ ύπόμνημα στις άρχές του 1829 στον 'Υπουργό 'Εξωτερικών τής Γαλλίας Λαφεροναί. Σ' αυτό παρουσίαζε πόσους σοβαρούς κινδύνους έκρυβε αυτό για τήν 'Ελλάδα καί ιδιαίτερα για τούς πληθυσμούς τής Στερεάς. 'Η 'Ελληνική 'Επικράτεια μόνο μέ τήν Πελοπόννησο καί τίς Κυκλάδες δέ θά ήταν βιώσιμη.

Τό Μάρτιο του 1829 άρχισε πάλι τίς έργασίες της ή Διάσκεψη του Λονδίνου για τό 'Ελληνικό Ζήτημα. 'Ο πληρεξούσιος τής Γαλλίας ύπέβαλε ύπόμνημα καί πρότεινε νά γίνει δεκτή ή έκθεση των Πρεσβευτών στον Πόρο, πού καθόριζε τή συνοριακή γραμμή Παγασητικού-Άμβρακικού κόλπου καί συνιστούσε παραχώρηση τής Κρήτης στο νέο κράτος. 'Ο Ρώσος πληρεξούσιος συντάχτηκε μέ τό Γάλλο συνάδελφό του. 'Ο άγγλος άντιπρόσωπος όμως άντιτάχτηκε λέγοντας ότι ούτε οί Τουρκοί θά δέχονταν νά παραχωρήσουν τόσα εδάφη, ούτε οί 'Ελληνες θά μπορούσαν νά τά κρατήσουν. Πρότεινε άκόμη ή στάση των Δυνάμεων νά είναι διαπραγματευτική καί νά μήν έχει τή μορφή τελεσιγράφου. 'Ο Καποδίστριας σ' όλο αυτό τό διάστημα, ύστερα από τό Νοέμβριο του 1828, βομβάρδιζε συνέχεια τούς γάλλους καί τούς ρώσους ύπεύθυνους μέ ύπομνήματα.

Τέλος, οί πληρεξούσιοι μετά από άμοιβαίες ύποχωρήσεις ύπόγραψαν τό νέο πρωτόκολλο τής 10/22 Μαρτίου 1829¹. Σ' αυτό υίοθετούσαν, όσον άφορά τό θέμα των συνόρων, τίς προτάσεις των Πρεσβευτών, πού είχαν κάνει στον Πόρο. Πέρ' άπ' αυτό, τό πρωτόκολλο καθόριζε τόν έτήσιο φόρο, πού έπρεπε νά καταβάλει τό νέο κράτος στο Σουλτάνο, δηλαδή 1.500.000 γρόσια, καθώς επίσης τόν τρόπο ύπολογισμού των άποζημιώσεων των μουσουλμανικών κτημάτων. Στο πρωτόκολλο αυτό δέν περιλαμβάνονταν ή Κρήτη στο 'Ελληνικό κράτος.

Τό Πρωτόκολλο άπογοήτευσε καί δυσαρέστησε τούς 'Ελληνες, ιδιαίτερα μέ τούς όρους εκείνους, πού πρόβλεπαν κληρονομικό ήγεμόνα χωρίς τή γνώμη του 'Ελληνικού λαού καί άβάσταγο φόρο ύποτέλειας.

'Ο Καποδίστριας άντέδρασε πάλι μεθοδικά, βασιζόμενος από τή μία μεριά στο ότι οί Τουρκοί δέ θά δέχονταν άμέσως τίς προτάσεις καί από τήν άλλη στις στρατιωτικές έπιτυχίες, πού φαινόταν ότι θά είχαν οί Ρώσοι ενάντια στους Τούρκους (*συνεχιζόταν ό ρωσοτουρκικός πόλεμος*).

'Ο Βρετανός άντιπρέσβυς Ντώκινς, διαπιστευμένος στην 'Ελληνική

Κυβέρνηση από τό Νοέμβριο τοῦ 1828, κοινοποίησε τό Πρωτόκολλο τῆς 10/22 Μαρτίου καί ζήτησε τήν ἄμεση ἀνάκληση τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἀπό τή Στερεά Ἑλλάδα, ὡς ἀπόδειξη καλῆς πίστεως. Ὁ Καποδίστριας ὅμως ἀρνήθηκε νά συμμορφωθεῖ στήν ἐντολή καί στάθηκε ἀνένδοτος. Ἔστειλε παντοῦ ὑπομνήματα-ἀπαντήσεις δικαιολογώντας τήν ἀρνήσή του.

Στά τέλη Ἰουνίου 1829 ἄρχισε τίς ἐργασίες τῆς ἡ Δ'. Ἐθνική Συνέλευση στό Ἄργος. Ἐκεῖ ὁ Καποδίστριας ζήτησε νά ἐγκριθεῖ ἡ ἐξωτερική του πολιτική. Πραγματικά μέ τό Α' ψήφισμα τῆς 22 Ἰουλίου ἐγκρίθηκαν ὅλες οἱ διπλωματικές του ἐνέργειες καί ἐξουσιοδοτήθηκε ἀπό τή Συνέλευση νά συνεχίσει καί στό μέλλον².

Στήν πορεία τῶν πραγμάτων ὁ Καποδίστριας δικαιώθηκε στίς προβλέψεις του ὅσον ἀφορᾶ τό Ρωσοτουρκικό πόλεμο, ὁ ὁποῖος ἔφερε αἷσια ἔκβαση γιά τά ἐλληνικά πράγματα. Γιατί ἡ Ὄθωμανική κυβέρνηση ὅσο πιεζόταν μόνο διπλωματικά δέν ὑποχωροῦσε καί ἀπέρριπτε συνέχεια ὅλες τίς προτάσεις τῶν διαπραγματευτικῶν πρωτοκόλλων τοῦ Λονδίνου, ἰδιαίτερα μάλιστα τοῦ τελευταίου, δηλ. τῆς 20/22 Μαρτίου. Ὅταν ὅμως οἱ ἥττες στόν πόλεμο ἤλθαν ἡ μιά πάνω στήν ἄλλη ἄρχισε νά ὑποχωρεῖ σταδιακά.

Στίς 9 Σεπτεμβρίου ὁ ρωσικός στρατός προέλασε πέρα ἀπό τήν Ἀδριανούπολη καί κατευθυνόταν πρὸς τήν Κων/πολη. Τότε ἡ Ὄθωμανική Πύλη πανικοβλήθηκε καί ἀποδέχτηκε χωρὶς ὄρους τή Συνθήκη τῆς 6ης Ἰουλίου 1827.

Ὑστερα ἀπό λίγες μέρες, στίς 14 Σεπτεμβρίου 1829, στό στρατηγεῖο τοῦ ρώσου ἀρχιστρατήγου Δεΐβιτς στήν Ἀδριανούπολη, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ὄθωμανικῆς Πύλης ὑπόγραψαν τό κείμενο τῆς Συνθήκης τῆς Ἀδριανούπολης. Ἡ Συνθήκη αὐτή, ὅπως θά δοῦμε, ἄλλαξε τήν πορεία τῆς ἐλληνικῆς μοίρας, γιατί μέ τό ἄρθρο 10, πού ἀφοροῦσε τήν Ἑλλάδα³ ἡ Τουρκία ὑποχρέωθηκε νά ἀποδεχτεῖ:

α) τή συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου 1827 καί β) τό πρωτόκολλο τῆς 10/22 Μαρτίου 1829, πού ὀριζε συνοριακή γραμμὴ Παγασητικῆς-Ἀμβρακικοῦ κόλπου.

Ἡ συνθήκη τῆς Ἀδριανούπολης κατατάραξε τήν ἀγγλική κυβέρνηση καί τά μέλη τῆς παρουσίασαν ποικίλες ἀντιδράσεις. Ὁ φόβος, μήπως ὕστερα ἀπό τήν ἐπικείμενη κατάρρευση τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπεκταθεῖ ἡ ρωσική δύναμη στή Μεσόγειο, στήθηκε μπροστά στά μάτια τῶν ἄλλων διπλωματῶν. Τό ἄρθρο 10 τῆς Συνθήκης δημιουργοῦσε αὐξημένο γόητρο τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας στήν Ἑλλάδα καί μείωση τοῦ γοήτρου, ἂν ὄχι ταπείνωση, τῆς Ἀγγλίας. Ἔτσι ἐρμήνευσαν οἱ ἄγγλοι διπλωμάτες τήν παραπάνω Συνθήκη. Γιά ν' ἀντιδράσουν σκέφτηκαν τή δημιουργία ἐνός ἀνεξάρτητου ἰσχυροῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Σ' αὐτή τή λύση στράφηκε ὁ Ἀμπερτην, ὁ ἀγγλος ὑπουργὸς Ἐξωτερι-

κῶν, πού ἔδειξε τότε μιὰ ἔντονη φιλελληνική διάθεση. Ἀντίθετα, ὁ Πρωθυπουργός Οὐέλλιγκτον δέν πίστευε πῶς μπορούσε νά υπάρξει δυνατότητα νά υποκατασταθεῖ ἡ Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία μέ ἰσχυρό Ἑλληνικό Κράτος καί ζητοῦσε λύση «τιμῆς» γιά τήν Ἀγγλία. Στό μεταξὺ ἡ Γαλλία, μέ τόν Πολινιακ ὡς πρωθυπουργό της καί ὑπουργό Ἐξωτερικῶν, ἔτρεφε τολμηρά σχέδια γιά τήν Ἑλλάδα. Ὁ Μέττερνιχ τήρησε πάλι μιὰ στάση ἐφεκτική χωρίς θεαματικές ἀντιδράσεις.

Γεννιέται τότε θέμα «Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος» καί κρατοῦν τρεῖς μῆνες τὰ διαβούλια τῶν μεγάλων Δυνάμεων γύρω ἀπό τό ζήτημα αὐτό. Ἡ Γαλλία καί ἡ Ρωσία εἶχαν ἤδη δεχθεῖ γιά κληρονομικό ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδας τό Λεοπόλδο τοῦ Σαξκόμπουργκ, ἡ Ἀγγλία ὅμως εἶχε ἀντιρρήσεις γιά τό πρόσωπο αὐτό· στό τέλος ὁ Οὐέλλιγκτον ἀποδέχτηκε κι αὐτός τό Λεοπόλδο παρ' ὅτι ἦταν ἀνεπιθύμητος στό Βασιλιά τῆς Ἀγγλίας. Ἐγκρίθηκε ἀκόμη καί σχέδιο Πρωτοκόλλου γιά τή ρύθμιση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ζητήματος.

Ὁ Καποδίστριας μέσα σ' αὐτές τίς διπλωματικές ἐνέργειες δέν ἔμενε ἄργος· διὰ μέσου τοῦ Στόκμαρ* εἰσηγεῖται στό Λεοπόλδο ὄρους, πού ὁ ὑποψήφιος βασιλιάς παρουσίασε καί ζήτησε νά τούς κάνουν δεκτούς οἱ Δυνάμεις προκειμένου κι αὐτός μέ τή σειρά του νά ἀποδεχθεῖ τόν Ἑλληνικό θρόνο. Συγκεκριμένα, ζήτησε νά περιληφθεῖ καί ἡ Κρήτη στό νέο κράτος. Οἱ ὄροι του ὅμως ἀγνοήθηκαν τελείως.

Στίς 22 Ἰανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου 1830 ἡ Διάσκεψη τοῦ Λονδίνου, ὕστερα ἀπό ἀγγλική πρόταση, διακήρυξε τήν πολιτική ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας⁴. Μέ τό ἄρθρο 1 τοῦ Πρωτοκόλλου αὐτοῦ καθοριζόταν πανηγυρικά ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἓνα ἐλεύθερο καί ἀνεξάρτητο κράτος. Μέ τὰ II ἄρθρα τοῦ Πρωτοκόλλου οἱ μεγάλες Δυνάμεις ἐβλεπαν τήν ὀριστική διευθέτηση τοῦ ἐνοχλητικοῦ Ἑλληνικοῦ Ζητήματος· γι' αὐτό στό «Συμπέρασμα» τοῦ Πρωτοκόλλου ἡ μιὰ συνέχαιρε τήν ἄλλη γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ «κλεισίματος» τοῦ προβλήματος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἐβλεπαν σ' αὐτά, καί ἰδίως στό πρῶτο ἄρθρο, τήν ἔναρξη τοῦ ἐλεύθερου πολιτικοῦ βίου τοῦ Ἔθνους. Ἔτσι, μέ τό Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830, τερματιζόταν ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση, πού ξεκίνησε πρὶν ἀπό ἔννεα χρόνια, καί ἄρχιζε ἐπίσημα νά ὑπάρχει Ἑλληνικό Κράτος μέσα στήν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν.-

* Stockmar Κάρολος, φίλος τοῦ Λεοπόλδου καί ἀπεσταλμένος του πρὸς τόν Καποδίστρια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 10/22 Μαρτίου 1829

«ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ ΤΗΣ ΥΠΟ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑΝ 10/22 ΜΑΡΤΙΟΥ
ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΕΩΣ ΤΟΥ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ»

Παρόντες: Οί Πληρεξούσιοι της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας καί της Ρωσίας.

Οί Πληρεξούσιοι της Συμμαχίας, αναγνόντες τά έγγραφα, τά έν τῷ παρόντι πρωτοκόλλῳ ἐπισυνημμένα ὑπό τά στοιχ. Α,Β,Γ,Δ, καί συνδιασκεψάμενοι, ἀπεφάναντο τάδε.

Οί παρά τῇ Ὄθωμανικῇ Πύλῃ πρέσβεις τῆς Γαλλίας καί τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἄμα φθάσαντες εἰς Κωνσταντινούπολιν, θέλουσιν ἀρχίσει διαπραγματεύσιν μετά τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν Αὐλῶν, αἰτίνας ὑπέγραψαν τήν συνθήκην τῆς 6ης Ἰουλίου 1827, περί τῆς μελλούσης εἰρηνοποιήσεως καί διοργανώσεως τῆς Ἑλλάδος, κατά τάς κάτωθι σημειουμένας βάσεις.

Νοεῖται δέ, ὅτι ἐκάστη τῶν Συμμάχων Αὐλῶν ἐπιφυλάττεται εἰς ἑαυτήν τό δικαίωμα νά σταθμίση τήν ἀξίαν τῶν παρατηρήσεων, τάς ὁποίας ἡ Ὄθωμανική Πύλη ἤθελε κάμει ἐπί τῶν προτάσεων τῶν δυνάμει τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου γενησομένων εἰς αὐτήν. Καί ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει αἱ τρεῖς Δυνάμεις, μετά συνδιάσκεψιν, ἐμποροῦν νά κάμωσιν ἐκ συμφώνου ἄλλας προτάσεις, βάσιν ἔχούσας τήν διηκενή ἔφεσιν αὐτῶν, τό νά περαιωθῇ τουτέστι ταχέως, ἢ, εἰς ἦν αὐταί ἀσχολοῦνται ἤδη, ὑπόθεσις.

Ὅροθεσία τῆς Στερεᾶς καί τῶν Νήσων.

Φόρος.

Ἀποζημίωσις.

Ἐπικυριότης.

Ἀμνηστεία καί δικαίωμα μεταναστεύσεως.

Οί Πληρεξούσιοι τῆς Γαλλίας καί τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἀνήγγειλαν ὅτι μετά τοιαύτην δῆλωσιν, καί διά τήν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου, οἱ παρά τῇ Ὄθωμανικῇ Πύλῃ Ἀντιπρόσωποι τῶν Αὐλῶν αὐτῶν θέλουσι θεωρεῖσθαι, χωρίς νά εἶναι ἀνάγκη ἄλλων τύπων, ὡς νομίμως ἐπιτετραμμένοι νά διαπραγματευθῶσι τόσον ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, καθὼς καί ἐν ὀνόματι τῶν Βασιλέων αὐτῶν. Καί ὅτι θέλουσι διαταχθῆ ν' ἀπέλθωσιν ἄνευ ἀναβολῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, διά ν' ἀρχίσωσι τάς διαπραγματεύσεις, ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν, συνάμα, συμμάχων Αὐλῶν, καί κατά τάς βάσεις καί τάς συμφωνίας, τάς διά κοινῆς συναινέσεως ἄνωθι ὀρισθείσας.

Ἄβερδῆνος, πρίγκιψ Πολινιάκ, Λιέβεν

(Δ. Κοκκίνου, τόμ. 12, σελ. 104-109)

Α΄ ψήφισμα τῆς Δ΄ ἔθν. Συνελεύσεως τοῦ "Αργους

Ἡ Δ΄ ΕΘΝΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἀκούσασα μετὰ προσοχῆς τὰ διπλωματικά ἔγγραφα, τὰ εἰς αὐτὴν διακοινωθέντα παρὰ τῆς Α.Ε. τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Γραμματέως.

Ἐπιστήσασα τὸν νοῦν συντονώτερον:

1. Εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς 6/18 Μαΐου (ΚΖ), τὴν ὁποίαν ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρετανίας κύριος Δῶκινς διηύθυνεν ἐπ' ὀνόματι τῶν συμμάχων Αὐλῶν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἐγχειρίσας εἰς αὐτὴν τὸ πρωτόκολλον τῆς 10/22 Μαρτίου 1829.

2) Εἰς τὴν ἐπίσημον ἐπιστολὴν τῶν ἐξοχωτάτων πρέσβεων τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Γαλλίας, γεγραμμένης ἐκ Σμύρνης τῆ 9ῆ Ἰουνίου.

3) Καὶ τελευταίον, εἰς τὰς ἀπαντήσεις τῆς Α.Ε. τοῦ Κυβερνήτου κατὰ τὴν 11ην καὶ 24ην Μαΐου πρὸς τὰς εἰρημένους διακοινώσεις.

Θεωροῦσα, ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἐκπληροῦσα τὸ σπουδαιότατον ἐπίσης καὶ δυσχερέστατον ἔργον τοῦ νὰ ἀπαντήσῃ πρὸς αὐτάς ταύτας τὰς διακοινώσεις, ἐνόμισε χρέος τῆς νὰ μὴ παρεκτραπῆ παντελῶς ἀπὸ τὰς βάσεις, τὰς ὁποίας ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔθεσε, περὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἐκτιθεμένης εἰς τὰς ὁδηγίας τῆς 14ης Ἀπριλίου 1826, μὲ τὰς ὁποίας ἐφωδίασε τὴν παρ' αὐτῆς διορισθεῖσαν διπλωματικὴν Ἐπιτροπὴν.

Θεωροῦσα, ὅτι αἱ ἄνω εἰρημέναι ὁδηγίαί θετικῶς ἐκφράζουσι τὰς ἐφέσεις τῆς Ἑλλάδος, ὅσας αὐτὴ ἔχει καὶ θέλει ἔχει ἀμεταβλήτως περὶ τῶν μεγάλων αὐτῆς συμφερόντων, καθὸ νομοποιηθείσας διὰ τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας ἐμαρτύρησεν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὸσον αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν καθὸ ἔθνος, ὅσον καὶ πρὸς ἕνα ἕκαστον τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐθυσίασαν καὶ τὴν περιουσίαν καὶ τὰς ἐστίας των, καὶ ἔχυσαν τὸ ἴδιον αἷμα ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τῆς πατρίδος ἁγῶνος.

Θεωροῦσα, ὅτι αἱ ὑποχρεώσεις αὗται εἶναι, καὶ ὀφείλουσι νὰ διαμείνωσιν, ἀπαραβίαστοι, καθὸτὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ θρησκεία καὶ τὰς ὤρισαν καὶ τὰς καθιέρωσαν.

Ἡ Δ΄ ΕΘΝΙΚΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ψηφίζει

"Ἄρθρον Α΄. Αἱ βάσεις, τὰς ὁποίας ἡ Α.Ε. ὁ Κυβερνήτης ἠκολούθησεν εἰς τὰς ἀπαντήσεις, τὰς ὁποίας καθυπέβαλεν εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν συμμάχων Αὐλῶν, διὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 11ης Μαΐου, καὶ τοῦ ὑπομνήματος τῆς 24ης τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἐγκρίνονται καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν.

Β΄ Δίδεται εἰς τὴν Α.Ε. τὸν Κυβερνήτην Ἰωάννην Α. Καποδίστριαν πᾶσα πληρεξουσιότης τοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, εἰς τὰς ὁποίας αἱ σύμμαχοι Αὐλαὶ ἤθελον εὐαρεστηθῆ νὰ τὸν προσκαλέσωσι, διὰ νὰ συμφωνήσῃ συμβιβασμούς ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐν Λονδίῳ συνθήκης, συμμορφούμενος μολοντοῦτο μὲ τὰς εἰς τὸ ἄρθρον Α΄ διαλαμβανομένας ἀρχάς καὶ ἐπιστηριζόμενος εἰς τὰς βάσεις, τὰς ὁποίας ἔθεσεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις, περιεχομένης εἰς τὰς ὁποίας ἐξέδωκεν ὁδηγίας κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην Ἀπριλίου, τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εἰκοστῷ ἕκτῳ ἔτει.

Γ΄. Οἱ συμβιβασμοί, οἱ ὅποιοι ἤθελον συμφωνηθῆ, δὲν θέλουσι ὑποχρεοῦν τὸ ἔθνος, εἰμὴ ὅταν ἤθελον γνωρισθῆ καὶ ἐπικυρωθῆ ἀπὸ τοῦς πληρεξουσίου Ἀντιπροσώπου του.

Δ' Τό παρόν ψήφισμα καταχωρηθέν εις τόν Κώδικα τῶν Ψηφισμάτων, καί ἐπικυρωθέν, νά διευθυνθῆ πρός τήν Κυβέρνησιν, διά νά δημοσιευθῆ διά τῶν τύπων καί νά ἐνεργηθῆ.

Ἐν Ἄργει, τήν εικοστήν δευτέραν Ἰουλίου, τῷ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εικοστῷ ἐνάτῳ.

Ὁ Πρόεδρος
Γεώργιος Σιάνης

(Δ. Κόκκινου, Τόμ. 12, σελ. 144-146)

3

Τό ἄρθρο 10 τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως

«Ἄρθρον 10. Ὁμολογοῦσα ἡ Ὑψηλή Πόρτα τήν τελείαν Αὐτῆς συγκατάθεσιν εἰς τά ὄρισμένα ἐν τῇ τοῦ Λονδίνου συνθήκῃ τῆς 24ης Ἰουλίου (6 Ἰουλίου) 1827 μεταξύ τῆς Ρωσσίας, τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Γαλλίας, συναποδέχεται καί τήν πράξιν τῆς 10/22 Μαρτίου 1829, ἐκ συμφώνου μεταξύ τῶν αὐτῶν τούτων Δυνάμεων, ἀποφασισθεῖσαν ἐπί τῇ βάσει τῆς εἰρημένης συνθήκης καί διαλαμβάνουσαν τούς πρός τήν ὀριστικὴν ἐκείνης ἐκτέλεσιν λεπτομερεῖς συμβιβασμούς. Εὐθύς δέ μετὰ τῆς συναλλαγῆν τῶν ἐπικυρώσεων τῆς παρούσης περὶ εἰρήνης συνθήκης ἡ Ὑψηλή Πόρτα θέλει διορίσει πληρεξουσίους διά νά συμφωνήσωσι μετὰ τῶν τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορικῆς Αὐλῆς καί τῶν Αὐλῶν τῆς Ἀγγλίας καί τῆς Γαλλίας περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν εἰρημένων ὁρισμῶν καί συμβιβασμῶν.»

(Δ. Κόκκινου, τόμ. 12, σελ. 156)

4

Ὅριστικὴ συνθήκη διακήρυξης τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος (22 Ἰανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου 1830)

«Παρόντες: Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Γαλλίας καί τῆς Ρωσσίας...

1. Ἡ Ἑλλάς θέλει σχηματίσει ἓν Κράτος ἀνεξάρτητον, καί θέλει χაίρει ὅλα τὰ δίκαια πολιτικά, διοικητικά καί ἐμπορικά τὰ προσηφευκτά εἰς ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν.

2. Κατὰ λόγον αὐτῶν τῶν εἰς τὸ νέον Κράτος παρεχομένων πλεονεκτημάτων, καί πρός συγκατάνευσιν εἰς τήν ἦν ἐξέφρασεν ἔφασιν ἡ Πόρτα περὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 22ας Μαρτίου τεθέντων ὀρίων, ἡ διοριστικὴ γραμμὴ τῶν συνόρων τῆς Ἑλλάδος, ἀρξάμενη ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀσπροποτάμου, θέλει ἀνατρέξει τὸν ποταμὸν αὐτὸν ἕως κατέναντι τῆς λίμνης τοῦ Ἀγγελοκάστρου, καί διασχίσασα τὸσον αὐτὴν τὴν λίμνην ὅσον καί τὰς τοῦ Βραχωρίου, καί τῆς Σαυροβίτσας, θέλει καταλήξει εἰς τὸ ὄρος Ἀρτοτίνα, ἐξ οὗ θέλει ἀκολουθήσει τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Ἄξου, τὴν κοιλάδα τῆς Κοτούρης, καί τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Οἴτης ἕως τὸν κόλπον τοῦ Ζητουνίου, εἰς τὸν ὁποῖον θέλει καταστήσει πρός τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὅλαι αἱ χῶραι καί τόποι κείμενοι πρός Μεσημβρίαν αὐτῆς τῆς γραμμῆς, τὴν ὁποῖαν τὸ συμβούλιον ἐχάραξεν ἐπὶ τοῦ ἐνταῦθα ὑπὸ στοιχείου ΣΤ συναπτομένου γεωγραφικοῦ πίνακος, θέλουν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὅλαι δέ αἱ χῶραι καί τόποι, οἱ πρός Ἄρκτον κείμενοι τῆς αὐτῆς γραμμῆς, θέλουν ἐξακολουθεῖν ἄποτελῶσι μέρος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Θέλουν ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ νήσος Εὐβοία ὁλόκληρος, αἱ Δαιμονόησοι, ἡ νήσος Σκύρος, καί αἱ νῆσοι, αἱ ἐγνωσμέναι τὸ ἀρχαῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα Κυκλάδες, συμπεριλαμβανομένης καί τῆς νήσου Ἀμοργοῦ, κείμεναι

μεταξύ του 36 και του 39 βαθμού πλάτους βορείου, και του 26 βαθμού μήκους ανατολικού, το μυστηφών του Γρενβίσιχ (Γκρήνοικι).

3. Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις θέλει εἶναι μοναρχική καὶ κληρονομική κατὰ τάξιν πρωτοταξίας. Θέλει ἐμπιστευθῆ εἰς ἓνα Ἡγεμόνα, ὅστις δὲν θέλει εἶναι δυνατόν νὰ ἐκλεχθῆ μεταξύ τῶν οἰκογενειῶν τῶν βασιλευουσῶν εἰς τὰς Ἐπικρατείας τὰς ὑπογραψάσας τὴν συνθήκην τῆς 27ης Ἰουλίου 1827, καὶ θέλει φέρει τὸν τίτλον **Ἡγεμῶν Κυριάρχου τῆς Ἑλλάδος**. Ἡ ἐκλογή αὐτοῦ τοῦ Ἡγεμόνου θέλει εἶναι τὸ ἀντικείμενον διακονιῶσεων καὶ συμφωνιῶν μεταγενεστέρων.

4. Ἄμα τὰ ἄρθρα τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου ἤθελον γνωστοποιηθῆ εἰς τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη, ἢ μεταξύ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰρήνην θέλει ἐκλαμβάνεσθαι ἀποκαταστημένη ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος. Καὶ ἑκάτερα τὰ Κράτη θέλουσιν προσφέρεσθαι πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἑκατέρων ἀμοιβαίως ὡς πρὸς τὰ δίκαια τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, καθὼς πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῶν ἄλλων Ἐπικρατειῶν, τῶν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἑλλάδος.

5. Πράξεις πλήρους καὶ ὀλοσχεροῦς ἀμνηστίας θέλουσιν ἀμέσως δημοσιευθῆ παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης καὶ παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ περὶ ἀμνηστίας πράξις τῆς Πύλης θέλει κηρύξει ὅτι κανεὶς Ἑλληὴν ἐφ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς Ἐπικρατείας τῆς, δὲν θέλει εἶναι δυνατόν νὰ στερηθῆ τὰς ἰδιοκτησίας του, μηδὲ νὰ ἐνοχληθῆ παντάπασι διὰ τὸν λόγον ὅτι ἔλαβε τὰχα μέρος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ περὶ ἀμνηστίας πράξις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως θέλει κηρύξει ἐπὶ αὐτὴν ἀρχὴν ὑπὲρ ὅλων τῶν Μουσουλμάνων ἢ Χριστιανῶν, οἵτινες τυχόν ἔλαβον μέρος ἐναντίον τῆς ὑποθέσεως τῆς. Θέλει δὲ προσέτι ἐννοεῖσθαι καὶ δημοσιευθῆ ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι, οἵτινες ἐκουσίως ἤθελον ἐξακολουθῆσαι νὰ κατοικῶσιν εἰς τὰς χώρας καὶ νήσους τὰς διορισθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα, θέλουσιν διατηρεῖ ἐν αὐταῖς τὰς ἰδιοκτησίας των, καὶ θέλουσιν χαίρει ἐν αὐταῖς ἀμεταβλήτως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἐντελῆ ἀσφάλειαν.

6. Ἡ Ὀθωμανικὴ Πύλη θέλει παρέξει εἰς ὅσους ἐκ τῶν ὑπηκόων τῆς Ἑλλήνων ἤθελον ἐπιθυμῆσαι νὰ παραιτήσωσιν τὸ Ὀθωμανικὸν ἔδαφος προθεσμίαν ἐνὸς ἔτους διὰ νὰ πωλήσωσιν τὰς ἰδιοκτησίας των καὶ νὰ ἐξέλθωσιν ἐλευθέρως ἀπὸ τὸν τόπον.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θέλει ἀφήσει τὸ αὐτὸ ἐλεύθερον εἰς τοὺς κατοικοῦσιν τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἤθελον ἐπιθυμῆσαι νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τόπον Ὀθωμανικόν.

7. Ὅλαι αἱ θαλάσσιοι καὶ πεζικαὶ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις θέλουσιν κενώσιν τὰς χώρας, φρούρια καὶ νήσους, τὰ ὅποια κατέχουσιν ἐπέκεινα τῆς γραμμῆς τῆς τεθείσης εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ § 2, καὶ θέλουσιν ἀποσυρθῆ ὀπισθεν αὐτῆς ταύτης τῆς γραμμῆς ἐντὸς τῆς πλεόν συντόμου προθεσμίας. Ὅλαι αἱ θαλάσσιοι καὶ πεζικαὶ Ὀθωμανικαὶ δυνάμεις, αἱ κατέχουσι χώρας, φρούρια καὶ νήσους, περιλαμβανόμενα εἰς τὰ ἄνω εἰρημένω ὄρια, θέλουσιν κενώσιν αὐτὰς τὰς νήσους, φρούρια καὶ χώρας, καὶ θέλουσιν ἀποσυρθῆ ὀπισθεν τῶν εἰρημένων ὀρίων, καὶ ὡσαύτως ἐντὸς τῆς πλεόν συντόμου προθεσμίας.

8. Ἐκάστη τῶν τριῶν Αὐλῶν φυλάττει τὴν διὰ τοῦ ἔκτου ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς 27ης Ἰουλίου ἐξασφαλιζομένην ἐξουσίαν, τοῦ νὰ ἐγγυᾶται περὶ τοῦ ὅλου τῶν προηγουμένων συμβιβασμῶν καὶ ἄρθρων. Αἱ περὶ ἐγγυήσεως πράξεις, ἐάν γενῶσιν, θέλουσιν συνταχθῆ χωριστά. Ἡ ἐνέργεια καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαφορῶν αὐτῶν πράξεων θέλουσιν γενῆ κατὰ συνέπειαν τοῦ ἄνω εἰρημένου ἄρθρου, τὸ ἀντικείμενον μεταγενεστέρων συνθηκῶν τῶν Ὑψηλῶν Δυνάμεων.

Κανέν στράτευμα ἀνήκον εἰς τινὰ τῶν συνταξασῶν τὴν συνθήκην τριῶν

Δυνάμεων δέν θέλει δυνηθῆ νά ἐμβῆ εἰς τό ἔδαφος τοῦ Ἑλληνικοῦ νέου Κράτους, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν δύο ἐτέρων Αὐλῶν τῶν ὑπογραφασῶν τήν συνθήκην.

Πρός ἀποφυγῆν τῶν συγκρούσεων, αἱ ὁποῖαι θέλουν ἀναμφιβόλως γεννηθῆ εἰς τάς παρούσας περιστάσεις ἀπό τήν συναφῆν μεταξύ τῶν ἐπιτρόπων ὀροθετῶν Ὅθωμανῶν καί τῶν ἐπιτρόπων ὀροθετῶν Ἑλλήνων, ὅταν προτεθῆ τό ν' ἀποφασισθῆ ἐπιτοπίως ἡ διαχάραξις τῶν ὀρίων τῆς Ἑλλάδος, συμφωνεῖται ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη θέλει ἀνατεθῆ εἰς ἐπιτρόπους Ἑγγλους, Γάλλους καί Ρώσους, καί ὅτι αἱ τρεῖς Αὐλαί θέλουν διορίσει ἀνά ἕνα ἐκάστη. Οὗτοι οἱ ἐπίτροποι, ἐφωδιασμένοι μέ τήν ὑπό στοιχεῖον Ζ συναπτομένην ἐνταῦθα ὀδηγίαν, θέλουν ἀποφασίσαι τήν διαχάραξιν τῶν εἰρημένων ὀρίων, ἐπόμενοι μέ ὄλην τήν δυνατήν ἀκρίβειαν εἰς τήν ἐνδεικνυμένην ἐν τῷ § 2 γραμμῆν, τήν ὁποῖαν θέλουν ἐπισημαίνει μέ πασσάλους, καί θέλουν σχεδιάσει δύο πίνακας τῆς ὑπογεγραμμένου παρ' αὐτῶν, καί ὁ μὲν εἰς θέλει δοθῆ εἰς τήν Ὅθωμανικήν Κυβέρνησιν, ὁ δέ ἕτερος εἰς τήν Ἑλληνικήν Κυβέρνησιν.

Θέλουν ὀφείλει ν' ἀποπερατώσουν τάς ἐργασίας των ἐν τῷ διαστήματι μηνῶν ἑξ. Ἐάν συμβῆ διαφορά γνώμων μεταξύ τῶν τριῶν ἐπιτρόπων, ἡ πλειοψηφία θέλει ἀποφασίσαι.

10. Αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου θέλουν ἀμέσως γνωστοποιηθῆ εἰς τήν Ὅθωμανικήν Κυβέρνησιν διὰ τῶν Πληρεξουσίων τῶν τριῶν Αὐλῶν, οἵτινες θέλουν ἐφοδιασθῆ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μέ τήν κοινήν ὀδηγίαν τήν ἐνταῦθα ὑπό στοιχεῖον Η συναπτομένην. Οἱ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐδρεύοντες Ἀντιπρέσβεις τῶν τριῶν Αὐλῶν θέλουν λάβει ὡσαύτως περί αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως τήν ὑπό στοιχεῖον Θ συναπτομένην ἐνταῦθα ὀδηγίαν.

11. Αἱ τρεῖς Αὐλαί ἐπιφυλλάττουσιν εἰς ἑαυτάς τό νά κάμωσιν νά εἰσαχθῶσιν αἱ παροῦσαι συμφωνίαι εἰς συνθήκην τινά ἐπίσημον, ὑπογραφησομένην ἐν Λονδίῳ θεωρηθησομένην ὡς ἐκτελεστικήν τῆς κατὰ τήν 6ην Ἰουλίου 1827, καί διακοινωθησομένην καί πρὸς τάς ἄλλας τῆς Εὐρώπης Αὐλάς, διὰ νά τήν παραδεχθῶσιν, ἐάν τό κρίνωσι προσηκόν.

Συμπέρασμα

Αἱ τρεῖς Αὐλαί φθάσασαι οὕτως εἰς τό τέρμα μακρᾶς τινος καί χαλεπῆς διαπραγματεύσεως, συγχαίρουσιν αὐταῖ ἑαυτάς μετ' εὐκρινείας, διότι ἔφθασαν εἰς ἐντελῆ συμφωνίαν ἐν μέσῳ τῶν πλέον ἐμβριθῶν καί τῶν πλέον ἀξίων προνοχῆς καί ἀκροσφαλῶν περιστάσεων.

Ἡ τῆς συναφείας αὐτῶν συντήρησις κατὰ στιγμάς τοιαύτας παρέχει τό ἀσφαλέστερον ἐχέγγυον τῆς διαρκείας τῆς, καί αἱ τρεῖς Αὐλαί προσηνεῖς ἔχουσιν ἐλπίδας, ὅτι αὕτη ἡ τόσον μόνιμος, ὅσον ἀγαθοποιός ἔνωσις, δέν θέλει παύσει ἀπό τό νά συνεισφέρει εἰς τῆς παγκοσμίου εἰρήνης τήν ἐμπέδωσιν.

»**Ἀβερδην, Μοντμορανσύ - Λαβάλ, Λιέβεν**»

14. Οί διπλωματικές συνέπειες του πρωτοκόλλου τής ανεξαρτησίας τής Ελλάδας (3 Φεβρουαρίου 1830). Οί ενέργειες του Κυβερνήτη γιά τήν όριστική ρύθμιση τών συνόρων του νέου κράτους

Η συνθήκη του Λονδίνου (3 Φεβρουαρίου 1830) ανακοινώθηκε στην Ύψηλή Πύλη από τους Πρεσβευτές των Τριών Δυνάμεων στις 27 Μαρτίου / 8 Απριλίου 1830. Η Πύλη, κάτω από τήν πίεση τών πραγμάτων, αναγκάστηκε νά δεχτεί τήν ανεξαρτησία τής Ελλάδας καί τήν αναγνώριση ευρύτερων συνόρων στις 12/24 Απριλίου¹.

Ύστερα από τήν Τουρκική αυτή άποδοχή οί διαπιστευμένοι Άντιπρέσβεις τών Τριών Δυνάμεων στήν Ελλάδα κοινοποίησαν έπίσημα καί στήν Έλληνική Κυβέρνηση τό πρωτόκολλο τής 3ης Φεβρουαρίου. Η γλώσσα πού χρησιμοποιήσαν στό συνοδευτικό του πρωτοκόλλου έγγραφο καί οί άμεσες αξιώσεις πού πρόβαλαν² δέν έκαμαν τόν Κυβερνήτη Ί. Καποδίστρια νά πτοηθεί καί νά σταματήσει τίς ενέργειές του γιά βελτίωση τών όρων του πρωτοκόλλου. Γιατί βέβαια ήταν πολύ ικανοποιημένος γιά τό αναπάντεχο δώρο τής Άνεξαρτησίας, πού ήλθε πολύ νωρίτερα άπ' ό,τι ύπολόγιζε ό έμπειρος διπλωμάτης, γνώριζε όμως ότι δέν έπρεπε νά δείξει αυτή τήν ικανοποίηση. Συνέχισε λοιπόν νά παραπονείται, γιατί δέν είχαν δοθεί όλα όσα ζητούσε. Τά βόρεια σύνορα είχαν χαραχτεί μέ διάθεση νά περιορίσουν τήν Έλληνική Έπικράτεια. Ταυτόχρονα έπρεπε νά αποφύγει τή ρήξη μέ τίς τρεις Δυνάμεις ή έστω καί νά τίς δυσαρεστήσει, γιατί τό νέο Έλληνικό Κράτος είχε ανάγκη από τήν οικονομική ύποστήριξη τους γιά νά μπορέσει νά επιβιώσει.

Έξ άλλου ύπήρχε καί ένα άλλο ζήτημα: οί τρεις Δυνάμεις είχαν ήδη ύποδείξει ως ήγεμόνα τής Ελλάδας τό Λεοπόλδο του Σάξ Κόμπουργκ καί άποτελούσε κι αυτός τώρα ένα σοβαρό παράγοντα γιά τή θέση τής Ελλάδας άπέναντι στις Τρεις Δυνάμεις.

Ό Καποδίστριας, άντιμετωπίζοντας όλα αυτά, κατόρθωσε νά πολιτευτεί μέ δεξιότητα μοναδική. Χρησιμοποίησε δύο δρόμους γιά νά διαπραγματευτεί πρός τίς Δυνάμεις: ό ένας ήταν νά ενεργήσει ό ίδιος ως κυβερνήτης καί ό άλλος διαμέσου τής Γερουσίας, μέ τήν όποια συνεργάστηκε πρίν άπαντήσει στους Άντιπρέσβεις³.

Η άπάντηση, πού έγκρίθηκε από τή Γερουσία όμόφωνα, εκθέτει μέ έξοχη διπλωματική εύστροφία τά ζητήματα πού έθεταν τά πρωτόκολλα γιά τό Έθνος.

Όσον άφορά τό θέμα τών συνόρων ό Κυβερνήτης άκολούθησε τή μέθοδο τής αναβλητικότητας. Έθεσε ως προϋπόθεση γιά τήν άποχώρηση του έλληνικού πληθυσμού από τίς έπαρχίες Αιτωλίας καί Άκαρνανίας, τήν προηγούμενη άποχώρηση τών Τούρκων από τήν Άττική καί τήν Εύβοια, τήν επί τόπου παρουσία ξένων όροθετών καί τήν έξασφάλιση

μέσων ἀρκετῶν γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος, πού θά δημιουργοῦσε ἡ ἐκκένωση τῶν ἔξω ἀπό τά σύνορα περιοχῶν. Μ' αὐτό τόν τρόπο πίστευε ὅτι θά ματαιωνόταν ἡ ἐκκένωση καί ὅτι οἱ ἀποσπώμενες ἐπαρχίες τῆς Στερεᾶς θά δίνονταν στήν Ἑλλάδα. Πραγματικά, ὁ Κυβερνήτης δικαιώθηκε στίς προβλέψεις του.

Στό τέλος τῆς ἀπάντησής του δήλωνε πρὸς τοὺς Ἀντιπρέσβεις ὅτι ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση θά υπέβαλε ὄλες τίς παρατηρήσεις τῆς γιά τό θέμα τῆς Συνθήκης στό Λεοπόλδο, τόν ἐκλεγμένο ἀπό τίς τρεῖς Δυνάμεις ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδας, καί γι' αὐτό ἀρμόδιο νά ἐκπροσωπήσει ἐκεῖ τή χώρα πρὸς αὐτές.

Παράλληλα μέ τήν ἀπάντηση ἔστειλε στό Λεοπόλδο ἀντίγραφό τῆς, καθώς ἐπίσης ὑπόμνημα τῆς Γερουσίας γιά τίς ἐθνικές ἐπιδιώξεις καί ἄλλα ἔγγραφα καί ἐπιστολές, γιά νά εἶναι ἐνήμερος καί νά ὑποστηρίξει σωστά τά Ἑλληνικά δίκαια.

Ὁ Καποδίστριας πραγματικά κατόρθωσε νά πείσει τό Λεοπόλδο νά ἐνστερνιαστεῖ τίς ἀπόψεις καί τίς γνώμες του καί νά ἐργαστεῖ μέ ζήλο γιά τήν Ἑλληνική ὑπόθεση.

Ὁ Λεοπόλδος ὅμως βρῆκε ἄκαμπτη ἀντίσταση ἀπό τήν Ἀγγλική Κυβέρνηση σ' ὅ,τι προσπάθησε νά ἐπιτύχει. Ὁλη αὐτή τήν ἀντιπολιτευτική προσπάθεια τῆς Ἀγγλίας ἐνάντια στά Ἑλληνικά δίκαια ὁ Λεοπόλδος τῆ θεώρησε προσωπική του ὑπόθεση, κι ὅταν εἶδε ὅτι δέν εἶχαν διάθεση νά ικανοποιήσουν τά δίκαια αἰτήματα τῶν Ἑλλήνων, πού καί ὁ ἴδιος τά συμεριζόταν, υπέβαλε τήν παραίτησή του⁴ πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῶν Τριῶν Δυνάμεων ἀπό τήν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδας. Βασικό ἐπιχειρήμα τῆς παραίτησής του, πέρα ἀπό τοὺς προσωπικούς λόγους πού εἶχε, ὑπῆρξε τό ζήτημα τῶν συνόρων.

Ἡ παραίτησή του, μέ τά ἐπιχειρήματα πού ἔφερε σ' αὐτή, καθώς κι ὄλες οἱ ἐνέργειές του, βοήθησαν ἰδιαίτερα τή χάραξη νέων συνόρων. Γιατί μέ τήν ἀλλαγὴ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ὁ νέος Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν Πάλμερστον ἔστειλε ἀπόρρητη ἐπιστολή στόν ἄγγλο Ἀντιπρεσβευτὴ στήν Ἑλλάδα Ντῶκινς (28 Ὀκτωβρίου 1830) νά μὴ πιέζει τόν Καποδίστρια γιά τήν ἐκκένωση τῆς Ἀκαρνανίας καί μέρους τῆς Αἰτωλίας.

Στό μεταξύ ἡ ἀναβλητικὴ ἢ πολιτικὴ τοῦ Κυβερνήτη ἔφερε τά ἀποτελέσματα τῆς. Σ' αὐτό βοήθησε καί ἡ σκόπιμη καθυστέρηση τῆς Γαλλίας καί τῆς Ρωσίας νά στείλουν ἐκπροσώπους γιά τή χάραξη τῆς συνοριακῆς γραμμῆς, ὅπως ὁ Καποδίστριας εἶχε θέσει ὡς προϋπόθεση. Βοήθησε σ' αὐτό ἐπίσης καί ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ, πού τόν Αὐγουστο τοῦ 1831, ἔγινε πάλι Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας στήν Κων/πολη.

Τόν Ἰούλιο τοῦ 1831 συνῆλθε στό Λονδίνο ἡ τακτικὴ Διάσκεψη τῶν Τριῶν Δυνάμεων γιά τό θέμα τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων. Ὑστερα ἀπό συζητήσεις ἀποφάσισαν νά ἐτοιμάσουν σχέδιο ὁδηγιῶν πρὸς τοὺς

Πρεσβευτές των Τριών Δυνάμεων, για να προτείνουν στην 'Οθωμανική Κυβέρνηση τη βελτίωση των βορείων συνόρων της Ελλάδας. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή στις 14/26 Σεπτεμβρίου 1831 ή Διάσκεψη του Λονδίνου υπέγραψε Πρωτόκολλο, όπου αναγνωρίζεται ότι η συνοριακή γραμμή του Πρωτοκόλλου της 3 Φεβρουαρίου 1830 είχε πολλά και σπουδαία ελαττώματα, που δεν παρείχαν εγγύηση άμοιβαίας ασφάλειας των δύο χωρών, και υποδείκνυε στην Τουρκία να αναγνωρίσει τη συνοριακή γραμμή Βόλου-Άρτας, που είχε οριστεί με το πρωτόκολλο της 22ας Μαρτίου 1829. Τά επιχειρήματα που χρησιμοποίησαν οι Πρεσβευτές για την τροποποίηση αυτή ήταν όλα παρμένα από την επιχειρηματολογία του Καποδίστρια.

Ο Στράτφορντ Κάνιγκ επί ένα χρόνο χειρίστηκε τό ζήτημα με πολλή δεξιότητα έως ότου πέτυχε. Συνέβαλε βέβαια, σάν ιστορική συγκυρία, κι ό πόλεμος Τουρκίας και Αιγύπτου, τόν όποιο έκμεταλλεύτηκε κατάλληλα και πέτυχε έτσι τη βελτίωση των Έλληνικών συνόρων τόν επόμενο χρόνο.

Ο Καποδίστριας όμως δέν υπήρχε πιά. Είχε ήδη δολοφονηθεί λίγες μέρες μετά την ύπογραφή του πρωτοκόλλου της 14ης/26ης Σεπτεμβρίου 1831 και δέν είδε τη δικαίωση της εξωτερικής του πολιτικής πάνω στό συνοριακό ζήτημα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

Δήλωση αποδοχής της συνθήκης του Λονδίνου (3-2-1830) από την Ύψηλή Πύλη

«Εσκέφθη ή Ύψηλή Πόρτα τά διαλαμβανόμενα έν τη άξιωματική διακοίνώσει, την όποιαν έστειλαν προς αυτήν οι φίλοι της, οι έν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντες άντιπρόσωποι των τριών Ύψηλών Δυνάμεων, και ή όποια περιέχει τάς τελευταίας αποφάσεις τάς έν ταίς συνδιαλέξεσιν του Λονδίνου γενομένας.

Η άπάντησις της Υ. Πόρτας, άνάλογος μέ τό περιεχόμενον αυτών, και σύμφωνος μέ την συνορικήν γραμμήν την κεχαραγμένην επί του χάρτου του είς την διακοίνωσιν ταύτην συνημμένου, θεωρείται από τάς τρεις Δυνάμεις ως μέσον του νά καταπαύσωσιν αι ύπάρχουσαι ταραχαί, Ικανόν νά χορηγήση τάς αναγκαίας έγγυήσεις. Καί ή ύποχώρησις της Πόρτας ήθελε καταπαύσει όλας τάς περί τουτό άμφισβητήσεις.

Δίδει ή Υ. Πόρτα είς τουτό την συγκατάθεσίν της, και αποδέχεται τά περί αυτό άποφασισθέντα, ως, άφορώντα είς τό νά παρέξωσιν είς τόν τόπον ασφάλειαν και ήσυχίαν, και νά στερεώσωσι την καθολικήν εύδαιμονίαν και την κοινήν ειρήνην.

Γίνεται δε ή παρούσα άξιωματική διακοίνωσις και στέλλεται προς τούς έξοχωτάτους τούς προεξημένους ήμών φίλους, διά νά τούς κοινοποιηη ή αυτή ή άπόφασις, και νά την γνωστοποιήσωσιν είς την ίδίαν αυτού Αύλήν έκαστος.

Την 1ην Ίσκλαδέ 1245 (12ην Άπριλίου 1830).»

(Δ. Κοκκίνου Έλλ. επανάσταση, τόμ ΙΒ', σελ. 168)

Ἐπίσημο ἀπόσπασμα προκηρύξεως σουλτάνου Μαχμούτ γιὰ τὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου

«... Δυστυχῶς ἐλλεῖπει ἡ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν θρησκείαν θεοῦ ἀφοσίωσις, ὅπως συσπειρούμενος θυσίασθαι τὴν ζωὴν καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ κράτους αὐτοῦ. Εἶδον καὶ κατενόησα, προσεγγίζοντος τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν πρωτεύουσαν Ἰστανμπόλ, εἰς ποίαν κατάπτωσιν περιήλθατε καὶ ἐχάσατε τὰ λογικὰ σας. Ἔμαθα πῶς τὰ ἀνθρωπάκια (τουρκιστί: χερὶφ ἢ οἱ ἐρίφιδες), τὰ ὅποια λέγονται λαὸς τῆς Ἰστανμπόλ, θὰ διαπράξουν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ἐνῶ φανερά ἦσαν ὅλα ταῦτα τὰ δεινὰ, μὲ ποῖον νὰ ἀντισταθῶ καί, ἂν ἀπήντων ἀρνητικῶς, πῶς νὰ κρατήσω τὸν πόλεμον; Γνωρίζετε ποῖα δεινὰ θὰ προκύψουν κατόπιν, ἐδέησε νὰ δεχθῶμεν τὴν εἰρήνην...»

(δ.π., σελ. 169)

2

Συνοδευτικὴ διακοίνωση τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀντιπρὲσβεις τῶν δυνάμεων

«Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος

Οἱ παρὰ τὴν προσωρινῇ Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει ἀντιπρὲσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Αὐτῶν διετάχθησαν νὰ κοινοποιήσουν εἰς αὐτὴν τὰς ὀριστικὰς ἀποφάσεις ὁμοῦ μὲ τὰς συμπληρωτικὰς αὐτῶν πράξεις, τὰς ὁποίας ἀπεδέχθησαν τὰ Συμβούλια τῶν εἰρημένων Δυνάμεων, διὰ νὰ καταστήσωσι τέλος πάντων εἰς τὸν ὅποιον προέβητο σκοπὸν, ὅτε συνυπέγραψαν τὴν συνθήκην τῆς 6ης Ἰουλίου...

Α' Νὰ δημοσιεύσῃ ἐπίσημῶς τὴν ἀνακοινῆν, ὑπάρχουσαν ἤδη πραγματικῶς.

Β' Νὰ δεικνύσῃ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ αἱ θαλάσσιαι ναυτικαὶ μοῖραι ὅλους τοὺς τόπους, μέρη καὶ νήσους, τὰ ὅποια δὲν θέλουν συμπεριληφθῆ εἰς τὸ νέον Ἑλληνικὸν Κράτος, καὶ νὰ ἀποσυρθῶσιν ἐντὸς τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς, τῆς ὀριζομένης διὰ τοῦ πρωτοκόλλου.

Γ' Νὰ χαίρῃσι τὴν προσωπικὴν καὶ κτηματικὴν ἀσφάλειαν ὅσοι τῶν Μουσουλμάνων προαιροῦνται νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις, ἀπαιτοῦσαι τὴν ἀποδοχὴν τούτων τῶν συμβιβαστικῶν μέτρων, ἔχουν ὅλην τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐκπληρούσα αὐτὰ μετὰ σπουδῆς, θέλει ἀναφανῆ ἀδιαλείπτως ἀξία τῶν πρὸς αὐτὴν εὐεργετημάτων.

Τὸ αὐτὸ πρωτόκολλον, τὸ ὅποιον δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ προνόμια ταῦτα, περιέχει καὶ ἄλλα ἄρθρα, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκτέλεσις ἐδωσεν ἀφορμὴν νέων συνθηματικῶν πράξεων.

Αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις γνωρίζουσαι καλῶς ὅτι μόνη ἡ μοναρχικὴ καὶ διαδοχικὴ Κυβέρνησις δύναται νὰ ἐγγυηθῇ τὴν σταθερὰν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ εἰρηνποίησις, ἥτις ἦτον τὸ ἀντικείμενον τῶν σκέψεων τῶν συνέθεντο ὁμοφώνως νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νέου Κράτους ἡγεμῶν τοιοῦτος, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτήρ νὰ ἐγγυᾶται ἀσφαλῶς τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Αἱ ψήφοι καὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων συνῆλθον χωρὶς ἀναβολὴν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς Α.Β.Υ. τοῦ πρίγκηπος Λεοπόλδου, τοῦ ὁποίου αἱ προσωπικαὶ ἀρεταὶ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἀνεξάρτητος θέσις ἐπλήρουν κατ' εὐχὴν τὸ ἐπιθυμητὸν τοῦτο ἀντικείμενον.

Αἱ σύμμαχοι Δυνάμεις, ἀφοῦ διέθεσαν οὕτω περὶ τῶν εἰρημένων, ἀπεφάσισαν καὶ εἰδικούς τινας ὀρισμούς, τοὺς ὁποίους διέταξαν τοὺς ἀντιπρὲσβεις αὐτῶν νὰ γνωστοποιήσωσιν ὡσαύτως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν προσωρινὴν Κυβέρνησιν.

Ὁ πρῶτος εἶναι ὅτι αἱ τρεῖς Αὐλαὶ νὰ δώσωσιν ἐξάπαντος εἰς τὸ νέον Κράτος

χρηματικά βοηθήματα δι' ενός δανείου, τό όποιον θέλει ένεργήσει ή 'Ελληνική Κυβέρνησις μέ τήν έγγύησιν τών Δυνάμεων. Τό δέ δάνειον τούτο θέλει χρησιμεύσει εις μισθοδοσίαν καί διατροφήν τών στρατευμάτων, τά όποία ό κυρίαρχος 'Ηγεμών έν ανάγκη ήθελε στρατολογήσει προς ίδίαν ύπηρεσίαν.

Συμφωνήθη προς τούτοις από τάς τρεις Δυνάμεις νά διαμένη εις τήν διάθεσιν τής Α.Β.Υ. έν διαστήματι ενός χρόνου τό κατά τήν 'Ελλάδα εύρισκόμενον ήδη Γαλλικόν στράτευμα. 'Εάν δέ ή περαιτέρω διαμονή τής στρατιωτικής ταύτης μοίρας κριθή άφεύκτως αναγκαία, τότε άπαιτείται νά συγκατανεύσωσιν αί ειρημέναι Δυνάμεις κατά ζήτησιν του 'Ηγεμόνος συνεννοούμεναι μετ' αύτου.

Οί αντιπρέσβεις τών συμμάχων Δυνάμεων κοινοποίησαντες ταυτα εις τήν 'Ελληνικήν Κυβέρνησιν, καθώς διετάχθησαν από τάς ίδίας αύτών Κυβερνήσεις, τρέφομαι χρηστάς έλπίδας ότι θέλουν εύρει όλην τήν άποδοχήν εκ μέρους του 'Ελληνικού 'Εθνους μέ αισθήματα εύγνωμοσύνης, τά όποία πρέπει νά του έμπνεύσωσιν αί πράξεις αύται, καί μέ τήν όποίαν εκήρυξεν άχρι τούδε πεποίθησιν προς τούς κραταιούς υπερασπιστάς του. 'Ισχυροί καί δίκαιοι λόγοι ήτον άκόλουθον νά έμπνεύσωσιν εις αύτό τοιαύτα αισθήματα, διότι ή 'Ελλάς όφείλει τήν ύπαρξίν της εις τά παντοία βοηθήματα, τά όποία επιδαφιλευσαν εις αύτήν αί τρεις Δυνάμεις. 'Ελευθερώσασαι αύτήν έλαβον υπό τήν άμεσον προστασίαν των καί τήν διέσωσαν από τόν αναπόδραστον όλεθρον. Διά τούτους τούς λόγους προσεκτήσαντο θετικά δικαιώματα εις τήν εκ μέρους τών 'Ελλήνων τελείαν καί πρόθυμον προσχώρησιν εις τά δεδογμένα.

Αί Δυνάμεις αύται έχουσι νέα δικαιώματα εις τήν εύγνωμοσύνην της, διότι συμπληρώσασαι σήμερον τό νησιωτικόν αύτης σύστημα, δίδουσιν εις αύτήν τήν άσφαλή κτήσιν τόπων, οι όποιοι είναι αγαπητοί διά τήν άνάμνησιν τών προγόνων, καί ώφέλιμοι διά τήν γεωγραφικήν αυτών θέσιν.

Αί σύμμαχοι Δυνάμεις συγκατατεθεισαι νά δώσωσιν εις τό νέον τούτο Κράτος τελείαν άνεξαρτησίαν καί όλα τά εκ ταύτης πηγάζοντα δικαιώματα, άπαλλάξαντες αύτήν προς τούτοις καί από ύποχρεώσεις δυσφόρους, υπερέβησαν παρά πολύ τάς έλπίδας, τάς όποιās νομίμως εδύνατο νά τρέφη. 'Η ανάπτυξις της έσωτερικής της ευτυχίας, ή αναγέννησις του έμπορίου της, είναι ήδη ήσφαλισμένα, καί ή εκλογή αύτή του ήγεμόνος, όστις μέλλει νά τήν κυβερνήσῃ, δίδει εις αύτήν πάσαν έγγύησιν της ευταξίας καί της έσωτερικής ήσυχίας, τών όποιων έχει ανάγκην, καί τά μέσα του νά συνταχθῇ κατά τάς σωτηριώδεις αρχάς, αί όποια φέρουν τήν εύδαιμονίαν τών επικρατειών. Αί σύμμαχοι Αύλαί διετάξαν προς τούτοις τούς αντιπρέσβεις των νά διασαφηνίσωσιν ότι, μέχρι της εις τήν 'Ελλάδα άφίξεως του ήγεμόνος Λεοπόλδου, αί ύπάρχουσαι σχέσεις μεταξύ της διοικητικής αρχής του τόπου τούτου καί τών συμμάχων, θέλουν διατηρείσθαι όποιαί καί όπως ύπάρχουσιν επί του παρόντος.

Οί έν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τών τριών Δυνάμεων έλαβον έπίσης αναλόγους διαταγās μέ τās σταλείσας οδηγίας προς τούς παρά τῇ 'Ελληνική Κυβερνήσει αντιπρέσβεις. Διευθύνθησαν δέ καί προς τούς ναυάρχους τών κατά τό αρχιπέλαγος θαλασσίων μοιρών, μέ διαταγήν να συμπράξωσιν εκ συμφώνου εις τήν εκτέλεσιν του πρωτοκόλλου της 22ας 'Ιανουαρίου /3ης Φεβρουαρίου.

Οί ύποφαινόμενοι έχουν τήν τιμήν νά προσφέρωσι προς τήν Α.Ε. τόν Πρόεδρον τής Προσωρινής τών 'Ελλήνων Κυβερνήσεως βαθύτατον σεβας.

'Εν Ναυπλίω τῇ 27ῃ Μαρτίου /8ῃ 'Απριλίου 1830

Ε. Δῶκινς, βαρώνος **Α. Ρουάν**, κόμης **Ν. Πανίν**

(Δ. Κοκκίνου, ΙΒ', σελ 170-174)

Διάγγελμα του Κυβερνήτη προς τή Γερουσία

“Υστερον ἀφοῦ ἔλαβα ἐκ μέρους τῶν κυρίων Ἀντιπρέσβων τῶν συμμάχων Αὐλῶν τήν διακοίνωσιν τῶν πράξεων τῆς ἐν Λονδίῳ Συνδιαλέξεως, αἱ ὁποῖαι ἀφορῶσι τήν τύχην τῆς Ἑλλάδος, σᾶς ἐσυγκάλεσα περί ἐμέ πολλάκις διὰ νά σᾶς γνωστοποιήσω τάς πράξεις ταύτας, καί διὰ νά φωτισθῶ ἀπό τήν γνώμην σας.

Δέν θέλω σᾶς ἐπαναλέξει, Κύριοι, ὄλας τάς παρατηρήσεις, τάς ὁποίας ἦτον ἐκ τῶν καθηκόντων μου νά σᾶς κάμω, διὰ νά σᾶς ἀποδείξω κατά τρόπον σαφή καί θετικόν ὑφ’ ὁποῖαν πρόσοψιν ἐθεωροῦσα τήν πρᾶξιν τῆς 3ης Φεβρουαρίου, καί τό συνοδεῦον αὐτήν ἐπαγγελματικόν ἔγγραφον.

Δέν θέλω σᾶς ἐπαναλέξει ὡσαύτως τάς μεγάλας θεωρίας, καθ’ ἃς ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις εἰς τήν ἐμβριθεῖ περιστάσει ταύτην ὤφειλε νά ρυθμίση τήν διαγωγὴν τῆς, τήν ὁποῖαν ἐξηκολούθησεν· ὤφειλεν αὐτή ἐξ ἑνός μὲν μέρους νά δικαιώση τήν ἐμπιστοσύνην, μέ τήν ὁποῖαν τό Ἔθνος τήν τιμᾶ, καί ἀφ’ ἑτέρου ν’ ἀποδείξη τά αἰσθήματα τῆς εὐγνωμοσύνης, τά ὁποῖα ἐμπνέουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας οἱ γενναῖοι σκοποῖ τῶν σεβαστῶν συμμάχων Ἡγεμόνων καί αἱ ἐκ τῆς μεγαλοδωρίας τῶν πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίαι.

Τοιοῦτον εἶναι τό ἔργον, τό ὁποῖον τά καθήκοντά μου μέ ὑποχρέωσαν νά ἐκπληρώσω, καί τολμῶ νά καυρηθῶ ὅτι ἐπέτυχα εἰς τοῦτο.

Εἰς Σᾶς, Κύριοι, ἀνήκει νά κρίνετε περί τούτου, θεωρήσαντες τά συναπτόμενα ἐνταῦθα ἔγγραφα. Θέλετε ἴδει εἰς αὐτά τάς διακοινώσεις τῶν Κυρίων Ἀντιπρέσβων τῶν συμμάχων Αὐλῶν, καί τό σχέδιον τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπαντήσεως μου.

Εὐελπισ εἶμαι ὅτι θέλετε συμμεθεῖ, κύριοι, καί εἰς τοὺς ἀγῶνες μου καί εἰς τήν εὐθύνην μου, καί θέλετε καταστήσει τοὺς μὲν δραστικωτέρους, τήν δέ εὐθύνην ὀλιγώτερον βαρεῖαν, ἐμφανίζοντες σεῖς αὐτοί πρὸς τήν Βασιλικήν Α. Υ. τόν Ἡγεμόνα Λεοπόλδον τάς νομίμους εὐχάς τοῦ Ἔθνους. Αὐτός οὗτος μόνος εἰς τό ἐξῆς δύναται μετ’ ἐπιτυχίας νά γένη τό ὄργανον τῶν εὐχῶν τοῦ Ἔθνους παρά ταῖς σεβασταῖς συμμάχοις Αὐλαῖς.

Σᾶς προβάλλω ὡσαύτως τό νά συναποφασίσετε μετ’ ἐμοῦ περί τῆς ἀποστολῆς μᾶς πρεσβείας, εἰς προὔπαντησιν τῆς Βασιλικῆς Α. Υ.

Ἐν Ναυπλίῳ τήν 4ην /16ην Ἀπριλίου 1830

Ὁ Κυβερνήτης

Ι. Α. Καποδίστριας

Ὁ ἐπί τῶν Ἐξωτερ. καί τοῦ Ἐμπορ. Ναυτικοῦ Γραμματεῦς

Ι. Ρίζος

(Δ. Κοκκίνου, Ἑλλ. ἐπανάσταση, τόμ. ΙΒ', σελ. 174-75)

Παραίτηση τοῦ Λεοπόλδου, Πρίγκιπα του ΣΑΞ ἀπό τόν Ἑλλ. θρόνον

«Πρὸς τοὺς Πληρεξουσίους τῶν τριῶν συμμάχων Αὐλῶν

Ὁ ὑπογεγραμμένος, μόλις ἔλαβε τὰ ἐγκλειστα σοβαρά ἔγγραφα — ἐπρόκειτο περί τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καποδίστρια — καί τὰ κοινοποιεῖ εἰς τό πρωτότυπον πρὸς τοὺς πληρεξουσίους τῶν τριῶν συμμαχικῶν Αὐλῶν.

Ὁ ὑπογεγραμμένος βλέπει μέ ἄκραν του λύπην, ὅτι ἐβεβαιώθησαν οἱ ἀπ’ ἄρχῆς τούτων τῶν διαπραγματεύσεων ἐκφρασθέντες φόβοι του, μήπως ἡ ἀπόκλεισις τῶν Ἑλλήνων ἀπ’ αὐτάς τάς διαπραγματεύσεις, καί ἡ ἤδη γενομένη ὀροθεσία τῆς Ἑλλάδος ἤθελον ἐπιφέρει τάς μεγίστας δυσκολίας καί τοὺς μεγίστους κινδύνους. Αὐταὶ αἱ δυσκολίαι καί οἱ κίνδυνοι τόν φαίνονται τώρα πολὺ

δικαιότεροι, καί πολύ μεγαλύτεραν άνησυχίαν τόν προξενουσί, καθότι είναι συνδεδεμένοι καί μέ συνθήκας, τάς όποίας ό ύπογεγραμμένος δέν έμπορεί νά παραδεχθῆ. Ό δέ Κυβερνήτης τῆς Έλλάδος, τόν λέγει καθαρά, ότι άπορεί πώς άλλως δύνανται νά γένη άσπαστός εις τήν Έλλάδα.

Τούτων ούτως έχόντων, χρεωστεί ό ύπογεγραμμένος νά παρακαλέση θερμώς τούς Πληρεξουσίους διά νά συσκεφθώσιν, ότι αι άποφασισθεισαι συμβάσεις δέν δύνανται, άνευ ούσιωδών μεταρρυθμίσεων, νά συμφωνήσωσι μέ τ' άληθῆ συμφέροντα τών Δυνάμεων, ως δέν συμφωνοῦσιν οὔτε μέ τά συμφέροντα τῆς Έλλάδος.

Ό ύπογεγραμμένος εύρίσκεται, όσον από μέρους του, εις τήν πλέον δεινήν άμηχανίαν. Μέ δυσαρέσκειάν του βέβαια ἤθελεν άποβάλει έν έπιχείρημα, τό όποίον ἤμποροῦσε νά είναι πολλά ώφέλιμον. Μ' όλον τούτο βλέπει, ότι ἡ έκτέλεισις τών άποφάσεων, ως τό προείδε, τόν έκθέτει πολύ πλέον εις παντοίους κινδύνους, έτι δέ καί εις τόν κίνδυνον νά μισηθῆ από τούς "Έλληνας, όταν ἤθελε τούς βιάσει νά ύποταχθώσιν εις μίαν συνθήκην, μέ τήν όποίαν ότι δέν συμφωνεί ἡ Γερουσία, τό έφανέρωσεν ἤδη εις τόν Κυβερνήτην τῆς Έλλάδος, καί τῆς όποίας έπιθυμεί αύτή νά μείνη άμέτοχος.

Ό ύπογεγραμμένος, πρίν διακοινώση τήν τελευταίαν άποφασίν του, θέλει προσμείνει τό φθάσιμον τών έγγραφών, τών όποίων είναι αντίγραφα τά παρόντα. Κρίνει όμως χρέος του νά προπαρασκευάση, τούς Πληρεξουσίους εις τήν παραίτησίν του από έν έπιχείρημα, τό όποίον είχε μέν δεχθῆ μέ άκραν του εύγνωμοσύνην διά τήν πρός αύτόν ένδειχθεισαν έμπιστοσύνην τών συμμαχικῶν Δυνάμεων, αλλά τούτο τό έκαμε καί μέ τήν έλπίδα, ότι θέλει συνεισφέρει εις τήν παρούσαν ειρήνην, άνεξαρτησίαν καί εύδαιμονίαν τῆς Έλλάδος.

Ό ύπογεγραμμένος λαμβάνει τό έλεύθερον νά βάλῃ ύπ' όψιν τών Πληρεξουσίων τήν λυπηράν κατάστασιν, εις τήν όποίαν εύρίσκεται ταύτην τήν στιγμήν ἡ Έλληνική Κυβέρνησις, καί τήν όποίαν είναι τόσον εύκολον εις αύτούς νά θεραπεύσωσιν.

Όφελείται από αύτήν τήν περίστασιν διά νά έκφράση τά πρός αύτούς έξαιρετά του αισθήματα.

Μάλμπορου Χάους 3/15 Μαΐου 1830

Λεοπόλδος, Πρίγκηψ του Σάξ.»

(Δ. Κοκκίνου, τόμ. ΙΒ', σελ. 220-21)

15. Οί Διπλωματικές ένέργειες τών Ξένων δυνάμεων γιά τήν έκλογή του "Όθωνα ως βασιλιᾶ τῆς Έλλάδας

Ή τελική ρύθμιση του Έλληνικού ζητήματος

Τόν πρώτο χρόνο τῆς Έπανάστασης κανένας από τήν Έπίσημη Εύρώπη δέν πίστευε στήν έπιτυχία του Άγώνα. "Ετσι δέν έκδηλώθηκε καμία κίνηση γιά τό πώς θά διοικηθεῖ ἡ έπαναστατημένη Έλλάδα. "Υστερα όμως από τίς πρώτες έπιτυχίες φαινόταν ότι ξνα καινούριο

3 κράτος πήγαινε νά ιδρυθεῖ καί γεννήθηκε σέ πολλούς ἡ ἐλπίδα τῆς κατάκτησης ἑνός νέου θρόνου. Οἱ μνηστήρες ὑπῆρξαν πολλοί. Καί ποικίλα τά κίνητρα ἐκείνων πού τούς πρόβαλαν. Πρῶτη ἔμπνευση γιά βασιλιά εἶχε ὁ Μαυροκορδάτος καί πρότεινε τόν πρίγκηπα Εὐγένιο Μπαρναῖ νά ἀναλάβει¹. Αὐτός ὅμως ἀρνήθηκε. Δεύτερος προβλήθηκε ἀπό τούς ὁμογενεῖς τῆς Τεργέστης ὁ Ἰερώνυμος, ἀδελφός τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα. Τό πρόσωπο τοῦ Ἰερώνυμου υἱοθέτησαν ὁ Θ. Νέγρης καί ὁ Κωλέττης. Ὑπόβαλαν μάλιστα ἕνα ὑπόμνημα μέ πέντε ὄρους, σύμφωνα μέ τούς ὁποίους θά γινόταν δεκτός στό θρόνο ὁ ὑποψήφιος².

Ἡ ὑποψηφίότητα ὅμως ἀπορρίφθηκε καί σ' αὐτό ἐνέργησε ἰδιαίτερα ὁ Μαυροκορδάτος. Ὑποψήφιο βασιλιά ὑπόδειξε κι ὁ Ρώμας, ὁ Ζακύνθιος Κόντες· τό γιό τοῦ πρῶην βασιλιά τῆς Σουηδίας, πού εἶχε μείνει χωρίς θρόνο.

Ὅλες αὐτές οἱ φιλοβασιλικές κινήσεις ξεκίνησαν ἀπό Ἑλληνες. Ὅλες ὅμως ἔπεσαν στό κενό. Ἐκείνη τήν ἐποχή ἐκδηλώθηκε ἡ πρώτη κίνηση ἀπό τό ἐξωτερικό. Ὅπως ἔχουμε ἤδη μιλήσει, ὑποψήφιος προτάθηκε Γάλλος, ὁ γιός τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης, ὁ Νεμούρ, πού ἦταν τότε μόλις 10 χρονῶν.

Ἡ περίπτωση αὐτή ἐγίνε αἰτία νά δημιουργηθεῖ τό γαλλικό κόμμα στήν Ἑλλάδα, πού προπαγάνδιζε μέ πάθος γιά τήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Καί ἡ περίπτωση αὐτή δέν εἶχε καλύτερη τύχη ἀπό τίς προηγούμενες.

Πέρα ἀπό ὅσα ἀναφέραμε προβλήθηκαν στό μεταξύ καί πολλές ἄλλες ὑποψηφιότητες, ὥσπου οἱ τρεῖς μεγάλες Δυνάμεις κατάληξαν νά ἀναγορεύσουν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδας τό Λεοπόλδο, πρίγκηπα τοῦ Σάξ-Κόμπουργκ, μέ πρωτόκολλο πού ὑπογράφηκε τήν ἴδια μέρα μέ τό Πρωτόκολλο τῆς Ἀνεξαρτησίας (22 Ἰανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου 1830), ὅπου στό ἄρθρο 3 γινόταν ὁ καθορισμός καί τοῦ τίτλου του «Ἡγεμῶν Κυριάρχης τῆς Ἑλλάδος»³. Ὁ Λεοπόλδος ἀποδέχτηκε ἀρχικά τό θρόνο, κατόπιν ὅμως, γιά λόγους πού ἤδη ἀναφέραμε στό προηγούμενο μάθημα, παραιτήθηκε.

4 Μέ τήν ἄρνηση τοῦ Πρίγκηπα Λεοπόλδου νά δεχτεῖ τό θρόνο τοῦ Ἡγεμόνα-Κυριάρχη, οἱ τρεῖς Δυνάμεις ἀναζήτησαν νέο ὑποψήφιο. Στό μεταξύ ἡ Εὐρώπη εἶχε ὀξύτατα προβλήματα νά ἀντιμετωπίσει. Τόν Ἰούλιο τοῦ 1830, γίνεται ἐπανάσταση στή Γαλλία καί ἐκθρονίζεται ὁ Κάρολος ὁ Ι΄. Νέος Βασιλιάς τῆς Γαλλίας στέφεται ὁ Λουδοβίκος-Κάρολος, Δούκας τῆς Ὁρλεάνης. Τήν ἴδια ἐποχή ἡ ἐξέγερση τῶν Βέλγων θά ἀναστατώσει τήν Εὐρώπη. Σοβαρά γεγονότα συμβαίνουν ἐπίσης στήν Ἰταλία καί τήν Πολωνία. Μέσα σ' αὐτή τήν ἀναστάτωση μόνο ἡ Συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου μπορεῖ νά ἀσχοληθεῖ μέ τό Ἑλληνικό Ζήτημα, πού ἤδη θεωρεῖται δευτερευόν.

Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια καί ἡ ἀναρχία πού ἀκολούθησε ἀνάγκασαν τίς Δυνάμεις νά στραφοῦν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, παρ' ὅλα τὰ συγκλονιστικά γεγονότα πού συνέβαιναν στὴν Εὐρώπη.

Θεωρήθηκε εὐτύχημα τότε γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὅτι τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας διαχειριζόταν ὁ Πάλμερστον, πολιτικός πού ἦταν διατεθειμένος εὐνοϊκά, συνεχίζοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὴν πολιτικὴ τοῦ Γεωργίου Κάνιγκ. Ὁ Πάλμερστον λοιπὸν ἀπέστειλε στὴν Κων/πολη Πρεσβευτὴ τὸν Στράτφορντ Κάνιγκ μὲ ἐντολὴ νά πείσει τὴν Πύλη νά δεχθεῖ ὅ,τι πρόβλεπαν οἱ τρεῖς Δυνάμεις καί νά ὑπογραφεῖ συνθήκη. Ἀκόμα, σάν δεῦτερο σοβαρὸ στοιχεῖο, ἔδωσε ταχύτερο ρυθμὸ στὶς ἐργασίες τοῦ συνεδρίου γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα.

Οἱ ὑποψήφιοι γιὰ τὸ θρόνο τῆς Ἑλλάδας ὑπῆρξαν πολλοί. Οἱ εκπρόσωποι τῶν Δυνάμεων ὁμως ἀπόκλεισαν τοὺς Πρίγκηπτες ἐκείνους πού ἀνήκαν στὶς βασιλικὲς οἰκογένειες τῶν τριῶν Δυνάμεων ἢ συγγένευαν μ' αὐτές. Ἔτσι, τελικὰ οἱ πληρεξούσιοι τῶν Δυνάμεων κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1831 στράφηκαν στὴν ὑποψηφιότητα τοῦ νεαροῦ Πρίγκιπα Φρειδερίκου Ὁθωνα, δευτερότοκου γιοῦ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α'.

Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Ντριῶ (DRIAULT) (*E. DRIAULT ET M. LEHERITIER, HISTOIRE DIPLOMATIQUE DE LA GRECE*, τόμ. Β' σελ. 32), ὁ Ἐυνάρδος πρῶτος ἄσκησε ὅλη του τὴν ἐπιρροή στό Παρίσι, ὥστε νωρὶς ὁ Ὁθων νά προβληθεῖ ὡς ὑποψήφιος ἀπὸ τὴ Γαλλία. Αὐτὸ πρέπει νά συνέβη γύρω στὰ 1829. Ὅταν ὁμως παραιτήθηκε ὁ Λεοπόλδος, ὁ Βαυαρὸς Βασιλιάς ἄρχισε ὁ ἴδιος ἐπίμονες προσπάθειες γιὰ νά ἐκλεγεῖ ὁ ἀνήλικος γιὸς του Ὁθωνας ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδας. Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρξαν δυσκολίες· οἱ Ρῶσοι δὲν ἤθελαν τὸν Ὁθωνα, γιατί δὲν ἦταν ὀρθόδοξος, οἱ Ἀγγλοὶ, γιατί ἦταν ἀνήλικος. Στὴν πραγματικότητα τὸ πρόβλημα ἦταν ἂν ἡ ἐκλογή τοῦ Ὁθωνα, πού ἦταν καί ὁ πιὸ πιθανὸς ὑποψήφιος, συνοδευόταν μὲ ἐξασφάλιση συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. Οἱ Ρῶσοι καί ἰδιαίτερα ὁ Τσάρος Νικόλαος ἦταν ἐναντίον κάθε μορφῆς Συντάγματος, ἰδιαίτερα δὲ κατὰ τοῦ Συντάγματος τῆς Τροιζήνας-Ἐπιδαύρου, ἐπομένως δὲν ἤθελαν νά ἐκλέξουν Βασιλιά μὲ προϋπόθεση νά δοθεῖ σύνταγμα. Μὲ τὴ ρωσικὴ ἀποψη συντάχτηκε κι ἡ Γαλλία. Ἡ διπλωματικὴ αὐτὴ συμμαχία Γαλλίας καί Ρωσίας ὀδήγησε στὴν ἐκλογή τοῦ Ὁθωνα καί στό σιωπηρὸ ἀποπνιγμὸ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν.

Ἡ Ἀγγλία μὲ τὸν Πάλμερστον προσπάθησε νά ἀντιδράσει· βρέθηκε ὁμως σὲ μειοψηφία καί ἀναγκάστηκε νά ὑποχωρήσει.

Ἡ δεῦτερη φάση τῆς δολοπλοκίας διαδραματίστηκε στὰ ἀνάκτορα τοῦ Μονάχου, ὅπου ὁ Βασιλιάς Λουδοβίκος εἶχε ἀρχικὰ τὴν πρόθεση νά «παραχωρήσει» Σύνταγμα στοὺς Ἕλληνες. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ πιέσεις ἀναγκάστηκε νά ἐνδώσει καί νά ἱκανοποιήσῃ τὸ φίλο του Τσάρο

Νικόλαο Α⁴, προκειμένου να εξασφαλίσει τό θρόνο καί τήν προστασία.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Ὄθωνα ἐγινε καταρχήν μέ πρωτόκολλο, πού ὑπογράφηκε στίς 1/13 Φεβρουαρίου 1832⁵. Ἀκολούθησαν διαπραγματεύσεις μεταξύ τῶν τριῶν Δυνάμεων καί τοῦ Βασιλιά τῆς Βαυαρίας. Στίς 14/26 Ἀπριλίου 1832 ὁ πληρεξούσιος τῆς Βαυαρίας στό Λονδίνο Ντέ ΣΙΤΤΟ (DE CETTO) ὑπέβαλε στή Διάσκεψη τοῦ Λονδίνου ὑπόμνημα. Ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας ἀποδεχόμενος τό θρόνο γιά τό γιό του ζητοῦσε διασφαλίσεις.

Οἱ ὅροι του ἦταν α) Νά ἐπεκταθοῦν τά ὅρια τοῦ νέου Κράτους ὡς τή γραμμή Ἄρτας - Βόλου (δέν εἶχαν ἀκόμη καθοριστεῖ). β) Νά προστεθοῦν στό νέο Κράτος ἡ Σάμος καί ἡ Κρήτη. γ) Νά προσαγορεύεται ὁ Ὄθωνας ὄχι ἡγεμόνας Κυριάρχης ἀλλά Βασιλιάς. δ) Νά ἐγγυηθοῦν οἱ Δυνάμεις σημαντικό δάνειο γιά τίς δαπάνες διοργάνωσης τοῦ νέου Βασιλείου.

Πέρα ἀπό αὐτά ὁ Πληρεξούσιος ὑπέβαλε καί ὑπόμνημα μυστικό, ὅπου ὁ Λουδοβίκος εἰσηγήθηκε νά ἀποτραπεῖ μέ κάθε τρόπο ἡ χορήγηση Συντάγματος στούς Ἕλληνες⁶. Εἶναι ἀλήθεια βέβαια ὅτι ταυτόχρονα καί μέ κάθε τρόπο ἀπέκρυπτε αὐτή του τή θέση, ἰδιαίτερα ἀπό τούς Ἕλληνες. Ἔστειλε μάλιστα γι' αὐτόν τό σκοπό, τήν προβολή δηλαδή τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ γιου του, τόν Καθηγητή Θείριοιο, πού μιλοῦσε παντοῦ γιά τήν εἰσαγωγή στήν Ἑλλάδα φιλελεύθερων θεσμῶν. Αὐτή τή θέση ἀπέναντι στούς Ἕλληνες τή στήριξε καί μέ ἐπίσημο ἔγγραφο, πού ἔστειλε ὁ Ὑπουργός Ἐξωτερικῶν τῆς Βαυαρίας Φόν Γκίτσε στήν Ἑλληνική Κυβέρνηση⁷.

Μ' αὐτές τίς διπλωματικές κινήσεις καί διπλοπροσωπίες ὑπογράφηκε στίς 25 Ἀπριλίου/7 Μαΐου τό ἔγγραφο τῆς Συνθήκης, μέ τήν ὁποία ἡ Ἑλλάδα γινόταν **κράτος μοναρχικό καί ἀνεξάρτητο μέ Βασιλιά τόν Ὄθωνα**. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καί Ρωσίας ἀπηύθυναν προκήρυξη πρὸς τόν Ἑλληνικό Λαό καί ζητοῦσαν νά περιβληθεῖ ὁ Ὄθωνας μέ τήν ἐμπιστοσύνη καί τήν ἀγάπη τῶν Ἑλλήνων⁸.

Στό μεταξύ τό Ἑλληνικό ζήτημα συζητήθηκε στήν Κων/πολη ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων καί τήν Ὑψηλή Πύλη. Τό θέμα τῆς ρυθμίσεως τῶν ἐλληνικῶν συνόρων ἦταν πολύ ἀκανθῶδες. Ἡ Τουρκία, πού βρισκόταν σέ δυσχερή θέση, δέν ἦταν διατεθειμένη νά ὑποχωρήσει. Τέλος ὁμως ὁ Στράτφορντ Κάνιγκ, ἔμπειρος διπλωμάτης, κατόρθωσε νά πείσει τήν Πύλη νά γίνουν δεκτές οἱ προτάσεις.

Ἔτσι στίς 9/21 Ἰουλίου 1832 στό Ἀνάκτορο τοῦ Κελεντέρ - Κιάσκ κοντά στό Βόσπορο ὑπογράφηκε ἀπό τούς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων καί τήν Ὑψηλή Πύλη ἡ **Συνθήκη τῆς Κωνσταντινούπολης**.

Μέ τόν Διακανονισμό τῆς Κωνσταντινούπολης δόθηκε ἡ ὀριστική λύση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ζητήματος. Τό Αὐγουστο τοῦ 1832 ἐπιδικάστηκε καί ἡ περιοχή τῆς Λαμίας στήν Ἑλλάδα καί ἐγινε δεκτὴ ἡ χάραξη τῶν

συνόρων από τούς όροθέτες. Στίς 14/26 Δεκεμβρίου 1832 ή 'Οθωμανική Πύλη μέ Διακοίνωση του Ρείς 'Εφέντη αποδέχτηκε όλες τίς ρυθμίσεις τών συνόρων καθώς καί τήν έκλογή του 'Οθωνα ώς Βασιλιά τής 'Ελλάδας⁹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ, ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ, ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΠΗΓΩΝ:

1

α) 'Απόσπασμα 'Επιστολής του 'Αλ. Μαυροκορδάτου πρός τόν Δ. 'Υψηλάντη

Στίς 27 'Οκτωβρίου 1821 ό Μαυροκορδάτος — πού είχε φτάσει στήν 'Ελλάδα πρό τριών μόλις μηνών — έγραψε στόν Δημήτριο 'Υψηλάντη: «... "Αν θέλωμεν νά σώσωμεν τό Γένος... νά συγκεντρώσωμεν (τήν διοίκησιν) εις όλίγας χείρας, έν ύσω (μέχρις ότου) νά προκαλέσωμεν κανένα ύποκείμενον, οίος ό πρίγκιψ Εϋγένιος, ή ό κόμης Καποδίστριας, ή πās τις άλλος ίκανώτερος ήμών...»

β) 'Απάντηση του 'Ιγνάτιου μητροπολίτη Ούγγροβλαχίας πρός τό Μαυροκορδάτο

«'Εγώ — έγραφε — έκαμα περισσότερον. 'Εδοκίμασα άν εύρίσκεται κανέν ύποκείμενον εις τήν Εϋρώπην μέ πλούτη καί αξιότητα, ώς ό πρίγκιψ Εϋγένιος, πρώην αντιβασιλεύς τής 'Ιταλίας, διά νά τόν προσκαλέσωμεν καί νά του δώσωμεν τήν ύπερτάτην άρχήν, αλλά καί κατά τουτο άπέτυχα, διότι άνθρωπος μέ λαμπράν ύχην δέν τήν κινδυνεύει εις άβέβαια πράγματα, άν δέν είναι τρελλός, καί ό τρελλός τί χρησημεύει;...» (28 'Ιουνίου 1822).

(Γ. Ρούσσου: *Νεώτερη 'Ιστορία του 'Ελλ. 'Εθνους τόμ. Β', σελ. 17-18*)

2

'Υπόμνημα γιά τήν ύποψηφιότητα του 'Ιερωνύμου

«'Η 'Ελληνική Βασιλεία προσδιορίζεται εις τό ύποκείμενον αύτου (του 'Ιερωνύμου) καί εις τούς διαδόχους αύτου, από πατέρα εις υιόν... 'Ο Βασιλεύων εις τήν 'Ελλάδα νά είναι πάντοτε Χριστιανός τής 'Ανατολικής του Χριστου 'Εκκλησίας, ώσαύτως καί όλόκληρος ό Οϊκος αύτου... Νά λαμβάνη τό όνομα Βασιλεύς τής 'Ελλάδος... Νά όρκίζεται πριν άνεβή εις τόν θρόνον, ότι θά φυλάξη καί προφυλάξη τά καθεστῶτα» (τό Σύνταγμα). «'Ο όργανικός νόμος τής 'Επιδάουρου (τό Σύνταγμα) νά μή καταργηθή ποτέ, όλικώς θεωρούμενος, αλλά νά ίσχύη ώς θεμελιώδης νόμος του "Εθνους. 'Επειδή όμως ό προσδιορισμός τής Διοικήσεως εις Μοναρχίαν απαιτεί **άλλοιώσεις καί προσθαφαιρέσεις**, νά φυλαχθώσιν εις αύτάς οι τρεις ακόλουθοι όροι: α) **Τό παραστατικό** τής Διοικήσεως, (δηλαδή ή ύπαρξις Βουλής καί τό αντιπροσωπευτικόν σύστημα) **νά παραμείνη αναλλοίωτον**, καί έπομένως νά διατηρηθή ή άκεραιότης τών δύο αύτων συγκροτούντων άρχών, Μοναρχικής καί Δημοτικής, (δημοκρατικής) β) **Νά περιορισθούν** τά βασιλικά δικαιώματα καί προνόμια εις τά όποία περιγράφει όρια ή έντελώς παραστατικό Διοίκησις κατά τόν Γαλλικόν Συναγματικόν Χάρτην... γ) Νά μήν επέλθη τό παραμικρόν έμπόδιον (στίς συναγματικές έλευθερίες του λαου) από αύτάς τάς προσθαφαιρέσεις, αλλά μάλιστα (νά έξασφαλισθῆ) ή δυνατή ευκολία καί ασφάλεια εις τήν **έντελή απόλαυσιν τής άτομικής έλευθερίας** καί όλων τών έγγυήσεων καί εις τήν ταχείαν πρόοδον καί ανάπτυξιν **του ανθρώπινου νοός εις τήν 'Ελλάδα**».

(Γ. Ρούσσου, τόμ. Β', σελ. 20)

3

Βλέπε ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ στο προπροηγούμενο μάθημα

4

Γνώμη του Καρολίδη γιά τό Λουδοβίκο τής Βαυαρίας

«Ο φιλέλλην βασιλεύς τής Βαυαρίας Λουδοβίκος, ὅστις καί ὡς κηδεμών τοῦ ἰοῦ αὐτοῦ καί ὡς κυρίαρχος τῶν ἀποτελούντων τήν Ἀντιβασιλείαν ἀνδρῶν ἦτο, μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Ὀθωνος, οἰοεῖ **ὑπέρτατος κυρίαρχος** τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, δέν ἐφρόντισε νά προικίσῃ τήν Ἑλλάδα τουλάχιστον μετά τῶν μετρίως φιλελευθέρων ἀντιπροσωπευτικῶν θεσμῶν, οἵτινες ἴσχυον κατά τόν χρόνον ἐκεῖνον ἐν Βαυαρία καί ἐν ἄλλοις τισί μεσαίαις ἢ μικροῖς κράτεσι τῆς νοτίου ἰδίως Γερμανίας. Ὁ Λουδοβίκος δέν ἦτο μέν τυφλῶς καί φανατικῶς ἀπολυταρχικός ἡγεμῶν, ἀλλ' ἦτο ὀπωσδήποτε θερμότατος θιασώτης συντηρητικῶν ἀρχῶν μοναρχίας πατρικῆς, πεφωτισμένης. Ἀλλά καί θέλων ὁ βασιλεύς Λουδοβίκος, ὁ στενωῶς συνδεδεμένος πρός τόν Τσάρον Νικόλαον, δέν ἠδύνατο νά προβῇ εἰς ἐνέργειαν ἀντιβαίνουσαν εἰς τήν τοσοῦτον σαφῶς καί ἐντόνως ἐκδηλωθεῖσαν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ γνώμην τῆς ρωσικῆς Αὐλῆς».

(δ.π. σ. 41-42)

5

Πρωτόκολλο ἐκλογῆς τοῦ Ὀθωνα ἀπό τούς πληρεξουσίους τῶν τριῶν Δυνάμεων

«Παρόντες: Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ρωσσίας.

Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ρωσσίας, συνελθόντες εἰς συνδιάσκεψιν, ἠρεύνησαν τάς μεταξύ τῶν τριῶν Αὐλῶν ἀνταλλαγείας κοινοποιήσεις περὶ ἐκλογῆς Ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης προκύπτει, ὅτι αἱ τρεῖς Αὐλαί εἶναι παμφηφεῖ σύμφωνοι περὶ τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης τῆς ἐκλογῆς ταύτης.

Ὅτι τήν θεωροῦσιν ὡς τό μόνον μέσον πρός κατάπαυσιν τῶν μασιζόντων τήν Ἑλλάδα δεινῶν καί πρόληψιν τῶν ὄσων εἰσέτι τήν ἐπαπειλοῦσι.

Ὅτι κατὰ τήν κοινήν Αὐτῶν γνώμην, ἡ ἀρίστη ἐκλογή, ἦν δύνανται νά κάμωσιν, ἤθελεν εἶσθαι ἡ Α.Β.Υ. τοῦ Πρίγκηπος Ὀθωνος τῆς Βαυαρίας, δευτεροτόκου ἰοῦ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας, Πρίγκιπος, ὅστις εἰς τās παρούσας περιστάσεις τούς φαίνεται συγκεντρῶν τās ἐπιθυμητάς ἰδιότητας ὑπέρ πάντα ἕτερον ὑποψήφιον, εἰς ὃν ἠδύνατο νά ἐπιστήσωσιν τήν ἐκλογήν τῶν αἱ τρεῖς Αὐλαί.

Κατά συνέπειαν οἱ Πληρεξούσιοι συνεφώνησαν:

1. Νά κοινοποιήσωσιν πρός τήν Α.Μ. τόν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας τό ἐπισυνημμένον ἔγγραφον ὑπό στοιχ. Α', δι' οὗ τό Ἑλληνικόν Ἔθνος ἀνέθεσεν εἰς τās τρεῖς Αὐλάς τήν ἐκλογήν Ἡγεμόνος.

2. Νά εἰδοποιήσωσιν ἐμπιστευτικῶς τήν Α.Μ. τόν Βασιλέα τῆς Βαυαρίας, ὅτι αἱ τρεῖς Αὐλαί προτίθενται νά προσφέρωσι τό Ἑλληνικόν στέμμα εἰς τόν δευτερότοκον Αὐτοῦ υἱόν, τόν Πρίγκιπα Ὀθωνα τῆς Βαυαρίας.

3. Νά προσκαλέσωσι τήν ρηθείσαν Α. Μ. νά πέμψῃ εἰς Λοῦδινον πληρεξούσιον εἰδικόν, ἡ νά ἐφοδιάσῃ τόν παρά τῇ Βρετανικῇ αὐτοῦ Μεγαλειότητι Πρέσβυν Της μέ τήν ἀναγκαίαν πληρεξουσιότητα, ἵνα συμφωνήσῃ μετά τῶν Πληρεξουσίων τῶν Αὐλῶν τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλης Βρετανίας καί τῆς Ρωσσίας περὶ πάντων τῶν μέτρων, ὑφ' ὧν ἡ ἐκλογή τοῦ Πρίγκηπος Ὀθωνος τῆς Βαυαρίας πρέπει ἀναγκαίως νά συνοδευθῇ, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τήν ἡσυχίαν καί τήν εὐδαιμονίαν τῆς Ἑλλάδος.

4. Νά κοινοποιηθῆ τό παρόν Πρωτόκολλον πρός τόν ἐν Λονδίῳ Πρέσβυν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας καί νά προσκληθῆ, ἵνα φέρῃ αὐτό εἰς γνῶσιν τοῦ Σεβαστοῦ αὐτοῦ Ἡγεμόνος.

5. Νά κοινοποιηθῆ προσέτι εἰς τούς παρά τῆ Αὐλῆ τοῦ Μονάχου διαπεπιστευμένους Πρέσβεις τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας καί τῆς Ρωσσίας, ἵνα τεθῶσιν εἰς κατάστασιν νά ἐνεργήσωσιν ὁμοφώνως κατά τάς προθέσεις τῶν τριῶν Δυνάμεων.

Ταλλεϋράνδ, Πάλμερστον, Λιέβεν, Ματούσεβιτς.»

(Δ. Κοκκίνου, 'Ελλ. Ἐπανάσταση, τόμ. ΙΒ', σελ. 556)

6

α) Μυστικό ὑπόμνημα Λουδοβίκου Α' Βαυαρίας πρός τίς τρεῖς Δυνάμεις

«Νέος σκόπελος ἀπειλῶν τήν ἐσωτερικήν ἡσυχίαν θά εἶναι τό Σύνταγμα διότι θά εἶναι γέννημα ἀναβρασμοῦ, συγκεφαλαίωσης διασκέψεων ὑποκινημένων ἀπό τά πάθη. "Ὅτι ἐπομένως δέν θέλει χορηγῆ εἰς τόν ἡγεμόνα τήν ἀναγκαίαν ἐξουσίαν, ὥστε νά δύναται νά κυβερνᾷ ἐπιτυχῶς... Ἡ Α.Μ. (ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος) δέν ἐπιθυμεῖ νά εὐρεθῆ ὁ υἱός του εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νά διακινδυνεύσῃ τά πάντα. Παρακαλεῖ, λοιπόν, ἐπιμόνως τάς δυνάμεις νά διαβιάσουν εἰς τούς ἐν Ἑλλάδι πράκτοράς των τήν διαταγήν νά ἀντισταθοῦν δι' ὅλων τῶν μέσων εἰς τήν ἐγκαθίδρυσιν Συντάγματος, τό ὁποῖον ἤθελεν ἀφαιρέσει ἀπό τόν Μονάρχην τά μέσα τῆς ἐνεργείας...»

(Γ. Ρούσσου ὁ.π., τ. Β', σελ. 45.)

β) Ἐντολή Λουδοβίκου Α' πρός τούς Ἀντιβασιλεῖς

«Ἐπειδή ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ὑπό τήν ἔννοιαν μιᾶς Ἀντιβασιλείας, οὐδαμῶς δικαιούται, διαρκούσης τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ βασιλέως, νά παραχωρήσῃ ἐν Σύνταγμα εἰς τό Βασίλειον, θά ἀσχοληθῆ κυρίως αὕτη (ἡ Ἀντιβασιλεία) εἰς τό νά διαφυλάξῃ ἀκέραια τά δικαιώματα τοῦ Βασιλέως, καί οὐδενός τοῦτῶν νά ἀποξενωθῆ». Καί προχώρησε ἀκόμα περισσότερο ὁ Λουδοβίκος — ὅπως ἀποκάλυψε μετέπειτα ὁ ἕνας ἐκ τῶν ἀντιβασιλέων, ὁ φόν Μάουερ: «Τά μέλη τῆς Ἀντιβασιλείας ὑπεχρεώθησαν μάλιστα, πρό τῆς ἀναχωρήσεως αὐτῶν, νά ὀρκισθοῦν πρό τοῦ Βασιλέως, ὅτι δέν θά ἐξετίθεντο ποτέ εἰς συνταγματικά πειράματα.»

(Γ. Ρούσσου, ὁ.π., σελ. 44)

7

Ἀπόψεις τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Βαυαρίας φόν Γκίτσε

«Πρωτίστη φροντίς τῆς Ἀντιβασιλείας, ἡ ὁποία ἐπεφορτίσθη τήν Διοίκησιν τοῦ Κράτους κατά τήν διάρκειαν τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ βασιλέως ("Ὁθωνος), θά εἶναι νά συγκαλέσῃ τήν γενικήν τοῦ Ἔθνους Συνέλευσιν... Ἡ συνέλευσις αὕτη θέλει ἐπιφορτισθῆ νά συνεργασθῆ μετά τῆς Ἀντιβασιλείας, εἰς τήν προπαρασκευήν τοῦ ὀριστικοῦ τοῦ Κράτους πολιτεύματος, τό ὁποῖον καταρτιζόμενον τοιοιτοτρόπως διά τῆς ἐλευθέρας συνδρομῆς τοῦ Ἔθνους καί τῆς βασιλείας του», κτλ.

(Γ. Ρούσσου, ὁ.π., σελ. 43)

«Ἕλληνας

Τὰ τῆς νέας σας τύχης ἀποπερατοῦνται. Αἱ Αὐλαὶ τῆς Γαλλίας, τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας καὶ τῆς Ρωσσίας ἔκλεξαν ἐσχάτως τὸν Ἄνακτα, καθὼς ἐπ' αὐτῷ τοῦτῳ ἐπροσκήθησαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐπίσης δραστήριος καὶ ἀφιλοκέρδης ἡ σύμπραξις των συνῆδραμεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀνακτορικὴ σημερινὴ ἐκλογή τῶν τῆν ἐπιστηρίζει. Ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ Πρίγκηπος Ὁθωνος τῆς Βαυαρίας, ἡ Ἑλλάς ἀζιώνεται νὰ συστηθῆ Βασιλεῖον, καὶ ἀποκτᾷ τὴν συμμαχίαν ἑνὸς τῶν παλαιωτέρων καὶ ἐπιφανεστέρων Βασιλικῶν οἰκῶν τῆς Εὐρώπης, ἑνὸς οἴκου, ὁ ὁποῖος τὴν ὑπεστήριξεν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς, τὴν ἐβοήθησεν εἰς τὰ παθήματά τῆς, τὴν ἐνεθάρρυνεν εἰς τὴν ἀναγέννησίν τῆς. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος δὲν θ' ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ νὰ συνδέσῃ ὁ ἴδιος τοὺς ἱερωτέρους δεσμούς μετ' ὁ ἔθνος. Φέρει πρὸς αὐτὸ τὴν δικαίαν ἐλπίδα ἀσφαλεστέρων καὶ πλατυτέρων ὁρίων, μεγάλους χρηματικούς πόρους, ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ προχωρήσῃ εἰς μέγαν ἐξευγενισμόν βαθμηδόν, ὅλα τὰ στοιχεῖα μιᾶς σοφῆς διοικήσεως, ὅλα τὰ στοιχεῖα καλοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐπομένως ὅλα τὰ ἐχέγγυα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς νέας πατρίδος του. Αἱ τρεῖς Αὐλαὶ ἤθελον νομίσει ἑαυτὰς ἀπατημένας περὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἂν ἀμφέβαλλον περὶ τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ὁμοφώνως ἡ Ἑλλάς δὲν θέλει λείψει νὰ διαδηλώσῃ.

Ἕλληνας! δεῖξατε θαρροῦντως ὅτι τοιαῦτα εἶναι τὰ αἰσθητά σας. Περικυκλώσατε τὸν νέον Ἄνακτά σας μετ' τὴν εὐγνωμοσύνην σας, καὶ μετ' τὴν ἀγάπην σας. Πιστοὶ ὑπήκοοι, συναθροιστήτε ὅλοι γύρωθεν τοῦ θρόνου του. Συντρέξατέ τον διὰ τῆς δικαίας ἀφοσιώσεώς σας, εἰς τὸ ἔργον τοῦ νὰ δώσῃ εἰς τὸ Κράτος ὀριστικὸν Σύνταγμα, καὶ τοῦ νὰ τῷ ἀσφαλίσῃ τὸ διπλοῦν καλὸν τῆς εἰρήνης ἐξωθεν, καὶ τῆς ἡσυχίας, τῆς ἰσχύος τῶν νόμων καὶ τῆς εὐταξίας ἐσωθεν. Εἶναι ἡ μόνη ἀνταμοιβὴ τὴν ὁποίαν Σᾶς ζητοῦν αἱ τρεῖς Αὐλαὶ δι' ὅσα ὑπὲρ Ἰμῶν ἔπραξαν.

Ταλλεϋράντ, Πάλμερστον, Λιέβεν, Ματούστζεβιτς

(Δ. Κοκκίνου, ὁ.π., τομ IB' σελ. 566)

Διακοίνωση τοῦ Τούρκου ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν (Ρεῖς ἐφέντη) γιὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς συνθήκης καὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνά

«Ἐλαβεν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη γνῶσιν τοῦ περιεχομένου ἐν τῇ ἀπὸ 7 τοῦ παρελθόντος Νοεμβρίου διακοίνωσε, ἣν οἱ Ἡμέτεροι φίλοι, οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐδρεῦοντες κ. κ. Ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Αὐλῶν, τῇ ἐπαρουσίασαν, περὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πρίγκηπος Ὁθωνος, υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Βαυαρίας, εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἀντικείμενον τῆς διακοινώσεως ταύτης ὑπῆρξε δι' Αὐτὴν λίαν εὐάρεστον.

Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐπιβεβαίωσεν τὸ καθ' ἑαυτὴν τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην ἐκλογὴν τοῦ Πρίγκηπος Ὁθωνος, ὡς Βασιλέως τοῦ τόπου, ὅστις περιέχεται ἐντὸς τῶν προσδιορισθέντων ὁρίων, ἅτινα θέλουσιν ὀριστικῶς τεθῆ μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν τριῶν Αὐλῶν.

Διὰ τῆς γενομένης ταύτης ἀποφάσεως ἐπίκειται εὐλόγως ὅτι, τοῦ Θεοῦ εὐδοκοῦντος, θέλουσι παύσει αἱ ταραχαὶ ἐν τοῖς τόποις τοῖς περιλαμβανομένοις ἐντὸς τῶν κανονισθέντων καὶ τεθησομένων ὁρίων, ὅτι τὰ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς

ήσυχίας καί τῆς εὐταξίας τῶν ὁμόρων λαῶν συμφωνηθέντα θέλουσι τηρηθῆ ἀπαρασάλευτα, καί ὅτι θέλουσιν ὑπάρχει σχέσεις φιλικαί μεταξύ τῶν δύο γειτνιαζουσῶν Ἐπικρατειῶν.

Ἐπιθυμοῦσα νά ἐκφράσῃ τήν ἐλπίδα ὅτι μεγίστη θέλει καταβληθῆ προσοχή ὡς πρὸς ἅπαντα ταῦτα τὰ ἀποκείμενα, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐπέδωκε διακοίνωσιν πρὸς τόν κ. πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας καί πρὸς τόν κ. ἀπεσταλμένον τῆς Ρωσίας, διαβιβάζουσα συγχρόνως τήν παρούσαν φιλικήν διακοίνωσιν πρὸς τόν κ. ἐπιτετραμμένον τῆς Γαλλίας, μετὰ τῆς ἐπανειλημμένης διαβεβαιώσεως τῆς ὑπολήψεως κτλ. κτλ.»

(Δ. Κοκκίνου ὁ.π., τόμ. 1Β', σελ. 571)

Περιεχόμενα:

Πρόλογος	5
Πρώτο Μέρος: 'Ο Εύρωπαϊκός Διαφωτισμός	
— Εισαγωγικά καί όρισμός.....	11
— Κύρια γνωρίσματα του Διαφωτισμού	13
— *Η πρόοδος των φυσικών επιστημών καί ή επίδρασή τους στον τρόπο σκέψης των Διαφωτιστών	14
— Οί ιδέες του Λόκ καί του Μοντεσκιέ για τήν πολιτική ζωή	15
— *Υπεράσπιση τής άνεξιθρησκίας.....	16
— Τό αίτημα για έλευθερία	17
— Οί *Έγκυκλοπαιδιστές καί ή διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού	18
— Κοινωνικές αλλαγές που προώθησε ο Διαφωτισμός	19
— *Η οικονομική σκέψη κατά τούς χρόνους του Διαφωτισμού. Οί φυσιοκράτες	20
— *Επίλογος	22
Κείμενα	
1. Ντεκάρτ, Κανόνες μεθοδικής σκέψης.....	23
2. Νεύτονα, Κανόνες διαλογισμού στή Φιλοσοφία.....	23
3. *Λόκ, Οί δύο πηγές των ιδεών μας.....	24
4. Μοντεσκιέ, Τό πνεύμα των Νόμων (άποσπάσματα από τά δύο πρώτα κεφάλαια)	25
5. Βολταίρου, *Άνεξιθρησκία	26
6. Ρουσσό, Τό Κοινωνικό Συμβόλαιο (άποσπασμα από τό πρώτο κεφάλαιο)	27
7. Ντιντερό, Πολιτική Αύθεντία (Λήμμα από τήν *Έγκυκλοπαίδεια, άποσπάσματα)	27
Δεύτερο Μέρος: Νεοελληνικός Διαφωτισμός	
Εισαγωγικό διάγραμμα.....	31
1. *Ιστορική αναδρομή.....	33
2. Φάσεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού.....	35
α. Προδρομική περίοδος.....	35
β. *Η μεγάλη ώρα του Διαφωτισμού	39
γ. *Ανακαινιστική πνοή	42
3. Οί κύριοι φορείς του Νοελληνικού Διαφωτισμού καί τά έργα τους	
α. Εύγένιος Βούλγαρης	45
β. *Ίώσηπος Μοισιόδοντας.....	46

γ. Δημήτριος Καταρτζής.....	49
δ. Νεωτερική Γεωγραφία (Δ. Φιλιππίδης - Γρ. Κωνσταντάς)	50
ε. Ρήγας Βελεστινλής.....	52
στ. Άδαμάντιος Κοραής.....	56
ζ. Έλληνική Νομαρχία.....	60
η'. Κωνσταντίνος Κούμας.....	63

Τρίτο Μέρος: Θέματα Έλληνικής Ιστορίας (1750-1850) από τις πηγές της:

Κεφάλαιο Α': Οί πολιτειακές αντιλήψεις τών Έλλήνων πρίν από την Έπανάσταση καί ό χαρακτήρας τών συνταγματικών κειμένων πού διαμορφώθηκαν κατά τή διάρκειά της.

Εισαγωγή.....	71
α) Οί πολιτειακές αντιλήψεις τών Έλλήνων πρίν από την Έπανάσταση του 1821.....	71
β) Ό πολιτειακός χαρακτήρας τών πολιτευμάτων του άγώνα τής ανεξαρτησίας.....	88

Κεφάλαιο Β': Τά οικονομικά του Άγώνα:

1. Δημοσιονομική αντιμετώπιση.....	101
2. Έσοδα.....	102
3. Τά έθνικά κτήματα.....	105

Κεφάλαιο Γ': Παιδεία:

1. Έ παιδεία του Άγωνιζόμενου Έθνους.....	129
2. Έ Όργάνωση Έκπ/κού συστήματος του Έλεύτερου Έλληνικού Κράτους	
(α) επί Καποδίστρια.....	146
(β) επί Άντιβασιλείας.....	155

Κεφάλαιο Δ': Έξωτερική Πολιτική (άπό 1821 ώς 1832)

1. Έ Εύρωπαϊκή διπλωματία έναντι του Έλληνικού Ζητήματος κατά τήν έναρξη τής Έπαναστάσεως.....	167
2. Έ θέση τών Έλλήνων έναντι τής Εύρώπης κατά τήν έναρξη τής Έπαναστάσεως.....	172
3. Τό Συνέδριο τής Βερόνας.....	177
4. Έ Έξωτερική Πολιτική τής Άγγλίας μετά τό Συνέδριο τής Βερόνας (1823).....	181
5. Έ Έξωτερική Διπλωματία κατά τό 1824.	
Έ Άγγλορωσική αντίθεση πάνω στό ζήτημα τής Έλληνικής Έπαναστάσεως.....	185
6. Έ Δημιουργία τών πρώτων Έλληνικών κομμάτων μέ ξενικό όνομα, ώς διαφόρων παραγόντων έσωτερικής καί έξωτερικής πολιτικής.....	191

7. Συνέπειες από την ίδρυση τῶν τριῶν κομμάτων στήν ἐξωτερική πολιτική τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας	197
8. Ἡ ἀνάμειξη τῆς Ἀγγλίας στήν Ἑλληνική ὑπόθεση (1825). Τό Πρωτόκολλο τῆς Πετρούπολης (1826)	206
9. Ἡ Ἐξωτερική πολιτική τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως σύμφωνα μέ τίς ἀποφάσεις τῆς Γ' Ἐθνοσυνέλευσης τῆς Ἐπιδαύρου.....	211
10. Ἐξελίξεις στό Διπλωματικό πεδίο πού ὀδηγοῦν στή Συνθήκη τοῦ Λονδίνου (6 Ἰουλίου 1827) καί στή Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου (7/20 Ὀκτωβρίου 1827).....	217
11. Οἱ Συνέπειες τῆς Ναυμαχίας τοῦ Ναβαρίνου στήν Ἐξωτερική Πολιτική τῶν μεγάλων Δυνάμεων	224
12. Οἱ Διπλωματικές Ἐνέργειες τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια ὡς Κυβερνήτη καί οἱ ἐξελίξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος	229
13. Ἡ Διπλωματική Πορεία πρὸς ἀναγνώριση Ἀνεξάρτητου Ἑλληνικοῦ Κράτους (Ἡ συνθήκη τῆς Ἀνεξαρτησίας).....	235
14. Οἱ διπλωματικές συνέπειες τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδας (3 Φεβρουαρίου 1830). Οἱ ἐνέργειες τοῦ κυβερνήτη γιά τήν ὀριστική ρύθμιση τῶν συνόρων τοῦ νέου Κράτους.....	243
15. Διπλωματικές ἐνέργειες γιά τήν ἐκλογή τοῦ Ὄθωνα.....	249

Τά ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τό κάτωθι βιβλιόσημο γιά ἀπόδειξη τῆς γνησιότητας αὐτῶν.

Ἀντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτό διώκεται κατά τίς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).



ΕΚΔΟΣΗ Δ' 1982 (I) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 45.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3715/11-1-82

Ἐκτύπωση - Βιβλιοδεσία: ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ, ΚΩΝ/ΝΟΣ ΚΑΛΑΘΑΣ - Γ. ΜΠΕΤΣΩΡΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπό το Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

